

ΕΤΑΙΡΙΑ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΡΑ ΤΗ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ 38 - ΑΘΗΝΑΙ Τ. Τ. 126

ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ
ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

39

ΑΘΗΝΑΙ

1976

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ι. ΜΑΓΚΡΙΩΤΗ, (29ῃ Αὐγούστου 1976) ἀληθμονήτου προέδρου τῆς Ἑταιρίας Θρακικῶν Μελετῶν, ποῦ διεδέχθη τὸν ἀείμνηστον ΠΟΛΥΔΩΡΟΝ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1969 καὶ διήρθυνε τὸ Περιοδικὸν τῆς Ἑταιρίας μας «ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΗΣ», μὲ τὸ θάρρος καὶ τὴν ἐλπίδα, ποῦ δὲν μᾶς ἀπέλιπεν, συνεχίζομεν τὸ ἔργον τῆς ἐκδόσεως καὶ αἰσίως προβαίνομεν κατὰ τὸ τρέχον ἔτος 1976 εἰς τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ 39ου Τόμου.

Εἰς τὸ μέχρι σήμερον συνεχιζόμενον ἐκδοτικὸν μας ἔργον, τὸ ὁποῖον ἤρχιας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1934 μᾶς ἐνίσχυσαν καὶ μᾶς ἐνισχύουν, τὸ Ὑπουργεῖον Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν, τὸ Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν, τὸ Ταμεῖον Ἀνταλλαξίμου Περιουσίας καὶ Ἀποκαταστάσεως Προσφύγων, (Τ.Α.Π.Α.Π.), αἱ Τράπεζαι ΕΛΛΑΔΟΣ, ΕΘΝΙΚΗ, ΑΓΡΟΤΙΚΗ, καθὼς καὶ ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας μας.

Ὅλους ὄσους μᾶς ἐνίσχυσαν, μᾶς ἐνισχύουν καὶ ἐλπίζομεν ὅτι θὰ μᾶς ἐνισχύουν, οἰκονομικῶς, ἐφ' ὅσον συνεχίζεται μὲ ἐπιτυχίαν τὸ ἀνιδιοτελεὲς καὶ κοινωφελὲς ἐκδοτικὸν μας ἔργον αἰσθανόμεθα τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τοὺς εὐχαριστήσωμεν θερμότερα δημοσίᾳ.

Ἐπίσης εὐχαριστοῦμεν ὅλους τοὺς συνεργάτας μας, οἱ ὅποιοι ἀποπέλλουν μελέτας, λαογραφικοῦ, ἱστορικοῦ, γλωσσικοῦ, λογοτεχνικοῦ καὶ ποιητικοῦ περιεχομένου, ἀφορῶντος τὴν ΘΡΑΚΗΝ.

Διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ 39ου τόμου νὰ εὐχρηθοῦμε κάτι: Ὑ γ ε ί ο καὶ καλὴ διάθεσι. Καὶ ὁ Θεὸς ἅς εὐλογῇ τὸ ἔργον μας διὰ τὴν συνέχισιν καὶ ἀνάδειξιν τῆς πνευματικότητος τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ καὶ τὴν διάσωσιν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἱστορικῆς καὶ μαρτυρικῆς ΘΡΑΚΗΣ.

Ὁ Πρόεδρος
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς
ΚΩΝ)ΝΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΔΙΟΝ. ΖΑΓΚΛΗ

Υποστρατήγου Ε. Ν.

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ 3ου τόμου)

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ὡς ἀνεφέρθη, ἡ Θράκη ἢ ὁποία κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἦτο τὸ μεγαλύτερον ἔθνος μετὰ τοὺς Ἰνδοὺς, εἰς τὸν τότε γνωστὸν κόσμον, εἶχε τὸ ἀτύχημα νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ ἢ διοικήσῃς ταύτης ὑφ' ἑνός, ὡς λέγει ὁ ἴδιος, λόγῳ τῶν πολλῶν φυλῶν, καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας ἐκάστης, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς (*). Εἶναι τὸ αἰώνιον ἐλάττωμα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, τὸ ὁποῖον ἔδωκε τὸ πλεόν θανάσιμον πλήγμα εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπαρξίν τῆς. Τὸ τοπικιστικὸν αἶσθημα τῶν Ἑλλήνων, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν φιλαρχίαν, εἶχον ὡς συνέπειαν τὴν αὐτονομίαν, ὅχι μόνον τῶν διαφόρων φυλῶν ἀναμεταξύ των, ἀλλὰ καὶ μεταξύ πόλεων τῶν αὐτῶν φυλῶν, ὑπῆρξαν τὰ καταστροφικὰ αἴτια τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ οἱ λαοὶ τῆς Θράκης ἠκολούθησαν κατὰ πόδας τοὺς νοτίως τοῦ Ὀλύμπου ἀδελφοὺς. Ὅπου ὅμως, ὡς εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὅταν καὶ εἰς τὴν Θράκην ὑπῆρξαν ἰσχυροὶ βασιλεῖς ὡς οἱ τῶν Ὀδρυσῶν, ὅποτε τὰ διάφορα φύλα ἠνώθησαν ὑπὸ ἐνιαίαν διοίκησιν, ἀπετέλεσαν ἰσχυροτάτους κρατικoὺς οργανισμοὺς. Ἀλλὰ καὶ τότε, εὐθὺς ὡς αἱ περιστάσεις ἐπέτρεπον τὴν ἐμφάνισιν τῶν πολλῶν εἰς τὴν ἀρχὴν διελύοντο οἱ δεσμοὶ καὶ ἀλληλομαχοῦμεναι κατεστρέφοντο. (Μετὰ τὰ Περσικὰ ἐν Ἑλλάδι, μετὰ τὴν ἐξασθένησιν τῶν Ὀδρυσῶν ἐν Θράκῃ,

2) Ἡ ρ ὀ ἴ ο τ ο ς. Ε. Β. «Θρηθκων ἰδὲ ἔθνος μέγιστόν ἐστι μετὰ γε Ἰνδοὺς πάντων ἀνθρώπων. Ἰδὲ ἰδὲ ὑπ' ἑνός ἄρχουτο ἢ φρονέοι κατὰ πτωτό, ἀμαχον ἢ ἂν εἴη καὶ πολλὰ κρᾶσις τῶν ἔθνεων, κατὰ γνώμην τὴν ἐμὴν. ἀλλὰ γὰρ τοῦτο ἀπαρὸν σφι καὶ ἀμύχανον μὴ κατὰ ἐγγένευστα· εἰσὶ ἰδὲ κατὰ πτωτό ἀσθενέες».

— Σικύλακος περὶ πλουσίου. Θράκη. «Διήκει ἰδὲ ἡ Θράκη ἀπὸ Σιρμιόνος ποταμοῦ μέχρι Ἰστροῦ ποταμοῦ τοῦ ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ».

— Διονυσίου. Οἰκουμένης περιήγησις. σπ. 323-326. «Αὐτοὶ τε Θρηθκας ἀπειρόνα γαίαν ἔχοντες. Οἱ μὲν ἐπὶ πλειυρήνῃ Πρωποντιῆος ἀμφιτρέψης, οἱ δ' ὑπὲρ Ἑλλησποντον ἀγάρρουν. οἱ ἰδ' ὑπὲρ αὐτῆς Αἰγαίης βελθὼ κῆμα πολυφυλοῖθοιο θαλάσσης».

ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, μετὰ τὰς ἐσωτερικὰς διαταραχὰς κατὰ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν κλπ.).

Εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ φύλα τῆς Θράκης, φαίνεται ὅτι ἴσχυεν ἀπὸ τῶν ἀποτάτων χρόνων, ἢ διὰ βασιλέων διοικήσεως τῶν κοινῶν. Ἀπὸ τῆς μυθικῆς ἐποχῆς ἀναφέρονται εἰς πολλὰ φύλα βασιλεῖς ἀσκούντες ἀπόλυτον δεσποτεῖαν ἐπὶ τῶν ὑπ' αὐτούς. Οὕτω, ὡς βασιλεὺς τῶν Βιστόνων ἀναφέρεται ὁ Διομήδης⁽¹⁾ υἱὸς τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Κυρήνης, καὶ τοῦ ὁποῦ φονευθέντος ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους, οἱ ἀνθρωποφάγοι Ἴπποι, ἀφ' οὗ κατεσπάραξαν τὸν ἑταῖρον αὐτοῦ Ἄβδηρον, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἄνομα τῆς πόλεως τῶν Ἀβδήρων, μετεφέρθησαν εἰς Μυκίνας. Πρῶτος ἰδρυτὴς τῆς πόλεως Αἴνου Πολυτομβρίας καλουμένης πρότερον, ὑπῆρξεν ὁ Πόλυς υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος⁽²⁾. Παρὰ τὸν Σαλμυδυσσὸν εὐρίσκομεν τὸν Φινέα βασιλεύοντα τῆς περιοχῆς του, περὶ τοῦ ὁποῦ ὑπάρχουσι διάφοροι ἐκδόσεις (βλέπε εἰς προηγούμενα κεφάλαια), ὡς ἐδοθήθησε τοὺς Ἄργοναυτάς, ἢ ὅτι ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν ὡς ὑποστηρίζει Διόδωρος ὁ Σικελιώτης. Ἀναφέρεται ὡς βασιλεὺς Θρακῶν εἰς ἀρχαιστάτους χρόνους ὁ Τεγύριος, ὅστις ὑπεδέχθη τὸν μουσουργὸν Εὐμόλπον, μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ἰσιάρου, εἰς τὸν ὁποῦ ἰὸν ἔδωκε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ ὡς σύζυγον. Καὶ ἐδῶ ὑπάρχουν διάφοροι ἐκδόσεις⁽³⁾. Ἄλλοι βασιλεῖς, ἀναφέρονται, ὁ Ρῆσος ὁ υἱὸς τοῦ Ἡιονῆος ἢ τοῦ Στρυμόνος καὶ τῆς μουσῆς Καλλιόπης ἢ Εὐτέρπης, φονευθεὶς εἰς Τροίαν κατὰ τὸν Ὀμηρον⁽⁴⁾. Ὁ Ὀμηρος ἀναφέρει ἡγεμόνα Θρακῶν κατὰ τὸν Τρωϊ-

1) Διομήδης υἱὸς τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Κυρήνης, βασιλεὺς τῶν Βιστόνων ἐν Θράκη, πρὸς τὸν ὁποῦ ἔλθων ὁ Ἡρακλῆς διὰ τὴν ἀρπάξαι τοὺς Ἴππους αὐτοῦ οὕτως ἐτρεφέτο, ὡς λέγεται, μετὰ τὸ ἀνθρώπινον κρέας ἕλκων ἐπιείκων τῶν ξένων οἱ ὁποῦ ἤρχοντο εἰς τὴν χώραν ταύτην, ἐφόνευσεν αὐτὸν καὶ ἔφερεν τοὺς Ἴππους εἰς τὰς Μυκίνας πρὸς τὸν Εὐρυθέα». (Βλέπε καὶ Ἀπολλόδορος, Β. 4. 8).

2) Πόλυς υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ἀδελφὸς τοῦ Σαρπηθέου, βασιλεὺς τοῦ Αἴνου ἐν Θράκη, ὑποδεχθεὶς φιλοφρόνως τὸν Ἡρακλέα ὅτε οὗτος ἐπέστρεφεν ἐκ τῆς πολιορκίας τῆς Τροίας». (Βλέπε καὶ Ἀπολλόδορος, Β. 5. 9.).

3) Τεγύριος βασιλεὺς ἀρχαῖος τῆς Θράκης, ὁ ὑποδεχθεὶς τὸν Εὐμόλπον, βουὸς γυναῖκα τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς τὸν υἱὸν του Ἰσιάρου. Μετὰ θάνατόν ἀφῆκεν αὐτὸν θυγατρὸν τοῦ βασιλείου».

— Ἀπολλόδορος. Γ'. 15. 4. «Μετὰ Ἰσιάρου τοῦ παιδὸς πρὸς Τεγύριον ἦκε (ὁ Εὐμόλπος) Θρακῶν βασιλέα... Ἐπιβουλεύων β' ὄπισθεν Τεγυρίῳ καταφανῆς γίνεται καὶ πρὸς Ἐλευσινίου φεύγει...».

4) Ρῆσος βασιλεὺς τῶν Θρακῶν, υἱὸς τοῦ Ἡιονῆος (Ὀμηρον Ἰλιάς Κ. 435), κατ' ἄλλους δὲ υἱὸς τοῦ Στρυμόνος καὶ τῆς Μούσης Καλλιόπης ἢ Εὐτέρπης, ὅστις ἔλθων σύμμαχος τοῦ Πριάμου εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τροίας ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Διομήδους καὶ τοῦ Ὀδυσσεύς ἐν τῇ ἰσχυρῇ αὐτοῦ, ὅτε οὗτοι ἦλθον τὴν ἀρπάσαι τοὺς θρακίους καὶ περφήμους Ἴππους αὐτοῦ». (Ἀπολλόδορος, Α. 3. 3.).

— Στρυμόνος. III'. 590. 21. «Ρῆσος πιστάμης ἐν Τροίᾳ, Ρῆσος β' καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Θρακῶν».

κὸν πόλεμον τὸν ἐκ τῆς Αἴνου Πείρειω Ἰμβρασίδῃν (5). Ἐτερος βασιλεὺς τῶν Θρακῶν φέρεται ὁ Ἀρπάλυκος, τοῦ ὁποῖου ἡ θυγάτηρ Ἀρπαλύκη, κατὰ τὸν Βιργίλιον, ὑπῆρξεν ἐξαίρετος κυνηγὸς καὶ λίαν ὠκύπους. Ἐτερος ὁ Πολυμήστωρ, ἐδασίλευσε τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, ἦτο δὲ σύζυγος τῆς Ἰλιόνης τῆς θυγατρὸς τοῦ Πριάμου, καὶ ὅστις κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἀπέστειλεν εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων τὸν υἱὸν αὐτοῦ Πολύδωρον μετὰ Θρακῶν (6). Ὁ Ἰσάνθης ἐδασίλευσε τῶν Κροβύζων, ὡς ὁ Φίλαρχος ἀναφέρει εἰς τὰς ἱστορίας τῶν Θρακῶν, καὶ τῶν ὁποίων ἀπόσπασμα ἀναφέρει ὁ Ἀθήναιος (1). Ἐτερος βασιλεὺς ἀναφέρεται ὁ Κλειτος, ὅστις ἐδασίλευε τῶν Σιθῶνων Θρακῶν τῆς Χαλκιδικῆς, ὡς ὁ Φώτιος ἀναφέρει (2). Βραδύτερον ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Β' τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων ἀναφέρονται διάφοροι βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι ἔπαιξαν καὶ σπουδαῖον ἱστορικὸν ρόλον, καὶ τοὺς ὁποίους θὰ ἀναφέρωμεν περαιτέρω. Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ σωζόμενα ἱστορικὰ συγγράμματα, ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι βασιλεῖς τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα κατέστησαν γνωστὰ ἐκ τῶν εὐρεθέντων νομισμάτων κοπέντων ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτῶν ὡς εἶναι οἱ, Ἐμίνακος βασιλεὺς Θρακῶν 400 π.Χ., Κερσίβαλος βασιλεὺς Ὀδρυσῶν 300 π.Χ., Μηδίστα καὶ Μηδόκος Ὀδρύσαι, Μιλτοκύθης 1ος καὶ 2ος ἡγεμόνες τῆς Θράκης, Μόστις βασιλεὺς τῆς Θράκης, Ὀλορος πατὴρ τῆς Ἠγησιπύλης, Πάταρος ἡγεμὼν τῆς Θράκης, Ράσκος, Ρηθούλας υἱὸς Σεύθου Β', Σαδάλα βασιλεῖς Θράκης, Σαράτοκος βασιλεὺς Θράκης 400 π.Χ., Σίτας βασιλεὺς Δανθλητυῶν, Δημοφῶν μυθικὸς βασιλεὺς Θράκης, Εἰσωρος μυθικὸς βασιλεὺς Θράκης, Ζιποίτης βασιλεὺς Θράκης, Ραδόκεντρος βασιλεὺς τῶν Βέσσων, Τάρσας ἡγεμὼν τῶν Ὀδρυσῶν κλπ. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δεόν νὰ παρατηρήσῃ τις εἶναι τὸ ὅτι τὸ πλεῖστον τῶν Θρακῶν βασιλέων φέρουν ὀνόματα Ἑλληνικά.

5) Ἀ ω ρ έ ν τ η ς εἰ ς λ έ ξ ι ν. «Πείριος υἱὸς τοῦ Ἰμβράσου, ἐξ Αἴνου πόλεως τῆς Θράκης, ἐλθὼν σύμμαχος τῶν Τρώων φέρων μετ' αὐτοῦ τοὺς Θρακῶν καὶ φωνευθεὶς ὑπὸ τοῦ Θάουτος».

— Ὁ μ ή ρ ο υ Ἰ λ ι ά ς. Δ. 520. «Βάλε δὲ Θρακῶς ἀγὸς ἀνδρῶν Πείριος Ἰμβρασίδης, δε ἄρ Αἰνέθεν εἰληγούθει».

6) Ἀ ω ρ έ ν τ η ς εἰ ς λ έ ξ ι ν. «Πολυμήστωρ βασιλεὺς τῶν Θρακῶν καὶ ἀγὴρ τῆς Ἰλιόνης θυγατρὸς τοῦ Πριάμου, πρὸς τὸν ὁποῖον οὗτος ἐπεμψεν τὸν νεώτερον υἱὸν τοῦ Πολύδωρον ἐν καιρῷ τῆς ἐν Τροίᾳ πολιορκίας τῶν Ἑλλήνων». (Θυρπίδιου, Ἐκάτη, 7).

1) Ἀ θ ή ν α ι ο ς. ΧΙΙ. 557. δ. «Φίλαρχος ἔ' ἐν τῇ δεκάτῃ ἱστοριῶν Θρακῶν φησι τῶν καλουμένων Κροβύζων βασιλέα γενέσθαι Ἰσάνθην, τρυφῇ πάντας τοὺς καθ' ἐαυτὸν ὑπερβαλλόμενον, ἦν δὲ καὶ πολέμιος καὶ καλός».

2) Φ ω τ ι ο υ . ἔ κ θ . Β Ε Κ Κ Ε Ρ . ω ι ε λ . 186. «Βασιλεὺς ἔ' ἦν Κλειτος σάφρων καὶ δίκαιος Σιθῶνων Θρακῶν ἔθνους».

ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ.

Ὡς ὁ Ἡρόδοτος ἱστορεῖ (Βιβλ. Α. 83 καὶ ἐξῆς) πρῶτοι οἱ Πέρσαι τὸ 513 π.Χ. ὑπὸ τὸν Δαρεῖον τὸν Ὑστάσπους καθυπέταξαν πολλὰ φύλα τῶν Θρακῶν κατὰ τὴν διάβασιν αὐτῶν μέσῳ τῆς Θράκης, κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν. Ἄλλα μὲν τούτων ὑπετάγησαν οἰκεία βουλῆσει, λόγῳ τοῦ φόβου τὸν ὅποιον ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὰ ἡ στρατιὰ τοῦ Δαρείου, καὶ ἀναφέρει ὁ ἱστορικός τοὺς βορείως τῶν πόλεων Ἀπολλωνίας καὶ Μεσημβρίας κατοικοῦντας Σκυρμιάδας καὶ Νιφάιους, ἐν ᾧ εἶναι φυσικὸν καὶ οἱ νοτιότερον αὐτῶν οἰκοῦντες Ὀδρύσαι, Ἀστοὶ καὶ Μελινοφάγοι (οἱ περὶ τὸ Βυζάντιον) γὰρ ὑπετάγησαν πρῶτοι, ὡς ἐξ ἄλλων χωρίων φαίνεται. Ἀνέστησαν μόνον οἱ Γέται, ἀλλ' ὑπεδουλώθησαν ἀμέσως καίτοι ἦσαν οἱ ἀνδρειώτατοι καὶ δικαιοῦτατοι τῶν Θρακῶν (1). Εἶναι γνωστὸν ἐπίσης, ὅτι ὁ στρατηγὸς καὶ τύραννος τῶν Δολόγκων ὁ Ἀθηναῖος Μιλτιάδης εἶχεν ὑποταγῆ εἰς τὸν Δαρεῖον καὶ ἠκολούθησε αὐτόν, μετὰ τῶν ἄλλων τυράννων τῶν ἄλλων Ἑλληνίδων πόλεων, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ἀρίστων ὁ Βυζάντιος, εἰς τοὺς ὁποίους μετὰ τῶν ἄλλων Ἰώνων τοῖς ἀνετέθη, ὑπὸ τοῦ Δαρείου, ἡ κατασκευὴ καὶ ἡ φύλαξις τῆς ἐπὶ τοῦ Ἰστροῦ κατασκευασθείσης γεφύρας, διὰ τῆς ὁποίας διέβη ὁ στρατὸς τοῦ Δαρείου. Ἐπίσης ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ ἀναφέρονται λεπτομερῶς τὰ διατρέξαντα, οὐ μόνον εἰς τὴν καθόλου ἐκστρατείαν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν γέφυραν ἐπεισόδια, διὰ τὴν λύσιν τῆς γεφύρας τῇ προτάσει καὶ παρακλήσει τῶν Σκυθῶν, πρὸς παρεμπόδιον τῆς ἐπαναδιαδόσεως δι' αὐτῆς τοῦ στρατοῦ τοῦ Δαρείου, καὶ καταστροφὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ὁποίαν αἰτήσιν συνεφώνησε καὶ ὑπεστήριξε αὐτήν ὁ Μιλτιάδης, πλὴν ἐνῶ εἰς τὴν ἀρχὴν συνεφώνησαν, κατόπιν προσεχώρησαν εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Ἰστιαίου τοῦ Μιλησίου, ὑπακούσαντες εἰς τὸ ἀτομικὸν καὶ μόνον συμφέρον αὐτῶν. Ὁ Δαρεῖος ἐπιστρέψας εἰς τὸν Ἰστρον διέβη αὐτόν, χάρις εἰς τὴν μὴ διαλυθεῖσαν γέφυραν, καὶ διασχίσας τὴν Θράκην ἔφθασεν εἰς τὴν Σηστόν τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, καὶ διὰ τῶν πλοίων μετεβίβασε τὸν στρατὸν αὐτοῦ εἰς Μ. Ἀσίαν, πλὴν μέρους τὸ ὅποιον ἀφήκεν εἰς τὴν Θράκην ὑπὸ τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Μεγάδαζον (2). Παραμείνας ὁ Μεγάδαζος εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἑλλησπόντου ὑπέταξεν ἅπαντας τοὺς

1) Ἡ ρ ὀ θ ο τ ο ς. Δ. 93. «Πρὶν θεῖ ἀπικέσθαι ἐπὶ τὸν Ἰστρον, πρῶτους αἰρέει Γέτας τοὺς ἀθηναϊστῶνας. Οἱ μὲν γὰρ βῆ τὸν Σκυρμιθυσσῶν ἔχοντες Θρηήκας καὶ ὑπὲρ Ἀπολλωνίης περὶ καὶ Μεσημβρίας πόλιος οἰκημένοι, καλεσμένοι δὲ Σκυρμιθῶν καὶ Νιφάιου ἀμαχητὶ σφέας αὐτοὺς παρεβίωνον Δαρεῖον· οἱ δὲ Γέται πρὸς ἀγνωμοσύνην τραπόμενοι αὐτίκα ἐδουλώθησαν, Θρηήκων ὄντας ἀνδρειώτατοι καὶ δικαιοῦτατοι».

2) Ἡ ρ ὀ θ ο π ο ς. Δ. 143. «Δαρεῖος δὲ θεὶα τῆς Θρηήκης παρευόμενος ἀπίκετο εἰς Σηστόν τῆς Χερσονήσου· ἐνταῦθεν θεῖ αὐτὸς μὲν βιβῆθη τῆσι νηυσὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, λείπει δὲ ἰσρατηγὸν ἐν τῇ Εὐρώπῃ Μεγάδαζον ἀνδρα Πέρσην, πῶ Δαρεῖος κότε ἐδωκε γέρας, τοιαῦτα εἶπας ἐν Πέρσησι ἄπορ».

μὴ Μηδίζοντας³⁾. Πρῶτοι ὑποστάντες τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Μεγαδάζου ὑπῆρξαν οἱ Περίνοι, οἱ ὅποιοι δὲν ᾔθελον νὰ εἶναι ὑπήκοοι τοῦ Δαρείου⁴⁾. Μετὰ ταῦτα ὁ Μεγάδαζος ἔχων διαταγὴν τοῦ Δαρείου νὰ ὑποτάξῃ πᾶσαν τὴν Θράκην, ἤρχισε συστηματικὴν ἐκστρατεῖαν πρὸς ὑποταγὴν πάσης πόλεως καὶ φύλης τῆς χώρας ταύτης. Φαίνεται ὅμως ὅτι περιωρίσθη εἰς τὴν ὑποταγὴν τῶν φύλων τῶν κατοικούντων εἰς τὰ πεδινὰ μέρη τῆς Θράκης, ὡς ὁ Ἡρόδοτος ἱστορεῖ, διότι ὡς ὁ ἴδιος γράφει, οἱ Σάτραι⁵⁾ κατοικοῦντες τὴν Ροδόπην, οὐδέποτε ὑπῆρξαν μέχρι τῆς ἐποχῆς του ὑπήκοοι ἄλλου ἔθνους, ἀλλὰ ἐκράτησαν τὴν ἐλευθερίαν των, μόνον ἐκ τῶν Θρακῶν.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ Παίονες Πίγρης καὶ Μαντύης ἀδελφοί, θέλοντες νὰ γίνουσι κύριοι τῶν Παίωνων, ἐπέτυχον χάρις εἰς δολοπλοκίας των, τὰς ὁποίας ἱστορεῖ λεπτομερῶς ὁ Ἡρόδοτος, τὴν βιαίαν μεταφορὰν εἰς Μ. Ἀσίαν τῶν δύο Παιονικῶν φύλων, τῶν Σιριπαιόνων καὶ Παιόπλων, κατοικούντων τότε ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμόνος τὴν μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Ἀγγίτη καὶ τοῦ ὄρους Κερκίνη (Μπέλες) περιοχῆν. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Μεγάδαζον, ὀδηγοῦντα τοὺς Παίονας εἰς Μ. Ἀσίαν, Πέρσης στρατηγὸς Ὀτάνης ἐκυρίευσεν τὸ Βυζάντιον, τὴν Χαλκηδὸνα ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς καὶ ἄλλας πόλεις καὶ νήσους⁶⁾.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀποστασίας τῶν Ἰωνιδῶν πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας, πρωτοστατούσης τῆς Μιλήτου ὑπὸ τοὺς Ἀρισταγόραν καὶ Ἰστιαίον, οἱ Σκύθαι ἐκδικούμενοι τοὺς Πέρσας εἰσέβαλον εἰς τὴν Θράκην καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, ἀποχωρήσαντες βραδύτερον⁷⁾.

Μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἰώνων ὁ Περσικὸς στόλος ἀποτελούμενος ἐκ Φοινικῶν ἐπλευσεν πρὸς τὸν Ἑλλησποντον καὶ ἤρχισε νὰ

3) Ἡ ρ ὀ θ ο ι ο ς. Δ. 144. «Ὅστις ἐγὼ ἂν τότε ὁ Μεγάδαζος στρατηγὸς λειψθεὶς ἐν τῇ χώρῃ Ἑλλησποντικῶν μὴ Μηδίζοντας καταστρέφεται».

4) Ἡ ρ ὀ θ ο ι ο ς. Β. 1. «Οἱ δὲ ἐν κτῆ Ἐδρόπῃ τῶν Περσέων καταληφθέντες ὑπὸ Δαρείου, τῶν ὁ Μεγάδαζος ἤρχει, πρῶτους μὲν Περίνοιους Ἑλλησποντικῶν μὴ βουλαμένους ὑπήκοους εἶναι Δαρείου καταστρέφονται».

5) Ἡ ρ ὀ θ ο ι ο ς. Ε. 2. «Ὡς βέ ἐχειρώθη ἡ Πέρινθος ἤλαυνε τὸν στρατὸν ὁ Μεγάδαζος ἐπὶ τῆς Θρηϊκῆς, πᾶσαν ὑπάλω καὶ πᾶν ἔθνος, τῶν καὶ τῆ οἰκουμένων ἡμερούμενος βασιλεύει ταῦτα γὰρ ἐναπέταλλτο ἐκ Δαρείου, Θρηϊκῆν καταστρέφουσαν».

— Ἡ ρ ὀ θ ο ι ο ς. Ε. 10. «Ταῦτα μὲν νῦν τῆς χώρας ταύτης πέρι λέγεται, τὰ παραβλάσασα δ' ἂν αὐτῆς Μεγάδαζος κατήκοα Περσέων ἐποίησε».

— Ἡ ρ ὀ θ ο ι ο ς. Ζ. 111. «Σάτραι δὲ οὐβαιὸς κιν ἀνθρώπων, ὑπήκοοι ἐγέναντο, ὅσον ἡμεῖς ἴμεν, ἀλλὰ ὁμοειδέουσι τὸ μέγεθος ἡμεῖς αὐτεῖ ἐόντες ἐλευθεροί, μόνον Θρηϊκῶν».

1) Ἡ ρ ὀ θ ο ι ο ς. Ε. 26. «Ὅστις ὦν ὁ Ὀτάνης, ὁ ἐγκαταλιζόμενος ἐς τοῦτον τὸν θρόνον, τότε ἰσθιάδαζος γενόμενος Μεγαδάζω τῆς στρατηγίης, Βυζαντίου τε εἶλε καὶ Χαλκηδονίου...».

2) Ἡ ρ ὀ θ ο ι ο ς. ΣΤ. 40. «Σκύθαι γὰρ οἱ νομαδῆς ἐρεθισθέντες ὑπὸ βασιλέως Δαρείου συνεισπράξαν καὶ ἤλασαν μέχρι τῆς Χερσονήσου ταύτης. Τοῦτους ἐπιόντας οὐκ ὑπαμείνας ὁ Μιλτιάδης ἔσφυγε ἀπὸ Χερσονήσου, ἐς ὅ σι τε Σκύθαι ἀπῆλλοχθησαν».

καταλαμβάνη και καταστρέψη τὰς παραλίους Ἑλληνίδας πόλεις. Οὕτω κατέλαθε τὰς ἐπι τῆς Χερσονήσου πόλεις, τὴν Πέρινθον, τὴν Σηλυβρίαν, τὸ Βυζάντιον κλπ. Οἱ Βυζάντιοι καὶ οἱ Χαλκιδικῶνιοι φερόμενοι τοὺς Φοίνικας, ἐγκατέλειπον τὰς πόλεις τῶν καὶ διὰ τῶν πλοίων τῶν μετεπέβησαν βορειότερον, ἀναλαμβάνουσαι τὴν δυτικὴν παραλίαν τοῦ Βυζίντου, καὶ συνάκουσαν εἰς τὴν πόλιν Μεσημβρίαν (1), μετὰ τῶν ἀλλῶν κατοίκων τῆς πόλεως. Τὴν εποχὴν ἐκείνην ὅταν οἱ Φοίνικες κατέλαβον τὴν νῆσον Τένεδον, ὁ Ἀθηναῖος Μιλτιάδης ἐγκατέλειψεν τὴν Χερσονήσον καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀθήνας διὰ πέντε πλοίων. Τελόμενος ἤμως ἀντιλήπτός ὑπὸ τῶν Φοινίκων κατεδιώχθη ὑπὸ αὐτῶν. Καὶ ὁ μὲν Μιλτιάδης μετὰ τῶν τεσσάρων πλοίων κατέβη εἰς Ἀσπυγίαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν νῆσον Ἴμβρον καὶ νὰ φθάσῃ τέλος εἰς Ἀθήνας, ἀλλὰ τὸ πέμπτον τῶν πλοίων, τοῦ ἴσκιου ἀρχηγός ἦτο ὁ μετὰλυτέρος υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου Μητίσχος, διωχθὲν ὑπὸ τῶν Φοινίκων συνεδήθη, καὶ οὕτως μετήχθη εἰς τὸν Δαρεῖον, ὁ ἴσκιος τὸν ἐκράτησεν παρ' αὐτοῦ, τὸν ἐπεριουήθη καὶ τῷ ἔδωκε Περσίδα γυναῖκα (Ἡρόδοτος, Στ. 41). Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐπεχειρήθη καὶ ἡ πρώτη ἐκστρατεία τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν Μαρδόνιον (2). Οἱ Πέρσαι ἀποδείσανθες εἰς τὸν Ἑλλάσποντον ἐφθέσαν μέχρι τῆς Χαλκιδικῆς ὑποτάσσοντες τοὺς διαφόρους λαούς. Καὶ ὁ μὲν στόλος παραπλέον τὸν Ἄθω κατεστράφη ἐκ τῆς τρικυμίας (ὁ Ἡρόδοτος ἀνακρίσει εἰς 300 τὰ καταστραφέντα πλοία καὶ εἰς 20.000 τοὺς ἀπολεσθέντας ἀνδρας), ὁ δὲ Μαρδόνιος ἐστρατοπευθεὶς μάλλον παρὰ τὰς λίμνας τῆς Χαλκιδικῆς (ἴσκιος τῆς Χαλκιδικῆς αἱ Βόλβη καὶ τοῦ Λαγκαδά) προσεδίθη ὑπὸ τῶν Φρύγων (Βρύλων) Θρακῶν (3), ὑπέστη πολλὰς ἀπωλείας καὶ αὐτὸς ἐτραυμα-

3) Ἡ ρ ὁ θ ο τ ο ς. ΣΤ. 38. Ἀπὸ δὲ ἰουλίης ἀπαλαυσημένος ὁ ναυτικός στρατός τὸ ἐπ' ἀρυστράφει ἐπαύεοντι τοῦ Ἑλλάσποντου αἴετα πόνου τὰ γὰρ ἐπὶ θεῶν αὐτοῖσι ἕσπετο τὴν γεννάδα κατ' ἴσκιον. Εἶσι δὲ αἱ ἐν τῇ Βόρειῳτι αἰθε τοῦ Ἑλλάσποντου, ἕσπετο τὸς με, ἐν τῇ πόλεισ ἀνκαὶ ἐνεον. Καὶ Πέρινθος καὶ τὰ γείγεια πὰ ἐπὶ Ἀσπυγίης καὶ Σηλυβρίη τε καὶ Βυζάντιον, Βυζάντιον μὲν νῆν καὶ αἱ πέριθι. Καὶ γὰρ αἱ οὐδ' ὑπέμενον ἐπιπλέουσαι τοῖς φινίκας ἀλλ' ὄλοντο ἀπὸ ἀπὸντες τὴν ἀσπυγίην ἐσω ἐκ τῶν Βύβωνον Ἰλιοντι, καὶ ἐκταθῆν πῶνιν Μεσημβρίην ὄκρυαν· αἱ δὲ φθίνουε κατακαυθουσαις τούτοις τὰς γίμνας τὰς κατεκλειμενας, ἔραπυται ἐπὶ με Ἰεροκόνησον καὶ Ἄρπυγιον...

1) Ἡ ρ ὁ θ ο τ ο ς. ΣΤ. 43 - 44. Ἐργον δὲ τὸν στρατὸν τούτων ὁ Μαρδόνιος... Ὁ δὲ συνεδέθη μὲν χερσὶα πολλὰν νηῶν, συνεδέθη δὲ καὶ στρατὸς πείθος, ποιλίεσ θυεθήσας τῆσι νησὶν τῶν Ἑλλάσποντου ἐσπεύοντο διὰ τῆς Ἑσπερίης, ἐσπεύοντο δὲ ἐπὶ τῆ τῆν Ἐσπερίον καὶ Ἀθήνας. Αἶφαι ὄν καὶ ἀπὶ ἀσπυγίης τοῦ στόλου, ἀπὰρ ἐν νηῶν εἰσιναις ὄκας ἐν πλείεστας θύωνται καταστραφέντα τῶν Ἑλλάσποντου πῶνιν... ἐκ μὲν θῆ ἔσπεου θυεθῶντες πέριθι ἰπὸ τῆν Ἰμβρον ἐκρυμμένον μέγιστ' ἀκαθῶν, ἐκ δὲ ἄκαθῶν ἐκρυμμένον τῶν ἄθων περιπέδουσαι. Ἰκρυμμένον δὲ οὐ περιπέδουσαι ἐσπεύς θυεθῶν μέγιστ' τε καὶ ἀσπυγίης κατὰ ἄσπυγίης σπεύεσαι πλείεθι ποιλίεσ τῶν νηῶν ἐκδούλων πείθος τῶν ἄθων. Ἀέγυται γὰρ κατὰ τρικυμίας μὲν τῶν νηῶν τὰς ἐκρυμθῆσας εἶναι, ὑπέρ δὲ ἐπὶ μισθῶν ἐκρυμμένον...

2) Ἡ ρ ὁ θ ο τ ο ς. ΣΤ. 45. Ἐὸ μὲν θῆ ναυτικός στρατός ὄκρους ἐστρατας, Μαρδόν-

τίσθη. Κατόπιν τῶν ἀπωλειῶν τούτων ὁ Μαρδόκιος ἐπέστρεψεν ἀδόξως εἰς τὴν Ἀσίαν πάλιν μέσῳ Θράκης. Ἐπικολούθησεν ἡ νέα ἐκστρατεία τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοὺς Δαῖτιν καὶ Ἄρταφέρην, ἡ καταστροφή τῆς Ἐρετρίας καὶ ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνος, γεγονότα μὴ θίξαντα ἀμέσως τὴν Θράκην. Ἐν συνεχείᾳ ἔχομεν τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὸ 481 π.Χ. Εἶναι γνωστὰ τὰ τῆς ζεύξεως τοῦ Ἑλλησπόντου, ἡ μαστίγωσις καὶ ἡ πέδωσις τῆς θαλάσσης ὑπὸ τοῦ Ξέρξου, ἡ διάθωσις τῆς στρατιᾶς τῶν Περσῶν διαρκέσασα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας, γεγονότα τὰ ὁποῖα ἐν λεπτομερείᾳ ἱστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος (Ζ. 33 - 56). Ὁ Ξέρξης ἀφ' οὗ ὁ στρατὸς διέβη τὸν Ἑλλησπόντον, ὠδήγησεν τοῦτον μέσῳ τῆς Χερσονήσου, ἔχων ἀριστερὰ τὴν πόλιν Καρδίαν. Εἶτα διὰ μέσου τῆς πόλεως Ἀγοράς, καὶ ἀφ' οὗ διέβη τὸν Μέλανα ποταμὸν, τοῦ ὁποῖου τὸ ὕδωρ ἐξηγντήθη μὴ ἐπαρκέσαν διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοῦ, ἔφθασεν εἰς τὸν περὶ τὴν πόλιν Δορίσκον χῶρον, πέραν τῆς πόλεως Αἴνου τῆς Στεντορίδος λίμνης καὶ τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου (1). Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Δορίσκου, τὸ ἄκρον τῆς ὁποίας διαρρέει ὁ Ἐβρος, ὁ Ξέρξης προέβη εἰς τὴν καταμέτρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ ὀργάνωσιν αὐτοῦ, ὡς καὶ τοῦ στόλου ὁ ὁποῖος συνεκεντρώθη παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἔνθα αἱ πόλεις τῆς Σαμοθράκης Σάλη καὶ Ζώνη (Ἡρόδοτος Ζ. 59 - 60). Ὁ ἱστορικὸς εἶτα ἀπαριθμεῖ τὰ ἔθνη ἀπὸ τὰ ὁποῖα προήρχετο ὁ στρατὸς οὗτος καὶ ὁ στόλος τοῦ Ξέρξου, καὶ περιγράφει τὸν ὀπλισμὸν ἐκάστου τούτων, ἐπίσης ἀναφέρει καὶ τοὺς διαφοροὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν (Ἡρόδοτος Ζ. 61 - 100). Ὁ Ξέρξης ἐκ τοῦ Δορίσκου ἐπορεύθη κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἅπαντα δὲ τὰ ἔθνη διὰ τῶν ὁποίων διήρχετο τὰ ἠνάγκαζε νὰ ἀκολουθοῦν τὸν στρατὸν ἢ τὸν στόλον προσφέροντα ὀπλίτας ἢ πλοῖα. Τὰ Θρακικὰ φύλα μέσῳ τῶν χωρῶν τῶν ὁποίων διήλθεν ὁ στρατὸς τοῦ Ξέρξου καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκστρατεύσουν μετ' αὐτοῦ ἦσαν οἱ Παῖται, οἱ Κίκοι, οἱ Βίστονοι, οἱ Σαππαῖται, οἱ Δερσαῖται, οἱ Ἡδωνοὶ καὶ οἱ Σάτραι. Οἱ τελευταῖοι οὔτε ἐδέχθησαν νὰ γίνον ὑπήκοοι τοῦ Ξέρξου οὔτε στρατὸν παρέσχον (1). Ἡ ἦττα τῶν Περσῶν ἤλλαξε τὴν κατάστασιν εἰς τὴν Θράκην.

νίψ ἰδὲ καὶ τῇ πεζῇ ἱστροταπεινωμένῃ ἐν Ἰωνικῶν νηκτὸς Βρύγοι Θρηῖνες ἐπαχειρήσαν καὶ ἀπέων πολλοῦς φανεύουσι οἱ Βρύγοι, Μαρδόνιον ἰδὲ αὐτὸν τραυματίζουσι. Οὐ μὲν οὐδὲ αὐτοὶ δουλοσύνην βιέφυγον πρὸς Περσέων...».

3) Ἡ ρ ὀ θ ο τ ο ς. Ζ. 58. «Ὁ ἰδὲ καὶ ἡπειροὶ ἀπρὸς τὸς ἠὺ πε καὶ ἡλίου ἀνατολᾶς ἐποιέετο ἰτὴν ἰθδὸν ἰβὰ τῆς Χερσονήσου, ἐν ἰδεξιῇ μὲν ἔχωνόν Ἰβλῆς τάφρον τῆς Ἀθάμικτος, ἐν ἀριστερῇ δὲ Καρδίην πόλιν, ἰβὰ μέσης ἰδὲ πορευόμενος πόλιος τῆ ὄνομα τυχάσαι ἐὸν Ἀγορή. Ἐκθεῖσαν ἰδὲ κάμπτον τὸν κάλιπον τὸν Μέλανα καλεσόμενον καὶ Μέλανα ποταμὸν, οὐκ ἀντισχόντα τότε τῇ ἱστροτιγῇ τὸ σέεθρον ἄλλ' ἐπιωπιπόντα, τοῦτον τὸν ποταμὸν ἰουαδᾶς... ἦτε πρὸς ἑσπερην, Ἰἄινου πε πάλιν ἰβιολῖδα καὶ Στεντορίβα λίμνη παρῆσι: ἰδὲ δ' ἀπίνετο ἐς Δορίσκον...».

1) Ἡ ρ ὀ θ ο τ ο ς. Ζ. 110. «...ἔθνηα ἰδὲ Θρηῖνων ἰδὲ ὦν τῆς χώρης ὄδον ἐποιέετο πρὸς ἄβα, Παῖται, Κίκοι, Βίστονοι, Σαππαῖται, Δερσαῖται, Ἡδωνοὶ, Σάτραι. Τούτων οἱ μὲν παρὰ θάλασσαν ἰκτοικημένοι ἐν τῆσι νησι ἐπνοντο οἱ ἰδὲ αὐτῶν ἰτὴν μισόργικον οὐκόντες

Ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην αἱ πόλεις ἠλευθερώθησαν τοῦ Περσικοῦ ζυγοῦ, ἐκδιωχθεισῶν τῶν Περσικῶν φρουρῶν ἢ παραδοθεισῶν, ἀφ' οὗ ἐν τῷ μεταξύ, κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ἀρταβάζου μετὰ τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ, φεύγοντος πρὸς Βυζάντιον, ἵνα διαπεραιωθῇ ἐκεῖθεν εἰς Μ. Ἀσίαν, οἱ Θράκες ἐφόνευσαν μέγα μέρος αὐτῶν (2). Ὁ Ἡρόδοτος (Θ. 90 - 122 τέλος) ἱστορεῖ τὰ τῆς ἐν Μυκάλη νίκης τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν καὶ μετὰ ταῦτα τὴν ἄφιξιν τοῦ στόλου τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον, τὴν πολιορκίαν τῆς Σηστοῦ κατεχομένην ὑπὸ τῶν Περσῶν μετὰ ἀρχηγούς τὸν Ἀρταύκτην καὶ τὸν Οἰόβαζον, τὴν δραπέτευσιν, σύλληψιν καὶ θάνατον αὐτῶν, τοῦ μὲν Οἰοβάζου ὑπὸ τῶν Ἀφινθίων Θρακῶν οἱ ὁποῖοι ἐθυσίασαν τοῦτον κατὰ τὸν ἴδιον αὐτῶν τρόπον εἰς τὸν ἐπιχώριον θεὸν Πλείστωρον, τοῦ δὲ Ἀρταύκτου ὑπὸ τῶν συμμάχων, παρὰ τὸ σημεῖον τῆς ζεύξεως τοῦ Ἑλλησπόντου ὑπὸ τοῦ Ξέρξου κατὰ τοὺς μὲν, εἰς τὸν ὑπερκείμενον λόφον τῆς Μαδύτου κατὰ τοὺς δέ, διότι ἐξαπατήσας τὸν Ξέρξην ἐσύλησε τὸν τάφον καὶ τὸ ἱερόν τοῦ Πρωτεσιλάου τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὴν πόλιν Ἐλαιούντα. Τὸ Βυζάντιον ἠλευθερώθη ὑπὸ τοῦ Πausανίου τὸ 477 π.Χ.

Κυριαρχία: Ὀδρουσῶν.

Κατὰ τὴν κατοχὴν τῆς Θράκης ὑπὸ τῶν Περσῶν, λόγῳ τῶν δεινῶν τὰ ὁποῖα ὑπέστησαν οἱ Θράκες (στρατολογία, ἀρπαγὴ τῶν ἀγαθῶν, καταστροφή πόλεων καὶ χωριῶν) πολλὰ φύλα τῶν Θρακῶν, ἰδίᾳ τῶν πεδινῶν μερῶν, περιήλθον εἰς μεγάλην ἀδυναμίαν. Τῆς καταστάσεως ταύτης ἐπωφελήθη ὁ πρῶτος ἀναφερόμενος βασιλεὺς τῶν Ὀδρουσῶν Τήρης μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν Περσῶν, κατῴρθωσε γὰρ ἐπεκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῶν ἄλλων φυλῶν, καὶ οὕτω τὸ κράτος του ἔλαβε τεραστίας διαστάσεις, ὡς ὁ Θουκυδίδης ἱστορεῖ (1), ἦτοι περιελάμβανε ἅπασαν τὴν χώραν τῆς Θράκης τὴν ἀνατολικῶς τοῦ Νέστου ποταμοῦ καὶ τοῦ Σχομίου (Ρῆλα - ὄρους) μέχρι τοῦ Εὐξεινοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου καὶ Προποντίδος μέχρι τοῦ Ἰστρου ποταμοῦ πρὸς βορρᾶν. Πρωτεύουσα αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἢ παρὰ τὸν Ἐβρὸν Ὀρεστιάς (ἢ γυν' Ἀδριανούπολις ἢ

καταλαχθέντας πρὸς ἡμᾶς, πλὴν Σαγρέων οἱ ἄλλοι πάντες περὶ ἀναγκασθέντες εἶποντο. Σάγρα δὲ οὐθένος καὶ ἀναθρώπων ὑπῆρξεν ἐγένετο, ὅσον ἡμεῖς ἴδμεν, ἀλλὰ θυκατελευσὶ τὸ μέχρι ἡμεῶς αἰεὶ ἕως ἐλευθεροῦ μόνου Θρητικῶν...».

2) Ἡ ἱ ὁ Ἰ ὁ π ο ς. Θ. 89. (;;; Ταῦτα δὲ εἶπας (ὁ Ἀρταβάζος) ἀπὸ τῆς ἀποουδῆ τὴν στρατιὴν διὰ Θεσσαλίας πρὸς καὶ Μακεδονίας ἰθὺς τῆς Θρητικῆς, ὡς ἀληθέως ἐπειγόμενος καὶ τὴν μεσόγαιον τάμνωσιν τῆς ὁδοῦ. Καὶ ἀποκαίεται ἐς Βυζάντιον, καταλιπὼν τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐσωτοῦ πυκνοῦς ὑπὸ Θρητικῶν πρὸς κατακαυθέντας κατ' ἄβδν καὶ λιμῶν συσπάντας καὶ καμῆται ἐκ Βυζαντίου πρὸς ἐξέδην πολέουσι.».

1) Θ ο κ υ Ἰ Ἰ η ς. Β. 29. «Ὁ δὲ Τήρης οὗτος ὁ τοῦ Σιτάλικου πατὴρ πρῶτος Ὀθρῶσις τὴν μεγάλην βασιλείαν ἐπὶ πλέον τῆς ἄλλης Θράκης ἐποίησεν» καὶ παρακίτερω ἐξηγεῖται οὗτος εἶναι ἐπιχώριος τοῦ ὁμωνύμου τῆς Ἀκαυσιᾶς τῆς Φωκίδος.

παρὰ ταύτην). Ὁ Τήρης ἀπέθανεν εἰς θαθὺ γῆρας (2), ἀφ' οὗ περὶ τὰς δυσμάς τῆς βασιλείας του ὑπέστη δεινὴν ἦτταν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατησάντων Θυνητῶν (3). Φαίνεται ὅτι ἐβασίλευσε τῶν Ὀδρουσῶν ἀπὸ τοῦ 500 π.Χ., ἴσως καὶ πρότερον, μέχρι τοῦ 440 π.Χ. Τοῦτον διεδέχθη ὁ ἀντάξιός αὐτοῦ υἱὸς Σιτάλκης, φίλος τῶν Ἀθηναίων. Οὗτος ἀπεκατέστησε ταχέως τὴν πατρικὴν ἰσχύν, καὶ ἐπεξέτεινε ταύτην (4).

Ὁ Σιτάλκης τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Ἀδδηρίτου Νυμφοδώρου, ἀδελφοῦ τῆς ἑαυτοῦ συζύγου, καὶ ὁ ὁποῖος ἐτύγγανε Πρῶξενος τῶν Ἀθηναίων, τὸ 431 π.Χ. ἐγένετο σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀνέλαβε γὰ ἐστρατεύσειν κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων Περδίκκου Β'. ἐχθροῦ τῶν Ἀθηναίων πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Τότε καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σάδοκος ἐγένετο πολίτης Ἀθηναῖος (5). Τὸ 430 π.Χ., δεύτερον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὁ Σιτάλκης συνέλαβε καὶ παρέδωκεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους συμμάχους του, τοὺς πρέσβεις τῶν Κορινθίων καὶ Λακεδαιμονίων μεταβαίοντας εἰς Σοῦσα πρὸς αἴτησιν ἐνισχύσεως ἐκ μέρους τῶν Περσῶν. Ὁ Θουκυδίδης (6) καὶ ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (7) περιγράφουν τὴν τε ἔκτασιν τοῦ κρά-

2) Δ ο υ κ ι α ν ὀ ς. Περὶ μακροβίων. 10 (215). «Τήρης βε Ὀδρουσῶν βασιλεύς, καθὰ φησὶν Θεόπομπτος, ἴδιος καὶ ἐνενηνῆρακα ἐτῶν ἐτελευτήσασιν».

3) Εἰν ο φ ὠ ν ι τ ο ς. Κ ῆ ρ ο υ Ἄ ν ἄ θ κ α ς ι ς. Ζ. 2. 21 - 22. «Ὁ (Σεῦθης) δ' ἦν ἐν ἰσχύρει μάλα φυλασσόμενος, καὶ ἵπποι καὶ περὶ αὐτὴν κούρω ἐγαεχαλωμένοι... ἐλέγχετο γὰρ καὶ πρόσθεν Τήρης ἰδ' αὐτοῦ πρόγονος ἐν πάλῃ τῇ χώρᾳ πολλὸν ἔχων ἰσχύρην καὶ ἐπὶ τούτων τῶν ἐπιβρῶν πολλοὺς ἀπαλάσσει καὶ τὰ κτηνοφόρα ἀφαιρεθῆναι· ἦσαν δ' οὗτοι θυνοί, πάντων λεγόμενοι εἶναι μάλα καὶ νυκτὸς παλιμυκνῶνται».

4) Ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης εἰς τὰς ἱστορίας του (XII. 50) γράφει ὅτι ὁ Σιτάλκης «παρεβλήθη μὲν βασιλεύειν ἑλλήνων χώρας, θεὰ βε τὴν ἕξαι ἀνδρείαν καὶ σύνεσιν ἐπὶ πολλὴν τὴν θυναστέαν ἠβήσασιν», τοῦτο ὅμως ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὸ ἄνω μνημονεῦσθαι χωρίον τοῦ Θουκυδίδου (B. 29) συγκρινοῦ τοῦ Τήρειος καὶ τοῦ Σιτάλκου, καὶ ἐκ μητροῦ Θρακίος, ὅστις γράφει: «Ὁ βε Τήρης οὗτος ὁ τοῦ Σιτάλκου πατήρ πρῶτος Ὀδρουσῶν τὴν μεγάλην βασιλείαν ἐπὶ πλεόν τῆς ἑλλήνης Θρακίης ἐποίησεν». Πιθανῶς μετὰ τὴν ἦτταν τὴν ὁποῖαν ὑπέστη ὑπὸ τῶν Θυνητῶν, ἀγνωστῶν εἰς πολλοὺς ἐπαχθῆναι τῆς βασιλείας του, ὁ Τήρης νὰ ἀπώλειαι μέρος τῶν ἐκκτημένων, πάντως εἶναι φανερὸν ὅτι οὗτος εἶχεν ἐπεκτείνῃ, πολλὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῆς Θρακίης, τὴν ὁποῖαν ἐπικυριαρχίαν ἠδρακίσει καὶ ἐπεξέτεινε ὁ Σιτάλκης, ὁ ὁποῖος βραδύτερον ἐφανερώθη εἰς μάχην κατὰ τῶν αὐτονόμων Τριβαλλίων (Θουκυδίδης. Δ. 101. 10).

5) Θ ο υ κ υ δ ῖ δ η ς. Β. 29. 6. «Ἐλλθῶν τε εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Νυμφόδωρος τὴν τε Σιτάλκου συμμάχου ἐποίησεν καὶ Σάδοκον τὸν γῆν αὐτοῦ Ἀθηναῖον, τὸν τε ἐπὶ Θρακίης πόλεμον ὑπεδέχετο καταλύσειν. Πείσειεν γὰρ Σιτάλκην πέμπειν ἰσχυρῶν Θρακίων Ἀθηναίους ὑπέπειν τε καὶ πελασσοῦν... Οὕτω μὲν Σιτάλκης τε ὁ Τήρειος, Θρακίων βασιλεύς, ἑσπέρητος ἐγένετο Ἀθηναῖος καὶ Περδίκκος ὁ Μακεδόνων βασιλεύς».

6) Θ ο υ κ υ δ ῖ δ η ς. Β. 97. «Ἐγένετο δὲ ἡ ἀρχὴ ἡ Ὀδρουσῶν μέγεθος ἐπὶ μὲν θάλασσαν καθήκουσα ἀπὸ Ἀδδηρίων πάλεως εἰς τὸν βόρειον Πόντον μέχρι Ἰστρου ποταμοῦ· αἰτὴ περὶ πολλοὺς ἐστὶν ἡ γῆ τὰ ξυνομιώματα, ἦν αὖτε κατὰ πύρριναν ἕστηκε τὸ συνέμαχον νηὶ ἀροργύλλῃ τεσσαρίων ἡμερῶν καὶ ἰσων νυκτῶν· ὕδωρ βε τὰ ξυνομιώματα εἰς Ἀδδη-

τους του Σιτάλικου και την δύναμιν του στρατού αυτού, τον οποίον συνεκέντρωσε και ωδήγησεν εις Μακεδονίαν το 429 π.Χ. Ταύτην ο μὲν Θουκυδίδης (1) αναδιβάζει εις 150.000 των οποίων το 1/3 ἀπετέλει το ἱππικόν, ὁ δὲ Διόδωρος (2) εις 120.000 πεζοὺς και 50.000 ἱππεῖς. Τὴν στρατιάν ταύτην ὁ Σιτάλικος ὠδήγησε διὰ μέσου τῆς κοιλάδος του Στρούμνιτσα ποταμοῦ (Πόντου) και του ὄρους Κερκίνη (Μπέλες) εις Δόδηρον (Δοϊράνην) και ἐκεῖθεν εις τὴν περιοχὴν του Περδίκκου μετὸν κρύφιον σκοπὸν τὴν ἐγκατάστασιν εις τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας του Ἀμύντου του υἱοῦ του Φιλίππου του Α΄. ἀδελφοῦ του βασιλεύοντος Περδίκκου και ἀπὸ του 448 - 436 π.Χ. συμβασιλείως αὐτοῦ. Καὶ ἀφ' οὗ ἐκυρίευσεν και ἐλεηλάτησεν πολλὰς πόλεις τῆς Μακεδονίας (3), κατηυθύν-

ρουι ἐς Ἴστρον ἀνήρ εὐζωνος ἐπιδρακταῖος πταεῖ. Τὰ μὲν πρός θάλασσαν τασαύτη ἦν, ἐς ἡμεῖρον βὲ ἀπὸ Βυζαντίου ἐς Αἰακίους και ἐπὶ τὸν Στρυμόνα, ταύτη γὰρ βιά πλείστου ἀπὸ θαλάσσης ἀνω ἐγένετο, ἡμερῶν ἀνδρὶ ἐυζώνῃ προῖν και βέκα ἀνύσαι».

6) Θ ο υ κ υ β ί β η ς. Β. 96. 6. «Ἀνίστησι οὖν ἐκ τῶν Ὀδρυσῶν ὀρμηόμενος πτόντον μὲν τοὺς ἐντὸς του Αἰμοῦ πε ὄρους και τῆς Ραδόπης Θρακίας ἔσαν ἤρχε μέχρι θαλάσσης, ἐς τὸν Εὐξείνου Πόντου και τὸν Ἑλλήσποντον, ἔπειτα τοὺς ὑπερβάτην Αἶμον Γέτας και ἕσα ἄλλα μέρη ἐντὸς του Ἴστρον ποταμοῦ πρός θάλασσαν μάλλον τὴν του Εὐξείνου Πόντου κατεάκητο· εἰσι βὲ οἱ Γέται και οἱ ἰκότη ἄμοροι τε τοῖς Σιόθους και ὀμόσμοι πάντες ἱππατοξόσκι. Παρεκάλει βὲ και τῶν ὀρεινῶν Θρακῶν πολλοὺς τῶν αὐτονόμων και μαχηροφόρων, οἱ Δίοι καλοῦνται, τὴν Ραδόπην οἱ πλείστοι οἰκοῦντες· και τοὺς μὲν μισθῷ ἐπεσθεν, οἱ ὅ' ἐθέλονται ξυνηκαλοῦθου. Ἀνίστη βὲ και Ἀγριάνας και Αἰακίους και ἄλλα ἕσα ἔθνη ἱκισονά, ὄν ἤρχε και ἄρχαιο τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἦσαν».

7) Δ ι ὀ β ω ρ ο ς. XII. 50. «Παρι βὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους Σιτάλικος ὁ πτόν Θρακῶν βασιλεύς παρελήφει μεν βασιλείαν ὀλίγης χώρας, βιά βὲ τὴν ἐβίαν ἀνδρείαν και σύνεσιν ἐπὶ πολὺ τὴν βυναστανειαν ἠξήσαν... τὸ βὲ τέλος ἐπὶ κοροῦτον βυναμειω; προήλθεν ὡσατε χώρας ἀρξαι πλείστης τῶν προ αὐτοῦ βασιλευσάτων κατὰ τὴν Θράκην· Ἡμὲν γὰρ παρθεκαλάσσης ἀντῆς ἀπὸ τῆς Ἀθθρηυτῶν χώρας τὴν ἀρχὴν ἔχουσα βίεσταιν μέχρι Ἴστρον ποταμοῦ, ἀπὸ βὲ θαλάσσης εις τὸ μεσόγειον πορευομένη κοροῦτον εἶχε βιάστρημα ὡσατε πεζῶν ἐυζωνιων ὀβοπορήσαι ἡμέρας τρυκαλίδακ. Τηλικαύτης βὲ χώρας βασιλευῶν ἐλάμβανεν προσόδους κατ' ἕκαστον ἐνικυτόν πλείω χιλίων ταλίαντων...».

1) Θ ο υ κ υ β ί β η ς. Β. 98. 15. «Παλλοι γὰρ τῶν αὐτονόμων Θρακῶν ἀπαράκλητοι ἐφ' ἀρπαγὴν ἠκαλοῦθου, ὡσατε τὸ πτόν πλῆθος λέγετα· οὐκ ἔλασσον πάντε και βέκα μυριάδων γενέσθαι· κα τούτου τὸ μὲν πλείον πεζῶν ἦν, κρυτηρόριον βὲ μάλιστα ἱππικόν. Τοῦ βὲ ἱππικοῦ τὸ πλείστον αὐτοὶ Ὀδρῶσαι παρεῖχοντο και μετ' αὐτοὺς Γέται...».

2) Δ ι ὀ β ω ρ ο ς. XII. 50. «Κατὰ βὲ τοὺς ὀκαιαιμένους καιροὺς ἔχω πόλεμον (ὁ Σιτάλικος), ἤθρουσαν ἐκ τῆς Θράκης στρατιότης, πεζοὺς μὲν πλείους τῶν βυκαλίδακ μυριάδων, ἱππεῖς βὲ πενατάκς μυρίους...».

3) Θ ο υ κ υ β ί β η ς. Β. 95. 20. «...Σιτάλικος ὁ Τήρεω Ὀδρῶσης, Θρακῶν βασιλεύς, ἐστράτευσε· ἐπὶ Πειρῶνας πτόν Ἀλιξάνδρου, Μακεδονίας βασιλέα, και ἐπὶ Χαλκιδακ τοὺς ἐπὶ Θράκης, βίον ὀποσάσους τὴν μὲν βουλόμενος ἀνακροῦσαι, τὴν βὲ οὗτος ἀποδοῦναι. Ὁ πε γὰρ Περδίκκος αὐτῷ ὀποσάσμενος, εις Ἀθηναίους πε βυκαλλάξεν· ἔκυστὸν κατ' ἀρχὰς τῷ πολέμῳ πνεζόμενος και Φίλιππον τὸν ἐβελφὸν αὐτοῦ πολέμιοι ὄντα μὴ κατὰγάγοι· ἐπὶ βυκαλίδακ, ὁ ὑπεβέβητο οὐκ ἔπαπθλει· τοῖς τε Ἀθηναίοις αὐτὸς ὀμολογήσει ὄσα τὴν ξυμμαχίαν ὀποιεῖτο πτόν ἐπὶ Θράκης Χαλκιδικῶν πόλεμον κατὰλύσειν. Ἀμφοτέρων ἐνεκα τὴν βροδον ὀποιεῖτο και τῶν πε Φίλιππον ἰδὸν Ἀμύνταν ὡς ἐπὶ βυκαλίδακ τῶν

θη εἰς Χαλκιδικὴν πρὸς βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, ἦτοι τοῦ κυρίου σκοποῦ τῆς ἐκστρατείας.

Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι φοβηθέντες ἐκ τῆς δυνάμεως ταύτης τοῦ Σιτάλκου καὶ πιθανὴν τοῦτου κάθοδον πρὸς Θεσσαλίαν καὶ λοιπὴν Ἑλλάδα, τὴν ὁποίαν ἠδύνατο αὐτός, ὡς εἶχον τότε τὰ πράγματα, γὰρ καταλάβῃ, δὲν ἀπέστειλαν εἰς αὐτὸν τὸν συμφωνηθέντα στρατὸν καὶ στόλον ὑπὸ διαφόρους προφάσεις. Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ δὲ φόβου καταληφθέντες καὶ οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Μάγνητες καὶ Ἀχαιοὶ καὶ οἱ μέχρι Θερμοπυλῶν Ἕλληνες, ὡς καὶ οἱ πέραν τοῦ Στρυμόνος Θράκες, Πανατοὶ καὶ Ὀδώναντοι, Δρωῖοι καὶ Δερσαῖοι αὐτόνομοι ὄντες συνεκέντησαν στρατὸν πρὸς ἄμυναν, φαίνεται δὲ ὅτι καὶ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους διεβίβασαν τὸν φόβον τῶν τοῦτον (!).

Μακεδόνων ἦγε καὶ τῶν Ἀθηναίων πρόσθεσι, οἱ ἔτυχοι παρόντες τούτων ἕκαστος, καὶ ἦγεμόνα Ἀθηνῶν ἔδει γὰρ καὶ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τε καὶ στρατιᾶ ὡς πλείστη ἐπὶ τοὺς Χαλκιδικᾶς παρεγένεσθαι...».

— Δ ι ὀ θ ω ρ ο ς. XIII. 50. «Ἀναγκαστὸν βέ ἐπιτὶ τοῦ πολέμου τούτου προσκεθέσθαι τὰς αὐτίας, ἵνα σαφῆς ᾖ περὶ αὐτοῦ λόγος ἐπιάρρη τοῖς ἀναγινώσκουσι. Σιτάλκης ποίησεν πρὸς Ἀθηναίους φιλίαν συνθέμενος, ἠμολόγησεν αὐτοῖς ἰσχυρομάχησεν τὸν ἐπὶ Θράκης πόλεμον. Διὰπερ δουλόμενος τοὺς Χαλκιδικεῖς (τῆς Χαλκιδικῆς) τὸν τοῖς Ἀθηναίοις καταπολεμήσει, παρεσκευάζετο ἰδὺναμιν ἀξιόλογον. Ἄμικ δὲ καὶ πρὸς Περδίκκων τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων ἀλλοτριῶς βιβαζόμενος, ἔκρινε καταστῆσαι ἐπὶ τῇ Μακεδονικῇ βασιλείᾳ Ἀμύνταν τὸν Φιλίππου. Δι' ἀμφοτέρως οὖν τὰς προσεργιμένους αὐτοῖς ἦν ἀναγκαστὸν αὐτῷ συστήσασθαι ἰδὺναμιν ἀξιόλογον».

— Θ ο υ κ υ β ῖ β ἡ ς. B. 100. 27. «...Ὁ δὲ στρατὸς τῶν Θρακῶν ἐκ τῆς Δοδύρου ἐπέβηκε πρῶτον μὲν ἐς τὴν Φιλίππου πρόσειρον οὖσαν ἀρχὴν, καὶ εἰλετο Εὐβομένην μὲν κατὰ κρήτας, Γορτυνίαν δὲ καὶ Ἀττάλάντην καὶ ἄλλα ἄλλα χωρία ἑμπολιεῖα διὰ τὴν Ἀμύντου φιλίαν παραχωροῦντα τοῦ Φιλίππου υἱέος; παρόντος Ἐυρωπῶν δὲ ἑπολιόρκησαν μὲν, ἐλευθὲν δὲ οὐκ ἐδύναντο. Ἐπειτα βέ καὶ εἰς τὴν ἄλλην Μακεδονίαν παρουσιάζει τὴν ἀριστερὰ Πιέλλης καὶ Κύρου. Ἔσοι δὲ τούτων ἐς τὴν Βοιωτίαν καὶ Πιερίαν οὐκ ἀφίκοιτο, ἀλλὰ τὴν τε Μυθονίαν καὶ Γρηστονίαν καὶ Ἀναθημοῦντα ἔβησαν...».

1) Θ ο υ κ υ β ῖ β ἡ ς. B. 101. «...καὶ ἐπειδὴ Ἀθηναῖοι οὐ παρήσαν ταῖς κωκίαι ἀπιστοῦντες αὐτὸν μὴ ἦξεν, ἰδῶρα βέ καὶ πρόσθεσι ἐπεμφαν αὐτῷ, ἔς τε τοὺς Χαλκιδικᾶς καὶ Βοιωτικούς μέρους τι τοῦ στρατοῦ πέμπει, καὶ τευχήρεως ποιήσας ἐβῆσε τὴν γῆν. Καθημένους βέ αὐτοῦ περὶ τοὺς χώρους τούτους οἱ πρὸς νότον οἰκοῦντες Θεσσαλοὶ καὶ Μάγνητες καὶ ἄλλοι ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν, καὶ οἱ μέχρι Θερμοπυλῶν Ἕλληνες ἐπεβήθησαν μὴ καὶ ἐπὶ σφᾶς ἢ στρατὸς χωρήσῃ, καὶ ἐν παρασκευῇ ἦσαν. Ἐφοβήθησαν βέ καὶ οἱ πέραν τοῦ Στρυμόνος πρὸς βορρᾶν Θράκες ἔσοι πεδία εἶχον, Πανατοὶ καὶ Ὀδώναντοι καὶ Δρωῖοι καὶ Δερσαῖοι: αὐτόνομοι β' ἐβήσαντες».

— Δ ι ὀ θ ω ρ ο ς. XII. 51. «Τοῦ δὲ Σιτάλκου περὶ ταῦτα θυγαθρίωντος, Θεσσαλοὶ καὶ Ἀχαιοὶ καὶ Μάγνητες καὶ οἱ ἄλλοι πάντες Ἕλληνες, ἔσοι κατὰ κωκίαι μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Θερμοπυλῶν συνακρόνησαν, καὶ ἰδὺναμιν ἀξιόλογον κοινήν συστήσαντο. Ἐβλαβούνητο γὰρ μὴ ποτε τοσαύτους μυριάσιν οἱ Θράκες ἐμβάλωσιν αὐτῶν ἐς τὴν χώραν, καὶ κινδυνεύουσι ταῖς πατρίσιν. Τὸ β' αὐτὸ καὶ Χαλκιδικῶν ποιησάντων, Σιτάλκης πωθόμενος τοὺς Ἕλληνας ἀδράς βυνάμεις συνηθροικέει καὶ τοὺς στρατιώτας ὅπ τοῦ χειμῶνος ἐνοχλουμένους, πρὸς μὲν τὸν Περδίκκων βιβαζόμενος ἐπιγαμίον ἐποιήσαντο, τὰς βέ βυνάμεις ἀπήγαγεν εἰς Θράκην».

Πλήν τούτου ὁ Περδίκκας κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν παρακολουθοῦντα τὸν Σιτάλκην ἀνεψιὸν καὶ διάδοχον αὐτοῦ Σεύθην, ἰσχύοντα πολὺ παρὰ τῷ Σιτάλκῃ, ὅπως ἐπιστρέψῃ ἢ στρατιὰ εἰς Θράκην, ὑποσχόμενος εἰς αὐτὸν τὴν ἀδελφὴν του Στρατονίκην ὡς σύζυγον καὶ πλοῦσια δῶρα. Πράγματι ὁ Σιτάλκης πεισθεὶς ἀφ' ἑνὸς ὑπὸ τοῦ Σεύθου, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῶν τροφίμων καὶ τοῦ ἐπελθόντος χειμῶνος, ἐπέστρεφεν εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ Περδίκκας συμφώνως πρὸς τὰ ὑποσχεθέντα ἔδωσε τὴν ἀδελφὴν του Στρατονίκην ὡς σύζυγον εἰς τὸν Σεύθην (1).

Ὁ Σιτάλκης ἐφονεύθη τὸ 424 π.Χ. εἰς μάχην κατὰ τῶν Τριβαλλῶν καθ' ἣν ἠττήθη. Τοῦτον διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τῶν Ὀδρυσῶν ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Σεύθης Α'. (2), ὁ ὅποιος διετήρησε τὸ παραδοθὲν εἰς αὐτὸν μέγα κράτος τῶν Ὀδρυσῶν, ὡς καὶ τὴν μετὰ τῶν Ἀθηναίων φιλίαν. Οἱ Ἀθηναῖοι τιμῆς ἔνεκεν ἀνεκλήρουσαν τὸν Σεύθην Ἀθηναῖον πολίτην.

Τὸ μέγα καὶ ἰσχυρὸν κράτος τῶν Ὀδρυσῶν Θρακῶν δὲν διετηρήθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σεύθου Α', ἀλλὰ διηρέθη εἰς δύο κατ' ἄλλους τρία μέρη. Καὶ τῶν μὲν κυρίως Ὀδρυσῶν βασιλεὺς ἐγένετο ὁ Ἀμάδοκος ἢ Μήδοκος, τῶν δὲ Μελανδιτῶν, Θυνῶν καὶ Τρανιψῶν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μαισαδάης (3).

1) Θ ο υ κ υ β ι θ η ς. Β. 101. «...καὶ ἐπειδὴ αὐτῷ οὐδὲν ἐπράξατο ὧν ἐνεκα ἐπέδρακε, καὶ ἡ στρατιὰ οὕτως ὡς οὐκ εἶχεν αὐτῷ καὶ ὑπὸ χειμῶνος ἐπαλαιώρηται, ἀνακαίθηται ὑπὸ Σεύθου τοῦ Σπαρτιάκου, ἀδελφοῦ τοῦ ὄντος καὶ μέγιστον μεθ' αὐτὸν δυναμῆς, ὡστ' ἐν τάχει ἀπαλθεῖν. Τὸν δὲ Σεύθην Περδίκκας ὑποσχόμενος ἀδελφὴν αὐτοῦ θάσσειν καὶ χρῆματι ἐπ' αὐτῇ προσποιεῖται. Καὶ ὁ μὲν πεισθεὶς καὶ μείωνος προέβλεπε τὰς πάσας ἡμέρας, τοῦτον δ' οὐκ ἐν Χαλκιδεῶσιν, ἀναχώρησε τῷ στρατῷ κατὰ τάχος ἐπ' οἴκου Περδίκκας δ' ὕστερον Στρατονίκην τὴν αὐτοῦ ἀδελφὴν βίβωαι Σεύθῃ, ὡς περ ὑπέσχετο».

2) Θ ο υ κ υ β ι θ η ς. Δ. 101. 10. «Ἀπέθανε δὲ καὶ Σιτάλκης Ὀδρυσῶν βασιλεὺς, ὑπὸ τὰς κατέσφημάς τοις ἐπὶ Δηλίῳ, ἰατραπέυσας ἐπὶ Τριβαλλοῦς καὶ κινηθεὶς μάχῃ. Σεύθης δὲ ὁ Σπαρτιάκου ἀδελφοῦς ὢν αὐτοῦ ἐθροίσθη τῶν Ὀδρυσῶν, τε καὶ τῆς ἄλλης Θράκης ἥσπερ καὶ ἐπεινός».

3) Δ ι θ ω ρ ο ς. XIII. 105. «Ἀλικυδιάδου δὲ πρὸς αὐτούς (τοὺς ἰσραηλιτοὺς τῶν Ἀθηναίων) ἐλθόντος, καὶ λέγοντος ὅτι Μήδοκος καὶ Σεύθης οἱ τῶν Θρακῶν βασιλεῖς εἶσιν αὐτῷ φίλοι, καὶ ὀνόματι πολλῆν ἡμιολόγησαν θάσσειν ἐάν βούληται ἐναπολαμεῖν τοῖς Λακεδαιμονίοις...».

— Εἰενοφώντιος. Κ ό ρ ο υ Ἰ α ν ά δ ι α σ ι ς. Ζ. 2. 32. «...Μαισαδάης ἦν πατήρ μου (λέγει ὁ Σεύθης πρὸς Παναρόνωνα), ἐκείνου δὲ ἦν ἀρχὴ Μελανδιτῶν καὶ Θυνοὶ καὶ Τρανίψαι. Ἐκ ταύτης οὖν τῆς χώρας, ἔπει τὰ Ὀδρυσῶν πράγματα ἐνόησαν, ἐκπεπῶν ὁ πατήρ αὐτὸς μὲν ἀποθνήσκει νόσῳ, ἐγὼ δὲ ἐξεφρίφην ἀρρωτῶς παρὰ Μηδάου τῷ ὄνθι βασιλεῖ...».

— Ὁ Ἰ θ ι ο ς. Ζ. 3. 16. «...πρῶτον μὲν πρὸς Παναρόνους τινάς, οἱ παρεῖσαν φιλίαν ἐναπράξιμοι πρὸς Μήδοκον τὸν Ὀδρυσῶν βασιλέα καὶ θῶρα ἄρρωτος αὐτῷ τε καὶ τῇ γυναίκῃ, ἔλεγεν ὅτι Μήδοκος μὲν ἄνω εἴη θύβεντα ἡμερῶν ἀπὸ θαλάσσης ἔδόν, Σεύθης δ' ἔπει τὸ στραπέυμα τοῦτο ἐλήφθη, ἄρρων ἔσοιτο ἐπὶ θαλάττῃ...».

— Ὁ Ἰ θ ι ο ς. Ζ. 5. 1. «Ἰπερδάλλουσι δὲ πρὸς τοὺς ὑπὲρ Βυζαντίου Θρακῶν (οἱ Θυνοὶ) εἰς τὸ Δέλτα καλούμενον αὐτῇ δ' ἦν οὐκ ἐστὶ ἀρχὴ Μαισαδάου, ἀλλὰ Τήρους

Εἰς τὴν διαίρεσιν ταύτην τοῦ ἰσχυροῦ κράτους τῶν Ὀδρουσῶν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐξασθένησιν αὐτοῦ, δὲν ὑπῆρξαν ἀμέτοχοι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Μακεδόνες. Οἱ Ἀθηναῖοι τῶν ὁποίων ἦσαν σύμμαχοι σχεδὸν τὸ σύνολον τῶν Ἑλληνίδων πόλεων τῆς Θράκης, δὲν ἐδωκεον εὐχαρίστως τὴν ὑποδούλωσιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ὀδρουσῶν. Ἐπίσης ἡ φοβερὰ δύναμις τὴν ὁποίαν ὁ Σιτάλκης ἠδύγησεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὑπεχρέωσεν αὐτοὺς νὰ σκεφθοῦν καλύτερον, καὶ πῶς θὰ ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπίσουν ταύτην. Καὶ τότε μὲν ἠπίστησαν μὴ ἀποστείλαντες τὸν στρατὸν καὶ στόλον ποῦ ὑπεσχέθησαν, ἀλλὰ τί θὰ ἐγένετο ἂν ἐξηκολούθει νὰ ὑφίστατο ἡ δύναμις αὕτη τῶν Ὀδρουσῶν, καὶ ὁ ἡγεμὼν αὐτῶν δὲν ἦτο φίλος καὶ σύμμαχος αὐτῶν, ὡς ὁ Σιτάλκης καὶ ὁ Σεύθης ὁ Α΄.; Ὁ κίνδυνος τῶν Ἑλληνίδων πόλεων αἱ ὁποῖαι σήμερον ἦσαν μόνον φόρου ὑποτελεῖς, ἦτο μέγας. Ἐπίσης ἐκινδύνευε νὰ διακοπῇ ὁ ἐφοδιασμὸς τῶν Ἀθηνῶν διὰ αἰτοῦ, ναυπηγησῆμι ξυλείας καὶ μετάλλων, εἰς περίπτωσιν μὴ φιλικῆς διαθέσεως τῶν Ὀδρουσῶν. Οἱ Μακεδόνες, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον ἐκινδύνευον ἐκ τῆς ἰσχύος τῶν Ὀδρουσῶν, ἀλλὰ πᾶσα ἐπέκτασις αὐτῶν πρὸς ἀνατολὰς καθίστατο προδλημματικὴ, ἐπολιτεύθησαν ἀναλόγως. Ἡ ἐνέργεια τοῦ ναυάρχου τῶν Ἀθηναίων Θρασυδούλου τοῦ Στειριεύς (1) ὁ ὁποῖος κατέβαλε προσπαθείας διὰ νὰ

τοῦ Ὀδρουσῶν ἀρχαίου τινός...».

Σημείωσις. Τινὲς τῶν συγγραφέων καὶ περὶ τρίτου βασιλέως, καὶ ὡς τοιαῦται ἀναφέρουσι Τήρην τὸν Β΄: ὅστις ἐβασίλευσε τοῦ πημέματος τοῦ γειτονικοῦ πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ καλούμενον Δέλιτα. Φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρξε τρίτος βασιλεὺς ἐκτὸς τῶν Μηθόπου καὶ Μαισιόπου υἱῶν τοῦ Σεύθου τοῦ Α΄. κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐταῖν, οὐκ οὐδαμῶς ἀναφέρονται τρεῖς ἀλλὰ μόνον δύο. Ἡ παρεξήγησις αὕτη φαίνεται ὅτι προήλθεν ἐκ τοῦ ἁμείωτος ἀνωτέρω μνημονευομένου χωρίου τοῦ Ξενοφώντος εἰς τὴν Κύρου Ἀνάβασιν (Ζ. 5. 1) ἔστι γράφει ὅτι ἐπὶ τὸ ὑπὲρ τὸ Βυζάντιον Δέλιτα καλούμενον δὲν ἄνθρωποι εἰς τὸν Μαισιόβην εἰς τὸν πατέρα τοῦ Σεύθου ἀλλὰ εἰς τὸν Τήρην τὸν Ὀδρουσῶν, ἀρχαῖον τινά». (Βλέπε ἐκδόσεις GULIELMUS GEMOLT καὶ ἐκδόσεις C. REHDANTZ. BERLIN 1878 - 77). Τὸ τελευταῖον τοῦτο βάζει εἰς ἡμῶν τὴν ἐξήγησιν διὰ τὸ ἐμφυλοχωρήσασθαι σφαλῆμα. Ὁ Ξενοφὼν ὁμιλεῖ περὶ «Τήριου Ὀδρουσῶν ἀρχαίου τινός», ὁ ὁποῖος ἀσφαλῶς εἶναι Τήρης ὁ Α΄. Ἐρρηκτὴς τοῦ βασιλείου τῶν Ὀδρουσῶν, ὁ ὁποῖος πράγματι τότε ἦτο ἀρχαῖος, καὶ ὄχι σύγχρονος αὐτοῦ, ὅπως τὸ «ἀρχαῖον τινός» δὲν εἶχε καμμίαν θέσιν. Εἰς τὴν Μισγ. Ἑλλ. Ἐγγραμμ. ὁ Σπυριδάκης, ἀρθῶς, τὸν Τήρην τὸν Β΄. τι φέρει σύγχρονον τοῦ Φιλίππου τοῦ Β΄, τὸν Βασιλέα τῶν Μακεδόνων, τὸν νικῆσαντα αὐτόν τε καὶ τὸν Ἰεροσολέπτην πρὸ 342 π.Χ. καὶ ὄχι πρὸ 400 π.Χ. ἐποχῆν τὴν ὁποῖαν ἱστοροῦμεν. Καὶ ὁ Καθηγητὴς καὶ Ἀκαδημαϊκὸς Ἀντ. Καραμπόπουλος εἰς τὴν ἐπίστασιν ἱστορίαν τοῦ Φιλίππου τοῦ Β΄. (σελ. 29) ἀναφέρει: τοῦτοι διώδοντες τοῦ Ἀμαθόπου καὶ ἀποθρονηθέντι ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Φιλίππου τὸ 341 π.Χ.

1) Σημείωσις. Ἑλληνιστ. IV. 8. 25 κ.ε. «Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι νομίσαντες τὸς Δικαιόχμονίου πάλιν βύνομαι κατασκευάσασθαι: ἐν τῇ θαλάττῃ, ἀνταπέμψουσι Θρασυδούλον τὸν Σπειριεύς σὺν τρισπάρκοισι ναυστά... καὶ οὕτω ἐν πρώτων μὲν καταμαθὼν στασιάζουσιν Ἀμφικλῶν τειτὸν Ὀδρουσῶν βασιλέα καὶ Σεύθην τὸν ἐπὶ θαλάττῃ ἀρχόντα ἀλλήλοισι μὲν διήλαξεν αὐτούς, Ἀθηναίους δὲ φίλους καὶ συμμάχους ἐποίησεν, νομίζων καὶ τὰς ὑπὸ τῇ Θράκῃ οἰκούσας Ἑλληνίδας πόλεις φίλων ὄντων τούτων μάλλον προσέχειν ἂν τοῖς Ἀθηναίοις τὸν ποῦν...».

συμφιλίωση τὸν βασιλέα τῶν Ὀδρυσῶν Μήδοκον μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Σεύθου τοῦ Β'. τοῦ ὁποῖου πρότερον εἶχε σφετερισθῆ τὴν ἀρχήν, καὶ ἡ δοξθεία τὴν ὁποίαν παρέσχεν ὁ Ξενοφῶν (2) μετὰ τῶν μυρίων διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Σεύθου, νομίζομεν ὅτι εὐγλώττως ὁμιλοῦν περὶ τῶν ἀνωτέρω, καὶ τῆς πολιτικῆς τῆς διαιρέσεως τὴν ὁποίαν ἔσπευσαν νὰ ἀκολουθήσουν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς ἐλάττωσιν τῆς ἰσχύος τῶν Ὀδρυσῶν. Ὁ Σεύθης οὗτος μετὰ τὴν ἀποκατάστασίν του εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ πατρὸς του τὸ 400 π.Χ. τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τῶν Μυρίων, δὲν ἐφάνη συνεπῆς πλήρως πρὸς τὰς ἀναληφθεῖσας ὑποχρεώσεις. Τὸ 399 π.Χ. παρέσχε τὴν συνδρομὴν του πρὸς τὸν στρατηγὸν τῶν Λακεδαιμονίων Δερκυλίδαν (3), τὸ δὲ 393 π.Χ. τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων Θρασυβούλου τοῦ Στειριέως συνδιηλλάγη μετὰ τοῦ θείου του βασιλέως τῶν Ὀδρυσῶν Μηδόκου ἢ Ἀμαδόκου καὶ συνωμιολόγησε συμμαχίαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων (4), ἡ ὁποία δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, διότι ὁ Σεύθης ὑπέηρξεν ἡγεμῶν δόλιος καὶ ἀπιστος. Ὁ Σεύθης Β' ἀπέθανε τὸ 383 π.Χ. (5). Τὸν Σεύθην τὸν Β' διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κότους ὁ Α', ὁ ὁ-

2) Ξενοφῶντος. Κύριου Ἀνάστασις. Ζ. 2. 82 — Κεφ. 6. «Ὁ Ξενοφῶν περιγράφει λεπτομερῶς τὰς γενομένας συμφωνίας μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Σεύθου, ὡς καὶ τὴν δοξθείαν τὴν ὁποίαν παρέσχε μετὰ τῶν Μυρίων πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ Σεύθου εἰς τὴν περιμαχίαν τῶν Μελικουσιπῶν, Θυσιῶν καὶ Τρανιφῶν, ἐπὶ τῶν ἐπολέων ἐδραπέλευσεν ὁ πατήρ του Μικασίδης, ὁ ὁποῖος ἐξεθρονίσθη ὑπ' αὐτῶν καὶ νασήσας ἀπέθανεν».

3) Ξενοφῶντος Ἑλληνικά. III. 2. 2. «Ὡς δὲ ταῦτα ἐγένετο, ἑλθόντων ὁ Δερκυλίδης εἰς τὴν Βυθυνίδα Θράκην ἐκείτ' ἐναρχεμάχων, οὐδὲ τοῦ Φαρναβάζου» πάλιν τι ἀχθόμενον» πολλὰς γὰρ οἱ Βυθυνοὶ αὐτῷ ἐπολέμουν. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα ὁ Δερκυλίδης ἀσφαλῶς φέρων καὶ ἄγων τὴν Βυθυνίδα καὶ ἄφθονα ἔχων τὰ ἐπιτηθεῖα εὐετέλει· ἐπειδὴ δὲ ἦλθον αὐτῷ παρά τὸν Σεύθου πέρασθαι σύμμαχοι τῶν Ὀδρυσῶν ἵππεις τε ὡς βασιῶσι καὶ πελοποννησῶσι ὡς τριαικάσιοι, οὗτοι στρατοπεδεύσαντο...».

— Ξενοφῶντος Ἑλληνικά. III. 2. 9. «Οἱ μὲν δὴ ἀπορρίσκειτο. Ὁ δὲ Δερκυλίδης, ἐπειδὴ ἔγνω μεματίειν ὄν, πάλιν ἐπέμψας πρὸς τὸν Φαρναβάζον ἐπήρξατο πόσπερα βοίλουτο σπονδὰς ἔχειν κατὰπερὶ βιὰ τοῦ χειμῶνος ἢ πόλεμον. Ἐλομένου δὲ τοῦ Φαρναβάζου καὶ τότε σπονδὰς, οὕτω κατωλιστῶν καὶ τὰς περὶ ἐκεῖνα πόλεις φυλάξαι ἐν εἰρήνῃ διακάνει τὸν Ἑλλησποννον ἰσὺν τῷ στρατεύματι εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ βιὰ φίλους τῆς Θράκης πορευθεὶς καὶ ξενισθεὶς ὑπὸ Σεύθου ἀφικνεῖται εἰς Χερρόνησον».

4) Ὁ Ψεύδης. IV. 8. 26. «...Εἰς δὲ τὸν Ἑλλησποννον πωλεύσας (Θρασυβούλος ὁ Στευρεὺς) καὶ οὐβανὸς ἀνακτοῦλου παρόντος ἐνόμισε καταπράξειν ἔν τι τῇ πόλει ἀγαθόν. Καὶ οὕτω βῆ πρῶτον μὲν καταμαθὴν τεκνιστικῶς Ἀμφίβρακόν τε τὸν Ὀδρυσῶν βασιλέα καὶ Σεύθην τὸν ἐπὶ θαλάττης ἀρχόντα ἀλλήλους μὲν βιήλομαζεν αὐτούς, Ἀθηναίους δὲ φίλους καὶ συμμάχους ἐποίησε, νομίζων καὶ τὰς ὑπὸ τῆς Θράκης οἰκούσας Ἑλληνικὰς πόλεις φίλων ὄντων τούτων μάλιστον προσέχειν ἂν τοῖς Ἀθηναίοις τὸν νόον».

1) Σημείωσις. Ὑπάρχει ὡς πρὸς τὸν Σεύθην ποῦται μία θεωρία, σχετικῶς μὲ τὸν χρόνον κατ' ὃν ἀνέστησε τὴν βασιλείαν ἐπὶ τῶν λαῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐδραπέλευσεν ὁ πατήρ του Μικασίδης. Διόθωρος ὁ Σικελιώτης εἰς τὰς ἱστορίας αὐτοῦ (XIII. 105) γράφει: «Ἀλλοειδίδου δὲ πρὸς αὐτούς (τοὺς στρατηγούς τῶν Ἀθηναίων) ἐβλόσκτος καὶ λέγοντος ὅτι Μήδοκος καὶ Σεύθης οἱ τῶν Θρακῶν βασιλεῖς, εἰσι αὐτῷ φίλοι...» ἦτοι ὁ Σεύθης ἀναφέρεται ὡς βασιλεὺς τὸ 404 π.Χ., ἔντι τὸ ἀνω ἐπεσεύδιον ἀναφέρεται

ποιος επέξετενε τὸ βασιλείον του ἐφ' ὄλης τῆς Θράκης, βοηθηθεὶς πρὸς τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ ἐπὶ θυγατρὶ, τοῦ Ἀθηναίου στρατηγού Ἰφικράτους, ὁ ὁποῖος ὡς ἀνταμιωτὴν ἔλαβε παρὰ τοῦ Κότυος πλὴν τῶν ἄλλων καὶ τὰς πόλεις Δρῶν καὶ Ἄντισσαν. Ὁ Ἰφικράτης εὐρίσκατο εἰς τὸν Ἑλλησπόντον μετὰ τῶν πελαστών αὐτοῦ κατὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς Ἀντακιδείου εἰρήνης τὸ 387 π.Χ. μετὰ δὲ τὴν ὑπογραφὴν ταύτης μετέβη εἰς βοήθειαν τοῦ πενθεροῦ του Κότυος τοῦ Α'. Ὁ Κότυς στερεωθεὶς ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Ὀδρουσῶν ἠκολούθησε διάφορον πολιτικὴν τοῦ πατρὸς του, καὶ δὴ ἐλάχιστα φιλαθήναιον. Ὑπῆρξε βασιλεὺς λίαν τυραννικός, ἡδοναυτὴς καὶ ὀμιός. Κατὰ τὸν Ἀρκαράτιωνα καὶ Σουλδαν ( ) ἤρξε τῆς Θράκης ἐπὶ 24 ἔτη καὶ τέλος ἐδόλωφον γῆν ὅπ ὅτων μαθητῶν τοῦ Πλάτωνος, Πύθωνος καὶ Ἡρακλείδου ἀδελφῶν

ἀμέσως πρὸ τῆς ἐν Λιγὸς Πισαμιοῖς ναυμαχίας, καθ' ἣν ἠτυήθησαν κατὰ κράτος οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ τὸ ἄστυον τῆς εἰς τὸ σήμερι τοῦτο προσερισθῶς τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων, διεμήνησαν εἰς τὴν στρατηγίαν αὐτῶν ὁ Ἀλκιβιάδης. Ὁ Σεινοσῶν εἰς Κύβρου Ἀνάδρασον (Ζ. 2. 31 - 34) περιήρσαν τὰ θαυμαφέστα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Σαύθου, κατὰ τὸ 400 π.Χ., ἐξ ὧν καταφανέσθαι ὅτι: ὁ Σαύθης ἦεν ἦτο βασιλεὺς ἄλλὰ στρατηγός ὑπὸ τῶν θείων καὶ προστάτην αὐτοῦ Μηθρακὸν τὸν βασιλέα τῶν Ὀδρουσῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Σεινοσῶντος μετὰ τῶν Μυρίων πρὸς ἄποκατάστασιν αὐτοῦ εἰς τὴν πατρίαν βασιλείαν ὅπου καὶ ἐγένετο. Κατὰ τὸ 389 π.Χ. ὅτε τῶν Ἀσπεδαμηνίων ἤρχην ὁ Δερικυλίδης, ὁ ὅστος ἐμάχητο κατὰ τὸν Φαρναδόξου, ὡς ἀναφέρει ὁ Σεινοσῶν (Σεινοφ. Ἑλλην. III. 2. 2) ὁ Σαύθης ὑπέβη σίμητος αὐτοῦ, ὡς βασιλεὺς ἐβέβαια, καὶ ἔτι μόνον τῷ ἀπέστειλε βοήθειαν ἐκ 200 ὑπαιόνων καὶ 300 πελταστῶν, ἀλλὰ καὶ φραβύθηρον ὅτε εἶδεν τὸν Ἑλλησπόντον (μᾶλλον περὶ τοῦ Βοσπόρου ἢ τῆς Προποντιδοῦς πεδονεῖται) ἐφυλόξεσθη ὑπὸ τοῦ Σαύθου καὶ διὰ τῆς φύλης χόρμας αὐτοῦ ἀπορεύθη εἰς Χερρόνησον. Ἐπὶ ὁ Σαύθης τότε ἦεν ἦτο βασιλεὺς ἀνεξέφρητος, ἀλλὰ ὑποσαλῆς εἰς τὸν Μηθρακὸν, ἀφ' ἐνὸς θά ἀνεφέρετο τὸ ἄστυ καὶ τῶν Μηθρακῶν, ἀφ' ἑτέρου οὗτος ὡς ὑποσαλῆς ἦεν θὰ ἦτο θυνατόν νὰ ἀποσταλῆ σφρακτὸν εἰς βοήθειαν τοῦ Δερικυλίδου. Κατὰ τὸ 393 π.Χ. ὁ στρατηγὸς καὶ κυβερνήτης τῶν Ἀθηναίων Φρασιδοῦλος ὁ Ὀσπεριεύς, ὡς ἀναφέρει ὁ Σεινοσῶν (Σεινοφ. Ἑλλην. IV. 8. 26) καταμαθὼν στασιάζουσαν Μηθρακὸν τε τὸν Ὀδρουσῶν βασιλέα καὶ Σαύθην τὸν ἐπὶ θαλάσσειν φρακτὸν ἀλλήλοισ μὲν διήλλαξε αὐτοῖς... Ἐνταῦθα ὁ Σεινοσῶν ἀποκαλεῖ τὸν Σαύθην «βασιλεῖ φρακτῶν» καὶ οὐχὶ βασιλέα ὡς ἀποκαλεῖ τὸν Μηθρακὸν, ἀρνησάμενος ἐκείν, πιθανῶς παρεσυμφέρονος ἐκ τοῦ παλαιοῦ τίτλου του, ἐν ᾧ ἦεν τὴν ἀνάκτιναι τῆς βασιλείας του αὐτοῦ οὗτος ὁ Σεινοσῶν μετὰ τῶν Μυρίων συνετέλεσεν εἰς τοῦτο. Ἐκ τῶν ἀνωτέρων σαφῶς ἐξέδηται ὅτι ὁ Σαύθης ὁ Β' ἐγένετο βασιλεὺς τὸ 400 π.Χ. τῆ βοήθειαν τοῦ Σεινοσῶντος καὶ τῶν Μυρίων, καὶ οὐχὶ πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἐπομένως κακῶς ἀναφέρει τοῦτον τὸ ὡς βασιλέα ὁ Διδώρος τὸ 104 π.Χ., καὶ ἐπίσης κακῶς ὁ Σεινοσῶν ἀναφέρει τοῦτον τὸ 393 π.Χ. ἦτοι μετὰ ἐπτα ἔτη ἀπὸ τῆς ἀνακτίσεως τῆς βασιλείας τῆ βοήθειαν αὐτοῦ τοῦ Ἰβίου, ὅς «βασιλεύει φρακτῶν» μόνον καὶ οὐχὶ ὡς βασιλέα, ἐκ τῶς ἐπὶ διὰ τοῦ θῆου θρονὸ ἀνοικαί τὸν βασιλεύοντα ἐπὶ τῆς παρὰ τὴν θάλασσαν περὶ τῆς τῆς βοήθειας.

1) Ἀρπιοκριναιων και Σουτθου εἰς ἕξιν. «Οὗτος (ὁ Κότυς) ἀφῆκε Θράκης ἐπὶ αὐτῶν, τὰ μὲν πρώτα ἐν προφασί καὶ ἰσοσταθείας ἦν, αὐτῶν ὅτε λαμβανούσης αὐτοῦ τῆς εὐπραγίας, εἰς οὐδέτητα καὶ ὀργὴν ἐβλήθη, ὡς καὶ τὴν γυναῖκα, ἐξ ἧς αὐτῶν ἦν τέκνα, διακόψαι μέσσην, ἀπὸ τῶν οὐδέτων ἀρξάμενος».

ἐξ Αἴνου⁽²⁾, ὡς ἐχθρὸς τῆς ἐλευθερίας. Ὁ θάνατος τοῦ Κότυος ἐχαροποίησε τοὺς Ἀθηναίους, οἱ δὲ φονεῖς του ἐξυμνήθησαν ὡς ἥρωες τῆς ἐλευθερίας καὶ εὐεργέται τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Ἀθήναιος⁽³⁾ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἡδυσπάθειαν τοῦ Κότυος γράφει ὅτι ἐξέλεγε τὰ πλέον ὠραία τοπεῖα εἰς τὰ ὁποῖα κατεσκευάζεν ἐστιατόρια. Ἐπίσης ἀναφέρει τὰ τοῦ συμποσίου τοῦ γεγομένου κατὰ τὸν γάμον τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων Ἰφικράτους μετὰ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ. Ὁ Κότυς οὗτος, δὲν ἠρκέσθη εἰς τὴν ἐδραίωσιν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν Ὀδρουσῶν, ἀλλὰ βραδύτερον ἐπωφελήθεις τῶν δυσχερειῶν τῶν Ἀθηναίων, προκλήθεισῶν ἐκ τῶν ἐχθρικῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Φερῶν Ἀλέξανδρον, ὁ ὁποῖος κατὰ τὰς ληστρικὰς αὐτοῦ ἐπιδρομὰς κατώρθωσε νὰ λαφυραγωγῆσθαι καὶ τὸ Δεῖγμα⁽¹⁾ τοῦ Πειραιῶς, πρὶν οἱ Ἀθηναῖοι δυνήθωσιν νὰ ἀντιδράσωσιν, ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὴν Χερρόνησον τῆς ὁποίας τὰς πόλεις τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην κατέλαβε, παρὰ τὰς ἀντιδράσεις τῶν Ἀθηναίων, τῶν ὁποίων οἱ ἀποσταλέντες στρατηγοὶ ἠττήθησαν. Τέλος κατέλαβε καὶ αὐτὴν τὴν Σηστὸν τὸν κυριώτερον σταθμὸν τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου (361 π.Χ.). Τὸν Κότυν δολοφονήεντα τὸ 360 π.Χ. ἢ κατ' ἄλλους τὸ 399 π.Χ. διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κερσοδλέπτης ἢ Χερσοδλέπτης. Οὗτος βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ἐξ Ὁρεῶν τῆς Εὐβοίας, ἐπ' ἀδελφῆ γαμβροῦ του Χαριδῆμου, ἡγουμένου μισθοφορικῶν στρατῶν, κατώρθωσε νὰ παγιώσῃ τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῆς Θράκης, νικήσας δὲ καὶ τοὺς Ἀθηναίους ὑπὸ τὸν Κηφισόδοτον παρὰ τὴν Πέρινθον, τοὺς ἠνάγκασε διὰ τῆς συνθήκης τοῦ 359 π.Χ. νὰ ἀναγνωρίσωσιν τὴν ἀρχὴν του. Ἀλλὰ οἱ Ἀθηναῖοι μὴ ἀνεχόμενοι τὴν ἀπώλειαν τῆς Χερρόνησου, ἣ ὁποία ἀπετέλει ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου δι' αὐτοὺς, κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐδοήθησαν τοὺς ἀδελφούς του Κερσοδλέπτου, Βηρισάδην καὶ Ἀμάδοκον, διεκδικούντας μέρος τῆς πατρῴας κληρονομίας, μὴ ἀποκλειομένης τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐξεγέρσεως ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, πρὸς μείω-

2) Ἀ ω ρ ἔ ν τ η ς ι ε ἰ ς ῶ ἔ ξ ι ν. «Κότυς βασιλεύς τῆς Θράκης, πικτὴρ τοῦ Χερσοδλέπτου καὶ πικνθερὸς τοῦ Ἰστρατιγοῦ τῶν Ἀθηναίων Ἰφικράτους, περίφημος διὰ τὰ μεγάλα αὐτοῦ πλοῦτη, τὴν ἡδυσπάθειαν καὶ πολυσεξίαν που, θοσις περὶ τὰς ἀρχὰς ἐπὶ τῆς βασιλείας του ὄν σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων ἐτιμήθη ὑπ' αὐτῶν μὲ τὸ βικαίωμα τοῦ πολέμου καὶ μ' ἓνα χρυσοῦν στέφανον, ὑπερὸν δὲ πολυετήσας καὶ αὐτῶν, ἔτρεψε) εἰς τὸν στρατηγὸν Ἰφικράτην εἰς φυγὴν καὶ κατέκλιτο μερικὰς συμμαχικὰς τῶν Ἀθηναίων πόλεις» ταλευασιον δὲ ἐθανικατώθη ὑπὸ μιᾶς γεναιμένης κατ' αὐτοῦ συνωμοσίας τῶν βῶ ἀδελφῶν Ἡρακλιδέου καὶ Πύθωνος».

3) Ἀ θ ἠ ν α ἰ ο υ Δ ε ἰ π η ρ ο σ ο φ ι σ τ α ἰ. IB. 42. «...τὴν γὰρ καὶ τῶν ὑπὸ Κότυος προκλήθεισῶν, ὅς ἀπάντων τῶν δουκίλων τῶν ἐν τῇ Θράκῃ γεγεννημένων μάλιστα πρὸς ἡδυσπάθειαν καὶ τρυφὰς ὄριμτος καὶ περιτῶν τὴν ἰχώρην, ἔπου κατὰ τὴν τῶν δεινῶν ἀποκρίσιν κατὰ τὸν ἄνθρωπον, τούτους κατεσκευάσεν ἐστιατόρια...».

1) Δ ε ἰ γ μ α. Δημόσιον αὐκοδόμημα ἐν Πιερικίῃ, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξετίθητο τὰ Δεῖγματα τῶν εἰς τὰς ἐθμοσίας ἀποθήκας ἐγκαταθερευμένων πρὸς πώλησιν ἐμπορευμάτων κλπ. Τὸ Δεῖγμα τοῦ Πιερικίως καταστράφη ὑπὸ τοῦ Σάλλα ἀνακικοδομήθη ἄνωγ ὑπὸ τοῦ Παιμπήτου.

σιν τῆς δυνάμεως τῶν Ὀδρουσῶν τοῦ Κερσοβλέπτου. Ὁ ἀγὼν οὗτος εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὸν ἐξαναγκασμὸν ἀφ' ἑνὸς τοῦ Κερσοβλέπτου νὰ ἀποχωρήσῃ τῆς Χερρονήσου, τὴν ὁποίαν ἔσπευσαν νὰ ἀνακαταλάβουν οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφ' ἑτέρου τὴν διανομὴν τοῦ βασιλείου εἰς τρία μέρη, τοῦ Κερσοβλέπτου περιορισθέντος εἰς τὴν περιοχὴν τὴν ἀνατολικῶς τοῦ Ἐδρου⁽²⁾, ὁ Βηρισάδης ἔλαβε τὴν παραλίαν περιοχὴν ἀπὸ Μαρωνείας μέχρι Παγγαίου, καὶ ὁ Ἀμάδοκος τὴν βορειότερον τούτου περιοχὴν συνορευῶν πρὸς τὴν Μακεδονίαν. Τὸ 357 π.Χ. ἀπέθανεν ὁ Βηρισάδης, καὶ φαίνεται ὅτι τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κετριπόρις. Κατὰ τοῦ Κετριπόριδος τούτου ἐπήλθεν ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων Φίλιππος ὁ Β'. τὸ 356 π.Χ.⁽³⁾ ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι δοῦναι τοὺς Θασίους, τοὺς κατέχοντας τὰς Κρηνίδας, πιεζομένους ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἰτὸν ὁποῖον ἠνάγκασε νὰ παραχωρήσῃ τὴν μέχρι Νέστου περιοχὴν εἰς αὐτόν, ἡ ὁποία ἔκτοτε ἀπετέλεσεν ἀναπόσπαστον μέρος τῆς Μακεδονίας. Ὁ Κετριπόρις οὗτος εἶχε συμμαχήσει μετὰ τῶν ἐξεγερθέντων Παϊόνων ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Λύπταιον, τῶν Ἰλλυριῶν ὑπὸ τὸν Γράβον καὶ τῶν Ἀθηναίων⁽⁴⁾. Τὸ 357 π.Χ. ὁ Κερσοβλέπτης ἀνακατέλαβε τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον, ὅποτε καὶ ὁ Φίλιππος Β' κατέλαβε τὴν Ἀμφίπολιν. Οἱ Ἀθηναῖοι βλέποντες τὴν αὐξοῦσαν δύναμιν τοῦ Φιλίππου, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ Κερσοβλέπτης μετὰ τὴν κατάληψιν ὑπ' αὐτοῦ τῆς μέχρι τοῦ Νέστου χώρας ἤρχισε νὰ φοβῆται, διὰ τοῦ στρατηγοῦ Χαριδῆμου, τὸν ἐξ Ὠρεῶν τὸν ὁποῖον ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν, καὶ τὸν ὁποῖον ποικιλοτρόπως ἐπεριποιήθησαν καὶ ἐτίμησαν οἱ Ἀθηναῖοι, ἦλθον εἰς φιλικὰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Κερσοβλέπτην, αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς φιλικὴν συμφωνίαν, καὶ τὸ 352 π.Χ. ἐγκατέληψεν οὗτος πᾶσαν αὐτοῦ ἐλπίσιν ἐπὶ τῆς Χερρονήσου, πλὴν τῆς πόλεως Καρδίας, καὶ τὴν ὁποίαν Χερρόνησον κατέλαβον οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφ' οὗ τὸ προηγούμενον ἔτος (353 π.Χ.) ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Χάρης εἶχε καταλάβῃ τὴν Σηστὸν τῆς ὁποίας τοὺς μὲν νέους τῶν κατοίκων κατέσφαξεν τοὺς δὲ ἄλλους ἐξηνδραπόδισεν. Μετὰ τὴν ἄνω συμφωνίαν μετὰ τοῦ Κερσοβλέπτου οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλον εἰς τὴν Χερρόνησον κλη-

2) Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλιολογία εἰς λέξεις Κερσοβλέπτης καὶ Βηρισάδης.

3) Ἀ ν τ. Κ ε ρ σ ο β λ έ π τ ο υ. Ἐπίτομος ἱστορία τοῦ Φιλίππου Β'. σελ. 10. «Ἀμέσως στρέφεται ἀνατολικώτερον πέραν τοῦ Στρυμόνος, ἵνα ἐπιτελέσῃ τὸ κράτος του, ὑπὸ τὸ πρόσχημα, ὅτι δοῦναι τοὺς Θασίους πιεζομένους ὑπὸ τοῦ Κετριπόριδος ἡγεμόνος τῶν Θρακῶν, ὅτινες εἶχαν συμμαχήσει (356 Ἰούλιος) μετὰ τοὺς ἐξεγερθέντας πάλιν Παίονας (ἡγεμῶν Λύπταιος) τοὺς Ἰλλυριοὺς (ἡγεμῶν Γράβος) καὶ τοὺς Ἀθηναίους».

1) Δ ι ὀ θ ω ρ ο ς. XVI. 22. «Κατὰ βὲν τὴν Μακεδονίαν, πρὸς θαλασσὴν συνίστησαν ἐπὶ τῶν Φιλίππου, ὅ, πτε τῶν Θρακῶν καὶ Πικτιῶν καὶ Ἰλλυριῶν. Οὗτοι γὰρ ὄντες ἕμποροι τοῖς Μακεδόσι, καὶ τὴν αὐξήσασιν ὑποφωμένοι τοῦ Φιλίππου, καθ' ἑαυτοὺς μὲν οὐκ ἔσαν ἀξιόμαχοι προηγουμένως, κοινῇ δὲ πειλομεύοντες ὑπέλαβον ἰσχύος αὐτοῦ περιέσεσθαι. Διὰπερ ἀθροισθέντων καὶ δυνάμεις, ἔπιπραν εἰς ἀσυντάκτους καὶ καταπληξάμενος ἠνάγκασε προσθέσθαι τοῖς Μακεδόσιν».

ρούχους⁽²⁾. Ἡ συμφωνία ὁμως αὐτὴ μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Κερσοβλέπτου, ὄχι μόνον ἀνησύχησε τοὺς παλαιούς φίλους τῶν Ἀθηνῶν ἐτέρους βασιλεῖς τῶν Θρακῶν Ἀμαδόκον καὶ Κερτριπόριν, ἀλλὰ τοὺς ἠνάγκασε νὰ μεταστασῶν πρὸς τὸν Φίλιππον, μέχρι τότε ἐχθρὸν αὐτῶν⁽³⁾. Τὸ 351 π.Χ. ὅτε ὁ Φίλιππος Β΄ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θράκην μέσῳ τῶν χωρῶν τῶν φιλιῶν πλέον ἡγεμόνων Ἀμαδόκου καὶ Κερτριπόριδος, ὁ Κερσοβλέπτης μὴ βοηθηθεὶς ἐγκαίρως ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ὑποκύπτει εἰς τὸν Φίλιππον, ὁ ὅποιος προχωρεῖ μέχρι τῆς Προποντίδος, ὑποτάσσεται εἰς αὐτόν, ἀλλὰ διατηρεῖ τὸν θρόνον του. Παρὰ τὴν ὑποταγὴν τοῦ ὁ Κερσοβλέπτης διατηρεῖ τὰς φιλικὰς αὐτοῦ σχέσεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ κατὰ τὸν Ὀλυμπιακὸν πόλεμον (349 - 348 π.Χ.) ἐκ τῆς χώρας αὐτοῦ ἀναχωρεῖ ὁ γαμβρὸς του στρατηγὸς Χαρίδημος μετὰ 4000 φιλῶν καὶ 150 ἰππέων, μεταβαίνων εἰς Ὀλυθον ὡς ἀρχηγὸς τῆς δευτέρας ἐπικουρίας τῆς σταλείσης ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὴν σύμμαχον κινδυνεύουσαν πόλιν. Ἔνεκα τούτου, καὶ λαθῶν ἀφορμὴν ἕριδας τοῦ Κερσοβλέπτου πρὸς τὸν Ἀμαδόκον, τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Πέρινθον περὶ συνόρων, ὁ Φίλιππος, εἰσβάλλει τὸ 347 - 346 π.Χ. εἰς τὴν Θράκην⁽⁴⁾. Καταλαμβάνει τὰ Ἀβδηρα ἐν ᾧ τὴν Μαρώνειαν σώζει ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χάρητα, ὁ δὲ Μακεδῶν στρατηγὸς Ἀντίπατρος προχωρεῖ μέχρι Προποντίδος, ὅπου ἀντιμετωπίζει ἀντίστασιν τοῦ Κερσοβλέπτου βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τὴν ὑπογραφείσαν συνθήκην εἰρήνης τὸ 346 π.Χ. μεταξὺ Φιλίππου καὶ Ἀθηναίων ἀνεγνωρίσθη ἡ ἐπικυριαρχία τοῦ Φιλίππου ἐπὶ τῆς Θράκης, μὴ ἐπιτυχόντων, παρὰ τὰς ἐπιμόνους προσπάθειάς των, νὰ γίνῃ μνεία εἰς αὐτὴν τοῦ Κερσοβλέπτου καὶ τῆς πόλεως Καρδίας, ὡς συμμάχων τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέτυχον εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην νὰ σώσουν τὸν φίλον καὶ σύμμαχον αὐτῶν Κερσοβλέπτην. Τὸ 342 π.Χ. ὁ Φίλιππος ἐλέπων ὅτι ἡ τότε κατάστασις ἐπέβαλεν τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὴν Θράκην, λόγῳ καὶ τῆς

2) Διογ. Λαέρτιος. ΧVI. 34. «Χάρης ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς εἰσπλευσας εἰς Ἐλλάδαποντον, καὶ Σηρατὸν πόλιν εἰλῶν, τοὺς μὲν ἠβδωντας ἀπέσφαξε τοὺς θεοὺς ἄλλους ἐξημεροποθίστατο. Κερσοβλέπτης δὲ τοῦ Κότυρος, εἰς πῆν πρὸς Φίλιππον ἀλλοσυριστότητα, καὶ τὴν πρὸς Ἀθηναίους φιλίαν, ἐγγχευρίσταντος τοῦ Ἀθηναίου τὰς ἐν Κερσονήσῳ πόλεις, πλὴν Καρδίας, ἀπέστειλεν ὁ ἴδιος κληρούχους εἰς τὰς πόλεις».

3) Κερραμοπόλου Ἐπιτομ. Ἰστορ. Φιλίππου Β΄. σελ. 14. «Τὸ ἐπάμεινον ἔτος 351 π.Χ. εἰσβάλλει εἰς Θράκην ἔθλα ἢ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους σφοδρῆ τοῦ Κερσοβλέπτου, προσεπάρρησε τῇ Φιλίππῳ τὴν συμμαχίαν ἕξ ἄλλων Θρακῶν ἡγεμόνων, πρῶτον ἐχθρῶν του τοῦ Κερτριπόριδος καὶ τοῦ Ἀμαδόκου».

4) Α. Κερραμόπουλος Ἐπ. Ἰστορ. Φιλίππου Β΄ σελ. 16. «Ὁφειλούμενος ἐγγλωθὴ ἐξ ἔριδων τινῶν τοῦ συμμαχοῦ τῶν Ἀθηναίων Κερσοβλέπτου πρὸς τὸ Βυζάντιον, τὴν Πέρινθον καὶ τὸν Ἀμαδόκον περὶ συνόρων προσβάλλει καὶ αὐρανεῖ (ὁ Φίλιππος) τὰ Ἀβδηρα, ἐν ᾧ τὴν Μαρώνειαν σώζει ὁ νεότευκτος τότε στόλος τῶν Ἀθηναίων (346). Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς τοῦ Φιλίππου Ἀντίπατρος προχωρεῖ μέχρι Προποντίδος, ἔθλα ὁμως ἰσχυρὰ ἐπιτυχῆ ἀντίστασιν τοῦ Κερσοβλέπτου βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν Χάρητα».

ἐνώσεως τοῦ Τήρειο υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ ἀποθανόντος Ἀμαδόκου μετὰ τοῦ Κερσοβλέπτου, ἔλαβεν ὡς ἀφορμὴν σφετερισμὸς τινὰς τοῦ Κερσοβλέπτου ἐναντι Ἑλληνίδων πόλεων, καὶ εἰσέβαλλεν εἰς αὐτήν. Μετὰ τινος ἐπιτυχίας διεχέμασεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἐβρου. Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος (341 π.Χ.) ἐσυνέχισε τὸν ἀγῶνα καὶ κατώρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ τῶν Θρακῶν (1), ἐξεθρόνησε τὸν Κερσοβλέπτην καὶ τὸν Τήρην, καὶ κατέστησε τὴν Θράκην Μακεδονικὴν ἐπαρχίαν, ἐπιβαλὼν τακτικούς φόρους καὶ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν Μακεδονικὸν στρατόν. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη τοῦ Φιλίππου ἐπροκάλεσε τὴν κατ' αὐτοῦ ἀποστολὴν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τοῦ Διοπεύθους καὶ τὴν ἐκφώνησιν τῶν φλογερῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους κατ' αὐτοῦ, ὡς εἶναι ὁ «Περὶ Χερρονήσου» καὶ ὁ «Γ'. Φιλιππικός». Ὁ Φίλιππος ἔκτισεν εἰς τὴν Θράκην πόλεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν Φιλιππούπολιν τὴν ἐπὶ Ἐβρῷ καὶ τὴν Καδύλην παρὰ τὸ Βυζάντιον εἰς τὴν ὁποίαν ἐγκατέστησε τοὺς πονηροὺς καὶ κακούργους τῶν ὑπ' αὐτῶν χωρῶν. Αἱ ἐπιτυχίαι αὗται τοῦ Φιλίππου ἠγάγκασαν τὸν Κοθῆλαν βασιλεῖα τῶν μεταξὺ Λίμου καὶ Δουνάβειος Θρακῶν Γετῶν, ὡς καὶ τινὰς παραλίους πόλεις Ἑλληνίδας τοῦ Πόντου νὰ ἔλθουν εἰς φιλικὰς συμφωνίας μετ' αὐτοῦ. Ὁ Κερσοβλέπτης ἀπέθανε περὶ τὸ 340 π.Χ. Νομίσματα αὐτοῦ εὐρέθησαν πολλὰ κοπέντα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 357 - 341 π.Χ. εἰς τὸ ἐν Κυφέλαις νομισματοκοπεῖον, τὸ ὅποσον εἶχε κατασκευάσῃ ὁ πατὴρ του Κότυς ὁ Α'.

Ἐγράψαμεν τὴν ἱστορίαν τῆς Θράκης κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, μὲ βασιλεῖς τοὺς διαδόχους τοῦ Σεύθου Β' υἱοῦ τοῦ Μαισάδου. Διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Μηδόκου ἢ Ἀμαδόκου τοῦ κυρίως βασιλέως τῶν Ὀδρυσῶν, ὡς γνωστὸν

1) Δ ι ὀ θ ω ρ ο ς. XVI. 71. «...κατὰ δὲ τὴν Μακεδονικὴν Φίλιππος τὰς ἐπὶ Θράκης πόλεις Ἑλληνίδας εἰς εὐνοίαν προκαλεσόμενος ἐστράτευσεν ἐπὶ Θράκην. Κερσοβλέπτης γὰρ ὁ βασιλεὺς τῶν Θρακῶν διετάλει τὰς ἐπ' Ἑλληνικῶν πόλεις ἐμορσώσας καὶ Θράκην κατασπυρόμενος καὶ τὴν γῆρην καταφθεύρων. Βουλόμενος οὖν ἐμυράξαι τῶν θυρῶν τὴν ἡμίην, ἐστράτευσεν ἐπ' αὐτοὺς οὖν πολλῇ ἐνέκμει. Νικησας δὲ πλείους μάχαις τοὺς Θρακίαις, τοῖς μὲν καταπολεμηθεῖσι θυρῶσιν προσέταξε βασιλείαν τελεῖν τοῖς Μακεδόσιν, αὐτὸς δ' ἐν τοῖς ἐπικαίροις τόποις κτίσας ἀξιολόγους πόλεις ἔπαυσε τοῦ θρόνου τοῦς Θρακίαις. Διόπερ αἱ τῶν Ἑλληνῶν πόλεις ἀπολυθεῖσιν τῶν φόβων εἰς τὴν συμμαχίαν τοῦ Φιλίππου προθυμότερα κατετάχθησαν».

— Α. Κ ε ρ α μ ὀ π ο υ λ ὀ ς. Ἐ π ἰ τ. ἱ σ τ ο ρ. Φι λ ἰ π π ο υ Β'. σελ. 28-29. «Τότε ὁ Φίλιππος ἐστράφη πρὸς τὴν Θράκην («Γούλιος»), ἵνα καθαρῶς στενωτέρως καὶ εὐκρινέστερον τὴν σχέσιν τῆς γῆρας ταύτης πρὸς τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας. ...ἀφορμὴν πρὸς ἐπέμβασιν ἔλαβεν (ὁ Φίλιππος) ἐκ σφετερισμῶν τινῶν τοῦ Κερσοβλέπτου πρὸς ἑλίαν γενέσθαι τοῦ Ἑλληνίδων πόλεων, ὅπως τῆς Καδύλης ἢ πόλεων παρὰ τὸν Βυζάντιον. Ἡ κατάσταση δὲ ἐγένετο οὐδαιωτέρα, ἐπειδὴ μετὰ τοῦ Κερσοβλέπτου εἶχαν ἐπιβῆ ὁ Τήρης υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἀμαδόκου, παλαιῦ συμμάχου τοῦ Φιλίππου. Ἠπειτα αὐτοῦ ἢ Θράκην ὄλη... Πρὸς τοῦτο κατηγαλύθη τὸ θέρος (342) ὁ δὲ Φίλιππος διεχέμασεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἐβρου, τὸ δὲ ἐπόμενον ἔαρ ἐπέτυχε τὴν ἐκθρόνησιν τοῦ Κερσοβλέπτου καὶ τοῦ Τήρειο (Τήρους) μεταβαλὼν τὰ κράτη τῶν εἰς Μακεδονικὴν ἐπαρχίαν καὶ ἐπιβαλὼν τακτικούς φόρους καὶ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἐν τῇ Μακεδονικῇ στρατῷ...».

ἀδελφὸν τοῦ Μαισαάδου καὶ θείου Σεύθου τοῦ Β', οὐδὲν ἐγράφη. Δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν ὁ χρόνος τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν θρόνον τῶν Ὀδρουσῶν τοῦ Μηδόκου, πάντως εἶναι πρὸ τῆς κατὰ τὸ 404 π.Χ. ἐν Αἰγὸς Ποταμοῖς ναυμαχίας καὶ καταστροφῆς τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων, διότι ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (1) ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη. Ἐπίσης ἐλέχθη ἀνωτέρω ὅτι τὸν Σεύθην τὸν Β' διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὁ Κότυς ὁ Α' ἀπὸ τὸ 383 - 360 π.Χ. Εἰς πλάκα ἀνευρεθεῖσαν τὸ 1889 ἐπιτῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηναίων, ὑπάρχει ἐπιγραφή διὰ τῆς ὁποίας καθίσταται γνωστὸν, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀδρουσῶν Ἐβρυζέλης συνῆψε συμμαχίαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων τὸ 386 - 385 π.Χ. Οὗτος φέρεται ὑπὸ τινων ὡς υἱὸς τοῦ Σεύθου τοῦ Β' καὶ τὸν ὅποιον διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον, πράγμα κάπως οὐχὶ σύνηθες, ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Σεύθης Β' μέχρι τοῦ 383 π.Χ. καὶ τὸν διεδέχθη ὁ Κότυς ὁ Α'. Ἐκ τῶν ἀνω συναγεται ὅτι ὁ Ἐβρυζέλης εἶναι δυνατὸν γὰ ὑπῆρξε διάδοχος τοῦ Μηδόκου τὸν ὅποιον καὶ διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἑτέρου τμήματος τῶν Ὀδρουσῶν. Οὗτος μετέφερε τὴν πρωτεύουσάν του εἰς Κύφελα, ὁ δὲ δῆμος Ἀθηναίων ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν ἔπαινον «ὅτι ἐστὶν ἀγῆρ ἀγαθὸς περὶ τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων» (2). Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Κότυς ἐπεξέτεινε τὸ βασιλείον του ἐφ' ὄλων τῶν Ὀδρουσῶν καὶ ἐπομένως μετὰ τὸν Ἐβρυζέλην δὲν ὑπῆρξεν τὸ ἕτερον κράτος τούτων (3). Ἀναφέρονται καὶ βασιλεῖς τῆς Θράκης καὶ οἱ Ἐμίνακος καὶ Σαράτοκος, ἀγνωστον ὅμως ποίων φύλων. Ἀνευρέθησαν νομίσματα τούτων.

Κατὰ τὴν ἀναφερθεῖσαν περίοδον (500 - 336 π.Χ.) τῆς ὅλης Θράκης καὶ τῆς βορείως τοῦ Αἴμου τοιαύτης μέχρι τοῦ Ἰστρου, πλὴν τῶν Τριβαλλῶν ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἐπολέμησε καὶ ἠττηθεὶς ἐφονεύθη ὁ Σιτάλκης, τὸ 424 π.Χ. ἦρξαν οἱ Ὀδρῦσαι βασιλεῖς. Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σεύθου τοῦ Α' ἐπισυμβάντος πρὸ τοῦ 404 π.Χ., ὅποτε τὸ μέγα κράτος τῶν Ὀδρουσῶν διειμοιράσθη εἰς τοὺς Μηδόκον καὶ Μαισαάδην ἢ καὶ βραδύτερον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κότυος τοῦ Α', οἱ Γέται φαίνεται ὅτι ἀπεχώρησαν τοῦ κράτους τῶν Ὀδρουσῶν, διότι τὸ 341 π.Χ. βλέπομεν τὸν βασιλέα αὐτῶν Κοθήλαν ἐρχόμενον ἀπ' εὐθείας εἰς συνεννοήσεις φιλικὰς μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων Φιλίππου τοῦ Β'.

1) Διοδώρου. XIII. 105. «Ἀλικυδιδίου βῆ πρὸς αὐτοὺς ἑλθόντος, καὶ λέγοντος ὅτι Μηδόκος καὶ Σεύθης οἱ τῶν Θρακῶν βασιλεῖς εἶσαν αὐτῷ φίλοι...».

2) Βλέπε Ἀρχαιολ. Ἐφημερίς Ἀθηναίων. Τόμ. Ε' σελ. 203.

— Θρακικὴ ἑπιγραφή (1897) περὶ Ἐβρυζέληνος Θρακῶν βασιλέως τοῦ Γ. Λαμπουριδάου.

3) Σημείωσις. Πιλλὴν τῶν ἀναφερθέντων καὶ τὸ ὄνομα Ἐβρυζέλης ἐπιγράφει τὴν ἑποψήν, ὡς παρεγράμμενον ἐκ τῆς λέξεως Ἐβρος καὶ τῆς Θρακικῆς λέξεως Ζαγκλιός = Δορά, καὶ ἀκριβέστερον εἰς τὸν παρὰ τὸν Ἐβρον οἰκοῦντα, ὡς συνέθετο μετὰ τὸν Μηδόκον ἔχοντα πρωτεύουσάν τὴν Ὀρασιθία, ἢ ὡς ὁ Σεύθης ἐβασιλεύει τῆς ἀμέσως βορείως καὶ βουτικῶς τοῦ Βουλγαρικῶν χώρων. Ἐπίσης τὸ ὅτι κατέστηκε κατόπιν τὰ Κύφελα πρωτεύουσαν αὐτοῦ, εὐρυκαμένω καὶ τούτων παρὰ τὸν Ἐβρον ἐπιγράφει ἢ ἀποφῆν ταύτην.

Ἄπαντα τὰ ἄλλα φύλα φαίνεται ὅτι παρέμειναν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ὀδρουσῶν βασιλέων.

Κατὰ τὸ 340 π.Χ. ὅτε ὁ Φίλιππος ἐπολιόρκει τὸ Βυζάντιον, οἱ Τριβαλλοὶ ἐπιτεθέντες κατὰ τῶν Γετῶν κατώρθωσαν γὰρ τοὺς συμπίεσσαν πρὸς τὸν Ἴστρον καὶ γὰρ τοὺς ἐξαναγκάσσαν γὰρ διαδοῦν τὸν ποταμὸν καὶ γὰρ εἰσέλθουν εἰς τὴν χώραν τῶν Σκυθῶν, τῆς ὁποίας ἐδασίλευεν ὁ Ἀτέας, καὶ ὁ ὁποῖος τῇ μεσολαβήσει τῶν Ἀπολλωνιατῶν ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Φιλίππου. Ὁ Φίλιππος ἀποτυχὼν γὰρ καταλάβῃ τὸ Βυζάντιον καὶ θλέπων τὸ κῦρος του ἐξασθενούμενον ἐδέχθη. Ὅταν ἔμως ὁ Φίλιππος ἐπλησίαζεν πρὸς τὸν Ἴστρον, ὁ Ἀτέας συνεφιλιώθη μετὰ τῶν Γετῶν καὶ ἔστρεψε τὰ ὄπλα κατὰ τοῦ ἐρχομένου εἰς βοήθειαν αὐτοῦ Φιλίππου. Ὁ Φίλιππος ἔμως κατώρθωσε γὰρ συνηνογηθῆ μετὰ τῶν Γετῶν καὶ ἀποσπάσας τούτους τῶν Σκυθῶν, ἐπετέθη κατὰ τοῦ Ἀτέα, ἐνίκησε τοῦτον τὸ 339 π.Χ. κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἴστρου (εἰς Δοβρουτζᾶν), καὶ ἀφ' οὗ ἔστερέωσε τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῶν Γετῶν, λαβὼν μάλιστα καὶ σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῶν Γετῶν Κοθήλα τὴν Μήδαν (1), ἀπῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀποκομιζὼν πολλὰ λάφυρα, μέση τῶν Τριβαλλῶν

1) Σ η μ ε ι ω ρ ι ς. Θὰ φανῇ περὶ ἕργων ἵσως πᾶς ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων Φίλιππος ὁ Β' ἐν ᾧ εἶχε νόμιμον σύζυγον τὴν Ὀλυμπιάδα τὴν μητέρα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἐνημφεύθη καὶ τὴν Μήδαν τοῦ Κοθήλα. Ὁ Φίλιππος ἐχρησιμοποίησε τὸν γάμον (ἡ πολυγαμία ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς βασιλεῖς τῶν Μακεδόνων) πολλοῦς ὡς μέσον ἐπακρίτησεως συμμάχων καὶ φίλων. Ἐνημφεύθη πολλὰκις. Ὁκτω πρὸ ἀνάστη τοῦ θανάτου τοῦ ἀδελφοῦ του Περδίκαια καὶ τῆς ἐπιτροπείας τοῦ θρόνου εἶχε νυμφεῦθ τὴν Φίλιαν ἀδελφίην τοῦ Δέρβα καὶ Μαχάτα τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου τῆς Βελγικίας. Δὲν ἀναφέρονται τέκνα ἐξ αὐτῆς, οὔτε τί ἀπέγονε. Τὸ 357 π.Χ. ἐνημφεῦθη τὴν Ὀλυμπιάδα θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Ἠπείρου Νεοπολέμου, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγέννησε τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὴν Κλεοπάτραν, μετέπειτα σύζυγον τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Ὀλυμπιάδος Ἀλεξάνδρου. Ἡ Ὀλυμπιάς ἦτο ἡ νόμιμος καὶ ἐπίσημος βασιλοῦσα. Λέγεται ὅτι τὸ 358 π.Χ. ὅτε συνήψαν εἰρήνην μετὰ τῶν Ἰλλυριῶν, ἐνημφεῦθη τὴν Ἰλλυριῶνα ἡγεμονίδα Ἀδδάνην μετονομασθεῖσαν εἰς Εὐδριάνην ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέκνησε τὴν Κύκκην ἢ Κυνάκην τὴν ὁποίαν ὁ Φίλιππος ἐνημφευσε μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἀμύντου υἱοῦ τοῦ ἀδελφοῦ του Περδίκαια τοῦ Γ' καὶ νόμιμου κληρονόμου τοῦ θρόνου ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου ἰδιώκει ὁ Φίλιππος. Τούτου κατὰδικασθέντος θραυδύπερον θιά συννομοσίου κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, αὐτὴν ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Θράκης ὑπεσχέθη εἰς τὸν βασιλεῖα τῶν Ἀγριάνων Ἀγγαρον (Ἀρρακός, Ἀλεξ. Ἀνάβασις, V. 4. 2) πιστὸν φίλον τῶν Μακεδόνων. Ὁ Μισροέλ Μενιάρ ἐμιλεῖ καὶ περὶ Ἀρσινόης πρὸ τῆς Ἀδδάνης. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 358 π.Χ. ἐλθὼν εἰς βοήθειαν τῶν Θεσσαλῶν ἐνημφεῦθη τὴν ἐπιφανῆ Θεσσαλίαν κόρην Φυλάνην, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέκνησε τὸν Ἀρξιδάον - Φίλιππον. Ὅπως κατέλαβε τὰς Φερὰς τῆς Θεσσαλίας ἐνημφεῦθη ἐκεῖ τὴν Νικαεοπόλιν ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέκνησε κόρην τὴν ὁποίαν ὠνόμασε Θεσσαλονίκην, εἰς ἀνάμνησιν τῆς κατὰ τοῦ Φωκείως Ὀνομαρχοῦ νίκης του εἰς Θεσσαλίαν, τὴν μετέπειτα σύζυγον τοῦ Κισσάνδρου, ἐξ ἧς καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης. Τὸ 339 π.Χ. ἐνημφεῦθη τὴν Μήδαν τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῶν Γετῶν Κοθήλα. Τὸ 339 π.Χ. ἐνημφεῦθη τὴν 20έτην ἑσθίαν Κλεοπάτραν ἀνεψίαν τοῦ Ἀπτάλου ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέκνησε ἐν τέκνῳ. Λέγεται ὅτι εἶχε καὶ ἄλλας γυναῖκας καὶ πολλὰ νόθα τέκνα (Ἐπίτομος Ἱστορία τοῦ Φιλίππου Β'. σελ. 7 - 8. Α. Κερραμοπούλου).

διεξάγων σκληροὺς ἀγῶνας, κατὰ τοὺς ὁποίους καὶ ἐπληρώθη. Οὕτως ἐσώθη καὶ ἡ τιμὴ τῶν ὄπλων. Οἱ Γέται ἔκτοτε κατόικουν ἐκατέρωθεν τοῦ Ἰστροῦ καὶ ἀναλόγως τῶν πιέσεων τὰς ὁποίας ὑφίσταντο διέβαινον πρὸς τὴν μίαν ἢ τὴν ἑτέραν ὄχθην. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου οἱ Γέται οἱ ὁποῖοι εὕρισκοντο ἐκεῖθεν τοῦ Ἰστροῦ ἐπέδειξαν ἐχθρικὰς διαθέσεις, καὶ ὡς ὁ Ἀρριανὸς (1) γράφει, ὁ Ἀλέξανδρος διέβη τὸν Ἰστρον καταλαμβάνει τὴν πῶλιν αὐτῶν, καὶ ἀφ' οὗ τὴν λαφυραγωγῆ ἐπιστρέφει εἰς τὴν Θράκην. Τοὺς Γέτας θὰ συναντήσωμεν πάλιν βραδύτερον.

Αἱ μεταξὺ τῶν ποταμῶν Στρυμόνος καὶ Νέστου κατοικοῦσαι Θρακικαὶ φυλαί, Ἡδωνοί, Ὀδομαντες κλπ. ὑπετέγησαν εἰς τὸν Φίλιππον, καὶ ἡ χώρα αὐτῶν κατέστη Μακεδονικὴ ἐπαρχία. Πιθανὸν φύλα τινὰ Θρακικὰ νὰ διετήρησαν καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὴν αὐτονομίαν των, οὐδὲν ὅμως τὸ σχετικὸν ὑπάρχει ἐπιμαρτυροῦν τοῦτο, πλὴν τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ (2) ἀναφερόμενον ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐκ τῆς Ἀμφιπόλεως εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θράκην, τὴν ὁποίαν κατόικουν οἱ καλούμενοι «αὐτόνομοι Θράκες» ἀφίσας πρὸς ἀριστερὰ τὴν πῶλιν Φιλίππους καὶ τὸ ὄρος Ὀρβηλον, ἅμα δὲ διέβη τὸν Νέστον ποταμὸν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἔφθασεν εἰς τὸν Αἰμιον. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δίδει εἰς ἡμᾶς τὴν ἔνδειξιν ὅτι ὁ Ἀρριανὸς ὁμιλεῖ περὶ τῶν ἄνω μνημονευθέντων φύλων, ἦτοι τῶν Ἡδωνῶν καὶ Ὀδομάντων κλπ., τὰ ὁποῖα εἶχον ὑποταχθῆ εἰς τὸν Φίλιππον καὶ ἀπετέλουν πλέον ἐπαρχίαν τῆς Μακεδονίας, πράγμα ἐπιβεβαιούμενον καὶ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (Ζ. 331. 33) ὅταν γράφει: «... εἶτα τὸ Νέστου στόμα τοῦ διορίζοντος Μακεδονίαν καὶ Θράκην, ὡς Φίλιππος καὶ Ἀλέξανδρος ὁ τούτου παῖς διώριζον ἐν τοῖς κατ' αὐτοὺς χρόνοις».

Ὡς ἀνωτέρω ἀνεφέρθη τὸ 341 π.Χ. ὁ Φίλιππος ἐπιβληθεὶς τῶν Θρακῶν ἐξεθρόνισεν τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν Κερσοβλέπτην καὶ Τήρην τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀμαδόκου. Φαίνεται ὅτι ὁ Φίλιππος ἠγκέσθη εἰς τὴν ἐκθρόνισιν τῶν ἐχθρικῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένων Θρακῶν βασιλέων, καὶ οὐχὶ εἰς τὴν κατάργησιν τοῦ θεσμοῦ τῆς βασιλείας παρ' αὐτοῖς, διότι ἀμέσως κατωτέρω, καὶ ἐπὶ αἰῶνας βραδύτερον, συναντῶμεν τὸν βασιλικὸν θεσμόν εἰς

1) Ἀρριανὸς. Ἀλέξανδρος ὁ Ἀναβάσις. Α. III. 5. «Ἐνθα δὲ Ἀλέξανδρος βασιλευσὶν πᾶσι καὶς ἔγνω διαβαίνειν τὸν Ἰστρον ἐπὶ τοῖς Γέταις, τοὺς πέραν τοῦ Ἰστροῦ ὀικισμένους, ὅτι περικλειόμενοι ἐώρα πολλοὺς ἐπὶ τῇ ὄχθῃ τοῦ Ἰστροῦ, ὡς εἰρήσοντας, καὶ διαδεδαιμένοι...».

2) Ἰβάνος. Α. IV. 3. «Καὶ οἱ Γέται οὐδὲ τῆν πρώτην ἐμβολὴν τῶν ἱππέων ἐδέξαντο παραδοῦσαι μὲν γὰρ αὐτοῖς ἡ πόλις ἐφάνη τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅτι εὐμαρῶς οὕτως τὸν μέγιστον τῶν ποταμῶν διεβέβηρει ἑνὴν ἡμέραν τὸν Ἰστρον οὐ γεφυρωσῶς τὸν πέραν, φοβερὰ δὲ καὶ τῆς φάλαγγος ἡ ξύγκλισις, θυσία δὲ ἡ τῶν ἱππέων ἐμβολή».

3) Ἀρριανὸς. Ἀλέξανδρος ὁ Ἀναβάσις. Α. I. 5. «Ὁρμηθέντα δὲ εἰς Ἀμφιπόλεως ἐμβάλισεν εἰς Θράκην, τῆν τῶν αὐτονομῶν καλουμένην Θρακίαν, τῆν Φιλίππους πάλιν ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντα καὶ τὸν Ὀρβηλον τὸ ὄρος. Διαβὰς δὲ τὸν Νέστον ποταμὸν λέγουσιν, ὅτι βακαταῖος ἀφίκετο ἐπὶ τὸ ὄρος τὸν Αἰμιον».

τοὺς Θραῖκας. Περὶ τῶν Τριβαλλῶν Θρακῶν, ὡς καὶ εἰς τὸ σχετικὸν κεφάλαιον ἀνεφέρθη, ἦτο πολεμικὴ καὶ ἰσχυρὰ φυλὴ, φαίνεται δὲ ἡ μόνη μὴ ὑπαχθεῖσα ὑπὸ τοὺς Ὀδρυσας, ἔνθα εἰς πόλεμον πρὸς αὐτοὺς ἐφονεύθη τὸ 423 π.Χ. ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀδρυσῶν Σιτάλκης. Οἱ Τριβαλλοὶ συνεχῶς εὐρίσκοντο εἰς προστριβάς πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς Αὐταριάτας⁽¹⁾ μὲ τοὺς ὁποίους εἶχον κοινὰ ὄρια, ὡς καὶ μὲ τοὺς Γέτας καὶ Μοισούς, μετὰ τῶν ὁποίων ἐπίσης εἶχον κοινὰ ὄρια. Ἀνεφέρθη ἀνωτέρω ὁ πόλεμος αὐτῶν πρὸς τοὺς Γέτας τὸ 340 π.Χ. καὶ ἡ διὰ μέσου αὐτῶν διέλευσις τοῦ Φιλίππου τὸ 339 π.Χ., συνεχῶς ἀγωνιζομένου καὶ τέλος τραυματισθέντος ὑπ' αὐτῶν.

Π Ε Ρ Ι Ο Δ Ο Σ 336 - 168 π.Χ. «ἀπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους ὑπὸ τῶν Ρωμαίων».

Κατὰ τὸν ἐπισυμβάντα τὸ 336 π.Χ. βίαιον θάνατον τοῦ Φιλίππου τοῦ Β' καὶ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον τῶν Μακεδόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου Γ' ἄπασα ἡ Θράκη εἶχεν ὑποταγῇ εἰς τοὺς Μακεδόνας καὶ φαίνεται ὅτι διωκεῖτο ὑπὸ Μακεδόνας στρατηγοῦ, πλὴν τῶν Τριβαλλῶν. Διὰ τοῦτο πρὸ τῆς εἰς Ἀσίαν ἐκστρατείας του ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὴν κατάστασιν⁽²⁾ καὶ ἐστράτευσεν κατὰ τῶν Τριβαλλῶν. Εἶπομεν ἀνωτέρω, ὡς ὁ Ἀρριανὸς γράφει, ὁ Ἀλέξανδρος συγκεντρώσας τὸν στρατὸν του εἰς Ἀμφίπολιν, διήλθε διὰ τῆς Μακεδονικῆς ἐπαρχίας τῶν Θρακῶν Ἠδωνῶν, καὶ ἀφ' οὗ ἀφῆκεν ἀριστερὰ τὴν πόλιν τῶν Φιλίππων καὶ τὸ ὄρος Ὀρδῆλος καὶ διέβη τὸν Νέστον ἔφθασε μετὰ δέκα ἡμέρας εἰς τὸν Αἴμον. Οἱ Τριβαλλοὶ ἀπὸ πολλοῦ γνωρίζοντες τὴν ἀπόφασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου νὰ στρατεύσῃ ἐναντίον αὐτῶν, ἐπροπαρασκευάζοντο, καὶ ἅπαντα τὸν ἄμαχον πληθυσμὸν μετέφερον εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰστρου ποταμοῦ σχηματιζομένη νησίδα Πεύκη⁽³⁾, ἣτις κατὰ τὸν Στράβωνα⁽⁴⁾ εὐρίσκετο 120 στάδια ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ στομίου, νῦν Ἀγίου Γεωργίου,

1) Σ τ ρ ά θ ω ν. Ζ. 315. 6. «Οἱ γὰρ παλαιστοὶ ἰσχυρότεροι παλιῶς ἐταπεινώθησαν καὶ ἐξέλειπον, Γαλατῶν μὲν Βοῖοι καὶ Σικριδίσται, Ἰλλυριῶν δὲ Μανταριᾶται καὶ Ἀριδικῆται καὶ Διαρδάνοι, Θρακῶν δὲ Τριβαλλοὶ, ὑπ' ἀλλήλων μὲν ἐξ ἀρχῆς, ἕστερον δὲ ὑπὸ Μακεδόνων καὶ Ρωμαίων ἐκαταλειπούμενοι».

2) Ἀ ρ ρ ι α ν ὸ ς. Ὡ ς ἔ λ ν ω. Α. Π. 4. «Ἄμα δὲ τῷ ἦρι ἐλάμβανεν ἐπὶ Θράκης, ἐς Τριβαλλοῦρα καὶ Ἰλλυριούς, ὅτι περὶ κωπεύειν ἐπύθετο Ἰλλυριοὺς περὶ καὶ Τριβαλλοὺς, καὶ ἅμα ἡμίρους ὄντας οὐκ ἐβόαιε ὑπολείπεισθαι, ὅτι μὴ πάντῃ ταπεινωθέντες, οὕτω μικρὰν ἀπὸ τῆς αἰμαίτης σπελλόμενοι...».

3) Ἰ ο ῦ ρ ο ς. Α. ΠΙ. 2. «Σύρμος ἰδὲ ὁ τῶν Τριβαλλῶν βασιλεὺς, ἐκ πολλοῦ πυνθανόμενος τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸν στυλιγγνατικῶς μὲν καὶ παύδας τῶν Τριβαλλῶν προὔπεμψεν ἐπὶ τὸν Ἰστρον, διαβαίνειν καλεῖσθαι τὸν περὶ τὸν Ἰστρὸν εἰς νῆσον τινα τῶν ἐν τῷ Ἰστρῷ. Πεύκη τὸ ὄνομα τῆς νήσου αὐτῆς. Ἐς ταύτην δὲ τὴν νῆσον καὶ οἱ Θραῖκες οἱ παράχωροι τοῖς Τριβαλλοῖς προσάγοντες Ἀλεξάνδρου, ἐκ πολλοῦ ξυμπεφευγότες ἦσαν, καὶ αὐτὸς ὁ Σύρμος ἐς ταύτην ξυμπεφευγεὶς ἐν τοῖς ἀμφ' αὐτόν...».

τοῦ ποταμοῦ εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Κατὰ τὸν Ἀρριανὸν τοὺς Τριβαλλοὺς ὑπεβοήθησαν καὶ Θρακικὰ τινὰ φύλα, ἄγνωστον ποῖα, καὶ τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὰ εἶχον μεταφέρει τὸν ἄμαχον πληθυσμὸν εἰς τὴν Πεύκην. Ὁ Ἀλέξανδρος προσέβαλεν εἰς τὴν διάδασιν τοῦ Αἴμου⁽⁵⁾ τοὺς καταλαβόντας ταύτην ὅπως ἐμποδίσουν τοῦτον, καὶ ὅπως γράφει ὁ Ἀρριανός, ἀποτελούμενος ἀπὸ πολλοὺς τῶν ἐμπόρων ἐπλισμένους καὶ ἀπὸ αὐτονόμους Θρακίας τοὺς ὁποίους κατενίκησεν, καὶ ἐκαίθειν κατηρθύνθη κατὰ τῶν Τριβαλλῶν⁽¹⁾. Ὁ Ἀρριανός περιγράφει

1) Σ τ ρ ἄ θ ω ν. Ζ. 305. 15. «Πρὸς δὲ ταῖς ἐκβολαῖς μεγάλην ἤησον ἤν ἡ Πεύκη... ἐπιτάστωμος γὰρ ἔσσι (ὁ Ἴστρος)· μέγιστον δὲ τὸ ἱερὸν ἰστέμα καλούμενον, ἐν ᾧ ἰσθαβίων ἀνάπλους ἐπὶ τὴν Πεύκην ἕκαστον εἰκόσεν, ἧς κατὰ τὸ κάτω μέρος ἐποίησε τὸ ζεῦγμα Διφραῖος».

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. Ὁ Πτολεμαῖος Κλεαῖδος εἰς τὸν χάρτην αὐτοῦ τῆς Χερσονήσου σημειώσκει τὴν ἠήσον Πεύκην ἰσθαβίως τοῦ οὗν ἰσταμίου τοῦ Ἀγίου Περμερίου, ἡμέτερον δὲν ὑπόσταται ἡ ἠήσον αὐτή.

5) Ἀ ρ ρ ι α ν ὄ ς, ὡ ς ἄ ρ ω. Α. Ι. Β. «...Καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς αὐτῆς κατὰ τὰ ὁσπιά τῆς ἀνάθου τῆς ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν πε ἐμπόρων πολλοὶ ὀπλισμένοι καὶ οἱ Θρακίαι οἱ αὐτόνομοι, περικυκλωμένοι εὐραγῶν τοῦ ποταμοῦ, κατακυβήσαντες τὴν ἄκρην τοῦ Αἴμου τὸν ἰσθλόν, παρ' ἣν ἦν τῆ στρατεύματι ἡ παράδοξ».

1) Σ η μ ε ί ω σ ι ς. Ὁ μεταφραστὴς τοῦ Ἀρριανοῦ (ἐκδοσις Παπύρου) κ. Λύκας, εἰς τὰς σημειώσεις γράφει: «16...ἀπέρασε τὴν ἕβδον τοῦ Δωτικῆς Αἴμου διὰ τῆς ὀνομαζομένης σήμερον διαδόσεως «Βαθὰ - Κονάκ» ἀνατολικῶς τῆς Σαρδικῆς, τῆς νῦν Σόφρας». «18. Λύγιος» ποταμὸς τῆς Θρακίης, ἔρρει διὰ μέσου τῆς χώρας τῶν Τριβαλλῶν» εἰς αὐτὸν ἐφθασεν ὁ Ἀλέξανδρος τῆ 335 π.Χ. (ἔλασι καὶ παραπέθεται πρὸς μαθηρομῶν τοῦ ποταμοῦ τούτου ἀπέταχον, εὐαχαι τῆς ἀοριστίας τοῦ κειμένου τοῦ Ἀρριανοῦ καὶ τῆς ἀλλοίφειας ἄλλων θετικῶν πληροφοριῶν)». Ἔλασι: βύβασιον καὶ καθαρίσθησαν ἀκριβῶς τὴν διαδασιν τοῦ Αἴμου διὰ τῆς ὁποίας διεβλήθη ὁ Ἀλέξανδρος, ὡς καὶ ἐλόγηθησαν τὸ ἀκολουθήσαν βρομολόγιον ἢπ' αὐτοῦ, ἀπάντως βυφαινοῦμεν ὅτι ἡ διαδασιν εἶναι ἡ καθαρισμένη ὑπὸ τοῦ κ. Λύκι. Ἀκολουθήσαντες τὸ κείμενον τοῦ Ἀρριανοῦ, μὴ ὑπάρχοντος ἐτέρου, εἰς τὸ ὅσπον ἀναγνωρίσκαμεν: «Ὁρμηθέντα βῆ ἐξ Ἀμφυπόλεως ἐμβάσιον εἰς Θρακίαν τὴν τῶν αὐτονομῶν» «καλουμένην Θρακίαν, Φιλίππου πάλιν ἐν ἰσχυροτέρῃ ἔχοντα καὶ τὸν Ὀρθηλοῦ ὄρος. Διαβάς δὲ τὸν Νέστον ποταμὸν λέγουσιν, ὅτι βυβατικός ἀφίετο ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν Αἴμων». Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου βλέπομεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τὴν προσβολὴν τῶν Τριβαλλῶν, συνεικέντησε τὸν ποταμὸν εἰς Ἀμφύπολιν, ἦτοι παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σαρμῶνος. Δὲν ἀκολουθεῖ τὴν κοιλίαν τοῦ ποταμοῦ τούτου, Μακεδονικὴν χώραν, ἐκ προσβάλλη τοὺς Τριβαλλοὺς ἀπὸ τῆς ἄνω κοιλίας τοῦ Σαρμῶνος, ἔπει καὶ ἡ συντομωτέρα ὁδὸς καὶ ἡ πλεονεξία ἀποφάσκει, ὡς Μακεδονικὴ χώρα, ἐπίτοι ἐγνώρισε τὰς βυβατικὰς τὰς ὁποίας θὰ ἀνεμετώπιζε κατὰ τὴν διαδασιν τοῦ Αἴμου, ὁ ὅποιος εἰς τὴν περιεχὴν αὐτὴν καὶ τὴν ἀμάσως ἀνατολικῶς τῆς Σόφρας εἶναι ἀπόταμος καὶ παρουσιάζει ἐλαχίστους καὶ ἀνωμάλους διαδόσεις. Ἐκ τῆς Ἀμφυπόλεως ἀκολουθεῖ τὴν πρὸς ἀνατολὰς ἕβδον, τὴν δρυϊότερον Ἐργατίαν τῶν Ρωμαίων, διὰ τῆς κοιλίας τῆς Μουσθένης, ἦτοι μεταξὺ Παγγαίου καὶ Συμβόλου, διερχομένη τὴν παρὰ τὴν σημερινὴν Ἐλευθερούπολιν (Πράξι) διαδασιν, ἀφίεσι: ἰσχυροτέρῃ τὴν πάλιν τῶν Φιλίππων, διερχομένη τὴν διαδασιν μεταξὺ Τσάλ Δάγ (δρυ Λεκάνης) καὶ Συμβόλου, κατέρχεται εἰς τὴν σημερινὴν Κασθάλιν, διερχομένη καὶ ὁσπιά τῶν Σαπτιῶν, καὶ ἀκολουθῶν ἰσχυροτέρῃ τὴν βρυϊότερον Ἐργατίαν, ἀφίεσι ἰσχυροτέρῃ καὶ τὸν Ὀρθηλοῦ ὄρος, ἦτοι τὸ Τσάλ Δάγ τὸ ὅσπον ἀποτελεῖ τὸ νοτιότερον ἄκρον τοῦ Ὀρ-

λεπτομερώς τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τῶν Τριβαλλῶν (Ἀρριανός. Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις. Α. Π. I - Α. ΙΙΙ. 4) κατὰ τὰς ὁποίας κατενίκησε τούτους εἰς μάχην ἐκ παρατάξεως, ἐπορεύθη δὲ εἶτα πρὸς τὴν νῆσον Πεύκινη ἵνα τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἀφιχθέντος διὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου στόλου ἐκ Βυζαντίου, ὡς εἶχε διατάξει, καταλάβῃ ταύτην. Μετὰ ἀποτυχούσαν ἀπόπειραν,

αφρατήγῳ. Τὸ ὅτι ἐπιτόρῳζε πρὸς τὰ συνωστῆσαι τὸν ἐχθρὸν μὲς μὲς ὑποδοχῆσαι καὶ τὸ ὅτι τὰ πλοῖα τοῦ τὰ θεύταξε ἕως ἐκ τοῦ Βυζαντίου ἐκπλέοντα θιά τοῦ Εὐξείνου νὰ πορευθοῦν πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰστροῦ καὶ ἀφ' οὗ εὐσέλθουν εἰς τὸν Ἰστρον (Δούναβιν), νὰ σταματήσουν παρὰ τὴν νῆσον Πεύκινη, πράγμα τὸ ὁποῖον καὶ συνέβη διότι καὶ τὰ ἐπιτορῳχῶν πέρων τῆς νήσου ταύτης (Ἀρριανός. Ἀλ. Ἀνάβασις. Α. ΙΙΙ. 3) ὡς γράφει ὁ Ἀρριανός: «Ἐπιτάθη καταλαμβάνει αὐτῶ ἡρώτας καὶ μακράς ἐκ Βυζαντίου θιά τοῦ Πόντου τοῦ Εὐξείνου κατὰ τὸν ποταμόν. Πάσις ἐμπλήσας τοξοῦν τε καὶ ἰσχυρῶν τῇ νήσῳ ἐπέπειε ἵνα οἱ Τριβαλλοὶ τε καὶ οἱ Θράκες ἐμπειραυγότες ἦσαν, καὶ ἐπειφῶτο θιάζεσθαι τὴν ἀπόβασιν...». Ἐκ τῶν ἄνω διαφαίνεται ὅτι μὲλλον τὴν ὁδὸν Κομισινὴ — Νυμφαίου — Κίρτζαλη — Παλιχὰ Ζαγοράς ἠκολούθησαν. Τώρα τοῦ βυθῆ πόν Αἴμου; Πόταν τῶν τριῶν βυθῶσεων Σίπκας, Ἐλένικας, καὶ Κατέλ ἐπροτίμησαν; Ὁ Ἀρριανός μὲς εἰθεῖαι μὴν ἐνδείξει (Ἀρριανός. Ἀλ. Ἀνάβ. Α. Π. I) ὅταν γράφει: «...αὐτὸς δὲ (ὁ Ἀλέξανδρος) τὸ ἄκρον ὑπερβαλὼν προήει θιά τοῦ Αἴμου ἐς Τριβαλλούς, καὶ ἀφικεῖται ἐπὶ τὸν Αὐγινὸν ποταμόν» ἀπέχει δὲ οὗτος ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ, ὡς ἐπὶ τὸν Αἴμον ἰόντι, σταθμοὺς πρῆξ. Ὁ Αὐγινὸς ποταμὸς δὲν περιβαριζέται ἀπαικῶς θιά τοῦ ἄνω χωρίου τοῦ Ἀρριανοῦ, πλὴν ἕως εἰθεῖαι ἀραιατὰς ἐκδείξεις. α) ὅτι εἶναι πλησίον τοῦ Αἴμου, θιάτι αὐτὸν συναντᾷ ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν βιάσασιν τῆς κορυφῆς καὶ θιά τοῦ Αἴμου προχωρήσεως. β) ὅτι ἀπέχει τριῶν ἡμερῶν πορείας ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ θιά τὸν παρεῤῃμενον ἐξ αὐτοῦ πρὸς τὸν Αἴμον, ἐξ οὗ ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Αὐγινὸς δὲν ἐκβάλλει εἰς τὸν Ἰστρον ἀλλὰ κάπου εἰς ἄλλο μέρος, θιάτι ἐν ἐγγύτητι εἰς τὸν Ἰστρον, ὡς εἰς τὸν ἡμέτερον τὸν ἀγνοῦμεθα τὸ 1809 ὑπὸ τοῦ BARBIER DE VOEGE φέρεται χυνομένως εἰς τὸν Ἰστρον παρὰ τὴν Σιλίστριαν, ἀλλως θὰ ἔπρεπε ὁ Ἀρριανός νὰ ἔγραφε καὶ ὅχι «ἀπέχει δὲ οὗτος ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ ὡς ἐπὶ τὸν Αἴμον...».

Σ Γ Μ Π Ε Ρ Α Σ Μ Α. Καθ' ἡμᾶς ὁ Ἀλέξανδρος ἀφ' οὗ ἠκολούθησε τὸ θρομολόγιον μετὰ τὴν νῆσον Ἰερολογίαν, θιά Κομισινῆς — Νυμφαίου — Κίρτζαλη — Κασσιόδου θιά θιά τὸν Ἰστρον καὶ κατευθύνεται πρὸς Σιλίθην θιά Παλιχὰς Ζαγοράς — Νέας Ζαγοράς. Ἐπειθεῖαν βυθῶσιν τὸν Αἴμον εἰς τὴν βιάσασιν τὴν νῆσον καλομένην «Τριαντάρα» ὑφ. 903), ἦτοι μετὰ τῶν ὁρέων Νηπέδ Βαλκάν (ὑψ. 1182), καὶ Στικτόβου: (ὑψ. 1012) καὶ ἐν συνεχείᾳ θιά Κατέλ (χάρτης Ἑλλλην. ἐκδόσεως I/750.000) καὶ θιά Ὀσμάν Παζάρ (Ὀμορτζάκ) — Βασίλ Τζουμαχιά πρὸς Σιλίστριαν. Πορευόμενος θιά τοῦ Αἴμου ἀφ' οὗ βιάσθη τὴν κορυφὴν συναντᾷ τὸν Αὐγινὸν ποταμόν. Αὐγινὸς ποταμὸς πρῆπει νὰ εἶναι ὅθεν ὁ νότιος κλάδος τοῦ νῆου ποταμοῦ Κιμτσιγίαν (ΚΑΜЧИЯ) ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ Πτολεμαίου ἐκαλεῖτο Πάνκτος, ἐκβάλλων νότιως τῆς Βάρνας, καὶ ὅστις κλάδος ἰσήμερον καλεῖται DELI (LUD) ΚΑΜЧИЯ. Ὁ ποταμὸς οὗτος ἀπέχει πρῶν ἡμερῶν πορείας ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ. Ἐάν θὲν ἠκολούθησε τὸ δίκον θρομολόγιον καὶ ἠκολούθησε τὸ θιά Σάνθης — Φιλίππουπόλεως θὰ ἔπρεπε εἰκεῖθεν νὰ κατευθυνθῆ πρὸς Β ἢ ΒΑ καὶ νὰ διαβῆ τὸν Αἴμον ἐκ μίθς τῶν ἐγγύς βυθῶσεων τοῦ Τρογίαν ἢ τῆς Σίπκας καὶ ὅχι νὰ μεταβῆ πρὸς ΒΔ ἢ θιά ἢ βιάσασιν «Αἰσάμπι (παρὰ τὸ Μπαμπῆ Κονάκ). Ἀλλὰ ἐκεῖ εἶναι πολλὸ ἕξο τῆς κατευθύνσεως τοῦ ἐχθροῦ καὶ ποταμὸς μὴ ἐκβάλλων εἰς τὸν Ἰστρον καὶ ὁ ὁποῖος νὰ ἀπέχη αὐτοῦ τριῶν ἡμερῶν πορείας δὲν ὑπάρχει. Αἰταικῶς ἐκβάλλων εἰς τὸν Ἰστρον (Δούναβιν). Βιάσει τῶν βυθῶσεων νομίζομεν ὅτι βίβομεν τὴν ὀρθότεραν λύσιν.

ἀφ' ἑνὸς λόγῳ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τῶν πλοίων καὶ ἐπομένως μικρᾶς μεταφορικῆς ἰκανότητος στρατευμάτων, ἀφ' ἑτέρου λόγῳ τῆς ἀποτομότητος τῶν ὄχθῶν τῆς νήσου, τῆς ἀμύνης τῶν ὑπερασπιστῶν αὐτῆς καὶ τοῦ ἰσχυροῦ ρεύματος τοῦ ποταμοῦ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, πράγματα τὰ ὅποια δὲν ἐπέτρεπον εὐχέρειαν κινήσεως καὶ κατάλληλα σημεῖα πρὸς ἀπόδασιν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐστράφη κατὰ τῶν Γετῶν οἱ ὅποιοι παρά τὰς συνθήκας αὐτῶν μετὰ τοῦ Φιλίππου τὸ 339 π.Χ. καὶ τὴν συγγένειαν (ὁ Φίλιππος ἔλαβε ὡς σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλείως αὐτῶν Κοθήλα τὴν Μήδαν) ὅπως παραδόξως ἀνέμενον αὐτὸν εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην (¹) παρατεταγμένοι, ὅπως παρεμποδίσουν αὐτὸν εἰς περίπτωσιν καὶ ἐπιχειρήσῃ τὴν διάδασιν τοῦ ποταμοῦ. Ὁ Ἀρριανὸς (Ἀλεξ. Ἀνάδασις. Α. III. 5 - Α. IV. 5) ἱστορεῖ λεπτομερῶς τὴν διάδασιν τοῦ Ἰστρου ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, διὰ τῶν πλοίων αὐτοῦ, τῶν πλοιαρίων τῶν ἰθαγενῶν τὰ ὅποια περισυνέλεξε, καὶ τῶν δερματίνων σκηνῶν τὰς ὁποίας ἐπλήρωσε χόρτου. Διὰ τούτων ὁ Ἀλέξανδρος διεβίβασεν ἐντὸς νυκτὸς εἰς τὴν ἀντίπεραν ὄχθην 4000 ὀπλίτας καὶ 1500 ἵππεις καὶ τὴν ἐπομένην κατανικήσας (²) αὐτοὺς καὶ ἀφ' οὗ ἐληλάτησε τὴν πόλιν αὐτῶν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν χώραν τῶν Τριβαλλῶν, ἔνθα ἐδέχθη πρέσβεις ὄλων τῶν γύρωθεν φυλῶν, παρά τοῦ Σύρμου τοῦ βασιλείως τῶν Τριβαλλῶν, καὶ τῶν παρά τὸ Ἴόνιον πέλαγος κατοικούντων Κελτῶν (³). Ἄπαντες ἐπεζήτησαν τὴν φιλίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ ὅποιος ἔδωκεν εἰς ὅλους

1) Ἀ ρ ρ ι α ν ὄ ς . ὡ ς ἄ ν ω . Α. III. 5. «Ἐνθα ὁ Ἀλέξανδρος ἀπαγαγὼν τὰς ναῦς ἔγνω διαβαίνειν τὸν Ἰστρον ἐπὶ τοὺς Γέτας, τοὺς πέραν τοῦ Ἰστρου ὠκεισμένους, οἳ περὶ βουνουλεγεμένους εὗρα πολλοὺς ἐπὶ τῇ ὄχθῃ τοῦ Ἰστρου, ὡς εἰρήσοντας, εἰ βουβαλοὶ, ἦσαν γὰρ ἵππεις μὲν ἐς τετρακισχίλιτους, πεζοὶ δὲ πλείους πᾶν μυρίων, καὶ ἅμα πόθος ἔλαβον αὐτὸν ἐπέκεινα τοῦ Ἰστρου ἄλλοθεν...».

2) Ὁ Ἰ δ ι ο ς . Α. IV. 3. «Ἰκαὶ οἱ Γέται οὐδὲ τὴν πρώτην ἐμβολὴν τῶν ὑπέων ἐδέξαντο· παραδόξος μὲν γὰρ αὐτοῖς ἡ πτόλιμα ἑφάνη τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔτι· εὐμαρῶς οὖτως τὸν μέγιστον τῶν ποταμῶν διαβασθῆναι ἐν μιᾷ νυκτὶ τὸν Ἰστρον, οὐ γεφυρώσας τὸν πόρον, φοβερὰ δὲ καὶ τῆς φάλαγγος ἡ ξύγκλισις, θυμῶν δὲ τῶν ὑπέων ἐμβολή...».

3) Ὁ Ἰ δ ι ο ς . Α. IV. 6 - 7. «Ἐνταῦθα ἀφίκοντο πρέσβεις ὡς Ἀλέξανδρον παρά τῶν ἄλλων, ὅσα ἀπτόνημα ἔθνη προσοικεῖ τῷ Ἰστρῳ, καὶ παρὰ Σύρμου τῶν Τριβαλλῶν βασιλείως· καὶ παρὰ Κελτῶν δὲ τῶν ἐπὶ τῷ Ἴονίῳ κόλπῳ ὠκεισμένων ἦσαν... πάντες φιλικῶς τῆς Ἀλεξάνδρου ἐπιέμενοι ἦσαν ἐφικσαν. Καὶ πᾶσαν ἔδωκεν πίστις ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἔλαβε...».

— Σ τ ρ ἄ β ω ν . Ζ. 301. 8. «Ἀλέξανδρος γὰρ ὁ Φιλίππου κατὰ τὴν ἐπὶ Θράκῃ τοὺς ὑπὲρ τοῦ Αἴμου ἰστροπέλαιον ἐπιβαλλὼς εἰς Τριβαλλοὺς, ἔρῳν μέχρι τοῦ Ἰστρου κατήκοντος καὶ τῆς ἐν αὐτῷ νήσου Πιεύκης, τὰ πέραν βὲ Γέτας ἔχοντας, ἀπῆλθε καὶ λέγειται μέχρι Βιέρου, καὶ εἰς μὲν τὴν νῆσον ἀποδῆσαι μὴ ἰδύνασθαι σπᾶσαι πλοίων (ἐκείσε γὰρ καταφυγόντα τῶν τῶν Τριβαλλῶν βασιλέα Σύρμον ἀντισχεῖν πρὸς τὴν ἐπιπορεύσασιν) εἰς δὲ τοὺς Γέτας διαβάσασα ἔλειπεν αὐτῶν πόλιν καὶ ἀνατρέψαι διὰ ταχέων εἰς τὴν οὐκείαν, λαβόντα ὄψρῳ παρὰ τῶν ἐθνῶν καὶ παρὰ τοῦ Σύρμου».

— Δ ἰ ὀ β ρ ο ς . XVII. 8. «...Ἀλέξανδρος βὲ πὰς κατὰ τὴν Ἑλλάδα παραγὰς κομιστοκόλας ἐσιηρόταυεν ἐπὶ τὴν Θράκην, καὶ πολλὰ μὲν ἔθνη Θράκης παρεπόμενα καταπληξάμενος ἀπαγαγῆναι κατηνάγκασεν...».

διαθεβαιώσεις φιλίας και έλαθεν παρ' αὐτῶν τοιαύτας.

Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀσίαν, ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἔλαβον μέρος μετ' αὐτοῦ, ὡς ὀπλίται ἐλαφρῶς ὀπλισμένοι ἐκ τῶν Θρακῶν Ὀδρύσαι, καὶ Τριβαλλοὶ καὶ Ἰλλυριοὶ συμποσοῦμενοι εἰς 5.000, ὡς ἀναφέρει Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (*). Ὁ Ἀρριανὸς εἰς τὴν παράταξιν τοῦ στρατοῦ διὰ τὴν μάχην τοῦ Γρανικοῦ, ἀπλῶς ἀναφέρει τὴν θέσιν τῶν Θρακῶν καὶ τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν (**). Μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, φαίνεται ὅτι οἱ Θραῖκες ἔμειναν πιστοὶ εἰς τοῦτον πλὴν τῆς κατὰ τὸ 331 π.Χ. γενομένης στάσεως ὑπὸ τοῦ Μακεδόνοιο στρατηγοῦ Μέμνονος, μετὰ τὴν μάχην τῶν Γαυγαμῆλων (Ἀρβήλων), ὁ ὁποῖος ἐξήγειρε τοὺς νοτίους Θραῖκας τῶν ὁποίων ἤρχε, ἵνα καταστῆ ἀνεξάρτητος, εὐρισκόμενος προφανῶς ἐν συνεννόησει μετὰ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐξεγερεθέντας ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Ἄγιν. Ὡς δὲ ἀναφέρει ὁ Διόδωρος (†) ἐπῆλθε κατ' αὐτοῦ ὁ Ἀντίπατρος καὶ ἀφ' οὗ ἐνίκησεν αὐτὸν καὶ ἐτακτοποίησε τὰ τῆς Θράκης, ἐπῆλθε κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων ὑπὸ τὸν Ἄγίδα, οἱ ὁποῖοι ἐπεχειροῦν γὰ καταλάβουν τὴν Μεγάλην πόλιν (Μεγαλόπολιν). Εἰς μάχην ἐκ παρατάξεως ἐνίκηθησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ ἐφονεύθη ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Ἄγεις.

4) Δ ι ὀ β ῶ ρ ο ς. XVII. 17. «...Εὐρέθησαν δὲ παῖσι Μακεδόνας μὲν Μύριοι καὶ θισσῶν, σύμμαχοι δὲ ἐπιτακισσῶν, μεθ' ὧν δὲ πεντακισσῶν, καὶ τούτων ἀπάντων Παρμενίων εἶχε τὴν ἡγεμονίαν. Ὀδρύσαι δὲ καὶ Τριβαλλοὶ καὶ Ἰλλυριοὶ συνηκολούθησαν πεντακισσῶν, τοσούτων δὲ καὶ τῶν Ἀγριάνων καλουμένων ἰλλυριοῖν, ὥστε τοὺς ἀπαντας εἶναι πατρῶος περιμετρίας. Ἰππεῖς δ' ὑπῆρχον Μακεδόνας ...Θραῖκας δὲ πρόδρομοι καὶ Πολίονας ἐναρκάσιοι...».

— Ὁ ἴ δ ι ο ς. XVIII. 65. «...ἦρσι πρὸς αὐτὸν παρὰ μὲν Ἀντιπάτρου πεμψθέντες ἰππεῖς μὲν Μακεδόνας πεντακισσῶν, παῖσι δὲ ἑξακισσῶν, ἐκ δὲ Θράκης ἰππεῖς μὲν ἑξήκισιοι...».

5) Ἀ ρ ρ ι α ν ὀ ς. ὡ ς ἔ ν ω. Α. 14. 3. «...πὶ δὲ τούτοις οἱ Θραῖκες ὧν ἤρχον Ἀγίδων...».

1) Δ ι ὀ β ῶ ρ ο ς. XVII. 62 - 63. «Ἐπὶ δὲ τούτῳ εἰς τὴν Ἑλλάδα τῆς περὶ Ἀρβήλων μάχης διαβασθεῖς πολλὰ τῶν πόλεων ἐφοράμενοι τὴν ἀβέτην τῶν Μακεδόνων, ἐγνωσάν, ἔως ἔτι τὰ Περσῶν πρόγμιστα θυμῶναι, τῆς ἐλευθερίας ἀποδέχονται... προσκαλέσασθαι δὲ πρὸς τὴν ἀπάστατον τοὺς Ἑλληνας καὶ ὁ περὶ τὴν Θράκην ἰσοπερικλήτος κατὰ τοὺς ὑποκειμένους καιροὺς γενόμενος. Μέμνων γὰρ ὁ κλιθεσπόμενος στρατηγὸς τῆς Θράκης, ἔχων δύναμιν καὶ φρονήματος ὧν πολήρης, ἀνέσπειρε μὲν τοὺς θαρδάρους, ὑποσπάλτης δὲ γενόμενος τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ κατὰ τὴν ἐπιβίωσιν αὐτοῦ, φανερώς ὑπεσπάλυτο πρὸς τὸν πόλεμον. Διὰ τὸν Ἀντιπάλτρον πᾶσαν ἐπιβίωσιν τὴν δύναμιν προσηλθε ἰσὶ Μακεδονίας εἰς Θράκην, καὶ διεπαλάμει πρὸς τὸν Μέμνονα. Τούτου δὲ περὶ τὰ ἄλλα ἔστας, οἱ Λακεδαιμόνιοι καιρῶν ἔχει ὑπολαβόντες τοῦ περὶ τὴν ἀπάστατον κατὰ τὸν πόλεμον, παρκαλέσασθαι τοὺς Ἑλληνας ἀποδέχονται τῆς ἐλευθερίας... Τὴν δ' ἡγεμονίαν ἔχοντες Λακεδαιμόνιοι πρὸς τὸν ὑπερ τῶν ἄλων καιρῶν ἀφῆσαν, Ἄγιδος τοῦ θισσῶν τὴν ἀπάστατον ἔχοντες ἡγεμονίαν. Ἀντιπάλτρος δὲ πρὸς τὸν Ἑλλήνων συνδρομῆν, τὸν μὲν ἐπὶ Θράκην πόλεμον ὡς πρὸς τὴν δύναμιν διεύκλεσε, εἰ δὲ τὴν Πειλοπόλιν ἦρε μετὰ πάσης τῆς δύναμειος... Γενομένης δὲ παρατάξεως μεγάλης ὁ μὲν Ἄγεις μαχόμενος ἔπεσεν, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι...».

Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τοῦ Β' ἐκθρόνισιν τοῦ Κερσοβλέπτου καὶ τοῦ Τήρειου βασιλείων τῶν Θρακῶν, τὸ 341 π.Χ., δὲν συναντῶμεν ἀμέσως βασιλεῖς τῶν Θρακῶν καίτοι ἀσφαλῶς ὑπῆρξαν, διότι, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐγράφη, ὁ Φίλιππος ἤρκεσθη εἰς τὴν ἐκθρόνισιν τῶν ἐχθρικῶν πρὸς αὐτὸν διακειμένων βασιλείων, οὐχὶ ὅμως καὶ εἰς τὴν κατάργησιν τοῦ θεσμοῦ τοῦ βασιλείου. Οὕτω κατὰ τὴν ἄνοδον τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὸν θρόνον τῶν Μακεδόνων, ἀναφέρεται βασιλεὺς τῶν Ὀδρουσῶν, ὑποτελὴς τῶν Μακεδόνων, Σεύθης ὁ Γ'. Φαίνεται ὅτι οὗτος ἐξανέστη τὸ 331 π.Χ., κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, μετὰ τοῦ στασιάζαντος Μακεδόνα στρατηγῶ Μένιμος, πλὴν παρέμεινε βασιλεὺς τῶν Ὀδρουσῶν τῇ συγκαταθέσει καὶ συμφωνίᾳ τοῦ Ἀντιπάτρου, διότι τὸν βλέπομεν τὸ 323 π.Χ. μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἐπαναστατοῦντα κατὰ τῶν Μακεδόνων καὶ κηρύσσοντα ἑαυτὸν ἀνεξάρτητον. Ἐχων ὀργανωμένον στρατὸν ἐξ 20.000 πεζῶν καὶ 8.000 ἵππέων, πενταπλάσιον τοῦ διατιθεμένου ὑπὸ τοῦ Λυσιμάχου, ἐπολέμησε ἐπὶ δεκαετίαν ὀλόκληρον κατὰ τοῦ Λυσιμάχου εἰς τὸν ὅποιον εἶχε δοθῆ ἢ Θράκη, μὴ ἀναγνωρίζων τὴν ἐπικυριαρχίαν τῶν Μακεδόνων ἐπὶ τῆς Θράκης. Ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (2) ἀναφέρεται Θραξ βασιλεὺς ὁ Ἀριφάρνης, ὁ ὅποιος ἐδοθήθη τὸν Εὐμήλον, ὡς σύμμαχος, ἵνα καταλάβῃ τὸν θρόνον τῶν Σκυθῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Παρυσάδου. Οὗτος ἀσφαλῶς ἦτο βασιλεὺς τῶν Γετῶν, γειτόνων καὶ φίλων τῶν Σκυθῶν ἢ δὲ ἀναφερομένη πρᾶξις τοποθετεῖται χρονολογικῶς ἀπὸ 320 - 315 π.Χ. Ἀπὸ τοῦ 315 π.Χ. ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ Λυσιμάχου καὶ αἱ κατὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον Ἑλληνίδες πόλεις. Ὁ Διόδωρος μνημονεὺς ὀνομαστικῶς τὰς Κάλλατιν, Ἴστρον καὶ Ὀδυσσόν (1), καὶ ἄλλαι τὰς ὁποίας δὲν μνημονεὺς. Ὁ

2) Διοδώρος. XX. 22. «...Τῷ δὲ Εὐμήλῳ συναμάχε μὲν Ἀριφάρνης ὁ τῶν Θρακῶν βασιλεὺς, ἵππεῖς μὲν ἔχων θυσαυρίους, πεζοὺς δὲ θυσαυρίους πρὸς τοὺς θυσαυρίους... 23. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀριφάρνην καὶ τὸν Εὐμήλον λευθέητες ἐν τῇ μάχῃ ἰσυνέφυγον εἰς τὰ θαλάσσια...».

1) Διοδώρος. XIX. 73. «Ἐπὶ δὲ τούτων Κιλικτικῶν κατοικοῦντες ἐν τοῖς ἀρκεταῖς μέρεσι τοῦ Πόντου, καὶ φρουρὰν ἔχοντες παρὰ τοῦ Λυσιμάχου, καὶ τῇ ἐξέτασιν καὶ τῆς αὐτονομίας ἀντιέχοντο. Ὁσάτως δὲ τὴν ἴσιν τῶν Ἰστρουσῶν πόλιν καὶ τὰς ἄλλας τὰς πληρωσώρους ἐλευθερώσαντες συνέθετο σαμμηχίαν ὡς κοινήν πολιεμεῖν τῇ δυναστείᾳ προσελάθοντο ὅς εἰς τὴν φυλίαν τῶν τε Θρακῶν καὶ Σκυθῶν τοὺς ἀμαρσύντας, ὥστε τὸ πᾶν εἶναι σάκαγμα δάρος ἔχον καὶ θυνάμειον ἀδραῖς θυνάμειον ἀντιτάσσασθαι. Ὁ δὲ Λυσιμάχος πυθόμενος τὰ πεπραγμένα, μετὰ τῆς θυνάμειος ὀργισθὼν ἐπὶ τοὺς ἀπεστρατήτας. Πισαόμενος δὲ τὴν πορείαν διὰ τῆς Θράκης καὶ τὸν Αἴμιον ὑπερβαλλῶν κατεστρατοπέδευσε πλησίον τῆς Ὀβηρασοῦ, πολιουρίαν δὲ συστησάμενος ταχὺ τὸς ἐνδοῖν καπεπλήθητο, καὶ δι' ἄμαλγίας παρέλυθε τὴν πόλιν. Μετὰ δὲ ταῦτα τῷ παραπλησίῳ τρόπῳ τοὺς Ἰστρουσῶν ἀνακτησάμενος ἀνέξωθεν ἐπὶ Καλλιπυκτιούς, καθ' ὃν χρόνον ἦσαν οἱ ἴσιν Σκύθαι καὶ Θρακῆες ἰσὺν πολλῇ θυνάμει βοηθήσαντες τοῖς συμμάχοις κατὰ τὰς συνθήκας. Οἷς ἀπικνησάς Λυσιμάχος καὶ συμβαλὼν ἐξ ἰσφύδου, τοὺς μὲν Θρακῆς κατεπαληξάμενος ἔπεισε μετὰθέσθαι, τοὺς δὲ Σκύθας ἐκ πεπραγέως νικήσας καὶ πολλοὺς ἀνελῶν, τούτων μὲν τοὺς ὑπολειφθέντας ἐβόησεν ἐκτὸς τῶν ἔρων, τὴν δὲ τῶν Κιλικτικῶν πόλιν

Λυσίμαχος σπεύσας μετὰ στρατοῦ, κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ πάσας πλὴν τῆς Καλλάτιδος, καὶ γὰ νικήσῃ τοὺς προσδραμόντας πρὸς βοήθειαν τῶν Καλλιανῶν Θρακῆς καὶ Σκυθῆς. Πολιορκῶν τὴν Κάλλατιν ὁ Λυσίμαχος, πληροφορεῖται ὅτι ὁ στρατηγὸς τοῦ Ἀντιγόνου Πausανίας μετὰ στρατοῦ ἔφθασε πρὸς βοήθειαν τῶν Καλλιανῶν καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸ Ἰερόν, τὸ εὐρισκόμενον παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Βοσπόρου, καὶ ὅτι στόλος τοῦ ἰδίου ὑπὸ τὸν Λύκωνα παρέπλεε τὸν Πόντον. Κατόπιν τούτου ὁ Λυσίμαχος, ἀφῆκε μέρος τοῦ στρατοῦ του διὰ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως, καὶ μετὰ τοῦ μείζονος μέρους αὐτοῦ σπεύδει κατὰ τοῦ Πausανίου. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του ὁμῶς ὁ Λυσίμαχος εὗρεν τὰς διαβάσεις τοῦ Αἴμου κατειλημμένας ὑπὸ τῶν Θρακῶν (Σεύθης ὁ Γ') τοὺς ὁποίας μετὰ κρατερὰν μάχην κατενίκησε τὸ 313 π.Χ., ὡς καὶ τὸν Πausανίαν εἶτα, κατὰ τοῦ ὁποίου ἐβάδισεν⁽²⁾. Μετὰ τὴν ἤτταν ταύτην δὲν ἀναφέρεται ὁ βασιλεὺς τῶν Θρακῶν Σεύθης ὁ Γ'. Τὸ 310 π.Χ. ὁ Λυσίμαχος ἐπανέλαβε τὴν κατὰ τῆς Καλλάτιδος ἐκστρατείαν, φαίνεται ὁμῶς ὅτι καὶ πάλιν δὲν κατώρθωσε νὰ τὴν καταλάβῃ, βοηθηθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τοῦ καὶ ἰδίου τοῦ βασιλέως τῶν Σκυθῶν Εὐμήλου. Μετὰ τοῦτο ὄχι μόνον ἡ Κάλλατις, ἀλλ' ὡς φαίνεται ἅπασα ἡ Ἑλληνικὴ πεντάπολις διετήρησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Τὸ 309 π.Χ. ὁ Λυσίμαχος ἔκτισε παρὰ τὸν λαμιὸν τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, μεταξὺ τῶν πόλεων Καρδίας καὶ Πακτύης, τὴν πόλιν Λυσιμάχειαν⁽¹⁾ ὀνομασθεῖσαν οὕτω ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, καὶ τὴν ὁποίαν κατέστησε πρωτεύουσα τοῦ κράτους του. Ἐκτισε δὲ ταύτην εἰς τὴν θεοῖν αὐτῆν, ἵνα ἀποκλείσῃ κάθε ἀπόπειραν τοῦ Ἀντιγόνου πρὸς ἀπόδασιν εἰς Εὐρώπην διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου. Τὸ 306 π.Χ. ὁ Λυσίμαχος μιμούμενος τοὺς ἄλλους διαδόχους τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν βασιλεῖα τῆς Θράκης.

Περὶ τὸ 300 π.Χ. ἀναφέρεται ὅτι ἐβασίλευσαν Θρακῆς βασιλεῖς οἱ Σχο-

παριναρχοσπεθεύαις κυριαρχήσαντο πολιορκίαν, φιλοτιμούμενος ἐκ παντὸς τρόπου κολᾶσαι τοὺς αὐτοὺς τῆς ἀπεστασίσεως».

2) Ὁ Ἰ θ ὁ ς. ἐ ν σ υ ν ε χ ε ῖ ς. «Περὶ τούτων ἰδ' ἄρκτος αὐτοῦ παρῆσαν τινες ἀπαγγέλλοντες ὅτι ἰδοὺ θυνάμεις ἐπέστειλκιν Ἀντιγόνος ἐπὶ βοήθειαν τοῖς Καλλιανῶσι, τὴν μὲν παρῆ τὴν δὲ κατὰ θάλασσαν, καὶ ἔτι τῷ μὲν ἰσθμῷ Λύκων ὁ στρατηγὸς παραπέπλευκιν εἰς τὸν Πόντον, Πausανίας ἰδ' ἄκων σὺν ἄλλοις στρατιωτάς περὶ τὸ καλούμενον Ἰερόν κατιστρατοπέδευκιν. Ἐφ' οἷς ὁ Λυσίμαχος βιαστικῶς ἐπὶ μὲν τῆς πολιορκίας ἐπέβλεπε τοὺς ἑκαστοὺς στρατιώτας, τὸ δὲ κρᾶτιστον πῆς θυνάμειος ἐναυαθῶν αὐτὸς ἠπειρέτο ἰσπεθῶν συνάφαι τοῖς πολεμίοις. Πικραγεγόμενος δὲ ἐπὶ τὴν κατὰ τὸν Αἴμου ὑπερβολὴν ἰδὼς Σεύθην τὸν βασιλεῖα τῶν Θρακῶν ἀφαισθηχόσασ πρὸς Ἀντιγόνου καὶ μετὰ πολλῶν ἰσρατιωτῶν φυλάσσαντο αὐτὰς παρόδους. Συνάφαι ἰδ' αὐτῷ μάχην ἐφ' ἑκατὸν χρόνον τῶν ἰσπεθῶν ἀπέβλεπεν σὺν ἄλλοις, καὶ τῶν πολεμίων ἐναυαθῶν παμπύλγθεις ἐβιάσαστο πρὸς θηρόδους. Ἐπιφανέις ἰδὲ τοῖς παρὶ τὸν Πausανίαν, καὶ καταλαθῶν αὐτοὺς εἰς δουχωρεῖας συμπεφρευγᾶτας, αὐτίκως ἰδ' ἐξεπολιόρκησε καὶ Πausανίαν ἀναλῶν, τῶν στρατιωτῶν οὐδὲ μὲν ἐλύτρωνεν οὐδὲ εἰς τὰς ἕδρας τάξεις διέβλεψε.

1) Δ ἰ ὁ Ἰ ω ρ σ ς. XX. 29. «Ἄμια ἰδὲ τούτοις παρασημένιοις Λυσίμαχος μὲν ἐν Χερσονήσῳ πόλιν ἐκτίσεν ἄφ' ἑαυτοῦ Λυσιμάχειον καλέσας...».

κης ὁ Β΄, ὁ Ὀρσώλης καὶ ὁ Κερσίβαυλος, ἐξαγομένου τούτου ἐξ ἀρχαίων νομισμάτων εὐρεθέντων καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀναγράφονται τὰ ὀνόματα αὐτῶν. Οὐδὲν ἕτερον εἶναι γνωστὸν περὶ αὐτῶν.

Ὡς ἀνωτέρω ἐγράφη, ὁ Λυσίμαχος ἀπὸ τοῦ 313 π.Χ. εὐρέθη εἰς πολεμικὴν κατάστασιν πρὸς τὴν Πεντάπολιν τῶν παρὰ τῶν Πόντον Ἑλληνίδων πόλεων (Πετὰπολις = Τόμοι, Κάλλατοις, Ὀδησσός, Μεσημβρία, Ἀπολλωνία) καὶ λοιπὰς τισαύτας, καὶ πρὸς τοὺς συμμάχους αὐτῶν Θράκας καὶ Σκύθας. Οἱ ἀναφερόμενοι ἐνταῦθα Θράκες ὄμοροι αὐτῶν εἶναι οἱ Γέται. Ὁ Λυσίμαχος ἐσυνέχισε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Γετῶν, μὲ διαφόρους διακοπὰς, μέχρι τοῦ 291 π.Χ. χωρὶς νὰ κατωρθώσῃ νὰ ὑποτάξῃ αὐτούς. Τὸ 293 π.Χ., ὡς ἀναφέρει ὁ Διόδωρος (?) συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Γετῶν, ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Λυσιμάχου Ἀγαθοκλῆς, ἀσφαλῶς κατόμιν μάχης κατὰ τὴν ὁποίαν ἤττήθη, καὶ τὸν ὅποιον ὁ βασιλεὺς τῶν Γετῶν Δρομικαίτης ὄχι μόνον ἀπληλευθέρωσεν, ἀλλὰ καὶ δῶρα προσέφερεν εἰς αὐτόν. Διὰ τῆς πράξεως ταύτης ἠλπίζεν ὁ Δρομικαίτης ὅτι, ὁ Λυσίμαχος ἐκτιμῶν τὴν πράξιν ταύτην θὰ ἔπαυεν τὸν κατ' αὐτοῦ ἀγῶνα, τὸν ὅποιον ἐθεώρει ἐπισηφαλῆ διὰ τοὺς Γέτας. Παρὰ ταῦτα ὁ Λυσίμαχος τὸ 291 π.Χ. ἐξεστράτευσε καὶ πάλιν κατὰ τῶν Γετῶν. Πλὴν ὅμως ὁ Δρομικαίτης ὑποχωρῶν, κατώρθωσε νὰ ἐξαπατήσῃ τὸν Λυσίμαχον καὶ νὰ τὸν συλλάβῃ αἰχμάλωτον, καὶ νὰ κατανικήσῃ τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Παρὰ τὴν ἀπαιτήσιν τῶν Γετῶν ὅπως θανατωθῇ ὁ Λυσίμαχος, ὁ Δρομικαίτης ὄχι μόνον τὸν ὑπεδέχθη φιλοφρόνως, ὡς γράφει ὁ Διόδωρος (1), ἀλλὰ καὶ τὸν ἠσπάσθη καὶ προσηγόρευσεν αὐτὸν πατέρα, καὶ τὸν ἐπεριποιήθη πολὺ. Εἰς τράπεζαν δὲ τὴν ὁποίαν παρέθεσε πρὸς τιμὴν αὐτοῦ, διέταξεν ὅπως διὰ

2) Διόδωρος. Ἔκτ. τ. 21, 18 (ἐκδ. IMMANUELETS BEKKERI, 1853). «Ὅτι οἱ Θράκες τὸν τοῦ βασιλέως υἱὸν Ἀγαθοκλέα λαβόντες αἰχμάλωτον ἀπέστειλαν μετὰ δῶρων, ἅμα μὲν πρὸς τὰ παράδοξα τῆς τύχης ἐαυτοῖς παραιοκασίαντας καταφυγὰς, ἅμα δὲ διὰ τῆς φιλοφροσύνης αὐτοῦ ἠελπίζοντες ἀπολήψασθαι τὴν ἀφηρημένην αὐτῶν χώραν ὑπὸ Λυσιμάχου· οὐκ ἔπει γὰρ ἠλπίζον αὐτὸς θύνασθαι κρατῆσαι τῆς πολέμου, συμπεφορημάτων ἀπάντων σχεδὸν τῶν ἑλληνοτάτων βασιλείων καὶ συμμαχούντων ἀλλήλοισι».

1) Διόδωρος. XXI, 20 ἐκδ. IM. BEKKERI, 1853). «...Ὅτι ὁ Δρομικαίτης ὁ τῶν Θρακῶν βασιλεὺς κατὰ πάντα τὸν Λυσίμαχον τὸν βασιλέα θεξιοσάμενος καὶ φιλήσας, ἔπει δὲ πατέρα προσουροῦσας, ἀπήγαγε μετὰ τῶν πέστων εἰς πόλιν ἀναμαζόμενῃν Ἠλίον. Ὅτι μετὰ τὴν ἄλυσιν τῆς Λυσιμάχου θυνάμεως συνδραμόντων τῶν Θρακῶν καὶ θούνητων ἄγων εἰς τὸ μέσον τὸν ἠλωκότα βασιλέα πρὸς τὴν κάλιαν (εἶναι γὰρ τὴν ἐξουσίαν ἔχοντι τὸ πᾶν κινδύνων μετειαχρῆς πλῆθος δουλειόσασθαι πῶς χρηστὸν ἔσται τοῖς ἠλωκόταις), ὁ μὲν Δρομικαίτης περὶ τῆς τιμωρίας τοῦ βασιλέως ἀκασιπῶν ἐβίβασε τοὺς στρατιώτας, ὅτι συμφέρει σῶσαι τι ἄλυσιν. Ἀναφεθέντος μὲν γὰρ αὐτοῦ βασιλεῖς ἄλλους καταλήψασθαι τὴν Λυσιμάχου θυνάσασθαι, φοδερωτέρους, ἀνὴ τύχη, τοῦ προὔπάρχοντος· Ἐταφυλαχθέντος δὲ χάριν εἶναι ἀφελόμενῃ τοῖς Θραξίν παρὰ τοῦ σωθέντος, καὶ τὰ φροῦρια τὰ πρόσπερον ὑπάρξαντα Θρακῶν ἀπολήψασθαι χωρὶς κινδύνων. Συγκαταθεμένου δὲ τοῦ πλῆθους, ὁ Δρομικαίτης ἀναξήτησας ἐπὶ τῶν αἰχμάλωτων τοὺς φίλους τοῦ Λυσιμάχου καὶ τοὺς περὶ τὴν θεραπείαν εἰσθάτας διαφθεῖναι ἀπήγαγε πρὸς τὸν ἠλωκότα βασιλέα...».

τόν Λυσίμαχον καὶ τοὺς φίλους αὐτοῦ, τοὺς ὁποίους ἀνεῦρεν μεταξύ τῶν αἰχμηλῶτων, παρατεθεὸν φαγητὰ ἐπὶ ἀργυρᾶς τραπέζης, συμφώνως μὲ τὴν βασιλικὴν δαίαιταν τοῦ Λυσίμαχου, εἰς δὲ τοὺς Γέτας ἡγέτας καὶ αὐτὸν λάχανα καὶ κρέας εὐτελῶς μαγειρευμένα, ἵνα δεῖξῃ τὴν πτωχείαν αὐτοῦ καὶ τὸ ἄσχοπον τῆς συνεχίσεως τοῦ κατ' αὐτοῦ ἀγῶνος²⁾. Ταῦτα ἔπραξεν ὁ ἐξυπνότατος Δρομηχαίτης, διότι, μαθὼν τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ εἰς Μακεδονίαν, ἀντελήφθη ὅτι θὰ ἦτο πολὺ χειροτέρα ἢ κατάστασις δι' αὐτούς, ἂν ἦ τε Μακεδονία καὶ ἡ Θράκη περιήρχοντο εἰς τὸν Δημήτριον, πράγμα τὸ ὅπριον θὰ συνέβαινεν ἂν ἐφονεύετο ὁ Λυσίμαχος. Διὰ τοῦτο ἠλευθέρωσεν τὸν Λυσίμαχον καὶ τὸν αἰχμηλῶτων στρατὸν αὐτοῦ³⁾. Ὁ Λυσίμαχος ἀπέθανε τὸ 281 π.Χ. φονευθεὶς εἰς τὴν γενομένην μάχην εἰς τὸ Κόρου (Κύρου) πεδῖον τῆς Μ. Ἀσίας. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἀρχῆς τοῦ Λυσίμαχου (322 - 281 π.Χ.) ἡ Θράκη συνεπλήρωσε τὸν ἐξελληγισμὸν τῆς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λυσίμαχου, φαίνεται ὅτι ὁ Σέλευκος ἐσκέφθη νὰ ἰδιοποιηθῇ τὰς κτήσεις τούτου, ὡς ἦτο ἡ Θράκη, παρ' ὅλα ὅσα φαίνεται ὅτι ὑπέσχετο εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἀγαθοκλέους καὶ ἐγγονοὺς τοῦ Λυσίμαχου, δηλαδὴ νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν βασιλείαν τῆς Θράκης. Ὁ Σέλευκος διέβη τὸν Ἑλλησποντον μὲ τὸν στρατὸν του, ἄγων μετ' αὐτοῦ καὶ τὸν Πτολεμαῖον Κεραυνόν, πρὸς τὸν ὁποῖον εἶχε δώσῃ τὴν ὑπόσχεσιν, τὴν ὁποῖαν ἔμως ἐλησμόνησεν, ὅτι θὰ τῷ παρεχώρει τὴν Αἴγυπτον. Δι' αὐτὸ εἰς τὴν Λυσίμαχειαν ὁ Πτολεμαῖος Κεραυνὸς ἐδόλοφόνησε τὸν Σέλευκον, σύζυγον τῆς ἀδελφῆς του Ἀρσινόης, καὶ κατέλαβε τὴν ἀρχὴν, ὄχι μόνον τῆς Θράκης, ἀλλὰ καὶ τῆς Μακεδονίας, κατόπιν σειρᾶς δολοφονιῶν καὶ ἀπανθρώπων πράξεων. Ὁ Πτολεμαῖος Κεραυνὸς ἐγκατεστάθη εἰς Λυσίμαχειαν, ἀλλὰ δὲν ἐπέπρωτο νὰ ἐπι-

2) Ὁ ἴδιος ἐνισχυεῖ α. 21. «Μετὰ δὲ ταῦτα ἀντιπελάσας θυοῖαν παρὰ λαθὸν ἐπὶ τὴν ἐσπίσαν τὸν πε Λυσίμαχον μετὰ τῶν αὐτοῦ φίλων καὶ τῶν Θρακῶν τοὺς ἐπιτηθευτάτους, θιπτάς δὲ κλυοῖας παρασκευάσας οἷς μὲν παρὶ τὸν Λυσίμαχον ἐστρωσε τὴν ἀλοδοσαν βασιλικὴν στρωμνὴν, ἐαυτῷ δὲ καὶ τοῖς φίλοις εὐτελῆ σιβάδα. Ὅμοιος δὲ θυπῶν ἀπομικροθέτων θείπων, ἐκεῖνοις μὲν παντοδαπῶν πολυτέλειαν δρομηκῶν παρέθηκεν ἐπὶ τραπέζης ἀργυρᾶς, τοῖς δὲ Θραξῶν λάχανα καὶ κρέας μετρίως ἐσκευασμένα, ἐπὶ κωνίβος εὐτελοῦς ἐσκευασμένης αὐτοῖς τῆς τραπέζης. Τὸ δὲ πάλαιταίον τοῖς μὲν ἐνέχε: τὸν οἶνον ἐν ἀργυροῖς καὶ χρυσοῖς ποτηρίοις, τοῖς δὲ μεθ' ἐαυτοῦ κεραιτίοις καὶ ξυλίνοις, καθόπερ ἦν ἔθος τοῖς Γέταις. Προβαίνοντας δὲ πρὸς πότον πληρώσας τὸ μέγιστον τῶν κεραιτίων, καὶ προσαναφρέσας πατέρα τὸν Λυσίμαχον ἠρώτησε πόταρον αὐτῷ δοκεῖ βεῖπανοι βασιλικώτερον, τὸ Μακεδονικὸν ἢ τὸ Θρακικόν. Τοῦ δὲ Λυσίμαχου τὸ Μακεδονικὸν εἰπάτω...».

3) Σ τ ρ ἄ ε ω ν. Ζ. 302. 8. «Ὅτε ὁ Δρομηχαίτης κατὰ τοὺς διαδόχους ἦν Πετῶν βασιλεύς· ἐκεῖνος τοῖνον λαθὸν ζωγρία Λυσίμαχον ἐπιστρατεύσασα αὐτῷ, δεῖξαν τὴν περὶ τὴν πε ἐαυτοῦ καὶ τοῦ ἔθνους, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἀνθρώπειαν, ἐκέλευσε τοῖς ποιούτοις μὴ πολεμεῖν, ἀλλὰ φίλους γρηθῆαι· ταῦτα δὲ εἰπόν, βενόσας καὶ συνθέμενος φίλων ἀπέλευσε αὐτόν».

ζήση ἐπὶ πολὺ καὶ ἀπολαύση τοὺς καρποὺς τῶν ἐγκληματικῶν του πράξεων. Τὸ ἐπόμενον ἔτος τῆς ἐγκαταστάσεως αὐτοῦ ὡς βασιλέως τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ἐγένετο ἡ πρώτη εἰσβολὴ τῶν Γαλατῶν εἰς Μακεδονίαν καὶ Θράκην, εἰς μάχην δὲ συγκροτηθεῖσαν εἰς Μακεδονίαν κατ' αὐτῶν ἐφρονεῦθη ὁ Πτολεμαῖος Κεραυνὸς γενναίως μαχόμενος.

Ε Π Ι Δ Ρ Ο Μ Η Τ Ω Ν Γ Α Λ Α Τ Ω Ν .

Οἱ Γαλάται εἰσέβαλον τὸ πρῶτον εἰς τὴν Θράκην τὸ 310 - 309 π.Χ. Λέγεται δὲ ὅτι ὁ Κάσσανδρος συνεκρούσθη μετ' αὐτῶν εἰς τὸν Αἴμιον, καὶ ἐξεδίωξε τοὺτους πέραν τοῦ Ἰστροῦ. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν φαίνεται πιθανόν, διότι ἡ Θράκη ἀνήκεν εἰς τὸν Λυσιμάχον καὶ δὲν νοεῖται ἐπέμβασις τοῦ Κασσάνδρου εἰς ξένην πρὸς αὐτὸν χώραν.

Τὸ 280 π.Χ. ἔχομεν ἰσχυροτάτην εἰσβολὴν τῶν Γαλατῶν εἰς τὴν Χερσονήσον διὰ τριῶν στρατιῶν. Μιᾶς ὑπὸ τὸν Κερέθριον εἰς τὴν Ἀράκην, ἑτέρας ὑπὸ τοῦς Βρέννον καὶ Κιχώριον εἰς τὴν Παννονίαν (θόρειον μέρος τῆς Χερσονήσου καὶ πέραν τοῦ Σαύου ποταμοῦ), καὶ ἑτέρας ὑπὸ τὸν Βέλγιον ἢ Βόλγιον εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ Μακεδονίαν. Ὁ Πτολεμαῖος Κεραυνὸς μὴ λαθῶν σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν τὸν κίνδυνον, ἐπῆλθε κατὰ τῆς ὑπὸ τὸν Βόλγιον στρατιᾶς, ἄνευ σοβαρᾶς προπαρασκευῆς. Συναφθεῖσθε μάχης κρατερᾶς παρὰ τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 280 π.Χ., ἠττήθη κατὰ κράτος ὁ στρατὸς τῶν Μακεδόνων, καίτοι ἐπολέμησεν ἡρωϊκῶς, ἐφρονεῦθη δὲ γενναίως μαχόμενος καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνός. Μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν σύγχυσιν καὶ ἀναρχίαν μετὰ τὴν ἦτταν τοῦ στρατοῦ καὶ τὸν θάνατον τοῦ Πτολεμαίου, καὶ τὴν ἐκθρόνισιν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τοῦ τε Μελεάγρου, ἀδελφοῦ τοῦ Πτολεμαίου, καὶ τοῦ Ἀντιπάτρου συγγενοῦς τινὸς τοῦ Κασσάνδρου ἢ τοῦ Λυσιμάχου, ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶν Μακεδόνων ὁ Μακεδὼν εὐπατριδῆς Σωσθένης ὁ ὁποῖος κατῴρθωσε γὰ κατανικῆσθαι τοὺς τραπέντας εἰς λεηλασίαν Γαλάτας καὶ τοὺς ἐκδιώξῃ πέραν τῶν ὄριων τῆς Μακεδονίας. Οἱ ὑπὸ τὸν Βρέννον Γαλάται πληροφορηθέντες ὅτι οἱ ὑπὸ τὸν Βόλγιον ἀπεκόμισαν ἐκ Μακεδονίας πλοῦσια λάφυρα, εἰσβάλουν τὸ ἔαρ τοῦ 297 π.Χ. διὰ μεγάλης στρατιᾶς, ὡς λέγεται, ἀποτελουμένης ἐκ 200.000 ἀνδρῶν εἰς Μακεδονίαν καὶ προχωροῦν μέχρι τῆς Σπερεῆς Ἑλλάδος λεηλατοῦντες τὰ πάντα. Οἱ νοτιῶς ταύτης Ἕλληες φοβηθέντες συνησπίσθησαν καὶ ὑπὸ τὸν Ἀθηναῖον στρατηγὸν Κάλλιπον τὸν Μοιδοκλέους κατέλαθον τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν, ἵνα ἀπαγορεύσουν τὴν περαιτέρω προχώρησιν τῶν Γαλατῶν. Ὁ ἱστορικὸς Κ. Παπαρηγόπουλος (Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Τόμ. Β' σελ. 222 ἐκδ. 5η) δὲν ἀναφέρει σύγκρουσιν τῶν Γαλατῶν τοῦ Βρέννου μετὰ τῶν καταλαβόντων τὰς Θερμοπύλας Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Κάλλιπον, πράγμα τὸ ὁποῖον δὲν φαίνεται ἀληθές, διότι ὁ Πausanias (Φωικικά. κεφ. XXI) ρητῶς ἀναφέρει τὴν συγκρο-

τηθείσαν μάχην και τήν όποίαν Ιστορεϊ. Ο Κ. Παπαρηγόπουλος συνεχίζων γράφει ότι ο Βρέννος διά να άποσπάση τών άλλων Έλλήνων τούς Αιτωλούς, οι όποιοι ήσαν και οι περισσότεροι εκ τών συμμάχων άνερχόμενοι εις 7000, άπέστειλε μοίραν στρατού προς τήν Αιτωλίαν. Οι Αιτωλοί μαθόντες τούτο έγκατέλειψαν τούς συμμάχους και ταχέως κατηρθύνθησαν προς υπεράσπισιν τής ιδίας αὐτῶν πατρίδος. Δι' έτέρας μοίρας στρατού ο Βρέννος ήκολούθησε τήν όδόν του Έφιάλτου, και όπως και τότε ταύτην έφύλαττον οι Φωκείς, οι όποιοι αϊφνιδιασθέντες έτράπησαν και πάλιν εις φυγήν προς τόν παραπλέοντα στόλον. Οι σύμμαχοι Έλληνες κινδυνεύοντες να προσβληθούσιν και εκ τών γόντων άπεχώρησαν τών Θερισπολυών, άφίσαντες τήν δίοδον έλευθέραν εις τόν Βρέννον. Κατόπιν τής επιτυχίας ταύτης ο Βρέννος και τής διαλύσεως του Έλληνικού στρατοπέδου, έπορεύθη προς λεηλασίαν τών Δελφών. Έδω όμως οι Γαλάται περιπεσόντες εις όρεινόν έδαφος και προσβαλλόμενοι πανταχόθεν υπό τών Έλλήνων, υπέστησαν μεγάλας άπωλείας, έτραυματίσθη δέ εις μίαν συμπλοκήν και ο Βρέννος θανασίμωσ, και μετ' όλίγον απέθανε. Ούτω οι Γαλάται δέν έφθασαν εις Δελφούς, αλλά διωκόμενοι υπό τών Έλλήνων και συνεχώς ύφιστάμενοι άπωλείας, έτράπησαν υπό τόν νέον άρχηγόν αὐτῶν τόν Κομοντόριον, προς τήν Θεσσαλίαν και εκείθεν προς τήν Μακεδονίαν και τήν Θράκην, καταπολεμούμενοι καθ' έλλην τήν διαδρομήν υπό τών λεηλατηθέντων Έλλήνων. Είς τήν Θράκην ο Κομοντόριος ενισχυθείς και υπό τών ύπολειμμάτων τής εις Θράκην εισβαλούσης στρατιάς, κατώρθωσε να επιβληθῆ τῶν Θρακῶν και να οργανώση ίδιον βασίλειον όνομασθέν τής «Τύλης» έχον ως πρωτεύουσαν όμώνυμον πόλιν παρά τόν Αϊμιον. Υπάρχουν και οι ύποστηρίζοντες (Γυμνασ. Α. Παπαθεοδώρου και Ιστορίαν Πολυβίου υπό «Παύρου» τμή. Ζ' σχ. 2 σελ. 683) ότι ή πρωτεύουσα τών Γαλατῶν Τύλη δέν ήτο παρά τόν Αϊμιον αλλά παρά τόν Εϋξεινον (σημεριν. Κιλίκις) έγγύς του Βυζαντίου, τὸ όποίον δέν είναι άπολύτως άπορριπτέον λόγω τής συχνής έμφανίσεως αὐτῶν και τὰ του Βυζαντίου (δλέπε Πολύβιος VIII. 24. και ο ίδιος IV. 46. 1). Τὸ βασίλειον τούτο επεξετάθη σχεδόν εις όλόκληρον τήν Θράκην, καταστήσαν ύποτελές και αὐτὸ τὸ Ισχυρὸν Βυζάντιον ('). Η εισβαλοῦσα εις τήν Θράκην στρατιὰ τῶν Γαλατῶν υπό τόν Κομοντόριον τὸ 279 π.Χ., πλὴν τῶν άπωλειῶν τὰς όποίας υπέστη εκ τής αντιστάσεως τῶν Θρακῶν, εν μέγα μέρος αὐτῆς υπό τόν Λεονόριον (') και Λοτάριον εξ 20.000 Γαλατῶν μετεβιβάσθη εις Μ. Ἀσίαν, και

Σ η μ ε ι ω σ ι ς. Υπάρχουν, πλὴν τῆς ανωτέρω υπό του Κ. Παπαρηγοπούλου Ιστορομεινής Εξελεύσεως τῆς εισβολῆς τῶν Γαλατῶν υπό τόν Βρέννον και Εϋξο Έσπερι: Εισβ-σεις άναφερόμεναι, ή μὲν μίαν υπό του Παυσανίου εις τὰ Φωκικὰ κεφ. XIX - XXIII, λίαν λεπτομερῆς και ή έτέρα υπό του Διοδώρου Βιβλι. XXII. κεφ. 18 - 20 εκδ. BEKKERI ή Τμή. VI σελ. 64 - 65 εκδ. DINDORFII.

1) Σ τ ρ ά θ ω ν. IB. 566. 5. «...Κατέσχον δὲ τὴν χώραν ταύτην οι Γαλατται: πολυ-νηθέντες πολὺν χρόνον και καταδραμόντες, τὴν υπό τοῖς Ἀσπυακοῖς διακλιθεῖσι χώραν

τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Ασάριον τμήμα διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου διὰ πλοίων τοῦ Ἀντίχου ἀποσταλέντων ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ Ἀγτιπάτρου πρὸς ἐπιτήρησιν τῶν Γαλατῶν, πλὴν διαρπαγέντων ὑπ' αὐτῶν, καὶ τὸ ὅποιον τμήμα προσέβη εἰς λεηλασίαν τῶν παραλίων Μικρασιατικῶν πόλεων, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Λεονόριον ἐκ τοῦ Βυζαντίου τὸ ὅποιον ἐπολιόρκει, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ βασιλέως τῆς Βιθυνίας Νικομήδους Α' (278 - 250 π.Χ.) δεχθὲν τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἔρους μισθοφορίας, καὶ διὰ μέσων αὐτοῦ. Ἀμφότερα τὰ τμήματα ταῦτα τῶν Γαλατῶν ὁ Νικομήδης ἐχρησιμοποίησεν ἐπιτυχῶς κατ' ἀρχὰς κατὰ τοῦ διεκδικητοῦ τοῦ θρόνου ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ζιποίτου, ὁ ὅποιος ἠττηθεὶς ἐφονεύθη, καὶ κατόπιν κατὰ τοῦ Ἀντίχου ὡς σύμμαχος τοῦ Ἀγτιγόνου τοῦ Γονατᾶ. Τὸ τμήμα τοῦτο τῶν Γαλατῶν οὐδέποτε πλέον ἐπανήλθεν εἰς τὴν Θράκην, ἀλλὰ μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας καὶ λεηλασίας ἐγκατεστάθησαν μονίμως εἰς τὴν μετέπειτα κληθεῖσαν ἐπαρχίαν τῆς Γαλατίας ἢ Γαλλογραικίας τῆς Μ. Ἀσίας.

Τὸ Γαλατικὸν βασίλειον τῆς Θράκης ὑπὸ τὸν Κοινοτόριον καὶ τοὺς διάδοχους αὐτοῦ διήρκεσεν ἐπὶ 60 ἔτη ἤτοι ἀπὸ τοῦ 278 - 218 π.Χ., ὅποτε ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Καυάρου, βασιλέως ἀξιοπρεποῦς καὶ μεγαλόφρονος, ὡς γράφει ὁ Πολύβιος (2) ἐπανεστάτησαν οἱ Θράκες καὶ κατέλυσαν τὴν ξενικὴν κυριαρχίαν ἐκδιώξαντες αὐτοὺς πέραν τοῦ Ἰστροῦ, τοῦ Καυάρου φονευθέντος ὑπὸ τοῦ κόλακος Σωστράτου τοῦ Καλχηδονίου (3). Τὰ ὑπάρχοντα λείψανα τῆς ἱστορίας τῆς περιόδου ταύτης μᾶς πληροφοροῦν περὶ νίκης τοῦ Ἀγτιγόνου τοῦ Γονατᾶ, μὴ ὄντος ἀκόμη βασιλέως τῆς Μακεδονίας, κατὰ τῶν Γαλατῶν τοῦ Κοινοτόριου εἰς τὴν Λυσιμάχεια τὸ 278 ἢ 277 π.Χ. Βραδύτερον κατὰ τὸν 2ον Συριακὸν πόλεμον (258 - 249 π.Χ.) ἔχομεν πολιορκίαν τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντίχου τοῦ Β', ἀλλὰ καὶ ἀποτυχίαν τούτου μὴ δυνηθέντος νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν ἀφ' ἐνὸς λόγῳ τῆς ἀντιστάσεως τῶν κατοίκων, καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς βοήθειας τὴν ὁποίαν παρέσχον εἰς αὐτὴν οἱ Ἑρακλεῶται τοῦ Πόντου. Ἀλλὰ ὁ Ἀντίχος οὗτος κατέλαβε πολλὰς πό-

καὶ τοὺς Βιθυνοὺς, ὥς παρ' ἐκόντων τὴν οὖν Γαλατίαν καὶ Γαλλογραικίαν ἀναγμένην. Ἀρχηγὸς δὲ ἴσκει μάλιστα τῆς περιουσίας τῆς εἰς τὴν Ἀσίαν γενέσθαι Λεονόριος...».

— Τ Ὡ ς Α Ἰ β ἰ ο ς. XXXVIII. 16. γράφει: «ὁ Νικομήδης μετεκάλισεν τὸν Λεονόριον καὶ πᾶ μισθ' αὐτοῦ ἐπὶ τῆς καὶ ἐπὶ μισθῷ κληήρωσεν αὐτὰ μετὰ τῶν τοῦ Ασάριου καὶ Βι' αὐτῶν κατέβαλε τὸν Ζιποίτην εἰς τὴν χώραν οὐ θυμῶν». Πρὸβλ. καὶ Μέμνων. κερφ. 16 - 20.

2) Π ο λ ῦ β ἰ ο ς. VIII. 24. «Καυάρου, ὁ βασιλεὺς τῶν ἐν τῇ Ἀρῆκῃ Γαλατῶν, βασιλικῶς ὑπάρχων τῇ φύσει καὶ μεγαλόφρων, πολλὴν μὲν ἀπαύλειαν παρεσκεύαζεν τοῖς προσπίεσις τῶν ἑμπόρων εἰς τὸν Πόντον· μεγάλως δὲ περιείχετο χρεῖας τοῖς Βυζαντιοῖς, ἐν τῇ πρὸς τοὺς Θράκας καὶ Βιθυνοὺς πολέμοις».

3) Π ο λ ῦ β ἰ ο ς. VIII. 24. 3. «Πολύβιος ἐν ὁμοίᾳ τῶν ἱστοριῶν, Καυάρου, φησὶν ὁ Γαλάτης, ὢν τ' ἀλλὰ ἀσὴρ ἀγαθός, ὑπὸ Σωστράτου τοῦ κόλακος βιασθέντος, ἐς τὴν Καλχηδόνιον τὸ γένος».

λεις τῆς νοτίου Θράκης (4) ὡς διεκδικητῆς τῆς κληρονομίας τοῦ πάππου αὐτοῦ Σελεύκου. Τότε ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ Πολυαίου (1) τὸ χρησιμοποιοῦν ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου στρατήγημα διὰ τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως τῶν Κυφέλων. Ἐκ τούτου, πλὴν τῶν ἄλλων, δύναται τις νὰ συναγάγῃ ὅτι οἱ Γαλάται δὲν κατείχον ὀλόκληρον τὴν Θράκην, ἀλλὰ μόνον ἐκυρίαρχουν αὐτῆς, αἱ δὲ πόλεις κατέβαλλον τὸν συμφωνηθέντα φόρον ὑποτελείας. Ἡ ἐμφάνισις βραδύτερον βασιλέων εἰς τὴν Θράκην μαρτυρεῖ ὅτι, κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν δὲν κατελήθη ὁ θεσμὸς τῆς βασιλείας εἰς τὰ διάφορα Θρακικὰ φύλα, ἀλλὰ οὗτοι ὑπῆρξαν ὑποτελεῖς τῶν Γαλατῶν τῆς Τύλης. Πιθανῶς πολλοὶ τῶν εὐγενῶν μὴ ἀνεχόμενοι τὴν δουλείαν νὰ κατέφυγον ἔξω τῆς Θράκης καὶ εἰς τὰς αὐλὰς τῶν διαφόρων βασιλέων, ὡς εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἀντιόχου τῆς Συρίας, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη.

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Ἀδούλης (2), φαίνεται ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος ὁ Γ' (247 - 221 π.Χ.) κατέλαβε τὴν νότιον Θράκην καὶ δὴ μετὰ τὴν σύναψιν τῆς δεκαετοῦς εἰρήνης μεταξὺ Σελεύκου καὶ Πτολεμαίου Γ' τὸ 229 π.Χ.). Τὸ 229 π.Χ. φαίνεται ὅτι ἡ Αἴγυπτος κατείχεν ἀκόμη τὴν νότιον Θράκην, ἂν μὴ ὅλην, μέρος ὅμως αὐτῆς, καὶ αἱ πόλεις Λυσιμάχεια καὶ Αἶνος κατήχοντο ὑπ' αὐτῆς (3). Κατὰ τὰ πρῶτα ὅμως ἔτη τῆς βασιλείας Ἀντιόχου τοῦ Δύσιωνος εἰς τὴν Μακεδονίαν (229 - 220 π.Χ.)

4) Ἄ π π ι α ν ὄ ς . Σ υ ρ ι α κ ῆ . ἔ κ θ . Α ν τ ι ὄ χ ο ς 1829 π ο λ . 22. «Ἀντιόχος ὁ Σελεύκου τοῦ Ἀντιόχου... Ὅς τε τὴν Βυρρόπην διαπλεύσας, Θράκην ὑπέγετο, καὶ τὰ ἀπειθοῦντα ἐθιάζετο, Χερρόνησον τε ὠχόρου καὶ Λυσιμάχειαν ὠκίειν τὴν Λυσιμάχου μὲν, ὁ Θράκης ἐπὶ Ἀλεξάνδρῳ βασιλεύσας, ἔκτισεν ἐπιτελεῖσθαι τοῖς Θραξῶν εἴηναι, οἱ Θραξῆες ὅ' ἀποθανόντος Λυσιμάχου καθηρέσκουσιν. Καὶ ὁ Ἀντιόχος συνόκησε, τοῖς τε φεύγοντας τῶν Λυσιμαχείων κατοικησάντων, καὶ, ἰὲ τινας αὐτῶν ἀγχιμάλοισι γεινόμενος ἐβούλευσεν, ὠνούμενος, καὶ ἑτέρους προσκαταλέγων, καὶ θοῦς καὶ πρόβατα καὶ σῶθρον ἐς γεωργίαν ἐπιδούς, καὶ οὐδὲν ἐλλείπειν ἐς παχέων ἐπιτελεῖσθαι ἑρμῆν. Πάνου γὰρ αὐτῷ τὸ χωρίον ἐφραίνετο λαμπρῶς ἔχειν ἐπὶ ὅλην Θράκην, καὶ καμῖστον εἰσκαίρειν ἐς τὰ λοιπὰ, ὡν ἐπεινῶσι πόλιτων ἔσασθαι».

1) Π ο λ ὺ α ι ο ς . IV. 16. «Ἀντιόχος ἐπολιόρκει Κύφελαι, Θραξῶν πόλιν, ἔχων τὸν αὐτῷ Θρακῶν ἐπιτελεῖσθαι πολλοῦς, ὡν ἦγοντο Τίρις καὶ Δρομηγαίτης. Τούτους κομίσσας τραπεζίταις χρυσοῖς καὶ ὄπλοις ἀργυροπύσσους, προήλθεν ἐπὶ τὴν μάχην. Οἱ δὲ ἀπὸ τῶν Κυφέλων, ἰδόντες τοὺς ἑμοφύλους καὶ ἑμογλώσσους πολλῶν χρυσῶν καὶ ἀργύρου πεκοσμημένους, μακαρίζοντες αὐτοὺς πῆς μετ' Ἀντιόχου στρατεύας, τὰ ὄπλα καταβαλόντες Ἀντιόχῳ προσέθεντο καὶ ἦσαν ἀντὶ ποκαμίων σύμμαχοι».

2) Ἀ β ο ὺ λ η ῆ Ἄ β ο υ λ ῆ : ἀρχαία πόλις τῆς Αἰθιοπίας ἐπὶ τῆς ἐντινῆς πλεύρας τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἀδούλης. Ἡ Ἀβούλη σήμερα καλεῖται Ζούλλια.

3) Π ο λ ὺ δ ι ο ς . V. 34. «Ὡς γὰρ θάπτον Πτολεμαῖος ὁ κληθεὶς Φιλοπάτωρ... βασιλεύσας τῶν ἐπιφανιστάτων πόλειων καὶ πότων καὶ λιμένων κατὰ πᾶσαν τὴν περὶ τὴν ἀπὸ Περσικῆς ἕως Ἑλληνιστῶν καὶ τῶν κατὰ Λυσιμάχειαν πότων ἐφῆβρευσεν δὲ τοῖς ἐν τῇ Θράκῃ καὶ τοῖς ἐν Μακεδονίᾳ τράγμασι, τῶν κατ' Αἶνον καὶ Μακρόντων καὶ παρρότερον ὅτι πόλειων κυριεύσας...».

ἀναφέρεται ὅτι ἡ Λυσιμάχεια καὶ ἡ Πέρινθος εἰσῆλθον εἰς τὴν Αἰτωλικὴν συμπολιτείαν, εἰς δὲ τὴν Λυσιμάχειαν ἤδρευεν Αἰτωλὸς στρατηγός. Λι ἄλλαι πόλεις τῆς νοτίου Θράκης φαίνεται ὅτι ἐξηκολούθουν νὰ εὐρίσκωνται ὑπὸ τὴν Αἴγυπτον, μέχρι τοῦ 202 π.Χ., ὅποτε κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων Φιλίππου τοῦ Ε΄. Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 203 - 202 π.Χ., ὁ Φίλιππος ὁ Ε΄ συνάψας συμμαχίαν μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου τοῦ Γ΄ (1), βάσει τῶν ὅρων τῆς συμμαχίας ταύτης καὶ ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῆς παροχῆς βοήθειας εἰς τὸν συγγενῆ αὐτοῦ βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προυσίαν, ἐστράτευσεν εἰς τὴν Θράκην καὶ Μ. Ἀσίαν. Καὶ οἱ εἰς μὲν τὴν Θράκην κατέλαβεν τὴν Λυσιμάχειαν καὶ τὴν Πέρινθον, εἰς δὲ τὴν Μ. Ἀσίαν τὴν Χαλκηδόνα, τὰς ὁποίας προσήρτησεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἀλλὰ ἡ Λυσιμάχεια καὶ ἡ Πέρινθος ἀνῆγον εἰς τὴν Αἰτωλικὴν συμπολιτείαν, καὶ ἐπομένως σύμμαχοι τῶν Αἰτωλῶν. Ὁ Φίλιππος ἐγκατέστησεν φρουράς εἰς τὰς πόλεις καὶ ἐξεδιώξεν ἐκ Λυσιμαχείας τὸν ἐκεῖ ἐδρεύοντα στρατηγὸν τῶν Αἰτωλῶν (2). Ἐκ τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Φιλίππου τοῦ Ε΄ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον τῶν Αἰτωλῶν, ἐνώπιον τοῦ Ῥωμαίου στρατηγοῦ Τίτου Κοϊντου Φλαμινίου καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῦ, κατὰ τὴν συνάντησίν των παρὰ τὸν Μαλιακὸν κόλπον βραδύτερον, καὶ ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Πολυδίου (3) καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Φίλιππος ἀπαντῶν εἰς τὸν Αἰτωλὸν Ἀλέξανδρον εἶπε: «Μὲ ἐρωτᾷς Ἀλέξανδρε διατί κατέλαθον τὴν Λυσιμάχειαν ἀπαντῶ, διὰ νὰ μὴ καταστραφῇ ὑπὸ τῶν Θρακῶν, ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς σας ἀμελείας, ὅπως ἀκριθῶς ἐγένετο τώρα, ὅταν ἐγὼ ἀπέσυρα, ἐξ αἰτίας τοῦ παρόντος πολέμου τοὺς στρατιώτας οἱ ὅποιοι ἐφύλαττον αὐτήν, καὶ δὲν ἤμην φρουρὰ κατοχῆς», ἀποδεικνύεται, ἀσχέτως πρὸς τοὺς λόγους τοὺς ἀναγκάσαντας τὸν Φίλιππον νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν, ὅτι οἱ Θρακῆς καὶ τότε κατέστρεψαν τὴν Λυσιμάχειαν, ὡς καὶ βραδύτερον τὸ 144 π.Χ.

Τὸ 200 π.Χ. ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ὁ Ε΄ ἐκστρατεύει εἰς τὴν Θράκην (3) καὶ καταλαμβάνει τὴν μὲν Μαρώνειαν ἐξ ἐφόδου, ὁ δὲ Αἴγιος

4) Ἀ π π ι α ν ὄ ς. Β : ε λ . ΙΧ. 3. ε x θ. Α ε ι φ ι α ς 1829. σελ. 5. «Ἀπόλας πε ἦν, ὅτι Φίλιππος καὶ Ἀντιόχος ὁ Σύρων βασιλεὺς ὑπέσχεοντο ἀλλήλοισι: Ἀντιόχῳ μὲν Φίλιππος, καταστράτευσεν ἐπὶ πε Αἴγυπτον, καὶ ἐπὶ Κύπρον, ὅν πάτε ἦρμεν παῖς ὄν Πτολεμαῖος ὁ πέμπτος, ὁ Φιλισκάτωρ ἐπὶ ὀνομασθῆναι ἦν Φιλίππῳ δὲ Ἀντιόχῳ, ἐπὶ Κυρήνην καὶ τὰς Κυβαλάδας νήσους καὶ Τροίαν...».

1) Π ο λ ῦ β ι ο ς. ΧVΠ. 3. 11. «...Ἦρατο γὰρ πρὸς Φίλιππον, θουαὶ Λυσιμαχείαν μετ' Αἰτωλῶν πειταμένῃν, καὶ στρατηγὸν ἔχουσαν παρ' αὐτῶν, ἐκβαλῶν τοῦτον, κατέλασιν φρουρὰ τὴν πόλιν;...».

2) Π ο λ ῦ β ι ο ς. ΧVΠ. 4. 5. «...Αὐθις δὲ πρὸς Ἀλέξανδρον ἐπιστρέψας, Ἐρωτᾷς με, φησὶν, Ἀλέξανδρε, διατί πε Λυσιμαχείαν προσέλαθον; Ἰνα μὴ δια τὴν ὀμειπρὰν ὀλυγοπρὶαν ἀνάστωτος ὑπὸ Θρακῶν γένηται, καθάπερ νῦν γέγοναι, ἡμῶν ἀπαγαγόντων τοὺς στρατιώτας δια τοῦτον τὸν πόλεμον, οὐ τοὺς φρουροῦντας αὐτήν, ὡς σὺ φησὶς, ἀλλὰ τοὺς παραφυλάσσοντάς.».

3) Π ο λ ῦ β ι ο ς. ΧVI. 29. 1. «Ὁ δὲ Φίλιππος ἠθέουλετο προελθεῖναι Ῥωμαίων τὰς ἐν πούτοις ποῖς τόποις ἀφάρμας καὶ τὰς ἐπιβάθρας. Ἰνα, ἐάν προθῆται διαβαίνειν αὐθις εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐπιβάθρον ἔχοι τὴν Ἀδύβον.».

παρεδόθη εις αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἐδρεύοντος ἐκεῖ στρατηγοῦ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Καλλιμήδου, διότι ὁ Αἴγιος ἀπὸ τοῦ 221 π.Χ. ἀπετέλει ἀκόμη κτίσιν τῆς Αἰγύπτου. Ἐπίσης καταλαμβάνει καὶ ἄλλας πόλεις τῆς νοτίου Θράκης, ὡς τὰ Κύψελα, τὸν Δορίσκον, τὸ Σέρριον, τὸν Ἐλαιούντα, τὴν Σηστόν, τὴν Ἀλωπεκόννησον, τὴν Καλλίπολι, τὴν Μάδυτον κλπ. Τότε ἐπολιόρησε καὶ τὴν Μάδυτον, τὴν ὁποίαν μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν τῶν κατοίκων αὐτῆς κατέλαβεν, ἀφ' οὗ τέλος οἱ κάτοικοι αὐτῆς προσέβησαν εἰς ὁμαδικὴν αὐτοκτονίαν (1). Ἐκεῖ τότε ἔφθασεν καὶ ὁ Ρωμαῖος ἀπεσταλμένος τῆς Συγκλήτου Μάρκος Αἰμίλιος ὁ νεώτατος, διὰ τὰ ἀναγγεῖλη εἰς τὸν Φίλιππον τὴν κύρυξιν τοῦ πολέμου ὑπὸ τῆς Ρώμης, τοῦ ὁποίου συνέπεια ὑπῆρξεν ἢ παρὰ τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς ἦττα τοῦ Φιλίππου τὸ 197 π.Χ. ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ Τίτου Κοίντου Φλαμίνου. Ἐκ δὲ τῆς ἀποφάσεως τῆς Ρωμαϊκῆς Συγκλήτου τῆς καθοριζούσης τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης μετὰ τὴν ἦτταν τοῦ Φιλίππου, δλέπομεν καὶ τὴν Πέρινθον μετὰ τῶν ἐμφυρίων πόλεων τῶν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου κατεχομένων καὶ τὰς ὁποίας ὑπεχρεοῦτο νὰ ἀφήσῃ ἐλευθέρας, καὶ αἱ ὁποῖαι θὰ ἔπρεπε νὰ παραδοθοῦν εἰς τοὺς Ρωμαίους (2). Καὶ πρὸς τοῦτο, δηλαδὴ διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς συνθήκης εἰρήνης, ἐστάλη εἰς τὴν Θράκην ὁ Ρωμαῖος Λεύκιος Σερτίμιος. Τότε ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος ὁ ὁποῖος παρέβη τὰς μετὰ τοῦ Φιλίππου συνθήκας ὑπὲρ τῶν Ρωμαίων, ἐζήτηε τὴν παράδοσιν εἰς αὐτὸν τῆς Θράκης ὡς κληρονομία τοῦ Σελεύκου, οἱ συνελθόντες εἰς Αὐσιμάχειαν Ρωμαῖοι ἐκπρόσωποι παρέδωσαν τὴν Χερρόνησον εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Περγάμου Εὐμένην Β' διὰ πολιτικοῦς λόγους.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν, δηλαδὴ κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ τελευταίου βασιλέως τῶν Γαλατῶν Καυάρου, ἦτοι ὀλίγον πρὸ τοῦ 218 π.Χ. ἀναφέρεται πόλεμος τοῦ Βυζαντίου πρὸς τοὺς Ροδίους βοηθουμένους ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Βιθυνίας Προυσία, χρησιμοποιοῦσαντος πρὸς τοῦτο καὶ μισθοφόρους Θράκας οἱ ὁποῖοι ἀπέκλεισαν τὸ Βυζάντιον ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἐλεηλάτου τὴν χώραν τῶν Βυζαντινῶν. Ὁ πόλεμος οὗτος ἐκηρύχθη ὑπὸ τῶν Ροδίων, διότι οἱ Βυζάντιοι,

1) Π ο λ ὕ β ι ο ς. XVI. 29 - 31. «...31. 8. Ὁ δὲ Φίλιππος, κυριεύσας τῆς πόλεις τὴν ὑπαρξῆν ἀποσαν καταλαθῶν συνηθροισμένην ὑπὸ τῶν Ἀδουθῶν, ἐξ ἐτοίμου παρέλαβε. Θεωρῶν δὲ τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἄρμην τῶν κἀρᾶς αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας ἀποσφαιτετήτων, κλιτακούντων, ἀπευχόμετων εἰς τὰ φρέατα ρυπτόντων, κωποικημνίζόντων ἀπὸ τῶν πηγῶν, ἐκπλαγῆς ἦν καὶ ἐκπλαγῶν ἐπὶ τοῖς γυναιμένους, συμρήγνεναι, εἶδεν ἄρεις ἀναστραφῆν θέσσαι τοῖς βουλομένοις ἀπάγχεσθαι καὶ σφάττειν αὐτοὺς...».

2) Π ο λ ὕ β ι ο ς. XVIII. 27. «Κατὰ τὸν καιρὸν τούτου ἦσαν ἐκ τῆς Ρώμης οἱ δέκκα, βί' ὧν ἐμίληε χαρῆσασθαι τὰ κατὰ τοῦς. Ἐλλήνας, κερμάζοντας πρὸ τῆς Συγκλήτου ὄγκμα, τὸ περὶ τῆς πρὸς Φίλιππον εἰρήνης. Ἦν δὲ τὰ συνέχοντα τοῦ βόρμματος πᾶσι. Τοὺς μὲν ἑλλλους Ἐλλήνας πάντας, τοὺς τε κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην, ἐλευθέρους ὑπάρχειν, καὶ νόμοις χρῆσθαι τοῖς ἴσους· τοὺς δὲ κατατρεμένους ὑπὸ Φίλιππον, καὶ τὰς πόλεις τῆς ἐμφυρίους, παρεδοῦναι Φίλιππον Ρωμαίους πρὸ τῆς τῶν Ἰσθμίων πωληγύρεως· Εὐρωμιον... Θάσον, Μυρίαν, Πέρων...».

παρὰ τὰς παρακλήσεις των πρὸς τὰς ναυτικὰς χώρας ὅπως τοὺς βοηθήσουν διὰ τὴν καταβολὴν τοῦ ἔτησιου φόρου ὑποτελείας πρὸς τοὺς Γαλάτας τῆς Τύλλης, ἀνερχομένου εἰς 80 τάλαντα, αὐταὶ ἐκώφευσαν, ὁπότε οἱ Βυζάντιοι ἐπέβαλλον φόρον εἰς τὰ διερχόμενα πλοῖα, ἐξ οὗ καὶ ὁ πόλεμος. Τέλος τῆ ἐπεμβάσει τοῦ βασιλέως τῶν Γαλατῶν Κουάρου ἀπεκατεστάθη ἡ εἰρήνη (3).

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης μεταξὺ Φιλίππου τοῦ Ε' καὶ τῶν Ρωμαίων, ὁ Φίλιππος μένει πνέων κατὰ τοῦ Ἀντιόχου Γ' ὡς παραδάντος τοὺς ὄρους τῆς συμμαχίας καὶ μὴ σαθηθήσαντος αὐτόν, κατὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα πόλεμον Ἀντιόχου Γ' καὶ Αἰτωλῶν κατὰ τῶν Ρωμαίων τὸ 192 π.Χ., ἐδοθήθησε ποικιλοτρόπως τοὺς Ρωμαίους. Ὁ πόλεμος οὗτος ἔληξε διὰ τῆς ἥττης τοῦ Ἀντιόχου Γ' παρὰ τὴν Μαγνησίαν τὴν τοῦ Σιπύλου, εἰς Μ. Ἀσίαν, τὸ 190 π.Χ. Διὰ τῆς συνθήκης εἰρήνης ἡ Χερρόνησος καὶ τὰ γύρωθεν ταύτης παρεχωρήθησαν εἰς τὸν Εὐμένην τῆς Περγάμου (1). Ὁ Πολύβιος εἰς τὰ διασωθέντα λείψανα τῶν ἱστοριῶν αὐτοῦ καὶ τὰ βιβλία XX, XXI καὶ XXII μᾶς δίδει μίαν εἰκόνα καίτοι ἔλλειπη, τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Θράκης. Ἀναφέρεται ὅτι ὁ Φίλιππος ὁ Ε' ὡς κατέχων τὴν Μαρώνεια, ἄγνωστον ὅμως παραμένει ἂν διετήρει τὴν κατοχὴν τῆς πόλεως ἀπὸ τῆς πρὸ τῆς συνθήκης αὐτοῦ μετὰ τῶν Ρωμαίων ἐποχῆς, δηλαδὴ πρὸ τῆς ἥττης του εἰς Κυνὸς Κεφαλᾶς τῆς Θεσσαλίας τὸ 179 π.Χ., ἢ θραδύτερον ἐπιωφεληθεὶς τοῦ πολέμου τοῦ μεταξὺ Ρωμαίων καὶ Ἀντιόχου (191 - 190 π.Χ.) κατέλαβε καὶ πάλιν τὴν πόλιν, δεδομένου ὅτι ἡ Μαρώνεια δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν συνθήκην εἰρήνης τοῦ 197 π.Χ. Ὁ Πολύβιος ἀναφέρει ὅτι διὰ τῆς συνθήκης εἰρήνης μεταξὺ Ρωμαίων καὶ Ἀντιόχου (190 ἢ 189 π.Χ.) ἡ Χερρόνησος καὶ τὰ γύρωθεν ταύτην ὄχυρά καὶ χώρα τὰ ὅποια κατεῖχεν ὁ Ἀντιόχος παρεχωρήθησαν εἰς τὸν Εὐμένην τῆς Περγάμου (2).

3) Π ο λ υ β ι ο ς . IV. 46. «...Κατὰ μὲν οὖν τὰς ἀρχὰς ἐν ποῖς ἐπαύσεως αὐτῶν ταῖς κατὰ Κορινθίους τὸν πρῶτον βασιλεύσαντα ἰσχυρὰ διετέλουν οἱ Βυζάντιοι θυδόντες ἀνὰ πρυχιλοὺς καὶ περικταρυχιλοὺς, ποτὲ δὲ καὶ μικροὺς χρυσοὺς ἐφ' ᾧ μὴ κατασφθεῖραι τὴν χώραν αὐτῶν. Τέλος δὲ ἠμαρτυρήθησαν ἐγδοθήσαντα τάλαντα συγχωρήσαι φόρον πάλειν κατ' ἑνεκιστὸν ἕως Κιζιάρου, ἐφ' οὗ κικταυλόθη μὲν ἡ θραυτεία, τὸ δὲ γένος αὐτῶν αὐτῶν ἐξεσφάθη πᾶν, ὑπὸ Θραυτῶν ἐκ μεταβολῆς ἐπιωρατηθέν... 52. Κικταυρὸν δὲ τοῦ τῶν Παλλαιτῶν βασιλέως πικταρυχομένου πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ σπουδαίοντος θικταυρῶν τὸν πόλεμον καὶ ἰθιχόντος τὰς χιεῖρας φιλοτιμίως, σικταυρῶσαν ποῖς πικταυρῶμενοις ἔπε προυσίως οἷτε Βυζάντιοι. Πικταυρῶνιοι δὲ οἱ Ράδιοι τὴν τε τοῦ Κικταυροῦ σπουδὴν καὶ τὴν ἐκπικταυρῶν τοῦ προυσίτου... ἐγένικταο θικταυρῶν ἐπὶ Κώθικταο τοῦ Κικταυρῶνιοῦ ἱερομικταυρῶνιοῦ ἐν τῷ Βυζαντιῷ...».

1) Π ο λ υ β ι ο ς . XXXII. 5. 10. «Ἐῖ μὲν γὰρ μὴ θικταυρῶν ἦν, ἀλλῶς Εὐμένει χάρις ἀπικταυρῶν Ρωμαίους, ἐῖ μὴ πικταυρῶν κατ' ἑτὰς αὐτονομικταυρῶν πόλεις... πρὸς δὲ τοῦτοις Χερρόνησον, καὶ τὰ πικταυρῶν ταύτη τῆς Εὐρώπικτης ἔβικταυρῶν ἡμῶν, οἷς ἂν θικταυρῶν πικταυρῶνιοι...».

2) Π ο λ υ β ι ο ς . XXII. 27. 9. «Περὶ δὲ τοῦ βασιλέως Εὐμένους καὶ τῶν ἀθικταυρῶν ἐν τε ταῖς πρὸς Ἀντιόχον σικταυρῶν τὴν ἐνδικομῶν πικταυρῶνιοι ἐπικταυρῶνιοι, καὶ

Κατά τὴν 148ην Ὀλυμπιάδα (187 π.Χ. καὶ ἐντεῦθεν) πρέσβεις τοῦ Εὐμένους ἔφθασαν εἰς Ρώμην κατηγοροῦντες τὸν Φίλιππον διὰ σφαγὰς τὰς ὁποίας διέπραξεν εἰς ἕαρος τῶν κατοίκων τῆς Μαρωνιαίας καὶ μάλιστα παρουσίᾳ Ῥωμαίων ἀπεσταλμένων, ὡς καὶ ἄλλων παραβάσεων εἰς ἕαρος ἡμέρων τῆς Μακεδονίας περιοχῶν τῆς Θράκης, ὡς ἐπίσης καὶ διὰ τὴν καταστροφὴν πόλεων τῆς νοτίου Θράκης⁽³⁾. Ἐκ τῶν κατηγοριῶν τῶν πρέσβειν τούτων τοῦ Εὐμένους φαίνεται ὅτι ὁ Φίλιππος πλὴν τῆς Μαρωνιαίας κατεῖχε καὶ τὸν Αἴνον καὶ πολλὰς πόλεις καὶ ὄχυρά τῆς νοτίου Θράκης. Ἡ ἀπόφασις τῶν Ῥωμαίων ὑπῆρξεν εἰς ἕαρος τοῦ Φιλίππου, διετάσσετο δὲ οὗτος νὰ ἀφήσῃ ἐλευθέρας τὰς Θρακικὰς πόλεις⁽⁴⁾. Αἱ συνεχεῖς εἰς ἕαρος τοῦ Φιλίππου ἀποφάσεις τῶν Ῥωμαίων ἔδωσαν εἰς αὐτὸν νὰ ἀντιληφθῆ ὅτι ἡ διαφορά μεταξὺ αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ λυθῆ παρὰ διὰ νέου πολέμου, διὰ τὸν ὁποῖον θὰ ἔπρεπε νὰ παρασκευασθῆ. Ἄφ' οὗ ὁ Φίλιππος ἀπεχώρησε τῶν Θρακικῶν πόλεων⁽⁵⁾ καὶ μᾶλλον πρὸς ἀντίδρασιν κατὰ τῶν Ῥωμαίων, διὰ τὰς ἀνωτέρω πιέσεις, ἀλλὰ καὶ διὰ λεηλασίαν πρὸς συλλογὴν χρημάτων, πρὸς συνέχισιν τῶν προπαρασκευῶν του διὰ τὸν τελικὸν κατὰ τῶν Ῥωμαίων πόλεμον τὸν ὁποῖον ἔδλεπε ἐγγίζοντα, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θράκην καὶ δὴ εἰς τὰς χώρας τῶν Ὀδρουσῶν, τῶν Βεσσῶν καὶ Δανθλητῶν. Κατέλαθε καὶ τὴν Φιλιππούπολιν καὶ ἀφ' οὗ ἐγκατέστησεν εἰς αὐτὴν φρουράν, ἐληλάτησεν ἅπασαν τὴν περιοχὴν, καὶ ἀφ' οὗ ὑπέγραψε μετὰ τῶν ἄνω συμφωνίας ἐπέστρεψεν εἰς Μακεδονίαν. Ἀλλὰ ἐλάχιστον χρόνον μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του οἱ Ὀδρούσαι ἀνα-

τότε τῆς μὲν Εὐρώπης ἀπὸ τῆς προσέθηκαυ Χερρόνησον, καὶ Ἀστυμαχίαν, καὶ τὰ παρασχοῦντα τούτους ἐρήμικα καὶ χόρκα, ἧς Ἀστυμαχος ἐπήρχει...».

3) Π ο λ ὕ β : ο ς. XXIII 6. 1. «Κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς ἦσαν εἰς τὴν Ρώμην πικρά τε τοῦ δικαιέως Εὐμένους πρεσβευσταί, διακαφοδιπτες τὸν ἐξουσιασμένον τοῦ Φιλίππου τῶν ἐπὶ Θράκης πάσιων καὶ παρὰ Μαρωνητῶν οἱ φυγάδες...7. συνέβαυνε δὲ τοὺς Αἰνίους καὶ τοὺς Μικρωνήτας πάλιν μὲν ἰσχυροῦσθαι, προσωπάτως δὲ ἀποκαθεῖναι τοὺς μὲν πρὸς Βῶμένην τοὺς δὲ πρὸς Φίλιππον».

— Ὁ ἰ θ : ο ς. XXIII. 4. 9. «Ἡ γενομένη σφαγὴ διὰ Φιλίππου τοῦ δικαιέως ἐν Μικρωνείᾳ. Παρουσία πρεσβευστῶν ἐκ Ρώμης, καὶ τὰ προσωχθέντα διὰ τούτων. Αἰτία δι' ἧς ἐγένετο Ῥωμαίους πρὸς Περσέει πόλεμος».

4) Ὁ ἰ θ : ο ς. XXIII. 11. 2. «Ἐπελθόντων δὲ πρώτων τῶν παρὰ τοῦ Φιλίππου καὶ πικρῶ Εὐμένους, εἶτα δὲ τῶν ἐξ Αἴνου καὶ Μαρωνεύας φυγάδων... ἔδοξε τῇ συγκλήτῃ πέμπειν ἄλλους πρεσβευστάς πάλιν πρὸς Φίλιππον... εἶτα τοὺς ἐπιτάσσοντας αὐτῶ τὰς φρουράς ἐξάγειν ἐξ Αἴνου καὶ Μαρωνεύας, καὶ συλλήθθην ἀποκαθεῖναι ἀπὸ τῶν παραθλαυατιῶν τῆς Θράκης ἐρημιάτων καὶ τόπων καὶ πόλεων».

5) Π ο λ ὕ β : ο ς. XXIV. 6. 1. «Τῶν περὶ τὸν Κόρινθον τὸν Μάκωνα πρεσβευσάντων εἰς Μακεδονίαν, ἀπέβη μὲν ἀπὸ τῶν ἐπὶ Θράκης Ἑλληνησθῶν πόλεων ἐλοσχερῶς ὁ Φίλιππος καὶ τὰς φρουράς ἐξήγαγεν ἀπέβη δὲ θαυμάσιος καὶ ὑπέριον. Διωρθώσατο δὲ καὶ ἄλλα πάλιν, περὶ ὧν οἱ Ῥωμαῖοι ἐπέτασσον, βουλόμενος ἐκείνοις μὲν μηθεμίαν ἔμψανον πνεῖν ἀλλοτριότητος λαμβάνειν δὲ ἀκαταστροφὴν πρὸς τὰς εἰς τὸν πόλεμον παρασκευάς».

τρέφαντες τὰς συμφωνίας, κατέλαβον τὴν Φιλίππουπολιν καὶ ἐξεδίωξαν τὴν φρουράν (1).

Κατὰ τὸ 172 π.Χ. ἀναφέρεται βασιλεὺς τῶν Ὀδρυσῶν Θρακῶν ὁ Κότυς ὁ Β', ὁ ὁποῖος διεδέχθη τὸν Ἀβρούπολιν, ἐξωσθέντα ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων Περσέως, υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Φιλίππου τοῦ Ε' ἀποθανόντος τὸ 179 - 178 π.Χ. Διὰ τὸν Ἀβρούπολιν τοῦτον ἐνδιεφέρθησαν οἱ Ῥωμαῖοι, ὡς γράφει ὁ Διοδώρος (2), καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς Ῥώμην εὐρεθέντα πρέσβεις τοῦ Περσέως τὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ, πρᾶγμα τὸ ὅποσον φαίνεται ὅτι δὲν ἐγένετο, διότι κατὰ τὴν μάχην τῆς Πύδνας, μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Μακεδόνων εὐρίσκειμεν αὐτὸν μόνον σχεδὸν σύμμαχον αὐτοῦ. Εἶναι ἄγνωστον πότε ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῶν Ὀδρυσῶν ὁ Ἀβρούπολις καὶ ποία ἦ συγγενικὴ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸν Κότυν τὸν Β'. Ὁ Κότυς ὑπῆρξε φίλος καὶ σύμμαχος τοῦ Περσέως, πρὸς τὸν ὅποσον ἀπὸ τῆς πρώτης κατ' αὐτοῦ προσβολῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀπέστειλεν ἐπίσχυσιν ἐκ Θρακῶν ἱππέων. Εἰς δὲ τὴν τελευταίαν μάχην παρὰ τὴν Πύδναν μεταξὺ Περσέως καὶ Ῥωμαίων, στρατηγούντος αὐτῶν τοῦ Λιμνίου Παύλου, τὸ 168 π.Χ., φαίνεται ὅτι ἔλαβε μέρος καὶ αὐτὸς ὁ Κότυς, ὡς δὲ λέγεται, ἠχημαλωτίσθη κατ' αὐτὴν καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Κότους. Μετὰ τὴν ἤτταν ταύτην τοῦ Περσέως καὶ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ τὴν μεταβολὴν αὐτῆς εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, ἡ Θράκη παρὰ τὰ ἀνωτέρω, δὲν ἠκολούθησε τὴν ἰδίαν τύχην, πλὴν ὅμως κατέστη φόρου ὑποτελὴς εἰς τὴν Ῥώμην. Ὁ βασιλεὺς Κότυς ὁ Β' ὑπῆρξεν εἰς τῶν πλέον ἀξιολόγων βασιλέων τῆς Θράκης, ἐξιμνεῖται δὲ ὑπὸ τε τοῦ Πολυβίου καὶ τοῦ Διοδώρου (1) διὰ λίαν κολακευτικῶν ἐκφράσεων.

1) Π ο λ ὄ ρ ο ς. XXIV. 6. 3. «Τηρῶν δὲ τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, ἐξήγαγε στρατίαν ἐπὶ τοὺς θαρδάρους. Διελθὼν δὲ βιά μέσης τῆς Θράκης ἐνέβαλεν εἰς Ὀβρούσας, Βέσσους, καὶ Δαμθλήτας. Πειραγινομένης δὲ ἐπὶ τῆν προσσχευομένην Φιλίππου πόλιν, φυγάντων τῶν ἐνοικοούντων εἰς τὰς ἀκροφείας, ἐξ ἐφόδου κατέσχευε τὴν πόλιν. Μιστὰ δὲ ταῦτα πᾶν τὸ πεδίον ἐπιθραμῶν, καὶ τοὺς μὲν ἐκπαρθήσας, παρ' ὧν βὲ πείσσεις λαθῶν, ἐπανήλθε, φρουράν κωστικῶν ἐν τῇ Φιλίππου πόλει. Τάχτην δὲ συνέθεε μετὰ τῶν χρόνων ἀκρωσεῖν ὑπὸ τῶν Ὀδρυσῶν, ἀθιειτηράντων τὰς πρὸς τὸν βασιλέα πείσσεις».

2) Δ ι ὄ δ ω ρ ο ς. Ἐ κ α τ ῆ ς. XXIX. 36. «...παρὶ δὲ τῆς Ἀβρουπόλιδος τοῦ Θρακῆος ἐκ τῆς βασιλείας ἐκβολῆς ἐκέλευσε διορθώσασθαι τὸν Περσέα τὸ γεγονός».

— Π α υ λ ο ῦ ς. Ἀ ρ χ α ῖ κ ἄ. 10. 6. «Περσεὶ παρὰ Φιλίππου πρὸς Ῥωμαίους ἄγεται εἰρήνην κατὰ συνθήκας, ἃς ὁ πατήρ οἱ Φίλιππος ἐποίησεν, ἐπλήθυνε ὑπερβήναι τοὺς ἔθνους καὶ ἐπὶ τε Σαρκίους καὶ Σαρκίον τὸν βασιλέα Ἀβρούπολιν σφράττειμα ἀγαγὼν ἐποίησε θανατάτους Ῥωμαίων συμμάχους ἄστας...».

— Ἀ π π ι α ν ὄ ς. IX. 1. (Τόμ. II. σελ. 12. ἔκδ. Λετφίος. 1829). «...Καὶ τῶν ὑμειτέρων, ἔφη, φίλων καὶ συμμάχων, Ἀβρούπολιν μὲν ἀφήρηται τὴν ἀρχὴν... 3 (σελ. 14)... Ἀλλὰ Ἀβρούπολιν ἐξέβαλε τῆς ἀρχῆς. ἐπιβραχιμόντα γενοῖς ἡμειτέροις, θημυμεικός, καὶ τοῦτ' αὐτὸς ἐβήλωσε Περσεὺς...».

1) Π ο λ ὄ ρ ο ς. XXVIII. 10. «Ὁ Κότυς ἦν ἀνὴρ καὶ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν ἀξιολόγος, καὶ πρὸς τὰς πολυμικὰς χρεῖας βραχέριον ἔτι βὲ καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν πάντα

Π Ε Ρ Ι Ο Δ Ο Σ ἀ π ὸ 168 π.Χ. — 46 μ.Χ.

Ἀπὸ τῆς μάχης τῆς Πύδνας (168 π.Χ.) τὴν ὁποῖαν ἐπηκολούθησεν ἡ διάλυσις τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους καὶ ἡ υποδούλωσις τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ἢ Θράκη, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἐγένετο ἀπλῶς φόρου ὑποτελῆς εἰς τὴν Ῥώμην, μέχρι τοῦ 72 π.Χ. Τὸ ἔτος τοῦτο ὁ Ῥωμαῖος Μάρκος Λικίνιος Λουκούλλος, ἀδελφὸς τοῦ Λευκίου Λικινίου Λουκούλλου ἀνθύπατος (Διοικητῆς) ὄν τῆς Μακεδονίας, ἐνόμισεν ὅτι διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆν Μακεδονίαν, θὰ ἔπρεπε νὰ καταλάβῃ τὴν Θράκην, καὶ ἀπεφάσισε τοῦτο. Ὁργάνωσε ὀλόκληρον ἐκστρατείαν καὶ καθυπέταξεν ἅπασαν τὴν Θράκην μέχρι τοῦ Ἰστρου καὶ τὰς παρὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον Ἑλληνίδας πόλεις. Τότε ἀφήρσεν ἀπὸ τὴν Κάλλατιν τὸν πρίφημον κολοσσὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸν ὁποῖον μετέφερον εἰς τὴν Ῥώμην, ὡς εἰς τὸ σχετικὸν κεφάλαιον ἀνεγράφη. Μόνοι οἱ Βέσσοι ἀντέστησαν λυσιπυῶς κατὰ τῶν Ῥωμαίων, οἱ ὁποῖοι καίτοι ἠττήθησαν ὑπὸ τοῦ Λουκούλλου καὶ θραδύτερον ὑπὸ τοῦ Κράσσου, ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Ὁ Κράσσος ἀφ' ἐνὸς διὰ τὴν ἐξουθενώσιν τούτους, ἀφ' ἑτέρου διὰ τὴν διαιρέσιν τοὺς Θράκας, παρεχώρησε τὸ εἰς τοὺς Βέσσους ἀνήκον Μαντεῖον τοῦ Διονύσου ἐπὶ τῆς Ροδόπης μετὰ τῆς περιοχῆς του εἰς τοὺς Ὀδρύσας. Τοῦτο ἐπροκάλεσε τὴν μίθιν τῶν Βεσσῶν οἱ ὁποῖοι ἐσυνέχισαν τὸν ἀγῶνα ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὄχι μόνον κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἀλλὰ καὶ τῶν Ὀδρυσῶν. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, πλὴν τοῦ Κότους τοῦ Β', ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν μάχην τῆς Πύδνας ἐσυγχωρήθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Βίθως ἀπηλευθερώθη, διὰ πολιτικὸν λόγον, ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, οὐδεὶς ἄλλος ἀναφέρεται ὡς βασιλεὺς εἰς τὴν Θράκην. Εἶναι ἀγνωστον μέχρι πότε ἐβασίλευσεν ὁ Κότος ὁ Β', πάντως φαίνεται ὅτι ἡ βασιλεία του ὑπῆρξε μακροχρόνιος καὶ ὄχι μέχρι τοῦ 162 π.Χ., ὡς ὑποστηρίζουν τινές, διότι τότε μόνον θὰ ἦτο κατορθωτὸν νὰ ἀποδείξῃ τὰ ποικίλα προσόντα του τὰ ὁποῖα, ὡς ἐλέχθη, ἐξύμνησαν οἱ Πολύβιος καὶ Διόδωρος εἰς τὰς ἱστορίας των. Εἶναι ἐπίσης ἀγνωστον ποῖος τὸν διεδέχθη μετὰ τὸν θάνατόν του. Ἡ περαιτέρω ἱστορία τῆς Θράκης καὶ ἡ διαδοχὴ τῶν βασιλέων αὐτῆς εἶναι συγκεχυμένη, διότι δυστυχῶς λείψανα τῆς ἱστορίας αὐτῆς διεσώθησαν, τὰ ὁποῖα καὶ θὰ μνημονεύσωμεν ἐν συνεχείᾳ.

Ὁ Διόδωρος (1) γράφων περὶ τοῦ Ἀνδρίσκου ἢ Ψευδοφιλίππου (148

μᾶλλον ἢ Θραξῆ ὄν. Ἰκαὶ γὰρ νήπιος ὑπῆρχε, καὶ ἰσχυρὰ καὶ θάλας ὑπέσφηνεν ἐλευθέρων».

— Διόδωρος. Ἐκ τῆς XXX. 3. «Ὅτι ὁ Κότος ὁ τῶν Θρακῶν βασιλεὺς ἦν ἐν τοῖς ἕλλησι σπουδαῖος καὶ φιλίας ἄξιος. Ἦν δὲ καὶ νήπιος καὶ σφύρων ἰσθ' ὑπερβαλόν, ἔτι δὲ τὸ μέγιστον, πέντητον τῶν τοῖς Θραξῶν περικυκλωθέντων κακῶν ἀλλοτριώντων».

1) Διόδωρος. Ἐκ τῆς XXX καὶ ἐξ ἧς. Ἐκ β. Δειψίαις 1859 ὁ πὸ I M. B E K K E R I. σελ. 263. «...ἤκουσε δὲ αὐτῆς ὅτι καὶ Τήρης ὁ βασιλεὺς τῶν Θρακῶν ἔχει γυναῖκα Φιλιππου τοῦ ἐσθρακιστικοῦ θυγατέρα. Ἀπὸ θε

π.Χ.) ἀναφέρει δύο βασιλεῖς τῆς Θράκης, τὸν Τήρηγν ὁ ὁποῖος, ὡς γράφει, εἶχε σύζυγον θυγατέρα τοῦ Φιλίππου τοῦ Ε' καὶ ἐπομένως ἀδελφὴν τοῦ Περσέως, καὶ τὸν Βαρσαβάν, οἱ ὅποιοι ὄχι μόνον ἐδέχθησαν καὶ ἐτίμησαν τὸν Ἀνδρίσκον, ἀψηφίσαντες τὸν ἐκ τῶν Ρωμαίων κίνδυνον, ἀλλὰ καὶ ἐδοήθησαν αὐτόν. Ἐκ τῶν γραφομένων ὑπὸ τοῦ Διοδώρου «...διὰ δὲ τούτου καὶ τοῖς ἄλλοις δυνάσταις συσταθεὶς ἔλαβε παρ' αὐτῶν ἄλλους ἑκατόν...» φαίνεται ὅτι ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τῶν Θρακῶν ἴσως διαφόρων φυλῶν, τοὺς ὁποίους ἦμως ἀποκαλεῖ δυνάστας καὶ ὄχι βασιλεῖς.

Περαιτέρω ὁ Διόδωρος (2) καὶ περὶ τὸ 143 π.Χ., ἀναφέρει βασιλέα τῶν Θρακῶν τὸν Διήγγυλιν. Τοῦτον ὁ Στράβων (3) ὀνομάζει βασιλέα τῶν Καινῶν (1). Ἄγνωστον ἂν ὑπῆρξε βασιλεὺς μόνον τῶν Καινῶν ἢ καὶ ἄλλων Θρακικῶν φύλων. Φαίνεται ὅτι εἶχε πρωτεύουσαν τὰ Κύφελα (Ἵψαλα) διότι ἢ πῶλις αὕτη εὐρίσκετο εἰς τὴν χώραν τῶν Καινῶν, καὶ ὑπῆρξεν εἰς τὸ παρελθὸν ἔδρα τῶν βασιλείων τῶν Ὀδρυσῶν, ὑπῆρχε δὲ ἐκεῖ καὶ νομισματοκοπεῖον. Οὗτος ὑπῆρξε βίαιος, πλεονέκτης, κακοῦργος, διεσκέδαζε φονεῶν καὶ κατακόπτων τὰ σώματα τῶν φονευομένων, καὶ ἄλλας πλείστας παραγο-

τούτων τῶν ἄφορμῶν μεταφρασθεὶς (ὁ Ἀνδρίσκος) προσηῖον εἰς Θράκην. Ἐν παρόσῳ δὲ ἀποκατήρως εἰς Βυζάντιον ἐπιμήθη· καὶ αὐτῆς τῆς ἀφορμῆς ἔβωκαν βίαια τοῖς Ρωμαίοις καὶ Βυζάντιοι. Πιλιεῖων δὲ πρὸς αὐτὸν συμφορόντων ἦσαν εἰς Θράκην πρὸς Τήρηγν. Ὁ δὲ ποῦτον τιμήσας ἔδωκεν αὐτῷ ἱστρατιώτας ἑκατόν καὶ δῶκεν αὐτῷ περὶ τῆς ἀπὸ τούτου καὶ τοῖς ἄλλοις δυνάσταις συσταθεὶς ἔλαβε παρ' αὐτῶν καὶ ἄλλου ἑκατόν, καὶ πορεύσθαι πρὸς Βαρσαβάν τὸν Θρακῶν βασιλέα ἔπαυσε αὐτόν...».

2) Διόδωρος. Ἐκ τῆς XXXIII. 17. «Ὅτι Διήγγυλις ὁ τῶν Θρακῶν βασιλεὺς παρακαλῶν τὴν βασιλεύσαν, καὶ παραδόξως αὐτῷ, τῶν ἀγαθῶν ἐπέμενοντων, οὐκέτι τῶν ὑπερτεταγμένων ὡς φίλων καὶ συμμάχων ἤρχεν, ἀλλ' ὡς ἀρρωρονήτων ἀνιθραπέδων ἢ παλαίμων ἀίχιμαλῶτων ὁμῶς ἐθέπεσεν. Πολλοὺς μὲν γὰρ νεκροὺς καὶ ἀγαθοὺς ἀνθρώπους Θρακῶν ἀπέπεσε μιστ' ἀδικίας, οὐκ ἀλίγους δὲ βάρβις καὶ τὰς ἐσχάτους παροινίας περιέβαλλεν. Οὐ γὰρ ἦν οὐ γυναικός, οὐ παιδὸς αὐτῷ κάλλος ἔθετο, οὐ καιτακωσὴν κατημάτων παλυσελῆς ἀνακρίφειτος, ἀλλὰ πάσαν τὴν ὑφ' ἑαυτὸν δυναστεῖαν ἐπλήρου παρανομίας. Ἐπόρθει δὲ καὶ τῶν Ἑλλησιβίων πόλειον τὰς πλῆθοις, καὶ τῶν ἀλιτακωμένων οὐς μὲν βάρβις, οὐς δὲ βειναίς καὶ παρηλακωμένων καίνας ἐτιμωρεῖτο. Κυρνεύσας δὲ ὁ αὐτὸς πόλειον Λοιμακωεύς, τεταγμένης ὑπὸ τὸν Ἀππαλλον, τὴν μὲν πόλιν ἐνέπηρε, τῶν δὲ αἰχιμαλῶτων ἐπιπέξας τοὺς ἀξιολογωτάτους ἰδίαις καὶ παρηλακωμένων καὶ αὐτῶν ἐχρήσατο ἰσχυράναις. Παιδῶν μὲν γὰρ ἀποκόπτων χεῖρας καὶ πόδας καὶ νεφραλῶς ἐξήτησε ταῦτα φέρειν τοῖς τῶν γονέων παρηλάτοις, ἀνθρώπων δὲ καὶ γυναικῶν ἑκατέρων διήλλαυσεν ἀμφοτέρων τὰ μέλη, καὶ τινὰς μὲν χειροκοπήσας διεμελίχε καὶ σώματα κατὰ ράχιν, ἔπειθ' ἔπει καὶ τὰς βουκαπὰς ἐπ' ἀσπράς καὶ λόγγαις φέρειν, ὡς Φάλκιον καὶ τὸν Κικασανθρέον τύραννοι Ἀπολλοθεωρον ὑπερβάλλειν ὁμῶς τῆτι. Παρακαλῶν δ' ἂν τις καὶ Δουπά τῆς παρὶ αὐτὸν μισισφονίας, ἐξ ἑνὸς το ἡμέλλουτος λέγεσθαι καὶ ἐμῆρακτο τὴν ὑπερβολὴν τῆς ὁμότητος...».

2) Στράβων. III. 624. 2. «...ἐχεφρόσαστο δὲ καὶ Διήγγυλιν τὸν Καινῶν βασιλέα ἱστραπέσας εἰς τὴν Θράκην, ἀπέπεσε δὲ καὶ Καινῶν...».

1) Ἡ χώρα τῶν Καινῶν ἢ Καινωκῶν, ὡς ἐγγράφη εἰς τὸ ἱστρατικὸν κεφάλαιον κατεῖχε τὴν περιουσίαν τὴν κατωκλήτικὸν τοῦ ποταμοῦ Ἐργίνης καὶ νοτίως αὐτοῦ. Ἐπὶ Ρωμαϊκῆς κατασχῆς μὲν τῶν 14 ἱστρατικῶν τῆς Θράκης ἐκαλεῖτο Καινωκῆ.

μίας και κακουργήματα διέπραττεν, ὡς ἀναφέρει ἐν λεπτομερείᾳ ὁ Διόδωρος. Κατ' αὐτοῦ ἐστράτευσεν ὁ βασιλεὺς τῆς Περγάμου Ἄτταλος ὁ Β', ὁ ὁποῖος κατεῖχε τὴν γειτονικὴν περιοχὴν (Χερρόνησον κλπ.), καθυπέταξεν αὐτὸν καὶ ἀπήλλαξε τὴν χώραν τούτου (²).

Τὸ 130 π.Χ. εὐρίσκομεν βασιλεύοντα τῶν Θρακῶν τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ Διηγύλιδος τὸν Ζιθέλιμον. Οὗτος κατὰ τὸν Διόδωρον (¹) ὑπῆρξε χειρότερος τοῦ πατρὸς εἰς ἐφευρετικότητά κακουργημάτων, καὶ τοῦ ὁποῖου αἱ φρικώδεις αὐταὶ πράξεις ἐπροκάλεσαν τὴν ἐξέγερσιν τῶν Θρακῶν, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν σύλληψιν καὶ τὴν θανάτωσιν αὐτοῦ.

Μετὰ τοὺς ἀνωτέρω, ἀναφέρεται ὡς βασιλεὺς τῶν Θρακῶν, ἄγνωστον τίνος τμήματος αὐτῶν, μᾶλλον τῶν Ὀδρουσῶν, ὁ Κότυς, ὁ ὁποῖος εἰς τὸν πίνακα τῶν ὁμωνύμων αὐτῇ ἀναγράφεται ὡς τρίτος (Γ') καὶ κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον 57 - 48 π.Χ. Ὑπὸ τινων ὑποστηρίζεται ὅτι οὗτος ὑπῆρξεν ἔγγονος Κότυος τοῦ Β'. Ἀναφέρεται ὅτι ὑπῆρξε φίλος τοῦ Πομπηίου καὶ ἐδοθήθησεν αὐτὸν εἰς τὸν ἀγῶνα του κατὰ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, κατ' ἄλλους ὑπὸ 500 ἀνδρῶν, κατ' ἄλλους ὑπὸ 5.000 τοιούτων. Μάλιστα ἀναφέρεται, ὅτι ἔπεισε τὸν ἀνθύπατον Πείσονα νὰ δολοφονήσῃ τοὺς πρέσβεις πολλῶν Θρακικῶν φύλων, καὶ ὅτι συνετάχθη μετὰ τοῦ Πομπηίου μετὰ 5.000 ἀνδρῶν. Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Λεύκιος Κάσιος Λογγίνος, στρατηγὸς τοῦ Καίσαρος, ἤρχισε νὰ ὀχυρώνῃ τὰς ἐξόδους τῶν Τεμπῶν, αἰφνιδίως ἀνεφάνη πρὸ αὐτοῦ μοῖρα Θρακῶν ἰππέων ὑπὸ τὸν Κότυν. Νομίσας ὁ Λογγίνος ὅτι αὕτη ἀπετέλει τὴν πρω-

2) Διόδωρος. Ἐκ τῆς XXXIII. 18. «Ὅτι ὁ Ἄτταλος ἄκούων τὸν Διηγύλιον παρὰ τοῖς ὑπαταγαγμένους βιασθεβλήσθαι θιά πε τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν υπερβολὴν τῆς ὀμότητος, ἐξήλωσε τὴν ἐναντίαν προαίρεσιν. Διὸ καὶ τοὺς ἀνομακμένους τῶν Θρακῶν ἀπολύων μετὰ φιλικῆς φιλίας, πολλοὺς ἔσχε κήρυκας τῆς βλαίς ἐπιεικείας. Ἄ θή ποιθησάμενος ὁ Διηγύλις τῶν μὲν ἀποχωρούστων τοὺς ἐμῆρους βενιαίς θύρασι καὶ πικρανόμοις κελύκας περιέβαλλεν, ὡν ἦσαν τινες τῶν ἀσθενεστάτων παιδῶν ἡλικίᾳ καὶ φύσει. Καὶ γὰρ τούτων οἱ μὲν βιασμεμακμένοι τὰ σώματα ποικίλως, οἱ δὲ μεφολὰς καὶ χεῖρας καὶ πάσας ἀφρηγμένους καὶ τούτων, οἱ μὲν ἐπὶ κακόσφιν οἱ δὲ ἐπὶ βένδρῃσιν ἀνῆρτηκτο. Οὐκ ἄλλως δὲ καὶ τῶν γυναικῶν ἀνεπτυγμένους τὰ σώματα πρὸς βδρῖν πε ἦν ἴθειν πρὸς αἰτῆς τοῦ θανάτου κυμαρταίς προαιεμένους, πικρότας βιασθεβείας ἀσχύνης ἐξ ὑπερηφανείας διαβδρῶν κυματαλαιεμένους, καὶ τοῖς μὲν πράξασιν ὀμότητος ἀναμαχόντου βεγγμα προέειπτο, τῶν δὲ θεαροῦντων καὶ τὸν ἡμερον ἐχόντων ἰσχυμῶν πολλοὺς ἐξεκαλοῦντο πρὸς τὸν τῶν ἡτυχηράτων ἔλεον...».

1) Διόδωρος. Ἐκ τῶν XXXIV καὶ XXXV. 34. «Ὅτι ὁ τοῦ Διηγύλιος υἱὸς Ζιθέλιμος, ἐξῆλικώς τὰς τοῦ πατρὸς μακρονίας, μνηστικῶν δὲ ὑπὲρ τῶν τοῖς Θραξί προαθόντων, ἐπὶ τσοῦτο προήλθεν ὀμότητος καὶ παρρημίας ὡσαυτὸς τοὺς προσκόφοντας παρρημίας τιμωρεῖσθαι. Ἐπὶ γὰρ πᾶς τυχοῦσας αἰτίας τοὺς μὲν βειεμάλιζε, τοὺς δὲ ἀπαταρού, τοὺς δὲ καὶ ζωνίους ἐκαπορίζε. Πονέων δὲ ἐν ἡμῶσι καὶ κἀλλίσις ἐργαστέφριζε τέσσα, καὶ ἀρρανομῶν πὰ σώματα παρρημίας τοῖς συγγεμιστάτοις, ἀναμειομειος τὰς παλαιὰς ἀνετίας Τηρέω ἢ Θυέστου πονίας. Οἱ δὲ Θραξίαις κυλλιαδόντας τὸν Ζιθέλιμον, τὸ μὲν καθ' ἐν κἀτὸν ἀντιδυσαιθένας αχθεδὸν ἀθύνατον ὑπῆρχε πῶς γὰρ ἐνδραχόμενοι ἦν ἐν ὁδῶμα τὴν εἰς ἄλλον ἔθνος παρρημίας γεινομένην ἀναδῆξασθαι; ὁμοις ἰδ' ἐκ τῶν ἐνδραχόμενων ἐφιλταμῆθησαν πῶσιν βδρῖν καὶ τιμωρίαν προσαγαγεῖν τῷ σώματι...».

τοπορείαν τοῦ στρατοῦ τοῦ Μετέλου Σικιπίνου πενθεροῦ τοῦ Πομπηίου, ἐξέκένωσε τὴν Θεσσαλίαν καὶ ὑπεχώρησε μέχρις Ἀμβρακίας. Ταῦτα συνέβαινον κατὰ τὸ 48 π.Χ.

Ἐξ εὐρεθέντων ὅμως νομισμάτων (HEAD — Σδορῶνος, Τόμ. Γ' σελ. 359) καὶ ἐκ τῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τοῦ Εὐτρόπιου (IV 10) φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν περίοδον τὴν πρὸ τοῦ 73 π.Χ. μέχρι 42 π.Χ. ὑπῆρξε βασιλεὺς τῶν Θρακῶν μὲ ἔδραν τὴν Βιζύην ὀνομαζόμενος Σαδάλας. Ἀναφέρεται περὶ αὐτοῦ ὅτι ἀνεγνώρισε τὴν κυριαρχίαν τῶν Ῥωμαίων κατὰ τὴν ἐστρατείαν τοῦ Μάρκου Λικινίου Λουκούλλου εἰς Μοισίαν καὶ Θράκην, καὶ ἔκτοτε μέχρι τοῦ θανάτου του παρέμεινεν ὑποτελής τῶν Ῥωμαίων.

Ὑπὸ τοῦ Ἀππιανοῦ (2) ἀναφέρονται, κατὰ τὴν περίοδον, τὴν μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ κατὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα ἐμφύλιον πόλεμον μεταξὺ τῶν Λεπίδου - Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβίου Καίσαρος ἀφ' ἑνὸς καὶ Βρούτου καὶ Κασσίου ἀφ' ἑτέρου, τὸν τερματισθέντα διὰ τῆς μάχης τῶν Φιλίππων τὸ 42 π.Χ., δύο ἀδελφοὶ βασιλεῖς τοῦ αὐτοῦ τμήματος τῆς Θράκης, τῆς ὑπ' αὐτοὺς χώρας ἐξικνουμένης μέχρι τοῦ Νέστου καὶ ἴσως καὶ πέραν αὐτοῦ, ἐθαγομένου τούτου ἐκ τῶν γραφομένων τοῦ Ἀππιανοῦ, οἱ Ρασκούπολις (Ραισκούπορις) καὶ Ράσκος. Κατὰ τὸν ἐμφύλιον τούτον πόλεμον τῶν Ῥωμαίων, ὁ μὲν Ρασκούπολις ἐτάχθη μετὰ τῶν Βρούτου καὶ Κασσίου, ὁ δὲ Ράσκος μετὰ τῆς ομάδος τῶν ἀντιπάλων τούτων, φέροντες ὡς δοθήθειαν ἑκαστος ἀνὰ 3.000 ἵππεῖς. Μετὰ τὴν ἦτταν τῶν Βρούτου καὶ Κασσίου καὶ τὸν θάνατον αὐτῶν, ὁ Ράσκος κατώρθωσε διὰ τῶν παρακλήσεων αὐτοῦ γὰ σύσση τὸν συλληφθέντα ἀδελφὸν Ρασκούπολιν (Ραισκούποριν) ὡς καὶ τὴν συγχώρησιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν νικητῶν. Ἄγνωστον εἶναι τὸ τέλος αὐτῶν.

Ἐπιγραφὴ εὐρεθεῖσα εἰς Βιζύην τῆς Θράκης καὶ δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τῶν DUMONT - HOMOLLE (σελ. 365) καὶ ἀναγράφουσα:

— ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΟΤΥΣ ΒΑΣΙΛΕΑ ΣΑΔΑΛΑΝ
ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑΝ ΠΟΛΕΜΟΚΡΑΤΕΙΑΝ
ΤΟΥΣ ΕΛΥΤΟΥ ΓΟΝΕΙΣ
ΘΕΟΙΣ ΠΑΤΡΩΙΣ

πιστοποιεῖ ὅτι οἱ τὴν Βιζύην ἐβασίλευσαν ὁ Σαδάλας μὲ βασιλίσσαν τὴν Πολεμοκράτειαν, καὶ εἰς τιμὴν τῶν ὀπίων ὁ υἱὸς καὶ βασιλεὺς Κότυς ἀνέθεσεν εἰς τοὺς Πατρώους θεοὺς τὴν ἐνεπίγραφον ἐκείνην στήλην. Ἀλλὰ πότε; Τὴν

2) ἸΑ π π ι α η ο ς. Τόμ. IV. DE BELLIS CIVILIBUS. Βιβλ. IV. Ἔκτ. Λεϊφίλιας 1829. σελ. 71. παρ. 67. «...μέχρι, πάλιν ὑπερβάντες Φιλίππους, τὰ στενὰ τῶν Κορπιλίων καὶ Σαπταίων, τῆς Ρασκούπόλιδος ὄντα ἀρχῆς, κατέλαβον... Ρασκούπολις βὲ καὶ Ράσκος ἦσαν ἀδελφοὶ Θρακίῳ βασιλικῷ, μίαν ἀρχοντεῖαν ἔχοντες, οἱ τότε τῇ γνώμῃ περὶ τῆς κοινοῦς ἐπιπέρας καὶ Ράσκος μὲν τοὺς ἀμφὶ τὸν Ἀντωνίου συνεχάρει, Ρασκούπολις βὲ τοὺς ἀμφὶ τὸν Κασσίον, πρῶτον ἵππεδον ἔχοντες... παρ. 136. Ράσκος βὲ ὁ Θραξ, ἐπικλήθη ἐκ τῶν ὀπίων πολλοὺς καὶ γέρας ἔτησέ τε, καὶ εἰλαβε, σὺν ἀδελφῶν αὐτοῦ Ρασκούπολιν ὦ καὶ βίβηθη, ἔτι οὐδ' ἀπ' ἀρχῆς ἀλλήλοισι...».

ἀπάντησιν μᾶς τὴν δίδει ὁ Ἀππιανός (1). Ἴδου τί γράφει οὗτος: «Πολεμοκρατία, γυνὴ τινὸς τῶν βασιλικῶν, ἀναιρεθέντος αὐτῆ τοῦ ἀνδρὸς ὑπ' ἐχθρῶν, δέισασα περὶ τῆ παιδί, ἤκεν αὐτὸν φέρουσα καὶ ἐνεχείρισε Βρούτῳ· ἐνεχείρισε δὲ καὶ τοὺς τοῦ πατρὸς θησαυρούς...». Ἐκ τῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τοῦ Ἀππιανοῦ, ἡ Πολεμοκρατία αὕτη δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν ἀναφερομένην εἰς τὴν στήλῃν τῆς Βιζύης, σύζυγον τοῦ βασιλέως Σαδάλα καὶ μητέρα τοῦ μετέπειτα βασιλέως Κότους. Ἐβασίλευσεν δὲ οὗτος ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ ἐφονεύθη πρὸ τῆς μάχης τῶν Φιλιππῶν τὸ 42 π.Χ., ὅποτε ἡ βασίλισσα Πολεμοκρατία, φοβουμένη τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ τῆς παρέδωκεν τοῦτον εἰς τὸν Βρούτον, ὁ ὅποιος ἀνέθεσεν εἰς τοὺς Κυζικηνοὺς τὴν ἀνατροφὴν αὐτοῦ. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς πιστοποιεῖται καὶ τὸ ἄλλο γεγονός, ὅτι ὁ υἱὸς τῆς Πολεμοκρατίας ὁ Κότους ἐβασίλευεν εἰς τὴν χώραν τοῦ πατρὸς του καὶ οὕτω ἠδυνήθη νὰ ἀναθέσῃ τὴν στήλῃν ταύτην εὐχαριστήριον εἰς τοὺς πατέρας θεοὺς, καὶ ὅτι ἐβασίλευσεν μετὰ τὸ 42 π.Χ. Ἀλλὰ ποῖος εἶναι ὁ Κότους οὗτος εἰς τὴν σειράν τῶν ὁμωνύμων βασιλέων, θὰ ἴδωμεν περαιτέρω.

Μετὰ τοὺς ἀνωτέρω μνημονεύεται βασιλεὺς τῶν Θρακῶν Κότους ὁ Δ' διὰ τὸν ὅποιον αἱ διάφοροι πληροφορίες δὲν συμφωνοῦν. Φαίνεται ὅτι οὗτος εἶναι ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σαδάλα Β' καὶ τῆς Πολεμοκρατίας περὶ τῶν ὁποίων ἐλέχθη ἀνωτέρω. Φέρεται οὗτος μετὰ τῶν δοθησάντων τὸν Ἀντώνιον εἰς τὴν παρὰ τὸ Ἄκτιον ναυμαχίαν τὸ 31 π.Χ. κατὰ τοῦ Αὐγούστου.

Ὡς υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κότους Δ' ἀναφέρεται ὁ Ραισκούπορις ὁ Β'. Οὗτος μὲ τὴν βοήθειαν καὶ τὴν ἐπιτροπείαν, μᾶλλον συμβασιλείαν, τοῦ θεοῦ του Ροιμητάλκου τοῦ Α' διεξήγαγε τὸν κατὰ τῶν Βέσων πόλεμον, ἡγουμένου αὐτῶν τοῦ πρωτοτέρως τοῦ Μαντείου τοῦ Διονύσου ἐπὶ τῆς Ροδόπης Βελογέζου. Καὶ ὁ μὲν Ραισκούπορις ὁ Β' ἐφονεύθη εἰς τινα μάχην κατὰ τῶν Βέσων, τὸ 13 π.Χ. ὁ δὲ Ροιμητάλκῃς διαφυγὼν κατέφυγεν εἰς τὴν Χερρόνησον. Ἐσυνέχισε μετ' ὀλίγον τὸν κατὰ τῶν Βέσων πόλεμον βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, καὶ μετὰ πολλὰς διακυμάνσεις κατάρθρωσε νὰ καθυποτάξῃ τούτους τὸ 7 μ.Χ. Ὁ Ροιμητάλκῃς Α' ἀπέθανε τὸ 12 μ.Χ., βασιλεύσας οὕτω μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ραισκουπόριδος Β' ἐπὶ 25 ἔτη.

Μετὰ τὸν Ροιμητάλκην τὸν Α' (12 μ.Χ.) ἀναφέρονται βασιλεῖς τῶν Ὀδρουσῶν δύο, ὁ Ραισκούπορις ὁ Γ' υἱὸς μᾶλλον τοῦ Ροιμητάλκου Α' καὶ Κότους ὁ Ε' υἱὸς τοῦ Ραισκουπόριδος τοῦ Β', ὡς καὶ εἰς τὰ εὐρεθέντα νομίσματα ἀναγράφεται (1). Ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ Αὐγούστος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ

1) Ἀππιανός. Τόμ. IV. Ἐμφύλ. Πόλ. IV. 55. κεφ. 61. «Πολεμοκρατία, γυνὴ τινὸς τῶν βασιλικῶν, ἀναιρεθέντος αὐτῆ τοῦ ἀνδρὸς ὑπ' ἐχθρῶν, δέισασα περὶ τῆ παιδί, ἔτι οὕτω παιδί, ἤκεν αὐτὸν φέρουσα, καὶ ἐνεχείρισε Βρούτῳ· ἐνεχείρισε δὲ καὶ τοὺς τοῦ ἀνδρὸς θησαυρούς. Ὁ δὲ τὸν μετὰ οὕτω Κυζικηνοὺς ἀνατρέφειν παρέδωκεν, μέχρι σχολάσειεν ἐπὶ τὴν βασιλείαν κατασκευασθῆναι. Ἐν δὲ τοῖς θησαυροῖς εὗρε παραβέβητον χρυσίου τε καὶ ἀργύρου πλῆθος· καὶ τοῦτο μὲν ἔκαπτε, καὶ νομίσματα ἐποίησεν».

1) Εἰς εὐρεθέντα νομίσματα εἰς Βιζύην φέρονται τὴν προσηγορίαν τοῦ Κότους ἑστειμμένου διὰ θεοθήματος μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΟΤΥΣ, ἐξὸ τῆς ἄλλης πλευρῆς τὴν

Ρομητάλκου Α' διένειμε τὴν Θράκην μεταξύ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ρομητάλκου τοῦ Ραισκουπόριδος Γ' εἰς τὸν ὅποιον παρεχώρησε τὴν ὄρεινὴν Θράκην, καὶ τοῦ Κότους Ε' εἰς τὸν ὅποιον παρεχώρησε τὴν πεδινὴν Θράκην. Διὰ τὴν τοιαύτην, κάπως ἀδικον, διανομήν, φαίνεται ὅτι ἐπέδρασαν οἱ συγγενικοὶ δεσμοὶ τῆς μητρὸς τοῦ Κότους Ἀντωνίας Τρύφαινας μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τῆς Ρώμης, ὡς περαιτέρω θὰ ἴδωμεν. Ὁ Ραισκούπορις μένεα πνέων κατὰ τοῦ Κότους διὰ τὴν ἀδικίαν ἢ ὅποια τῇ προσεγένετο, ἐπεζήτηει εὐκαιρίαν διὰ νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν χώραν τοῦ Κότους καὶ νὰ καταλάβῃ ταύτην. Φοβούμενος ὅμως τὸν Αὐγούστον ἐφησυχάζεν προσπαρασκευαζόμενος. Μετὰ τὸν θάνατον ὅμως τοῦ Αὐγούστου τὸ 14 μ.Χ. καὶ τὴν ἀνοδὸν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Τιβερίου οὗτος εἰσέβαλλεν εἰς τὴν χώραν τοῦ Κότους καὶ παρὰ τὴν ἐντολήν τοῦ Τιβερίου ὅπως σταματήσουν τὰς ἐπιχειρήσεις, συμφιλιωθῶν καὶ διαλύσουν τὰ στρατεύματά των, πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἔπραξεν ὁ ἀγαθὸς Κότος, οὗτος διὰ δόλου καὶ ἀπάτης συνέλαβε τὸν Κότον τὸν ὅποιον παρὰ τὰς ἐντολάς τοῦ Τιβερίου ὅπως ἀπολύσῃ τοῦτον καὶ τὰς σχετικὰς ἀπειλὰς αὐτοῦ, τὸν ἐφόνευσεν. Ὁ Τιβέριος τὸν διέταξε νὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιόν του εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλ' οὗτος ὑπὸ διάφορα προσχήματα ἀπέφυγε τοῦτο. Τότε ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ τὸν Πομπώνιον Φλάκκον, ἀρχαῖον συμπολεμιστὴν τοῦ Ραισκοπόριδος, ὁ ὅποιος φαίνεται ὅτι τότε εἶχεν ἀντικαταστήσει τὸν ἀποθανόντα διοικητὴν τῆς Μαισίας Λατίνιον Πάντον, καὶ ὁ ὅποιος πάλιν διὰ δόλου κατῴρθησε νὰ τὸν θέσῃ ὑπὸ φρουράν. Μετ' ὀλίγον ἀπεστάλη εἰς τὴν Ρώμην. Ἐκεῖ ὅμως μετέβη καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Κότους Ἀντωνία Τρύφαινα, Ἑλληνὶς τὸ γένος, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Πολέμωνος καὶ τῆς Πυθοδωρίδος ἐγγονῆς τοῦ πρώτου ὑπάτου τῆς Ρώμης Μάρκου Ἀντωνίου, ἐπομένως συγγενῆς τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας τῆς Ρώμης, ἢ ὅποια κατηγορήσεν εὐθέως τὸν Ραισκοπόριδα ὡς δολοφόνον τοῦ συζύγου αὐτῆς. Γενομένης δίκης καὶ ἀποδειχθείσης τῆς ἐνοχῆς του, κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν μακρὰν τῆς πατρίδος του, καὶ ὡς τόπος ἐξορίας ὠρίσθη ἡ Ἀλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου. Ἐκεῖ κατηγορηθεὶς ὅτι προσεπάθει νὰ δραπετεύσῃ συνελήφθη καὶ ἐφονεύθη τὸ 19 μ.Χ. Ὁ Κότος ὁ Ε' ὑπῆρξεν ὁ πλέον μορφωμένος τῶν Θρακῶν βασιλέων, ἔγραψε δὲ ποιήματα τὰ ὅποια ἐπροκάλεσαν τὸν θαυμασμὸν καὶ αὐτοῦ τοῦ Ρωμαίου ποιητοῦ Ὁβιδίου, ὁ ὅποιος ἀπὸ τοῦ 9 μ.Χ. εἶχεν ἐξορισθῆ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου εἰς Τόμιους τῆς Σκυθίας (Κωνσταντζαν). Ὁ Ὁβίδιος τὸ 12 μ.Χ., πρᾶγμα τὸ ὅποιον σημαίνει ὅτι ἀπὸ τότε ἢ πρότερον ἐβασίλευεν ὁ Κότος τῶν Θρακῶν, τῇ ἀπέστειλεν ἐπιστολὴν διασωθεῖσαν, φέρουσαν τὴν ἐπιγραφὴν COTY REGI, καὶ διὰ τῆς ὁποίας τὸν παρεκάλει ὅπως τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ διέλθῃ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του εἰς τὴν Θράκην. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, εἰς ποιητικὴν γλῶσσαν, ἀρχομένη διὰ ἐγκωμιαστικῶν φράσεων: «ᾧ Κότυ, ἀπόγονε τῶν βασιλέων, τοῦ ὁποίου ἡ εὐγενὴς καταγωγὴ φθάνει μέχρι τοῦ ἐνδόξου Εὐμόλπου...» καὶ ἀπο-

νήκην παραποῦσαν ἀπέφαινον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΑΙΣΚΟΥΠΟΡΙΔΟΣ, ἀποδεικνύουσαν τὰ γραφόμενα.

τελουμένη ἐξ 81 στίχων, ἀποτελεῖ ἀριστοῦργημα τῆς Λατινικῆς ποιήσεως. Ἄλλὰ φαίνεται ὅτι ὁ Ὀβίδιος δὲν ἔλαβεν ἀπάντησιν ἐκ μέρους τοῦ Κόττους φοβουμένου τὸν Αὐγουστον. Τὸ 14 μ.Χ. ἀπέθανεν ὁ Αὐγουστος καὶ ἀγγήλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Τιβέριος, ἀλλὰ ἡ ἀτυχῆς μετὰ τοῦ Ραισκουπόριδος βασιλεία τοῦ Κόττους συνεχῶς ἐπιβουλευομένου ταῦτον καὶ ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς πόλεμον καὶ τὴν δολοφονίαν αὐτοῦ τὸ 17 μ.Χ. δὲν ἐπέτρεψε φαίνεται εἰς αὐτὸν νὰ βοηθήσῃ τὸν ποητὴν ὁ ὁποῖος καὶ αὐτὸς ἀπέθανε τὸ 17 μ.Χ. εἰς Τόμιους.

Τούτους διεδέχθησαν εἰς τὰ δύο τμήματα τῆς Θράκης, εἰς μὲν τὸ τμήμα τοῦ Ραισκουπόριδος Γ' ὁ υἱὸς τούτου Ροιμητάλκης ὁ Β' (19 - 37 μ.Χ.) εἰς δὲ τὰ πεδινὰ μέρη οἱ υἱοὶ τοῦ Κόττους (1), οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀγγλικοὶ, καὶ ἐπομένως κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν συνθήκην ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ Ρωμαίου Τριβαλλιανοῦ Ρούφου. Ὁ διαδεχθεὶς ὅμως τὸν Τιβέριον εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Ρώμης Γάιος Καίσαρ (Καλλιγούλας) ἀπέδωκεν ὄχι μόνον τὸν θρόνον τοῦ πατρός του εἰς τὸν παιδικὸν του φίλον Ροιμητάλκην, ἀπομακρύνας ἐκεῖθεν τὸν Ρωμαῖον ἀντιβασιλέα, ἀλλὰ καὶ τὸ τμήμα τὸ ὅποιον κατεῖχεν ὁ Ροιμητάλκης ὁ Β' ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ραισκουπόριδα τὸν φονέα τοῦ Κόττους, ἤμειψε δὲ αὐτὸν διὰ τοῦ βασιλείου τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας κατὰ Δίωνα τὸν Κάσσιον. Ὁ Ροιμητάλκης ὁ Γ' φίλος τῶν Ρωμαίων ἐδασίλευσε μέχρι τοῦ 46 μ.Χ. ὅπτε ἀπέθανεν ὑπὸ τραγικᾶς συνθήκας. Οὗτος ἐρωτευθεὶς παραφύρως ἀγεφίαν του ἐπροκάλεσεν τὴν ζηλοτυπίαν τῆς συζύγου του ἡ ὁποία καὶ τὸν ἐφύγευσεν. Φαίνεται ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του, λόγῳ τῆς πρὸς τὴν Ρώμην φιλίας του ἢ καὶ ἄλλων αἰτίων οἱ Θράκες Κοιλαλήται βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Ὀδρουσῶν καὶ Δίων ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Ρωμαίων, ἡ ἐπανάστασις τῶν ὁποίων κατεστάλη μετὰ πολλοῦ κόπου. Φαίνεται δὲ ὅτι κατὰ ταύτην ἐκινδύνευσαν πολὺ ὅτε Ροιμητάλκης καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Πυθοδώρις, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς εὐρεθείσης ἐπιγραφῆς τοῦ θάβρου τοῦ ἀνεγερθέντος μνημείου εὐχαριστηρίου πρὸς τοὺς θεοὺς, καὶ ἡ ὁποία ἐπιγραφή ἔχει οὕτως: «ΘΕΩ ΥΨΙΣΤΩ ΩΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ ΥΠΕΡ ΣΩΤΗΡΙΑΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΟΥΣ ΚΑΙ ΠΥΘΟΔΩΡΙΔΟΥ ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΚΟΙΛΑΛΗΤΙΚΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ ΚΙΝΔΥΝΟΥ».

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ροιμητάλκου Γ' ἡ Θράκη ἔπαυσε νὰ εἶναι ἡμιανεξάρτητος, ὡς ἦτο, ἀλλὰ κατέστη Ρωμαϊκὴ ἐπαρχία (1), ὁ Ροιμητάλκης ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος βασιλεὺς αὐτῆς, καὶ οὕτω μετὰ 214 ἔτη ἡ Θράκη ἠκολούθησε τὴν Μοίραν τῆς ἀδελφῆς Μακεδονίας.

1) Ὁ Κόττος ὁ Β' ἀποθανὼν ἀφῆκεν πρὸς υἱοὺς ἀγγλικούς, τοὺς Ροιμητάλκην, Παλέμωνα καὶ Κόττον. Ἡ μήτηρ αὐτῶν Ἰνδικωνία Τρύφωνια ἀπέστειλε τὸν Ροιμητάλκην πρὸς ἐπιπαύειον εἰς τὴν Ρώμην, ἀφωρῶς πληροῖον τῶν συγγενῶν αὐτῆς, ἐκεῖ δὲ οὗτος εἶχε συμπαιδείαν καὶ φίλους τῶν Γάιου Καίσαρος, τῶν μετέπειτα αὐτοκράτορα Κιλλιγούλων καὶ ἄλλων.

1) Ὁ Ροιμητὸς Πόπλιος (TACTUS POPLIUS CORNITIUS) εἰς τὰ «Χρονικά» του (ANNALES) ἀναφέρει τὰ τῆς περιόδου ταύτης.

ΑΛΕΞΙΟΥ ΛΟΥΪΖΟΥ
Ἀρχιτέκτονες Δρ Μηχανικοῦ

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΗΜΕΡΙΝΗΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΝ

Ἡ ἔκτασις πού σήμερα εἶναι τὸ Βουλγαρικὸν Κράτος ὑπείγεται ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἀρχαίαν Θράκην, χώραν κατοικουμένην εἴτε ἀπὸ τὸν ἀρχικῶς συγγενῆ πρὸς τοὺς Ἕλληνας λαὸν «τοὺς Θράκας», εἴτε ἀπὸ τὸν ἀναπτυχθέντα ἀργότερα, ἀπὸ τὴν ἐπιμιξίαν Θρακῶν μετὰ τοὺς Ἕλληνας.

Οἱ Θράκες, ὡς γνωστόν, μαζί με τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Μακεδόνες, ὑπὸ τὸν Μέγα Ἀλέξανδρον, κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα π.Χ., κατέκτησαν ὅλο τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς Εὐρώπης, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τμήμα τῶν Ἰνδιῶν. Μετὰ τὴν Ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν, ἡ Θράκη διηρέθη εἰς τὴν Ἄνω καὶ Κάτω Μοισίαν, κατοικουμένην πάντοτε ἀπὸ τὸν ἴδιον λαόν. Μετὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους εἰς Ἀνατολικὸ καὶ Δυτικὸ, ἡ Θράκη ἀπετέλεσε «θέμα» τοῦ δευτέρου.

Ἀπὸ τοῦ 7ου αἰῶνος (681), ἐμφανίζονται ἀπὸ βορρὰ οἱ Βούλγαροι εἰσβολεῖς. Πρῶτα πέραν τοῦ Δουνάβεως, ἀργότερα καὶ εἰς τὴν Νότια ὄχθη του. Ζηλότυποι τοῦ πλοῦτου τοῦ Βυζαντίου καὶ πάντοτε ἀντισταθέντες εἰς τὸν ἐξελλισμὸν των, πού κατ' ἐπανάληψιν ἐπεχείρησαν, προσεπάθουν συνεχῶς νὰ εἰσελάσουν εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἐπαρχίαν γιὰ νὰ διευρύνουν τὸν ζωντικὸν των χώρον. Οἱ Βούλγαροι εἶχαν σὰν γνώρισμά των, ὅτι ἦσαν πολεμισταί. Δὲν ἦσαν ἐπιρρεπεῖς εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν τέχνην. Ἐπεχείρησαν κατὰ τοὺς ἀγὰ τοὺς αἰῶνες ἀγῶνες των νὰ προσαρτήσουν γειτονικὰ ἐδάφη μετὰ συνεχεῖς εἰσβολὰς εἰς τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἔτσι ἔχουμε τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Κρούμου (803 - 814), τοῦ Συμιῶν (893 - 927) καὶ τοῦ Καλογιάν (1197 - 1207) τοῦ Ἀσσέν τοῦ 2ου. Φυσικὰ ὅλα αὐτὰ ἤτο ἐπόμενον νὰ δημιουργήσουν τὴν ἀνάγκην ἀντεπιθέσεων τῶν Βυζαντινῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔχομεν τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου (1018 - 1185), πού ὑπέταξε ὁλόκληρην τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν μετέτρεψε εἰς ἐπαρχίαν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας διαρκέσασαν 167 ἔτη.

Εἶναι γεγονός ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἐπεχείρησαν κατ' ἐπανάληψιν νὰ ἐξελλήγισουν τοὺς Βουλγάρους, ὅσάκις ἦσαν οἱ ἰσχυροί, ἢ κατακτηταὶ ἢ εἶχαν

τὴν διοίκησιν εἰς τὰ κατοικοῦμενα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους μέρη καὶ ἤσκουν ἐπιβολήν. Ἄλλὰ οἱ Βούλγαροι εἰς τὴν μεγάλην των πλειονότητα ἀντέστησαν στὴν προσπάθειαν αὐτὴν, μολοντι ἤργησαν πολὺ νὰ ἀποκτήσουν δικὴ των ἐθνικὴν συνείδησιν.

Ὁ Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ὁ Γ' τὸ 862, θέλησε καὶ ἐπέτυχε νὰ τοὺς ἐκχριστιανίσῃ. Γι' αὐτὸ ἔστειλε τοὺς Ἑλληγες Ἱεραποστόλους Μεθόδιον καὶ Κύριλλον οἱ ὅποιοι ἐπέτυχον νὰ τοὺς προσηλυτίσουν στὸν Χριστιανισμόν. Ἐκ τῶν Ἀποστόλων αὐτῶν ὁ Κύριλλος συνέταξε τὴν Κυριλλικὴν γραφὴν δηλαδὴ τὸ σλαβικὸ ἀλφάβητο (μέχρι τότε οἱ Βούλγαροι ἦσαν ἀγράμματοι), ἔλαθεν ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο τὰ γράμματα καὶ τὸ συνεπλήρωσε μὲ ἄλλα γιὰ νὰ ἀνταποκριθῇ στὴ σλαβικὴ προφορά, τῶν συμφώνων ποὺ δὲν ὑπάρχουν στὴν ἑλληνικὴ προφορά.

Οἱ Βούλγαροι, κατὰ τὴν ἱστορίαν των, ἀπεδείχθησαν ὅτι εἶναι λαὸς ἐπιθετικὸς, ἀνικανοποίητος καὶ ρέπων εἰς τὴν οἰκαιοποίησιν ἀδιαφύστων ἱστορικῶν γεγονότων. Τώρα ἀκόμη θεωροῦν δηλαδὴ ὅτι ὠρισμένα ἐδάφη κακῶς δὲν περιλαμβάνονται εἰς τὴν ἐπικράτειάν των ἐπειδὴ κατὰ τὸν ροὺν τῆς Ἱστορίας ἔτυχε κατὰ μικρὰν τιὰν περίοδον νὰ τὰ κατακτήσουν. Τοῦτο εἶναι τόσον παράλογον ὅσον θὰ ἦτο διὰ τοὺς Ἑλληγας νὰ ἀξιοῦν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν τὴν Σικελίαν, ἢ ἀπὸ τὴν Γαλλίαν τὴν Μασσαλίαν.

Θεωροῦν τοὺς ἀποδεδειγμένως Ἑλληγας Μεθόδιον καὶ Κύριλλον ὡς Σλαῦους, ἐπειδὴ ἐγνώριζον τὴν σλαβικὴν διάλεκτον. Θεωροῦν ὠρισμένους Βυζαντινοὺς Ναοὺς ἀποδεδειγμένως ἀνεγεθέντας ἀπὸ Ἑλληγας Τεχνίτας ὅτι αὐτοὶ οἱ Τεχνίτες ἦσαν Σλαῦοι, ἀκόμη δὲ λέγεται ὅτι διδάσκουν στὰ σχολεῖα των ὅτι ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ζῆσας 1500 ὀλόκληρα χρόνια πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Βουλγάρων στὴν Θράκη... εἶναι Βούλγαρος. Ὅμοιον ἀορίστως διὰ τὴν ἀκμὴν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς πρώτης πρωτεύουσῆς των τῆς Πλίσκας ἢ τοῦ Πρεσλάβ ἐνῶ δὲν ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν τί τὸ συγκεκριμένον εἶναι γνωστὸν ὅτι τότε μόλις ἤρχιζε στὴν Βουλγαρία νὰ δημιουργεῖται ἡ ἔννοια τοῦ Κράτους.

Μετὰ τὸν ἐκχριστιανισμόν των, τὸ Βυζάντιον δασάκις ὑπερίσχυε, ἐτοποθέτει στὶς Βουλγαρικὰς Μητροπόλεις, Ἑλληγας ἀρχιερεῖς καὶ ἱερατικὸν προσωπικόν. Ἀντιθέτως ὅτε οἱ Βούλγαροι ὑπερίσχυον, ἀπέπεμπον τοὺς Ἑλληγας καὶ ἐγκαθίστων Βουλγάρους.

Ταῦτα μέχρι τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μετὰ τὴν Ἄλωσιν, οἱ Τούρκοι ἐπέβαλλον τὴν πνευματικὴν Διοίκησιν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ποιήμασιν ἔλων τῶν ὀρθοδόξων τῶν περιλαμβανομένων στὴν κατακτηθεῖσαν Αὐτοκρατορίαν, ἀνεξαρτήτως ἐθνικότητος. Κατὰ τὰ ἔτη ποὺ ἡ Ὄθωμανικὴ αὐτοκρατορία ἐξετείνετο σ' ὅλον τὸν Αἴμιον, σ' ὅλες τὶς περιφέρειες τῶν ὑποδούλων ὀρθοδόξων προΐσταντο Ἑλληγες Ἐπίσκοποι καὶ ἀνώτεροι κληρικοί. Κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, Ἑλληγες καὶ Βούλγαροι ἔζησαν ὅλα τὰ ἀτέλειωτα χρόνια, ὁμοσούντες.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ διήρκεσε μέχρι τὸ 1876, δηλαδὴ τριακόσια ἑβδομήντα τρία χρόνια μετὰ τὴν Ἄλωσιν, ὅτε οἱ Βούλγαροι ἐπέτυχον ἀπὸ τὴν Πύλῃ τὴν ἔκδοσιν Φιρμανίου, μὲ τὸ ὅποιον ἀπεσχίσθη ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον καὶ ἔκτοτε στὶς Βουλγαρικὰς ἐκκλησίας ἐτοποθετοῦντο Βούλγαροι Ἐπίσκοποι.

Ὁ ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1878, προεκάλεσε μεταξὺ τῶν ἄλλων τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸ τῆς Βουλγαρίας καὶ τὴν ἴδρυσιν χωριστῆς Ἡγεμονίας. Τότε ἡ Ἀνατολικὴ Ρωμυλία ἀπετέλεσε ξεχωριστὴ αὐτόνομον ἐπαρχία ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου, τούτου μὴ δεχθέντος τὴν ὑπαγωγὴν τῆς στήν Βουλγαρικὴν Ἡγεμονία λόγῳ τοῦ ὅτι κατωκεῖτο κατὰ πλειοψηφίαν ἀπὸ Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν, ἀπολύτως μορφωμένον καὶ ἐμπορικῶς εὐημεροῦντα ἐνῷ Τούρκοι καὶ Βούλγαροι ἀπετέλουν μειονότητα καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ ἀμορφώτους. Ἐν τούτοις τὸ 1886, οἱ Βούλγαροι ἐμφορούμενοι ἀπὸ ἀπληρσίαν καὶ ἐπιφελούμενοι τῆς τότε καταπτώσεως τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, διὰ πραξικοπήματος προσήρτησαν στὸ νεοπαγὲς τῶν κρατῶν τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν, τὸ δὲ 1906, ἐξεράγη τὸ ἀνθελληνικὸν κίνημα καθ' ὃ οἱ Βούλγαροι ἤρπασαν τὶς Ἑλληνικὰς Ἐκκλησίας καὶ ἐκλείσαν ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ ἐδημιούργησαν τόσον ἐπαχθεῖς ὄρους διαδιώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ὥστε δὲν εἶχον νὰ κάνουν ἄλλο τί ἢ νὰ μεταναστεύσουν εἰς τὴν ἐλευθέρην Ἑλλάδα ἢ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἢ εἰς τὸν Ἰσταντόν.

Ἡ Ἑλλάς τοῦ 1906 μὲ τὰ σύνορά τῆς ἔξω ἀπὸ τὴν Λάρισα καὶ κλυδωνιζομένη καὶ παραπαίουσα μὲ τὰ κατόπιν τῆς ἀπελευθερώσεως γεγονότα, δὲν εἶχεν τότε ἰσχυρὰν φωνὴν διὰ νὰ διαμαρτυρηθῇ, ἀκόμη δὲ περισσότερον νὰ ἀπαιτήσῃ ἀπὸ τοὺς Μεγάλους, δικαιοσύνην. Σήμερον, μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τοῦ πληθυσμοῦ, κατὰ τὴν Συνθήκην τοῦ NEUILLY, δὲν ἀπομένουν πλέον Ἑλληνικὰς παροικίας στὶς πόλεις τῆς Βουλγαρίας.

Εἶναι γεγονός ὅτι οἱ Βούλγαροι ἦσαν πολεμισταί. Οἱ τεχνίτες ποὺ κατεσκεύασαν τὰ ἀριστουργήματα ποὺ σήμερον ἡ Βουλγαρία παρουσιάζει σὰν δικά τῆς, εἶναι βέβαιον ὅτι ἔχουν γίνῃ ἀπὸ Ἑλληνας τεχνίτες τοὺς ἀποκαλούμενους «Κουδαρέους». Εἶναι ἐπίσης γεγονός ὅτι καθ' ὅλην τὴν Τουρκοκρατίαν ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας διευθύνετο ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως μὲ Ἑλληνορθόδοξους ἱερεῖς. Ἐπομένως ὅλα τὰ Μοναστήρια εὐρίσκοντο ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὸν ὅσον ὥστε καὶ οἱ ἐκεῖνες τὶς Μονὰς ποὺ σήμερον παρατηροῦμε σλαβικὰς ἐπιγραφὰς ἢ δῆθεν ἰσχυρισμὸν ὡς ἰδρυθεῖσαι παρὰ Σλαβῶν νὰ ὑποπτευόμεθα παραποίησιν ἢ ἀλλαγὴν καὶ συνεπῶς προὑπαρξίν Βυζαντινῶν ἐπιγραφῶν καὶ κτητόρων. Ἡ συγγένεια τῶν προτύπων, εἴτε κτισμάτων, εἴτε Νάων, Μοναστηρίων, ἢ Ἀγιογραφῶν, πρὸς τὰ ὑπάρχοντα ἐν Ἑλλάδι, ἢ ὁμοίότης τῆς τεχνολογίας καὶ ἐν γένει ὅλων τῶν στοιχείων τῶν ἐκπορευο-

μένων ἀπὸ τὴν μόρφωσιν καὶ τὸ πνεῦμα, δέον νὰ ἀποδοθῆ εἴτε εἰς αὐτοὺς τοὺτους τοὺς Βυζαντινοὺς, εἴτε σὲ δασκάλους ἢ ἐργοδηγούς Ἑλληνας ποὺ ἐδίδαξαν τοὺς Βουλγάρους.

Προσδύομεν ἐπομένως ὅτι αὐτὰ ποὺ τώρα πρόκειται νὰ προβληθοῦν: Κτίσματα — Ναοὶ — Μοναστήρια, ἀποτελοῦν τὴν ἀκτινοβολία τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης, τῶν Ἑλληνοκρατικῶν γραμματικῶν καὶ γενικῶν παραδόσεων εἰς τὸ εὐρὺ χῶρον ποὺ ἄλλοτε ἐξετείνετο ἡ κυριαρχία καὶ ὅτι ἀποτελοῦν τὴν ἐκδήλωσιν τῆς δραστηριότητος καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἐκεῖ ζήσαντος Ἑλληνικοῦ στοιχείου.

Αὐτὸ τὸ ὅποιον ἐδῶ τὸ ἀναφέρω ὡς λογικὴν συνέπειαν ἐβεβαιώθη ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπὸ τὴν μεσολαβήσανσαν διάλεξιν τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Γ. Μέγα καταγομένου ἐκ Φιλιππουπόλεως.

Ὁ καθηγητῆς Μέγας ἀνέφερε σοβαρὰ συγγράμματα ξένων ἐρευνητῶν τὰ ὅποια ἐπαληθεύουν τὴν δι' Ἑλληνικῶν χειρῶν προέλευσιν τῶν παρουσιαζομένων δῆθεν σλαβικῶν μνημείων ἐνῶ ἡ ἐκάστοτε ἐλλειπὴς ἀπόδοσις ὀφείλεται εἰς τὴν περιωρισμένην περιοχὴν τὴν ὅποιαν ἐρεύνησαν καὶ ἡ μὴ ἔκτασις τῆς ἐρεύνης των πρὸς νότον ἐὰν ἐπισκέπτοντο τὴν Καστοριά, τὴν Νάουσα, Βέροιαν, Ἔδεσσαν κλπ. θὰ εὑρισκον τὰς πηγὰς τῶν κακῶς ἀποδομένων εἰς τοὺς Σλαβούς ἀρχιτεκτονικῶν παραδοσιακῶν στοιχείων.

Ἡ λεγομένη Ἀρχιτεκτονικὴ Κληρονομία τῆς Βουλγαρίας, ἐκτείνεται κυρίως εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ροδόπης, μὲ κέντρα τὴν Φιλιππούπολην, Στενίμαχο, Μελένικο, Καβακλί, κλπ., ἀλλ' ἐπίσης εἰς παλιὰς συνοικίαις βορειοτέρων κέντρων ὡς τὸ Τύρνοβο, τὸ Γκάμπροβο, τὸν Τρίαβο καὶ ἄλλας δευτερεύουσας τοποθεσίας ποὺ σήμερα εἶναι χαρακτηρισμέναι ὡς Ἱστορικὰ Μνημεία. Ἐπίσης εἰς τὴν παραλία τῆς Μαύρης Θαλάσσης τὰ κέντρα: Βάρνα, Μεσημβρία, Πύργος, Ἀγγιάλος, Σωζούπολις, Ἀγαθούπολις.

Ὅπως καὶ σὲ μᾶς, ἔτσι καὶ εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀριστουργημάτων τῆς Ἀστικῆς κυρίως Τέχνης, ποὺ εἶχαν σωθῆ μέχρι τὸν 18ον καὶ 19ον αἰῶνα, κατεστράφησαν.

Δὲν εἶναι δυνατόν, εἰς τὴν σημερινὴν περιήγησίν μας νὰ περιλάβουμε ὅτι Ἑλληνικὸ παραδοσιακὸ στοιχεῖο εὐρίσκεται εἰς τὸν Βουλγαρικὸν χῶρον, ἄλλωστε δὲν θὰ μᾶς ἔφθανε καὶ ὁ χρόνος. Ἀναφέρω μόνον ὠρισμένα ποὺ ἐπεσκεψάμεθα καὶ ἐμελέτησα προσωπικὰ κατὰ τὰ δύο ταξίδια μου, τὸ ἕνα τὸν Μάϊο τοῦ 1966 κατὰ τὸ συνεληθὸν εἰς Σόφίαν Συνέδριον Ἀρχιτεκτόνων καὶ τὸ ἄλλο κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1973.

Τὴν περιήγησίν μας θὰ ἀρχίσωμε ἀπὸ τὸ Τύρνοβο. Τοῦτο κατὰ περιόδους ἀνῆκε εἰς τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν, ἀλλ' ὡς κείμενον εἰς Βόρειας κλιτεῖς τοῦ Αἴμου, ἦτο ἐκ τῶν πρώτων ποὺ κατελαμβάνετο ἀπὸ τοὺς Βουλγά-

ρους, ὅταν ἤρχισαν νὰ ἐγκαθίστανται στὴν Νοτίαν ὄχθην τοῦ Δουνάδευος. Ἐπῆρξε ἡ πρωτεύουσα τοῦ δευτέρου Βουλγαρικοῦ κράτους, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς συστάσεώς του τὸ 1185, μέχρι τῆς κατακτήσεως ὀλοκλήρου τῆς Βουλγαρίας ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1393.

Μετὰ τὴν Ἄλωσιν, κατὰ τὰ καθιερωθέντα ἀπὸ τὸν Μωάμεθ τὸν Κατακτητὴν, τὸ Πατριαρχεῖον ἤσκησε τὴν πνευματικὴν Διοίκησιν εἰς ὅλον τὸν ὀρθόδοξον πληθυσμὸν καὶ ἐπομένως καθ' ὅλα τὰ ἔτη τῆς δουλείας μέχρι τοῦ σχίσματος τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρχε Ἕλληγν Ἀρχιεπίσκοπος καὶ ἱερατικὸν προσωπικόν.

Ἡ Βυζαντινὴ ἐπίδρασις στὴν πόλι αὕτη μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τὴν ὑπαρξίν πολλῶν Βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν, ὡς τῶν Ἁγίων 40, τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

Τὸ 1877, κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον, ὁ Ρῶσος στρατηγὸς GOURGO, ἐξεδίωθε τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὸ Τύρνοβο καὶ ἡ πόλις ὑπῆχθη στὴν νεοπαγεῖσαν Βουλγαρικὴν Ἡγεμονίαν.

Τὸ Τύρνοβο εἶναι ἀνακείμενον πόλεως καὶ χωριοῦ. Κεῖται ἐπὶ ἑδαφικῆς διαμορφώσεως πού τὴν ἀποτελοῦν πολλοὶ καταπράσινοι λόφοι πού χωρίζονται ἀπὸ τὸν ὀφιοειδῆ ροῦν τοῦ ποταμοῦ Γιάντρα. Ἡ γύρω ἔκτασις καὶ γενικὰ ὅλος ὁ ὀρίζων εἶναι καταπράσινος καὶ εἰδυλιακὸς κυρίως τὸ καλοκαίρι.

Τὸν χειμῶνα ὅπως βλέπετε, χάνει λίγο ἀπὸ τὸ εἰδυλιακὸ χωρὶς ὅμως καὶ ἀπὸ τὴν ὁμορφιά. Τότε τὰ πολλὰ φυλλοβόλα δένδρα τῆς περιοχῆς εἶναι μὲ τὴν χειμωνιάτικη ἐμφάνισίν τους, οἱ δρόμοι εἶναι χιονισμένοι. Γενικὰ ὅμως ἡ φύσις ἐπροίκισε μὲ πολλὰ προσόντα τὴν τοποθεσίαν αὕτη, λόφοι χαράδρες, ποταμὸς, ὑψώματα, παλάτια, ἐκκλησίαι, παλιὰ σπίτια μὲ χαγιάτια, πού σοῦ θυμίζουν πότε Μέτσοβο, πότε Καστοριά, πότε Σιδηρόκαστρο, ἀλλὰ αὐτὰ φαίνονται πιὸ ζωντανὰ καὶ πιὸ καλλίτερα συντηρημένα ἀπ' ὅτι τὰ δικά μας.

Στὸ ἀνατολικὸν τμήμα ἔκτισαν τὸ νέο Τύρνοβο, γιὰ νὰ μὴν χαλάσουν τὸ παλαιόν. Τὴν πόλι αὕτη τὴν προσέχουν ἀφοῦ ὑπῆρξε πρωτεύουσά των ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνες. Τὸ νέο τμήμα πού τὴν πρώτην φορά πού ἤλθα ἦταν ὑπὸ κατασκευήν, (1966) τὸ (1973, εἶναι συμπληρωμένον, μὲ σύγχρονα καὶ πολυώροφα σπίτια.

Τὸν ὀρίζοντα τοῦ Τυρνοβίου ἐν τούτοις καὶ στὸ παλαιόν του τμήμα, διακόπτουν ἀρκετὰ πολυώροφα.

Στὸ παραδοσιακὸ Τύρνοβο, ὄλη ἡ ἔκτασις εἶναι κατελημμένη ἀπὸ ὀμάδες παλαιῶν σπιτιῶν μέσα στὰ ὅποια ξεχωρίζουν ὀρισμένα Ἀρχοντικά μὲ τεχντροπία συγγενῆ μὲ τὰ Μακεδονίτικα σπίτια μας, τοῦ περασμένου ἢ προπερασμένου αἰῶνα, καὶ εἶναι ὅπως σ' ἐμᾶς χαρακτηρισμένα μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ιδιοκτήτου των.

Μελετώντας αὐτὰ τὰ σπίτια, διερωτᾶται κανεὶς ἐὰν οἱ κατασκευασταὶ ἦσαν Ἕλληνες, ἢ οἱ τεχνίτες των εἶχαν τὴν ἑλληνικὴν μαθητεία. Γιατὶ ἐκτός

ἀπὸ τὸ σύστημα πλινθοδομῆς των πού πιθανῶς νὰ ἔχη μία πρωτοτυπία, τυπικὴ γιὰ τὸ Τύρνοβο, ἢ ὅλη κατασκευὴ των, ἢ ἐσωτερικὴ διαίρεισις των, τὰ χαγιάτια των, εἶναι συγγενέστατα πρὸς τὰ Μακεδονίτικα δικά μας. Κοντὰ στὸ Τύρνοβο, σὲ ἀπόστασι περὶ τὰ 5 χλμ., πρὸς τὰ Β.Δ. μέσα σὲ χαράδρα πού ἀποτελεῖ συνέχεια τῆς διαμορφώσεως πού ἔχει προκαλέσει ὁ ροὺς τοῦ ποταμοῦ Γιάνρτα, σὲ περιβάλλον καὶ φύσι γοητευτικὴ, θρίσκεται τὸ Μοναστήρι «PREO-BAZENSKY», πού σημαίνει ἑλληνικὰ τῆς Μεταμορφώσεως.

Τὸ τελευταῖο τμήμα τῆς διαδρομῆς πρὸς τὸ Μοναστήρι ἀνηφορικῆς μὲ κορδέλλες, σὲ φέρνει στὴν εἴσοδο τῆς Μονῆς, πιστὰ Βυζαντινοῦ χαρακτήρος, στὸν ὁποῖον τόσο πολὺ εἴμεῖς οἱ Ἕλληνας εἴμεθα συνηθισμένοι. Στὴν ἐξωτερικὴ πρόσσοφι πρὸς τὴν κλιτὴ ὑπάρχει σειρὰ ἀγιορίτικων χαγιατιῶν. Τὸ πρόπυλο εἶναι μὲ τροῦλλο καὶ ἡ αὐτὴ ἢ ἐσωτερικὴ πλακόστρωτη. Εἶναι κτισμένο παραλλήλως τῶν θραχωδῶν ὄγκων τῆς κλιτύος, ἀφίγοντας πλάγια πρὸς τὰ δυτικὰ μία δαυσιμένη λωρίδα πού ἐκτείνεται κατὰ μῆκος τοῦ ἄξονος τῆς χαράδρας μὲ διαμήκη διάστασιν πολλαπλασίαν τῆς ἐγκαταστάσεως. Μπαίνοντας μέσα, κυριαρχεῖ ὡς πρὸς τὴν τοποθεσίαν τὸ καθολικόν. Ὁχι ὅμως ὡς πρὸς τὸ μ ε γ ε θ ο ς. Εἶναι μικρὸ γιὰ ἓνα τόσομεγάλον συγκρότημα. Τὸ Καθολικόν τῆς Μονῆς ἐξωτερικῶς στοὺς τοίχους εἶναι ζωγραφισμένο μὲ τοξοτὰ «πανῶ» νεοκλασσικῆς τέχνης. Ὁ ξεναγὸς μου μοναχὸς, μὲ ἐπιληροσφόρησε ὅτι ὁ ναὸς εἶναι νεώτερος σὲ θεμέλια παλαιότερου καὶ ἐκτίσθη στὶς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνος.

Δεξιὰ καθὼς εἰσέρχεται κανεὶς, εἶναι ἡ Καγκελλάρια (ὁ Ξεῶν), ἀπλῆ, καθαρὴ καὶ εὐπρεπῆς. Τοὺς τοίχους κοσμοῦν εἰκόνες τοῦ Ἁθῶ μὲ τίς Μονές τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

Ἡ ἐκκλησία εἶναι εἰς μνήμην τῆς Ἁγίας Τριάδος Βουλγαριστὶ (SVETA TROIKA).

Πρὸς Δ. τοῦ Καθολικοῦ, ἐκτείνεται πρὸς τὴν μακρὰν πλευρά, σειρὰ διόροφος κελιῶν, εὐρισκομένων εἰς ἀρίστην κατάστασιν συντηρήσεως καὶ καθαριότητος, χωρὶς ἔχνος ἐρειπίσεως. Ἐχουν δὲ δυνατότητα ἐνδαιτιήσεως 200 Μοναχῶν, ἐνῶ σήμερον στεγάζονται μόνον 20.

Ἡ πέτερυξ αὐτῆ καθὼς καὶ ἡ ἀπέναντί της, κλιμακώνονται ἀκολουθοῦσαι τὴν ἐδαφικὴν διαμόρφωσιν, πρᾶγμα πού συντελεῖ ὥστε ἡ ἐσωτερικὴ αὐτὴ νὰ φαίνεται εὐρυχωροτέρα.

Χαρακτηριστικὸ στὸν οἰκοδομικὸ ὄγκον τῶν κελιῶν εἶναι τὸ ἐνσωματωμένο Κωδωνοστάσιον, στὸ ὁποῖον κρέμονται δέκα καμπάνες, ἡ μεγαλύτερα τῶν ὁποίων εἶναι δῶρον τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου τοῦ Β' τῆς Ρωσίας εἰς ἀνάμνησιν καὶ ἀνταμιωθῆν γιὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1876 στὸν ὁποῖον οἱ Ρῶσοι ξεσήκωσαν τοὺς Βουλγάρους νὰ συμμετάσχουν ἐναντίον τῶν Τούρκων, τὸ Μοναστήρι αὐτὸ εἶχε μετατραπῆ σὲ Νοσοκομεῖο γιὰ τὴν περίθαλψιν τῶν Ρώσων τραυματιῶν.

Τὸ καθολικόν ἔχει Νάρθηκα πού σὲ χῶρον καταλαμβάνει σχεδὸν τὸ μισὸ

τῆς ὅλης ἐκκλησίας. Ἐχει τοιχογραφίες γνωρίμου σ' ἡμᾶς τεχνοτροπίας.

Τὸ Τέμπλον εἶναι ξυλόγλυπτον καὶ πολὺ καλὰ διατηρημένον ἀλλὰ καὶ ἕνα θαυμάσιον πολυέλαιον ἀπὸ κρύσταλλον Βοημίας, δῶρον καὶ αὐτὸ τοῦ τότε Τσάρου τῆς Ρωσίας Ἀλεξάνδρου τοῦ Β'.

Ἡ διάταξις τῆς Μονῆς εἶναι τέτοια πού ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὴν αὐλήν πού περιγράψαμε, ὑπάρχει καὶ δευτέρα με' ἄλλο καθολικόν, αὐτὸ στὴν μνήμη τῆς Ἀναλήψεως.

Ἐκ τῶν 20, οἱ 10 Μοναχοὶ ἀσχολοῦνται με' τὴν παρασκευὴν κόκκινου κρασιοῦ. Τὸ Μοναστήρι αὐτὸ ἀνεκαινίσθη τὸ 1820 καὶ ἔκτοτε συντηρεῖται πολὺ καλὰ ὅπως σήμερα κανεὶς τὸ διαπιστώνει.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Β' Βουλγαρικοῦ Κράτους 1189 - 1393, ἀπετέλει με' τὰ ἄλλα μεσαιωνικὰ Μοναστήρια τῆς Βουλγαρίας ὡς λεγόταν τὸ Βουλγαρικὸν Ἅγιον Ὄρος SVETA GORA.

Φεύγοντας ἀπὸ τὸ Τύρνοβο, ὁ δρόμος ἀκολουθεῖ πρὸς Νότον τὴν χαράδραν τοῦ ποταμοῦ YANTRA. Μεσολαβοῦν κορδέλλες σὲ ὄνειρῶδες χιονισμένο τοπεῖο, καὶ κατευθυνόμεθα πρὸς τὴν πόλιν GABROVO, πού ἀπέχει ἀπὸ τὸ Τύρνοβο, 40 χιλιομέτρα.

Στὰ 25 χλμ. ἐφάνη μπροστά μας ἕνα βραχῶδες φράγμα. Ἡ ὁδὸς περνᾷ μέσφ σήραγγος, πρὶν, ὅμως ὑπάρχει διακλάδωσις κατηφορικὴ, πού ἄγει στὴν κοίτη τῆς χαράδρας, ὅπου εἶναι χτισμένο τὸ Μοναστήρι DRIANOVO, καὶ αὐτὸ φυσικὰ Βυζαντινόν.

Ὁ καιρὸς εἶναι ψυχρὸς, τὸ χιόνι στρωμένο, ὁ χρόνος ἐλάχιστος γιὰ νὰ μπορέσῃ κανεὶς με' ἡσυχίαν νὰ μελετήσῃ.

Ἐνα κτίριο σὲ πλακόστρωτη πλατεῖα ἔχει καὶ τὴν μεγάλην τοξοτὴ πύλην τῆς Μονῆς. Ἐσωτερικῶς συνεχόμενον στὸ κτίριο αὐτό, ἕνα διόροφο ἐπίμηκες ὑπόστεγο, ξύλινο με' χοντρά κουτούκια γιὰ κολῶνες, πολὺ γραφικόν.

Αὐτὸ ἦταν μία μεγάλη ἀποθήκη τοῦ Μοναστηριοῦ. Ὁ δρόμος ἐσωτερικὰ πλακόστρωτος ὁδηγεῖ στὸ Καθολικόν.

Τοῦτο εἶναι Βυζαντινοῦ τύπου, με' πρότυπον ἀπαντώμενον στὴν Βουλγαρία, με' θαυμάσιον ξυλόγλυπτο τέμπλο καὶ με' τοιχογραφίες στὸν κυρίως Ναὸ καὶ στὸ Νάρθηκα.

Τὰ ἄλλα κτίσματα τῆς Μονῆς χωρίζονται με' ἕνα μαντρότοιχο καὶ εἶναι ἀθέατα, πιδὸ πίσω, ὑπάρχει μία σειρὰ σπιτιῶν πού πιθανὸν νὰ εἶναι κελιά.

Στὴν ἐποχὴ αὐτῇ, στὴ Βουλγαρία δὲν ὑπάρχει τουριστικὴ κίνησις καὶ ἔτσι τὸ μικρὸ μαγαζάκι πού πωλεῖ ἀναμνηστικὰ καὶ περιγραφές τοῦ Μοναστηριοῦ, εἶναι κλειστὸ καὶ δὲν μπόρεσα νὰ πάρω περισσότερες πληροφορίες γι' αὐτὸ τὸ Μοναστήρι μολονότι ἀνεζήτησα καὶ στὸ γειτονικόν Γκάμπροβο.

Καθ' ὁδὸν ἐπεσκέφθημεν ἕνα παραδοσιακὸ χωριὸ με' τὸ ὄνομα BOZEN-GHI, χαρακτηριστικὸ γιὰ τὰ διατηρούμενα ὡραῖα λαϊκὰ σπίτια του. Εὐρίσκειται σ' ἕνα παρὰ δεισιὰ κὸ τοπεῖο πού τὸν χειμῶνα ἔχει ἀκόμη πε-

ρισσότερη γοητεία χιονισμένο. Στην Βουλγαρία δὲ ὁ χειμῶνας κρατᾶ περισσότερο ἀπὸ τὸν δικὸν μας.

Οἱ Βούλγαροι, διατηροῦν τὸ BOZENGHI σὰν Λαογραφικὸ Μοῦσεϊο. Τὰ σπίτια κατοικοῦνται καὶ τὸ χωριὸ ἔχει ζωή. Ἔχει μαγαζιά, βιοτεχνία, μπακάλικο, ταχυδρομεῖο. Ὑπῆρχε καὶ ἓνα πολὺ ὄραιο BAR - Ἑστιατόριο μὲ ἀρίστη χωριάτικη ἐσωτερικὴ διακόσμησι, μακρύτερα δὲ ἓνα δεσπότηζον ἀρχοντικό. Εἶναι τὸ καθαυτὸ Μοῦσεϊον μὲ τὶς κάμαρες ἐπιπλωμένες κατὰ τὴν παράδοσι, τὸν Μεσόδομο = Τσαρδάκι, δωμάτιο τοῦ ἀργαλιοῦ, τὴν κουζίνα μὲ τὰ κουζινακὰ τῆς ἐποχῆς, τὸ τζάκι κλπ. Ἐμεῖς στὴν Πατρίδα μας δὲν ἔχομε κάνει κάτι σχετικό.

Ἡ ἐπίσκεψις ἦταν πολὺ σύντομη. Ὅτι εἶδαμε, εἶδαμε, καὶ δρόμο στὸ λεωφορεῖο γιὰ τὸ Γκάμπροβο.

Ἡ πόλις ἀναπτύσσεται παράλληλα στὸ ποτάμι YANTRA καὶ ἔχει μῆκος 8 χλμ. ἐνῶ ἀντιθέτως μικρὸ πλάτος. Εἶναι βιομηχανικὴ καὶ οἱ 80.000 κάτοικοί της εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐργατοτεχνίτες.

Ἐν τούτοις ἔχει μία σχετικὴ μεγαλοπρέπεια. Κτίρια μορφωτικά, Πανεπιστήμιο, μέγαρα Διοικήσεως, ὑψηλὰ κτίρια - γραφείων καὶ δεσπότηζον σὲ ὕψωμα καὶ στὸν ἄξονα τῆς κυρίας ὁδοῦ τὸ Ἐθνικὸν τῶν Θεάτρων Νεοκλασσικοῦ Ρυθμοῦ. Ἡ κυκλοφορία ἀραιὰ ἀντίθετα πρὸς τὴν μεγάλην ποῦ παρατηρεῖται στὶς ἀντίστοιχες δικές μας μικρὰς πόλεις.

Ἡ παλιὰ πόλις χτισμένη ὄλο σοκνάκια, μὲ σπίτια μονόροφα καὶ διόροφα μὲ πολλὰ χαγιάτια.

Τὸ Γκάμπροβο λίγα χρόνια πρὶν διετηρεῖτο σὰν παραδοσιακὸς οἰκισμὸς ἀλλὰ ὑπέστη τὴν τύχη τῶν δικῶν μας μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐξαφανισθοῦν κατὰ τὸ πλεῖστον πολλοὶ θησαυροὶ σὲ λαϊκὰ σπίτια.

Βρέθηκε ὅμως ἐγκαίρως ἓνας Βούλγαρος Ἀρχιτέκτων ποῦ ἐπρόλαβε νὰ ἀποτυπώσῃ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἐνδιαφέροντα ἀρχοντικά καὶ νὰ ἐκδώσῃ ἓνα λεύκωμα ἔγχρωμο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο πῆρα νὰ σᾶς δείξω μερικὲς χαρακτηριστικὰς προβολές.

Τὸ Γκάμπροβο, ποῦ ἦταν πέρασμα, ἐστηρίζετο ἀπὸ αἰώνων στὴν βιοτεχνία καὶ ἐμπόριο. Ἔτσι τὰ σπίτια τῶν προσηρμίσθησαν στὸν τρόπο αὐτὸν τῆς ζωῆς, χτισμένα μὲ τὴν πρόσοψι στὴν οἰκοδομικὴ γραμμὴ καὶ τὸ ἰσόγειο διατεθειμένο ἀποκλειστικὰ γιὰ καταστήματα καὶ προθήκες, ἢ δὲ εἴσοδος τοῦ σπιτιοῦ ἦταν ἀναγκαστικὰ ἀπὸ τὴν πίσω πρόσοψι στὴν ἐσωτερικὴ αὐλή. Ἦσαν δὲ χωρὶς μεσοτοίχους, μὲ τὸ ἐλεύθερο οἰκοδομικὸ σύστημα. Κατὰ κανόνα, σκάλα ὀδηγεῖ στὸν ὄροφο, ὅπου ὁ μεσόδομος — τσαρδάκι, συμπληρούμενος μὲ τὸ χαγιάτι — κλειστὸν ἐξώστη — συνήθως μερικὰ σκαλιὰ ψηλότερα. Τὸν χώρον συνεπλήρουν τὸ τζάκι καὶ τὸ κιάσκι, ἤτοι ἀνοικτὸν ἐξώστη πρὸς τὸ μέρος τοῦ κήπου.

Φεύγοντας ἀπὸ τὸ Γκάμπροβο, πρὸς Φιλιπούπολιν, ὁ δρόμος περνᾷ ἀπὸ

κατωκημένην περιοχή, στην οποία διακρίνονται πολλές φορές, σειρές σπιτιών παλαιών που διατηρούν τον χαρακτήρα και έναρμονίζονται πολύ με την γύρω φύσιν. Για τονισμό αυτού του στοιχείου της περιοχής οι Βούλγαροι για τουριστικούς σκοπούς άνεστήλωσαν στην θέσιν ενός κατεστραμένου χωριού, ένα νέο με προσπάθεια να διατηρήσουν πιστά τον τύπο των σπιτιών και έτσι ίδρυσαν το χωριό ΕΤΕΡΑ που αποτελεί ένα θαυμάσιο συγκρότημα.

Το τοπίον είναι πάλι μαγευτικό. Μέσα στο χωριό κυλά ένα μικρό ποταμάκι και σε αποστάσεις οι δύο όχθες συνδέονται με ξύλινες γέφυρες.

Χιονίζει εκείνην την ώρα, πράγμα που προσέθετε στην γοητεία. Ήταν φανερά η προσπάθεια καλής κατασκευής και πιστής στην παράδοση.

Τα σπίτια κατοικούνται. Τα μαγαζιά στεγάζουν μία παραδοσιακή διατεχνία. Σχοινάδικα, μπακίρια, τσουκάλια, ξυλόγλυπτα κλπ.

Χαρακτηριστικό ήταν ένα εργαστήριο επάνω στο ρυάκι που έπλεξε σχοινιά με κίνηση από πρωτόγονους υδροτροβίλους που κινούσαν στρεπτήρες.

Έκει συνήντησα ένα τεχνίτην 98 ετών, υγιέστατον και δυνατόν. Έγνώριζε τα Έλληνικά γιατί είχε μείνει στην Ελλάδα το 1918.

Από το ΕΤΑΡ προς την Φιλιπούπολι, περνάμε κατευθυνόμενοι προς Νότον, μία διάβασις του Αΐμου, σε ύψος 2.000 μ. Έκει έχουν ανεγείρει μίαν αναμνηστική Στήλη της Μάχης των Ρώσων εναντίον των Τούρκων το 1876, πόλεμος που είχε ως συνέπειαν την απελευθέρωσιν της Βουλγαρίας. Προς τα κατάντη, αναμνηστική είναι επίσης η πομπώδης εκκλησία SIPCA, με χρυσίζουσα στέγη που θυμίζει λίγο την χλιδή του Αγίου Βασιλείου της εκκλησίας του Κρεμλίνου στην Έρυθρά Πλατεία, κατόπιν στην πεδιάδα και τελικώς στην όμορφη Φιλιπούπολι, ένα από τα δράσαντα Κέντρα του Έλληνισμού.

Τώρα υπάρχει μόνο σαν ανάμνησις ή ελληνικότης της πόλεως αυτής. Περιγράφεται από τους Ιστορικούς σαν ή μεγαλειότερα και ωραιότερα πόλις της Θράκης. Την ίδρυσε ο Φίλιππος ο Μακεδών το 341 π.Χ., κατά την εκστρατείαν του κατέκτησε την Θράκη. Κατελήφθη από τους Ρωμαίους τον 1ον π.Χ. αιώνα και μετά υπήρξε η πρωτεύουσα επαρχίας της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Μετά την κάθοδον των Βουλγάρων στον Αΐμον, τόσοσιν κατά την εποχήν του πρώτου Κράτους των (861 - 1018) όσον και κατά τον δεύτερον (1189 - 1393), υπήρξε συνεχής στόχος. Κατελήφθη υπ' αυτών για πρώτη φορά υπό του Καλογιάν (1204). Απελευθερώθη από τους Βυζαντινούς και ανεκατελήφθη από τους Βουλγάρους πέντε φορές μέχρις ού ήλώθη υπό των Τούρκων.

Μετά την απελευθέρωσιν της Βουλγαρίας από τους Τούρκους κατά τον Ρωσοτουρκικόν πόλεμον το 1878, ως ελέχθη, όλόκληρον το τμήμα αυτό της τουρκοκρατουμένης Θράκης με το όνομα «Ανατολική Ρωμυλία», με πρωτεύουσαν την Φιλιπούπολιν, εξηρέθη της νεοπαγούς Βουλγαρικης Ήγεμονίας, τη

ἐπιμονῇ τῆς Πύλης ὡς περιοχὴ κατοικουμένη ἀπὸ πολυπληθῆς Ἑλληνικὸ στοιχεῖο, ἀλλὰ καὶ τῇ ὑποστηρίξει τῶν Δυνάμεων γιατί δὲν ἤθελαν νὰ ἴδουν τὴν Ρωσὶαν κατερχομένην μέχρι τοῦ Αἰγαίου, καὶ ἀπετέλεσε ἰδίαν Ἡγεμονίαν μὲ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου.

Δυστυχῶς οἱ Βούλγαροι, πραξικοπηματικά τὴν κατέλαβον τὸ 1886 καὶ παρ' ὅλο αὐτό, ἡ Φιλιπούπολις μὲ τὸν ἀκμαῖον Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν τῆς, τὸ δραστήριον ἐμπόριόν των, τίς 7 ἐκκλησίες τῆς καὶ τὰ πολλὰ ἐκπαιδευτήριά τῆς ἐξηκολούθησε, παρὰ τὴν δίωξιν νὰ ἀναπτύσσεται μέχρι τοῦ ἀνθελληνικοῦ κινήματος τοῦ 1906, ὅτε οἱ Βούλγαροι ἤρπασαν ὅλες τίς ἐκκλησίες καὶ ἔκλεισαν ὅλα τὰ σχολεῖα καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Ἑλληνας σὲ ὁμαδικὸ ἔκπατρισμό. Ἡ ἀντίδρασις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκδηλωθῇ ἐκ μέρους τῆς τότε Μικρᾶς Ἑλλάδος. Ἐπρεπε νὰ ἐκδηλωθῇ ἀπὸ τὴν Τουρκίαν, διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμιλίαν, ἀλλὰ ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία εὐρίσκετο σὲ κατὰπτωσιν καὶ ἀνίκανος πρὸς πᾶσαν ἀντιμετώπισιν τοῦ πραξικοπήματος.

Ἡ Φιλιπούπολις κεῖται στὸν ποταμὸ Ἐδρό, πού οἱ Βούλγαροι τὸν καλοῦν Μαρίτσα. Βρίσκεται σὲ ὑπέροχη θέσι ἀπὸ ἀπόφωσ στρατηγικῆς, στὴν διασταύρωσιν τῆς Ρωμαϊκῆς ὁδοῦ Ἐγνατίας πού ἄγει διὰ τῆς Φιλιππουπόλεως πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου στὸν Δούναβιν.

Ἡ στρατηγικὴ αὐτὴ θέσις εἶχεν ἐπιβάλλει στοὺς διαφόρους Βυζαντινοὺς αὐτοκράτορας νὰ μεριμνοῦν νὰ ἐποικίζουσιν τὴν Φιλιπούπολιν μὲ ἀμιγῆ ἑλληνικὸν πληθυσμὸν, μετὰ ἀπὸ κάθε δῆλωσι καὶ ἐξανδραποδισμό πού ἐπανειλημμένως ὑφίστατο κατὰ τὰ ἔτη τῆς παρακμῆς τοῦ Βυζαντίου.

Κατὰ τὴν τελευταία περίοδον, τόσο ὁ ποταμὸς ὅσο τὸ σταυροδρόμι τῶν μεγάλων ἀρτηριῶν συνετέλεσε νὰ γίνῃ κέντρον μεγάλου διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου. Τὸ Βυζάντιον ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ὑπῆρξε ἔδρα Ἐπισκόπου καὶ ἔκτοτε ἐρρίζωσε ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Φιλιππουπόλεως μὲ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, τὰ σχολεῖα καὶ τὰ ἔθιμα.

Οἱ Τούρκοι μετὰ τὴν Ἄλωσιν, κατέστρεψαν ὅλες τίς Βυζαντινὲς ἐκκλησίες ὥστε οἱ σημερινὲς νὰ εἶναι μεταβυζαντινὲς ἢ νεώτερες.

Ἐπόλειμμα σήμερον τῆς ἑλληνικότητος τῆς Φιλιππουπόλεως εἶναι τὰ σωζώμενα ἀρχοντικά. Αὐτὰ θρίσκονται συγκεντρωμένα ἐπάνω σ' ἓνα λόφον πού ἦταν ἄλλοτε ἡ καλὴ Ἑλληνικὴ συνοικία, οἱ σχολὲς Ἀρρένων καὶ Θηλέων, κλπ.

Ἐκεῖ ὅλοι οἱ δρόμοι εἶναι σοκκάκια, στενοί, ἀνηφορικοί. Ἡ συνοικία διατηρεῖ τὸν χαρακτῆρα τῆς ὅπως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς.

Τὸ πλακόστρωτον εἶναι τὸ ἴδιον, οἱ φανοστάτες φωτίζουν τὸ γύρω περιβάλλον μὲ τὸ ἴδιον ἀμυδρὸ φῶς τοῦ λαδιοῦ ἢ τοῦ φωταερίου τῆς ἐποχῆς πρὸ ἑνὸς αἰῶνος. Ἐτσι φωτίζονται καὶ ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ των τὰ πάρα πολὺ καλὰ διατηρούμενα Ἀρχοντικά.

Τὴν συνοικία αὐτὴ τὴν περπάτησα καὶ τὴν ἀπήλασα. Τ' ἀρχοντικά φαντάζουσι σὰν παλάτια πού σέ μεταφέρουσι στὴν πρὸ 200 ἐτῶν ἐποχῇ. Ὁ φωτισμός των ἦταν μελετημένος ὥστε ὠρισμένα τμήματα στενῶν ὁρομίσκων ἢ συνεχομένων κλιμακιδῶν χαγιατιῶν, νὰ ἐξαίρωνται καὶ αὐτὸ ἐτόνιζε τὴν ὅλην ἁρμονία. Ἀνεβαίνοντας τὸν ἀνήφορο, παρουσιάζεται ἓνα συνεχές TABLEAU συνθέσεως διαφόρων παραδοσιακῶν σπιτιῶν πού προσελκύει τὴν προσοχὴν.

Ἐντυπωσιακὸ θέμα ἀντικρύσαμε ὅταν φθάσαμε στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου ὅπου εἶδαμε ἓνα μεγάλο τόξο πού δημιουργεῖ εἴσοδο σὰν σέ φρουριακὴ περιοχῇ. Δίπλα θρίσκεται τὸ ἀρχοντικὸ Γεωργιάδη, ἄριστα διατηρημένο, τώρα Μοσεῖον Βιοτεχνίας. Εἶναι ἔργον τοῦ ἀρχιτέκτονος Χατζηγεώργη, ὡς καὶ τὸ διπλὰν τὸ πλέον ἐντυπωσιακὸ στὴν γωνία, πού εἶναι τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Φιλικοῦ Ἀργύρη Κομιζοπούλου ἢ Κουγιουμιτζόγλου (1846), "Ἕλληνας πλουσίου ἐμπόρου. Τοῦτο διατηρεῖται σέ ἀρίστην κατάστασιν. Ἔχει πολλὰ καλλιτεχνικὰ στοιχεῖα, τόσον στὴν πρόσοψιν, ὅσον καὶ στὸν κήπο, καὶ τὸν μαντρότοιχο ἀκόμη.

Ἡ κάτοψις εἶναι ἐνδιαφέρουσα, καθὼς ἐκμεταλλεύεται κατὰ θαυμαστὸ τρόπο τὴν τοπογραφίαν του. Σήμερα οἱ Βούλγαροι τὸ χρησιμοποιοῦν σὰν Ἐθνογραφικὸ Μοσεῖον, ὅλα δὲ τὰ δωμάτια εἶναι ἐπιπλωμένα μὲ τὸν τρόπον τῆς τότε συνήθειας καὶ παρουσιάζει ἔτσι τὴ ζωὴ ἐνὸς πρῶχοντος τῆς ἐποχῆς του. Τριγυρίζοντας τὴ γειτονιά πού ὅλη εἶναι γεμάτη ἀπὸ κτίρια τῆς ἴδιας ἐποχῆς ἢ καὶ παλαιότερα, μᾶς κάνει ἐντύπωσιν ὁ τρόπος μὲ τὸν ὅποιον οἱ Φιλιππουπολίται διακοσμοῦν τοὺς μεσοτόιχους τῶν ἀρχοντικῶν των, μὲ τρόπον ἀντίστοιχον πού εἶδαμε στίς ἐξωτερικὰς προσόψεις τῶν ἐκκλησιῶν τους.

Πιὸ κάτω πάλι εἶναι ἓνα ἄλλο ἀρχοντικὸ τοῦ Μαυρίδη, θαυμασίας ἀρχιτεκτονικῆς ἔπου τὸ 1833 ἐφιλοξενήθη ὁ Γάλλος συγγραφεὺς Λαμαρτίνος. Στὸ ἔργον του «VOYAGES EN ORIENT» τὸ περιγράφει μαζὺ μὲ τίς φυσικὰς καλλονὰς τῆς πρωτεύουσας τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἐγκωμιάζει τὴν Ἑλληνικὴ φιλοξενία.

Πρὸς Νότον τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ σέ ἀπόστασιν 20 χιλμ., εὑρίσκεται ἡ Στενήμαχος, ἄλλο κέντρο τοῦ Ἑλληνισμοῦ πού συνέβαλλε πολὺ ὄχι μόνον στὴν διατήρησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ γεγονός ὅτι οἱ Στενήμαχίται συμμετέσχον σέ ὅλους τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἐλευθέρου καὶ ὑποδοῦλου Ἐθνους ἀπὸ τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, στὴν Κρητικὴ Ἐπανάστασιν, τὸν πόλεμον τοῦ 1897 καὶ στοὺς Βαλκανικοὺς (1912 - 1913), χωρὶς νὰ ξεχάμε ὅτι χάρις εἰς τὴν ἐγκαιρον προειδοποίησιν κατὰ τὸν Α' Βαλκανικὸν πόλεμον τῶν Στενήμαχιτῶν Σουλιώτου Νικολαΐδη, Φιλίππου Νίκογλου ὑπηρετούντων εἰς τὸν Βουλγαρικὸν στρατὸν τοῦ Στρυμῶνος ὡς καὶ τὸν Ἀπόστολον Δοξιάδη ἰατρὸν καὶ Ἀργύριον Μανωλκίδην κατωρθώθη νὰ εἰδοποιηθῇ τὸ Ἑλληνικὸν Ἐπιτελεῖον καὶ νὰ προηγηθῇ ἢ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἀκολουθοῦμε ὁδὸ κατὰ μῆκος ἑνὸς φαραγγιοῦ μέσα σ' ἐξαιρετικὴ φύσι. Στὸ βάθος εἶναι ὁ ποταμὸς Τσάγιας τῆς Στενημάχου. Προχωρῶντας πρὸς τὴν στενωπὸν, προβάλλει ἕνας θράχος, στὴν κορυφὴ τοῦ ὁποίου βρίσκεται μία ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Πετριτζιώτης τῆς ὁποίας τὸ περιεργὸ εἶναι ὅτι ἡ ἐγκαρσία διαστάσεις εἶναι δυσανάλογα μικρὴ 6 μ. ἐν σχέσει πρὸς τὴν διαμήκη 20 μ. Τοῦτο δικαιολογεῖται γιατί ἔχει καταλάβει ὁλόκληρο τὸ μικρὸ ὑψίπεδο τῆς κορυφῆς τοῦ θράχου ποῦ ἔχει τὸ ἴδιο σχῆμα.

Εἶναι ἡ Βυζαντινὴ ἐκκλησία τοῦ Φρουρίου, τοῦ 12ου αἰῶνος, ποῦ ἐδέσποζε τοῦ στρατηγικοῦ αὐτοῦ περάσματος.

Οἱ Βούλγαροι γιὰ νὰ δημιουργήσουν τὸν μῦθον τοῦ ASENVOGRAD ἐπλασαν τὴν διήγησιν ὅτι ἐκεῖ ἦτο τὸ ἀνάκτορον τοῦ τσάρου ASEN II, ἑνὸς τῶν Ἀσενιδῶν τῆς δυναστείας τοῦ 6' βασιλείου των.

Τὸ φρούριον αὐτὸ τῆς στενωποῦ τῆς Στενημάχου, ἐκτίσθη τὸ πρῶτον ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ. Τὸ 1231 ἐπὶ τοῦ 2ου βασιλείου τῶν Βουλγάρων ὅτε εἶχεν καταληφθῆ ἡ περιοχὴ, ἐπεσκευάσθη ἀπὸ τὸν Ἀσὲν τὸν 2ον, καὶ ἐδημιούργησαν τὸν μῦθον τοῦ ἀνακτόρου του.

Ἡ Στενημάχος τὸ 1083 ἦτο πρωτεύουσα ἐπαρχίας ἀνηκούσης στὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἠκολούθησεν τὴν τύχην τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων μέχρις οὗ παρεχωρήθη στοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τὴν φθίνουσαν τότε Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν, τὸ δὲ 1363 κατεκτήθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Μέχρι τοῦ ἀνθελληνικοῦ κινήματος τὰ πάντα ἦσαν Ἑλληνικά. Ἐκκλησίες, σχολεῖα, γλῶσσα, χοροὶ καὶ τραγοῦδια καὶ ἐπιγραφαί. Πλῆθος διακεκριμένων Ἑλλήνων σήμερον ἔλκουν τὸ γένος ἀπὸ τὴν Στενημάχον. Μέχρι τότε εἶχεν ἐκπαιδευτήρια, λέσχας συλλόγους, ἑπτὰ Ναοὺς μεταβυζαντινοὺς, σήμερον ἐπὶ θράχου σίζεται ὁ μόνος ἐρειπωμένος Βυζαντινὸς Ναός, Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου.

Στὴν Στενημάχο μᾶς ξενάγησε ἕνας Βούλγαρος δημοσιογράφος στὴν καθ' αὐτὸ ἑλληνικὴ συνοικία, ἐκείνη ποῦ εἶχε μείνει κατὰ τὴν περίοδο πρὸ τοῦ τελικοῦ ξεριζώματος.

Εἶδαμε πολλὰ σπίτια, τὸ σχολεῖο στὸν Λόφο τῶν Ταξιαρχῶν, ἐκκλησίαις παλιῆς Ἑλληνικῆς, ἀκούσαμε ἑλληνικὰ ἀπὸ ἠλικιωμένους Βουλγάρους ποῦ ἐπρόλαβαν ἀκόμη τὴν ἐποχὴ τοῦ ἀκμαίου ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ.

Ὁ δημοσιογράφος αὐτὸς μᾶς ἔλεγε ὅτι στὴν περιοχὴ Στενημάχου - Φιλιππουπόλεως, μὲ τὰ γύρω πολυάριθμα χωριά, ποῦ τὴν ὠνόμαζαν Μικρὴ Ἑλλάδα, ζοῦσαν 500.000 Ἑλληγες, 1.000 μόνον Βούλγαροι καὶ 200 Τούρκοι δηλαδὴ ἐποχῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας. Εἶναι χαρακτηριστικὸ νὰ τὸ ἀκοῦς ἀπὸ ἕνα ὄριμο Βούλγαρο.

Μᾶς ἔδειξε τὸ σπίτι τοῦ τότε Ἑλληγος προξένου, τυπικὸ μακεδονίτικο μὲ ἀλλεπάλληλα χαγιάτια, ἄριστα διατηρημένο.

Μεταξὺ ἄλλων ἀκούσαμε ὅτι μέχρι τοῦ 1906, ὅλες οἱ ἐπιγραφῆς ἦσαν

Ἑλληνικὲς καὶ τότε ὅλοι ἐπίστευαν ὅτι θὰ ἤρχετο ἡ στιγμή νὰ προσκολληθῇ αὐτὴ ἡ περιοχή στὸν μητρικὸ σκελετό.

Ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς πόλεως, Δημοτικὰ Ἰδρύματα, Σχολεῖα, σπῖτια, σὲ κάνουν νὰ νομίζης ὅτι βρίσκεσαι σὲ κάποια ἑλληνικὴ ἐπαρχία, ἀφοῦ ὅλα εἶναι καμιωμένα ἀπὸ ἑλληνικὰ χέρια. Ἴδου καὶ δύο ἀπόψεις ἀπὸ τὴν σύγχρονη Στενὴμαχο.

Προχωρῶντας μέσα στὴν ἴδια μαγευτικὴ φύσι, τῶν ὑπωρειῶν τῆς Ροδόπης, μετὰ διαδρομὴν περίπου 10 χλμ., φθάνουμε στὸ Μοναστήρι τοῦ Μπάτσκοβο, ὅπως τώρα ὀνομάζεται, τοῦ 11ου αἰῶνος. Μπάτσκοβο, Πετρίτσιο Ἑλληνικά, εἶναι τὸ πλησίον χωριό. Τὸ Μοναστήρι πού μέχρι τὸ 1886 κατεῖχετο ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας κατὰ τὴν περίοδο τοῦ ζῶντος Ἑλληνισμοῦ ὀνομάζετο Μονὴ τῆς Στενὴμάχου ἢ Πετριτσιονίτισης, καὶ τιμᾷ τὴν μνήμην τῆς Ἁγίας Ἐλεούσας καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Τοῦτο διατηρεῖ ζωηρὰ τὴν Ἑλληνορθόδοξον προέλευσίν του μὲ ἀνέπαφες ὅλες τὶς βυζαντινὲς ἐπιγραφές. Τὸ Μοναστήρι κατὰ τὰ μακρὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ἐπανειλημμένως κατεστράφη καὶ ἀνοικοδομήθη, τὰ δὲ διατηρηθέντα σχετικῶς ἀνέπαφα τμήματά του εἶναι τὸ κυρίως Καθολικὸν του καὶ ἡ Τράπεζα. Ἰδρῦθη ἐπὶ βασιλείας Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ, φέρεται δὲ ὡς ἰδρῦσας αὐτὸ ἓνας στρατηγὸς καὶ αὐλικὸς τοῦ Βυζαντίου, ὁ Γρηγόριος Πακουριανός, Δομέστιχος τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις ὑπῆρξε καὶ στρατιωτικὸς Διοικητὴς τῆς περιοχῆς, Βούλγαρος τὴν καταγωγὴν. Εἶναι τὸ ἀρχαιότερον ἀπὸ τὰ σήμερον σωζόμενα μαζὺ μὲ τὸ Μοναστήρι τῆς Ρίλας τὸ ὁποῖον θὰ περιγράψουμε πιὸ κάτω.

Ἐχει τυπικὴ μορφή καὶ ἐξωτερικῶς θυμίζει λίγο τὴν σημερινὴν Ἁγία Λαύρα. Ἐσωτερικῶς ἀποτελεῖ μία τετραγωνικὴ αὐλὴ μὲ γύρω διόροφον σειρὰ κελιῶν καὶ στῆ μέση τὸ διπλὸ καθολικόν. Μετὰ τὸν Νάρθηκα τοῦ κυρίως Ναοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι προσκεκολλημένος ἄλλος Ναὸς τῶν Ἀρχαγγέλων σὲ πρῶτον ὄροφον γιατί τὸ ἰσόγειον ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς κυλινδρικοὺς θόλους. Ἔτσι δημιουργεῖ μίαν εὐχάριστη πρωτοτυπία. Ἐχει πλοῦτον τοιχογραφιῶν πού ὅλες διατηροῦν ἀκόμη τὶς ἑλληνικὲς ἐπιγραφές. Λέγεται ὅτι ὁ ἐπιχειρηθεὶς ἐκβουλγαρισμὸς τῶν ἐπιγραφῶν δὲν ἦτο ἐπιτυχὴς καὶ ὑπῆρξε κίνδυνος νὰ βλαθῇ ἀνεπανόρθωτα ἡ ὅλη τοιχογραφία.

Σ' αὐτὴ τῇ θαυμασίᾳ πινακοθήκῃ τῆς Βυζαντινῆς τεχνοτροπίας συγκαταλέγεται ἡ εἰκὼν τῶν Κτητόρων τῆς Μονῆς Γεωργίου Γραμματικοῦ μὲ τὸν γιὸ τοῦ Κωνσταντῖνου πού ἐδαπάνησαν γιὰ τὴν ἀνακαίνισιν τῶν τοιχογραφιῶν τὸ 1850, στὸν Νάρθηκα τοῦ κυρίως Ναοῦ τὸν Παντοκράτορα, τὴν Παναγίαν μὲ τοὺς δύο Ἀρχαγγέλους καὶ τὸν Τσάρον Ἰβάν Ἀλέξανδρον ὁ ὁποῖος φέρεται κατὰ τοὺς Βουλγάρους ὡς ἐπισκευάσας τὴν Μονὴν κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα. Ἄλλη μία τὴν Δευτέρα Παρουσία ἡ ὁποία βρίσκεται στὸν δυτικὸ τοῖχο τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀρχαγγέλων, φωτογράφησα διαστικὰ καὶ κρυφὰ γιατί ἀπηγορεύετο.

Μαζὺ μὲ τὸ Καθολικὸν ἐσώθη ἀπὸ τὸ παλαιὸν συγκρότημα τῶν κτισμά-

των. Τὸ ἰσόγειον τῆς Δυτικῆς πλευρᾶς εἶναι κατασκευὴ θολωτὴ μὲ κυλινδρικό θόλο καὶ στεγάζει τὴν Τράπεζαν. Ὁ χώρος αὐτὸς εἶναι γεμάτος μὲ τοιχογραφίες μεταξύ τῶν ὁποίων διακρίνομε τὸν φιλόσοφον Κύαρον καὶ μορφὴν τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὴν γνωστὴν μας Βυζαντινὴν τεχνοτροπίαν.

Παραπλευρῶς τῆς Τραπέζης ἐσώθη καὶ ὁ χώρος τοῦ μαγειρείου μὲ σειρὰν ἐστιῶν γύρω ἀπὸ τοὺς τοίχους, πυραμοειδῆ θόλον ποῦ καταλήγει σὲ παλαιὰ καμινάδα.

Τὸ τμήμα αὐτὸ τῆς Μονῆς, μαζὺ μὲ τὸ καθολικό, εἶναι ἐκεῖνα ποῦ ἔμειναν ἀνέπαφα παρὰ τίς δηλώσεις, πυρκαϊές, ξανακτισίματα καὶ μεγενθύνσεις.

Οἱ λοιπές τοιχογραφίες τῆς Τραπέζης, παριστοῦν σὲ μορφές ἁγίων τὴν σειρὰν τῶν ἀρχαίων λογίων Ἀριστοτέλους, Διογένης, Ἀριστοφάνους, Κλεομέδωνος, Σωκράτους, Πυθαγόρα, Πλάτωνος κλπ.

Διατηρεῖται ἐπίσης ἡ Τράπεζα τοῦ φαγητοῦ, μαρμαρίνη μὲ ἐνθέσεις γιὰ τὸν κάθε γευματίζοντα ἀλλὰ καὶ μὲ ἑλληνικὲς ἐπιγραφὰς πάλιν τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων ὥστε ὁ κάθε μοναχὸς ἐκάθητο γιὰ νὰ γευματίσῃ σὲ συμβολικὴ θέσι ἑνὸς ἐξ αὐτῶν.

Ἐξωτερικῶς στὸν τοῖχο τῆς Τραπέζης ὑπάρχει μία μεγάλη καὶ πολὺ παραστατικὴ νωπογραφία ποῦ παριστᾷ τὸ τοπίον ὅπου ἡ Μονή, μὲ πομπὴν λιτανεύσεως τῆς εἰκόνης τῆς Θεοτόκου μὲ ἑξαπτέρυγα πρὸ τῆς Πύλης, καὶ πολλοὺς Ἱερεῖς, Ἐπιτρόπους, Μοναχοὺς ὅλους μὲ πολύχρωμα ἄμφια κατὰ τὸν πρὸ αἰῶνος τρόπον. Πολλὰ δένδρα καὶ κυπαρίσσια τὸ περιβάλλουν.

Κατὰ τοὺς Βουλγάρους αὐτὴ ἡ γιγαντιαία νωπογραφία, παρὰ τίς ἑλληνικὲς ἐπιγραφὰς τῆς, ἀποδίδεται στὸν Γεώργην Δαντζῶφ, ζωγράφον ποῦ ἔζησε τὸ δευτέρου ἡμισιοῦ τοῦ 19ου αἰῶνος ἐκ Στενιμάχου, ἐνῶ κατ' ἐπιγραφὴν τοῦτο ἔγινε τὸ 1850 ὑπὸ τοῦ Μόσχου τοῦ Ἀνδριανουπόλιτου.

Ὁ κυρίως ναὸς ποῦ περιγράψαμε εἶναι τύπου τετρακονίου καὶ τρίκογχος Ἀθωνικοῦ τύπου. Ἐσωτερικῶς εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν ἱστορημένος καὶ ἔχει θαυμάσιο ξυλόγλυπτο τέμπλο.

Πρὸς τὴν νοτίαν πλευρὰν καὶ ἔξω τῆς κυρίας αὐλῆς, ὑπάρχει δευτερεύουσα αὐλὴ ποῦ ἄλλοτε περιετοιχίζετο καὶ αὐτὴ ἀπὸ κελιά καὶ ποῦ τώρα μόνον σώζονται οἱ τοῖχοι. Στὸ μέσον εὐρίσκεται τὸ Καθολικό, ὁ Ἅγιος Νικόλαος (1803). Ὁ Ναὸς αὐτὸς ἔχει θολωτὸ ὑπαίθριον Νάρθηκα πλήρως ἱστορημένος ἀπὸ νεωτέρας ἐποχῆς τοιχογραφίες φιλοτεχνημένες ἀπὸ τὸν Βούλγαρο καλλιτέχνη Ζαχαρὶ Ζωγράφ.

Μ ε σ η μ β ρ ί α, πόλις στὴν Μαύρην θάλασσα. Σήμερα, λόγῳ τῆς ἑδαφικῆς διαμορφώσεως εἶναι μία νησίς ποῦ συνδέεται μὲ μία λωρίδα δρόμου στηριζομένου σὲ ἀψιδοστοιχίας, μήκους 300 μ. Ἡ Μεσημβρία ἀναφέρεται στὸν Ἡρόδοτον. Κτίσθηκε τὸ 403 π.Χ. ὑπὸ ἀποίκων Βυζαντινῶν καὶ Καρχηδονίων. Κατὰ Στράβωνα ἐκτίσθη ἀπὸ Μεγαρεῖς. Ὁ Λέων ὁ Ἰσαυρος, κατήγετο ἀπὸ τὴν Μεσημβρία. Τὸ 814 παρὰ τὴν Μεσημβρίαν κατετροπώθη ὁ Κροῦμος.

Κατὰ τὴν 4ην Σταυροφορίαν, περιήλθε στοὺς Βουλγάρους, κατόπιν ἀνεκατελήφθη ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς, πάλιν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους μέχρι τοῦ 1300 καὶ κατόπιν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, μέχρι τῆς Ἀλώσεως, ὅποτε παρέμενε στοὺς Τούρκους. Κατὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Βουλγαρικῆς ἡγεμονίας ἐξηρέθη διότι περιελήφθη εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας.

Ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος, ὑπῆρξε ἔδρα ἐπισκόπου καὶ μέχρι τοῦ 1906 λόγῳ τῆς μονώσεως ἐκ τῆς ἐδαφικῆς τῆς διαμορφώσεως, κατωκίετο ἀποκλειστικῶς ἀπὸ Ἑλλήνας. Διετηροῦντο θαυμάσια Βυζαντινὰ Μνημεῖα, Ναοί, ἐκπαιδευτήρια, σύλλογοι κλπ. πού προέδιδον τὴν στάθμην μορφώσεως καὶ καλλιεργείας τῶν κατοικούντων Ἑλλήνων.

Μπαίνοντας εἰς τὴν περιοχὴν τῆς, νομίζεις ἔξαφνα ὅτι θρίσκεσαι σὲ μία ἐλληνικὴ πόλιν. Εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἀξιόλογες Βυζαντινὰς ἐκκλησίας δυστυχῶς σὲ διάφορες καταστάσεις ἐρειψώσεως. Σπίτια πέτρινα μὲ χαγιάτια, ὑπάρχουν παντοῦ. Μᾶς περιστοιχίσαν ὄμιλοι κατοίκων πού μιλοῦσαν ἐλληνικά, ὑπολείμματα τοῦ ἄλλοτε συμπαγοῦς πληθυσμοῦ τῶν 3 - 5 χιλιάδων κατοίκων, πού τώρα ἀπόγονοί των εὕρισκονται εἰς τὴν Νέα Μεσημβρία κοντὰ εἰς Θεσσαλονίκην.

Σὰς προβάλλω μερικὰ ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης. Ὁ Ναὸς τοῦ Παντοκράτορος τοῦ 14ου αἰῶνος, στὸ κέντρο τῆς πόλεως, σὲ σχῆμα σταυροῦ μὲ τροῦλλον, τύπου τετρακιονίου. Ἐξωτερικὰ ἔχει πλουσία διακόσμησι καὶ διαφορετικὴν κάθε πρόσοψιν, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ χάνῃ τὴν ἐνόνητά του. Ὁ περιπεριούχος ἦταν καὶ αὐτὸς μεταξὺ τῶν ὀμιλούντων ἐλληνικὰ πού μᾶς προῦπάντησαν.

Ἡ Ἀλειτούργητος τοῦ 14ου αἰῶνος, κειμένη εἰς τὸ νότιον μέρος τοῦ νησιοῦ, σὲ ψηλὴν τοποθεσίαν ἀνω ἀπὸ τὴν θάλασσαν, δυστυχῶς ἐρειπωμένη. Οἱ τοῖχοι τῆς παραμένουν μέχρι τοῦ ὕψους πού ἤρχιζε ἡ στέγη, ἔχουν πλουσία διακόσμησι μὲ σύνθεσιν μεγάλων καὶ μικρῶν ἀψιδωτοειδῶν.

Ὁ Ναὸς τῶν Ἀρχαγγέλων Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ τοῦ 14ου αἰῶνος. Τὰ ἐρείπια δίδουν μίαν ἰδέαν τῆς παλαιᾶς λαμπρότητος. Εἶναι μονόκλιτος μὲ τροῦλλον καὶ εὐρὺ Νάρθηκα. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ διακόσμησι τῶν προσόψεων, μὲ ρόδακες, μὲ σειράς μεγάλων καὶ μικρῶν ἀψιδῶν ἐν εἶδει κορνίζας πού διακόπτεται εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἐγκαταλείτου ἀπὸ τοὺς ὀρθοστάτες τῆς μεγάλης ἀψίδος.

Μὲ τὴν διακόσμησιν αὐτὴ τῆς πλοκῆς τῶν στοιχείων καθὼς καὶ μὲ τὴν ὡραία κάταψιν, ὁ Ναὸς αὐτὸς ἀποτελεῖ ἓνα χαρακτηριστικὸν παράδειγμα ποιότητος τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Μεσημβρίας καὶ προδίδει τὴν σημασίαν πού εἶχε ὁ τόπος αὐτὸς γιὰ τὴν περίοδον πού διήγνησε κατὰ τὸν μεσαῖωνα ἢ Ὀρθοδοξίαν.

Οἱ Ναοὶ αὐτοὶ διετήρησαν καὶ εἰκόνας ἀγιογραφῶν ἀπαραμιλλοῦ κάλλους πού τώρα φυλάσσονται εἰς τὰ Μουσεῖον τῶν εἰκόνων τῆς Σόφιας. Τοῦτο στεγάσσεται εἰς τὴν κρύπτῃν τοῦ Καθεδρικοῦ τῶν Ναοῦ, σὰς δεῖχνω δύο ἀπ' αὐτέας: τῆς

Ἁγίας Ἐλεούσας τοῦ 1341 καὶ τοῦ Χριστοῦ - Παντοκράτορος ἐπίσης τοῦ 14ου αἰῶνος.

Ἐκαθα μία βόλτα στὴν ἀκροθαλασσιὰ τριγυρίζοντας περιμετρικὰ αὐτὸ τὸ μικρὸ κομμάτι τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος. Ἄπ' ἐκεῖ τὸ θέαμα πρὸς τὴν ἀκτὴ, τὴν «χρυσὴ ἀκτὴ», ὅπως τώρα τὴν ἔχουν ὀνομάσει οἱ Βούλγαροι ἦταν μαγευτικό.

Πρὸς τὸν κόλπο τῆς ἡλιοδόουστης παραλίας, πρὸς τὰ ἄλλα ἀκρωτήρια, πρὸς τὶς ἀμμουδιὲς καὶ τὰ μικρὰ κύματα ποῦ ξεσποῦσαν στοὺς βράχους ἀπὸ τὸ πέλαγος ἦτανε σὰν νὰ ἔφερναν μηνύματα ἀπὸ τὰ ἄλλα κέντρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ γύρω στὸν Εὐξείνιο Πόντο.

Ἑλληνισμὸς ποῦ ἦταν εἴτε φιλοξενούμενος σὰν δραστήρια παροικία ἔπαιε στὴν Ρωσία εἰς τὴν Ὀδησσό, Νοβοροσίσκη, Σεβαστούπολι, τὴν Ρουμανία, Γαλάτσι ἢ Κωνσταντζα, Σουλινὰς, Ἑλληνισμὸς ποῦ εἶχε στὰ χέρια του ἔλο τὸ ἐμπόριο καὶ τὴν Ναυτιλία ὅπως τὴν Βάρνα καὶ Πύργο ἢ σὰν Κοινότητες γεμάτες δραστηριότητα καὶ ζωὴ ποῦ γιὰ αἰῶνες ἀπετέλεσαν στυλοβάτες τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἀναπόσπαστα τμήματα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, σὰν τὴν Μεσημβρία, Ἀγχίαλος, Σωζούπολι, Ἀγαθούπολι, Ἰνέμπολι, Μήδεια ἢ τὸν πῶ μακρινὸ Ἑλληνισμὸ στὸν σφίζοντα Ἑλληνικὸ Πόντο. Κι' ἄθελα αἰσθάνεται κανεὶς ἓνα πόνο, ἓνα παράπονο γιὰ τὴν τύχη ποῦ εἶχε ἓνα τόσο σημερινὸ κομμάτι τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τόσο ζωντανό, τόσο ἀκμαίο. Νὰ ξεριζωθῆ ἀπὸ τόπους ὅπου προαιώνια εἶχε ἐγκατασταθῆ καὶ εὐημερήσει καὶ ἐπομένως εἶχε καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ζήσῃ καὶ νὰ παραμείνῃ. Καὶ ἀποτελεῖ σήμερα μία μόνο κατηγορία ἀπὸ τὸ μεγάλο πλῆθος τῶν ἄλλων μεγάλων κέντρων τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν σήμερα καλουμένων Χαμένων Πατρίδων.

Ἄς προσδοκῶμεν ὅτι ἐκεῖνο ποῦ ἐδημιουργήθη ἔπειτα ἀπὸ σειρὰν αἰῶνων ὅπου οἱ πατρίδες αὐτὲς καὶ ὁ λαὸς ποῦ τὶς κατοικοῦσε, ὁ Ἑλληνικὸς καὶ τὶς ἀνέπτυξε, τὶς ἐξεπολίτισε, ἐξημώθησαν μαζὺ τόσο πολὺ καὶ συσχετίσθησαν τόσο δυνατὰ ποῦ δὲν εἶναι δυνατόν αὐτὸς ὁ δεσμὸς τῆς πατρῴου γῆς μὲ τὸν λαὸν ποῦ τὶς κατοικοῦσε νὰ ἐξαλειφθῆ μὲ βίαια μὲ τεχνικὰ καὶ βάρβαρα μέσα ἀλλὰ ὅτι σὲ κάποια χρονικὴ στιγμή τὰ μέρη αὐτὰ θὰ ξαναγυρίσουν σὰν ἀναπόσπαστα στὸν μητρικὸ κορμό.

Μὲ αὐτὴ τὴν σκέψι ἐνδυναμώνει κανεὶς τὴν πίστι του ὅταν ἐπισκέπτεται αὐτὰ τὰ μέρη ὁπότε βλέπει ὅτι παρ' ὅλην τὴν προσπάθειαν τοῦ ἐξαφανισμοῦ τοῦ παρελθόντος του, τοῦτο εἶναι ζωντανό, διάχυτο καὶ θρονοφωνεῖ τὸν Ἑλληνικὸ του χαρακτῆρα.

Οἱ Βούλγαροι, φυσικὰ ἔχουν ἀντιληφθῆ τὸν θησαυρὸν αὐτῶν τῶν παραλιῶν καὶ ἔχουν ἀναπτύξει τουριστικὰ τὴν θαυμασιὰ αὐτὴ ἀμμουδιά. Τὴν Χρυσὴ Ἀκτὴ ὅπως τὴν ὀνομάζουν ἢ βορειότερα τὴν Χρυσὴ Ἄμμο. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πολυἀριθμα καὶ πολυόροφα Ξενοδοχεῖα ποῦ ἔχουν κτίσει, ἔχουν συνθέσει μερικὰ κέντρα ὅπως τὴν «Γωνιά τοῦ Δάσους», σὲ παραδεισένιο περιβάλλον δια-

κοσμημένο με καλύβες και ένα μπάρ. "Όλα αυτά άριστης συνθέσεως, σέ διεθνή θά έλεγα κριτική, παραβαλλόμενα με ότι καλλίτερο ένας άρχιτέκτων μπορεί νά συνθέση.

ΣΟΦΙΑ.

Έκει πού σήμερα είναι ή Σόφια επί ρωμαιοκρατίας, ανεπτύχθη ένας οικισμός των Σερδών, κατοίκων τής περιοχής με τό όνομα Σερδική. Τόσον ό αυτοκράτωρ Τραϊανός όσον και ό Κωνσταντίνος ό Μέγας, έχρησιμοποίησαν τήν τοποθεσίαν αυτήν ως διαμονήν.

Έδηλώθη κατά τό 447 υπό των Ούνων και έτσι πολύ λίγα έρείπια κατελήφθησαν από τήν Ρωμαϊκήν εποχήν. Κατά τόν 6ον αιώνα φαίνεται νά εκτίσθη ή παλαιοχριστιανική Βασιλική με τρούλλον, ή Άγία Σοφία, στήν όποιαν όφείλει ή σημερινή πόλις τό μεταγενέστερο όνομά της.

Τό 809 εκυριεύθη υπό του Κρούμου, ανακαταληφθεΐσα έν συνεχεία υπό των Βυζαντινών.

Στό τέλος του 14ου αιώνος κατελήφθη υπό των Βουλγάρων και τότε μετωνομάσθη σέ Σόφια.

Τό 1382 ήλώθη υπό των Τούρκων και διαρκούντων των τεσσάρων αιώνων τής Τουρκοκρατίας υπήρξε ή έδρα του Τούρκου Διοικητού τής Βαλκανικής Χερσονήσου.

Μέχρις εκείνης τής εποχής, ό πληθυσμός τής Σόφιας ήτο κατά πλειονότητα Τούρκικος. Άπηλευθερώθη υπό των Ρώσων τό 1878 και έκτοτε άπετέλεσε τήν πρωτεύουσαν τής Βουλγαρικης Ήγεμονίας και κατόπιν του νεοπαγους Κράτους, εκτιμηθείσης τής στρατηγικης θέσεως τής τοποθεσίας αυτής, πού θρίσκειται, στό σταυροδρόμι των οδών Βελιγραδίου - Κωνσταντινουπόλεως και από Μακεδονίας προς τόν Δούναβιν.

Σήμερα ή Σόφια, σάν πρωτεύουσα του Βουλγαρικού Κράτους, παρουσιάζει στό κεντρικό της τμήμα μία σχετική μεγαλοπρέπεια, με πλατιές λεωφόρους και άλλες με καλοστρωμένο καλντερίμι.

"Έχει επιβλητικούς ογκους κτιρίων, πολλούς ανοικτούς χώρους.

Αντανακλά τό πολίτευμά των, κατάλληλο για νά περιορίζη όσαδήποτε εμπόδια του άτομικού συμφέροντος όταν πρόκειται για τό σύνολον.

Έτσι παρεμερίσθη ό βασιλικός κήπος πού ήταν πρό των άλλοτε άνακτόρων, σήμερα Μουσείου και έν συνεχεία γκρεμίστηκαν παλιά σπίτια και έδωσαν τήν θέσιν των σέ λεωφόρους επάνω στίς όποιες μεγαθήρια και άλλα κτίρια έχουν άνεγερθη.

Αυτά είναι του Κόμματος, τής Διοικήσεως, τα Ύπουργεία. Έχουν κάποια ιδιορρυθμία στήν κτιριολογική τους διάταξη διότι ένώ παρουσιάζονται μνημειώδη στίς προσόψεις των και στίς ευρύχωρες στοές των και ό τρόπος πα-

ρουσιάσεως των είναι να νομίζης ὅτι είναι κτίρια ἡλικίας τουλάχιστον (ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνος), εἶναι ὅλα μεταπολεμικά, ἔχουν στεγές καὶ δυσανάλογες εἰσόδους καὶ ἐν γένει χώρους κοινοχρήστους ποὺ δὲν ἀνταποκρίνονται στὴν κλίμακά των καὶ στὸ ἐντυπωσιακὸ ἐξωτερικὸ των.

Ἔχει ἐπιβλητικὸν Ἑθνικὸν Θέατρον πρὸ εὐρείας πλατείας. Τὸ δὲ νέον τμημα τῆς πόλεως νεωτερίζη μὲ πολυώροφα κτίρια. Ἐπίσης ἔχει πολυώροφες πολυκατοικίες σὲ ἐκτεταμένους τάπητες χλόης.

Ἔχει τεράστια πάρκα καὶ γενικὰ μεγάλη ἀναλογία πρασίνου. Ἡ ἔλη πόλις εἶναι καθαρὴ. Ἐν τούτοις χαλοῦν τὰ σὲ διάφορα σημεῖα διεσπαρμένα θαρεῖα νεώτερα ἀγάλματά της, τεράστια, ἀκαλαίσθητα, ἀφύσικα, χωρὶς αἴσθημα καὶ μὲ τονισμένον, τὸν χαρακτῆρα τοῦ καθεστῶτος.

Ἐκτὸς τῆς Παλαιохριστιανικῆς Ἀγίας Σοφίας, ἔχει καὶ ἄλλους Βυζαντινοὺς Ναοὺς καὶ Βυζαντινὸ Μνημεῖο. Οἱ νεώτερες ἐκκλησίες των εἶναι καλοκτισμένες καὶ μνημειώδεις ὅπως ἡ Ἀγία Κυριακὴ καὶ ὁ Καθεδρικός Ναὸς τοῦ Ἀγίου Ἀλεξάνδρου - Νέφκου. Σ' αὐτὴν ὑπάρχει ἡ πρωτοτυπία ὅτι λειτουργεῖται συνεχῶς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας καὶ ἔχει ἐκτεταμένη ὑπόγειον κρύπτην - Μουσεῖον βυζαντινῶν εἰκόνων ἀπὸ τίς καλλίτερες ποὺ ὑπάρχουν ἀνὰ τὸν Ἑλληνορθόδοξον κόσμον.

Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι καὶ μία παρουσιάζουσα στὸ ἀνώτερον τμημα τὴν παράδοσιν τῆς Βουλγαρικῆς πρωτεύουσας PRESIAH στὸν Βυζαντινὸν Αὐτοκράτορα Τσιμισκὴν (969 - 976) ἐνῶ στὸ κατώτερον τὴν ἄλωσιν τῆς πρωτεύουσας Πλίσκα, ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου Β'.

ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΡΙΛΑ.

Δὲν ὄρθηκα περιγραφὴν ἀξιόπιστον γιὰ νὰ συνδέσω τὸ σημερινὸν Μοναστήρι μὲ τὸ προῦπάρξαν Βυζαντινὸ.

Τὸ ὄνομα RILA, προφανῶς τὸ λαμβάνει ἀπὸ τὸ ὀμώνυμο βουνό, στὶς ὑπηρείες τοῦ ὁποίου καὶ εὐρίσκεται. Οἱ Βούλγαροι θεωροῦν τὸν θρόνον ὅτι τὸ ἀρχικὸ Μοναστήρι στὸν ἴδιον τόπον ποὺ κάηκε καὶ ἐπανειλημμένως ξανακτίσθηκε ἀπὸ κάποιον ἀσκητὴν IVAN RILSKY κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα, ἐνῶ εἶναι ἀπίθανον αὐτὸ νὰ ἔγινε τότε καὶ ὄχι πολὺ ἀργότερα.

Κατὰ τὴν μετάβασίν μας ἀκολουθοῦμε ὁδὸ ποὺ παρακάμπτει τίς Δυτικὲς ὑπηρείες τοῦ βουνοῦ VITOCHA, ποὺ κλείνει τὴν Σόφια ἀπὸ τὸν Νότον.

Ἡ ὁδὸς εἶναι ἐκείνη ποὺ συνδέει τὴν Σόφια μὲ τὰ ἑλληνικὰ σύνορα καὶ καταλήγει στὴν Κούλα, βορείως τοῦ Σιδηροκάστρου.

Τὸ Μοναστήρι ἀπέχει 120 χίλιμ. ἀπὸ τὴν Σόφια. Τὰ 86 ἐπὶ τῆς κυρίας ὁδοῦ, τὰ ὑπόλοιπα πρὸς τὴν χαράδραν τοῦ βουνοῦ RILA, στὸ βάθος τῆς ὁδοῦ σὲ ἄλλα 34 χίλιμ., εἶναι τὸ Μοναστήρι.

Εἶναι τὸ μεγαλεῖτερον ἐπὶ Βουλγαρικῷ ἐδάφους.

Τὸ σημερινό, κατὰ τοὺς Βουλγάρους ξανακτίσθηκε ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ μεταξὺ τοῦ 1817 καὶ τὸ 1848, ἐκτὸς τοῦ Πύργου RELJI καὶ τοῦ καθολικοῦ πού διεσώζοντο.

Ἡ πρόσοψίς του εἶναι ἐκ συμπαγοῦς ἐμφανοῦς τοιχοποιίας, τριόροφος καὶ μὲ ἀψιδωτὸ Πρόπυλο.

Ἐσωτερικῶς ἡ αὐλή ἔχει σχῆμα ἀκανονίστου τετραπλεύρου, πού σχηματίζεται ἀπὸ τέσσερις πλευρὲς κελιῶν σὲ 4 ὀρόρους.

Οἱ τρεῖς πρῶτοι ὄροφοι εἶναι ἀπὸ λιθοδομῆ μὲ συνεχεῖς ἀψιδοδοτιχίες. Ὁ τέταρτος μὲ ἀντίστοιχα ἀνοίγματα πρὸς τοὺς ὑποκειμένους, ξύλινα. Κατὰ τμήματα ἡ δομὴ χωρίζεται μὲ ἐμφανεῖς διαχωριστικούς τοίχους, σκοπὸς τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἀπομόνωσις ἐκάστου τμήματος σὲ περίπτωσιν πυρκαϊᾶς.

Αὐτὸ ὑποχρεεῖ νὰ ὑπάρχη ἀντίστοιχος ἀριθμὸς κλιμακοστασιῶν τὰ ὅποια εἶναι ξύλινα καὶ αὐτὸ προσθέτει στὴν ἐσωτερικὴ αἰσθητικὴ τῆς αὐλῆς.

Τὸ καθολικὸν τιμᾶ τὴν μνήμην τῆς Παρθένου Μαρίας. Ἔχει πρόπυλον εἰς σχῆμα «Π» καλύπτον τὴν εἴσοδον καὶ μέγα μέρος τῶν πλαγίων πλευρῶν, στεγαζόμενον μὲ θαλάμους σφαιρικοὺς θόλους.

Τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ Ναοῦ εἶναι Βασιλικὴ μὲ ἐγκάρσιον κλύτος στὶς κόγχες τοῦ ὁποίου εἶναι τὰ παρεκκλήσια τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰβάν Ρίλσκυ.

Ὅλος ὁ Ναὸς εἶναι ἱστορημένος κατὰ τὴν Βυζαντινὴν Σχολὴν ἀπ' ἀρχῆς ἢ μὲ ἀνασκευὴν παλαιστέρων καὶ ὡς ἐκ τούτου ὅλες οἱ ἐπιγραφές εἶναι Βουλγάρικες.

Τὸ Τέμπλον ξυλόγλυπτον εἰς ἀρίστην κατάστασιν ὅπως εἶναι ὅλα, τὰ Τέμπλα τῶν Βουλγαρικῶν ἐκκλησιῶν.

Παρὰ τὴν ἐκκλησίαν εἶναι καὶ ὁ Πύργος HRELJO πού κτίσθηκε τὸ 1335, τὸ μόνον σωζόμενον κτίσμα τοῦ Μοναστηριοῦ, (ἐκτὸς τοῦ Καθολικοῦ), ἀπὸ τὰ διατηρηθέντα παλαιὰ κτίσματα τῆς σημερινῆς Μονῆς.

Εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ στεγάσῃ 300 Μοναχοὺς καὶ πολλοὺς ἐπισκέπτας.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην χρονολογεῖται καὶ ἡ σωθεῖσα ξυλόγλυπτος θύρα τῆς ἐκκλησίας πού φυλάσσεται στὸ Μουσεῖον τῆς Μονῆς. Ἐκεῖ φυλάσσεται καὶ ἡ μεμβράνη εἰς ἣν εἶναι γραμμένος ὁ «ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ» λόγος πού συνετάγη, τὸ 1479 ἀπὸ τὸν Λόγιον Γραμματικὸ Ἑλληγνιστί.

Γενικὰ τὸ Μοναστήρι αὐτὸ ἔχει περισσότερη ἀξία λόγῳ τοῦ θαυμασίου τῆς τοποθεσίας του, τὰ μεγάλα τῆς κλίμακός του, τοῦ ἐπιμελημένου τῆς κατασκευῆς του, τοῦ ἱκανοποιητικοῦ τῆς συντηρήσεώς του καὶ τοῦ θαυμασίου καθολικοῦ του καὶ ὄχι τόσοσιν διὰ τὴν παλαιότητά του.

Εἶναι πάντως νὰ θαυμάζῃ κανεὶς πῶς τὸ Βουλγαρικὸ Κράτος διαθέτει τόση πρόνοια διατηρήσεως καὶ συντηρήσεως αὐτῶν τῶν Μνημείων καὶ κάνει ἡμᾶς τοὺς Ἑλληνας νὰ παραδειγματιζόμεθα ἀλλὰ καὶ νὰ παραπονούμεθα γιατί ἡμεῖς μὲ τὰ πολυποίκιλα τὰ ἄφθονα τὰ ἀπείρως πλουσιώτερα κειμήλια πού

ἔχομε στήν Ελλάδα ἀντιστοίχου εἴδους, (γιά νά ἀναφέρωμε καί τὸ "Ἅγιον Ὅρος"); τὰ ἔχομε συγκριτικὰ ἐγκαταλελειμμένα.

Ἔτσι τελειώνει αὐτὴ ἡ περιήγησις πού φυσικά δὲν ἐξαντλεῖ τὸ τί ὑπάρχει σὰν βυζαντινὴ χριστιανικὴ κληρονομία ἢ σὰν παραδοσιακοὶ οἰκισμοί, μέσα στὸν χῶρο πού ἄλλοτε ἐξετείνετο ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία καί τώρα τὸ Βουλγαρικὸ κράτος.

Εἶναι φυσικό, ὃ Ἕλληνας ἐπισκέπτης νά εἶναι προκατειλημένος, τόσο ἀπὸ τὴν ἱστορία ὅσον καί ἀπὸ τὰ γεγονότα ὅχι τόσοσιν παρωχημένου παρελθόντος, ἀφοῦ μεταξύ μας συγκαταλέγονται ἀκόμη ἐκεῖνοι πού ἐγεννήθησαν ἢ νέοι ἔζησαν ἢ ἀκόμη ἐφοίτησαν σὲ σχολεῖα, στήν Φιλιππούπολι, Στενήμαχο, Μεσημβρία, Βάρνα, Πύργον κλπ. κέντρα τοῦ πρόσφατα ἀκόμη διατηρουμένου Ἑλληνισμοῦ καί τὰ ὅποια ὅλα ξεριζώθηκαν.

Εἶναι πολλές οἱ σκέψεις, πολλὰ τὰ συναισθήματα καί ἔντονος ὁ πόνοσ γιά αὐτὰ πού ἐχάθησαν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Ἀλώσεως καί ἐντεῦθεν καί ἐξακολουθοῦν νά χάνωνται ἀκόμη καί ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας.

Καί ἐάν μὲ κάποια προσπάθεια καταπνίξωμε αὐτὸν τὸν πόνον, σταματήσωμε τὴν νοσταλγίαν καί προσπαθήσωμε νά δοῦμε τὴν Βουλγαρία ὅχι σὰν Ἕλληνας ἀλλὰ σὰν ἀμερόληπτοι ξένοι, νομίζω ὅτι δὲν θὰ ἀποφεύγαμε νά κάνωμε βασικὲς παρατηρήσεις πού σοῦ δημιουργοῦνται ἐγκαταλείποντας τὸ Βουλγαρικὸ ἔδαφος.

Ἡ πρώτη εἶναι ὅτι καθ' ἕνα ἀναγνωρίζει ὅτι καταβάλλεται μία συστηματικὴ καί πολὺ ὀργανωμένη προσπάθεια νά διαφυλαχθῇ, νά περισωθῇ καί νά συντηρηθῇ ὅτι κατάλοιπο σὲ παράδοσι, στοιχεῖο πού ὅσον καί ἂν βλέπωμε ὅτι ἐμεῖς ὑπῆρξαμε οἱ ἐμπνευσταὶ ἢ δάσκαλοι, δὲν παύει νά ὑπάρχει, ἔστω καί ἐκ τῶν ὑστέρων καί ἡ Βουλγαρικὴ συμβολή.

Ἡ δευτέρη εἶναι ὅτι γιά κείνους πού ξέρουν τὸν κόσμον καί τὴν ἱστορία καί ἐπομένως εἶναι εὐκόλο νά εὔρουν τίς ἀφετηρίες, τίς πηγές καί τὸν χαρακτήρα, ἀμέσως ἀντιλαμβάνονται μία τονισμένη τάση τῶν Βουλγάρων νά αἰκοποιηθοῦν ἔργα καί γεγονότα ἀνήκοντα εἰς ἄλλους, καί νά ἐξάρουν ὑπέριμετρα μία ἀσήμενη βουλγαρικὴ συμμετοχὴ στὸν ἐκπολιτισμὸν τοῦ χῶρου πού τώρα κατέχουν.

Ἐάν οἱ Βούλγαροι ἦσαν ἐπιφυλακτικώτεροι (καί εἰλικρινέστεροι) καί ὅχι τόσοσιν σωθιμιστὰι θὰ ἦτο εὐκολώτερον νά ἀναλύσῃ τις τὸν βουλγαρικὸν χαρακτήρα καί νά ἐκτιμήσῃ ὠρισμένες ἀρετὲς πού ἀσφαλῶς θὰ διαθέτουν ὡς λαός.

Γιά νά τελειώσω θὰ ξεχάσω τὸν Βουλγαρικὸ λαὸ καί θὰ θυμηθῶ τὴν χῶραν.

Ἡ Βουλγαρία μὲ τὸ κατάφυτο τοῦ ἐδάφους της, τὰ μεγάλα πάρκα της, μὲ τὴν καθαριότητά της, μὲ τὴν παραδειγματικὴν τῆς τάξιν, μὲ τὸ ἄρτιστον οἰδηροδρομικὸν της δίκτυον, μὲ τὰ ἀξιοπρεπῆ καί ὅχι ὑπερβολικὰ ξενοδοχεῖα

της, μετὰ τὰ νέα, μεγάλα σύγχρονα ἐξοπλισμένα θέατρα της καὶ κυρίως μετὸν παραδοσιακὸν θησαυρόν, ἓνα τμήμα τοῦ ὁποίου, ἀτελῶς σὰς ἔδειξα, ἀποτελεῖ γιὰ τοὺς ἐπισκεπτόμενους, ἓνα μεγάλο σχολεῖο, ἀκόμη περισσότερο γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνας ποὺ θρίσκομε ἐκεῖ ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας, ἓνα μέρος τοῦ παρελθόντος μας, τοῦ γωποῦ, τοῦ χθεσινοῦ ποὺ μᾶς δίδεται ἢ εὐκαιρία ἐκεῖ νὰ μελετήσωμε, **κ α ἰ μ ε α ὕ τ ὀ τ ὀ π ρ ῖ σ μ α** πρέπει νὰ δῆ κανεὶς τὴν ἐπίσκεψιν εἰς τὴν χώρα τοῦ πρὸς βορρᾶν γείτονός μας.

Ἄλλη παρτήρησις εἶναι ὅτι ἔχουν μίαν πολὺ ὀργανωμένην προπαγάνδαν διασπορᾶς τῶν ἀναληθῶν θεωριῶν των τὴν ὁποίαν συνοδεύουν μετὰ ἔκδοσιν εὐπρεπῶν συγγραμμάτων μετὰ πολυχρόμους εἰκόνας σὲ τρεῖς γλώσσας καὶ τὰ ὅποια εἴτε προσφέρουν εἰς ὀργανωμένας ομάδας ξένων εἴτε πωλοῦν σὲ πολὺ φθηνὰς τιμὰς.

Ἔτσι στοὺς ἡμιμαθεῖς ξένους τουρίστες καὶ στὰ Εὐρωπαϊκὰ καὶ Ἀμερικανικὰ κέντρα δημιουργοῦν μίαν κοινὴν γνώμην ἢ ὁποία πολλὰς φορὰς δέχεται μετὰ προκατάληψιν ἀρχικὰ καὶ μετὰ ἔκπληξιν τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ δυσκόλως ἀναγνωρίζει τὴν ἐπιτυχῆ προσφερομένην τὴν Βουλγαρικὴν φαλακί-
δευσιν.

Ἄναφέρω ἐπίσης τὴν ὑπαρξιν εἰς τὴν ὁδὸν Ἀσκληπιοῦ εὐπρεποῦς Βουλγαρικῶν βιβλιοπωλείου χωρὶς νὰ ἔχω ἐπιτύχη νὰ διαπιστώσω ἂν ἀντιστοίχως ὑπάρχει Ἑλληνικὸν εἰς τὴν Σόφιαν.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΔΕΜΟΝΙΔΟΥ

Ἱατροῦ

Η ΣΤΕΝΗΜΑΧΟΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΡΩΜΥΛΙΑΣ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

«Πόσο γλυκειά είναι ἡ πικρή
νοσταλγία γιὰ τὴν γενέτειρα».

Μέσα στίς τόσες χαμένες πατρίδες πού ἔσθυσαν στὰς ἀρχὰς τοῦ τρέχοντος αἰῶνος, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐξαφανισθῇ ὁ ἔξω Ἑλληνισμὸς πού ἔζησε, ἀνεδείχθη καὶ μεγαλοῦργησε στὴν Χερσόνησο τοῦ Αἴμου, στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, τοῦ Πόντου, Ρουμανία, Αἴγυπτο, Ἡπειρο, βρίσκεται καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ρωμυλία καὶ ἡ Στενήμαχος μαζὺ μὲ τὰς ἄλλας Ἑλληνίδας πόλεις τῆς περιοχῆς αὐτῆς, ἡ πόλις πού εἶχε ὀνομασθῆ «Μικρὴ Ἑλλάς», «Ἀκρόπολις τῆς Ἀνατολ. Ρωμυλίας». Χάθηκε καὶ αὐτὴ τὸν Ἰούλιο ἐκεῖνο τοῦ 1906.

Τὸ ἀσβεστο μίσος τῶν Βουλγάρων κατὰ παντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ, ἡ ἀδυναμία τῶν τότε Ἑλληνικῶν Κυβερνήσεων, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄνομα συμφέροντα τῶν «προστατῶν δυνάμεων», εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὰ μέρη αὐτά, στὰ ὁποῖα ἐπὶ αἰῶνες κυριάρχησε καὶ ἤκτισε τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον πού κρατοῦσε στὰ χέρια του τὰς τέχνας, τὰς ἐπιστήμας καὶ τὸ ἐμπόριο.

Γιὰ τὴ χαμένη αὐτὴ Πατρίδα, τὴ γενέτειρα, τὴν Κιθωτὸ τῶν Ἐθνικῶν παραδόσεων, γράφεται τὸ βιβλίον αὐτὸ σὰν ἓνα εὐλαδικὸ ἀφιέρωμα, πού προσφέρεται σὲ κάθε μελετητὴ τῆς νεωτέρας Ἱστορίας μας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς παλαιούς κατοίκους τῆς Στενημάχου πού ζοῦν σήμερα στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα· ἀκόμη καὶ πρὸς τοὺς ἀπογόνους των πού πρέπει νὰ γνωρίζουν τὴ γῆ τῶν προγόνων τους καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς.

Γιὰ μᾶς τοὺς παλαιούς κατοίκους τῆς, δὲν θὰ σῶσῃ ποτὲ ἡ ἀνάμνησις τῆς καὶ νοερά ἡ φαντασία μας θὰ ξαναγυρίζη σ' αὐτὴ, πού ὅσο καὶ ἂν τῆς ἔδωσαν σήμερα τὸ βαρβαρόηχο ὄνομα «ASENOVGRAD», εἶναι πάντοτε καὶ μένει ἡ νοσταλγικὴ Στενήμαχος.

Γ. Α. ΔΕΜΟΝΙΔΗΣ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΤΕΝΗΜΑΧΟΥ

Περί τῆς ἰδρύσεως τῆς πόλεως καὶ τῆς καταγωγῆς - προελεύσεως τῶν πρώτων κατοίκων τῆς, ὑπάρχουν πολλές ἐκδοχές.

Ὁ Στενημαχίτης ἰατρός καὶ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἀναστάσιος Γεωργιάδης Λευκιάς, λέγει ὅτι εἶναι ἀποικία τῶν ἐν Εὐβοίᾳ Ἰστιαίων, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους ἐστάλησαν εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης, ἀνερχόμενοι εἰς 6.000. Ἐξ αὐτῶν περὶ τοὺς 3.000 παρέμειναν στὴ Σάνθη, οἱ δὲ ὑπόλοιποι διαβάντες τὴν Ροδόπη, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν τοποθεσίαν ὅπου ἡ σημερινὴ Στενήμαχος κατόπιν μάχης ἠλέξιν λοιπὸν προέρχεται κατ' αὐτόν, ἐκ τοῦ Ἰστιαίων — μάχη, Ἰστεομάχη, Ἰστενήμαχος — Στενήμαχος (ὁ καὶ ἡ). Τὴν ἐκδοχὴν αὐτὴν παραδέχεται καὶ ὁ Τσουκαλάς, στηριζόμενος εἰς ἐπιγραφὴν ποὺ ἀνευρέθη περὶ τὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνος εἰς ὑπόγειον τῆς πόλεως, ἡ ὁποία παριστάνει γυμνὸν ἔφιππον καὶ κάτωθι αὐτοῦ διακρίνεται ἡ λέξις ἸΣΤΙΑΙΩΝ.

Ἄλλὰ καὶ εἰς προσφάτως γενομένης ἀνασκαφῆς (Φεβρουάριος 1976) παρὰ τὸ χωρίον Ἀνάδησος πλησίον τῆς Θεσσαλονίκης, ἀνευρέθησαν νομίσματα τῶν Ἰστιαίων, πρᾶγμα ποὺ ἐνισχύει σοβαρὰ τὴν ἐκδοχὴν αὐτὴν περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς Στενημάχου ὑπὸ τῶν Ἰστιαίων, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἐν Εὐβοίᾳ πόλεως τῶν παρὰ τῶν Ἀθηναίων.

Τὴν ἐκδοχὴν αὐτὴν ποὺ γίνεται δεκτὴ καὶ ἀπὸ τοὺς Στενημαχίτας, δὲν τὴν ἀναφέρει κανεὶς ἀρχαῖος ἱστορικός (Θουκυδίδης, Πλούταρχος, Διόδωρος).

Ὁ ἱστορικός GOLDSMIDT εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν του, τοποθετεῖ τὴν ἰδρυσίν τῆς στὸς Θρακικοὺς χρόνους· «πόλις ἀξιόλογος νῦν Στανίμακα».

Ὁ Κ. Οἰκονόμου ἀναφέρει ὅτι ἡ ἰδρυσίς τῆς ἀνάγεται εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς χρόνους, ὁ δὲ Βλ. Σκορδέλης ὅτι ὠνομάσθη κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἀπὸ τὸν διὰ μέσου αὐτῆς διερχόμενον ποταμὸν, ὁ ὁποῖος κατερχόμενος ἀπὸ τὰς εἰς Ροδόπην πηγὰς του, οἶωνε «μιάχεται ἐν στενοῖς» τὸν δὲ μεσαιωνικὸν συνοικισμόν τῆς ἀποδίδει εἰς λείψανον παλαιότερου ἑλληνικοῦ· εἰς τοῦτο στηρίζεται καὶ εἰς τὴν διάλεκτον τῶν Στενημαχιτῶν, ἡ ὁποία περιχέει πλείστας ὅσας ἀρχαίας ἑλληνικὰς λέξεις.

Ὁ Α. Δημητριάδης στηριζόμενος εἰς τὴν μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος σιωπὴν τῆς ἱστορίας διὰ τὴν πόλιν, ὑπολαμβάνει ὅτι εἶναι μεσαιωνικῆς προελεύσεως, ἀποικία τῶν εἰς αὐτὴν ἐγκατασταθεισῶν στρατιωτικῶν οἰκογενειῶν ποὺ ἐφρούρουσαν τὴν ὄρεινὴν διάδασιν τῆς Ροδόπης καὶ τοῦ παρακειμένου φρουρίου τῆς. Ὁ δὲ Βούλγαρος λόγιος TSILEW νομίζει ὅτι τὸ ἀρχικὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἦτο «Σθενήμαχος» ἀπὸ τὸ σθένος καὶ μάχομαι.

Τέλος ὁ Καθηγητῆς τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Κ. Ἀμαντος, διατείνεται ὅτι τὸ ὄνομα προήλθε προφανῶς ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα «Στενήμαχος» τὸ ὁποῖο ἦτο ἐν χρῆσει κατὰ τὸν Μεσαίω-

να (Γεώργιος τοῦ Στενημάχου) ἀπὸ ἐγγραφοῦ τοῦ 15ου αἰῶνος.

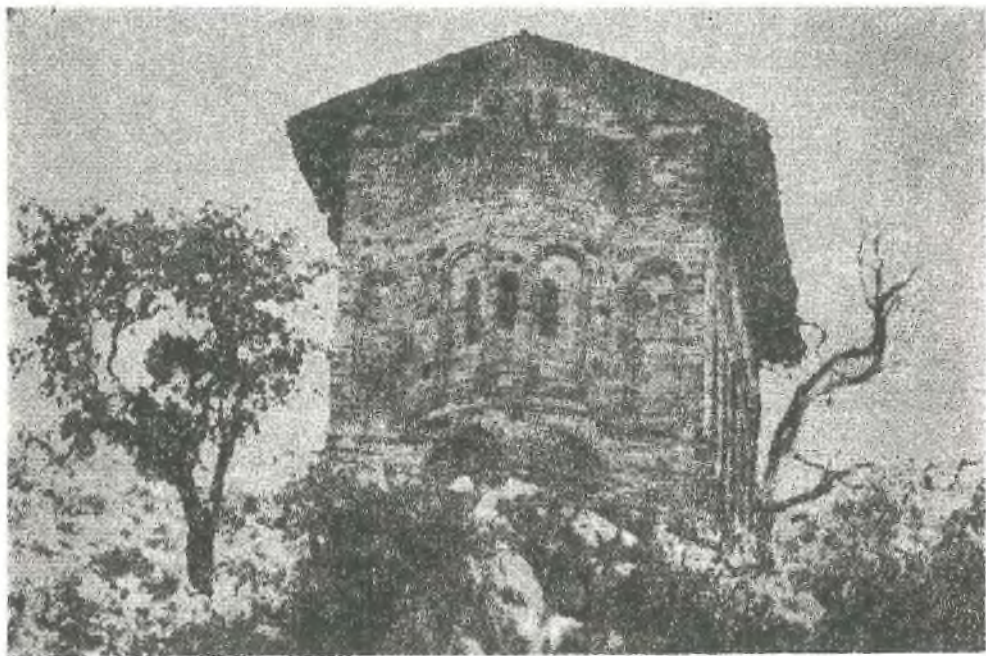
Πάντως εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ τοποθεσία τῆς Στενημάχου προῦ-
πῆρχε τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ φθάνει μέχρι τῶν Θρακοελληνικῶν τοιού-
των· αὐτὸ ἐμφαίνεται καὶ ἀπὸ λείψανα ἀρχαίων ναῶν καὶ κτιρίων, ἀγγείων,
πίθων καὶ νομισμάτων πού ἀνευρέθησαν στὴ πόλι καὶ περιοχῇ, μετὰ τὴν πυρ-
πόλησιν τῆς Στενημάχου. — τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος — ἀπὸ τοὺς Τούρκους
ληστὰς Κιρτζαλήδες. Ὁ Λευκίας Γεωργιάδης πού ἐπεσεκέφη τὴν πόλι κατὰ
τὸ 1973 καὶ παρέμεινε ἐπ' ἀρκετὸν εἰς αὐτήν, γράφει: «Αὕτη δ' ἡ πόλις ἐστὶ
παλαιὰ καὶ πολλοὺς ἀρχαίους ναοὺς ἔχουσα καὶ ἐρείπια πολλῶν οἰκοδομημά-
των καὶ πρὶν κατακαῆ ὑπὸ τῶν ληστῶν καὶ κλεπτῶν, εἶχε τὰ δευτερεῖα μετὰ
τὴν Φιλιππούπολιν κατὰ τὸ κάλλος· ἔχασε δὲ πολὺ τῆς ἀρχαίας αὐτῆς δόξης
καὶ καλλονῆς· διότι διαφθαρέντων τῶν λειψάνων τῆς ἑλληνικῆς αὐτῆς ἀρχαιό-
τητος, ἐκτίσθη ἤδη ἐπὶ τῶν ἐρείπιων τῆς εἰς τὰ ὁποῖα κατὰ καιροὺς ἀνευρί-
σκονται εὐρήματα καταχωνευμένα φέροντα ἴχνη πυρός· τὰ νῦν δὲ καλύτερ
μετὰ καλλοπισμοῦ ἀνεγερθεῖσα, στερεῖται τῶν ἀρχαίων αὐτῆς λειψάνων».

Ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία παρέλαβε ἀπὸ τὴν Ρωμαϊκὴν ὀλόκληρον τὴν
Θράκιαν, ἐντελῶς ἐξελληνισμένην καὶ οἱ πληθυσμοὶ τῆς Ροδόπης ζῶσαν εὐτυ-
χεῖς στὴν εὐφορὸν χώραν τους. Ἡ ἀπὸ βορρᾶν ὄμως ἐνσκήψασα θεομηνία, ἀνε-
στάτωσε δυστυχῶς τὰ πάντα. Γότθοι, Οὐγοί, Ἀραβες, Σλαῦοι, Τούρκοι καὶ
Βούλγαροι ἐπέδραμον ἐπὶ αἰῶνες κατὰ τῆς εὐτυχημένης αὐτῆς χώρας, τὴν
ἐρήμωσαν διὰ τῆς σφαγῆς καὶ ἀπήγαγον αἰχμαλώτους· ἔτσι ἐξαφανίσθησαν
παλαιοὶ ἀνοχύρωτοι συνοικισμοί· οὕτε τὰ ὀνόματά τους διεσώθησαν. Ἐπὶ τοῦ
παλαιοῦ συνοικισμοῦ τῆς Στενημάχου, ἐκτίσθη ἡ μεσαιωνικὴ πόλις· δὲν εἶναι
γνωστὸν ποιοὶ ἦσαν οἱ πρωτοκατοικήσαντες εἰς αὐτήν καὶ πότε ἐγινε αὐτό·
ἐὰν δηλαδὴ ἦσαν τὰ λείψανα τῶν διασωθέντων παλαιῶν κατοίκων τῆς, ἢ ἦσαν
ἄλλοι Ἕλληνες ὅπως τοῦτο πρεσβεύει ὁ Βλ. Σκορδέλης καὶ ὅπως καταφαίνε-
ται τρανῶς ἐκ τοῦ ὅτι ἐπὶ αἰῶνες καὶ μέχρι τοῦ 1906 οἱ Στενημαχῖται διεφύ-
λαγαν ἀμιγῆ τὸν χαρακτῆρα των ἐν ἀντιθέσει μὲ τὸν ἐκσλαυτισμὸν ἄλλων οἰ-
κισμῶν τῆς Ροδόπης.

Εἰς τὴν Μεσαιωνικὴν ἱστορίαν τὸ ὄνομα Στενημάχος ἀναφέρεται διὰ πρῶ-
την φορὰν κατὰ τὸ ἔτος 1083 εἰς τὸ τυπικὸ τῆς ἐπὶ τῆς Ροδόπης Μονῆς Θεο-
τόκου τῆς Πετριτζονιτίσης (Μπατσκόβου) περὶ ἧς ἴδε κατωτέρω. Στὸ τυπικὸ
αὐτὸ ἀναφέρεται ὅτι τὸ ἀνοχύρωτο αὐτὸ χωρίον ἐδιωρήθη ἀπὸ τὸν κτήτορα
τῆς Μονῆς Γρηγόριον Πακουριανόν, εἰς τὴν Μονήν, ὁπότε καὶ ἐκτίσθησαν τὰ
δύο ὄχυρά του· τὸν μὲν ἕνα πιθανῶς εἰς τὸν μικρὸν λόφον τῶν Ταξιαρχῶν —
ἐνθα τὸ ἡμιγυμνάσιόν μας πού ἐκτίσθηκεν ἐκεῖ κατὰ τὸ αὐτονομικὸν καθεστῶς,
τὸ δὲ ἄλλο ἐπὶ τοῦ βράχου, ὅπου μέχρι σήμερον σῶζεται καλῶς διατηρούμενος
ὁ ναὸς τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου μὲ καθαρῶς βυζαντινὸν ρυθμὸν. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ
ὄχυρά περιστοιχίσθησαν ὑπὸ τοῦ Πακουριανοῦ πρὸς ἀμυναν τῆς πόλεως ἀπὸ
τοὺς ἐκ τῆς πεδιάδος ἐπερχομένους ἐχθρούς. Ἐπὶ Φραγκοκρατίας καὶ τοὺς

χρόνους τῶν Παλαιολόγων, μνημονεύεται ἡ Στενήμαχος ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν χρονογράφων καὶ τῶν Σταυροφόρων: «UNE TRES BONNE VILLE QUI ETAIT AU PIED DU CHATEAU» κατὰ τὸν VILLHARDOUIN, ὁ ὁποῖος ἀποδίδει τὸν ἐξωραϊσμόν τῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν καὶ Ἀγγέλων. Ἐπὶ Παλαιολόγων ἦτο πρωτεύουσα τῆς Ἐπαρχίας, προστατευομένη ἀπὸ τὸ ὀχυρότατο φρούριό τῆς ποῦ εὐρίσκετο — καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχη — πρὸς νότον αὐτῆς ἐπὶ τῆς Ροδόπης.

Τὸ περιώνυμο αὐτὸ φρούριον τὸ ὁποῖο ἀπὸ τοὺς Στενημαχίτας ὀνομάζεται

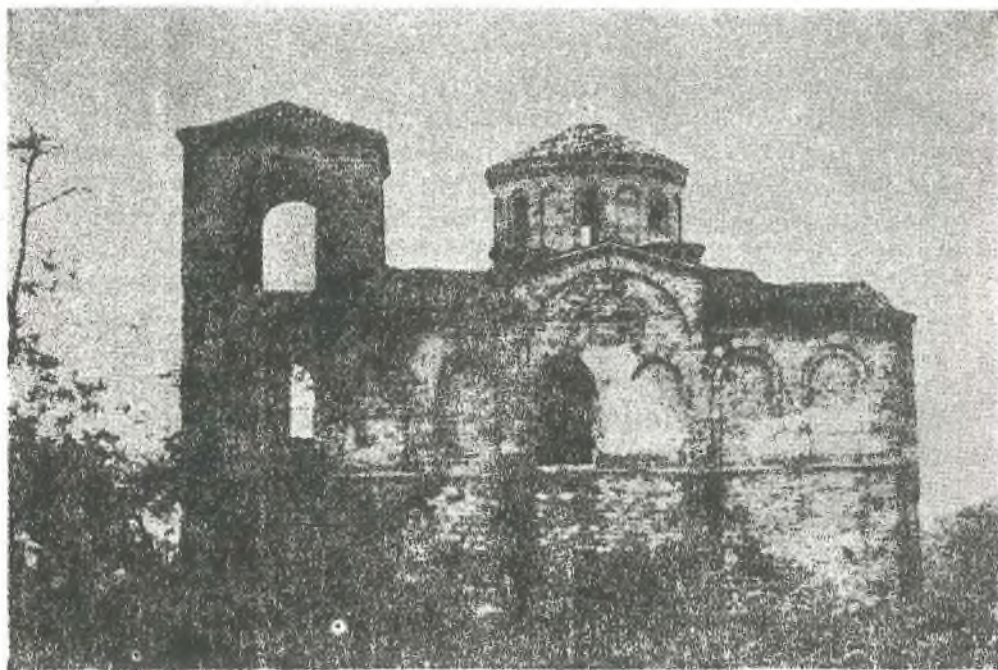

Τὸ παραικαλήσι Ἁγίου Ἑυφάντου (βυζαντινὸς ρυθμὸς).

φρούριον τῆς Στενημάχου ἢ Παναγία τοῦ Καλέ, ἀπὸ δὲ τοὺς Βουλγάρους «Φρούριον τοῦ Ἀσέν» εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ παταμιῦ διὰ τὸν πρὸς Ροδόπην ἀνερχόμενον, ἐπὶ ἀποτόμου κορυφῆς ὕψους 130 μ., ἀπέχει δὲ τῆς Στενημάχου περὶ τὰ 3 χλιμ. Μὲ τὴν στρατηγικώτατη θέσιν του, κλείνει τὴ χάρακτρα ποῦ θρίσκεται στὸ νότιον τμήμα τῆς πόλεως, ἡ ὁποία ἀπὸ τῆς πεδιάδος ὀδηγεῖ εἰς τὴν Ροδόπην φθάνουσα μέχρι τῶν ἐλληνικῶν συνόρων εἰς τὴν περιοχὴ τῆς Ξάνθης.

Σήμερον σώζεται εἰς μὲν τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τοῦ βράχου καὶ πρὸς δυσμὰς αὐτοῦ τετράπλευρος πύργος κτισμένος ἀπὸ πέτρα καὶ ἀσβέστι, πρὸς τὰ βορειοανατολικά δὲ εὐρίσκεται διώροφος λιθόκτιστος ἐκκλησίαι τοῦ φρουρίου

σέ βυζαντινὸ ρυθμὸ. Ἡ εἴσοδος σ' αὐτὴ εὐρίσκεται στὴ νοτιοδυτικὴ πλευρὰ ἀπὸ μικρὴ - στενὴ δίοδο πάνω ἀπὸ τὴν ὁποία ὑψώνονται ἀπότομοι βράχοι ὕψους 40 μ. Εἶναι κτισμένη πρὸς τὴν ἀπότομη πλευρὰ τῆς χαράδρας στὸ βάθος τῆς ὁποίας διέρχεται ὁ ποταμὸς ὀριμητικῶς ποὺ ὀνομάζεται ἀπὸ μὲν τοὺς Στενημαχίτες Χρυσοπόταμος ἢ ποταμὸς τῆς Στενημάχου, ἀπὸ δὲ τοὺς Βουλγάρους «Ἀσενίτσα» διότι ὅλα ἐδῶ εἶναι τοῦ Ἀσέν' ἢ πόλις, ὁ ποταμὸς, τὸ φρούριο, ἴσως καὶ ὁ βραδυνὸς ἀέρας ὁ ὁποῖος κατεβαίνει ἀπὸ τὴ χαράδρα καὶ δρο-

Ἡ Ἐκκλησίαι τοῦ Φρουρίου (Βυζαντινὸς) ὁ λεγόμενος «Καλύσσα».

σίξει τὸ καλοκαίρι τὴν πόλι... Ἡ ἄνοδος στὸ φρούριο ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ποταμοῦ εἶναι ἀδύνατος λόγῳ τοῦ ἀποτόμου τῶν βράχων. Ἡ θέα ἀπὸ ἐδῶ εἶναι πραγματικὰ μεγαλοπρεπής· πρὸς βορρᾶν καὶ κάτω ἀπλώνεται ἡ Στενήμαχος διασχιζομένη ἀπὸ τὸ ποτάμι καὶ εἰς τὸ βάθος, ὅταν ὑπάρχη αἰθρία, ἡ Φιλιππούπολις εἰς ἀπόστασιν 19 χλμ. καὶ ὁ Ἔβρος· πρὸς νότον ὑψώνονται τὰ βουνὰ τῆς Ροδόπης κατάφυτα ἀπὸ ὄξιές καὶ ἔλατα. Ὁ χρόνος τῆς κτίσεως τοῦ φρουρίου εἶναι μᾶλλον ἄγνωστος· πιθανολογεῖται ὅτι ἐκτίσθη ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ μὲ προορισμὸ νὰ φυλάγῃ τὴν Θράκη καὶ τὸ Βυζάντιον, μαζὺ μὲ τὰ ἄλλα φρούρια τῆς περιοχῆς τὰ ὁποῖα ἀπαριθμεῖ ὁ Πρόκπιος· ἀργότερα ἐπεδιορθώθη ἀπὸ ἄλλους Βυζαντινοὺς Αὐτοκράτορας, ὅπως

τοῦτο ἐξάγεται ἀπὸ τὸν τρόπο ἀνοικοδομήσεως. Τὸ γεγονός εἶναι ὅτι ἀναφέρεται ἐπὶ τῶν χρόνων Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081 - 1118) ὡς φρούριο Πετριτζιονιτίσης ἀπὸ τὸ κοντά του χωριὸ ποῦ δὲν ὑπάρχει πλέον κι' ἀπὸ τὸ τυπικὸ τῆς Μονῆς ποῦ κτίσθηκε νοτιότερον αὐτοῦ: Μονή τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου: σύμφωνα μὲ μιὰ ἐπιγραφή: ἀπ' αὐτὴν ἀπέχει περὶ τὰς δύο ὥρας. Τὸ φρούριο πρὸ 600 ἐτῶν ἀνῆκε εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορία καὶ κατὰ μιὰν ἐποχὴν Φρούραχος αὐτοῦ ἦτο ὁ στρατηγὸς Βρυέννιος: (ἱστορικὰ γεγονότα ἀναμφισβήτητα).

Αὐτὰ τὰ παραδέχεται καὶ ὁ Σλαῦος ἱστορικὸς JERICCEK, ὁ δὲ ANSER-TUS ποῦ παρακολούθησε τὴν Σταυροφορίαν, ὀνομάζει τὸ φρούριο «CASTELLUM MUNITISSIMUM ET FAMOSUM» (1181). Κατελήφθη ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους τοῦ Φρειδ. Μπαρμπάρσος ὁ ὁποῖος τὸ ἐπήνδρωσε καὶ ἐν συνεχείᾳ διηρπάγη ἀπ' αὐτοὺς ἡ Μονή Παναγίας (Μπατσκούδου). Στους χρόνους τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Γ' τοῦ Ἀγγέλου, ὑπήγετο στὴν ἐπαρχία Φιλίππουπόλεως, παρεχωρήθη δὲ παρ' αὐτοῦ στὸν γαμβρὸ του Βούλγαρο Ἰθαγκὸ ἀντίπαλο τοῦ τότε Βουλγάρου βασιλέως: ὁ Ἰθαγκὸ ὅμως συμφιλιωθείς μὲ τοὺς μέχρι τότε ἀντιπάλους του, παρενώχλει τοὺς Βυζαντινοὺς μὲ ἀποτέλεσμα νὰ στρατοπεδεύσῃ ὁ Ἀλέξιος στὴ Στενήμαχο ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ κατέλαβε τὸ φρούριο αἰχμαλωτίσας τοὺς εἰς αὐτὸ ἀποστάτας. Ἐπὶ Φραγκοκρατίας ἡ Στενήμαχος καὶ τὸ φρούριό της παρεχωρήθησαν ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα Μπωντουέν εἰς τὸν ἱππότην RENIER DE TRIFT (1204) ὁ ὁποῖος ἐπολιορκήθη εἰς αὐτὸ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐπὶ 13 μῆνας ὑποφέρας τὰ πάνδεινα, μέχρις ὅτου στρατιωτικὸν τμημα ὑπὸ τὸν Μπωντουέν ποῦ ἐφθασε ἐκεῖ ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολι (πορεία 9 ἡμερῶν), διέσχισε τὴν ἐχθρικήν χώρα καὶ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1206 ἀπελευθέρωσε τοὺς πολιορκουμένους, στρατοπεδεύσας μαζύ τους στὴ Στενήμαχο: αὐτὸ ἱστορεῖται ἀπὸ τὸν σύγχρονον Χωνιάτην.

Κατὰ τὸ 1207 τὸ φρούριο κατελήφθη ἀπὸ τὸν Βούλγαρο βασιλέα ACEN II νικητὴν τοῦ Δεσπότη Ἡπειροῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ: πιθανὸν τότε ὁ ACEN τὸ ἐπεσκεύασε. Μιὰ ὅμως βουλγαρικὴ ἐπιγραφή χαραγμένη στὸ βράχο τοῦ φρουρίου, ἡ ὁποία ἐσώζετο μέχρι τοῦ 1881 ἀνέγραφε: «Τὸ ἔτος 6737 (1231) ὁ Τσάρος τῶν Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων ACEN, ἔβαλε τὸν Ἀλέξη Σεβαστὸ νὰ κτίσῃ τὸ φρούριο αὐτό». Ἡ λέξις κτίσις στὴ πτωχὴ τότε βουλγαρικὴ γλῶσσα, εἶχε τὴν ἔνοια τοῦ διορθώσῃ - ἀνακαινίσῃ. Διότι τὸ φρούριο π ρ ο ὕ π ῆ ρ χ ε ἐπὶ αἰῶνες πρὸ τοῦ ACEN. Τὴν ἐπιγραφὴ αὐτὴ οἱ Βούλγαροι ἐθεώρησαν ὡς πολῦτιμο διὰ τὴν ἱστορία του κείμενο: τίποτε ὅμως δὲν προσθέτει αὐτῇ, ἀφοῦ τὸ κτίσιμο τοῦ ὄχρου ἔγινε, ὡς ἐλέχθη πολὺ πρὸ τοῦ Ἀσέν. (Εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον ἀναγράφεται ἡ τύχη τῆς ἐπιγραφῆς καὶ ἡνεωτέρα ἐκδοχὴ της).

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια διὰ τὴν Στενήμαχο καὶ τὸ φρούριό της, ὅπως ἀναγράφεται σὲ πολλὰ ἱστορικὰ κείμενα: οἱ Βούλγαροι τὴν διαστρέφουν σύμφωνα μὲ τὰ συμφέροντα καὶ τὰς ἐπιδιώξεις των. Ὁ Βούλγαρος Νάστωφ

εἰς τὸ περὶ Στενήμαχου βιβλίον τοῦ «ACENOGRAĐ», ἐκδοσὶς 1963, γράφει: «Μέχρι τοῦ 1245 ἡ Στενήμαχος ἦταν σὲ βουλγαρικὰ χέρια. Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Βουλγάρου Τσάρου Κολομὸν I, ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας Βατάτζης κατακτᾷ τὰ φρούρια τῆς Ροδόπης καὶ μαζὺ μ' αὐτὰ καὶ τὸ φρούριον τῆς Στενήμαχου, τὰ ὁποῖα μένουν στὰ σύνορα τῆς Αὐτοκρατορίας μέχρι τοῦ 1254, ὅποτε ὁ νέος Τσάρος Μιχαὴλ - Ἀσὲν ἐπιτυγχάνει νὰ τὰ πάρῃ πίσω μὲ εὐκολία, ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι τῆς Ροδόπης μὲ χαρὰ περνοῦν στὸ μέρος τῶν ὁμοφύλων τους· αὐτὰ ἀναγράφονται ἀπὸ τὸν Γ. Ἀκροπολίτη χρονοῖστοριογράφου τοῦ πολέμου αὐτοῦ. Τὴν ὁμολογία αὐτὴ ἡμεῖς οἱ Βούλγαροι τὴ θεωροῦμε πολύτιμη διότι δείχνει τὴν ἐθνικὴ συνείδησι τῶν ὁμοφύλων μας ποὺ διὰ τῆς βίας εἶχαν παραμείνει κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῶν Ρωμαίων. Τέσσερα χρόνια ἀργότερα ὁ νέος Αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας Θεόδωρος Λάσκαρης καταλαμβάνει ἐκ νέου τὴ Στανίμακα. Ἀπὸ τότε ἀρχίζει ἡ ἐποχὴ τῆς δουλείας καὶ τῆς σιωπῆς γιὰ τὴν πόλι αὐτὴ καὶ μόνο στὸ 1576 ἀναφέρεται τὸ χωριὸ Στανίμακα σ' ἓνα φορολογικὸ κατάλογο ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὀνομαστικὰ τὰ ποσὰ τὰ ὁποῖα ἐδόθησαν ἀπὸ τοὺς κατοίκους· σ' αὐτὸν φηγοῦράει μόνον ἓνας "Ἕλληνας" ὁ Μαυρουδῆς.

Ἐδῶ στὴν ἱστορία τοῦ φρουρίου θὰ πρέπει νὰ ἀναγραφῆ καὶ ἓνα ἐπεισόδιον. Ὑστερα ἀπὸ μιὰ σφοδρὰ καὶ ἐξάλλη ἀρθρογραφία τοῦ βουλγαρικοῦ τύπου Φιλιππουπόλεως, οἱ Βούλγαροι θυμῆθησαν τὸ πρὸ καιροῦ σῶσιμον τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ φρουρίου ποὺ ἀνέγραφε ὅτι αὐτὸ ἐκτίσθη ἀπὸ τὸν ACEN· τὸ σῶσιμον τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς, ὅπως ἦτο ἐπόμενον, ἀπεδόθη εἰς τοὺς Στενήμαχίτας. Μὲ πρωτοβουλία τοῦ διδασκαλικοῦ συλλόγου Φιλιππουπόλεως, διοργανώθη ἐκδρομὴ εἰς Στενήμαχον καὶ τὸ φρούριόν τῆς· ἐκεῖ συνοδευόμενοι ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ εἰς αὐτὴν ἐδρεύοντος 21ου Συντάγματος, ἔστησαν στὸ δρᾶχον νέαν ἐπιγραφὴν μὲ τὸ ἴδιον περιεχόμενον τῆς παλαιᾶς καὶ ὕψωσαν τὴ βουλγαρικὴ σημαία. Ὑστερα ὅμως ἀπὸ μερικὰς μέρας, ἐκδρομῆς Βούλγαροι τὴν ὄρθωσαν σπασμένη καὶ σκεπασμένη μὲ ἀνθρώπινα περιτώματα, τὴν δὲ σημαίαν ξεσχισμένοι στὸ χῶμα. Μαινόμενοι καὶ ἐξάλλοι κατέβηκαν στὴ Στενήμαχο καὶ διοργανώσαντες συλλαλητήριον, προέβησαν εἰς βανδαλισμοὺς καὶ κακοποιήσεις κατὰ τῶν κατοίκων τῆς εἰς τοὺς ὁποίους ἀπεδόθη ἡ πράξις αὐτή.

Ποτὲ δὲν ἐξηκριβώθη ποῖοι ἦσαν οἱ δρᾶσται τοῦ πραξικοπήματος· κατὰ μίαν ἐπικρατεστέραν ἐκδοχὴν, διεπράχθη αὐτὸ ὑπὸ γνωστοῦ φανατικοῦ τῆς πόλεως Βουλγάρου, ὁ ὁποῖος ἀργότερα παρεδέχθη ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ δρᾶστης καὶ αὐτὸ διὰ νὰ ἐνοχοποιηθοῦν οἱ Ἕλληνες τῆς πόλεως, πρᾶγμα ποὺ ἐπέτυχε διότι μὲ τὴν ἀφορμὴ αὐτὴ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ συλλαλητηρίου, οἱ εὐγενεῖς Βούλγαροι κατέλαβον τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἡ ὁποία ὅμως ἀργότερα ἐπεστράφη.

ΟΤΑΝ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΡΑΦΕΤΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΣΤΙ

Οί Βούλγαροι, ο περιούσιος αυτός λαός του Κυρίου, τὰ αγαπημένα παιδιὰ τῶν Μεγάλων Δυναμίεων, ἐφαρμόζουν ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια καὶ πάντοτε μὲ ἐπιτυχίαν, τρία πράγματα: τὴν προπαγάνδα τὴν ὁποίαν ἀνήγαγον εἰς ἐπιστήμην τὴν ὁποίαν θὰ ἐξήλευε καὶ ἕνας Γκαϊμπελς· τὰ τετελεσμένα γεγονότα τὰ ὁποῖα πάντοτε ἐκ τῶν ὑστέρων ἀναγνωρίζονται καὶ δικαιούνται καὶ τέλος τὸ ρητὸν «συκοφάντει, συκοφάντει πάντα κάτι θὰ μείνη στὸ τέλος».

Ὅλοι οἱ λαοὶ ἔχουν τὴν μυθολογία τους· αὐτοὶ ἔχουν τὴν παραμυθολογία τους. Ἄλλοτε ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι ἀπόγονοι τῶν Μακεδόνων, πρωτοξαδέλφια τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου· ἀργότερα ἄλλαξαν προγόνους· ἦσαν τώρα ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Θρακῶν, ἀλλὰ καὶ κάποτε ὅτι ἔλκουν τὸ γένος ἀπὸ τοὺς Ἰνδουστάνους! (ὅρα κατωτέρω). Δὲν ἀποκλείεται σὲ λίγα χρόνια νὰ μᾶς ποῦν ὅτι κατάγονται ἀπὸ τοὺς Ἄτλαντας. Ἀναλόγως τῶν πολιτικῶν ἐπιδιώξεων των καὶ συμφερόντων, ἀποκηρύσσουν τοὺς προγόνους τους, ἐνῶ ἀντιθέτως θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπερηφανεύωνται γιὰ τὴν καταγωγή τους, διότι ξεκινήσαντες ἀπὸ τὰς στέππας τῆς Σκυθίας, ἔφθασαν νὰ θεωροῦνται Πρῶσσοι τῆς Ἀνατολῆς...

Σὰν ἀπόδειξι τῶν ἀνατέρω, ἀναφέρομε τὰ ἐξῆς:

Ὁ Βούλγαρος Γ. Ρακόφσκυ (1821 - 1867) ποὺ τὸ πραγματικὸ του ὄνομα ἦτο Σ. Σταϊκίφ, εἰς ἡλικίαν 26 ἐτῶν ἐστάλη ὡς ὑπότροφος ἐκ Βουλγαρίας στὴ Μεγάλῃ Σχολῇ τοῦ Γένους στὴν Κωνσταντινούπολι, μετὰ δὲ τὴν ἀποφοίτησίν του ἀπ' αὐτὴ πῆγε στὰς Ἀθήνας ὅπου ἴδρυσε στὸ 1841 μαζὺ μὲ ἄλλους βουλγαρόπαιδες ποὺ σπούδαζαν ἐκεῖ, μίαν ἐπαναστατικὴν βουλγαρικὴν ἐταιρείαν μὲ τίτλον «Μακεδονικὴ Ἐταιρεία». Τὸν ἐπόμενον χρόνον δρίσκεται στὴ Βλαχία μὲ τὸ ψευδώνυμο Γεώργιος Μακεδών, μὲ ἑλληνικὸ διαβατήριον, διὰ νὰ διοργανώσῃ ἐπαναστατικῶς τοὺς ἐκεῖ Βουλγάρους ἐποίκους· ἡ συνωμοτικὴ του δράσις ἀπεκαλύφθη μὲ ἀποτέλεσμα νὰ συλληφθῇ μὲ ἄλλους 14 συνεργάτας του ἐκ τῶν ὁποίων οἱ ἐπτὰ μαζὺ μὲ αὐτὸν κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Ἡ τότε Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχε τὴν παράδοσίν του εἰς αὐτήν. (Ἔῃχε ἑλληνικὸν διαβατήριον...). Ὁ Ρακόφσκυ ἀπεστάλη τότε εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρεσβευτὴν Ἀλέξ. Μαυροκορδάτον, ἀπὸ ἐκεῖ δέ, ἐφοδιασμένος μὲ συστατικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἐν Μασσαλίᾳ Γενικὸν Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος, ἐπῆγε στὴν Γαλλίαν ὅπου ἔμεινε δύο χρόνια συντηρούμενος μὲ ἑλληνικὰ χρήματα. «Ταπεινωπροσκυνῶν» καὶ «ὑποκλινέστατος δούλος» ὅπως ἔγραφε στὸν Μαυροκορδάτον, ὑπογραφόμενος ὡς «παμιθαλκανιστής».

Ὅταν ὁ Μαυροκορδάτος ἔγινε Πρωθυπουργός, ὁ Ρακόφσκυ ἔφθασε στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πῆγε πρὸς βορρᾶν ὅπου ἐπεδόθη εἰς διαφόρους τυχοδιωκτισμοὺς καὶ ραδιουργίας. Μετὰ ἀπὸ 15 χρόνια αὐτὸς ποὺ χριστοῦσε τὴ μὀρφωσί του ἀλλὰ καὶ τὴ ζωὴ του εἰς τὴν ἑλληνικὴν προστασία καὶ ἀνωτερό-

τητα, ἐξέδωσε στὴν Ὁδησσὸ ἓνα πρωτοφανοῦς θρασύτητος βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ρακαζάλεκ» (ὀδηγὸς) εἰς τὸ ὁποῖον χωρὶς ἔχνος ἐντροπῆς γράφει τὰ ἐξῆς καταπληκτικά: «Οἱ Βούλγαροι ἔχουν ἔλθῃ στὴν Εὐρώπη ἀπὸ τὸ Ἰνδουστάν ἢ θουλαγρικὴ γλῶσσα, ὅπως ὀμιλεῖται: σήμερα, ἐλάχιστα διαφέρει τῆς σανσκριτικῆς καὶ τῆς ζενδικῆς, γλῶσσες τὶς ὁποῖες οἱ σοφοὶ ἐθεώρουν ὡς νεκράς. Τὸ Ἑλληνικὸν καὶ τὸ Κυριλλικὸν ἀλφάβητον πάρθηκαν ἀπὸ τὸ Ζενδικόν ἢ θουλαγρικὴ γλῶσσα εἶναι πλουσιότερα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν. Εἰς ὀλόκληρο τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνα τοπωνύμιον τὸ ὁποῖο νὰ μὴν εἶναι θουλαγρικόν. Τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἰδρῦθη ἀπὸ Βουλγάρους: οἱ Ἑλληγες φιλόσοφοι ἐκλεψαν ἕλες τὶς ἰδέες ἀπὸ τὸ Ἰνδουστάν δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ τὶς παρουσίασαν ὡς δικῆς τους» (15). Χρειάζονται σχόλια; Αὐτὸς ὁ «ὑπέριμαχος τῆς συνεργασίας τῶν Λαῶν τοῦ Αἴμου καὶ πρωτοστάτης σὲ κάθε κίνησι βαλκανικῆς ἐνότητος καὶ δράσεως», ὅπως ἀναφέρεται στὴ θουλαγρικὴ ἱστορία, ἓνας δηλαδὴ νέος Φερραῖος εἶναι στὴν πραγματικότητά ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀναιδεστάτους ἐκπροσώπους τοῦ πλέον χονδροκομιμένου παμβαλκανισμοῦ ποὺ μὲ τόση δολιότητα καὶ ἀναισχυντία ἐπεδίωκε νὰ ἐπιβάλλῃ τοὺς Βουλγάρους πάνω σὲ ὀλόκληρη τὴ Βαλκανικὴ μὲ τυφλὸ φανατισμὸ καὶ ἐξωφρενικοὺς ἰσχυρισμοὺς. Πρὸ τοῦ θανάτου του (1867), ὠργάνωσε τὰς πρώτας συμμορίας κομιτατζήδων.

Καὶ ὅμως ὡς ἐλληνομαθέστατος, ἐγνώριζε πολὺ καλὰ ὅτι ἡ τόσο πτωχὴ μητρικὴ του γλῶσσα εἶχε παραλάβει ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν χιλιάδες λέξεις. Μερικῆς μόνον ἀπὸ τὶς ὁποῖες θὰ ἀναφέρωμεν. Ἄγγελ (ἄγγελος), ἄρτικα (νάρθηξ), εἰκόνα, βιβλία, συνόντ (σύννοδος) λειτούργια, μοναστήρ, παρεκκλήσι, ἀγιάσμα, ἀνάτεια, ἀφορίσιμ, μητροπολίτ, ντιακόν, ἐπισκόπ, ἡγουμέν, ἀρχόντ, ἀναλόγια, αὐτονόμια, μικογράφια, ἀξιόμ, ἱστορία, φιλοσόφια, λόγια, παιδαγωγία, δίλημα, ἄρωμα. Ἀκόμη, πέραν ἀπὸ τὰς διεθνῶς χρησιμοποιουμένας αὐτῆς ἑλληνικῆς λέξεις, στὴν κοινὴ ὀμιλουμένη γλῶσσα των χρησιμοποιοῦν (ἴσως τὶς κατήγγησαν σήμερον) τὶς λέξεις: ἀργάσαι (ἐργάζομαι), ἀρέσβαι (ἀρέσω), ἀρνίσβαι (ἀρνοῦμαι) ἀφορέσβαι (ἀφορίζω), ντοκιμάσβαι (δοκιμάζω), καλέσβαι (καλῶ) καὶ τόσες ἄλλες. Ἐκτὸς ἐάν ὁ πολὺς Ρακόφσκυ θεωρεῖ τὰς ἑλληνικὰς αὐτὰς λέξεις ὡς θουλαγρικῆς τὶς ὁποῖες πῆρε ἢ ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Αὐτὰ διὰ τὸν «παμβαλκανιστὴν» ἀλλὰ καὶ τὴν ἐφημερίδα τῆς Σόφιας «Οὐτρο», ἢ ὁποία ἐγράφε τὸν Νοέμβριον 1937 ὅτι Γερμανὸς Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου κατὰ διάλεξίν του ἐν Σόφια περὶ τῆς θουλαγρικῆς γλώσσης, εἶπεν ὅτι αὕτη εἶναι τόσο πλούσια, ὥστε καὶ ἡ ἑλληνικὴ πῆρε ἀπ' αὐτὴ πρὸς πλουτισμὸ τοῦ λεξιλογίου της!

Ἐδῶ πρέπει νὰ ἀναφερθῇ ἓνα ἄλλο χαρακτηριστικὸ δείγμα (ἀπὸ τὰ τόσα πολλὰ) τῆς διαστροφῆς τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ ἀβυσσάλου μίσους τοῦ λαοῦ αὐτοῦ γιὰ κάθε τι ἑλληνικόν.

Πρόκειται περί του βιβλίου «ACENOGRAĐ» (Στενήμαχος) του Ν. Νάσκωφ 1963 (μετάφρασις - έκδοσις εταιρίας Μακεδονικῶν Σπουδῶν). Σ' αὐτὸ ἀναγράφονται τὰ ἐξῆς ἀμίμητα (5) : «Ἡ Στανίμακα εἶναι ἕνας μύθος πού ἐπὶ ὀλόκληρες δεκαετίες δούλευε, ἄλεθε καὶ ἐξόντωνε τὸ βουλγαρικὸ σιτάρι». Ἄναγνωρίζει δηλαδὴ στὸν πρόλογό του αὐτὸν τὴν ἐλληνικότητα τῆς Στενήμαχου. Ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρεται σὲ ἕνα φορολογικὸ κατάλογο στὸν ὁποῖον ἀναγράφεται ὅτι ἀπὸ τοὺς 40 τζαμπάζηδες τῆς πόλεως, μόνον ἕνας ἦταν Ἕλληνας. Καὶ διερωτᾶται: Πότε στὴν πραγματικότητα γίνεται ὁ «ἐξελληνισμὸς» τῆς πόλεως; Ἀπὸ πότε ἢ Στανίμακα ἀποκτᾶ τὴ δόξα τῆς «μικρῆς Ἑλλάδος»; Καὶ ὕστερα ἀρχίζει τὸ παραμῦθι: «Ὅταν οἱ Τούρκοι ἐδιώξαν ἀπὸ τὴν Φιλιππούπολι τὸν παλαιὸ χριστιανικὸ πληθυσμὸ (δὲν γράφει βέβαια τὸν ἐλληνικὸ), οἱ βυζαντινοὶ πολῖται οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ βασιλείου φύλαγαν τὴ πόλι αὐτὴ γιὰ τὴν Αὐτοκρατορία, μετεφέρθησαν στὴ γειτονικὴ Στανίμακα· ἔτσι ἡ πολίχνη αὐτὴ μαζὺ μὲ τὰ γειτονικὰ χωριά Γκόρνι Βόντα, Κούκλενκλ., ἔγινε κέντρον τοῦ ἐλληνισμοῦ στὴν Ἀνατολικὴ Θράκη» (ἄρα δέχεται ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς ἦσαν Ἕλληνες). Καὶ συνεχίζει: «Ὁ Γάλλος ἰατρός καὶ περιηγητὴς PAUL DUCAS πού ἐπεσκέφθη τὴ Στανίμακα στὸ 1706, ἀναφέρει ὅτι αὐτὴ καταικεῖται μόνον ἀπὸ Χριστιανούς» (σημ. διάβαζε Ἕλληνας). Τὸ βουλγαρικὸ λιοντάρι τῆς Στανίμακα εἶναι σταματημένον καὶ δεμένον ὄχι ἀπὸ τοὺς πατροπαράδοτους ἐχθρούς, τοὺς Τούρκους κατακτητὰς, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς ἐν Χριστῷ ἀδελφοὺς Ἕλληνας. (Σημ. μὰ ὑπάρχουν Ἕλληνες ἐκεῖ;) πού φέρουν στὴν ἱστορία τὸ ὄνομα Λάγκεροι, ἢ καλύτερα ἀπὸ τοὺς ἐξελληνισμένους Βουλγάρους! Δηλαδὴ κατὰ τὸν Ν. Νάσκωφ οἱ 9.000 Ἕλληνες τῆς πόλεως, κατὰ τὴν τελευταίαν βουλγαρικὴν καταγραφὴν, ἦσαν βουλγαρικῆς καταγωγῆς, βουλγαρόαιμοι...

Συνεχίζων κακοποιεῖ καὶ τὴν λέξι «Λάγκερ» πού σημαίνει σκοτεινὸ, ὑγρὸ, ὑπόγειο - ἀποθήκη ἐκ τοῦ γερμανικοῦ LAGER, γράφοντας ὅτι ἡ λέξις ἔχει τὴ σημασίαν κάτι πού εἶναι ἄχρηστο, φεύτικο π.χ. τὸ ξυρισμένο κρασί. (Τὰ αὐτὰ καὶ κατὰ JERICEK). «Οἱ Λάγκεροι καταλαμβάνουν ἕνα κεφάλαιο στὴν ἱστορία τῆς Στανίμακα, ἰδιαίτερα δραματικὸ μὲ τὴ λέξι αὐτὴ συνδέεται ἡ ἀληθινή, ἢ φοβερὴ δουλεία, οἱ ταπεινώσεις τῶν Βουλγάρων».

Τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως ὑπερισχέει ἐντελῶς καὶ ἐπιτυγχάνει νὰ ὑποτάξῃ καὶ ἐξελληνίσῃ τίς βουλγαρικὰς ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια· πρωταρχικὸς του σκοπὸς ἦταν ἡ εἰσαγωγὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης στὴν ἐκκλησιαστικὴ λειτουργία καὶ στὰ σχολεῖα, ἡ ὀριστικὴ ἀφομοίωσις τῆς βουλγαρικῆς Ἐθνότητος, ἢ Ἐθνικὴ καὶ πολιτικὴ ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων στὴν Βαλκανικὴ Χερσόνησο. Ἡ πλοῦσια Μονὴ τοῦ Μπατακόδου γίνεται καὶ αὐτὴ λεία τῶν Ἑλλήνων, αἱ ἐκκλησίαι περνοῦν στὰ χεῖρα τῶν Ἑλλήνων παπάδων καὶ ἐπιτρόπων, τὰ ἔσοδα ἐκκλησιῶν - μοναστηριῶν, τὸ ἴδιο. Οἱ Βούλγαροι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶναι ζευγολάτες καὶ ὄχι πολιτικάντηδες, λαὸς παρθενικός, ἀθῶος,

ἀδιάφθορος καὶ δέχεται ἀδιαμαρτύρητα κάθε Ἑλληνικὴν παρανομίαν. Ἔτσι μὲ τὴν εὐκολοπιστίαν καὶ τὴν φιλοπονίαν των, διατάσσεται ἀπὸ τοὺς Γραικομάνους νὰ κουβαλᾷ λάσπη, πέτρες, ξυλεία, χρήματα, ρούχα καὶ ἄρνια γιὰ νὰ κτισθοῦν ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ ἐκκλησίες. μ' αὐτὸ τὸν τρόπο κτίζονται 12 ἐκκλησίες καὶ 44 παρεκκλήσια, ἢ κάθε ἐκκλησία ἔχει καὶ τὸ σχολεῖο τῆς καὶ ὅποιος θέλει νὰ μάθῃ τὸ παιδί του γράμματα, τὸ στέλνει σ' αὐτὰ γιὰτὶ βουλγαρικὸ σχολεῖο δὲν ὑπάρχει. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι γλῶσσα τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς Αὐτοκρατορίας· χωρὶς αὐτὴ εἶναι ἀδύνατη κάθε συναλλαγὴ. Οἱ τρεῖς παπάδες κάθε ἐνορίας μὲ τοὺς γλυκοὺς ψαλμούς τους, πέρνουν τὰ μυαλὰ τῶν ἀπλοϊκῶν Βουλγάρων, τοὺς ὑπνωτίζουν καὶ ξεγελοῦν, τοὺς φέρνουν στὴ στρώγχα τῶν Γραικομάνων οἱ ὁποῖοι καὶ τοὺς βαπτίζουν· τὸν Πέτρο τὸν κάβουν Πέτρο, τὸν Στογιὰν Γιάννη, Ἀργύρη, Σωτήρη. Στὸν ἐξελληνισμό τῆς Στανίμακα αἰσχροὸ ρόλο ἔπαιξε καὶ τὸ Μοναστήρι τοῦ Μπατακόβου ὅταν πέρασε στὰ χέρια τῶν Φαναριωτῶν μαζί μὲ τὰ ἄλλα Μοναστήρια καὶ τὰ πλούσια κτήματά τους, μύλους, μαγαζιά, κοπάδια, λειβάδια, ἀμπέλια».

Καὶ τὸ μῖσος, ἢ χολὴ συνεχίζεται ἀσυγκράτητα. «Ἡ ἀφομοιωτικὴ μηχανὴ τῶν Γραικομάνων καὶ ἡ θρησκευτικὴ - ἄστικὴ παράδοσίς των, προστάζει στὸν καθένα ἀπ' αὐτοὺς νὰ γίνῃ κουμπάρος ἐνὸς ἢ πολλῶν Βουλγάρων, ἕνας πνευματικὸς κηδεμόνας πού νὰ στεφανώνῃ καὶ βαπτίζῃ τὰ παιδιά τους, νὰ τοὺς δένει σφιχτὰ μὲ τὴν ἑλληνικὴ ἐκκλησία, νὰ τὰ στέλνῃ στὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα· καὶ ὅλα αὐτὰ χάρις στὸν σεβασμὸ τῶν δικῶν μας καλοκάγαθων Βουλγάρων πρὸς τοὺς κουμπάρους των. Ἀκόμα ἡ πόλις ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἐργάτας καὶ ὑπηρέτριες· οἱ πρῶτοι ἐξαναγκάζονται νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ χωριά τους καὶ νὰ μείνουν κοντὰ στοὺς τσορμπατζήδες ἐπὶ 10 - 20 χρόνια, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μάθουν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ν' ἀπορροφηθοῦν καὶ ἀφομοιωθοῦν σὲ σημεῖο πού νὰ ντρέπωνται γιὰ τὴν καταγωγὴ τους, τὴ βουλγαρικὴ χωριατιά· βουβοὶ καὶ ὑπάκουοι ἀρκεῖ νὰ μὴ πεινοῦν. Ὁ ἐλληνισμὸς ἀναλαμβάνει νὰ κάμῃ τὸν ἐργάτη «ἄνθρωπο» μὲ διάφορα καλοπιάσματα. Ὑστερα ὑπάρχουν στὴ Στανίμακα καταφερτζοῦδες καὶ προξενήτριες· στίς φτωχὲς γεροντοκόρες καὶ χῆρες τάζουν προῖκες, ἀμπέλια, γρόσια, ρουχισμὸ καὶ καλοὺς γαμπρούς· ἔτσι κάθε τόσο βγαίνει ἕνας νεοέλληνας ὁ ὁποῖος θὰ αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Στανίμακα· σὲ λίγο οἱ ἐξελληνισμένοι αὐτοὶ Βούλγαροι θὰ γίνουν τσορμπατζήδες (σημ. στὸ σημεῖο αὐτό, ὁ ἀνεκδιήγητος συγγραφεὺς ἀναφέρει πολλὰ ὀνόματα Σπενήμαχιτῶν πού ἔχουν βουλγαρικὸ αἷμα...). Καὶ συνεχίζει: «Πολλὲς Βουλγάρες ὑπηρέτριες εἶναι παντρεμένες στὴν Στανίμακα· μ' αὐτὸν τὸν τρόπο συγκροτεῖται ἡ κοινωνία τῆς πόλεως κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν δεκαετιῶν μὲ συνεχῆ ἀνανέωσι τοῦ βουλγαρικοῦ αἵματος· ὑπάρχουν ὅμως ἀκόμα οἱ τοκογλύφοι, οἱ ἔμποροι, οἱ τσιφλικάδες Γραικομάνοι πού κατέχουν τὸν κάμπο, τὴν ἀγορὰ καὶ τὸ ἐμπόριον· χωρὶς τὴν εὐνοιά τους οἱ χωρικοὶ δὲν μποροῦν νὰ ἀγοράσουν χωράφια· σκληροὶ καὶ ἀσύδοτοι, ὑποδουλώνουν καὶ ἐκμεταλ-

λεύονται οικονομικά τους Βουλγάρους χωρικούς που δεν μπορούν να πουλήσουν τα προϊόντα τους στους εκμεταλλευτάς τους αν δεν εκκλησιάζονται στον "Έλληνα παπά: αν δεν ήξευραν ελληνικά ήσαν χαμένοι αφού όλη ή αγορά από τή μιὰ έως τήν άλλη άκρα είναι στολισμένη με παληές και δυνατές γραικομάνικες φίρμες.

Ίδιαίτερα ευνοούν τόν εξελληνισμόν τής Στανίμακα και καθαρώς τής εποχής αίτια. Ένώ οί Βούλγαροι στήν Τουρκική Λύτοκρατορία είναι ραγιαδες και στερούνται δικαιωμάτων, οί Έλληνες έχουν μεγάλη ελευθερία, έχουν τήν εύνοϊαν τών κατακτητῶν και γυρίζουν όπλισμένοι, καμιαρωτοί! Άπολαμιβάγουν άσυλίας σέ σημείον που ό ζαπτιές δεν τολμᾶ νά πατήσῃ σέ ελληνική συνοικία. Οί Λαγκεράδες γλεντούν, γυρίζουν μεθυσμένοι στους δρόμους Έχουν πάντοτε τήν προστασίαν του μουτεσερίφη, του Δεσπότη και μετά τήν ανεξαρτησία τής Ελλάδος και του ελληνικού Προξενείου. Και ό μύλος γυρίζει, αλέθει: οί φοβισμένοι Βούλγαροι γράφονται στα ελληνικά τεφτέρια και φουσκώνουν τα ταμεία τών παπάδων και τών τζοριπατζήδων». Και ό Νάστωφ στο ξέφρενο αυτό δρόμο του, αναφέρει και ένα χαρακτηριστικό ανέκδοτο. «Όταν ό πρίγκηψ Μπάτενμπεργκ έπεσεκέφθη τή Στανίμακα στο 1886 και κατέλυσε στο σπίτι του Δημάρχου Κ. Άντωνιάδη τόν ρώτησαν τί Έλληνες είναι αυτοί και ποτε μετώκησαν στή πόλι: και ό πρώτος πολίτης τής Στανίμακα απήντησε: «όλοι στή πόλι αυτή εΐμαστε Βούλγαροι εκτός από 4 - 5 οικογένειες από τα Γιάννενα: ό πατέρας μου ονομάζετο Τσιρπανλής και κατήγετο από τό Τσιρπάν!» Έδώ ό ανεκδιήγγητος Νάστωφ παρουσιάζεται μεγάλθυμος και συμβιβαστικός γράφοντας: «ας μη είναι μόνο 4 - 5 οικογένειες: ας είναι 40 - 50. Άλλά τί Έλληνες είναι αυτοί, ό τάδε και ό τάδε (αναφέρει πάλιν ονομαστικώς Στενημαχίτες οί όποιοι είχαν βουλγαρικήν προέλευσιν και καταγωγήν)! Έπί τέλους όμως οί Βούλγαροι εξανίστανται, αφυπνίζονται και αφού πήραν δική τους σφραγίδα και φορολογικό τεφτέρι στο 1857, αρχίζουν εθνική δράσι και αρχίζει ή αίματηρή αντίδρασίς τους: ή λέξις Βούλγαρος άκούεται όλο και πιό άπειλητικά. Στο 1856 κτίζεται ή πρώτη εκκλησία, τό πρώτο βουλγαρικό σχολείο: όπλίζονται με σφενδόνες, σπάζουν κεφάλια, δουλεύουν τα βουλγαρικά σκεπάρνια, αρχίζει μιὰ μάχη σῆμα με σῆμα. Τριάντα Λάγκεροι διώχνουν τόν παπα - Στογιάν που στεκόταν ψαροκόκκαλο στο λαϊμό τους. Τότε ιδρύεται στή πόλι ή Έπαναστατική Βουλγαρική Έπιτροπή που προμηθεύεται όπλα, φυσίγγια, χρουσούμια, αναίγει πολειμίστρες, αναδεικνύει όπλαρχηγούς, έμψυχώνει τους όμοφύλους της: μέσα σέ 3 μήνες του 1876, τετρακόσιοι εΐκοσι έγγράφονται στα τεφτέρια τών Γραικομάνων. Άκόμα οί Βούλγαροι δεν μπορούν να συνέλθουν και όταν οί Ρῶσοι, με τα στρατεύματά τους μπήκαν στήν Στενήμαχο. Οί Τούρκοι φεύγουν, οί Βούλγαροι όμως δεν γίνονται κύριοι τής πόλεως. Ό Δήμαρχος είναι Έλληνας όπως και οί περισσότεροι Σύμβουλοι. Οί Λάγκεροι θέλουν να γίνουν και δουλευταί. Κατά τας δουλευτικας έκλογας

τοῦ 1880, μὲ ξύλα καὶ μαχαίρια ἄρχισαν νὰ κτυποῦν τοὺς Βουλγάρους χωρικούς πού κατέβηκαν ἀπὸ τὰ χωριά τους γιὰ νὰ ψηφίσουν· καὶ οἱ ἄμοιροι αὐτοὶ γύρισαν στὸν τόπο τους μὲ σπασμένα κεφάλια, χωρὶς νὰ ψηφίσουν. (Σημ. Δὲν λέγει ὁ κ. Νάστωφ γιατί κατέβηκαν ἢ μᾶλλον τοὺς κατέβασαν ἀπὸ τὰ χωριά τους γιὰ νὰ ψηφίσουν, ἀφοῦ δὲν ἦσαν ἐγγεγραμμένοι στοὺς ἐκλογικούς καταλόγους τῆς πόλεως; συνεπῶς ἐπρόκειτο περὶ καλπονοθεύσεως· ἄρα δικαίως ἐπαθάν ὅσα ἀναφέρονται).

Καὶ ἀφοῦ ἐξιστορεῖ τὸ περιώνυμο σπάσιμο τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ φρουρίου τῆς Στενήμαχος, καταλήγει: «Ἀλλὰ τὸ τέλος τοῦ μολυσματικοῦ αὐτοῦ φαινομένου ἔρχεται ξαφνικά. Στὸ 1906 μὲ μιὰ ἀνθελληνικὴ συγκέντρωσι τῶν Βουλγάρων τῆς Στενήμαχος καὶ τῶν χωρικῶν τῆς Ροδόπης πού μπαίνουν στὴ πόλι καὶ μέχρι νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ τὸ στρατιωτικὸ τμήμα πού στάλθηκε ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολι, σπάζουν τὰ ἑλληνικὰ μαγαζιά, χύνουν τὰ κρασιὰ καὶ χωρὶς νὰ χύσουν οὔτε μιὰ σταγόνα αἵματος, ξαναγυρίζουν στὰ χωριά τους. Ἡ ἀντεπίθεσις αὐτὴ εἶναι τόσο ἐντυπωσιακὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ, ὥστε ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκεῖνῃ οἱ Ἕλληνες χάνουν τὸ κουράγιο τους καὶ ἀρχίζουν ὁμαδικὰ νὰ φεύγουν στὴν Ἑλλάδα. Ἔτσι τελειώνει τὸ μεγάλο ἐθνικὸ ὄραμα σ' αὐτὴ τὴν δηλητηριασμένη ἀπὸ τὸν πανελληνισμό πόλι».

Ἔτσι λοιπόν, κατὰ τὸν Νάστωφ καὶ τοὺς ὁμοίους του, εἰρηνικά, πολιτισμένα, ἀναίμακτα καὶ ξαφνικά συνετελέσθη τὸ ἔγκλημα αὐτὸ πού ἔμεινε στὴν ἱστορία μὲ τὸ ὄνομα «ἀνθελληνικοὶ διωγμοὶ τῆς Ἀνατ. Ρωμανίας κατὰ τὸ 1906».

Ὁ κύριος αὐτὸς ἐν ἐπιγνώσει τῶν πραγματικῶν γεγονότων πού προηγήθησαν τοῦ ὀριστικοῦ ξερριζωμοῦ, μὲ μιὰ πρωτοφανῆ ψευδολογία καὶ ἀχαλίνωτο σωδινισμό, ἀποσιωπᾷ ὅλα τὰ προηγούμενα γεγονότα: τὰ συλλαλητήρια, λεηλασίες καὶ θιοπραγίες ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, τὴν ἐμπρηστικὴ ἀρθρογραφία τοῦ βουλγαρικοῦ τύπου καὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ ἐπισήμου ὄργανου τῆς βουλγαρικῆς Συνόδου Σόφιας πού ἔγραφε: «Ἡ κατάλληλη στιγμή τὴν ὁποῖαν τὸ Βουλγαρικὸ Ἔθνος ἀνέμενε διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸ μῖασιμά του, ἐφθασε καὶ δὲν ἀναμένετο παρὰ μικρὰ τις ἀφορμὴ». Ἀποσιωπᾷ τὸ ἔργον τῆς θίας πού κράτησε δύο ὀλόκληρους μῆνας γιὰ νὰ καταλήξῃ τελικῶς στὸ ἔγκλημα αὐτὸ τῶν κομιτατζήδων, τραμπούκων ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐπισήμου Κράτους καὶ βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως.

Συγκλονιστικὴ εἶναι ἡ περιγραφή τῶν γεγονότων στὴ Φιλιππούπολι καὶ Στενήμαχο, εἰς τὸ σύγγραμμά τοῦ τότε Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ Πατριαρχείου Φωτίου (μετέπειτα Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως) πού ὑπῆρξε μάρτυς καὶ θῆμα τῶν βουλγαρισμῶν αὐτῶν. Τὰ δὲ γεγονότα Στενήμαχος (17 - 23 Ἰουλίου 1906) ἀναφέρονται λεπτομερῶς στὴν ἔκθεσι τοῦ ἱατροῦ καὶ προέδρου τότε τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Ἀποστ. Δοξιάδη πού ἀπεστάλη στὸν Φώτιο· ἦτο αὐτόπτης μάρτυς καὶ περιγράφει σ' αὐτὴν λεπτομερῶς ὅλες τίς

διαμαρτυρίες και διαθήματα της Ἑλληνικῆς Κοινότητος πρὸς τὸν Ἐπαρχον, Νομάρχην, Ὑπουργὸν Ἐσωτερικῶν καὶ τύπο τῆς Σόφιας. Ὅλα ὑπῆρξαν μάταια ὅλα ἔγιναν μὲ τὴν ὑπόδειξι, συμπαράστασι καὶ ἀνοχή καὶ εὐλογίες τῶν βουλγαρικῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν Ἀρχῶν.

Πρέπει ὅμως νὰ συνεχίσουμε. Στὸ μηνιαῖο ἱστορικο - γεωγραφικὸ περιοδικὸ τοῦ Ἀμβούργου «MERIAN» τεύχος 3/XVII, πού εἶναι ἀφιερωμένο στὴ Βουλγαρία, ἀναγράφονται ἀπὸ τὸν κ. Κρέστωφ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ τάφος τοῦ Καζανλίκ», τὰ ἑξῆς:

«Κατὰ τὸ ἔτος 1947 ἀνευρέθη στὴν κοιλάδα τῶν Ρόδων κοντὰ στὸ Καζανλίκ καὶ σὲ μιὰ στροφή τοῦ Ἐδρου, μιὰ ἀγνωστὴ παλαιὰ πόλις μὲ ἴσιους δρόμους καὶ μέγαρα. Χρειάσθηκαν 6 ὁλόκληρα χρόνια ἕως ὅτου ἔλθουν στὸ φῶς τῆς ἡμέρας οἱ θησαυροὶ αὐτοί, πού ἐν συνεχείᾳ τάφηκαν κάτω ἀπὸ τὰ νερὰ τῆς τεχνητῆς λίμνης. Οἱ ἀρχαιολόγοι ἀνεκάλυψαν ἐκεῖ μαρμαρίνη ἐπιγραφή πού ἀνέγραφε τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἦτο ἡ Σευθούπολις πού κτίσθηκε ἀπὸ τὸν Ἡγεμόνα τῶν Θρακῶν Σεύθην III καὶ ἦτο ἡ πρωτεύουσά του κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα. Οἱ Θραῖκες εἶναι οἱ πρόγονοι τῶν Βουλγάρων. Ἡ προσέλευσίς τους χάνεται στὸν κόσμον τοῦ μύθου. Ὅταν ὁ Ὀμηρος διηγεῖτο γι' αὐτοὺς ἦσαν ἤδη ἐγκατεστημένοι πρὸ μιᾶς χιλιετηρίδος στὴ Βαλκανικὴ Χερσόνησο. Ἐπέζησαν τοῦ Αἰγαιωτικοῦ καὶ Κρητομινωϊκοῦ Πολιτισμοῦ, ὑπέστησαν τὴν κυριαρχία τῶν Ἑλλήνων, Ρωμαίων, Βυζαντινῶν καὶ Σλαβῶν ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς κάτω πῆραν καὶ κάτω ἔδωσαν. Μὲ ἐκπληκτικὴ σταθερότητα καὶ ἐπιμονή, κράτησαν ἕως τὰ τελευταῖα τῶν τὸν τρόπο ζωῆς, τὴν κοσμοθεωρία τους. Ἡ Σευθούπολις χάθηκε ἀλλὰ γιὰ τὸν πολιτισμὸ τῆς καὶ τοὺς κατοίκους τῆς μᾶς διηγεῖται ὁ κοντινὸς τάφος τοῦ Καζανλίκ πού τυχαίως ἀνεκαλύφθη στὸ 1944.

Ἐπὶ 22 αἰῶνες ὁ θαυμάσιος αὐτὸς τάφος, τὸ καλλιτεχνικὸ αὐτὸ μνημεῖο, βρίσκονταν θαμμένο κάτω ἀπὸ ἕνα τύμβον». Ἀκολουθεῖ λεπτομερῆς περιγραφή τοῦ τάφου ἢ πέτρινη εἴσοδος, ὁ στενὸς διάδρομός της (δρόμος) μὲ ἔγχρωμες καλοδιατηρημένες τοιχογραφίες, διαζώματα μὲ πολεμικὲς σκηνές· σ' αὐτὰ ἀπεικονίζονται δύο πρίγκηπες - πολεμισταί. Μιὰ τέθριππος ἄμαξα περιμένει τὸν ἕνα ἀπ' αὐτοὺς γιὰ νὰ τὸν μεταφέρῃ στὴ μάχη· κάθεται πλάι στὴ γυναῖκα του καὶ κρατᾷ τὸ χέρι της, ἐνῶ αὐτὴ ἐμφανίζεται λυπημένη γιὰ τὸν ἀποχωρισμὸ. «Μένουμε κυριολεκτικὰ κατάπληκτοι δλέποντας τὸν ὄροφο τοῦ μικροῦ αὐτοῦ χώρου (διάμετρος 2,65 μ. ὕψος 3,20 μ.) μὲ τὰς διακοσμῆσεις του· ἐδῶ ἀποκαλύπτεται καθαρὰ ἡ κοσμοθεωρία τῶν ἀρχαίων Θρακῶν». Κατάπληκτοι ὅμως μένουں καὶ οἱ ἀναγνώσταί τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, ὅπου ἐν συνεχείᾳ γράφει: «Οἱ Ἕλληνες δὲν ἐπίστευαν στὴν πέραν τοῦ τάφου ζωὴν καὶ δὲν κατεσκεύαζαν τέτοιους τάφους μὲ ταφικὰ ἀντικείμενα γιὰ τὴν ὑπερέραν ζωὴν, ἐν ἀντιθέσει μὲ τοὺς Θραῖκας». Πλήρης διγλαδὴ ἄγνοια ἱστορικῆς πραγματικῶν πού καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν πρώτων γυμνασιακῶν τάξεων γνωρίζουν· ὅτι δηλαδὴ

οἱ ἀρχαῖοι "Ἕλληνες κατ' ἐξοχὴν ἐπίστευαν στὸ ὑπερέραν καὶ ἐνταφίαζαν τοὺς νεκροὺς των ἐναποθέτοντες πλάι τους τρόφιμα καὶ λοιπὰ κτερίσματα.

Συνεχίζων γράφει ὅτι «ἀπὸ τὸν τάφον αὐτὸν καὶ τὴν Σευθούπολι, τεκμαίρεται ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τῶν Θρακῶν καὶ περιγράφει τὴ θαυμαστὴ ὠραιότητά του ποὺ μᾶς δίνει κατὰ ἓνα μοναδικὸ πρότυπο τὰ μέχρι τοῦδε μόνο γραπτὰ ἀντίγραφα καὶ ἀπομιμήσεις τῆς Προπομπιανῆς ἐποχῆς - τέχνης, ἡ ὁποία ἐφθασε σὲ ὕψη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἀκόμη τοῦ Πολυγνώστου (ἕως π.Χ. αἰῶν), ὅτε ἡ ὕψηλὴ τέχνη τῆς ἑλληνικῆς τοιχογραφίας ἦταν γνωστὴ κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα, ὁ τάφος αὐτὸς ἐφιλοτεχνήθη ἀπὸ καλλιτέχνη ποὺ ἐμάθητευσε κοντὰ στὸν "Ἕλληνα ζωγράφο Ἀπελλῆ ποὺ εὐρίσκετο στὴν αὐτὴ τοῦ Μακεδόνα βασιλείως». Πόση σύγχυσις καὶ ἀνακολουθία στὴν προσπάθειά του νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ἑλληνικότητα τῶν εὐρημάτων αὐτῶν, τὴν ὁποίαν ἄθελά του ἀναγνωρίζει! Πέραν αὐτῶν ἀποδίδει εἰς τοὺς Θράκας καὶ ὄχι στοὺς "Ἕλληνας τὰ ἀνακαλυφθέντα χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ ἀγγεῖα ποὺ δρέθησαν στοὺς τάφους τοῦ Ντουβανλίχ, Μεσέκ καὶ Σλίβεν, καθὼς καὶ τὸν μεγάλο χρυσὸ θησαυρὸ ποὺ ἀνεκαλύφθη στὴ πολίχνη Παναγιούριστε κοντὰ στὸ Καζανλίχ, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ πολυπληθῆ κοσμήματα καὶ ἑκατοντάδες ἐπιγραφές, ποὺ παριστάνουν τὸν ἔφιππον θρακικὸν ἦρωα — θεὸν — Διόνυσον. Πραγματικὰ θαυμάσιος ὁ χρυσὸς αὐτὸς θησαυρὸς μὲ λεπτότατὴ τέχνη ποὺ ἔχει τὴ σφραγίδα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης ποὺ δὲν ἦτο δυνατόν ποτὲ νὰ φιλοτεχνηθῆ ἀπὸ Θράκας γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ Ἡρόδοτος στὴν Ἱστορία του γράφει ὅτι εἶχον ἦθῃ καὶ ἔθιμα δάρβαρα καὶ ἄγρια, διατηρηθέντα καὶ ἀργότερα ἐπὶ αἰῶνες ἀπὸ τὰ πλείστα θρακικὰ φύλα, παρ' ὅλην τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐπίδρασιν τῶν Ἑλλήνων· οἱ πλείστοι ἐξ αὐτῶν ἔζων πλάνητες, προτιμοῦσαν τὸν νομαδικὸν βίον καὶ ἀπέφευγον τὴν ἴδρυσιν μεγάλων πόλεων». Κατὰ δὲ τὸν Ἀριστοτέλη, ἡ πνευματικὴ κατάστασις των ἦτο λίαν ταπεινὴ· ὡς αἰοῖδοι ἔμως διέπρεψαν (Ὀρφεύς, Μουσαῖος, Εὐμόλπος)· αἱ ταφαὶ των ὁμοιάζον καταπληκτικῶς πρὸς τὰς τῶν Ἑλλήνων (θρήνοι, δῶρα, ἀγῶνες).

Ὅλα αὐτὰ μαρτυροῦν ὅτι οἱ Θράκες δὲν εἶναι οἱ κτήτορες τοῦ τάφου Καζανλίχ, οὔτε τῆς Σευθουπόλεως, ἀλλὰ καὶ τοῦ χρυσοῦ θησαυροῦ ποὺ φυλάσσεται στὸ ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῆς Φιλιππουπόλεως, ποὺ ἐπισκεφθήκαμε κατὰ τὸ πρόσφατο ἐκεῖ ταξίδι μας.

Ἀλλὰ ὅλη ἡ προσπάθεια τοῦ κ. Κρέστεφ καὶ τῶν συμπατριωτῶν του, ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ἑλληνικότητα ἐπὶ αἰῶνες τῶν μερῶν αὐτῶν στὰ ὁποῖα ἔζησαν καὶ μεγαλοῦργησαν οἱ ἑλληνικοὶ πληθυσμοί, χωρὶς — κατὰ τὸν Κρέστεφ πάντοτε — ν' ἀφήσουν ἴχνη τῆς διαβάσεώς τους. Ἀλλὰ ἔτσι γράφεται ἡ δουλαρικὴ ἱστορία.

Ἡ ἐπίσημη ἔμως ἱστορία, παραδέχεται ὅτι τὰ Θρακικὰ φύλα κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος των ἀπερροφήθησαν καὶ ἀφομοιώθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ τὸ ὑπόλοιπον ἀπὸ τοὺς Σλαβούς, ποὺ ἤλθαν στὰ μέρη αὐτὰ ὀκλαήρους

αϊώνας πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Βουλγάρων.

Ἡ προπαγανδιστικὴ ὁμως μηχανὴ τῶν Βουλγάρων, ἔφερε τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπέτυχε νὰ πεισθῇ ἡ εὐρωπαϊκὴ κοινὴ γνώμη καὶ ἰδίως ἡ τῶν Η.Π.Α. καὶ Καναδᾶ, ὅτι ὁλόκληρη ἡ Μακεδονία εἶναι Βουλγαρικὴ καὶ ἀδικεῖται τὸ κράτος τῶν διότι δὲν κατέχει τὰ ἐδάφη αὐτὰ καὶ τοῦτο ὅταν οἱ ξένοι αὐτοὶ οὔτε κἂν γνωρίζουν ποῦ τῆς γῆς κεῖται ἡ Μακεδονία. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τοῦ Ἀμερικανοῦ ἐκείνου Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου, ποῦ ὅταν ἕνας Ἕλληνας μαθητὴς του τοῦ εἶπε ὅτι κατάγεται ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκην, εἶπε πρὸς αὐτόν: «ἴσως εἶσαι Βούλγαρος». Στὴ διαμαρτυρία τοῦ μαθητοῦ, τοῦ ἔδειξε τὸν Χάρτην τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, στὸν ὁποῖον ὅλη ἡ Μακεδονία περιλαμβάνετο μέσα στὰ ὅρια τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους. Αὐτὰ πρὸς δόξαν τῆς διπλωματίας μας. Ὁ Χάρτης αὐτὸς ἐκυκλοφόρησε μετὰ τὸν πρῶτον βαλκανικὸ πόλεμον ὅλη ἡ Μακεδονία ἀπὸ τὴν Καστοριά ἕως τὰ πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εὐρίσκετο μέσα στὴν βουλγαρικὴ ἐπικράτεια, ὁ Τσάρος τῆς ὁποίας Φερδινάνδος, μὲ στολὴν βυζαντινοῦ Ἀυτοκράτορος ἐμφανίζετο στὰ τεῖχη τῆς βασιλίδος. Ὁ δὲ ἔθνικός τους ὕμνος καταλήγει: «Ἐμπρὸς ἡ Κωνσταντινούπολις εἶναι δική μας». Ἀκόμα: ἕνα θούριο ποῦ ἐδιδάσκετο στὰ σχολεῖα τους, ἔλεγε: «Ἔως πότε ἀγαπητοὶ Βούλγαροι, οἱ Ἕλληνες θὰ καταπιέζουν τὸ ἀγαπητὸ μας Ἔθνος; Ἐμπρὸς ἀδελφοί νὰ τοὺς διώξουμε ἀπὸ ἐδῶ, ἀπὸ ὅλες τῖς πόλεις μας, νὰ φωνάξουμε μὲ μεγάλη φωνή: Φύγετε Ἕλληνες, δὲν σᾶς θέλουμε διότι σεῖς γίνετε αἰτία τοῦ ὀλέθρου μας ἐδῶ καὶ 100 χρόνια! μὲ τὰ ψεῦδη σας σφετερισθήκατε τὸ ἔθνικόν μας Πατριαρχεῖο καὶ ξεχάσθηκαν τὰ συγγράμματά μας τὸ πᾶν μετεβλήθη κάτω ἀπὸ τὴ Φαναριώτικη δύναμι».

Ὁ δὲ βούλγαρος μοναχὸς Παῖσιος στὸν πρόλογο τῆς «Ἱστορίας» του (1762), γράφει: «Γνωρίζω Βουλγάρους οἱ ὅποιοι τόσο πολὺ προχωροῦν στὴ πλάνη τους, ὥστε δὲν ἀναγνωρίζουν πλέον τὴν φυλὴν των, ἀλλὰ καὶ μανθάνουν καὶ ὁμιλοῦν ἑλληνιστὶ ἀκόμη καὶ ἐντρέπονται νὰ λέγωνται Βούλγαροι. Βούλγαρε μὴ ἀπατάσαι, ἐκτίμα καὶ τίμα τὴ μητρικὴ σου γλῶσσα καὶ τὴ φυλὴ σου διότι ἡ βουλγαρικὴ ἐντιμότης καὶ ἀπλότης εἶναι πολὺ προτιμότερη τῆς ἑλληνικῆς ὑπουλότητος καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ δόλου».

Ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων λοιπὸν οἱ ταγοὶ τοῦ Ἔθνους αὐτοῦ συστηματικὰ ἐφρόντιζαν νὰ φανατίζουν τὸν λαὸ τους τοῦ ὁποίου ἡ ἐξέγερσις καὶ κακουργίαι κατὰ τῶν Ἑλλήνων (1906) δὲν ὑπῆρξαν στιγμιαῖες καὶ ξαφνικές, ἀλλὰ προ-παρασκευασμένες.

Η ΣΤΕΝΗΜΑΧΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1906

Ἡ πόλις ἀπέχει ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολι 10 χλμ. καὶ συνδέεται μ' αὐτὴν μὲ ὀσμύσιο δρόμον εἶναι κτισμένη στὴν εἴσοδον τῆς χαράδρας ποῦ ξεκινᾷ ἀπ' αὐτὴν καὶ διασχίζουσα τὴν Ροδόπη φθάνει: ἕως τὰ ἑλληνικὰ παρὰ τὴν Ἐάν-

θην σύνορα. Ὁ ἀπὸ τῆς Φιλιππουπόλεως δημόσιος δρόμος περνᾷ μέσα ἀπὸ τὸ κέντρο τῆς ἀγορᾶς καὶ διὰ τοῦ μαύρου γεφυριοῦ προχωρεῖ κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ (Χρυσοπόταμος ἢ ποταμὸς τῆς Στενημάχου κατὰ τοὺς Ἕλληνας «Ἀσενίτσα» κατὰ τοὺς Βουλγάρους, φθάνει σ' αὐτὸ καὶ στὸ μοναστήρι Πααναγίας Πετριτζονιτίσσης (Μπασκόδου) καὶ ἐν συνεχείᾳ, μέσω τῶν λουτρῶν Ναρέτσιν καὶ τῆς κοινοπόλεως Τσεπελάρ, φθάνει στὰ ἑλληνικὰ σύνορα διασχίζοντας τὴ Ροδόπη.

Ἡ πόλις ποὺ βρίσκεται σὲ ὑψόμετρο 250 - 300 μ., περιτριγυρίζετο τόσο

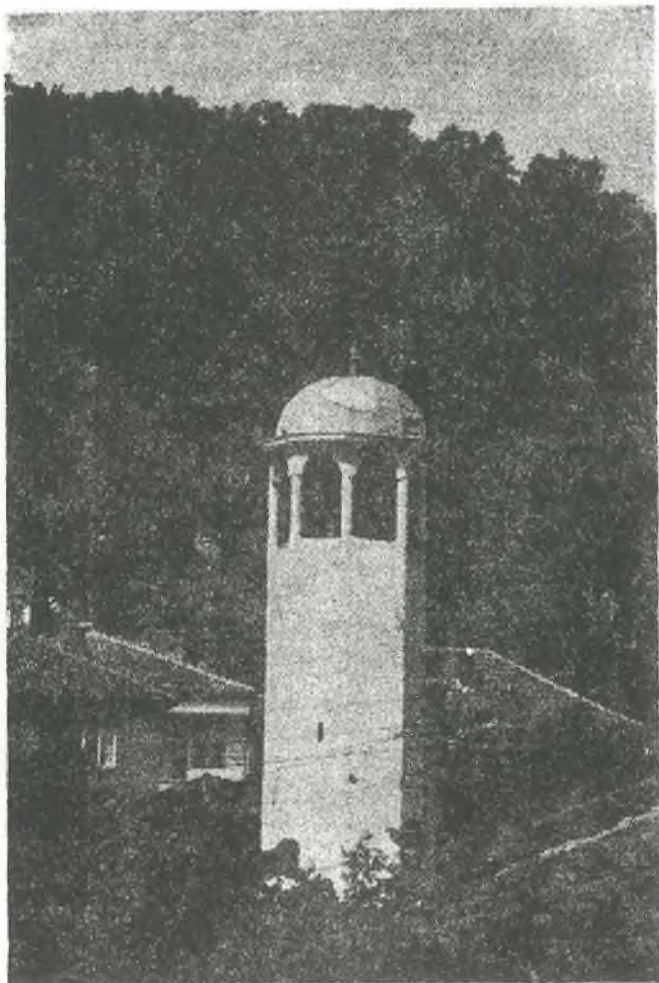

Πανορμὴ ἀποφῆς Στενημάχου.

στὴ πρό αὐτῆς πεδιάδας ὅσο καὶ στὶς πλαγιές τῆς, ἀπὸ πολλὰ ἀμπελῖα ποὺ ἔδιναν τὸ ὀνομαστὸ κρασί τῆς, ὅσο καὶ ἀπὸ ὀπωροφόρα δένδρα καὶ κήπους. Τὰ κύρια προϊόντα τοὺς ἦσαν τὰ σταφύλια - κρασιᾶ, καπνὰ καὶ σηροτροφία. Τὰ ἀμπελῖα ποὺ εἶχαν προσβληθῆ ἀπὸ φυλοζήρα καὶ ἀντικατεστάθησαν μὲ ἀμερικάνικα κλίματα, δὲν ὑπάρχουν πλέον· ὁ ποταμὸς τῆς ὅμως, ποὺ μέσον αὐτῆς καὶ τῆς πεδιάδος χύνεται στὸν Ἑβρο παρὰ τὴν Φιλιππούπολι, ἐξακολουθεῖ νὰ κατεβάξῃ ξυλείαν ἀπὸ τὰ δάση τῆς Ροδόπης. Τὰ ἐκατέρωθεν δύο τμήματα τῆς πόλεως ἐνοῦνται μὲ δύο γεφύρια· τὸ ἄσπρο μόνον διὰ πεζοῦς καὶ τὸ μαῦρο

διά τροχοφόρα. Ἡ πόλις εἶναι κτισμένη ἀμφιθεατρικὰ στὶς δύο πλαγιές· στενοὶ καὶ λιθοστρωμένοι δρόμοι ἰδίως στὴν κυρίως Στενήμαχο τῇ διασχίζουν, σὲ ἀρκετοὺς δὲ ἀπ' αὐτοὺς τρέχουν νερά στὸ κέντρο τους· εἶναι οἱ νεραγοὶ (νερό - ἀγωγοὶ) μιὰ ἀρχαιορεπῆς λέξις κοντὰ στὶς τόσες ἄλλες ποὺ περιήχοντο στὴ

Τὸ κωδωνοστάσιον τῆς Ἁγίας Μαρίας ὅπως σῴζεται σήμερα.

Στενημαχίτικη διάλεκτο.

Μέχρι τοῦ τελευταίου τρίτου τοῦ περασμένου αἰῶνος κατοικεῖτο ἀπὸ ἁμιγεῖς Ἕλληνας μὲ ἐλαχίστους Βουλγάρους κυρίως δημοσίους ὑπαλλήλους· σὺν τῷ χρόνῳ αὐτοὶ ἐπληθύνοντο μὲ τὴν κάθοδο ἀπὸ τὰ βουλγαρικὰ χωριά

τῆς Ροδόπης. Στὴν πόλι ὅλα ἦσαν ἑλληνικά: ἐκκλησίαι, σχολεῖα, μοναστήρια καὶ παρεκκλήσια ἐντὸς καὶ πέρα τῆς πόλεως τὰ ὁποῖα ὁ DUMONT πού ἐπεσκέφθη τὴ Στενήμαχο κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἀναδιβάζει εἰς 40. Γλῶσσα, ἤθη καὶ ἔθιμα, τέχνες, ἐμπόριο, ἐπιστήμες, ὅλα σὲ ἑλληνικά χέρια ἦταν ἢ μικρὴ Ἑλλάς, ἢ «ἀκρόπολις τοῦ Ἑλληνοισμοῦ τῆς Ἀνατολ. Ρωμυλίας», ἢ «εὐανδρὸς Στενήμαχος».

Τὸ σύνολον τῶν ἑλληνικῶν σχολείων ἀνῆρχετο εἰς 7 στά ὁποῖα φοιτοῦσαν 1366 μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι (1366 κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς λειτουργίας των 1904 - 5).

Ἡ πρὸς τὰ γράμματα καὶ ἐπιστήμης ἐφεις τῶν Στενημαχιτῶν ἦτο τόσο μεγάλη, ὥστε ἡ πόλις των ἀριθμοῦσα πρὸ τῶν διωγμῶν περὶ τοὺς 10.000 Ἑλληνας κατοίκους, ἀνέδειξε ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ περασμένου αἰῶνος μέχρι σήμερον, ἕνα μεγάλον ἀριθμὸν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημόνων, ὅμοιον τοῦ ὁποῦ — ἐν ἀναλογίᾳ τοῦ πληθυσμοῦ — δὲν παρουσιάζουν ἄλλες πόλεις τῆς χώρας μας: Ὑπουργοὶ 2, Καθηγηταὶ Πανεπιστημίων 6, Πρεσβευτῆς 1, Στρατηγὸς 1, Ναύαρχος 1, Ἐπίσκοπος 1, βουλευταὶ 4, ἰατροὶ 34, δικηγόροι 8, Μηχανικοὶ - ἀρχιτέκτονες 12, φιλόλογοι - ἀρχαιολόγοι 6, Φαρμακοποιοὶ 3, Γεωπόνοι 4, Χημικοὶ 2.

Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ ἀναφερθοῦν τὰ ὀνόματα τῶν εὐεργετῶν τῆς Στενημάχου, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ μακρὸν καὶ διὰ σοβαρῶν ποσῶν ἐνίσχυσον τὰ σχολεῖα καὶ ἐκκλησίας τῆς γενετήρας των. Εἶναι οἱ: Γ. Χρυσοβέργης, Θεοφανῶ Σιδερίδου, Κομιζόπουλος, Α. Μεζεβίρης, Ζαμβάκης, Οὐτσκούνης.

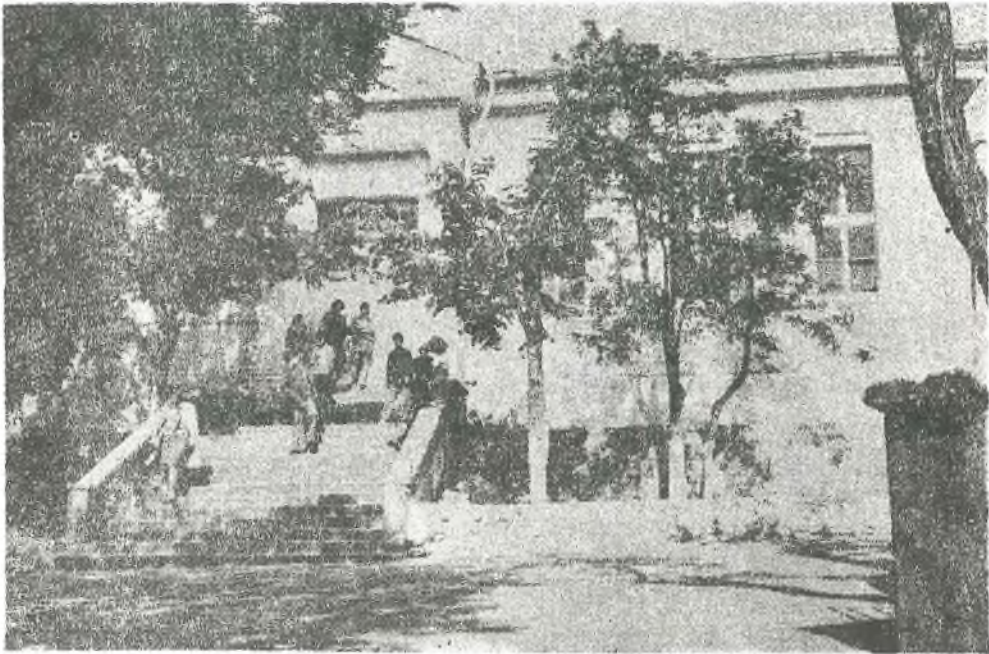
Τὸ πρῶτον δημόσιον ἀλληλοδιδασκικὸν σχολεῖον, ἰδρύθη στὸ 1843 κοντὰ στὴν ἐκκλησία Ἁγ. Μαρίνης μὲ ἐράνους τῶν πολιτῶν καὶ μὲ ἀρωγὴν τοῦ εἰς Κισνόβιον ἐμπόρου Στενημαχίτου Ἀποστόλου Μεζεβίρη ἐκ 10.000 γρ. ὡς τοῦτο ἐμφαίνεται ἀπὸ χειρόγραφον ἐκθεσιν πού ἀνευρέθη εἰς τὰ διβλία Γ. Μουσαίου καὶ παρεδόθη εἰς τὴν Ἐθν. Βιβλιοθήκην· κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἰδρύσεως τῆς ἑλληνικῆς Κοινότητος, λειτουργοῦσαν στὴ Στενήμαχο 1) Ἑλληνικὴ Κεντρικὴ σχολὴ τετρατάξιος (ἡμιγυμνάσιον) σὲ περίοπτο κτίριον ἐπὶ τοῦ λόφου Ταξιαχῶν, 2) Παρθεναγωγεῖον ἑξατάξιον, 3) Δημοτικὴ Σχολὴ τετρατάξιος, 4) Δημοτικὴ σχολὴ Τσιπροχωρίου τετρατάξιος, 5) Τρεῖς νηπιαγωγεῖα εἰς τὰς τρεῖς συνοικίας τῆς πόλεως.

Ὅλα αὐτὰ συντηροῦντο ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς Κοινότητος διὰ προαιρετικῶν συνδρομῶν, δωρεῶν, κληροδοτημάτων, ἐσόδων τῶν κοινοτικῶν κτημάτων, εἰσπράξεις γῶν καὶ ἑτησίας ἐπιχορηγήσεως 200 λιρῶν Τουρκίας τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ζαμπλοῦτου Γ. Χρυσοβέργη, Στενημαχίτου ὡς καὶ ἑτησίας ἀρωγῆς ἐξ 60 χρυσῶν λιρῶν τῆς Μονῆς Πετριτζωνιτίσης (Μπατσκόδου). Ἡ ἑτησία δαπάνη των ἀνῆρχετο εἰς 20.000 χρυσὰ φράγκα ὁ δὲ σχολικὸς φόρος πρὸς τὴν βουλγαρικὴν Κυβέρνησιν, ἀνῆρχετο εἰς 50.000 φράγκα!

Αἱ ἐκκλησίαι τῆς κυρίως Στενημάχου ἦσαν: 1) Ἁγ. Μαρίνης, 2) Ἁγ.

Νικολάου, 3) Παναγίας Μεσοχώρας, 4) Ἁγ. Γεωργίου εἰς τὸ Μετόχι, εἰς δὲ τὸν Ἀμπέλινον 1) Ἁγ. Γεωργίου, 2) Παναγίας Φανερωμένης, 3) Ἁγ. Ἀθανασίου, 4) Ἁγ. Τριάδος. Τὰ ἑλληνικὰ Μοναστήρια τῆς Ροδόπης: 1) τῆς Μολδάβας, 2) Κρίτσιμα, 3) Μπατσκόβου - Πετριτζονιτίσης, 4) Ἁγ. Κηρύκου - Ἁγ. Παρασκευῆς παρὰ τὰ Βοδενά, 5) Ἁγ. Ἀναργύρων (Κούκλενα), 6) Ἁγ. Γεωργίου (Μπελάσιτσα) ἅπαντα ὑπαγόμενα στὴ δικαιοδοσία τῆς Μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως ἢ ὅποια μαζὺ μὲ τὰς 5 ἄλλας Μητροπόλεις (Ἀγχιάλου, Βάρνας, Σωζοπόλεως, Μεσημβρίας, Πύργου) ἀποτελοῦσαν τὰ θρησκευτικὰ κέντρα τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας.

Κόσμημα τῆς πόλεως ἦταν καὶ ὁ Ἑλληνικὸς Φιλαρμονικὸς Ὀμιλὸς «Ὁρ-

Τὸ ἑμιγρομάνιστον τῶν Ἁγίων Τραπεζαριῶν.

φεύς», πὺ ἐδρῦθη στὸ 1903 πρωτοστατοῦντος τοῦ τότε Προέδρου τῆς ἑλληνικῆς Κοινότητος ἱατροῦ Ἀπ. Δοξιάδη. Ἐστέγαζε τμήμα θεατρικῶν παραστάσεων, ἐκδρομῶν, μουσικῆς (ὄρχήστρα ἀπὸ 40 ὄργανα), βιβλιοθήκη, ἀναγνωστήριο καὶ γυμναστήριο. Τὸ διώροφο Κοινοτικὸν κτίριον τοῦ Ὀμίλου, πλάι στὶς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ κοντὰ στὸ «μαῦρο γεφύρι», σὴνεται καὶ σήμερα.

Ὅλα αὐτὰ ὁμολογοῦνται καὶ ἀπὸ τοὺς ξένους περιηγητὰς πὺ ἐπεσκέφθησαν τὴν πόλιν (ἴδε κατωτέρω).

Ὁ πατριωτισμὸς τῶν Στενημαχιτῶν ἦτο παροιμιώδης καὶ ἐκδηλώνετο

πάντα μὲ ἔργα. Κατὰ τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866, περὶ τοὺς 40 Στενήμαχιτες διέφυγον τῆς προσοχῆς τῶν Τουρκικῶν Ἀρχῶν καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Στενήμαχίτου Ἀθ. Κόντρου, κατέβηκαν καὶ ἐπολέμησαν στὴν Κρήτη εἰς εὐχαριστήριον ἔγγραφο τῆς ἐν Ἀθήναις Κεντρικῆς Ἐπιτροπείας τῶν Κρητῶν, γίνεται εὐφημος μνεία τῶν ἐθελοντῶν αὐτῶν ὅπως καὶ ἀπὸ πιστοποιητικῶν τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Ζυμβρακάκη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὁποίου ὑπηρετήσαν. Κατὰ τὸ 1878 ὅποτε ἔγινε ἡ συνθήκη τοῦ Ἀγ. Στεφάνου μὲ τὴν ὁποία ἐδημιουργεῖτο ἡ μεγάλη Βουλγαρία, ὁ Στενήμαχιτης Νικ. Λούσης, Ἐπίσκοπος Κίτρους, ὕψωσε τὴν σημαία τῆς Ἐπανάστασεως στὴ Μακεδονία καὶ ὡς ἀρχηγὸς Μακεδονικοῦ σώματος ἀλλὰ καὶ ὡς Πρόεδρος τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως, ἐπολέμησε τοὺς Τούρκους. Κατὰ τὸ αὐτονομικὸν καθεστῶς τῆς Ἀν. Ρωμυλίας (1878 - 85), ὀλοκληρὸν Εὐζωνικὸν Τάγμα πού ἀποτελεῖτο ἀπὸ Στενήμαχιτας καὶ Θράκας, ἔδρασε στὴν Ἐλεύθερη Ἑλλάδα. Στὸν πόλεμον τοῦ 1897 περὶ τοὺς τριακοσίους ἔφεδροι καὶ ἐθελονταὶ ἐπολέμησαν στὴ Θεσσαλία ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Στενήμαχίτου ἐφεδρου ἀνθυπολοχαγοῦ Πυροβολικοῦ Μιχ. Γκάνιογλου διδάκτορος νομικῆς· κατὰ δὲ τοὺς Μακεδονικοὺς Ἀγῶνας (1905 - 1909) ἀρκετοὶ Στενήμαχιται πῆραν μέρος (ὁ μετέπειτα στρατηγὸς Ι. Ἀδράσογλου, ὁ ἀδελφὸς του Κωνσταντῖνος, ὁ Ἀνδρέας Μακούλης ὡς ὀπλαρχηγὸς καὶ ἄλλοι). Δὲν ἔλειψαν βέβαια νὰ προσφερθοῦν καὶ στὴ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία. Στὴ μάχη Κιλκίς - Λαχανᾶ ἔπεσαν μαχόμενοι οἱ Στενήμαχιται ἀνθυπολοχαγοὶ Στ. Παπαθεοφίλου καὶ Ι. Λιότσης ἀμφότεροι δικηγόροι· ὅλοι αὐτοὶ ἦσαν οἱ βουλγαρόβαιοι Στενήμαχιται ἀνεκδιήγητε Νάστωφ μὲ τὸ ἈσENOΦγκράντ σου...

Ἐδῶ θὰ ἀναφερθοῦν καίμενα καὶ ἐντυπώσεις ξένων ἱστορικῶν καὶ περιηγητῶν πού ἐπεσκέφθησαν τὴν Στενήμαχο καὶ τὴν Ἀν. Ρωμυλίαν. (2)

1) Ὁ ἱστορικὸς καὶ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Π. Καρολίδης πού ἐπεσκέφθη τὴ Στενήμαχο 4 χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴ διαρπαγὴ τῆς στὸ 1906, γράφει: «Ἡ πόλις καθ' ὀλοκληρίαν οὔσα ἑλληνικὴ, προσέλαβε ἐπ' ἐσχάτων Βουλγάρους ἐποίκους χάριν πολιτικῶν σκοπῶν ἐποικισθέντας, οἵτινες ἤρπασαν δύο ἱεροὺς ναοὺς τῆς πόλεως· οὗτοι οἰκοῦν εἰς ἴδιαν συνοικίαν καὶ ἀποτελοῦν μειονότητα τοῦ κυρίως πληθυσμοῦ τῆς πόλεως, ὅστις εἶναι ἑλληνικός. Εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως οὐδεμίαν ἄλλην τὴν ἀκούει γλῶσσαν, ἢ τὴν καθαρὰν ἑλληνικὴν, ἐν ἀντιθέσει δὲ εἰς τὰ κακῶς ἔνεκα τῆς ἀκηδεΐας τῶν τοπικῶν Ἀρχῶν διατηρουμένας ὁδοὺς, ἔνδοθι τῶν οἰκιῶν εὐρίσκει τὴν ἑλληνικὴν φιλοκαλιάν, κομψότητα καὶ κοσμιότητα, εὐγένειαν ἡθους καὶ ζωηρότητα πνεύματος. Ἀλλ' ἐκεῖνο ὅπερ πρὸ πάντων ἐκπλήσσει ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ συναναστροφαῖς τῶν Στενήμαχιτῶν, εἶναι τὸ ἀνθηρότατον Ἐθνικὸν πνεῦμα. Ὁ συναναστρεφόμενος ἐν Στενήμαχῳ ἐν οἰονδήποτε ὀμίλῳ ἑλληνικῷ, νομίζει ὅτι εὐρίσκεται μᾶλλον ἐν τινι προαστείῳ τῶν Ἀθηνῶν, ἢ ἐν τῇ βορείῳ ταύτῃ ἄκρῃ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Οἱ Στενήμαχιται δεικνύουν ἐνδιαφέρον περὶ τὰ τῆς

Ἑλλάδος καὶ Ἀθηνῶν, ὅσον καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἐξαιρουμένων τῶν ὅλως τοπικῶν καὶ ἰδιωτικῶν πραγμάτων καὶ ταῦτα ὅταν οὐδεὶς ἐμπορικὸς δεσμὸς, οὐδὲν ἐμπορικὸν συμφέρον συνδέουν τὴν πόλιν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ ἰσχυρὸς δεσμὸς εἶναι καθαρῶς πνευματικὸς φοιτηταί, σπουδασταὶ καὶ ἐπιστήμονες, στρατιῶται ὑπηρετήσαντες ἐν τῷ ἑλληνικῷ στρατῷ, ἀποτελοῦν τὸν συνδέοντα δεσμὸν Στεννήμαχου - Ἀθηνῶν. Εἶναι γνωστὸν πόσον πλῆθος ἐπιλέκτων Στεννήμαχικῶν κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον τοῦ 1897 ἦλθον ἐνθουσιωδῶς ἵνα μετάρχουν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος. Πλὴν τούτων, ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ πόλει εὐρίσκει τις ἐπιστήμονας εἰς Ἀθήνας καὶ Εὐρώπῃ μορφωθέντας ὡς καὶ ἐν Φιλιππούπολει. Τὸ ἔθνικόν πνεῦμα ἐξεδηλοῦτο ἐν τῇ ἀπὸ αἰῶνων χρήσιν κυρίων ὀνομάτων ἐκ τοῦ ὀνοματολογίου τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος».

Τὰ κύρια αὐτὰ ὀνόματα τῶν Στεννήμαχικῶν ἀναφέρονται στὴν ἱστορικο-γεωγραφικὴ περιγραφή τῆς Ἑταιρίας Φιλιππούπολεως τοῦ Γ. Τσουκαλά (1851) καὶ εἶναι: Β. Θεμιστοκλῆς, Ἀριστείδης Γεωργίου, Μ. Θρασύβουλος, Ἀ. Ἀγαθοκλῆς, Θ. Ἀριστάρχης, Ἀ. Πρωταγόρας, Ν. Χρυσοδέργης, Γ. Λυσίστρατος, Γ. Ἀριστομάχος, Θ. Ἀρίστιπος, Ἀ. Θεοκλῆς, Ἡ. Διογένης.

2) Ὁ Γάλλος ἱατρός καὶ περιηγητὴς PAUL DUCAS πού ἐπεσεκέφθη τὴ Στεννήμαχο κατὰ τὸ 1706, γράφει στὰ ἀπομνημονεῦματά του: «Ἡ Στεννήμαχος εἶναι μία μικρὰ σημαντικὴ πόλις πού κατοικεῖται μόνο ἀπὸ Χριστιανούς· τὰ περίχωρά της καλύπτονται ἀπὸ ὠραία ἀμπέλια πού δίνουν ὑπέροχα κρασιά· ἐδῶ ἕνα πρᾶγμα μοῦ φάνηκε ἀσυνήθιστο· τὰ θαρέλια τοῦ κρασιοῦ φθάνουν τὶς 40 σπιθαμὲς σὲ μῆκος καὶ 6 - 8 βήματα εἰς πλάτος· οἱ λινοὶ στοὺς ὁποίους κατασκευάζεται τὸ κρασί εἶναι μεγάλοι ὡς τετράγωνα ζωμάτια. Στὴ Στανίμακα ὑπάρχουν 12 Ἐκκλησίαι χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμε τὰ παρεκκλήσια τῶν περιχώρων πάνω στὰ ὑψώματα».

3) Ὁ Μίρσκυ δήμαρχος Βάρνας: «Στὰ 1800 ἐπὶ τουρκοκρατίας ἡ Στανίμακα εἶχε 20.000 κατοίκους Ἕλληνας, Τούρκους, Ἀρμενίους Τατάρους, ἀλλὰ ἔχι Βουλγάρους. Ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἐπικρατοῦσε, εἶχε λαμπρὰ σχολεῖα, συλλόγους, πτωχοκομεία, συσσίτια, πολλὰ ἐκκλησίαι καὶ μοναστήρια. Μόλις στὸ 1890 ἀρχίζει νὰ φανερώνεται ἡ βουλγαρικὴ φυσιογνωμία στὴ πόλι».

4) Ὁ πολὺς Λαμαρτίνος γράφει στὸ «ὁδοιπορικόν» του ὅτι κατὰ τὴν εἰς Φιλιππούπολιν παραμονὴν του ὅταν ταξίδευε πρὸς Κωνσταντινούπολιν, ἐφιλοξενήθη ἀρκετὰς μέρας στὸ σπίτι τοῦ ἐκεῖ ἐμπόρου Γ. Μαυρίδη καὶ δὲν συνήγτησε στὴ πόλι αὐτὴ Βουλγάρους. Ὅταν δὲ, συνεχίζων τὸ ταξίδι του προσεβλήθη ἀπὸ ἑλονοσία, ὁ Μαυρίδης τὸν ἔστειλε Ἕλληνα γιατρό. Ἐκτοτε ὁ Λαμαρτίνος διετήρησε φιλικὴν καὶ ἔνθερμον ἀλληλογραφίαν με αὐτόν.

5) Ὁ Ρῶσος συγγραφεὺς Γκλομπίνσκυ πού ἐπεσεκέφθη ὅλες τὶς παράλιες πόλεις τοῦ Εὐξείνου, ἀναφέρει ὅτι δὲν ἔβριχε σ' αὐτὲς ἄνθρωπο πού νὰ ἀναγνωρίζῃ ὅτι εἶναι Βούλγαρος.

6) Ὁ Γερμανὸς Γκέρλαχ γράφει ὅτι στὴ Φιλιππούπολι ἔβριχε 7 Ἕλληνας

κές ἐκκλησίες, ἑλληνική Μητρόπολι· οἱ πολῖται εἶναι ὄχι μόνον Ἕλληνες, ἀλλά ἀκόμη ἔχουν πλήρη συνείδησι τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς των.

7) Ὁ Γ. Τσουκαλάς διευθυντής ἑλληνικῆς σχολῆς Φιλιππουπόλεως στήν «Ἱστοριογραφική περιγραφή τῆς Ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως 1852» γράφει: «εἰς τὰ περίχωρα ὑπῆρχαν καί Βούλγαροι, ἀλλά στό κέντρον τῆς πόλεως ζοῦσαν μόνο 5 - 6 βουλγαρικῆς οἰκογένειες».

8) Ὁ ALBERT DUMONT μέ τίτλο «ἡ Στενήμαχος» περιγράφει τήν ἑλληνικότητά τῆς («REVUE DE DEUX» 5. 7. καί 2. 10).

9) Ὁ Μουράδιεφ γεννηθεῖς στήν Φιλιππούπολι στίς ἀρχές τοῦ 10' αἰῶνος: «σ' αὐτή ἡ μεγαλύτερη ταπεινώσις ἦταν τὸ νά καλεῖται κανεῖς Βούλγαρος· τήν μητρική μου γλῶσσα ἄρχισα νά τή μαθαίνω μόλις στά 45 χρόνια μου».

1) Ὁ Μανταφάρεφ καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου Σόφιας, ἐπικρίνει Βούλγαρο διὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς του, τοὺς ψευδεῖς, σχετικῶς μέ τήν Ἀνατ. Ρωμυλία: «τέτοιες παραδοξολογίες καί φαντασίες ἀντί νά δημιουργοῦν ἐθνική ὠφέλεια, προκαλοῦν ἐθνική ζημία».

11) Κατά τὸν καταρτισμὸν τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τῆς βουλγαρικῆς Ἡγεμονίας, ἀναγράφεται κατόπιν εἰσηγήσεως τοῦ Αὐστρουγγγρου ΚΑΡΙΑΝ καί τοῦ Ἄγγλου συναδέλφου του, ἀμφοτέρων μελῶν τῆς νομοθετικῆς ἐπιτροπῆς: «Οἱ Ἕλληνες ἀποτελοῦν στοιχεῖο πολιτισμένο καί ἐπικρατέστερο πολιτιστικῶς ἀπὸ τοὺς Τούρκους καί Βουλγάρους. Εἶναι ἀναντίρρητο ὅτι αὐτοὶ ἀποτελοῦν πολιτισμένο καί ἐκπολιτιστικὸ παράγοντα· ἐπιμένομεν νά δοθοῦν σ' αὐτοὺς τὰ αὐτὰ δικαιώματα καί στή γλῶσσα τους· ἐάν ἀποφασίσουμε νά τήν ἀποκλείσωμεν, ὄχι μόνον θά διαπράξωμεν ἀδικίαν ἐναντίον τους, ἀλλά ἀκόμη καί πᾶνω σέ ὀλόκληρη τή χώρα».

12) Ὁ δὲ ἑλληνομαθῆς Βούλγαρος πολιτικός καί δημοσιογράφος Ματζάρωφ, στό βιβλίον του «Ἱστορία Ρουμέλια», μέλος κι' αὐτὸς τῆς ἰδίας ὡς ἄνω Ἐπιτροπῆς, γράφει: «ἐπιμένω νά δοθοῦν τὰ αὐτὰ δικαιώματα στήν ἑλληνική γλῶσσα, ὄχι μόνον διὰ τοὺς λόγους ποῦ ἀνέφερε ὁ Ἄγγλος συνάδελφός μου, ἀλλά καί διότι οἱ Ἕλληνες κατέχουν περισσότερα σχολεῖα ἀπὸ τὰ ἄλλα Ἕθνη· γιὰ τὸν λόγον αὐτὸν δὲν πρέπει νά ἀγνοηθοῦν».

Τέλος ὁ Ἄγγλος ἀντ)χης WILSON, ἀπεσταλμένος ἀπὸ τήν ἀγγλική Πρεσβεῖα Κωνσταντινουπόλεως, λέγει στήν Ἐπιτροπὴ αὐτὴ ἐπὶ λέξει: «Οἱ Βούλγαροι μεταχειρίσθησαν τήν ἑλληνική μειοψηφία μέ τόση τραχύτητα καί ἔλλειψι γενναιοφροσύνης, ὥστε δὲν μπορεῖ κανεῖς νά μὴ ἐκφράσῃ τὴ λύπη του γι' αὐτό».

Ἀκόμη πρέπει ν' ἀναφερθοῦν καί δύο κείμενα· τὸ ἕνα ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Στενήμαχίτην ἱατρὸν Ἀπ. Δοξιάδη(3) ὁ ὁποῖος ἀφηγεῖται: «δὲν θά λησμονήσω τὴν ἀγανάκτησι ἐνὸς Βουλγάρου στρατηγοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν ἄκουσε

οὔτε μίαν βουλγαρική λέξι στή μέχρι Τσατάλτζας πορεία του· σέ ἓνα ἐπίσημο γεῦμα διεκήρυξε ὅτι μόλις γυρίσει στήν Βουλγαρία, ἡ πρώτη του ἐνέργεια θά εἶναι νά ξυλοκοπήσῃ ὄλους τοὺς δασκάλους τοῦ τόπου του, διότι ἐδίδασκαν φέματα στά παιδιά, διακηρύττοντας τήν βουλγαρικότητα τῆς Θράκης καί θά κάψῃ ὄλους τοὺς Χάρτες καί Γεωγραφίες πού παραπλανοῦν τόν βουλγαρικό λαό».

Στό ἴδιο βιβλίο (3) ὁ Κ. Γεραγᾶς Γεν. Διευθυντής τῆς Διοικήσεως Θράκης κατά τήν ἐλληνική κατοχή, γράφει γιά τήν ἐλληνικότητά της: «Κατά τήν κατάληψιν τῶν 40 Ἐκκλησιῶν ἀπό τοὺς Βουλγάρους κατά τόν α' βαλκανικό πόλεμο, ὁ βασιλόπαις τότε Βόρις βλέπων μόνον ἀκραιφνή ἐλληνισμό στά μέρη αὐτά, εἶπε: «πού εἶναι ὁ βουλγαρισμός τῆς Θράκης πού ἤρθαμε νά ἐλευθερώσουμε»;

Ἄλλὰ ἐδῶ θά πρέπει νά προστεθῇ καί ἓνα ἄλλο χαρακτηριστικό δεῖγμα τῆς κυριαρχίας τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου εἰς τήν Ἄνατ. Ρωμιλίαν καί τῆς ἐλληνομαθείας τῶν ἀρχουσῶν κοινωνικῶν τάξεων τοῦ βουλγαρικοῦ πληθυσμοῦ στή χώρα αὐτή κατά τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος.

Ὁ ἱστορικός Στ. Μαυρομίχαλος εἰς τὸ σύγγραμμά του «Οἱ ἐλληνόφωνοι ἀσφαλισταί εἰς Βουλγαρίαν κατά τὸν παρελθόντα αἰῶνα», γράφει: «Ἡ ἀσφαλιστικὴ ἔταιρεία «Μπαλκάν» ἐξέδιδε τὰ ἀσφαλιστικά συμβόλαιά της καί τιμολόγια εἰς τήν ἐλληνικὴν γλῶσσαν (1895) καί τοῦτο διότι ἡ γλῶσσα αὐτὴ κυριαρχοῦσε κατά τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνην εἰς τὸν ἐντόπιον πληθυσμόν». Ἐν συνεχείᾳ ἀναγράφεται ἡ εἰς Βουλγαρίαν ἐπίσκεψις τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ν.Κ. ἀζάξη, ὁ ὅποιος γράφει εἰς τὸ ἐκδοθὲν βιβλίον του (1899). «Ὁ ἐλληνισμός ἐν τῇ Χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου. Ἡ ἐν Σόφια ἐκδιδομένη ἐφημερίς «Ζαπάτνα Μπουλγκάρια» (νότιος Β.), ἔγραψε: «Αἱ χειμεριναὶ ἑσπερίδες ἤρξαντο ἐν τῇ στρατιωτικῇ Λέσχῃ Φιλιππουπόλεως. Μεταξὺ τῶν πρᾶσκει κλημένων, συνήθως τὴν πρώτην θέσιν ἔχουν οἱ Ἕλληνες καί Ἑβραῖοι, ἡ δὲ ἐν τῇ Λέσχῃ ὀμιλουμένη γλῶσσα εἶναι ἡ ἐλληνική. Χθὲς διήλθεν ἐκ τῆς πόλεώς μας Ἕλληνας καθηγητὴς ἐξ Ἀθηνῶν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ, ἅπανα ἡ ἐλληνικὴ ἀριστοκρατία τῆς πόλεώς μας, μετέβη εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ καθηγητοῦ. Μεταξὺ τῶν μεταβάντων ἦσαν καί δύο Βούλγαροι βουλευταί τῆς Σοβράνιε. Σημειώσατε ὅτι οἱ κύριοι αὐτοὶ Βούλγαροι βουλευταί, εἶναι περισσότερον Ἕλληνες ἀπὸ τὸν Ἕλληνα Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως».

Τὰ σχόλια εἶναι περιττά. Ὅμιλοῦν τὰ βουλγαρικὰ κείμενα διὰ τὴν ἐλληνικότητα καί κυριαρχίαν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας εἰς τὰ μέρη αὐτά.

ΟΙ ΑΝΘΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΔΙΩΓΜΟΙ ΤΟΥ 1906

Πέραν τῶν ἀναγραφέντων σέ προηγούμενο κεφάλαιο περὶ τῶν γεγονότων, τοῦ πραξικοπήματος καὶ ἐγκλήματος τῶν Βουλγάρων κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀν. Ρωμυλίας καὶ τὴν κατάλυσιν καὶ τὸν σφετερισμὸν τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων, ἀναφέρονται στὸ κεφάλαιο αὐτὸ καὶ τὰ κάτωθι:

Ἡ προετοιμασία τῶν διωγμῶν, ἀνάγεται ἀκόμη εἰς τοὺς χρόνους τοῦ χωρισμοῦ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως (Σχίσμα), ὅποτε ἄρχισε συστηματικὰ νὰ καλλιεργῆται ὁ μισελληνισμὸς ἀπὸ τὸν κληρο, τὰ σχολεῖα καὶ τὸν τύπον, ἐνετάθη δὲ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς χώρας τῶν ἀπὸ τοὺς Ρώσους καὶ ἀργότερα μετὰ τὴν πραξικοπηματικὴν προσάρτησιν εἰς τὴν Βουλγαρίαν τῆς Ἀν. Ρωμυλίας, ὅποτε καὶ ἄρχισε ἡ συστηματικὴ καὶ προγραμματισμένη καταδίωξις τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, μετὰ σκοπὸν πάντοτε τὸν ἐκπατρισμὸν ἢ ἐκβουλγαρισμὸν αὐτοῦ ποῦ θάσει τῆς Βερολινεῖου Συνθήκης τοῦ 1878 ἐξησφαλίζετο εἰς τοὺς Ἑλληνας κατοίκους τῆς χώρας, ἡ πολιτικὴ, θρησκευτικὴ καὶ γλωσσικὴ ἐλευθερία του. Καὶ θάσει αὐτῆς οἱ Ἕλληνες ἦσαν σταθερὰ προσκολλημένοι πρὸς τὰ δικαιώματά των καὶ τὰ ἰδανικά τῆς καταγωγῆς των. Ἡ τελικὴ ἀφορμὴ ὑπῆρξε γιὰ τὸν σκοπὸν τῆς αὐτῶν ὁ Μακεδονικὸς Ἀγὼν ποῦ τελικῶς κατέληξε εἰς τὸ ναυάγιο τῶν προσπαθειῶν τῆς βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν μακεδονικῶν λεγομένων ὀργανώσεων (κομιτατζήδες) μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἀκόμη δὲ καὶ τὰς ἤττας τῶν Βουλγάρων κατὰ τὸν 6' βαλκανικὸ πόλεμον.

Καὶ τότε τὸν Ἰούλιον τοῦ 1906 (23 Ἰουλίου κατὰ τὸ παλαιὸ ἡμερολόγιον), ἐξαπελύθη ἕνας ἀγριὸς διωγμὸς τοῦ γηγενοῦς ἑλληνικοῦ στοιχείου μετὰ τὴν ἀνοχὴν ἢ μᾶλλον συμπαράστασιν καὶ βοήθειαν τῆς βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως Πετκόφ καὶ τοῦ βουλγαρομακεδόνοιο ὑπουργοῦ του Ν. Γκενάντιεφ.

Μεταξὺ τῶν πρώτων ἑλληνικῶν Κοινοτήτων ποῦ ἐγίναν θύματα τοῦ ἀνθελληνικοῦ διωγμοῦ ἦτο καὶ ἡ τῆς Στεννήμαχου. Ὅλες αἱ διαμαρτυρίαι καὶ προειδοποιήσεις πρὸς τὰς Ἀρχάς, τῶν Πατριαρχείων, Μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως, Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ Κοινότητος Στεννήμαχου, αἱ ὅσαι ἀναγράφονται λεπτομερῶς εἰς τὸ διβλίον τοῦ Φωτίου (1) ὡς καὶ εἰς τὴν ἐκθεσιν τοῦ ἱατροῦ Ἀπ. Δοξιάδη Προέδρου τότε τῆς ἑλληνικῆς Κοινότητος (3), ὑπῆρξαν μάταιαι. Τὸ ὄργιον τῆς βίας κράτησε 2 μῆνες καὶ ὁ ἀπολογισμὸς του ἦτο ἡ διαρπαγὴ καὶ κατάλυσις σ' ὅλην τὴν Ἀν. Ρωμυλίαν 113 κεντρικῶν ναῶν, 66 σχολείων, 8 μοναστηρίων καὶ 82 ἑλληνικῶν Κοινοτήτων μετὰ τὸν ἀνεκτίμητον πλοῦτον των.

Εἰς τὸ τότε ἐν Φιλιππουπόλει Ἑλληνικὸν Προξενεῖον, κατόπιν αἰτήσεώς του, ἀπεστάλη παρὰ τοῦ ἐν Στεννήμαχῳ πατρός μου, ἐμπιστευτικὴ ἐκθεσις εἰς τὴν ὁποίαν λεπτομερῶς ἀναγράφεται κατὰ Νομοῦς ἡ διαρπαγεῖσα περιουσία

τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων ἐν Ἀν. Ρωμυλία (ἐκκλησίαι, σχολεῖα, μοναὶ κλπ.). Οἱ ἀναφερόμενοι ἀριθμοὶ συμφωνοῦν μὲ τοὺς ὡς ἄνω ἀναγραφομένους.

Σύμφωνα μὲ τὴν Ἐκθεσιν τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸ ἴδιον Προξενεῖον, κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1927 ὑπῆρχον εἰς Στενίμαχον, μὴ μεταναστεύσαντες Ἑλληγε ἐν ὄλῳ 938, ἤτοι: 148 οἰκογένειαι βουλγαρικῆς ἰθαγενείας (ἐγγλικά μελέη 427, ἀγγλικά 122), ἑλληνικῆς δὲ ἰθαγενείας οἰκογένειαι 107 (ἐγγλικά μελέη 317, ἀγγλικά 72).

Περὶ τῆς τύχης αὐτῶν καὶ τοῦ τρόπου μεταναστεύσεως τῶν βουλγ. ὑπηκοότητος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν γένει καταστάσεως τῶν τῆς ἑλληνικῆς ταιαύτης, ἀναφέρεται ἄλλη τοῦ ἴδιου ἔκθεσις πρὸς τὴν ἐν Σόφια ἑλληνικὴν στρατιωτικὴν Ἀποστολὴν ὡς καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, κατὰ τὸ ἔτος 1920 (14).

Πολὺ πρὸ τοῦ ἀνθελληνικοῦ διωγμοῦ τοῦ 1906, εἶχε ἀρχίσει ἡ ἀρπαγὴ τῆς Κοινοτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας τῆς Στενιμαχοῦ. Ἡδὴ τὸν Αὐγουστο τοῦ 1889 κατηργήθη ἡ ἑλληνικὴ Δημιαρχία τῆς πόλεως ἀντικατασταθεῖσα μὲ βουλγαρικὴν. Στὸ 1891 κατελήφθη ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου, στὸ 1892 τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, στὸ 1897 ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Τριάδος. Ἡ σταδιακὴ αὐτὴ κλοπὴ ἀποδεικνύει βεβαίως ὅτι ὅλα ἦσαν ἀπὸ καιρὸ προσχεδιασμένα καὶ δὲν ὀφείλοντο σὲ «ξαφνικὴ ἐξέγερσι τῶν χωρικῶν», ὅπως διατείνεται ὁ ἀνεκδιήγητος ἐκεῖνος συγγραφεὺς στὸ βιβλίον τοῦ «Ἀσеноφγκράντ». Φυσικὰ δὲν ἀναφέρει τίποτε διὰ τὸν φόνον τριῶν Στενιμαχιτῶν ποὺ ἐγινε στὸ κέντρο τῆς πόλεως ἐν μέσῃ ἡμέρᾳ διὰ πυροβολισμῶν. Ἀπὸ τότε ἤρχισε ἡ ἀθρόα μετανάστευσις τῶν βουλγαρικῆς ὑπηκοότητος Στενιμαχιτῶν.

Ἡ Φιλιπούπολις, Στενίμαχος, Βάρνα, Μεσημβρία, Πύργος, Σωζόπολις, Ἀγαθούπολις, Περιστερὰ, Καθακλή καὶ ἄλλες μικρότερες πόλεις μὲ ἑλληνικὸ πλῆθυσμό, ἔπασαν θύματα τοῦ βουλγαρισμοῦ. Ἡ δὲ Ἀγγίλιος παρεδόθη στὶς φλόγες διότι οἱ κάτοικοι τῆς ἀντιστάθηκαν ἐνοπλοι στὶς ὀρδῆς τῶν κομιτατζήδων. Στὸ βιβλίον τοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου Φωτίου ποὺ ἦτο αὐτόπτης μάρτυς ἀλλὰ καὶ θύμα τῶν γεγονότων (1), ἀναγράφονται λεπτομερῶς μὲ ντοκουμέντα τὰ ἐξῆς καὶ χεῖλη Ἀρχιερέως οὐ ψεύδονται. «Ὁ διωγμὸς κατὰ παντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ, ὑπῆρξεν ἀφάνταστος· οἱ Βούλγαροι ὠργίσαν εἰς θάρος αὐτοῦ, πρὸς ἐκμηδένισιν τῆς Ἐθνικῆς καὶ ἀτομικῆς του ὑποστάσεως, μὲ σκοπὸν τὴν ἀλλοίωσιν τοῦ Ἐθνικοῦ χαρακτῆρος του διὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ ἱστορικωτάτου ἑλληνισμοῦ. Φόνοι διδασκάλων, ἐπιθέσεις κατὰ διδασκαλισσῶν, φυλακίσεις προυχόντων, διαρπαγαὶ ἰδιωτικῶν περιουσιῶν, ἐγκαθίδρυσις φανατικῶν Βουλγάρων ὑπαλλήλων, προσπάθειαι πρὸς δήμευσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας καὶ πρὸς ἀρπαγὴν τῶν ἱερῶν καὶ εὐαγῶν ἰδρυμάτων, κλείσιμο καὶ ἀρπαγὴ ναῶν καὶ σχολείων, καταδίωξις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, διαία στρατολογία, ἐπίταξις οἰκιῶν, ἐγκατάστασις Βουλγάρων προσφύγων ἐν μέσῳ ἑλληνικῶν κέντρων πρὸς μείωσιν τῆς δυνάμεως αὐτῶν, πιέσεις πρὸς ἄρνησιν τῆς ἐθνικότητος, παραποίησις τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀπογραφῆς, ἐκλογικαὶ

παρανομίαι, δειναὶ ραδιοουργίαι καὶ συκοφαντίαι, ἀπειλαί, ὕβρεις, ἐκφασλισμοὶ καὶ κακοποιήσεις, ἦσαν ὁ κλήρος τοῦ ὁμογενοῦς πληθυσμοῦ».

Ἰδοῦ τώρα καὶ ἡ βουλγαρική ἀπάντησις εἰς τὰς ὡς ἄνω διαμαρτυρίας τῶν Ἑλλήνων: «Ἡ βουλγαρική Κυβέρνησις ὑπείκουσα εἰς τὴν ὁμόθυμον γνώμην τοῦ βουλγαρικοῦ λαοῦ καὶ σέλουσα νὰ προλάβῃ ἐσωτερικὰς ταραχὰς καὶ αἱματοχυσίαν, κατέλυσε τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας, τῶν ὑπηκόων τῆς δυναμείων εἰς τὸ ἐξῆς, ὡς ὁμοδόξων, νὰ ἐκκλησιάζωνται εἰς τοὺς βουλγαρικοὺς ναοὺς καὶ ἐκπαιδεύουν τὰ τέκνα των ὡς μέλλοντας Βουλγάρους πολίτας, εἰς τὰ καλῶς λειτουργοῦντα κρατικὰ βουλγαρικὰ σχολεῖα».

Ὁμολογουμένως σπανίως ἔχει γραφῆ στὴν Ἱστορίαν ἰταμιότερον ἔγγραφο. Αἱ δὲ «προστάτιδες Δυνάμεις» ποὺ εἶχαν ὑπογράψει καὶ ἐγγυηθῆ τὴν Βερολίνειον Συνθήκην τοῦ 1878 ποὺ κατωχύρωνε τὰ γλωσσικά, πνευματικὰ καὶ θρησκευτικὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀν. Ρωμυλίας, ἐχαρακτήρισαν τὰ αἴσχη αὐτὰ «ὡς ἐσωτερικῆς φύσεως ἐν ἐλευθέρῳ ἀνεξαρτήτῳ Κράτει, μὴ ἐπιδεχόμενα ἀνάμιξιν τρίτων!». "Ἔτσι ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται τὸ ἔγγραφο αὐτὸ εἶναι πιστὴ ἀντιγραφὴ τῶν σημερινῶν γεγονότων: ἀναίσχυντος ἀθέτησις ὑπεσχημένον, καταπάτησις ὑπογραφῶν κάτω ἀπὸ ἐπίσημα κείμενα, ἄρνησις τῶν δικαίων τῶν λαῶν οἱ ὅποιοι ὑπῆρξαν φίλοι καὶ σύμμαχοι τῶν καλουμένων Μεγάλων Δυνάμεων. Μήπως δὲν ἦσαν οἱ ἴδιοι ποὺ ὕταν στὴν συνδιάσκεψιν τῆς Γιάλτας ὁ Στάλιν ἐπέμεινε νὰ τοῦ παραδώσουν τὰ δύο ἑκατομμύρια τῶν Ρώσων φυγάδων ποὺ κατέφυγαν στὴν Εὐρώπη διότι εἶχαν συνεργασθῆ μὲ τὸς Γερμανοὺς κατὰ τὴν προσέλασιν των στὴν Ρωσία, τοὺς παλαιοὺς ἐμιγχεῖδες τοῦ 1920 - 1930, Οὐκρανοὺς, Γεωργιανοὺς καὶ Κοζάκους, τοὺς ἄνδρας τῆς Στρατιᾶς Βλασώφ, τοὺς Κροάτας «Οὐστάσι», τοὺς ἀντάρτας τοῦ Μιχαήλοβιτς· μέσα σ' ἔλους αὐτοὺς ὑπῆρχαν γέροι, γυναῖκες καὶ παιδιὰ. Στὴν ἰταμὴ αὐτὴ ἀπαίτησι τοῦ Στάλιν, ὁ μὲν Ρουζβελτ ἄβουλος καὶ μαγνητισμένος κάτω ἀπὸ τὸ θλέμμα τοῦ Βούδδα τοῦ κομμουνισμοῦ, δὲν ἀπήντησε· ὁ δὲ Τσώρτσιλ συγκατένευσε· τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ συγκεντρωθοῦν ὅλοι αὐτοὶ στὴ νότια Αὐστρία καὶ παρ' ὅλας τὰς παρακλήσεις τους, νὰ παραδοθοῦν στοὺς Ρώσους ἀφοῦ φορτώθηκαν στὰ τραίνα· ἡ μητέρα Ρωσία τοὺς ἐξόντωσε: ὅλα αὐτὰ ἐξάγονται ἀπὸ δημοσιογραφικὴ ἔρευνα στὰ ἀρχεῖα Τσώρτσιλ, ἀλλὰ ἀναφέρονται καὶ στὸ σύγγραμμα «Ἀρχιπέλαγος Γκουλάκ» τοῦ Σολτσενίτσιν. Καὶ κατὰ τὸν Ἦντεν: «τὰ μέτρα ποὺ κρίνει ὅτι πρέπει νὰ πάρῃ ἡ σοβιετικὴ Κυβέρνησις σχετικὰ μὲ τοὺς ὑπηκόους τῆς, δὲν μᾶς ἀφοροῦν».

Ἀναφέρομαι ἀκόμη στὴν ἀγόρευσι τοῦ Σώλσμπερου ὅταν ἐπεκρίθη στὴ Βουλῆ τῶν λόρδων διὰ τὴν ἀπομάκρυνσίν του ἀπὸ τῆ πατροπαράδοτη πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας ποὺ στηρίζονταν στὸν Τουρκικὸ παράγοντα στὴν Ἀνατολή, εἶπε: «Μία Βουλγαρία ἡνωμένη ὑπὸ ἡγεμόνα εὐπειθῆ εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴ ἐπιρροὴ καὶ σύμμαχο πιστὸν τοῦ Σουλτάνου, παρουσιάζει σοβαρὰν ἐγγύησιν ἐναντίον τῆς ρωσικῆς ἐπιθέσεως».

Ἡ ἀγόρευσίς του αὐτῆ ὑπῆρξεν ὁ ἐπιτάφιός τῆς ἐλληνικότητος τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας.

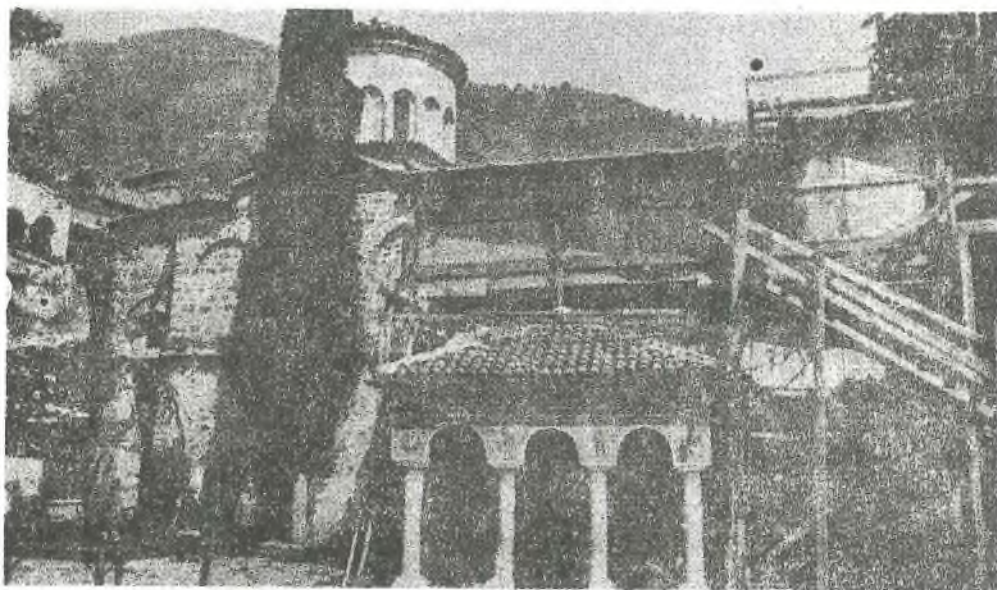
Ἔτσι ἡ Εὐρώπη μὲ τὴν νοστροπίαν τῆς αὐτῆ, ἔχι μόνον δὲν ἀντέδρασε ἀλλὰ καὶ εὐλόγησε τοὺς βουλγαρισμοὺς αὐτοὺς τοῦ αἰῶνος μας· ἰδιαίτερα ἡ Ἀγγλία τοὺς ἐνέκρινε διότι ἀπέβλεπε στὴ «παρεμβολὴ τοῦ βουλγαρικοῦ Κράτους στὶς ρωσικὰς ἐπεκτατικὰς βλέψεις» θεωροῦσα ὅτι μίᾳ Μεγάλῃ Βουλγαρίᾳ ἠνωμένη, θὰ ἦτο φραγμὸς τῆς πρὸς νότον καθόδου τῆς Ρωσίας...» ὑπὸ τὰς εὐλογίας τῶν «προστατίδων Δυνάμεων», κύλησε ἡ ταφόπετρα πάνω στὸν ἐλληνισμό τῆς Ἀν. Ρωμυλίας. Ἡ τότε δὲ ἐλληνικὴ Κυβέρνησις ἦτο ἀνίσχυρη γὰρ βοηθήσῃ ἢ γὰρ προδῆ εἰς ἀντίποινα στὸ ἔδαφός τῆς, διότι δὲν ὑπῆρχαν σ' αὐτὸ βουλγαρικοὶ πληθυσμοί· ἦταν ἄλλωστε τότε ἡ «μικρὴ καὶ ἐντιμὸς Ἑλλάς...».

ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΗΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΠΕΤΡΙΤΖΟΝΙΤΙΣΗΣ ἢ ΣΤΕΝΗΜΑΧΟΥ

Εἶναι γνωστὸν σήμερα ὡς μοναστήρι τοῦ Μπατσκόβου, ἀπὸ τὸ κοντινὸ σ' αὐτὸ χωριὸ τῆς Ροδόπης, ποῦ δὲν ὑπάρχει πλέον. Ἀπὸ τῆ Στενήμαχο ἀπέχει 12 χλμ. νοτιοδυτικῶς αὐτῆς, μέσα σὲ μιὰ κοιλάδα μὲ ἄφθονα νερὰ καὶ γύρω ὄσσωμένα βουνά· εἶναι σταυροπηγιακὴ, ἀρχαιότερη καὶ πλουσιώτερη στὴ Βουλγαρία μετὰ τῆ Μονὴ Ρίλας. Ἐκτίσθη στὰ 1803 ἀπὸ τὸν Γρηγόριο Πακουριανὸν Μέγαν Δομέστιχον τῆς Δύσεως καὶ στενὸν φίλον τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ· ὁ κτίτωρ κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἰθέρϊαν, τὴν σημερινὴν Γεωργίαν, πατρίδα τοῦ Στάλιν. Κατὰ τὸ τυπικὸν τῆς Μονῆς, προικίσθηκε μὲ μεγάλες ἐκτάσεις καὶ κτήματα ποῦ ἔφθαναν ἀπὸ τῆ Στενήμαχο εἰς τὴ Ξάνθη - Σέρρας. Τὸ τυπικὸ τῆς Μονῆς ἦτο γραμμίμενο σὲ τρεῖς γλῶσσες, Ἰθηρικὰ, Ἀρμενικὰ καὶ Ἑλληνικὰ εὐρίσκετο δὲ ἐκεῖ μέχρι τῶν τελευταίων δεκαετιῶν τοῦ περασμένου αἰῶνος, ὅποτε ἐξηφανίσθη· στὰ χειρόγραφα ὅμως τοῦ μοναστηριοῦ εὐρέθη παράφρασις τοῦ γραμμίμενης στὴν ἀπλοελληνικὴ ποῦ ἐγινε στὸ 1782, ἀντίτυπον τῆς ὁποίας εὐρέθη στὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος στὴ βιβλιοθήκη τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βουκουρεστίου· σ' αὐτὴν ἀναγράφεται ὅτι ὁ Πακουριανὸς ἴδρυσεν τὴν Μονὴ χάριν τῶν ὁμοεθνῶν τοῦ Ἰθέρων, ἀποκλείσας τὴν εἰς αὐτὴν εἴσοδον τῶν Ρωμαίων μοναχῶν· ἐὰν τὰ ἀναγραφόμενα εἶναι ἀληθῆ, μόνον διὰ τῆς ἀντιπαραβολῆς μὲ τὸ πρωτότυπον θὰ ἦτο δυνατόν γὰρ διαπιστωθῶν, τὸ ὅποιο ἔφερε τὰς γνησίας ὑπογραφὰς τοῦ κτίτορος καὶ τὸ Αὐτοκρατορικὸν χρυσοῦδουλο· ἀναγράφονται ὅλες αὐτὲς αἱ λεπτομέρειες, διότι τὸ τυπικὸ αὐτὸ χρησιμοποιήθηκε γιὰ προπαγανδιστικοὺς - ἐθνικιστικοὺς σκοποὺς ἀπὸ τῆ βουλγαρικὴ ἱστορία· στὸ ἀντίτυπο αὐτὸ ἀναγράφεται ὅτι ἡ Μονὴ ἦτο κοινοδιακὴ, ὁ ἀριθμὸς τῶν μοναχῶν δὲν ἔπρεπε γὰρ ὑπερβαίνει τοὺς 50, ὅτι εἶναι ἀνεξάρ-

τητος, αὐτοδιοίκητος, ἀσύδοτη καὶ αὐτεξούσιος ἀποκλεισμένης ἐξωτερικῆς ἐπιρροῆς καὶ πνευματικῆς τοιαύτης.

Ἡ ἱστορία της εἶναι συνδεδεμένη μετὰ τὴν τῆς Στεγνιμάχου. Ἐβλεπτομένη ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων κατὰ τὴν τρίτην Σταυροφορίαν (1189), κατελήφθη ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ τῶν Βουλγάρων, ἐπὶ τῆς τουρκικῆς δὲ κυριαρχίας ὑπέστη πολλές φορές καταστροφές καὶ ἔχασε τὰ ἀπομακρυσμένα κτήματά της ἐκτὸς τὰς τῆς Στεγνιμάχου. Ὁ Γάλλος PAUL DUCAS πρὸς τὴν ἐπισκέψαντα, γράφει ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν μοναχῶν ὑπερέβαινε τοὺς ἑκατὸ, τὰ εἰσοδήματά της ὅμως κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος, δὲν ἔφθαναν διὰ τὴν διατροφήν οὔτε 30 ἀνθρώπων. Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἡ οἰκονομική της κατάστασις καλύτερευσε

Τὸ Μοναστήριον Κυμίσσης τῆς Θεσσαλονίκης (σημερινὸν) Μπαλακίου (Πατριζουτίσης).

καὶ κατὰ ἀναφορὰν τῆς Κοινότητος Στεγνιμάχου πρὸς τὸ Οἰκουμηνικὸν Πατριαρχεῖον μετὰ τὴν ὁποίαν ζήτησε τὴν ἐνίσχυσιν παρὰ τῆς Μονῆς τῶν σχολείων τῆς Κοινότητος, τὰ ἔσοδά της τὰ ἐτήσια, μόνον ἀπὸ τὰ ἐνοίκια τῶν ἐν Στεγνιμάχῳ ἀλευρομύλων της, ἀνῆρχοντο εἰς 2.000 λίρας. Εἰς διπλάσια δὲ καὶ τετραπλάσια ἀπὸ τὰς πωλήσεις σταφυλιῶν, μαλλιῶν, μετάξης, σουτύρου, δερμάτων, ζώων κλπ. Κατὰ τὰ ἔτη 1800 - 1885 τὰ ἐτήσια ἔσοδά της ἔφθαναν εἰς 3.500 λίρας κατὰ τὸν ἐπίσημον δὲ κατάλογον τοῦ Μ. Μπαλακίου ἀπεσταλμένου τῆς βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως, ἡ ἀξία τῶν κτημάτων της κατὰ τὸ

1891, ἀνήρχετο εἰς 500.000 λίρες (!).

Τὸ τυπικὸν τῆς Μονῆς ἀτόνισε λόγῳ τῶν πολιτικῶν μεταβολῶν στὴ Βαλκανικὴ Χερσόνησο καὶ ἔκτοτε αὐτὴ ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων· δὲν εἶναι γνωστὸν πότε ἔγινε αὐτό· ἀπὸ τότε δὲν προσήρχοντο εἰς αὐτὴν μόνον Ἱερεῖς μοναχοί, ἀπὸ ἀνεξάρτητος δὲ ἔγινε σταυροπηγιακὴ καὶ πατριαρχικὴ. Ἡ με-

Τὸ κιοβανοστάσιον τῆς Παναγίας.

ταβολὴ αὐτὴ πάντως ἔγινε ὄχι πρὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ὅπως τοῦτο ἐξάγεται ἀπὸ σουλτανικὸ φερμάνι μὲ τὸ ὁποῖο ἀνεγνωρίζετο (1870) ὡς Πατριαρχικὴ τόσοσιν αὐτὴ ὅσον καὶ αἱ ὑπόλοιπαι Μοναῖ τῆς Ροδόπης, Βοδοενῶν, Κουκλένης, Μπε-

λάστιτσας. Μὲ πρόφασιν οικονομικῶν ἀτασθαλιῶν στὸ μοναστήρι, ἡ βουλγαρικὴ Κυβέρνησις ἐπενέβη καὶ παρ' ἄλλες τὶς διαμετρικὰς τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως, κατελήφθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων (1894). Μὲ ἀπόφασιν ὅμως τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς ποὺ συνεστήθη σύμφωνα μὲ τὴν συνθήκη τοῦ Νεϊγῦ πρὸς ἐπίδικασιν τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ ἑλληνικῶν Κοινοτήτων, ἐπεδικάσθη εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὴν ἑλληνικὴν Κοινότητα Στεννήμαχου.

Ἡ Μονὴ ἀποτελεῖτο ἀπὸ τετράπλευρο μεγάλο, διώροφο κτίριο τὸ ὁποῖο περιθάλλει μεγάλην λιθόστρωτον αὐλὴν στὴν ὁποίαν εἶναι κτισμένες δύο ἐκκλησίαι· ὁ Ρ. DUCAS ὁ ὁποῖος τὴν ἐπεσκέφθη (1706) τὴν παρομοιάζει μὲ Φρούριο μὲ τρεῖς πύλας μὲ ἐκκλησίαν στὸ κέντρον· ἔκτοτε καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν αἰῶνων, ἔπαθε πολλὰς καταστροφὰς ἀπὸ πυρκαϊὰς. Τελευταίως ἐπιδιορθώθη μὲ ἀρωγὴν τοῦ Τσάρου Βόριδος II. Ἀπὸ τὰ παλαιὰ κτίρια τοῦ XI αἰῶνος σώζεται σήμερον μόνον τὸ διώροφο κοιμητήριον· τὸ κάτω μέρος αὐτοῦ χρησιμεύει ὡς ὀστεοφυλάκειο, στὸ ἐπάνω δὲ ἡ ἑρειπωμένη ἐκκλησία τῶν Ἀρχαγγέλων μὲ τοιχογραφίας τοῦ XII αἰῶνος μὲ ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς αἱ πλεῖσται τῶν ὁποίων ἔχουν ἐξαφανισθῆ καὶ ἀντικατασταθῆ μὲ βουλγαρικὰς τοιαύτας. Στὸ ἐστιατόριον (Τράπεζα) εἰκονίζοντο τοιχογραφίαι τοῦ XII αἰῶνος ποὺ παρίσταναν σὲ φυσικὸ μέγεθος μὲ ἑλληνικοὺς ὑποτίτλους, "Ἐλληνας φιλοσόφους" τοῦ Πυθαγόρα, Πλάτωνος, Ἀριστοτέλῃ. Φυσικὰ ἔλα αὐτὰ σούσθησαν ἀπὸ τοὺς φιλογενεῖς Βουλγάρους· στὴ θέσι τους φιγουράρουν ὁ Εὐθύμιος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης τῆς Ρίλας ὡς καὶ τοιχογραφίαι τοῦ 1840 - 46. Ἡ ἄλλη ἐκκλησία τῆς αὐτῆς διώροφος ἐπίσης, τιμᾶται εἰς μνήμην Ἀγ. Νικολάου· πρὸ αὐτῆς ὑψοῦνται ὑψηλὸ κωδωνοστάσιον καὶ ἀρχαῖος πύργος. Περὶ τὰ 300 μ. ἀπὸ αὐτῆς σώζεται παλαιὸν διώροφον κοιμητήριον τὸ ἰσόγειον τοῦ ὁποίου χρησιμεύει ὡς ὀστεοθήκη, ἐνῶ στὸν ἄνω ὄροφος εἶναι ἡ ἐκκλησία τῶν Ἀρχαγγέλων ἑρειπωμένη.

Τὰ ἱερὰ σκεύη τῆς Μονῆς φυλάσσονται στὶς ἐκκλησίας καὶ τὸ θησαυροφυλάκειο (εἰκόνες, ξυλογλυπτικά, ἄμφια, πολύτιμοι σταυροὶ) ποὺ ἀριθμοῦν εἰς 4 - 5 αἰῶνων καὶ εἶναι ἀξιόλογα. Εἰς τὸ μικρὸν μουσεῖον φυλάσσονται κειμήλια, ἔγγραφα κλπ.

ΤΑ ΒΟΔΕΝΑ ΚΑΙ ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΑΓΙΟΥ ΚΗΡΥΚΟΥ ἢ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ

Καὶ τὰ δύο αὐτὰ μέρη εἶναι συνδεδεμένα μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Στεννήμαχου ἀπὸ τὴν ὁποίαν τὰ Βοδενὰ ἀπέχουν 4 χλμ. πρὸς τὰ βορειοδυτικά. Οἱ κάτοικοι χίλιοι ἐν ἑλῶ χωρὶς ἕναν Βούλγαρον μέχρι τὸ 1906, ἡσχολοῦντο μὲ τὴν ἀμπελοφυτεῖαν, καπνοφυτεῖαν καὶ σιροτροφίαν· εἶχε τετρατάξιον δημοτικὸν σχολεῖον· τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῶν κατοίκων ἦτο παρόμοιον μὲ τὸ τῆς Στεννήμαχου·

ἐξ αὐτοῦ εἰκάζεται ὅτι συνοικίσθη ὑπὸ τῶν Στενημαχιτῶν. Ὁ Κ. Οἰκονόμος (ἱστοριογεωγραφικὴ περιγραφή ἐπαρχία Φιλιππουπόλεως 1819) ἀναγράφει ὅτι ἦτο ἄστν, δηλαδή κάστρον περιτειχισμένον, θρακοελληνικοῦ συνοικισμού ὡς τοῦτο μαρτυροῦν ἐνεπίγραφες μαρμάρινες ἐπιτύμβιες στήλεις.

Ἡ ἐκκλησία του τῆς Παναγίας δεξιὰ τῆς εἰσόδου του τοῦ χωριοῦ ἐκτίσθη στὸ 1830 ὅπως τοῦτο ἀναφέρεται στὴν κτιτορικὴ τῆς ἐπιγραφῆ τοῦ νάρθηκος· ἡ παλαιὰ εἰκόνα τῆς ποῦ ἔθεωρεῖτο θαυματουργός, ὅταν ὁ Τσάρος Φερδινάνδος ἀρρώστησε βαρειά, μετεφέρθη στὴ Σόφια μὲ πρωτοβουλία τῶν Βοδενιωτῶν καὶ ἐτοποιηθῆθη κοντὰ στὸ κρεβάτι του· ἡ σωτηρία τοῦ ἀρρώστου ἀπεδόθη σ' αὐτὴ καὶ ἡ Τσαρίνα Μαρία - Λουίζα εὐγνωμονοῦσε ἐδώρησε στὴν ἐκκλησία θαρύτιμο μαργαριταρένιο περιδαίριο. Ὅταν στὸ 1906 οἱ Βούλγαροι τὴν κατέλαβον, οἱ κάτοικοι ἔκαμαν ἐκκλησίαν πρὸς τὸν Φερδινάνδον ζητοῦντες τὴν ἐπιστροφὴν τῆς· πράγματι αὐτὸς διέταξε τὸν Ἐπαρχο Στενημάχου νὰ τὴν ἐπιστρέψῃ στοὺς κατοίκους, πρᾶγμα ποῦ ἔγινε: ἐπὶ πρωθυπουργίας Γκέσωφ ἐπετράπη εἰς τοὺς κατοίκους νὰ λειτουργοῦν σ' αὐτὴν καὶ νὰ ἐκπαιδεύσουν τὰ παιδιὰ τους στὴ μητρικὴ τους γλῶσσα· ὅπως ἦτο ἐπόμενο μετὰ τὸν 6' βαλκανικὸ πόλεμο, οἱ ἠττημένοι Βούλγαροι τὴν ξαναπῆραν.

Σὲ ἀπόστασι λιγότερη τῆς μισῆς ὥρας ἀπὸ τὰ Βοδενὰ μὲ ἀνηφορικὸ μονοπάτι εὐρίσκεται τὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Κηρύκου σὲ ὑψόμετρο 200 μ. πάνω ἀπὸ τὴ Στενημάχο, μέσα σὲ μιὰ κατάφυτη κοιλάδα ποῦ περιτριγυρίζεται ἀπὸ καρυδιές, φουντουκιές καὶ ὄξιές. Περιτοιχίζεται ἀπὸ ὑψηλὰ τεῖχη καὶ στὸ κέντρο τῆς αὐλῆς του εὐρίσκεται ἡ ἐκκλησία, γύρω δὲ ἀπ' αὐτὴν τὰ μεγάλα σαλόνια μὲ τὰ ἐνοικιαζόμενα κατὰ τὸ θέρος δωμάτια στὰ ὅποια διέμενον ἐπὶ τρεῖς μῆνας τὸ καλοκαίρι: πολλὲς οἰκογένειες Στενημαχιτῶν καὶ Φιλιππουπολιτῶν μὲ ἐνοίκιο. Στὴν ἐκκλησία, ἱερὸ καὶ νάρθηκα ὡς καὶ στὴ κεντρικὴ θύρα ὑπῆρχαν μέχρι τὸ 1906 ἀξιόλογες ἀγιογραφίες, στὸ ὑπέρυθο δὲ τῆς κεντρικῆς εἰσόδου εἰκονίζοντο ἔπιπποι καὶ εἰς φυσικὸν μέγεθος οἱ Ἅγιοι Γεώργιος καὶ Δημήτριος καὶ κάτωθι ἡ ἐπιγραφή: «ἡ Μονὴ αὕτη ἐκτίσθη δαπάναις καὶ συνεργασίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Βοδενῶν ἐν ἔτει 1835», ποῦ διαψεύδει ἁερὰ τὸν ἰσχυρισμὸν τῶν Βουλγάρων ὅτι κτίσθηκε ἀπὸ αὐτοὺς. Ὅλα αὐτὰ θέβαια δὲν ὑπάρχουν σήμερα φροντίδι Βουλγάρων· τῶρα κοντὰ στὴν εἴσοδο φιγουράρει μιὰ μακρόσυρτη βουλγαρικὴ ἐπιγραφή, ποῦ ποιὸς ξέρει τί παραμύθια γράφει.

Στὰ 1793 τὸ μοναστήρι πυρπολήθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους ληστὰς Κιρτζαλήδες, ξανακτίσθηκε ὅμως ἀπὸ τοὺς Βοδενιωτῆς στὸν ἀρχικὸ του ρυθμὸ. Στὸν Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο 1877 - 1878 κατέφυγαν καὶ κλεισθήκαν σ' αὐτὸ οἱ κάτοικοι Βοδενῶν ἀποκρούοντες τὰ τουρκικὰ μπουλούκια. Ὅταν τὸ κατέλαβαν οἱ Βούλγαροι στὸ 1906, ἡ Σύνοδος Σόφιας τὸ παραχώρησε στοὺς Λευκορώσους πρόσφυγας οἱ ὅποιοι τὸ διετήρησαν εἰς καλὴν κατάστασιν. Μέχρι τῶν ἀνθελ-ληνικῶν διωγμῶν καὶ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἦτο τὸ παραθεριστικὸν κέντρον πολλῶν

οἰκογενειῶν τῆς Στεννήμαχος ποὺ περνοῦσαν ἐκεῖ ὅλοι μαζί μὲ ἀὶ οἰκογενειακὴ καὶ ξένοιαστη ζωὴ ποὺ τὴν πλήρωσαν ὅμως ἀκριβὰ τὴν 17ην Ἰουλίου 1906 ὅπότε ἀκούσαμε ξαφνικὰ τὶς καμπάνες ὄλων τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Στεννήμαχος ποὺ καλοῦσαν δραματικὰ τοὺς κατοίκους τῆς σὲ συναγεριμῶ· τὴ μέρα αὐτὴ ἀρχισαν οἱ ἀνθελληνικοὶ διωγμοὶ στὴ πόλι· ἦταν τὸ κύκνειον ἄσμα, ὁ ἐπικήδειος τῆς ἀγαπημένης γενέτειρας· ἡ ἀρχὴ τοῦ τέλους τῆς· ἔντρομοι κατεδήμαμε σ' αὐτὴν μέσῳ Βοδενῶν γιὰ νὰ ζήσουμε τὶς τελευταῖες μέρες τῆς, νὰ δοῦμε τὴν ἀρπαγὴ τῆς, τὸν χαμὸ τῆς.

Τὸ Μοναστήρι Ἀγίου Κυρίκου.

Μὲ λύπη μας ἀντικρύσαμε τὸ νοσταλγικὸ αὐτὸ μέρος μὲ τὸ ὅποιο μᾶς συνέδεσαν τόσες ἀλγισμὸνῆτες παιδικὲς ἀναμνήσεις, κατὰ τὸ πρόσφατο ταξίδι μας καὶ τὴν ἐπίσκεψί μας σ' αὐτό· ἔχει χάσει τὴν παλιὰ του ὀμορφιά· αἱ μεγάλες καρυδιές στὴν πρόσοψί του, δὲν ὑπάρχουν τώρα· τὸ ἐσωτερικὸ του φιλοξενεῖ ἕνα ἄσυλο ἀνωμάλων παιδιῶν ποὺ μᾶς περικύκλωσαν μὲ ἄγριες φωνές, μὲ σκηγὴ ἀπὸ τὴ κόλασι τοῦ Δάντη μὲ τὶς ἀπαίσιες φυσιογνωμίες τους. Ἡ νότια πλευρὰ τοῦ μοναστηριοῦ, ὅπου ἄλλοτε τὰ δωμάτιά μας, εἶναι καμμένη· στὴ πρόσοψί του φράχτες ἀπὸ καλάμια, λάσπες, γουρούνια καὶ ἄγρια σκυλιά. Τὸ περιβάλλον του βέβαια καλυτέρευσε. Οἱ ὄξιές καὶ θαλασιδιές μεγάλωσαν. Οἱ

φραουλιές, μάλλινα - σιέουρα υπάρχουν πάντοτε, αλλά η εγκατάλειψις και η χαμένη παλαιά αίγλη του ωραίου αυτού Μοναστηριού, μάς λύπησε.

«Τὸ σπῆτι πού γεννήθηκα, ἄς τὸ πατοῦν οἱ ξένοι·
στοιχίό 'ναι καὶ μὲ καρτερεῖ, ψυχὴ καὶ μὲ προσμένει»

Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΣΤΕΝΗΜΑΧΟΣ

Μιά ασίγηστη νοσταλγία γιὰ τὴν γενέθλια γῆ μ' ἔφερε πάλι κοντὰ της. Μὲ πόση συγκίνησι, μὲ πόσα γλυκόπικρα συναισθήματα ξαναεἶδαμε τὰ πατρι- κά μας σπίτια μέσα στὰ ὁποῖα ἀκούονταν τώρα μιὰ ξένη γλῶσσα, τίς παληές μας γειτονιές· ξαναζωντάνεψαν αἱ παιδικές μας ἀναμνήσεις βλέποντας ξανά τὰ μέρη, ἐκεῖνα στὰ ὁποῖα πρὶν ἀπὸ τόσα χρόνια γεννηθήκαμε, μεγαλώσαμε καὶ ζήσαμε τὰ εὐτυχημένα παιδικὰ μας χρόνια.

Ἡ Στενήμαχος ἦταν ἀνέκαθεν μιὰ ὁμορφὴ καὶ γραφικὴ πόλις· σ' αὐτὸ τὴ δοῦθοσε ἡ γραφικὴ τοποθεσία της, τὸ ωραῖον περιβάλλον, τὰ ἀφθονα νερά τοῦ ποταμοῦ της πού διέσχιζαν τοὺς δρόμους τῆς πόλεως εἰς διάφορα σημεία σχηματίζοντας μικρὰ κανάλια, συνδεόμενα μὲ γεφυράκια.

Στὸ τελευταῖο μας ταξίδι μὲ ἓνα ὁμιολογούμενως καλαισθητο γούστο, τὴν εἶδαμε μεταμορφωμένη χάρις στὴν ἀφθονὴ βλάστησι πού κυριαρχεῖ τώρα τόσο στὴ πόλι ὅσο καὶ στὸ περιβάλλον της. Οἱ δρόμοι ἰδίως τοῦ Ἀμπελείου καὶ τοῦ Τσιπροχωρίου εἶναι ἀσφαλτοστρωμένοι καὶ σχηματίζουν ἀρκετοὶ ἀπὸ αὐτοὺς λεωφόρους μὲ τίς δενδροστοιχίες τους.

Πέραν τῶν δύο γεφυρῶν (τὸ ἄσπρο διὰ πεζοὺς μόνον καὶ τὸ μαῦρο διὰ τροχοφόρα) πού συνδέειαν στὰ χρόνια μας τὴ πόλι, κτίσθηκαν τώρα καὶ ἄλλα δύο στὴν πρὸς βορρᾶν ἔξοδο τῆς πόλεως· στὸ πρῶτο ἀπ' αὐτὰ περνᾷ ὁ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως δημόσιος δρόμος καὶ φθάνει στὴ μικρὴ ἄλλοτε πλατεῖα μὲ τὰ νέα κτίριά της μέσα στὰ ὁποῖα κυριαρχεῖ ἀριστερὰ τοῦ γεφυριοῦ αὐτοῦ ὁ «οἶκος ἐπιστήμης» μὲ ἑλληνικὸ ρυθμό· σ' αὐτὸν ὑπάρχει αἴθουσα συναυλιῶν, ὠδεῖον, ἐστιατόριον κλπ. Ἀπέναντί του τὸ νέο δωδεκαόροφο πολυτελές ξενοδοχεῖον «Ἀσενίτσα» κέντρο τῆς κοσμικῆς ζωῆς τῆς πόλεως· καλαισθητὰ παρτέρια, μικρὰ σύσκια ἄλση στὶς πλατεῖες, χαρίζουν μιὰ ωραία θεά στὸν ἐπισκέπτη.

Ἡ κοίτη τοῦ ποταμοῦ διεμορφώθη, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴ πλημμυροῦν τώρα τὰ ἐκατέρωθεν αὐτοῦ ὑπόγεια - κατοικίες ἀπὸ τὰ νερά τοῦ ὀρμητικοῦ ἰδίως κατὰ τὸν χειμῶνα ποταμοῦ, ὁ ὁποῖος ξεκινώντας ἀπὸ τὴ Ροδόπη δια- σχίζει ὅλη τὴ πόλι καὶ συνεχίζων τὸν δρόμο του στὴ πεδιάδα καὶ χύγεται στὸν Ἐβρο παρὰ τὴν Φιλιππούπολιν. Κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ καὶ στὶς δύο ὄχθες του ὑπάρχουν δύο ωραῖες λεωφόροι ἀπὸ ψηλές λεῦκες. Ἡ ἄλλοτε στρα- τιωτικὴ λέσχη μετετρέπη σὲ μουσεῖο· ὁ αἰωνόβιος πλάτανος ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει στὸν κεντρικὸ δρόμο τῆς ἀγορᾶς ἔπου ἄλλοτε μόνο ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀκούετο καὶ μόνο ἑλληνικὰ καταστήματα ὑπῆρχαν. Ὁ ἀπὸ τῆς Φιλιππουπόλεως

δημόσιος δρόμος μετά ἀπό τή παρακαμπτήριό του πρὸς τήν ἀγορά, συνεχίζεται εὐθὺς πρὸς τήν συνοικίαν τῆς κυρίως Στενήμαχου καὶ ἀφίνων ἀριστερὰ του μὲν τὸ ἐπὶ τοῦ μικροῦ λόφου τῶν Ταξιαρχῶν ἄλλοτε ἡμιγυμνάσιόν μας σὲ ὁραία οἰκοδομή πού σώζεται σὲ καλή κατάστασι, ὡς καὶ τὸ κωδωνοστάσιο τῆς ἐκκλησίας Ἁγ. Μαρίνης τῆς ὁποίας ἡ ἐκκλησία καὶ σχολεῖο κατεδαφίσθησαν, δεξιὰ δὲ αὐτοῦ τίς νέες πολυκατοικίες καὶ τίς ἐκκλησίες Ἁγ. Νικολάου καὶ Παναγίας, περνᾷ κάτω ἀπὸ τὸ Μετόχι καὶ τήν ἐκκλησία του διὰ νὰ ἐνωθῇ στή συμβολή τῶν ἄλλων δύο παλαιῶν δρόμων ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕνας

Ἡ σημερινή Στενήμαχος.

στενὸς καὶ κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ προχωροῦσε διὰ μέσω τοῦ χωριοῦ Μπατσκόβου καὶ τοῦ ἐκεῖ Μοναστηριοῦ τῆς Πετριζονιτίσης, πρὸς τήν Ροδόπη, ὁ δὲ ἄλλος περνώντας σύριζα ἀπὸ τὸ Φρούριο τῆς Στενήμαχου ἔφθανε στὰ ἑλληγνιβουλγαρικά σύνορα παρὰ τήν Ξάνθη. Σήμερα καὶ οἱ δύο εἶναι ἀσφαλτοστρωμένοι καὶ διασχίζουν, ἰδίως ὁ παραποτάμιος, γραφικὰ τοπεῖα δασωμένα μὲ ἔλατα πού ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ χωριὸ Τσεπελάρι καὶ καλύπτουν τίς ὑψηλές κορυφές τῆς Ροδόπης σὲ μία τῶν ὁποίων εὐρίσκεται ἡ τοποθεσία Παιμόροβο, πού περιγράφεται κατωτέρω:

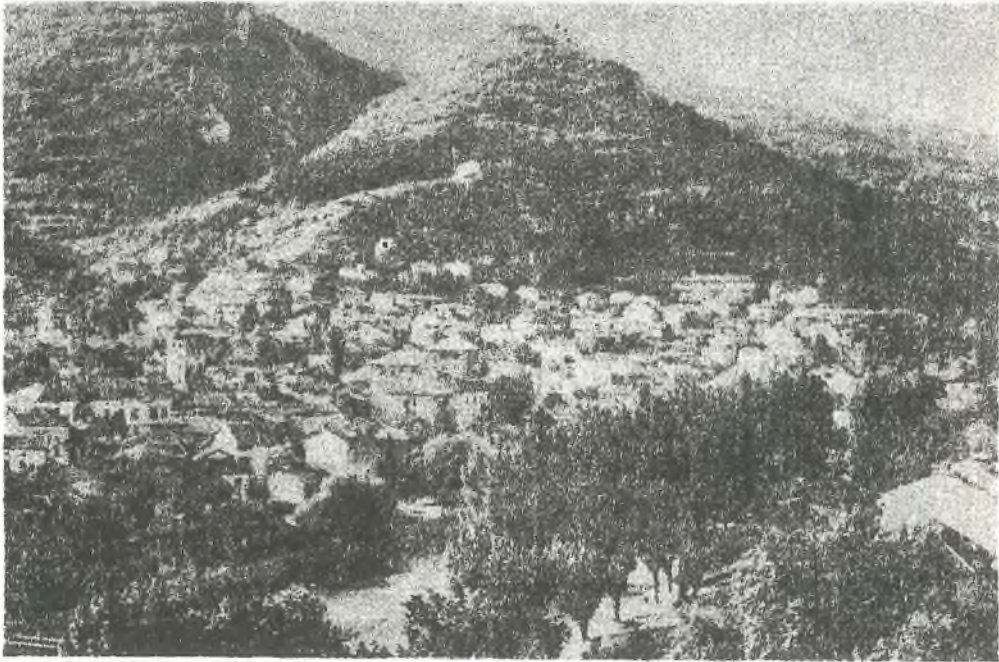
Ἄλλὰ ξαναγυρίζουμε στή πόλι. Ὁ ἀρχικός παλαιὸς συνοικισμὸς τῆς ἔμεινε εὐτυχῶς ὅπως τὸν ἀφήσαμε· λίγα νέα κτίρια κτίσθηκαν μέσα σ' αὐτὸν καὶ διατηρεῖ ἔτσι τὸ παλαιὸ γραφικὸ χρῶμα του. Μᾶς πληροφόρησαν ὅμως ὅτι πρόκειται καὶ τὸ τμήμα αὐτὸ τῆς πόλεως νὰ ρυμιοποιηθῆ δυστυχῶς, ὁπότε θὰ κατεδαφισθοῦν τὰ παλαιὰ μας σπίτια πού τὰ εἶδαμε γιὰ τελευταῖα φορὰ. Τὰ κανάλια ἀπὸ τὰ νερά τοῦ ποταμοῦ πού διέσχισαν ἄλλοτε τὴν πόλι καὶ τῆς ἔδιναν τόση γραφικότητα, σκεπάσθηκαν καὶ ἔτσι ἐξαφανίσθηκαν κι αὐτὰ μαζί μὲ τοὺς νεραγούς (ἀπὸ τὸ νερὸ καὶ ἀγωγιμὸς), μὰ ἀρχαιοπρεπῆς λέξις μέσα

Μέρος τῆς κωμῆς Στενημαχῶν. Τὸ κωβινοστάσιον τῆς ἐκκλησίας Ἁγίας Μαρίας.

στὶς τόσες ἄλλες τῆς Στενημαχίτικης διαλέκτου· τὰ νερά τους διοχετεύθηκαν στὸν ποταμὸ πού δίνει μὲ τὸ ὑδροηλεκτρικὸ του ἔργοστάσιον τὸν φωτισμὸ τῆς πόλεως. Τὰ δύο παλαιὰ ἑλληνικὰ νεκροταφεῖα ἰσοπεδώθηκαν, αἱ ταφόπετραι ἐξαφανίσθηκαν γιὰ νὰ μὴν ὑπάρχει τίποτε πού νὰ ἐνθυμίζῃ τὴν ἄλλοτε ἑλληνικότητα τῆς πόλεως. Ὁ Μυρτίλος Ἀποστολίδης στὸ σύγγραμμά του «ὁ Στενημαχος» (2), περιγράφει τὰ ὄνόματα τῶν οἰκογενειακῶν τάφων Στενημαχιτῶν, εἰς τὸ πρὸς Βοδενὰ νεκροταφεῖον γράφων: «Τούτους (τοὺς τάφους) καταγράφωμεν ἐνταῦθα, διότι ἐνδέχεται σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἀπολλοτριωθῶσι καὶ ἐκλείπωσι». Πόσο δίκαιο εἶχε στή πρόβλεψή του αὐτή!

Τὰ γύρω τῆς Στενημάχου παρεκκλήσια τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου παλῆθ' οὐζαντινὸν, Ἁγ. Χριστοφόρου, Ἁγ. Δημητρίου, Προφήτου Ἡλία, Ἁγ. Παρασκευῆς (ουζαντινὸν) καὶ Ἁγ. Φανερωμένης περιβάλλονται τῶρα ἀπὸ πυκνὴν δάστησι πού συνεχίζεται ἕως τὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγ. Κηρύκου. Τὸ τελευταῖον αὐτὸ παρεκκλήσι περιβάλλεται ἀπὸ ἕνα πευκῶνα πού πρὶν ἀπὸ 70 χρόνια οἱ μαθηταὶ τοῦ σχολείου Ἁγ. Μαρίνης φυτέψαμε· πόση ἢ νοσταλγία μας καὶ πόσες ἀναμνήσεις κατὰ τὴν ἐκεῖ ἐπίσκεψί μας· ἀπὸ ἐκεῖ διακρίνεται ὅλη σχεδὸν ἡ πανοραμικὴ θέα τῆς Στενημάχου.

* Ἄλλο τμήμα τῆς χωρίως Στενημάχου. Στὸ ὕψωμα τὸ παρεκκλήσιον τῆς Ἁγίας Φανερωμένης.

Φυσικὰ στὰ πρῶτα δῆματα τῆς παραμονῆς μας, ἐπισκεφθήκαμε τὸ οὐζαντινὸν φρούριον τῆς Στενημάχου. Μὲ μεγάλη ἔκπληξι θρήκαμε ἐκεῖ μιὰ νέα μαρμαρινὴ πλάκα ἐντοιχισμένη στὸν θράχο ὅπου ἄλλοτε ἢ παλαιὰ πού ἀνέγραφε ὅτι τὸ Φρούριον κτίσθηκε ἀπὸ τὸν Τσάρο Ἀσέν· τῶρα ἢ νέα ἐπιγραφή γραμμμένη σὲ βουλγαρικὴ καὶ ἀγγλικὴ γλῶσσα, ἀναγράφει ὅτι αὐτὸ ἐπεσκευασθη ἀπὸ τὸν Τσάρο τους αὐτόν! Τί μεσολάβησε ἄραγε γιὰ τὴν ἀναγνώρισι τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας ἐκ τῶν ὑστέρων;

Συνεχίζοντας τὴν περιοδείαν μας, ἐπισκεφθήκαμε μετὰ τὸ μοναστήρι Μπασκόδου (Πετριτζονιτίσης) τὸ χωριὸν Ναρῆτσιον τὸ ὁποῖον σήμερον ἐξελίχθη σὲ

μιὰ ωραία λουτρόπολι με ξενοδοχεῖα καὶ μοντέρνες λουτρικὲς ἐγκαταστάσεις ὡς καὶ σανατόριο· περιστοιχίζεται ἀπὸ ἄφθονη βλάστησι. Διασχίσαμε ἐν συνεχείᾳ τὴν κωμόπολι Τσοπελάρι καὶ ἀπὸ αὐτὴ μέσα ἀπὸ ἐλατοφόρα δάση φθάσαμε στὴ τοποθεσίᾳ Παιμπόροβο σὲ ὑψόμετρο 1620 μ. Εἶναι ἐκεῖ κτισμένα πολλὰ πολυτελῆ ξενοδοχεῖα τύπου «Ξενία», ὅλα περιτριγυρισμένα ἀπὸ ἐκτεταμένα δάση ἀπὸ ἔλατα· οἱ ἐπισκέπται τῶν ξενοδοχείων εἶναι ἰδίως ξένοι πού παραθερίζουν ἐκεῖ τόσο κατὰ τὸ καλοκαίρι ὅσο καὶ τὸν χειμῶνα ὅπου ἐπιδίδονται σὲ χιονοδρομίες σὲ μιὰ μεγάλη πίστα στὴν ὁποία ὀδηγεῖ ἐναέριος σιδηρόδρομος· τὰ χιόνια διατηροῦνται ἐκεῖ μέχρι καὶ πέραν τοῦ Μαΐου. Εἶναι ἓνα γραφικώτατο μέρος πού δὲν ἔχει νὰ ζηλέψη τίποτε ἀπὸ τὰ ἀλπικὰ τοπεῖα Αὐστρίας καὶ Ἑλβετίας.

Πήγαμε ἐπίσης καὶ στὴ τοποθεσίᾳ 40 βρῦσες σὲ ἀπόστασι 5 μιλί. ἀπὸ τὴ Στενήμαχο, στὴ πεδιάδα τοῦ ἀμαξητοῦ δρόμου πρὸς Φιλιππούπολι. Μέρους ἐκδρομῶν μας ἄλλοτε· τὰ ἄφθονα νερά του πού ἀνέβλυζαν ἀπὸ πολλὰ σημεῖα (ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασίᾳ), συγκεντρώθηκαν τώρα καὶ σχημάτισαν μεγάλη λίμνη στὴν ὁποία γίνονται κωπηλατικοὶ καὶ ἱστιοπλοῖκοι ἀγῶνες· τὰ νερά της ποτίζουν τὶς γύρω ἐκτάσεις καὶ δίνουν ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια στὴ Στενήμαχο. Περικλείεται ἀπὸ ἐκτεταμένο πράσινο πού διασχίζεται ἀπὸ γραφικὰ μονοπάτια, παρτέρια λουλουδιῶν καὶ ἄφθονο γκαζόν. Ἕνα κόσμημα τῆς πόλεως στὸ ὁποῖο ἐπικρατεῖ ἀπόλυτος ἡσυχία.

Εἰς ἀπόστασιν μισῆς ὥρας ἀπὸ τὴ τοποθεσίᾳ αὐτή, εὐρίσκεται τὸ μοναστήρι Ἄγ. Παρασκευῆς (Μολδάβας) 5 χιλμ. ἀνατολικῶς τῆς Στενήμαχου, ἑλληνικὸ θέβαια καὶ αὐτὸ ἄλλοτε· πρὸ αὐτοῦ ἐκτείνεται ἡ πεδιάς τῆς Φιλιππουπόλεως πού φθάνει μέχρι τοῦ Αἴμου. Μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τὶς 40 βρῦσες, εὐρέθησαν λείψανα παλαιοῦ Θρακοελληνικοῦ συνοικισμοῦ (νομίσματα Μεγ. Ἀλεξάνδρου καὶ Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων) ὡς καὶ θεμέλια βυζαντινοῦ ναοῦ.

Κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια ἡ Στενήμαχος ἐπεξετάθη ἰδίως πρὸς τὴ πεδιάδα ὅπου ἐκτίσθησαν πολλὰ διόροφα σπίτια ἐργατικὰ ὅπως καὶ στὴν εἴσοδο τῆς πόλεως. Ὅταν τὴν ἀφήσαμε στὸ 1906 ἀριθμοῦσε γύρω στοὺς 12.000 κατοίκους, σήμερα ὑπερβαίνουν τοὺς 50.000. Ἔχει μικτὸν Γυμνάσιον, Προγυμνάσιον καὶ ὀκτὼ δημοτικὰ σχολεῖα· μεγάλο μεταξουργεῖον, ὑδρομύλους, καπνεργοστάσια (μεγάλον κτίριον καπνικοῦ Συνεταιρισμοῦ), σησαμελαιοτριβεῖα. Τὰ ἄλλοτε πολλὰ ἀμπέλια τῆς πού ἔδιναν τὸ ὀνομαστὸ κρασί, δὲν ὑπάρχουν τώρα· στὰ χρόνια μας ἀκόμη πού εἶχαν καταστραφῆ ἀπὸ φυλλοξήρα καὶ ἀντικατεστάθησαν ἀπὸ ἀμερικανικὰ κλήματα, δὲν ὑπάρχουν σήμερα.

Ἐκεῖνο πού μᾶς ἐντυπωσίασε καὶ συνέκίνησε στὸ τελευταῖον αὐτὸ ταξίδι μας στὴ γενέτειρα, ἦταν ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων πού ἐμειναν ἐκεῖ μετὰ τοὺς διωγμούς· τοὺς νομίζαμε λίγους, ἀλλὰ σὲ κάθε βῆμα μας σχεδόν, ὅταν ἄκουαν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, μᾶς πλησίαζαν, μᾶς ἔδιναν γνωριμῖα ἀναφέροντας τὰ ὀνόματά τους, με καταφανῆ συγκίνησι μᾶς ἔσφιγ-

γαν τὰ χέρια' μὲ ἐπιμονὴ ζητοῦσαν νὰ τοὺς ἐπισκεφθοῦμε στὰ φτωχικά τους σπίτια, νὰ μᾶς περιποιηθοῦν καὶ φιλοξενήσουν καὶ νὰ μᾶς θυμίσουν τὰ παλιὰ καλὰ χρόνια' μὲ ἐνδιαφέρον ζητοῦσαν πληροφορίες γιὰ τὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα, γιὰ τοὺς ἐκεῖ συγγενεῖς των, γνωστούς καὶ φίλους. Σ' ἓνα προηγούμενο ταξίδι μας, παρ' ὅλον ὅτι τότε τόσο οἱ ξένοι ἐπισκέπται ὅσον καὶ οἱ ἴδιοι παρακολουθοῦντο στίς ἐπαφές τους μὲ τοὺς Ἑλληνες ταξιδιώτες (ἀπὸ τοὺς πράκτορας τοῦ καθεστώτος), μᾶς εἶχαν ὑποδεχθῆ μὲ ἀνθοδέσμες καὶ φρούτα. Σήμερα ὅλα αὐτὰ ἔχουν χαλαρωθῆ τὸ καθεστῶς αἰσθάνεται ἀσφαλέστερο καὶ ὑπάρχει μπορὲ νὰ πῆ κανεὶς ἐλευθερία καὶ γιὰ τοὺς ξένους ἐπισκέπτας τῆς χώρας, ὅσο καὶ τοὺς ἐντοπίους.

Ὅταν μὴ γριούλα, παλαιὰ Στενήμαχίτισα, ἀφοῦ μᾶς φιλοξένησε στὸ σπίτι της, μᾶς ἀποχαιρέτησε λέγοντας μὲ θουρκωμένα μάτια «πολλοὺς χαιρετισμούς σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα», ἡ συγκίνησός μας ἦταν μεγάλη' διαπιστώσαμε ὅτι στὸ βάθος τῆς ψυχῆς ὅλων αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων τῆς Στενήμαχου ποὺ ἔμειναν σ' αὐτὴ ὑπάρχει πάντοτε ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ποὺ ὁ χρόνος καὶ ὁ ζυγὸς δὲν στάθηναν ἱκανοὶ νὰ σθῆσουν. Διατηροῦν ἀκόμη τὴ γλώσσα τους ἤθη καὶ ἔθιμα' ἀκόμα καὶ μερικὰ παιδιὰ τους μιλοῦν σπασμένα ἑλληνικά ἀν καὶ φοιτοῦν σὲ βουλγαρικὰ σχολεῖα καὶ περιβάλλον.

Ὁ προαιώνιος πόθος τῶν Βουλγάρων ἐξεπληρώθη' δὲν ὑπάρχει πλέον ἑλληνορωμιο στὴ Στενήμαχο καὶ τὴν Ἄν. Ρωμυλία. Ἡ Στενήμαχος εἶναι τώρα μιὰ ζωντανὴ καὶ εὐήμεροῦσα πόλις γι' αὐτούς' γιὰ μᾶς εἶναι μιὰ νεκρὴ πολιτεία μὲ θαρδαρόηχο ὄνομα, μιὰ χαμένη γενέτειρα ποὺ ἕμεις θὰ τὴ θυμούμαστε- θὰ τὴν ἀγαποῦμε καὶ νοσταλγοῦμε πάντοτε.

Δὲν μπορὲ κανεὶς νὰ ἀμφισβητήσῃ τὰς προόδους τοῦ βουλγαρικοῦ λαοῦ στὰ τελευταῖα χρόνια' ἐνὸς λαοῦ ἐργατικοῦ, νομοταγοῦς, ὑπομονητικοῦ καὶ πειθαρχικοῦ, ποὺ δυστυχῶς ἕμεις φανατίζεσαι συστηματικὰ ἀπὸ τοὺς σωθινιστὰς Κυβερνήτας του, τοὺς διανοοιμένους του καὶ τοὺς πρόσφυγας Βουλγαρομακεδόνας' ὅλοι αὐτοὶ ὅλα τὰ θέλουν καὶ τὰ θέλουν βουλγαρικά καὶ τὰ διεκδικοῦν μὲ πάθος καὶ φανατισμό.

Καὶ ὕστερα τελείωσε τὸ νοσταλγικὸ καὶ τελευταῖο ταξίδι μας στὴν ἀγαπημένη πόλι' ἡ τελευταία ἀνάμνησίς μου ἀπ' αὐτὴ, ἦταν ὅταν τὸ δρόμο τῆς προηγούμενης ποὺ θὰ φεύγαμε, τὰ θήματά μου μὲ ὠδήγησαν καὶ πάλι στὴ παλιὰ γειτονιά, ἄκουσα ξαφνικὰ μέσα στὸ ἡμίφως νὰ κτυπᾶ τὶς ὥρες τὸ παλιὸ ὠρολόγι τῆς Παναγίας ἀπὸ τὸ καμπαναριὸ της, ὅπως τότε στὰ παιδικὰ μου χρόνια. Ἦταν σὰν νὰ σταμάτησε ὁ χρόνος, σὰν νὰ μὴ πέρασαν αἱ δεκαετίες, σὰν ἐκεῖνη τὴ στιγμή νὰ γύριζα στὸ σπίτι ὕστερα ἀπὸ τὸν ἀπογευματινὸ στὸν «Καλὲ» περίπατό μου μὲ τὴ συνοδεία τοῦ ἀγαπημένου σκύλου μου «Ἐρμῆ». Γιὰ μιὰ στιγμή ἔζησα μιὰ στιγμή ἀπὸ τὰ παιδικὰ χρόνια μου.

Τὴν ἄλλη μέρα ἀποχαιρέτησα τὴν Στενήμαχο, ἀποχαιρέτησα νοερὰ τὸ πατρικὸ σπίτι, τὸ Φαρμακεῖο μας, διότι δὲν ἤθελα ἢ δίσταζα νὰ τὸ ξαναεπι-

σκεφθῶ, τὸν ἄλλοτε ὠραῖο κήπο μας στὸν ὁποῖο εἶπα τὴ φράσι τοῦ Α. Τσέχωφ στὸν «Βουσιγόκηπό» του: «Ὁ ὁ καλὸς μου κήπος, ὁ πανώριός μου κήπος μου' ζωὴ καὶ σὺ, εὐτυχία μου, ἔχε γαῖα». Καὶ στὸ σπῆτι ποῦ γεννήθηκα καὶ ἔζησα τὰ ὠραιότερα χρόνια τῆς ζωῆς μου, εἶπα τοὺςστίχους τοῦ ποιητοῦ:

«ἀγαπημένα χῶματα καὶ πατρικό μου σπῆτι,
ξανά σὰς βλέπω καὶ πονῶ.
Στερνὴ φορὰ σὰς ἀντικρύζω καὶ θακρύζω».

Τέκνα τῆς Στεννημάχου διακριθέντα κοινωνικῶς διὰ τὴν δρᾶσιν των εἰς τὰς τέχνας, ἐπιστήμας, εἰς ἔθνικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ ἔργα, βιομηχανίαν καὶ ὡς ἐλεύθεροι ἐπαγγελματίαι.

Ἰ π ο υ ρ γ ο ῖ: Ἀπόστολος Θ. Δοξιάδης ἱατρός, Γεώργιος Σ. Τζηρίδης ἱατρός, Κωνστ. Ἀπ. Δοξιάδης ἀρχιτέκτων, Σπῦρος Ἀπ. Δοξιάδης ἱατρός.

Β ο υ λ ε υ τ α ῖ: Ἀθανάσιος Ἐπιτρόπου δικηγόρος, Βασίλειος Ἐμ. Παπαδόπουλος δικηγόρος, Σωτήριος Ἀντωνάδης δικηγόρος, Δημ. Βογιατζῆς ἐπιχειρηματίας.

Π ρ ε σ θ ε υ τ α ῖ: Σπῦρος Καπετανίδης.

Ν ο μ ἄ ρ χ α ῖ: Στέφανος Νίκογλου.

Ἐ π ἰ σ κ ο π ο ῖ: Νικόλαος Λούσης, ἐπίσκοπος Κίτρους.

Ν α ῦ α ρ χ ο ῖ: Ἀθανάσιος Μεζεβύρης.

Κ α θ η γ η τ α ῖ Π α ν ε π ἰ σ τ η μ ῖ ο υ: Λεωνίδας Γεωργιάδης, Χρήστος Τσουντας, Λεωνίδας Δοξιάδης, Θωμᾶς Δοξιάδης, Σπῦρος Δοξιάδης, Κωνσταντῖνος Σ. Μανωλίδης, Κωνσταντῖνος Δημητριάδης.

Σ τ ρ α τ η γ ο ῖ, Ἀ ν ὄ τ α τ ο ῖ Ἀ ξ ἰ ω μ α τ ῖ κ ο ῖ: Ἰωάννης Ἀδράσογλου στρατηγός, Κωνστ. Μαργαρίτης Ἀρχηγός Ἐπιτελείου Ἀεροπορίας, Ἀργ. Ἰ. Μάρδας συνταγματάρχης.

Ἰ α τ ρ ο ῖ: Κωνστ. Ἀντωνάδης, Σωτήρ. Ἀντωνάδης, Βλασ. Ἀστεριάδης, Παντελ. Δοξιάδης, Μιχ. Λιόλτσος, Χαρίκλ. Λεμονίδου, Γεώργ. Λεμονίδης, Μιχ. Κόντος, Ἀθαν. Λεμονίδης, Φιλ. Νίκογλου, Τηλ. Νίκογλου, Θεμ. Ντόγκας, Ἐμμ. Μαρινάκης, Ἐμμ. Βοζάνης, Χρισόφ. Παπαθεοφίλου, Κ. Β. Παπαθεοφίλου, Χρηστ. Γ. Μάρδας, Φαῖδρα Β. Παπαδοπούλου, Νικ. Πεντοβέλης, Ἰωάν. Τσαμπάζης, Ἰωάν. Χατζηγιώαννου, Βασ. Παπαλεωνίδας, Ἀντ. Τσοῦτσος, Γεράσ. Παγουλάτος, Ἀπόστ. Χατζηγρηγορίου.

Ἐ δ ο ν τ ῖ α τ ρ ο ῖ: Γεώργ. Βασιματζῆς, Χαράλ. Βασιματζῆς, Ἰωάν. Καραγιαννάκης, Ἰωάν. Χατζηνικολάου, Ἀργ. Δαλίμης, Μαρ. Κοτρούκη, Γεώργ.

Μπάγκος, Μαρίνα Μπάγκου - Δαλαβέρα, Ἴφιγ. Μπάγκου - Διαμαντοπούλου, Νικόλ. Παλαγγιάς, Ἀργ. Κοσμόγλου.

Φ α ρ μ α κ ο π ο ι ο ί: Δημ. Ἐπιτρόπου, Ἀθαν. Λεμονίδης, Ἀχιλ. Τζηρίδης Μπάγκος.

Δ ι κ η γ ό ρ ο ι: Μιχ. Γκάνιογλου, Κωνστ. Παπαδόπουλος, Παν. Σέμκογλου, Ἰωάν. Λιόλτσος, Βλᾶσ. Δίτσας, Δημ. Κοσμόγλου, Στέφ. Παπαθεοφίλου, Μαίρη Παπαδοπούλου, Μιχ. Μάρδας.

Ἀ ρ χ ι τ ἑ κ τ ο ν ε ς — Π ο λ ι τ. Μ η χ α ν ι κ ο ί: Ἀπ. Ἀντωνιάδης, Ἐμμ. Παπαδόπουλος, Ἰωάν. Νίκογλου, Ἀθαν. Ματσιδής, Βασ. Κ. Παπαδόπουλος, Νικ. Νικολαΐδης, Στέφ. Νίκογλου, Βασ. Χατζηλάμπρου, Στέφ. Α. Ἀντωνιάδης, Ἀντών. Δεμιρόπουλος, Βασ. Βέτσογλου, Φιλ. Τζομπάρης, Κλέων Μαρινάκης, Δημ. Κόσμογλου, Ἰωάν. Βοζάνης, Ἀργ. Παλλαγγιάς, Στέφ. Ἀργ. Δημητριάδης, Ἑλλη Λεπτουργοῦ, Ἰωάν. Μαργαρίτης, Σωτ. Βογιατζής, Ἰωάν. Κόσμογλου, Εὐάγ. Μάλτσιδης, Δημ. Λιόλτσος, Ἀγαμ. Δίτσας, Γρηγ. Γ. Βογάνης, Ἀπόστ. Σ. Δοξιάδης, Φιλ. Νικόγλου, Δημ. Σακατιᾶς.

Γ ε ω π ό ν ο ι: Ἀπόστ. Ἀποστόλου, Ἀπόστ. Β. Παπαδόπουλος, Κωνστ. Θ. Παπαθεοφίλου, Ἰωάν. Χατζηνικολάου, Δημ. Ἀβράσογλου, Ἀποστ. Τζαμπάζης, Ἀθαν. Κουμπατῆς - Παραμάνας.

Ἀ ρ χ α ι ο λ ό γ ο ι: Χρ. Τσουντας (Ἀκαδημ.) Ἀναστ. Τζομπάρη - Γιαννοπούλου, Λίνα Παγουλάτου, Ἀναστ. Ντίνσιμιορ (Δημητριάδου).

Φ ι λ ό λ ο γ ο ι Βλᾶσ. Σκορδέλης, Ἀπασ. Σκορδέλη (Διευθ. Ἀρσακείου), Γεώργ. Μουσαῖος, Ἀθαν. Τσουντας, Μυρτ. Ἀποστολίδης, Κωνστ. Οἰκονόμου, Ἄννα Ἀργ. Παλαγγιά, Ἀριστ. Γουγλίδης, Κωνστ. Ἀβράσογλου, Πετραδάκης.

Ἀ ν ω τ ά τ. Ο ἰ κ ο ν ο μ. Σ χ ο λ ῶ ν: Κ. Β. Παπαδόπουλος, (Γενικός Διευθ. Τραπεζικής), Ἀπόστ. Λεμονίδης, Κυρ. Ἀπ. Δοξιάδης, Ἀπόστ. Θ. Δοξιάδης, Ἀπόστ. Κ. Δοξιάδης, Ἀριστ. Κ. Δοξιάδης.

Χ ἡ μ ι κ ο ί: Τσιούντας, Ἀργ. Κ. Μανωλκίδης, Κωνστ. Μανωλκίδης, Στέργ. Δημητριάδης, (ἀτομ. ἐπιστ.) Ἀντ. Θ. Δημητριάδης (ἀτομ. ἐπιστ.), Βασ. Θ. Παπαθεοφίλου.

Μ α κ ε δ ο ν ο μ ά χ ο ι: Ἰωάνν. Ἀβράσογλου, Βλᾶσ. Σαχίνης, Ἄνδρ. Μακούλης, Ἄνδρ. Τσορίλας, Νικ. Λούσης (ἐπίσκ. Κίτρους).

Ἐ θ ν ι κ ο ἰ Ε ὑ ε ρ γ έ τ α ι: Χρυσοβέργης, Θεόδ. Σιδερίδης, Ἀπόστολος Μεζεβύρης.

Β ι ο μ ή χ α ν ο ι: Ἀπόστ. Νικολαΐδης, Ἀργ. Νικολαΐδης, Θ. Δημητριάδης, Κυρ. Μαρίντσογλου, Νικ. Νίκογλου, Μιχ. Νίκογλου, Γεώργ. Δ. Ἀβράσογλου, Ἀργ. Δημητριάδης, Γκάνιογλου, Πετράκογλου, Καλαμάντης, Ι. Τζομπάρης, Ἀφοί Δίτσα, Ἀφοί Παπαναστάσογλου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) ΦΩΤΙΟΥ: Ἐπισκόπου Βιθυνουπόλεως καὶ Πεντικῆ Ἀρχιερατικῆ Ἐκκλησίᾳ Φιλιστουπόλεως: «Ἱστορικαὶ σημεῖώσεις καὶ ἐπίγραμμα ἔγγραφα Περὶ τῆς βουλγαρικῆς πολιτικῆς καὶ τῶν βουλγαρικῶν κακουργειῶν, πρὸς ἐξήντητον τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς (1876 - 1914)» ἔκδοσις 1919.
- 2) ΚΟΣΜΑ ΜΥΡΤ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ: «Ὁ Στενιμάχος» ἔκδοσις Β' 1962.
- 3) ΚΩΣΤΑ ΔΑΔΦΝΗ: «Ὁ Ἀπόστολος Δοσιμάδος ὁ ἀγωνιστὴς καὶ ὁ ἄνθρωπος» ἔκδοσις 1974.
- 4) ΜΕΡΙΑΝ: μνηματὸν περιοδικῶν Ἀμβούργου 3/ΧVΠ.
- 5) ΝΙΚΟΛΑΙ ΝΑΣΤΟΝ: «Acenovgrad» Μετάφρασις - ἔκδοσις Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν 1963.
- 6) BROCKHAUS: Enzyklopedie, τόμος 2.
- 7) VASSILIEF: Βυζαντινὴ Ἱστορία.
- 8) Ν. ΔΑΔΡΩΓΗ: «Τὰ ἑλληνικὰ στοιχεία τῆς βουλγαρικῆς γλώσσης». Ἀρχεῖον Ὀρθόδοξου Θρησκ. τ. 17.
- 9) Κ. ΑΜΑΝΤΟΣ: Τοπωνυμικὰ Στενιμάχου. Ἀρχ. Ὀράκης τ. 6.
- 10) Β. ΣΚΟΡΔΕΛΗΣ: «Πρακτικὰ τῆς Σχολῆς Στενιμάχου» Ὀρακικά 1.
- 11) Β. ΣΚΟΡΔΕΛΗΣ: «Στενιμάχου κώρικα ὀνόματα, ἐπιθέτα, παρανόμια». Ἀρχεῖον Ὀράκης 1.
- 12) Π. ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΔΟΥΛΟΥ: «Ὁ δεύτερος κώδικς τῶν Σχολείων τῆς Στενιμάχου». Ἀρχεῖον Ὀράκης 9.
- 13) Ρ. ΚΡΕΤΣΜΕΡ: «Zum dialektik von Stenimachos».
- 14) ΑΘ. ΔΕΜΟΝΤΑΗ: «Ἡμερολόγιον» 1932.

ΒΑΣΙΛΙΑΣ — ΒΑΦΕΙΑΔΟΥ

Γ Λ Ω Σ Σ Α Ρ Ι Ο Ν

τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος Σωζοπόλεως Βορειοανατολικῆς Θράκης

Ἡ Σωζόπολις (ἢ ἀρχαία Ἀπολλωνία τοῦ Πόντου), ἡ βουλγαροκρατούμενη τώρα αὐτὴ πόλις τῆς Ἀνατολ. Ρωμυλίας στὰ δυτικά παράλια τοῦ Εὐξείνου, εἶναι ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἀποικία τῶν Μιλησίων (2).

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀπολλωνίας, ἀφοῦ προήρχοντο ἀπὸ τὴν Μίλητο, θὰ μιλοῦσαν φυσικὰ τότε τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ γλῶσσα, πού μιλοῦσαν καὶ οἱ Μιλησίοι.

Καὶ αὐτὸ τὸ ἐξακριβώνουμε ἀπὸ τὶς ἀρχαίες ἐπιγραφές πού βρέθηκαν στὴν Σωζόπολι, μία τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ἡ ἐξῆς:

(Α) ΓΑΘΑΙΤΥΧΛΙΕΔΟΞΕΤΑΙ
(ΒΟ) ΥΛΑΙΚΑΙΤΩΙΔΑΜΩΙΕΠΕΙΔΗ
(ΑΡΙ ἢ ΗΦΛΙ) ΣΤΙΩΝΣΩΣΙΑΑΠΟΛΛΩΝ
ΑΣ ΚΑΛΟΣ ΚΑΙ ΑΓΑΘΟΣ
ΕΩΝΔΙΑΤΕΛΕΗΕΡΓ
ΚΑΙ ΠΟΛΛΟΙΣΤΩΝ
ΓΙΑΣ ΠΑΡΕΙΣΧΗ
ΑΙ ΒΟΥΛΑΙ ΚΑΙ

Μὲ τὴν πάροδο τῶν αἰῶνων ἡ γλῶσσα, ἐπηρεασθεῖσα καὶ ἀπὸ τὶς γλῶσσες τῶν ἀλλεπαλλήλων ξενικῶν κυριάρχων ἢ συμμάχων (Ὀδρυσῶν, Θρακῶν, Μακεδόνων, Ρωμαίων Λατίνων, Βυζαντινῶν, Γενοατῶν καὶ Ἑνετῶν, Βουλγάρων

1) Μὲ τὶς μικρὲς μου ἐκτιμήσεις περιεπάθησα πρὸ κάμιν ἕνα εἶδος μελέτης τοῦ Γλωσσικοῦ ιδιώματος τῆς Σωζοπόλεως. Ἔτσι ἔθεσα τὶς ὁδοὺς ἄλλοι - εἰδικοὶ ὡς τὴν ἐπεξεργασθεὶν ἐπιστημονικώτερα.

2) Τῶν Ἰωνίων, πού, ὡς γνωστόν, ἐγκατέλειψαν τὴν ἀρχαίωτα τὴν Ἑλλάδα, μετὰ τὴν κάθοδο τῶν Δωριέων, ἐγκαταστάθηκαν στὰ Μικρασιατικὰ περσῆλια, ἀτίσκατες τὶς 12 Ἰωνικὰς πόλεις, μετὰ αὐριώτερη τὴν Μίλητο. Ἐστέρη ἀπὸ χρόνα ἡ Μίλητος, μετὰ ἀπὸ τὴν ἔβρουσι μερικῶν ἄλλων ἀποικιῶν στὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου, ἔδρασε καὶ τὴν Ἀπολλωνία. (Σωζόπολι, μετὰ τὸ μεταχριστιανικὸ τῆς ὀνόματι, πρὸ του πρ. Χρ. αἰῶνα, ὡς αὐτόνομη.

για λίγο, πάλι των Βυζαντινών, των Τούρκων, των Ρώσων και στο τέλος των Βουλγάρων) έπαθε πολλές μεταβολές και πήρε πολλές λέξεις των κατακτητών, ιδιαίτερα κατά την μακραίωνη τουρκική σκλαβιά. Διότι, ενώ ο αριθμός των λατινικών και βουλγαρικών λέξεων, που πέρασαν στο Σωζοπολιτικό Γλωσσικό ιδίωμα είναι μηδαμινός, πάμπολλες είναι οι τουρκικές λέξεις ή παραφθορά αυτών (δηλ. ρίζες από τουρκικές λέξεις, με καταλήξεις του τοπικού ιδιώματος).

Επίσης υπάρχουν και πολλές μεσαιωνικές βυζαντινές λέξεις από την Βυζαντινή συμμαχία και κατόπιν κυριαρχία, κατά την οποία κτίσθηκε το 1270 ή Μονή Ιωάννου του Προδρόμου σ' ένα νησάκι της Σωζοπόλεως (της οποίας σώζονται ακόμη τα ερείπια) και δέν ήταν ή Μονή μόνο πνευματικό κέντρο, αλλά και ανώτερο εκπαιδευτήριο. Εκτός τούτου όμως, κατά τους ιστορικούς, στην Σωζόπολη, που ήταν τότε «πολυάνθρωπος και μεγάλη», έγκαθίσταντο κατά καιρούς και Βυζαντινοί τιτλοῦχοι και μέλη της Αυτοκρατορικής οικογενείας (1), που επόμενο ήταν να μεταθέσουν λέξεις τους στην Σωζοπολιτική γλώσσα.

Οι περισσότερες αλλαγές, που στο πέρασμα των αιώνων, έγιναν σ' αυτή την γλώσσα είναι σχεδόν σάν αυτές που έγιναν στην Κοινή Νεοελληνική. Πολλές λέξεις διατηρούν τον ίδιο τύπο της αρχαίας: ούρανός, ήλιος, ιστορία, γράμματα, κλπ., όλες άλλαξαν μορφή και μερικές και σημασία.

Σε μερικές λέξεις αποσιωπάται το αρχικό α (νεβαίνω, νεσαίνω, γοράζω, νεγκντάζω, ρεβωνιάζω (άλλα άραθώνα) (ή), ενώ άλλου προτίθεται σε λέξεις (ραθασάκι - άραθασάκι, γλείφω - άγλείφω, μασγάλη - άμασκάλη, δελφίν - άδρέφινος), άλλο το α τρέπεται σε ε (άνεστενάζω, ρεβωνιάζω) και στις περισσότερες περιπτώσεις παθαίνει τις μεταβολές που παθαίνει και στις λέξεις της Κοινής Νεοελληνικής.

Το θ τρέπεται σε π, όπως και στην Νεοελληνική (κόμπος - κόμπος). Επίσης σε φ (δλήχων - δληχούνη - φλησούνη), σε μπ (θαμβάκι - μπαμπάκι, δάλασμο - μπάλασμο, θλαστάρι - μπλαστάρι).

Το γ άλλου αναπτύσσεται πριν και ανάμεσα σε φωνήεντα (αίμα - γαιμα, κλαίω - κλαίγω) και άλλου αποβάλλεται επί το λεπτότερον (γειτόνισσα - εϊτόνισσα, γητεύω - ήτεύω).

Το ε χρησιμοποιείται σάν προθετικό σε μερικές λέξεις (δδέλλα - έδδέλλα, γλεντζές - έγλεντζές) και σε άλλες τρέπεται σε α (ξξάδελφος - άξξάδρεφος - άξξάδρέφη).

Το θ αποβάλλεται κάποτε από την αρχή του μορίου θά, που μένει απλό α (α π'ά νά φέρω, α πάγω, α φύγω, αλλά και θά π'ά νά φέρω, θά πάγω, θά φύγω).

1) Ιστορία Σωζοπόλεως. Κοινά. Παπαϊωαννίδης.

Τὸ ι φεύγει ἀπὸ τὸ μέσον μερικῶν λέξεων (μερικά - μερ'κά, σιτάρι - στάρι, περιγεῶν - περιγεῶ κλπ.).

Τὸ τ στὰ ἄρθρα τῆς αἰτιατικῆς ἄρσενικά καὶ θηλυκά τρέπεται σὲ ντ (ντὸ - ντόν, ντή - ντήν - ντόν ἄντρα, ντὸ χορό, ντή διασκέδαση, ντήν ἁμαρτία).

Τὸ γλωσσικὸ ἰδιῶμα τῆς Σωζοπόλεως διατηρεῖ σὲ μερικά ρήματα τίς καταλήξεις τῶν ἀρχαίων ρημάτων, μὲ μικρὴ παραλλαγή (πτω - φτω - κόφτω, ράφτω) καὶ ἔκτος ἀπὸ τὰ ρήματα σὲ α ι ν ω, σχηματίζει καὶ ἄλλα σὲ η σ κ ω (νεβαίνω, κατεβαίνω, πεθνήσκω, μνήσκω).

Τὰ ἄλλα ρήματα ἔχουν σχεδὸν τίς καταλήξεις τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς στὸ Α' πρόσωπο τοῦ ἔνεστῶτος.

Σχηματίζει μερικά ἐπίθετα σὲ ε ν ι ο ς, σὰν τῆς Νεοελληνικῆς (ξυλένιος, μολυβένιος, ἀσημένιος, μαλαματένιος) καὶ ἄλλα πολλά, καθὼς καὶ ὑποκοριστικά ἐπίθετα μὲ τὴν κατάληξι ο υ τ σ ι κ ο ς (μικρούτσικος, μεγαλούτσικος, καλούτσικος), στὰ δὲ οὐσιαστικά οὐδέτερα ὑποκοριστικά χρησιμοποιοῖ περισσότερο τὴν κατάληξι ο π λ ο (παιδόπλο, κορτσόπλο, φουστάνοπλο, χερόπλο, ποδαρόπλο) καὶ σπανιότερα τὴν κατάληξι α χ ι (ζουναράκι, σιλταδάκι, παπλωματάκι, κρεθβατάκι).

Τὰ θηλυκά ἀνδρυνυμικά καὶ ἐπαγγελματικά σχηματίζει σὲ ε σ σ α, ὅταν τὰ ἄρσενικά τονίζονται στὴν λήγουσα (γιατρός - γιατρέσσα, φαρμακοποιός - φαρμακοποιέσσα, τσιφτής - τσιφτσέσσα, Χατζής - Χατζέσσα, Σαμαράς - Σαμαρέσσα, Πεταδρατζής - Πεταδρατζέσσα, Λειμονής - Λειμονέσσα), σὲ α ι ν α, ὅταν τὸ ἄρσενικὸ τονίζεται στὴν παραλήγουσα (τελώνης - τελώναινα, φουρνιάρης, φουρνιάραινα, μπακάλης - μπακάλαινα, Καρδομιάτης - Καρδομιάταινα, Παλλίδης - Παλλίδαίνα, Κουρτίδης - Κουρτίδαίνα) καὶ σὲ ι ν α, ὅταν τὸ ἄρσενικὸ λήγει σὲ ο π ο υ λ ο ς, ο γ λ ο υ ς καὶ γενικά εἶναι προπαραξύτονο (Δήμαρχος - Δημαρχίνα, Πάδερρος - Παρεδρίνα, Καλογερόπουλος - Καλογεροπούλινα, Κούρτογλους - Κούρτογλίνα, Μούζελος - Μούζελίνα).

Στὶς προσωπικὰς ἀντωνυμίας τοῦ ἐν. ἀριθ. χρησιμοποιοῖ τὴν αἰτιατικὴν μὲ καὶ ἀντὶ τῆς δοτικῆς μ ο ἰ (μοῦ τῆς Κοινῆς Νεοελλ.). Π.χ. φέρε με, (ἀντὶ φέρε μου), γὰ σὲ στείλω, (ἀντὶ γὰ σοῦ στείλω) ντόν (ντήν) ἔγραψα, (ἀντὶ τοῦ (τῆς) ἔγραψα).

Τὸ Σωζοπολίτικο γλωσσικὸ ἰδιῶμα, ἀντίθετα ἀπὸ τὰ ἰδιώματα τῶν ἄλλων πόλεων καὶ χωριῶν τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Βορείου Θράκης, ἀνίκει μᾶλλον στὰ λεγόμενα Νότια ἰδιώματα, καθὼς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διότι σὰν αὐτὸ διατηρεῖ κατὰ κανόνα (ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ παραδείγματα τοῦ Γλωσσαρίου) τὰ ἄτονα ι, η καὶ ο υ ὅπως π.χ. σπίτι (καὶ ὄχι σπῖτ'), κάμαρη καὶ ὄχι κάμαρ'), ἀπίδι (καὶ ὄχι ἀπίδ') δγαίνουνε (καὶ ὄχι δγαίν'νε) νεδοῖ-νουνε (καὶ ὄχι νεβαίν'νε).

Ἐπάρχουν βέβαια μερικὲς ἐξαιρέσεις, ἀλλὰ σπάνιες ὅπως τὸ σιδερόγ'δι

(ἀλλά γουδί), κολλυβόζιμος (ἀλλά ζουμί), σάρι, πγαίνω, ζγιαίνω (λυγίζω), περγελῶ, πέρσυ, μερικοί (μερικοί), κάντανε (κάθουντανε).

Τὸ ἄτονο ι στο τέλος τῆς λέξεως χάνεται, ὅπως καὶ στὴν Νεοελληνικὴ δημοτικὴ, ὅταν ἀκολουθῆ λέξις, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆεν (τὸ σπίτ' αὐτό, τὸ μολύθ' αὐτηγῆς), ὅπως χάνεται καὶ κάθε ἄλλο ἄτονο τελικὸ φωνῆεν, ἢ δίφθογγος τῆς προηγούμενης λέξεως, ὅταν ἀκολουθῆ λέξις ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆεν, ἄρθρον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Π.χ. διαβάζ' ὁ κόσμος, γράφ' ἢ ἐφημερίδα, ἦρτ' ἢ ὦρα, θγῆκ' ὁ ἥλιος, εἴψην' ὁ φοῦρνος.

Ὁρισμένων λέξεων (ὅπως κ ε ἰ ν ο, ε ἴ ν α, ἄ λ λ ο) χάνεται τὸ τελικὸ φωνῆεν καὶ ὅταν τὸ ἄρθρο ποὺ ἀκολουθεῖ ἀρχίζει ἀπὸ τ ῆ ν τ. Π.χ. Κεῖν' ντὸ χρόνο, κείνη' ντὴ γιορτή, σὲ κείν' τὸ μέρος, κείν' τὰ χρόνια, τὸ ἐν' τὸ χέρι, τὸ ἐν' τὸ μάγουλο, ντὸν ἄλλ' ντὸ μῆνα, πὲ ντὴν ἄλλη ντὴ μπάντα, τ' ἄλλ' τὸ παιδί, τ' ἄλλ' τ' ἀγόρι, τ' ἄλλ' τ' ἄρνιά. (Στὰ τελευταῖα παραδείγματα ἐκθλίβεται καὶ τὸ φωνῆεν τοῦ ἄρθρου, ὅπως καὶ στὴν Νεοελλ. δημοτικὴ. ἐπειδὴ ἀκολουθεῖ λέξις ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆεν).

Ἐπίσης πρὶν ἀπὸ τὰ ἄρθρα αὐτὰ ἀποβάλλεται καὶ τὸ τελικὸν φωνῆεν τοῦ ἐπιθέτου μ ε γ ἄ λ ο. Π.χ. τὸ μεγάλ' τὸ παιδί, τὸ μεγάλ' τὸ θαρῆλι. Κάποτε μάλιστα, ἀλλὰ πολὺ σπάνια, δὲν προφέρεται καὶ διαφόρων ἄλλων λέξεων τὸ τελικὸ φωνῆεν, ὅταν θρίσκεται κατόπι ἀπὸ λ, ἔστω καὶ ἂν ἡ ἐπομένη λέξις ἀρχίζει ἀπὸ σύμφωνο. (Θέλ' νὰ πάγω = θέλω νὰ πάγω, θέλ' νὰ μαγερέψω = θέλω νὰ μαγερέψω, ἔλ' σὲ πῶ = ἔλα νὰ σὲ πῶ).

Τὸ α τῆς λέξεως μ ἔ σ α, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀποβάλλεται, ὅταν ἀκολουθῆ λέξεις ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆεν, (μέσ' ἀνάμεσα), ἢ ἀκολουθοῦν τὰ ἄρθρα τῆς αἰτιατικῆς μαζί μὲ τὴν πρόθεσι σ ἐ (σ') (μέσ' στοῦ φοῦρνο, μέσ' στὴν πλατέλλα, μέσ' στοῦ σπίτι), ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκολουθῆ ἢ πρόθεσις σ ἐ, χωρὶς τὸ ἄρθρο. Π.χ. μέσ' σὲ θαρῆλι, μέσ' σὲ καζάνι, μέσ' σὲ μιὰ τρύπα, μέσ' σὲ φοῦρνο. Ἐπίσης τὸ α αὐτὸ χάνεται καὶ ὅταν τὴν λέξι μ ἔ σ α ἀκολουθῆ ἢ πρόθεσις π ἐ (ἀπὸ) (πὸ μέσ' πὲ τὸ καζάνι, πὸ μέσ' πὲ τὸ σπίτι).

Στὰ τοπικὰ ἐπιρρήματα π ἄ ν ο υ καὶ κ ἄ τ ο υ χάνεται ὁλόκληρη ἢ τελευταία συλλαβή, ὅταν ἀκολουθῆ ἢ πρόθεσις σ ἐ (εἰς). Π.χ. κἄ' στὸ γιαλό, πἄ' σὲ τραπέζι. Ὅταν ὅμως ἀκολουθῆ ἢ πρόθεσις π ὄ, π ἐ (ἀπὸ), ἐνῶ τῆς λέξεως κ ἄ τ ο υ χάνεται πάλι ὁλόκληρη ἢ τελευταία συλλαβή, τῆς λέξεως π ἄ ν ο υ χάνεται μόνον ἢ δίφθογγος ο υ καὶ διατηρεῖται τὸ ν, π.χ. πὸ κ ἄ 'π ε τ ὸ τραπέζι, πὸ π ἄ ν' π ἐ τὸ τραπέζι.

Ἐπίσης χάνεται ἢ τελευταία συλλαβὴ τοῦ ῥήματος π ἄ γ ω, ὅταν προηγῆται τῆς λέξεως ν ἄ, π.χ. θὰ π ἄ 'ν α φ ἔ ρ ω, π ἄ 'ν ἄ φέρη, π ἄ 'ν ἄ φ ἔ ρ ης! (Προστακτ.).

Ἄλλοι χαρακτηριστικοὶ ἰδιωματισμοὶ εἶναι οἱ ἑξῆς:

Σὲ ὁρισμένες περιπτώσεις γίνεται συνεκφώνησις δύο γειτονικῶν φωνηέντων ἢ δίφθόγγων δύο χωριστῶν λέξεων, ποὺ ἢ μία λήγει καὶ ἢ ἄλλη ἀρχίζει

ἀπ' αὐτά, καὶ προσφέρονται σὰν μία συλλαβὴ καὶ μία λέξι, τῆς ὁποίας ὁ τονισμὸς πέφτει στὴν λήγουσα τῆς πρώτης. Π.χ. ποδεῖσαι; ποδεῖμαι; ποῦήντανε, ποῦήντασι, δέειναι, δέήντανε, ἐσῦεῖσαι; ἐσύήσανε; τρεῖν' αὐτό;

Τὸ ἴδιο σὰν μιὰ λέξις προφέρεται καὶ τὸ ἀρνητ. ἐπίρρημα δὲ (δὲν) μὲ τὸ ρῆμα μπορῶ, πού ὁ τονισμὸς πέφτει στὸ δ ἐ (δέμπορω).

Ἐπίσης καὶ ἡ ἐρώτησις π ο ι ὅ ς ε ἶ ν α ι; προφέρεται σὰν μιὰ λέξις καὶ ὁ τόνος πέφτει στὸ π ο ι ὅ ς.

Ἄλλοῦ γίνεται ἀλλαγὴ γένους (τὸ στόμα - ὁ στόμας, ὁ ἀρραβίων - ἡ ἀρραβίωνα) καὶ ἄλλοῦ ὑπάρχουν λέξεις μὲ διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν κοινὴ νεοελληνικὴ ἔννοια. Π.χ. χ ω ρ α τ ε ὑ ὼ = ὄμιλῶ, δ ἐ σ ἐ σ υ λ λ ο γ ἰ σ τ η κ α — λέγεται στὸν ἐπισκέπτῃ ἀπὸ τὸν οἰκοδεσπότη (ὅταν ὁ τελευταῖος εἶναι ἀπησχολημένος μὲ ἄλλες φροντίδες) μὲ τὴν ἔννοια: δὲν μπόρεσα νὰ σὲ δῶ, δὲν σὲ χάρηκα, δὲν σὲ περιποιήθηκα. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἔχει ἐπίσης καὶ τὴν ἔννοια τοῦ δ ἐ ν σ ἐ π ῆ ρ α ε ἶ δ η σ ι.

Οἱ προθέσεις ἀ π ὀ καὶ μ ἐ (μετὰ) ἐκφράζονται στὸ Σωζοπολιτικὸ γλωσσικὸ ἰδιῶμα μὲ τὸ π ἐ. Π.χ. ἤρτε π ἐ ν τ ῆ ν Ἄ θ ῆ ν α, π ἐ τὸ τραῖνο.

Τὸ π ἐ τῆς προθέσεως ἀ π ὀ ὅμως χρησιμοποιεῖται σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις, ἐνῶ σὲ ἄλλες χρησιμοποιεῖται τὸ ἴπ ὀ, καὶ συγκεκριμένως τὸ π ἐ χρησιμοποιεῖται π ἄ ν τ ο τ ε πρὶν ἀπὸ τὸ ἄ ρ θ ρ ο (πὲ ντὸ γυαλό, πὲ ντὴ πατρίδα, πὲ τὸ χωριό, πὲ τοὺς ψαράδες, πὲ τίς πόχες, πὲ τὰ σπίτια), πρὶν ἀπὸ τὰ ο ὕ σ ι α σ τ ι κ ἄ (πὲ μαθητής, πὲ μεριά σὲ μεριά, πὲ παιδί), πρὶν ἀπὸ τὰ ἐ π ἰ θ ε τ α (πὲ ἀσθῆστο ἀσθέστη, πὲ καλὴ οἰκογένεια, πὲ μεγάλο σοῖ), πρὶν ἀπὸ τὰ τ α κ τ ι κ ἄ ἀριθμητικὰ ἐπίθετα (πὲ πρῶτο μαθητῆ, πὲ τετάρτη σειρά, πὲ πρῶτο χέρι), πρὶν ἀπὸ τὰ π ο λ λ α π λ α σ ι α σ τ ι κ ἄ (πὲ διπλό, πὲ διπλῆ, πὲ τριπλό), πρὶν ἀπὸ τὰ ἀ ν α λ ο γ ι κ ἄ (πὲ τριπλάσιο, πὲ πενταπλάσιο, πὲ δεκαπλάσιο), πρὶν ἀπ' ὅλες πὲς ἀ ν τ ω ν υ μ ἰ ε ς: (πὲ μένα, πὲ σένα, πὲ κείνουνα, πὲ δικό μου, πὲ ὅποιον, πὲ ὅσον κλπ.), ἐκτὸς ἀπὸ τίς ἀντωνυμίας π ὀ σ ο ς - ν η - ο, πού προηγεῖται τὸ ἴπ ὀ (πὲ πόσα τοὺς ἔδωκες; ἴπ ὀ πόσους, ἴπ ὀ πόσες πῆρες;) καὶ τὰ ἀπόλυτα ἀριθμητικὰ ἐπίθετα (ἴπ ὀ ἕνα, ἴπ ὀ δύο, ἴπ ὀ τρία, ἴπ ὀ πέντε, ἴπ ὀ εἴκοσι, ἴπ ὀ ἑκατό, ἴπ ὀ διακόσια κλπ.).

Τὸ ἴπ ὀ προηγεῖται καὶ τῶν ρημάτων καὶ μετοχῶν, σὰν πρῶτο συνθετικὸ (ποκοιμοῦμαι, ποκλειοῦμαι, ποκρυφιάζω, ποκαμισιμένος, ποκλεισιμένος κλπ.), καθὼς σὰν πρῶτο συνθετικὸ χρησιμοποιεῖται καὶ στὰ σύνθετα οὐσιαστικὰ (πφόρι, ποτσιγάρο, κλπ.).

Ἐπίσης τὸ ἴπ ὀ μπαίνει πρὶν ἀπὸ τὰ τ ο π ι κ ἄ ἐ π ἰ ρ ρ ῆ μ α τ α (ἴπ ὀ μέσα, ἴπ ὀ μακρὰ, ἴπ ὀ μπροστά, ἴπ ὀ λόγερα, ἴπ ὀ πίσου κλπ.). Στὴν δὲ ἐρώτησι ἀ π ὀ π ο ὕ; ἡ πρόθεσις ἀφομοιώνεται μὲ τὸ ἐπίρρημα καὶ γίνε-

ται π ο ὐ π ο ὕ; (Ποῦ ποῦ ἔρκεσαι; — Ἔρχομαι ἵπ ο ῦ μ α κ ρ υ ᾶ, ἵπ ἐ π ο λ ὶ μ α κ ρ υ ᾶ).

Ἐνώ πρὶν ἀπὸ τὸ χ ρ ο ν ι κ ᾶ ἔ π ι ρ ρ ῆ μ α τ α χρησιμοποιεῖται τὸ ἵπ ἐ (ἵπ ἐ πότε, ἵπ ἐ τώρα, ἵπ ἐ ὕστερα, π ἐ σήμερα, π ἐ αὔριο, ἵπ ἐ χτές, ἵπ ἐ προχτές, ἵπ ἐ πέρσυ, ἵπ ἐ φέτο), μ ἐ μερικὲς ἐξαιρέσεις: (ἵπ ο πότε; ἵπ ο νωρίς, ἵπ ο θραδύς).

Στὴν κλίσι τῶν ὀνομάτων ὁ ἔ ν χ ρ η σ ι μ ο π ο ι ε ῖ γ ε ν ι κ ῆ τοῦ π λ η θ υ ν τ ι κ ο ὕ ἀλλὸ τὴν ἐκφράζει μ ἐ τὴν γενικὴ τοῦ ἐνικοῦ, ἢ μ ἐ προθέσεις καὶ τὴν αἰτιατικὴ τοῦ πληθυντικοῦ (ἕνα τῶν παιδιῶν = ἕνα π ἐ τὰ παιδιά, πετσέτα τοῦ χεριοῦ, ἢ γιὰ τὰ χέρια).

Ἐξαιροῦνται τὰ κλιτὰ ἀπόλυτα ἀριθμητικὰ ἐπίθετα, ποῦ ἔχουν καὶ γενικὴ πληθυντικὴ, ὅπως: τριῶ, τεσσάρω, διακόσιω, τρακόσιω, χιλιῶ, δυὸ χιλιαδιῶ, τριῶ χιλιαδιῶ κλπ. Ἐπίσης κατ' ἐξαιρέσειν κλίνονται στὴν γενικὴ πληθυντικοῦ καὶ ὀρισμένα ὀνόματα ποῦ ἔπονται τῆς γενικῆς τῶν ἀνωτέρω ἀριθμητικῶν, ὡς καὶ τῶν ἀκλίτων, π.χ. τριῶ λεπτῶ, δυὸ ὠρῶ κλπ. Τὰ ὀνόματα ποῦ κλίνονται στὴν γενικὴ πληθυντικὴ μαζί μ ἐ τὰ ἀριθμητικὰ εἶναι: 1) οἱ χρονικὲς μονάδες: (τριῶ λεπτῶ, τεσσάρω ὠρῶ, δυὸ μερῶ, τριῶ μηνῶ, τεσσάρω χρονῶ, ἑπτὰ μηνῶ, χιλιῶ χρονῶ κλπ.), 2) οἱ μονάδες θάρους: τρακόσιω δραμιῶ, πέντε ὀκαδιῶ), ἐπίσης θάρους χρυσοῦ: (εἴκοσιτεσσάρω καρατιῶ), 3) οἱ νομισματικὲς μονάδες: (δυὸ παραδιῶ), πεντακόσιω γροσιῶ κλπ. Ἐπίσης οἱ λέξεις: μπότι, λογιῶ, (μπελοῦκι), (π.χ. δυὸ μπογιῶ, χιλιῶ λογιῶ, δυὸ μπελοουκιῶ) καὶ παιδιῶ (μόνο στὴν περίπτωσι τριῶ, τεσσάρω κλπ. παιδιῶ μάννα). Τὰ ὡς ἄνω ὀνόματα κλίνονται στὴν γενικὴ πληθυντικὴ ἐπίσης καὶ ὅταν ἔπωνται τῶν ἀντωνυμιῶν πόσα - πόσω, τόσα - τόσω, ὅσα - ὅσω (πόσω παραδιῶ, τόσω δραμιῶ, ὅσω χρονῶ, πόσω λογιῶ), αὐτὸ τὸ τελευταῖο καὶ μετὰ τὸ τ ἰ — τί λογιῶ (τί λογιῶ) = τί εἶδους, καὶ λογιῶ - λογιῶ = διαφόρων εἰδῶν.

Ἡ γενικὴ πληθυντικὴ χρησιμοποιεῖται σχεδὸν μόνο σ' αὐτὲς τίς ἐξαιρέσεις.

Ὁ τόνος τῶν ρημάτων σ' ὅλα τὰ πρόσωπα μένει π ᾶ ν τ α σ τ ῆ θ ἔ σ ι ποῦ εἶναι καὶ στὸ πρῶτο πρόσωπο τοῦ ἐνικοῦ ἀριθμοῦ. Δὲν τὸν κατεβάξει π ο τ ἔ, ἔστω καὶ ἂν τομισθοῦν καὶ πρὸ τῆς προπαραληγουσῆς συλλαβῆς, π.χ. ἔγραφα - ἔγραφαμε, ἔγραφετε, φυλάγουμεναι - φυλάγουμεστε, φυλάγουμανε - φυλάγουμαστανε κλπ.

Στὴν λαογραφικὴ μου ἐργασία «Ἡθῆ καὶ ἔθιμα Σωζοπόλεως», ποῦ δραβεύθηκε πρὸ ἔτων στὸν Λαογραφικὸ διαγωνισμὸ τῆς «Θρακικῆς Ἑστίας» Θεσσαλονίκης, παραθέτω καὶ γραμματικὸς κανόνας μ ἐ παραδείγματα, κλίνοντας ἄρκετὰ ὀδυσιαστικά, ἐπίθετα, ἀντωνυμίες, ρήματα τοῦ τοπικοῦ γλωθσικοῦ ἰδιώματος:

Συνέχεια ἐκ τοῦ 38ου τόμου

M.

Μαδιά (ἐπίθ.) (καὶ οὐρανιά) = θαλασσιά, σιέλ.

Ἔβαλα μιὰ μαδιά κορδέλλα στὰ μαλλιά, γιατί καὶ τὸ φουστάνι μου εἶναι μαδί.

μαγαζᾶς (ὄ) = ἀποθήκη ἐμπορευμάτων ἢ ἐπίπλων.

Ἄνοιξε ντὸ μαγαζᾶ νὰ θάλουμε αὐτὰ τὰ πράγματα μέσα. Αὐτὰ δὲ ντὰ κολαντιρίζουμε, στέκονται μέσ' στὸ μαγαζᾶ.

μάγγανος (ὄ) = τελλάρο.

Ἐνα γκαϊρὸ κεντούσανε παντόφλες στὸ μάγγανο. Κι' ὅλα τὰ κεντήματα πᾶ σὲ κατουφέ καὶ σὲ ἀτλάζι στὸ μάγγανο τὰ κεντούσανε.

μάγεια (ἦ) = τὰ μάγια, ἡ μαγεία.

Ντὸν ἔκανανε μάγεια. Ἡ μάγεια ντους δὲν ἔπιασε.

μαγιά (ἦ) = ἡ μαγιά τοῦ γιουρτιοῦ (τοῦ ψυμιοῦ - προζύμι).

Θέλω νὰ μακαρτιάσω τὸ γάλα καὶ δέέχω μαγιά. Μὴ ντὸ τρῶτε ὅλο τὸ ξυνὸ γάλα (γιαοῦρτι), ἀφήστε καὶ κομμά' γιὰ μαγιά.

μαγιασίλι (τὸ) = αἰμορροΐδες.

Ὁ μπαμπᾶς μου ἔχει μαγιασίλι καὶ τραβαγιάρει (ὑποφέρει).

Ἄγριώθηκε πάλε τὸ μαγιασίλι ντου.

μαδίζω (ρ.) (καὶ μαλώνω) = μαλώνω, θυμώνω, φιλονικῶ.

Γιατί μαδίζετε, τί ἔχετε νὰ χωρίσετε; Μάδισανε πάλε σὶ δυὸ σὶ εἰτόνισες.

μάνταλος (ὄ) = μάνταλος.

Βάλε ντὸ μάνταλο νὰ μὴν ἀνοίγη ἢ πόρτα. Ἐκαρφώθηκε ὁ μάνταλος τοῦ ντολαπιοῦ.

μαζίτσα = μαζί.

Ἔλα μαζίτσα μας. Πήγανε ὅλοι μαζίτσα.

μαζώνω (ρ.) = μαζεύω.

μάζωξα (ἀόρ.) = μάζεψα.

Τί μαζώνεις; Μάζωξα καμπόσα λουλούδια. Ἔσεῖς τί μαζώνετε;

Μάζωξαμε τὰ κεράσια μας.

μαῖμοῦ (ἦ) = πίθηκος.

Ἐνας κατσίβελλος ἔχει μιὰ μαῖμοῦ καὶ ντὴνε χορεύει.

Εἶσαι μιὰ μαῖμοῦ!

μαῖσαρέ = πολυορκία.

Μ' ἔχει στὸ μαῖσαρέ. Μ' ἔχουνε μαῖσαρέ νὰ τοὺς τὸ πῶ.

μαῖτάπι (τὸ) = ἄστεϊο.

μαῖταπτῶς - μαῖταπτσοῦ = ἄστεϊος, χιουμορίστας.

Μαϊτάπι τὸ εἶπα. Ἐσὺ λέεις πολλὰ μαϊτάπια, εἶσαι μιά μαϊταπτσοῦ!
Κι' ὁ ἄντρας σου μαϊταπτσῆς εἶναι.

μάκαρας (ὁ) = καρσῶλι.

Πάρε ἓνα μάκαρα ἄσπρο κι' ἓνα μαῦρο. Πόσους μακαράδες πήρες;
μακαριά (ἡ) = τὸ ρύζι πού ἔβραζαν μετὰ τὶς κηδεῖες καὶ ἔτρωγαν γιὰ συχώριο.

Κάτσετε νὰ φάτε καὶ μακαριά νὰ συχωρέσετε. Γένκε ἡ μακαριά;
μακαρτιάζω (ρ.) = πίζω γιαούρτι.

Κάθε μέρα μακαρτιάζω ἔπο μιά σουπιέρα γάλα. Μακάρτιασες τὸ
γάλα;

μακάτι (τὸ) = ντιδανοσκέπασμα.

Στρῶσε καλά τὸ μακάτι. Ἐδῶκα ντὴ φάντρια νὰ μὲ φάνη καναδυὸ
μακάτια σαντρατσωτά.

μάκιος (ὁ) (καὶ μάνιος) = ἀνόητος, βλάκας.

Αὐτὸ ντὸ μάκιο ἀκούεις; Ἄντε, μπρέ μάκιο!

μάκος (ὁ) = ὁ καρπὸς τῆς παπαρούνας (ἀφιόνι).

Ἐνα γκαιρὸ τὰ παιδιὰ πού ἔκλαιγανε, καμιμὰ φορὰ τὰ μάκωνανε
πέ μάκο, γιὰ νὰ ἡσυχάσουνε. Τοὺς μάκους τοὺς ἔβανανε καὶ σέ
μερικὰ γιατρικά.

μακρυὰ κρέπια (τὰ) = πλερέζα.

Κεῖν' τὰ χρόνια ὅλες οἱ πενθούμενες καὶ πιὸ πολὺ οἱ χῆρες, φορού-
σανε μακρυὰ κρέπια ὡς κάτου. Ἄτυχη κι' αὐτή, ἔβαλε τὰ μακρυὰ
τὰ κρέπια.

μάλαμα (τὸ) = χρυσός, χρυσάφι.

μαλαματένιος - α - ο = χρυσός - ἦ - ὁ.

Ἐδῶκε μάλαμα κι' ἔκανε ἓνα βραχιόλι. Μαλαματένιο εἶναι τὸ βρα-
χιόλι ντης; — Ναι, κι' ὁ σταυρός ντης εἶναι μαλαματένιος κι' ἡ
καρφίτσα ντης μαλαματένια.

μαλαματικά (τὰ) (καὶ κοσμήματα) = χρυσαφικά, κοσμήματα, μπιζοῦ.

Ἡ γιαγιά ντης εἶχε πολλὰ μαλαματικά. Αὐτὲς ὄλες ντους ἔχουνε
μαλαματικά.

μαλάρια (ἡ) = ἔλονοσία.

Εἶναι ἄρρωστη, ἔχει μαλάρια. Πολὺς κόσμος ἔχει μαλάρια.

μαλὰς (ὁ) = μυστρί.

Μάστρο - Δημήτρη, πάρε ντὸ μαλὰ σου κι' ἔλα νὰ μὲ σιάξης καμιμὰ
τὸ ντουδάρι μου. Ξέχασα ντὸ μαλὰ μου στὸ σπίτι πού δούλευα
προχτέ.

μαλαφράτζα (ἡ) = σύφιλις.

Αὐτόνα θὰ δώκω ντὴ θεατέρα μου, πού ἔχει μαλαφράτζα; Πολλοὶ
πού πγαίνουνε στὴ ξενιτειὰ κολλοῦνε μαλαφράτζα.

μαλλι:άζω (ρ.) (μεταφορικὴ ἔννοια), ἄορ. μάλλιασα.

Μάλλιασε ἢ γλῶσσα μου νὰ ντόνε λέγω. Κάθε μέρα μαλλιιάζει ἢ γλῶσσα μου νὰ λέγω, μὰ κείνη δὲν ἀκούει.

μαλλίτικο (ἐπίθ.) = μάλλινο.

Ντὸ χειμὸ χρειάζονται τὰ μαλλίτικα, κάνει κρύο. Νὰ τὸ θάλλης τὸ παιδί μαλλίτικη φανέλλα, νὰ μὴ θράζῃ τὸ στήθος ντου. Μαλλίτικα τσουράπια φορεῖ;

μαλλοφαῖσε (ρ.) (καὶ μορτοφαῖσε) = τὸ ἔφαγε ἢ θώτριδα.

Μαλλοφαῖσε τὸ φουστάνι μου. Γιατί δὲ φορεῖς τὰ ρούχα σου, τὰ κρύδεις νὰ μαλλοφαῖσουνε;

μαμαλίγκα (ἦ) = πολτὸς ἀπὸ καλαμποκάλευρο.

Οἱ Βλάχοι: γιὰ πρωῖνὸ ὄλο μαμαλίγκα τρώνε. Κάντε καμιμὰ μαμαλίγκα, μὰ δάλτε καὶ μέλι (πετιμέζι) μέσα.

μαμοῦδι (τὸ) — ζωῦφιον, μαμοῦνι.

"Ἐνα μαμοῦδι πάνου σου! Γιόμισε τὸ κατῶι μαμοῦδια.

μαμοῦκι (τὸ) = γυναικεῖο κάλυμμα τοῦ κεφαλιοῦ.

Τί μὲ τῶδαλες αὐτὸ τὸ μαμοῦκι σὰ καμιμὰ γρηά! Κατέδασε τὸ μαῦρο τὸ μαμοῦκι ἴσαμε τὰ μάτια ντης!

μαναγουδιά (ἦ) = διόλα διπλῆ (άνθος).

"Ἀνθισανε οἱ μαναγουδιές μου. "Ἐχω μὰ φουντωτῆ ἄσπρη μαναγουδιά πολόμορφη.

μάνε - μάνε = γρήγορα - γρήγορα, μάνι - μάνι.

"Ἦρτε μάνε - μάνε καὶ τὸ πήρε. "Ἐτσι, μάνε - μάνε διαθαίνεις;

μανέδες (οἱ) = ἀμανέδες.

Κάται καὶ τραβουδεῖ μανέδες. "Ἐλα, τραβουδήσε μας ἕνα μανέ.

μανίζω (ρ.) = δυσχεροστοῦμαι, θυμώνω.

Γιατί μανίζεις, ἄκ'σε νὰ σὲ πῶ. Μάνισε καὶ διάδῃκε. Κι' ἐγὼ σὲ μάνισα.

μανικαριά (ἦ) = καθαδούρα.

"Ἡ μανικαριά θέλει κι' ἄλλο πάρσιμα. Εἶναι στενές οἱ μανικαριές καὶ μὲ μποδίζουνε.

μανίσκα (ἦ) = τὸ ἔμπρὸς στὸ στήθος κολλαρισμένο μέρος τοῦ ἀνδρικοῦ ὑποκάμισου ἢ καὶ χωριστό, σὰν μπλαστρόν.

Κολλάρισε με ντὴ μανίσκα μου καὶ ντὸ γιακά μου. Πρέπει ν' ἀλλάξῃς μανίσκα, γιατί αὐτὴ λέρωσε. Πέθαν' ἢ γεναῖκα ντου καὶ φορεῖ μαῦρη μανίσκα.

μαντινούδα (ἦ) = μαιτρέσσα.

"Ἦρτε κι' αὐτὸς πὲ ντὴ μαντινούδα ντου. Δέειναι γεναῖκα ντου, μαντινούδα ντὴν ἔχει.

μαξούλι (τὸ) = προϊόν τῆς γῆς, ἔσοδεύει.

Είχαμε καλὸ μαζοῦλι φέτο. Τὸ περσινὸ μας τὸ μαζοῦλι δέγντανε καλὸ.

μάξους = ἐπίτηδες.

Μάξους σέ τὸ εἶπα. "Ὅλα μάξους τὰ κάνει.

μαραγκιάζω (ρ.) = μαραινομαι, μαράγκιασα (ἀόρ.) = μαράθηκα.

Αὐτὰ τὰ λουλούδια λήγορα μαραγκιάζουνε. Μαράγκιασ' ὁ βασιλικὸς μέσ' στὴ γλάστρα.

μαράζι (τό) = μαρασιμός.

Ντέρτι καὶ μαράζι δὲ θάνω στὴ γκαρδιά. Μαράζι τὸ πῆρε.

μαραφέτι (τό) = ἀντικείμενο, πρᾶγμα.

Δόστο αὐτὸ τὸ μαραφέτι. Τί μαραφέτι εἶν' αὐτό!

μαργαρτάρι (τό) = μαργαριτάρι.

Ντῆνε δώρισε τὸ μαργαριτάρι ντης. Φοροῦσε στὸ λαϊμὸ ντης μαργαρτάρι.

μαργέλια (τά) (καὶ μαργέλωμα) = φαρδὺ φυτίλωμα, ρέλιασμα.

Πέρνα ἕνα μαργέλι στὸ λαϊμὸ καὶ στὰ μανίκια. Αὐτὲς οἱ φανέλλες θέλουνε μαργέλωμα.

μαργιά (ῆ) = προβατίνα.

Αὐτὸ δέειναι πρόδα (πρόδατο), εἶναι μαργιά. Μαργιά εἶναι, δὲ βλέπεις πὺ μωρίζει;

μαργώνει (ρ.) = μωδιάζει.

Μαργώνει τὸ ποδάρι μου. Μάργωσε τὸ χέρι μου, εἶναι τώρα τόση ὥρα μαργωμένο.

μαρῆ (κλ.) = μωρῆ, καλέ.

Μαρῆ Ἑλένη, ἔλα μέσα. Μαρῆ παιδί μου, πᾶνε νὰ με τὸ φέρης.

μαρινάτα (ἐπίθ.) = μαρινάτα.

Τηγάνισα τὰ σκουμπριά καὶ τώρα θὰ τὰ κάνω μαρινάτα. Κάνω τὰ μαρινάτα καὶ τᾶχω ὅλο ντὸ χειμὸ. "Ἄχ, νὰ εἶχα τώρα ἕνα σκουμπρι μαρινάτο.

μαρκάρω (ρ.) = κεντῶ μάρκες, δηλ. τὰ ἀρχικὰ τοῦ ὀνόματος σὲ μαξιλάρια, τραπεζομάνδηλα κλπ.

"Ἐκανα τὸ τρυπογάζι στὶς πετσέτες μου, τώρα πρέπει νὰ τίς μαρκάρω.

Κι' ἐγὼ προχτὲ μαρκάρησα τραπεζομάντηλα, πετσέτες, μαξιλάρια καὶ πὲ σκέτες μάρκες καὶ πὲ σύμπλεγμα (ἀρχικὰ ὀνόματος καὶ ἐπιθέτου).

μάρκες (οἱ) = ἀρχικὰ τοῦ ὀνόματος.

μάρκες (οἱ) (καὶ τίμπρα) = τὰ γραμματόσημα.

Κέντησα μάρκες καὶ σταυροβελονιά καὶ νεθατό. Ηῆρα ἕνα σκέδιο πὲ ὠραῖες μάρκες.

"Ἐγραψα τὸ γράμμα, βάλε μάρκες καὶ πᾶνε νὰ τὸ ποστάρης.

μαρκέται (ρ.) = μηρυκάζεται.

Διές κειναπέρα πῶς μαρκιέται τὸ μουσκαράκι. Τὰ θώδια ἔκατσανε νὰ ξεκουραστοῦνε καὶ μαρκιοῦνται.

μαρκοπάνι (τὸ) = καμβάς.

Θέλω νὰ πάρω μαρκοπάνι νὰ κεντήσω αὐτὸ τὸ σκῆδιο σταυροβελονιά. Καὶ μένα μὲ πόμεινε κομιμά' μαρκοπάνι καὶ κέντησα μάρκες στὶς πετσέτες μου.

μαρμαροδίμιτο (ἐπίθ.) = εἶδος ὕφαντοῦ ποῦ σχηματίζει λεπτὸ σχέδιο ζιγκ - ζάγκ.

Ἔδωκα στὴ φάντρια νὰ μὲ φάνη ἓνα τόπι πανὶ μαρμαροδίμιτο.

Μαρμαροδίμιτο τὸ ἔκανα τὸ πανὶ μου, γιὰ νὰ κάνω τραπεζομάντηλα καὶ πετσέτες.

μαρνέρικο (τὸ) = μπλουζὸν μὲ ναυτικὸ γιανὰ, μαρινέρικο.

Τοῦ κοριτσοῦ μου τὸ φουστάνι τὸ ἔκανα μπλὲ πλισσέ φούστα καὶ μαρνέρικο.— "Ὅλα τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου φοροῦσανε μαρνέρικα.—

Τὰ κορίτσια πὲ πλισσέ φούστα καὶ τ' ἀγόρια πὲ κοντὰ παντελονάκια.

μαρτυριάτικα (τὰ) = σταυρουδάκια ἢ νομίσματα ποῦ δίδουν στοὺς παρευρισκομένους σὲ θαπτίσια.

Κεῖν' τὰ χρόνια στὰ μέρη μας, ἅμα δὲν εἶχανε σταυρουδάκια, ἔδωνε ὁ νουνὸς στὴ δάφτισι στὸ κόσμο παράδες γιὰ μαρτυριάτικα.

Πᾶντε νὰ φέρετε τὰ μαρτυριάτικα, γιὰ τὴν τὰ ξέχασα στὸ σπίτι μου.

μασκαρέττο (τὸ) = τὸ κομμάτι γαζωμένο δέριμα στὴν μύτη τῶν παπουτσοῦν.

Πάνε τὰ παπούτσια τοῦ παιδιοῦ στὸ κουντουρά ν' ἀλλάξῃ μασκαρέττα, γιὰ τὴν τρυπήσανε. Καινούργια παπούτσια, πῶς τὰ τρύπησες τὰ μασκαρέττα;

μασοῦρι (τὸ) = στενὸ καλάμι, ὅπου περιτυλίγεται κλωστή καὶ μπαίνει στὴν σαῖτα γιὰ τὸν ἀργαλιό.

Πάρε ντὴν ἀνέμη καὶ τὸ ροδάνι καὶ γιόμισε με μασοῦρια νὰ ν' ἔχω νὰ φαίνω. Κάτσε νὰ γιομίσης μασοῦρια, γιὰ τὴν αὐτὰ ποῦ ἔχω τελειώβουνε.

μαστραπὰς (ὁ) = κανάτα.

Φέρε με ἓνα μαστραπὰ κρὺο νερό. Ἔσπασε ὁ γυαλένιος ὁ μαστραπὰς;

μαστράφι (τὸ) = ἀπώλεια.

Αἶ τώρα νὰ μὴ πάῃ μαστράφι! Καὶ σὰ χάθηκε, μαστράφι!

ματζήρης - ματζήρσισα = πρόσφυξ.

Ἔχω ἓνα ματζήρη ποῦ μὲ φέρνει ξύλα πὲ τ' ἀμάξι ντου. Μιὰ ματζήρσισα μᾶς φέρνει κάθε πρωτὶ τὸ γάλα. Στὸ ἄλλ' τὸ σπίτι μας ἔδωσανε ματζήρηδες.

ματζοῦνι (τὸ) = ἔνωσις, μίγμα ἀπὸ διάφορες σκόνες γιὰ φάρμακο.

Νὰ πάρῃς αὐτὸ τὸ ματζοῦνι γιὰ δυναμωτικὸ, εἶναι ἄφταστο. Μ'

Έκανε ή γιάτραιναι ένα ματζούνη και παίρνω γιά ντό κοιλιόπονο.

μάτια (τά) = τά ὄργανα ὁράσεως.

μάτια (τά) = οί ὀφθαλμοί στά χλωρά κλαδιά.

μάτια (τά) = πόνται πλεξιμάτος.

μάτια (τά) = τρύπες διχτύου.

Γιατί δάκρυσαν τά μάτια σου; Μὲ πονεῖ τὸ μάτι μου.

"Όλα αὐτά τά χλωρά κλαδιά ἔχουνε μάτια, σὲ λίγο θά θγάλουνε φύλλα. Πόσα μάτια θάνεις στίς τσίτες γιά νά πλέξης ντή φανέλλα;

"Έφυγ' ἕνα μάτι πὲ ντή κάλτσα μου.

Αὐτὸ τὸ πλεμμάτι πὸν πλέκεις ἔχει μεγάλα μάτια. Ἐγὼ θέλω νά πλέξω φιλέ πὲ μικρὰ μάτια, γιά νά κεντήσω φιλέ κιπούρ.

μάτιασμα (τό) = βασκανία.

"Ἦτεψε τὸ παιδί γιά τὸ μάτιασμα, φαίνεται πούειναι ματιασμένο.

Τά παιδιὰ τά θάνουνε γαλαζοῦδι και σκόρδο, νά μὴ ντά ματιάζουνε.

ματίζω (ρ.) = ἐνώνω.

Μάτισε ἕνα κομμάτι, γιά νά μακραίνης τὸ φουστάνι.

Δὲ φτάνει τὸ ρούχο, ματίζω, ξαναματίζω, ὄλο ματίσματα εἶναι.

ματογυάλια (τά) = γυαλιά.

"Ἐσπασαν τά ματογυάλια μου, πρέπει νά γοράσω ἄλλα. Βλέπεις, χῶρις ματογυάλια;

ματοτσάμπουρα (τά) = βλεφαρίδες.

Φαίνεται φλογισμένο τὸ παιδί, δὲ βλέπεις πούειναι κλωσιμένα τά ματοτσάμπουρα ντου. Ἐχει πολυόμορφα μάτια και μακρὰ ματοτσάμπουρα.

μάτσα (γέννε μάτσα) = τεμαχίσθηκε, ζουλήχθηκε, στραπατσαρίσθηκε.

"Όσπου νά τά φέρω, γένκανε μάτσα. Ἐκατσε πάγου και τᾶκανε μάτσα.

μαυρομμάτα (ή) = μαργαρίτα.

μαυρομμάτα (ή) = ή ἔχουσα μαῦρα μάτια.

Κέντησα λόγερα - λόγερα ὄλο μαυρομμάτες. Μ' ἔστειλε ἕνα πολυόμορφο μπουκέτο μαυρομμάτες.

Εἶναι μαυρομμάτα, ἔχει μαῦρα μάτια. Ἄχ, μαυρομμάτα μου!...

μαχαλάς (δ) = γειτονιά, συνοικία.

"Ένα κορίτσι πὲ ντό μαχαλά μας. Πήγανε σὲ ἄλλο μαχαλά.

μαχμουντιές (δ) = χρυσὸ νόμισμα (τουρκικό).

Πῆγα νά δγιῶ ντή λεχούσα και δώρισα τὸ παιδί ἕνα μαχμουντιέ.

"Όλοι οί συγγενεῖς μαχμουντιέδες τὸ δώρισανε.

μαχμουρλής - λοῦ - λίδικο = ὁ πρόωρα ξυπνήσας.

Πολὺ μαχμουρλή σὲ βλέπω. Κι' ἐσὺ μαχμουρλοῦ εἶσαι, και τὸ παιδί μαχμουρλίδικο, φαίνεται δὲ κοιμήθηκε πολὺ.

μεγντάνι (τό) (ἢ μείντάνι) = ἕκτασις, πλατεῖα.

Μπροστά στό σπίτι ντους ἔχει ἓνα μεγντάνι! Βγήκαν ὄξω στό μεγντάνι.

μεγεία = μέ υγεία, μέ γειά (εὐχή γιά κάτι καινούργιο).

Καινούργιο φουστάνι φορεῖς, μεγεία. Μεγεία καί τὰ παπούτσια σου.

μέγκνες (ό) = μηχανή τῆς λάμπας πετρελαίου.

Χάλασ' ὁ μέγκνες τῆς λάμπας μας. Ὁ μέγκνες δέειναι καλοδι-
ωμιένος.

μεκιάνι (τό) = μέρος διαμονῆς.

Δέ κάθουμ' ἐγὼ δῶ, ἀ πάγω στό μεκιάνι μου. Θέλω νά ν' ἔχω τό μεκιάνι μου.

μελτέμι (τό) = ἐτήσιος ἄνεμος.

"Ἄμα πιάσουνε τὰ μελτέμια... Φύσηξε μελτέμι.

μέλα (ἦ) = ἀκαθαρσία τῶν ἄπλυτων μαλλιῶν τῶν προβάτων.

Κούρεψαν τὰ πρόβατα καί πῆρα μαλλιά καί σήμερα ἀ τὰ ξεματίσω νά βγῆ ἡ μέλα ντους. Αὐτά τὰ μαλλιά εἶχανε πολλή μέλα.

μεγάλευρο (τό) = ψημένο ἀλεύρι γιά τὰ κόλλυβα.

"Ἔστειλα στό φούρνο ἓνα νταβά ἀλεύρι νά τό κάνουνε μεγάλο.

"Ἄ κάνω κόλλυβα καί τώρα κάνω μεγάλο.

μελεούνια (τά) = ἑκατομμύρια.

Φέτο οἱ πόχες ἔπιασανε μελεούνια τσίρους. Πέρασε κόσμος, με-
λεούνια!

μέλι (τό) = πετιμέζι.

μέλι παχύ (τό) = μελίσσιο μέλι.

Χώρισαμε πολύ μούστο, γιά νά κάνουμε μέλι πὲ ρετσέλια, πὲ κυδώνια καί ἄλλα διάφορα. Ἐμεῖς ὄλο αὐτό τό μέλι κουσουμάροουμε, γιὰτι τό παχύ τό μέλι δὲ ντό τρῶνε τὰ παιδιά. Ἐγὼ τό παχύ τό μέλι τό τρώγω μόνε σὰ ντό νεκατέψω πὲ ταχύνη.

μελονταδάς (ό) = μεγάλο ρηχὸ (ὑψ. 25 - 30 πόντων) μπακιρένιο καζάνι, ὅπου θράζουν τό πετιμέζι.

Πόσους μελονταδάδες μέλι ἔκανες φέτο; Δῶμε καί μένα ντό μελοντα-
δά σου νά θράσω τό μέλι μου.

μεμιᾶς = ἀμέσως, διὰ μιᾶς.

Μεμιᾶς τό ἀρπαξε καί τό πῆγε. Σὰ ντήγε φώναξα, μεμιᾶς ἦρτε.

μεντέρι (τό) = καναπές, ντιθάνι.

Κάτσε πά' στό μεντέρι. Στρῶσε καλά τό μεντέρι.

μεράκι (τό) = ψυχικὸς πόνος, διακαῆς ἐπιθυμία.

"Ἐχω πολλὰ μεράκια. Ἐχω μεράκι νά τό κάνω αὐτό.

μερακλής - μερακλοῦ = ἐπιτήδιος, ἐπιδέξιος, ἐπιθυμεῖ νά κάνη κάτι ὠραῖο.

- Είναι πολύ μερακλής. Πολυόμορφο τὸ ἔκανε τὸ ἐργόχειρο, εἶναι μερακλοῦ.
- μερακλαντίζω (ρ.) = κατέχομαι ἀπὸ μεράκι.
- Τί θυμήθηκες καὶ μερακλάντισες; Μὴ μερακλαντίζεις πιά, πολὺ μερακλαντισμένη σὲ βλέπω.
- μεράς (ὀ) = δάσος, βοσκή.
- Ἔχετε ἐσεῖς τοὺς μεράδες! Ἐμεῖς ντὸ μερά μας ντόνε πούλησαμε.
- μερεμέτι (τὸ) (καὶ μερεμέτισμα) (τὸ) = ἐπισκευή, διόρθωμα.
- μερεμετίζω (ρ.) = διορθῶνω δίχτυα, κάλτσες κλπ.
- Ἄλλα αὐτὰ θέλουνε μερεμέτι. Οἱ ψαράδες μερεμετίζουνε τὰ πλειμμάτια κι ἐτοιμάζονται γιὰ φάρεμα. Μερεμετίζω ἕνα ζευγάρι κάλτσες κι ἔχω κόμα πολλές γιὰ μερεμέτισμα.
- μεριά (ἦ) = μέρος.
- Πὲ ντὴ μιὰ ντὴ μεριά ἔχω ἐσένα, πὲ ντὴ ἄλλ' ντὴ μεριά ντὸν ἄλλονα. Δὲ ντοὺς ἀκούει ἡ ὄξω ἡ μεριά (παροιμ. φράσις).
- μερκοί - μερκές - μερκά = μερικοί - ἐς - ἅ.
- Μερκοί τὰ λένε ἔτσι. Μερκές κουδέρτες ἦντασι σαντρατσωτές.
- Μερκὰ παιδιὰ εἶναι πολὺ ἀνάποδα.
- μερώνω (ρ.) (ἀόρ. μέρωσα) = παύω νὰ κλαίω.
- Τί νὰ κάνω, κλαίγω, μερώνω. Κόμα κλαίει τὸ παιδί, κόμα δὲ μέρωσε; Δόστο νὰ θυζάξῃ, νὰ μερώση.
- μεσάλα (ἦ) (καὶ μεσάλι) (τὸ) (σπάνια) = εἶδος τραπεζομάνδηλου.
- Στρῶσε ντὴ μεσάλα πὰ' στὸ τραπέζι. Φέρε ἕνα μεσάλι νὰ δάλουμε μέσα τὰ πλασμένα τὰ φωμιὰ.
- μέσα μεριά = πρὸς τὰ μέσα, ἀπὸ μέσα.
- Μὴ στέκεσαι ὄξω, πᾶνε μέσα μεριά. Σήγκωσ' το αὐτὸ, θάλτο μέσα μεριά.
- μέσ' ἀνάμεσα = ἀνάμεσα, κάπου - κάπου.
- Μέσ' ἀνάμεσα ἔχει καὶ πὸ κανεῖνα κούφιο. Μέσ' ἀνάμεσα ἔρκεται καὶ τὸ βλέπει τὸ παιδί.
- μεσές (ὀ) = βαλανιδιά, δρῦς.
- Τὰ ξύλα μας εἶναι ὅλα μεσέδες καὶ δώνουνε καλὴ ζέστη. Ἐγὼ πού παραγκέρνω ξύλα, τοὺς λέγα νὰ μὲ φέρνουνε ὅλο μεσέδες, δὲ θέλω ὄξιές.
- μεσιὸ (τὸ) = σάλα, χῶλ.
- Πέραν στὸ μεσιό. Κᾶται πὰ' στὸ μεντέρι τοῦ μεσιοῦ.
- μεστημεσινός - ἦ - ὀ = ὁ μεσαῖος.
- Ἐγὼ θέλω νὰ μὲ δώκῃς τὸ μεστημεσινό. Ἡ μεστημεσινή εἶναι ἡ καλλίτερη. Νὰ αὐτὸς εἶναι, ὁ μεστημεσινός.

μεταλαβαίνω (ρ.) = μεταλαμβάνω, κοινωνῶ.

Ἐγὼ κάθε χρόνο τέτοια μέρα μεταλαβαίνω. Τὸ παιδί πότε θὰ μεταλάβῃ; Ἐσὺ μετάλαβες; Σωτηρία σου!

μεταξοπούλια (τά) = μεταξοσκώληκες.

Φέτο ἔβγαλα κι' ἐγὼ μεταξοπούλια. Γιὰ νὰ βγάλῃς μεταξοπούλια, πρέπει νὰ ν' ἔχῃς ντουτιές μέσ' στὴν αὐλή σου, νὰ μὴ ντὰ κουβανῆς ἢ πο μακρυὰ τὰ ντουτόφυλλα, γιὰ νὰ ταίσης τὰ μεταξοπούλια.

μεταξωτό (τὸ) = πολὺ λεπτὸ κόσκινο ἀλεύρου.

Γιὰ νὰ κάνῃς παντεσπάνι, γιὰ ἄλλο γλύκισμα, τὸ ἀλεύρι πρέπει νὰ τὸ κοσκινίσης πὲ τὸ μεταξωτό. Δώμη τὸ τρίχινο σου τὸ μεταξωτό νὰ κοσκινίσω κομμά' ἀλεύρι.

μετζήτρια (ἡ) = εἶδος τυριοῦ, μυζήθρα.

Ἦθελα νὰ σὲ στείλω κομμά' μετζήτρια. Καλὴ εἶναι ἡ μετζήτρια ν' ἀλείφουνη τὰ παιδιὰ πὰ' στὸ ψωμί ντους.

μετζι (τὸ) (καὶ ληνοδόθειο) = ἡ ἀλληλοθήθεια πρὸς τερματισμὸν ὀρισμένης ἐργασίας.

Σήμερα στὸ σπίτι μας ἔχουμε μετζι, ἔλατε νὰ μᾶς βοηθήσετε νὰ καθαρίσουμε τίς κουκουάρες. Πόψα ἔχουμε μετζι, γιὰ ν' ἀνοιζοῦνη τὰ μαλλιά, νὰ τὰ στείλωμη αὔρι στὴ λανάρα. Θὰ ν' ἔρτω κι' ἐγὼ στὸ μετζι σας.

μέτρος (τὸ) = παίρνει τὰ μέτρα γιὰ παπούτσια.

Πὲς ντὸ κουντουρὰ νὰ ν' ἔρτη στὸ σπίτι νὰ μὲ πάρῃ μέτρος. Μαστρογιάννη, πὸτ' ἀ τὰ κάνῃς τὰ παπούτσια μου, δὲν ἤρτες κόμα νὰ μὲ πάρῃς μέτρος.

μηλαδρέφια (τὰ) = ἑτεροθαλῆ ἀδελφία.

Μηλαδρέφια εἶναι, δέειναι καθ' αὐτοῦ ἀδρέφια.

Ἦρτανε τὰ μηλαδρέφια μου.

μήλιγκας (ὁ) = μηλίγγι, μηνίγγι.

Μ' ἔδωκε μιὰ μέσ' στὸ μήλιγκα καὶ κόμα μὲ πονεῖ.

Μὲ πονοῦνε οἱ μηλίγκοι μου.

μηλίνα (ἡ) = πίττα, μπουγάτσα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γλυκειά.

Θὰ ν' ἔρτουμε πόψα νὰ μᾶς κάνῃς καὶ μηλίνα. Τί μηλίνα θέλετε κολοκυθομηλίνα, ρυζομηλίνα γιὰ καρδομηλίνα;

μηλινόβιτσα (ἡ) = πλάστης, ἡ βέργα γιὰ πίττα.

Φέρε με ντὴ μηλινόβιτσα ν' ἀνοιξῶ τὰ φύλλα.

Ἔσπασε ἡ μηλινόβιτσα μου.

μηντύχος = μὴ τυχόν.

Μηντύχος καὶ πάγγης. Μηντύχος κι' ἔφυγε καὶ δέειναι δῶ!

μηνώ (ρ.) = μηνύω, στέλλω μήνυμα.

Ντὴνε μηνῶ νὰ ν' ἔρτη, μὰ κείνη δὲν ἔρχεται. Προχτὲ ντὴνε μήνυσα.

κι' αὔρι πάλ' ἀ ντήνε μηγύσω.

μηνῶ = γεν. πληθυντ. τοῦ ὄσ. μηγῶς (μῆν) (τριῶ μηνῶ) = μηνῶν.

Πόσο μηγῶ εἶναι; Εἶναι ὀχτώ μηγῶ. Ἐννιά μηγῶ παιδὶ καὶ πορπατεῖ.
μηγιδοχάρτι (τὸ) = ψυχοχάρτι.

Πᾶρε τὸ μηγιδοχάρτι καὶ πάντο ντὸ παπᾶ νὰ μηγιμονέψη τὰ ὀνόματα.

Πὸ πάν' πὲ τὸ μηγιδοχάρτι κάνουνε ἕνα σταυρὸ κι' ὕστερα γράφουνε τὰ ὀνόματα.

μιαγουρίζει (ρ.) = νιαουρίζει.

Ἡ γάτα μιαγουρίζει κι' ὁ ποντικὸς τσιρίζει... Ἦ' ἔχ' ἡ γάτα κι' ὄλο μιαγουρίζει;

μιάνα (ἀριθ. αἰτ.) = μίαν.

Εἶδα μιάνα πὸν ἔπλυνε καὶ ἄπλωνε. Ἐχω πολλές λαθωματιῆς πάνου

στὴ μιάνα κι' ἄλλη... Ἐσὺ ἔχεις δυὸ γαράφες, ὁσοε μιάνα ντὴ μιάνα.

μιερὸ (ὄς - ἡ - ὀ) (θρисиā) = τιποτένιο, θρώμικο, μπαρόν.

Αἶ, τώρα κι' αὐτὸ τὸ μιερὸ! Εἶναι ἕνα μιερὸ!

μιζιμίζης - ω - ικο = σιγανός, θαρδουκίνητος.

Πολὺ μιζιμίζης εἶναι. Ἄντε, μαρὴ μιζιμίζω, πὸτ' ἀ τελειώσης; Κι'

αὐτὸ τὸ παιδί, πολὺ μιζιμίζικο εἶναι.

μικίγια (τά) = μικρὰ κοιμιάτια ζύμης, πλασιμένα μὲ δούτυρο, στρογγυλὰ καὶ μὲ μιὰ δαχτυλιὰ στὴ μέση, τοποθετημένα στὸ ταψὶ τὸ ἕνα κοντὰ στὸ ἄλλο καὶ ἀλειμμένα μὲ αὐγὸ καὶ σισάμι.

Πεθύμησα νὰ φάγω μικίγια. Ἐτοιμα εἶναι τὰ μικίγια, πάντε τα στὸ φούρνο νὰ ψηθοῦνε.

μιλέτι (τὸ) = γενιά, φυλὴ (υποτιμητικὸ).

Ἄτιμο μιλέτι! Ἄφστο αὐτὸ τὸ ἀφιλότιμο τὸ μιλέτι.

μίνα (ἡ) = νάρκη.

Στὸ πόλεμο ἡ θάλασσα ἦντανε γιομάτη μίνες. Κάθε λίγο ἔσκανε καὶ πὸ μὰ μίνα.

μιρὶ (τὸ) = φόρος ἀλιείας.

μιριτζίδικο (τὸ) = τὸ γραφεῖο εἰσπράξεως φόρου ἀλιείας.

Πόσο μιρὶ πληρώνετε γιὰ τὰ ψάρια; — Πολλὰ πληρώνουμε, σὴ-μερα πάλε ἕνα σωρὸ μᾶς πήρανε μιρὶ παρασι στὸ μιριτζίδικο.

μισερὸς - ἡ - ὀ = σακάτης, ἀνάπηρος.

Λαδῶθηκε στὸ πόλεμο καὶ πόμεινε μισερὸς. Εἶμαι μισερὴ, δέμπορω νὰ πορπατήξω. Τὸ καυμένο τὸ παιδί εἶναι μισερὸ.

μισηόλα (ἡ) = σόλα.

Τὰ παπούτσια σου θέλουνε μισηόλες. Τρύπησανε τὰ παπούτσια μου, πάντα στὸ κουντουρὰ νὰ τὰ περάση μισηόλες.

μισίρι (τὸ) = κοῦρκος, γαλοπούλα.

Ἐσφαξετε τὸ μισίρι σας; — Ναί, καὶ τῶκαναμε τὸ μισίρι στὸ φούρ-νο παραγεμιστό.

μισκίνης - ω - ικο (δρσιὰ) = θρωμάρης.

Τί κάθεσαι καὶ συνερίζεις αὐτὸ ντὸ μισκίνη. Εἶναι κι' αὐτὴ μιὰ μισκίνω καὶ τὸ παιδί ντους μισκίنيκο!

μισοθέλι (τὸ) = μισή θηλιά, τσιλές (νῆμα).

Πόσα μισοθέλια χρειάζονται κόμα γιὰ τὸ πανί; Φέρε κόμα δυὸ - τρία μισοθέλια.

μισόφουστα (ῆ) = κομπιναιζὸν ἀπὸ τὴν μέση καὶ κάτω, φουρώ.

Φαίνεται ἡ μισόφουστα σου. Πόσες μισόφουστες ἔκανες;

Αὐτὴ ἡ μισόφουστα μου εἶναι μακρὰ.

μιτάρια (τὰ) = τὰ χρησιμοποιοῦν στὸν ἀργαλειὸ καὶ μέσα ἀπὸ τοὺς δεμένους σπάγγους αὐτῶν περνοῦν τίς κλωστὲς τοῦ στημονιοῦ (ἐξάρτημα τοῦ ἀργαλειοῦ).

Ἔκανα φέτο καινούργια μιτάρια. Φέρε τὰ μιτάρια νὰ μπρουλιάσουμε τὸ στουμόνι.

μνείσκω (ρ.) (καὶ πομνείσκω) = μένω.

Ἐγὼ πόφα δὲ μνείσκω δωπέρα. Ἄλλη φορὰ ἐμνεισκα.

Μεθαύρι θὰ πομείνω, ὅπως πόμεινα καὶ προχτέ.

μογάλος - η - ο (καὶ μεγάλος) = μεγάλος.

Σήμερα ἦρτε ὁ μογάλος ντης ὁ γυιός. Βαστοῦσε μιὰ μεγάλη τίσσα.

Μογάλο εἶναι τὸ παιδί σου; Μογάλα πράγματα!

μοδίστρης (ὁ) = ράφτης γυναικείων φορεμάτων.

Τὰ νυφικά ντης τὰ ἔδωκε στὸ μοδίστρη νὰ τῆς τὰ ράψη. Μόνε τίς ρόμπες ντης ἔδωκε στὴ μοδίστρα. Ὁ μοδίστρης τὰ ράφτει πιὸ καλά.

μοῖρα (ῆ) = τύχη.

μοῖρα (ῆ) = τεμάχιο κρέατος, μερίδα.

Ἡ μοῖρα μου ἡ στραδιά! Αὐτήῃνταν ἡ μοῖρα μου.

Δῶσε καὶ μένα καμμιά μοῖρα κρέασι. Πόσες μοῖρες εἶχε μέσ' στὸ ντζέντζερη; — Εἶχε μέσα καὶ μοῖρες καὶ ζαρζαθάτι.

μοιράσι (τὸ) = κληρονομία.

Ἄφνηκε ὁ γέρος σ' ἔλα ντου τὰ παιδιὰ μοιράσι. Αὐτὴ ἔχει νὰ πάρη πολὺ μοιράσι.

μολαίρνω (ρ.) = ἀφίνω, μολάρω.

Ἐσὺ δάστα τὸ σκοινὶ καὶ νὰ τὰ μολαίρνης ἴπὸ λίγο - λίγο. Γιατί τὸ μόλαρες; Τώρα μόλα το!

μολυθαριά (ῆ) = πετονιά.

Ἔβαλα στὴ μολυθαριά μου πλειότερα ἀγκίστρια. Πάρε καὶ ντὴ μολυθαριά σου νὰ φαρέψουμε.

μῶλος (ὁ) = εἶδος προκυμαίας.

Κατέθηγανε κά' στὸ μῶλο. Στὸ μῶλο εἶναι ἡ ψαρὸθάρκα.

- μομίτσες (αί) = βουλγάρες χωριατοπούλες με τήν ἔθνικὴ τους στολή.
 "Ἐνα γκαϊρὸ οἱ πλείότεροι ἔπαιρνανε στὸ τρύγος μομίτσες καὶ τρυγούσανε. Κι' ἤγτανε ὁμορφα πὺ γυρνούσανε τὸ βράδου πὲ τὸὺς ληνοὺς γιομάτους κι' οἱ μομίτσες πορπατούσανε πὸ' πίσου ἀραδιασμένες. Πὸ καμμιά μομίτσα τραβουδοῦσε κι ὅλα.
- μονάχος - η - ο = μόνος - η - ο.
 Μονάχος μου ἦρτα. Πόμεινε κι' αὐτὴ ἢ καυμένη μονάχη. Μὴ ντ' ἀφίνεις μονάχο ντου τὸ παιδί.
- μόνε (ἐπίρρ.) = μόνο.
 "Ἐκατσε μόνου δυὸ μέρες καὶ διάθηκε. Δέθελω πολλά, μόνε ἕνα ὄωσε με.
- μονοιάζω (ρ.) = συμφιλιώνομαι, ὁμοιοῶ.
 Λυτὰ τὰ παιδιὰ δὲ μονοιάζουνε, ὄλο μαλώνουνε. Μόνοιασανε οἱ δυὸ εἰτόνισες, πούῃντασι μαλωμένες;
- μονόκερο (τὸ) = μικρὸ εἰκονισματάκι, πὺ θάζουν στὴν κούνια τοῦ μωροῦ, σκαλισμένο σὲ κέρατο μονόκερου.
 Κρέμα τὸ μονόκερο στὸ κρεβδατάκι τοῦ παιδιοῦ. "Ἄμα φέρης τὸ παιδί π' ὄξω καὶ θέλης νὰ τὸ πλύνης γιὰ τὸ μάτιασμα, βάλε πρῶτα μὲς στὸ νερὸ νὰ σταθῆ λίγη ὥρα τὸ μονόκερο.
- μονοστέφανη (ἐπίθ.) = ἐκείνη πὺ πανδρεύθηκε μία μόνου φορὰ, ὄχι δευτεροπανδρεμμένη.
 Αὐτὴ πὺ θὰ τσαρτσαφῶση τῆς νύφης τὸ πάπλωμα πρέπει νὰ γεῖναι μονοστέφανη. "Ἡ Ἑλένη εἶναι μονοστέφανη;
- μονόφυλλες (αί) = μὲ ἕνα φύλλο, ἕνας φάρδος, χωρὶς ἔνωμα.
 Μονόφυλλη εἶναι ἢ κουβέρτα σου; Κι' οἱ κουβέρτες μου κι' οἱ τσέργες μου μονόφυλλες εἶναι.
- μόρκος - η - ο = μῶδ (χρῶμα).
 Μόρκος εἶναι ὁ κατουφὲς πὺ πῆρες; Δῶμε κοιμιά' μόρκη μελάνη.
 "Ἐθαψα ἕνα ροῦχο μόρκο καὶ γένκανε τὰ χέρια μου μόρκα.
- μορτὴ (ἦ) = ἐνοίκιο χωριαφιοῦ σὲ τιτᾶρι.
 Παίρνω μορτὴ πὲ τὰ χωράφια μου. Μ' ἔφερανε μορτὴ στᾶρι καὶ τῶστειλα στὸ μύλο νὰ τ' ὄλέσω.
- μόρτσος (ὀ) = ὁ σκῶρος, ἢ θῶτριδα.
 Τὸ ἔφαγε ὁ μόρτσος. Κάθε καλοκαίρι πρέπει ν' ἀερίζουνται τὰ ροῦχα καὶ νὰ μπαίνη νεφταλίνη, γιὰ νὰ μὴ ντὰ τρῶν' οἱ μόρτσοι.
- μορτσοφάϊσε (ρ.) = ὄωτριδοφαγῶθηκε.
 Τὸ φουστάνι μου μορτσοφάϊσε. Δέμπορω τώρα νὰ τὸ θάλω ἔτσι μορτσοφαϊσμένο. Ρίξε νεφταλίνη στὰ ροῦχα, νὰ μὴ μορτσοφαῖσουνε.
- μισκιὰ (ἦ) = μυρωδιά, ἄρωμα.
 Βάλτε το, μπρέ, κι' αὐτὸ κομμιάτι μισκιὰ. "Ἀχ, τί ὄρωια μισκιὰ!

μοσκιερά (ἐπίθ.) = μυρωδάτα.

Αυτά τὰ λουλούδια εἶναι πολὺ μοσκιερά. Τί μοσκιερό πράγμα φορεῖς;

μοσκίζει (ρ.) = εὐωδιάζει.

Τί μοσκίζει; Ἔβαλες μοσκιά καὶ μοσκίζεις; Αυτό δὲ μοσκίζει, αὐτὸ μυρίζει (ἄρωμα).

μοσκοβολᾶ (ρ.) (καὶ μοσχοβολᾶ) = μοσχομυρίζει.

Βγαίνεις στὸ μπαχτσέ καὶ μοσκοβολᾶ. Μοσχοβολοῦνε τὰ τριαντάφυλλα.

μοσκοκάρφια (τά) = γαρύφαλα, καρυοφύλλια.

Βάλε μέσα κανέλλα, μοσκοκάρφια νὰ μοσκίσῃ. Ἔβαλα ἓνα μοσκοκάρφι στὸ στόμα μου νὰ ξεμυρίσῃ, γιατί ἔφαγα σκόρδο.

μόστρα (ή) = δείγμα.

μόστρα (ή) = χιτρίνα.

Γιατί με τώστειλες αὐτό, γιὰ μόστρα; Ἔστειλα ἓνα μπουκάλι κρασί γιὰ μόστρα. Ὁ κοντουράς ἔβαλε στὴ μόστρα τοῦ μαγαζιοῦ ντου ὄλα τὰ τελειωμένα παπούτσια. Μαστρὸ - Θανάση, θέλω νὰ με δώκῃς αὐτὸ τὸ ζευγάρι τὰ παπούτσια, πού εἶναι δεξιὰ μεριὰ στὴ μόστρα.

μουντζελέπι (τό) = ὄστρακο μυδιῶ καὶ γενικώτερα ὄστρακα στὴν ἄμμο τῆς ἀκρογιαλιᾶς.

Καθάρισε τὰ μύδια καὶ τὰ στρείδια καὶ ρίξε τὰ μυδότησφλα κι' ὄλα τὰ μουντζελέπια στὸ τενεκέ τὰ σκουπίδια. Πῆγε κα' στὸ γιαλὸ καὶ γιόμισε τίς τσέπες ντου μουντζελέπια. Πάτησα ἓνα μουντζελέπι.

μουντροῦμι (τό) = μπουντροῦμι, φυλακή.

Τὸ σπίτι νῆς εἶναι σκοτεινὸ, σὰ μουντροῦμι. Ἐχει, θέλεις πεις, ἓνα σπίτι, με κείνο εἶναι μουντροῦμι.

μουντροῦνες (αἰ) = μεγάλα, πολὺ γόστιμα ἀγλάδια.

Πῆγα στ' ἀμπέλι κι' ἔφερα ἓνα καλάθι μουντροῦνες. Δώμη καὶ μένα νὰ φάγω μιὰ μουντροῦνα. Οἱ μουντροῦνιές μας εἶναι φορτωμένες μουντροῦνες.

μουζντές (ό) = εἰδησις (χαρούμενη).

Σ' ἔφεραν ντὸ μουζντέ πού ἔρκετ' ὁ γυιὸς σου; Ποιὸς σ' ἔφερε τοὺς μουζντέδες;

μουζεθιρλίκια (τά) = ψευδολογίες.

Τί μουζεθιρλίκια εἶν' αὐτά! Μὴ ντόνε πιστεύεις αὐτὸ ντὸ μουζεθιρλή, αὐτά πού λέγει εἶναι μουζεθιρλίκια.

μούζικα (ή) = παιδικὴ φουσαρμόνικα.

Μ' ἔφερε ὁ μπαμπάς μου μιὰ μούζικα. Τί ντὴν ἔχεις ντὴ μούζικα, γιὰ δὲ σφυρίζεις;

μουκαβάς (ό) = χαρτόνι.

Θέλω ἓνα μουκαβά νὰ κόψω κάτι σχέδια. Κόψε ἓνα κομμάτι μουκαβά

νά θάσλυμε πίσ' πὲ τὸ πατραῖτο.

μουντὸς - ἦ - ὄ = σκοῦρος - ἦ - ο.

Ὁ γιακάς σου εἶναι πολὺ μουντὸς, γιατί δὲν ἔβαλες πὶ ἀνοιχτό;

Τὸ φουστάνι ντης εἶναι μουντὸ κι' ἦ δική σου ἦ μπλούζα μουντή.

Τ' ἄσπρα τὰ ρούχα μου τ' ἄπλωσα, τώρα θ' ἄπλώσω καὶ τὰ μουντά.

μούρη (ἦ) = στόμα, μύτη ζώου καὶ κατ' ἐπέκτασιν μύτη μολυβιοῦ.

Ρίξ' τὸ φαί, γιατί θούτηξ' ἦ γάτα ντή μούρη ντης μέσ' στοῦ πιάτο.

Τοῦ γουρουνιοῦ ἦ μούρη εἶναι πατσαλειμιμένη. Ἡ ἔρνια τί ἔχει στή

μούρη ντης; Ἔσπασε ἦ μούρη τοῦ μολυβιοῦ μου.

μουρτσουφλῶ (ρ.) , μουρτσούφλι (τὸ) = ταπεινώσεις, περιφρόνησις.

Τί κάθουμαι καὶ μὲ μουρτσουφλοῦνε καὶ δὲ φεύγω! Μόνε ν' ἀκούγω

τὰ μουρτσούφλια ντους!

μουσαφίρης - μουσαφίρισα = ἐπισκέπτης - τρια.

Ἔχω μουσαφίρη σήμερα. Ἦρτανε οἱ μουσαφίρισες; Ἔχω μουσαφιραίους.

μουσαφιρλίκι (τὸ) = ἐπίσκεψις.

Ἀῦρι θὰ πάγω κι' ἐγὼ μουσαφιρλίκι. Βλέπω τὰ συνηθίζετε ἔσεις καὶ δωπέρα τὰ μουσαφιρλίκια.

μουσκλωμένος - ἦ - ο = κατηφής.

Μουσκλωμένο σὲ βλέπω. Πάλε μουσκλωμένη εἶσαι, τί μούσκρα εἶν' αὐτή;

μουσλοῦκι (τὸ) = κρουνοῦς, κάνουλα.

Ἄνοιξε τὸ μουσλοῦκι νά πλύνω τὰ χέρια μου. Πόμεινε τὸ μουσλοῦκι ἀνοιχτὸ καὶ τρέχει τὸ νερό.

μουστερής (ὁ) = πελάτης.

Ἦρτε μουστερής νά γοράση τοὺς τσίρους. Ἔχουμε πολλοὺς μουστερήδες γιὰ τὰ κρασιά μας.

μουταλιάζει (ρ.) = πιάνει μουταλιά = ἐλαφρὸ στρώμα μούχλας στὸ κρασί, στήν ἄλμη τῶν τουραιῶν κλπ.

Τὸ κρασί ντου κάθε χρόνο τέτοιο γκαιρὸ μουταλιάζει. Μουτάλιασανε τὰ τρουσιά μου καὶ θέλουνε καθάρισμα ἢ πόνου.

μουτζουριά (ἦ) = ἦ μουτζούρα τοῦ φούρνου καὶ τοῦ μαγειρείου, ἦ καπνιά τοῦ τηγανιοῦ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἦ ἀσβόλη, ἦ αἰθάλη.

Ἔχεις στὸ μάγουλό σου μιὰ μουτζουριά. Τί μουτζουριές εἶν' αὐτές γιατίεἶσαι ἔτσι μουτζουρωμένη; Μουτζουριόθηκαν τὰ χέρια μου, εἶναι ὄλο μουτζουριές.

μουτοῦλι (τὸ) = καρούμπαλο.

Χτύπησα τὸ τσακάτι μου κι' ἔκανα ἕνα μουτοῦλι φοδερό.

Τῶρριξαν τὸ παιδί μιὰ πέτρα πᾶ' στὸ κεφάλι κι' ἔκανε μουτοῦλι.

μοῦτρο (τό) = πρόσωπο.

Μὲ τρώει τὸ μοῦτρο μου. Τί μοῦτρα εἶν' αὐτά;

Αἶ, μοῦτρα ἀσιδέρωτα!

μουτσούνα (ή) = προσωπίς, μάσκα.

Γόρασες μουτσούνα; Κι' ἐγὼ δὲν ἔχω μουτσούνα.

μουτσούνες (αί) (καὶ μάσκες) = τὰ καρναβάλια.

Ἄ γέγονε μουτσούνες; Ἦρτανε μουτσούνες στὸ σπίτι μας. Γέγκες

ἐσὺ μουτσούνα; Σήμερα κι' ἐγὼ θὰ γένω μουτσούνα, πάγω τώρα

νὰ γοράσω μιὰ μουτσούνα.

μούτσουνο (τό) = πρόσωπο.

Κοκκίγιασε τὸ μούτσουνο σου. Νίφε κομιμὰ' τὸ μούτσουνο σου.

Μαύρισε τὸ μουτσουνόπλο τοῦ παιδιοῦ.

μουχαλεμπί (τό) = γλύκισμα ἀπὸ γάλα, ρυζάλευρο καὶ ζάχαρι.

Πεθύμησα νὰ φάγω μουχαλεμπί. Κάνε κανεῖνα μουχαλεμπί, μὰ νὰ

θάλης καὶ γκιούλ σουγισὺ ἔπο πάνου.

μύλος (ὁ) = ἀνεμόμυλος μὲ 12 πανιά, τύπου Μυκονιάτικου.

μύλος (ὁ) = τοῦ καφέ.

Στείλε στᾶρι στὸ μύλο νὰ μᾶς ἀλέσουνε. Σήμερα δένεχει ἀγέρα, δὲ γυρνοῦν οἱ μύλοι.

Ἄνοιξε τὸ ντολάπι καὶ φέρε ντὸ μύλο ν' ἀλέσουμε ντὸ καφέ.

Ὁ μύλος εἶναι γιομάτος καφέ καὶ θέλει ἄλεσμα.

μυρίζει (ρ.) = μυρίζει ἄσχημα, θρωιᾶ.

μυριζιάδα (ή) = ἄσχημη μυρωδιά, θρωιμά.

Ὄψ, τί μυρίζεις! Πολὺ μυρίζεις δωπέρα, θρωμισκανεῖ (= θρωμο-

κοπᾶ). Τί μυριζιάδα εἶν' αὐτή! Δέμπορω νὰ ντὴν ὑποφέρω αὐτὴ ντὴ

μυριζιάδα, νεγουλιάζ' ἢ καρδιά μου, θὰ ξεράσω.

μύρμηγκας (ὁ) = μυρμηγκί.

Ἔνας μύρμηγκας πᾶ' στὸ ψωμί σου. Τὸ γλκὸ γιόμισε μυρμηγγους.

Σήκωσα μιὰ πέτρα κι' ἦντασι μωρμηγγου: ἔπο κάτου.

μυρωδιά (ή) (καὶ σουσάμι) = τὸ σησάμι.

Ἔβαλες στὰ παρμάκια σου (τσουρέκια) μυρωδιά ἔπο πάνου; —

Ἔβαλα γιά, καὶ ἄσπρη μυρωδιά καὶ μαύρη μυρωδιά.

μυρωδικὰ (τά) = μπαχαρικά.

Βάλε μαῦρο πιπέρι, γενί - μπαχάρι κι' ἄλλα μυρωδικὰ.

Κι' ἡ κανέλλα κι' ὁ κύμνος μυρωδικὰ εἶναι κι' αὐτά.

μυσίδι (τό) = φάτσα, μουςοῦδι.

Ἐἶδαμε κάτι μυσίδια σήμερα! Τί μυσίδια εἶν' αὐτὰ ποῦ ἦρτανε!

Γιὰ διῆς μυσίδι κειναπέρα!

μυτόπλο (τό) = ὑποκοριστ. τοῦ μύτη - μυτάκι.

Τρέχει τὸ μυτόπλο ντου. Χτύπησε καὶ πλάταινε τὸ μυτόπλο ντὴς.

μυροκανός - ή - ό = μωρός, χαζός.

Μπρέ, αυτός είναι μυροκανός. Καί κείνη είναι καμιά' μυροκανή και τὸ παιδί ντους μυροκανό.

N

Νάζια (τά) = καμώματα, φιλαρέσκεια.

Κάνεις και νάζια! "Όλο νάζια είσαι, άντε άφστα τὰ νάζια.

ναμάζι (τό) = προσευχή τῶν τούρκων.

Οί τούρκοι αὐτὴ ντὴν ὥρα κάνουνε τὸ ναμάζι ντους.

νάμι (τό) = κλέος, τιμή, ὄνομα.

"Ηγτανε πολὺ καλός, άφηκε νάμι. Πολὺ τίμο κορίτσι, με κείνο άφηκε νάμι;

νασοκόμα (ή) = νοσοκόμος.

"Η θεατέρα ντης γένκε νασοκόμα. "Ερκεται ή νασοκόμα πὲ τὸ νασοκομιεο και ντὴνε θάνει ενέσεις.

νεβάζω (ρ.) = ανεβάζω.

νεβαίνω (ρ.) = αναβαίνω.

Τώρα ξεκουμαι, τὸ νεβάζω τὸ καλάθι. "Εσὺ νέθασες ξύλα πάνου; Νεβαίνω ντὴ σάλα. Κείν' ντὴν ὥρα νέβαινα πάνου. "Α νέθω πάνου νὰ ὀγγῆς τ' ά σὲ κάνω! — Νέβηκες κι' ὄλα;

νεθατό (ἐπίθ.) = ψωμί με μαγιά, ανεθατό.

νεθατό (ἐπίθ.) = τὸ κέντημα ανεθατό.

Δὲ θέλω πίττα λιπανάδατη, θέλω ψωμί νεθατό. Εἶναι νεθατό, γιὰ πὲ σόδα τὸ ζύμωσες;

Κεντῶ άσπροκέντημα νεθατό και τρυπητό. Καλλίτερα κάντο νεθατό.

νεγουλιάζω (ρ.) = αναγουλιάζω (άλλα ανεγούλα).

Δέμπορω, νεγουλιάζω, ἔχω ανεγούλα. Τὸ εἶδα και νεγούλιασα.

νεγκάζουμαι (ρ.) = διάζουμαι.

Τί νεγκάζεσαι; — Νεγκάζουμαι, γιαντ' ἔχω δουλειά. Πολὺ νεγκάστηκε. Νεγκάστησε κι' εἰς κομμάτι!

νεδώνει (ρ.) = (τὸ γλύκισμα) = ὑγραίνεται ή ζάχαρίς του.

Μή ντὸ βαστάς πολὺ αὐτὸ τὸ γλύκισμα, γιαντὶ νεδώνει. Νέδωσε κι' ὄλα. Νέδωσανε σί κουραμπιέδες.

νεΐδια (τό) = ὄνειδος.

Τί κάθουμαι κι' ακούγω νεΐδια! "Όλο νεΐδια είσαι.

νειδίζω (ρ.) = ὄνειδίζω.

Δώνεις κι' ὕστερα τὰ νειδίζεις. "Ο,τι ντὴν ἔκανε τῆς τὰ νεΐδισε.

νεϊριάστηκες (ρ.) = ὄνειρεύθηκες (λέγεται με έννοια, ὅτι κάτι τὸ φαντάσθηκες, δὲν ἔγινε στὴν πραγματικότητα).

Τί λές τώρα, νειριάστημες! Νειριάστηκε, δὲ γένκανε ἔτσι τὰ πράματα.

νεκάτεψε (ρ.) (καὶ νεκάτωσε) = ἀνακάτωσε.

Τὰ νεκάτεψε ὅλα μαζί. Γιατί τὰ νεκατεύεις; Ἐγὼ ἂ τὰ νεκατέψω. νεκατώματα (τά) = κουτσομπολιά.

Πῆγε κι' ἔκανε νεκατώματα καὶ μᾶς ἔκανε ἄνω - κάτω.

νεκατωσύρα (ή) = κουτσομπόλα.

Εἶναι μιά νεκατωσύρα, ὅλο νεκατώματα κάνει. Δὲ ντήγε θέλω αὐτὴ ντὴ νεκατωσύρα.

νεκούρκουτα (ἐπίρρ.) = κούκου, στὰ πόδια καθισμένος.

Κάτσε νεκούρκουτα. Νεκούρκουτα κάθεσαι, ἂ κουραστής.

Εἶναι κείνη πού κᾶται κειναπέρα νεκούρκουτα.

νεκωλώνουμαι (ρ.) = σηκώνω τὸ φόρεμα, γυμνώνοντας τὰ νῶτα μου.

Μὴ νεκωλώνεσαι, μπρὲ παιδί μου, ἔλα νὰ σὲ θάλω τὸ βρακί σου.

Νεκωλώθηκε καὶ εἶναι τόσην ὥρα νεκωλωμένο.

νελόγιασα (ρ.) = νοστάλγησα, ἀναλογίσθηκα λυπηρὰ πράγματα.

Τὰ δλέπει καὶ νελογιάζει. Τὰ θυμήθηκα πάλε καὶ νελόγιασα.

νελῶ (ρ.) = λειώνω, ἄρρ. - νέλεια = ἔλειωσα.

Ἐδυνάτησε πολὺ, κάθε μερα νελᾷ. Νέλεισαν τὰ χιόνια. Ἄρχισε νὰ ζεσταίνει καὶ πογάλια - γάλια νελοῦνε τὰ χιόνια. Βάλε τὸ βούτουρο στὴ φωτιά νὰ νελείση.

νενέ (ή) = μητέρα (ἔτσι φώναζαν τὴν μητέρα τους τὰ κατωτέρας κοινωνικῆς τάξεως παιδιά, τὰ δὲ ἀνωτέρας, μαμὰ καὶ μητέρα).

Νενέ δά, δόμι' κοιμιά' ψωμί. Δὲ μ' ἀφίνει ἡ νενέ μου νὰ πάγω.

νεράγδα (ή) - νεράγδες (πληθ.) = νεράϊδα.

Ἐφές ἔβλεπα στὸν ὕπνο μου ὅλο νεράγδες. Λένε, πού τὰ παληὰ τὰ χρόνια ἕνας πατριώτης μας παντρεύτηκε μιὰ νεράγδα.

νερεύουμαι (ρ.) = ρεύομαι.

Ἦλο νερεύουμαι σήμερα. Εἶμαι κρουύμενη, νερεύουμαι κλούστικο αὐγὸ.

νεροβραθάκα (ή) = ἐκεῖνος πού πίνει πολὺ νερό.

Ὁ μπαμπάς μου εἶναι μιὰ νεροβραθάκα, ὅλο νερὸ πίνει. Κι' ἡ ἀδρεφή μου τὸ ἴδιο, εἶναι νεροβραθάκα.

νερουλό (ἐπίθ.) = ροφτό, μελάτο (αὐγὸ).

Ντόν ἔδωκα κι' ἔφαγε ἕνα νερουλό αὐγὸ. Βράστα τὰ αὐγὰ σφιχτά, μὴ ντὰ κάνεις νερουλά.

νεσαίνω (ρ.) = ἀναπνέω, ἀνασαίνω.

Δὲ πέθανε, κόμα νεσαίνει. Βαρειὰ νεσαίνω. Δέμπορω νὰ νεσαίνω.

νεσσασιός (ὀ) = ἀναπνοή, ἀνάσα.

Ἀκούγεται ὁ νεσσασιός ντου. Κοιμᾶται ἡσυχα, οὔτε ὁ νεσσασιός ντης δὲν ἀκούγεται.

vesérnw (ρ.) = τραβῶ ἀπὸ τὸ πηγάδι νερό.

Τί κάνεις κειπέρα στὸ πηγάδι; — Τί κάνω, vesérnw. Ἄ πάγω στὸ πηγάδι νὰ vesúρω κοιμιά' νερό. Ἐσὺ vesúρες; — Τώρα vesérnw.

veskomponómiai (ρ.) = ἀνασκομπόνομαι, σηκώνω τὰ μανίκια μου, τὰ πανταλόνια κλπ.

Νεσκομιπόθησε καὶ θούτα μέσ' στὸ γιαλὸ νὰ θγάλης καμπόσα μύδια πὲ κείν' ντὴ πετροκαυκάλα. Νεσκομιπόθηκα, γιὰ νὰ ζυμώσω.

Μὴ νεσκομπόνεσαι! (Μὲ μεταφ. ἔγνοια = μὴν ἐτοιμάζεσαι!).

vessthnómiai (ρ.) = ἀναστήνομαι, ἀναζωογονοῦμαι.

Ἄμα τὸ πιῶ αὐτὸ τὸ γιατρικό, vessthnómiai. Ἄχ', vesstíθηκα!

vetairnw (ρ.), μέλλι. vetárw = τελειώνω, θά τελειώσω.

Κόμα δὲ νέταρες; — Τώρα vetáirnw. Πότ' ἄ νετάρουνε;

Κεῖνοι νέταρανε κι' ὄλα.

vétzouro (τό) = ἐπαρσις.

Κι' ἔλεγε, κι' ἔλεγε, εἶχε ἓνα νέτζουρο! Ἐσὺ ἔχεις μεγάλο νέτζουρο.

Ποιάεῖσαι: ἐσὺ, πού ἔχεις τέτοιο νέτζουρο;

vetrichiázw (ρ.) = ἀνατριχιάζω, ριγῶ.

vetrichíles (αἰ) = ρίγη.

Δέμπορω νὰ ντὸν ἀκούγω νὰ ρινίζη, vetrichiázw. Ἐχω vetrichíles, χρώνω, vetrichiázw.

vefyllhtá (τά) = ἀναφυλλητά.

Κλαίει πὲ vefyllhtá. Ἰσαμε δωπέρα ἀκούγονται τὰ vefyllhtá ντης.

νηστικάτα (ἐπίρρ.) = ὄντας νηστικά.

Τὸ πρῶτ' νὰ τὸ πάρη τὸ γιατρικό νηστικάτα, ὅπως νηστικάτα πγαίνει καὶ μεταλαβαίνει.

viániázw (ρ.) = νανουρίζω.

Νάνι, πού τὸ νιανιάζουνε... Κάται καὶ νιανιάζει τὸ παιδί.

Νιάνιασε το κομματάκι: νὰ κοιμηθῆ.

viániasma (τό) = νανούρισμα.

Ἢ γιαγιά ντου ξέρει πολλὰ νιανιάσματα καὶ κείνο ἔμαθε καὶ χῶρις νιάνιασμα δὲ κοιμάται.

víthw - víthoumai, ἄρρ. ἐνιψα, víftηκα = πλένομαι, πλύνω τὸ πρόσωπό μου.

Τώρα víthoumai, víthw καὶ τὸ παιδί κι' ἔρκουμαι. Ἐσὺ víftηκες;

Ἔστερα θά νιφτῶ, τώρα ἐνιψα τὰ παιδιὰ.

vióψυχο (τό) = τεμάχιο ζεστοῦ ψωμοῦ, θρεγμένο μὲ ρακί, πασπαλισμένο μὲ δυόσμο, κανέλλα, πιπέρι, τοποθετεῖται στὸν ὀμφαλὸ γιὰ τὸν πόνο.

Ἄμα σὲ πονεῖ ὁ ἀφαλός σου, κάνε ἓνα viðψυχο καὶ θάλε. Ντὸν ἔκανα καὶ ντὸν ἔβαλα viðψυχο καὶ τώρα κούπασε κοιμιά' ὁ πόνος.

visantíri (τό) = ἀμμωνιακὸ ἄλας, χλωριδοῦχο ἀμμώνιο.

Νέλεισε κοιμιά visantíri καὶ πότισε τίς γλάστρες. Ἄμα κιτρινίζουσε

- τὰ φύλλα τοῦ λουλουδιοῦ, θέλουσε πότισμα πὲ νισαντίρι.
 νισαστάς (ὁ) = νισεστές, ἄμυλο ἀπὸ σιτάρι (γιὰ μουσταλευριά).
 Τελείωσε ὁ νισαστάς μας. Πάρε νισαστά νὰ κάνουμε μουσταλευριά.
 νίφτησε! (προστακτ. ρ.) = πλύσου! (Καὶ μεταφορικῆ ἔννοια, πού σημαίνει: ἐτοιμάσου νὰ πάρῃς κάτι, πού δὲν πρόκειται νὰ σοῦ δώσω).
 Δῶμε καμπόσους παράδες νὰ ν' ἔχω. — Ναι, νίφτησε! Δ' ἄ μὲ πάρῃς μαζί σου; — Νίφτησε!
- νοικάτορας - νοικατόρισα = ἐνοικιαστής.
 Διάβηκ' ὁ νοικατόράς σου; — Ναι, τώρα ἔχω νοικατόρισσες. Ἡ νοικατόρισα μου εἶναι ἀνοικοκέρευτη.
 νοικοκερά (ἡ) = οἰκοδέσποινα καὶ ἰδιοκτήτρια.
 Ἡ θεατέρα μου εἶναι καλὴ νοικοκερά. Πά' νὰ διῶ ντὴ νοικοκερά μας.
 νοικοκεραῖοι (οἱ) = ἰδιοκτήται.
 Πήγανε ἔλοι οἱ νοικοκεραῖοι στὶς πόλεις ντους. Μαζώχτηκανε οἱ νοικοκεραῖοι νὰ κάνουνε λογαριασμό.
 νοιώση (ἡ) = εἰδησις (ὡς πού νὰ πάρῃ νοιώση = ἔως ἔτου τὸ αἰσθανθῆ).
 Κόμα δὲ πῆρες νοιώση; Ὡς πού νὰ πάρῃς ἐσὺ νοιώση!
 νοματίζω (ρ.) = ὀνοματίζω, μελετῶ.
 Ἐγὼ δὲ νοματίζω. Νοματίζουνε καὶ ρίχνουνε τοὺς κόμπους πὲ τὰ κλαδιά μέσ' στὴ φωτιά, καὶ σὰ σκάσουνε ἂ γένη αὐτὸ πού νοματίσανε.
 νομάτοι (οἱ) (καὶ νοματέοι) = ἄτομα, ἄνθρωποι, πρόσωπα.
 Δυὸ νομάτοι π' ἓνα μάτι. Πόσοι νοματέοι πήγατε;
 Εἴμαστανε τρεῖς νομάτοι.
 νοτιὰ (ἡ) = ὁ θερμὸς ἄνεμος, ὁ νοτιάς.
 Φύσηξε μιὰ νοτιὰ! Χίρισε πάλε ἡ νοτιὰ.
 νοτίζει (ρ.) = ὑγραίνεται.
 Πόμεινανε ὄξω ντὴ νύχτα τὰ ροῦχα καὶ νότισανε. Κεῖνο κειναπέρα χίρισε νὰ νοτίζη.
 νούλα (ἡ) = μηδὲν — ἡ ἀνωτάτη ποιότης ἀλεύρου.
 Πῆρα ἓνα τσουβάλι ἄσπρο χάσικο ἀλεῦρι, νούλα. Μὴ ντὸ ζυμώνεις πὲ μαῦρο ἀλεῦρι, πάρε ἀλεῦρι νούλα.
 νουνίζω (ρ.) = σκέπτομαι, συλλογίζομαι.
 Τί νουνίζεις; — Νουνίζω πολλά. Μὴ νουνίζεις τόσο.
 νουρά (ἡ) = οὐρά.
 Ἡ γάτα ἔκαψε ντὴ νουρά ντης. Ἡ νουρά τοῦ πετεινοῦ ξεπουπουλιάστηκε.
 νύξη (ἡ) (κάνω νύξη = ἀναφέρω).
 Τί εἶπε ντὸν ἔκανες νύξη; — Ὅχι, δὲν ἔκανα κόμικ νύξη.
 νύπνιασε (ρ.) (ἀόρ.) = ἐνυπνίασε, εἶδε στὸ ὄνειρο.
 Ντὴ γιαιγιά μου μιὰ φορὰ ντὴνε νύπνιασε νὰ πά' νὰ σκάψῃ καὶ νὰ

βγάλη λίρες, μὰ φοδῆθηκε καὶ δὲ πῆγε. — Μιὰν ἄλλη πάλε ντῆνε νύπνιασε πού πῆγε ἡ Παναγία καὶ ντῆν εἶπε ν ἄσκάψη καὶ νὰ βγάλη ντῆν εἰκόνα ντης.

νυστέρι (τὸ) — χειρουργικὸ μαχαίρι.

Μὲ φαίνεται π' ἂ ντῆνε κάνη ντῆν ἐγχείρησι, ἂ τὸ φάη τὸ νυστέρι. — Μπήκανε οἱ γιατροὶ πὲ τὰ νυστέρια.

νυφροστόλι (τὸ) = ἡ γαμήλια πομπή.

Θὰ πάγη ἡ νύφη κι' οἱ προσκαλεσμένοι στὴν ἐκκλησία πὲ τὰ πόδια, θὰ βγῆ νυφροστόλι. — Ἐσὺ πού στεφανώθηκες, βγῆκες νυφροστόλι;

νυχτερεύω (ρ.) = ἐργάζομαι τὴν νύχτα.

νυχτέρι (τὸ) = νυκτέριον ἐργασίας καὶ δεγγέρα.

Ἐμεῖς τὸ δράδου νυχτερεύουμε, κάνουμε νυχτέρι. "Ἄμα ν' ἔρτη ὁ χειμὸς θὰ χιρίσουνε πάλε τὰ νυχτέρια. Θὰ μαζεύουμεστε καὶ θὰ νυχτερεύουμε.

νυχτοπατηθεῖ (ρ.) (μέλλ. ἐπαφ.) = θὰ πάθῃ κακό, κάτι μαγικὸ τὴν νύχτα.

Μὴ πγαίνετε νύχτα πὲ ντὸ δρόμο μέσ' στὴ κάμαρη τῆς λεχούσας, θὰ νυχτοπατηθῆ. Γιὰ νὰ μὴ νυχτοπατηθῆ, θυμιάζουνε μέσ' στὴ κάμαρη.

νῶμος (ὁ) = ὄμος.

"Ἐβαλε τὸ δεσάκι στὸ νῶμο καὶ τράδηξε. Ὁ νῶμος μου μὲ πονεῖ.

Ξ

Ξαγιάζω (ρ.) = διορθώνω, στρώνω, συμμαζεύω τὸ σπίτι.

Ξάγιασε, μὴ ντ' ἀφίνεις ἔτσι. Τώρα δέμπορω, ξαγιάζω. Ἐγὼ ξάγιασα.

ξαντὸ (τὸ) = ξέφτια ἀπὸ παλὴν χασέ, πού ἔβαζαν στῆς πληγές, ἀντὶ γάζας. Φέρτε ξαντὸ νὰ θάλουμε στὴ λαθωματιά ντου. Ξέφτισε κομιὰ' παλὴν χασέ καὶ κάνε ξαντὸ.

ξαίνω (ρ.) = ἀνοίγω τὰ μαλλιά προβάτων καὶ τὰ ετοιμάζω γιὰ λανάρισμα.

Ξαίνω μαλλιά. Ἐγὼ τὰ δικά μου τὰ ἔξανα καὶ τὰ πῆγα καὶ στὴ λανάρα. Ἡ ἀδρεφή σου πότε θὰ τὰ ξάνη; — Τώρα τὰ ξαίνει.

ξανθὸς - ξανθειά - ξανθὸ = ξανθὸς - ἡ - ὁ.

Κεῖνος ξανθὸς, κείνη ξανθειά, γένκε καὶ τὸ παιδί ντους ξανθὸ.

"Ἐχουμε ἓνα κορτσόπλο ξανθὸ, πολυόμορφο.

ξαστριὰ (ἡ) = αἰθρία, ξαστεριά.

Πόφα ὁ γκαιρὸς εἶναι καλὸς, ἔχει ξαστριὰ. Δὲ δρέχει πειά, ξαστριὰ ἔχει.

ξεμπουντάρω (ρ.) = ξεπροβάλλω, ἐμφανίζομαι ἀπὸ τὴν γωνία.

"Ἐρκεται, τώρα ξεμπουντάρει. Οὔ, ξεμπουντάρησε κι' ἔλα!

ξεγεννῶ (ρ.) = ἐνεργῶ τὸν τοκετό.

Εἶμαι μαμιμῆ καὶ ξεγεννῶ τις γεναῖκες. Ἐσένα ποιά μαμιμῆ σὲ ξεγέννησε;

ξεγλῶ (ρ.) = βγάζω ὅλο τὸ ἀκάθαρτο νερὸ ἀπὸ τὸ πηγάδι, ἢ ἀδειάζω τὸν βόθρο ἀπὸ τις ἀκαθαρσίες.

Ἐγὼ κάθε χρόνο ξεγλῶ τὸ πηγάδι μας. Πάνε νὰ φωνάξῃς νὰ ν' ἔρτουνε νὰ μᾶς ξεγλήσουνε ντὸν ἀπόπατο. Πέρσι δὲ ντόνε ξεγλήσαμε;

ξεζεύω (ρ.) = ἐλευθερώνω τὰ θῶδια ἢ τὰ ἄλογα ἀπὸ τὸν ζυγό.

Πέστονα νὰ ξεζέψῃ τ' ἄλόγατα. Τί κάνει κάτου τὸ παιδί, ξεζεύει;

ξεθεώνουμαι (ρ.) = κουράζομαι παρὰ - πολὺ.

Ξεθεώνουμαι κάθε μέρα στή δουλειά. Ἐκανα πολλές δουλειές σήμε-
ρα, ξεθεώθηκα.

ξέκλωνα (τά) = οἱ ἄκρες τῶν ἐπάνω κλαδιῶν τῶν δένδρων.

Τὰ μάζεψαμε ὅλα τὰ κεράσια, μόνε πὰ' στὰ ξέκλωνα πόμεινανε λίγα. Πάρε ἓνα ζγάντζο καὶ τράβα τὰ ξέκλωνα νὰ τὰ μαζέψῃς πὲ κειπέρα.

ξεκουρβουλιάζω (ρ.) (καὶ ξεκουρβουλίζω) = ξερριζώνω τὸ χαλασμένο ἀμπέλι.

Σήμερα ἀ πὰ' νὰ ξεκουρβουλιάσουμε τ' ἀμπέλι μας, νὰ φυτέψουμε ἄλλα κλήματα. Πῆγε νὰ ξεκουρβουλιάσῃ τ' ἀμπέλι, νὰ τὰ κάψουμε στή σόμπα τὰ κουρβούλια.

ξελαπαρώνω (ρ.) = κουρελιάζω, σχίζω, ἀφαιρῶ κομμάτι ἀπὸ φορέματα, κατ' ἐπέκτασιν ἀπὸ τὸ ξελαπαρώνω = ξεγοφίζω, διαλύω τὸ σῶμα.

Νεθαίνω πὰ' στὰ δέντρα καὶ ξελαπαρώνω τὰ ροῦχα μου. Τὸ ξελα-
πάρωσες πάλε τὸ πουκάμισό σου. Ἄ σὲ πιάσω, ἀ σὲ ξελαπαρώσω!
Ντῆγε ξελαπάρωσες ντὴ κούκλα σου.

ξελοῦρι (τὸ) = κουρέλι (καὶ θρισιά).

Κόψε ἓνα ξελοῦρι καὶ φέρε με. Αἱ τώρα γυρίζεις καὶ βλέπεις κι' αὐτὸ τὸ ξελοῦρι! Μ' ἔκανε πὲ τὰ λόγια ντου ξελοῦρι.

ξεμαυλῶ (ρ.) = ξελογιάζω.

Μὴ ντὸ ξεμαυλεῖς τὸ παιδί. Τὸ ξεμαύλησανε κι' ἔφυγε. Ἡ θεατέ-
ρα ντης ξεμαυλήστηκε καὶ διάθηκε μαζί πὲ ἓνανα.

ξεμερδίζω (ρ.) = διαλύω κάποιον σωματικῶς, διαμελίζω.

Θὰ ντῆγε ξεμερδίσω! Σιγά, μὲ ξεμερδισες. Ὠχ, κουράστηκα, ξε-
μερδίστηκα.

ξεπάγιασα (ρ.) = πάγωσα, κρύωσα πολὺ.

Ποῦ βγαίνεις ὕμνη ὄξω, ἀ ξεπαγιασῃς. Κρύο, ξεπάγιασα, ξεπάγιασα-
νε τὰ ποδάρια μου.

ξεπαίδιασα (ρ.) = ἔπαυσα νὰ κάνω παιδιά.

Δὲ θὰ κάνῃ ἄλλο παιδί αὐτὴ, ξεπαίδιασε πειά. Πὲ τώρα ξεπαί-
διασες;

- ξεπετάκι (τό) = ξεπεταροῦδι, μᾶλλον θρισιά στὰ μικρὰ κορίτσια.
Βγήκε κι' αὐτὸ τὸ ξεπετάκι στὰ τρυφερίτσια. Σούς, ξεπετάκι!
- ξεπέφτω (ρ.) = χρεωκοπῶ, χάνω τὰ πλούτη μου.
Δείναι κείνος πού ἤθερες, ξέπεσε. Κάθε μέρα καὶ ξεπέφτει πλειότερο.
Πὲ τότε πού ξέπεσα, κανεὶς δὲ γυρίζει νὰ μὲ δῆ.
- ξεποδιαντρέπουμε (ρ.) = παρουσιάζω κάτι καλὸ, γιὰ νὰ φανῶ, νὰ ἐπιδειχθῶ,
νὰ μὴν προσβληθῶ, νὰ μὴ φανῶ κατώτερη.
Τὰ κάνω αὐτὰ νὰ τὰ τραταίρνω, νὰ ν' ἔχω κάτι στὸ σπίτι μου νὰ
ξεποδιαντρέπουμε. Ἄφου ντῆνε φιλέβουνε κάθε φορά, τοὺς προσκά-
λεσε καὶ κείνη στὸ σπίτι ντῆς νὰ ξεποδιαντραπῆ.
- ξεπονῶ (ρ.) = χαλαρώνεται ὁ δεσμὸς ἀγάπης μου πρὸς κάποιον.
Ἔτσιεῖναι, ἅμα σὲ κάνη τέτοια, ντόνε ξεπονεῖς. Τὸ ξεπόνεσα αὐτὸ
τὸ παιδί.
- ξεπόχισαν (ρ.) = ξέστησαν τίς πόχες (τὰ ταλιάνια).
Πότε θὰ ξεποχίσουνε; Μερκὲς πόχες ξεπόχισαν κι' ὅλα. Ἄφου
ἄραξαν νωρίς, ξεποχίζουνε καὶ νωρίς.
- ξεραγλείφουμε (ρ.) = γλείφωμαι, γλείφω τὰ χεῖλή μου.
Τί ξεραγλείφουσαι; — Ἔφαγα σαραγλί καὶ κόμα ξεραγλείφουμε.
- ξεράγκουρο (τό) = ξυλάγκουρο, πράσινο, ἄγουρο πεπόνι.
Ἐμένα φέρε με ξεράγκουρα, δὲ ντὰ τρώγω τὰ ποπόνια. Πᾶμε στὸ
μποςτάνι νὰ φᾶμε καὶ κανεῖνα ξεράγκουρο.
- ξεράδι (τό) = λεπτὸ ξηρὸ ξύλο.
Πῆρα ἓνα γαδουροφόρτι ξεράδια γιὰ προσανάματα. Σπάσε κανεῖνα
ξεράδι ν' ἀνάψουμε ντῆ σόμπα.
- ξέρασα (ρ.) = ἔκανα ἔμετό.
Ξέρασε τὸ παιδί. Κεῖνο δὲ ξερνᾶ εὐκολα, πῶς ξέρασε τώρα!
- ξερασιά (ή) = ξηρασία.
Πλάκωσε πάλε ξερασιά, ἔχει τόσο γκαιρὸ νὰ θρέξη. Τᾶκαψε τ'
ἀμπέλια αὐτῆ ἡ ξερασιά.
- ξερατιά (τά) = τὸ ἔμεσμα, τὸ ξέρασμα.
Γιόμισ' ἡ λεγένη ξερατιά. Ξέρασε καὶ μπλαστρώθηκε πὲ θερατιά.
Τί ξερατι ἦνταν αὐτό!
- ξεραχνίδια (τά) = κλαδιὰ μὲ μικρὰ ἀγκαθωτὰ φύλλα, μὲ τὰ ὅποια ξ' ἀρά-
χνιζαν.
- ξεραχνίζω (ρ.) = καθαρίζω τὸ σπίτι ἀπὸ τίς ἀράχνες (ραχνιές), ξεσκονίζω
τὰ ντουθάρια καὶ τὸ ταβάνι.
Χάλασαν τὰ ξεραχνίδια μου καὶ δένῃχω τώρα νὰ ξεραχνίσω.
Παράγκειλα νὰ μὲ φέρουνε ξεραχνίδια πὲ τὸ θουνό. Ἔσὺ τί κάνεις
τώρα ξεραχνίζεις, γιὰ ξεράχνισες κι' ὅλα;

ξεσκόφτω (ρ.) = ἀποτρέπω.

Μὴ ξεσκόφτεις. Ἐγὼ δὲ ξεσκόφτω. Θηλά ντῖνε πάρη, μὰ ἄλλοι ντόνε ξεσκόφανε καὶ ντὴν ἄφηκε.

ξεσκῶ (ρ.) = ξεσχίζω.

Ἐγὼ δὲ ντό ξεσκῶ, ἐσὺ τὸ ξεσκησες. Ἄ ξεσκήση ντὴ ποδιά ντης.

ξεστομίζω (ρ.) = θγάζω ἀπὸ τὸ στόμα μου λόγια.

Λόγο δὲ ξεστομίσε. Μὴ ξεστομίσης τίποτε. Ἐγὼ δὲ ξεστομίζω, ἄλλοι τὸ ξεστομίσανε.

ξετσοιλιάζω (ρ.) = θγάζω τὰ ἐντόστια τῶν φαριῶν, ξεκοιλιάζω. (Ἡ ρίζα μ ό ν ο στο ρ ἦ μ α. Λέγεται ξετσοιλιάζω, ἀλλὰ - κοιλιά).

Πῆρα φάρια καὶ τὰ ξετσοιλιάζω. Ξετσοιλιάσες τὰ φάρια πού σ' ἐστειλα; Κά' στο λιμάνι ἔχει πολλὲς γεναῖκες πού ξετσοιλιάζουνε τὰ σκουμπριά πού ἔφερανε πὲ τίς πόχες.

ξετσαχειλώνει (ρ.) = ξεχειλώνει τὸ ὕφασμα ἢ τὸ φόρεμα.

Πὲ τ' αὐτὴ ντὴ μπάντα δὲ στέκεται καλά, ξετσαχειλώνει. Τὸ ἐπλυνα καὶ ξετσαχειλίωσε.

ξετσοιτιδώνω (ρ.) = ξεγυμνώνω.

Τί τὰ ξετσοιτιδώνεις πὲ τώρα τὰ παιδιά; Κι' ἐσὺ πολὺ νωρὶς ξετσοιτιδῶθηκες. Δὲ πάεις κά' στὰ μπάνια νὰ δγῆς πῶς ξετσοιτιδώνονται.

ξημεροβραδιάζονται (ρ.) = μέρα - νύχτα ἐκεῖ θρῖσκονται ἢ στὴν ἴδια κατάσταση.

Δὲ λείπουνε, ὅλο σπῖτι ντης ξημεροβραδιάζονται. Ξημεροβραδιάζονται μεθυσμένοι.

ξομπλιαστά (τά) = κεντημένα ἢ ὕφαμένα μὲ ξόμπλια, μὲ στολῖδια σχεδιασμένα.

Κάνω ἓνα φαντὸ ξομπλιαστό, πὲ ὠραῖα ξόμπλια. Ἐγὼ κάνω κεντητά ξομπλιαστά.

ξόγανο (τό) = θρисиά.

Τί τῶφερες διωπέρα αὐτὸ τὸ ξόγανο; Σκάσε ξόγανο!

ξόδι (τό) (ἔθγαλε...) = ἔκφρασις, πού σημαίνει: ἔκλαιγε γορεά, ἀπελπισμένα, συνήθως στὶς κηδεῖες. Ἐννοοῦν τὸ κλάμμα, ὄχι τὸν νεκρό.

Πῆγε στο λείφανο καὶ ἔκλαψε, ἔθγαλε ξόδι. Σὰ ξεφύχισ' ὁ γυιός ντης ἔθγαλε ξόδι.

ξολοθρέφω (ρ.) = ἐξολοθρεύω.

Ἐγὼ κάθε χρόνο τίς ξολοθρέφω τίς κόριζες. Αὐτοὺς τοὺς ποντικούς πρέπει νὰ τοὺς ξολοθρέψουμε. Ὅλη αὐτὴ ἡ φαμίλια ξολοθρέφτηκε.

ξιμνώνομαι (ρ.) = ξεντύνομαι, ξεγυμνώνομαι.

Ἄ πάω σπῖτι μου νὰ ξιμνωθῶ. Πὲ τώρα ξιμνώνεσαι;

ξυνάδια (τά) = τουρσιά διαφόρων ειδῶν.

Ἔκανα φέτο λογιῶ - λογιῶ ξυνάδια. Βγάλε καμπόσα ξυνάδια για σαλάτα.

ξυνίδες (αί) = χόρτα υπόξυνα.

Πήγε ὄξω στ' ἀμπέλια και μάζωξε ξυνίδες. Δῶμε και μένα μιά ξυνίδα νά φάγω.

ξυνό γάλα (τὸ) = γιαοῦρτι.

Ἔχουμε και γάλα γλυκὸ και γάλα ξυνό. Πάρε παράδες νά γοράσης μισὸ κιλὸ γάλα ξυνό.

ξυπάζουμαι* (ρ.) = τρομάζω, αἰφνιδιάζομαι.

Μή κάνεις ἔτσι, γιατί ξυπάζουμαι. Ὠχ, ξυπάστηκα!

ξυπασμένος - η - ο = ἔχει τὴν ἔννοια τοῦ ὑπερήφανου, νεόπλουτου.

Εἶναι ἕνας ξυπασμένος! Ἄφστηνα αὐτήνα ντή ξυπασμένη.

ξυστρεμιὰ (ή) = ἀνάποδη (ὀρτιά - ξυστρεμιὰ = καλή - ἀνάποδη).

ξυστρεύω (ρ.) = γυρίζω κάτι ἀπὸ τὴν ἀνάποδη.

Γιατί φορεῖς ντή φανέλλα σου ξυστρεμιὰ; Ὠχ ἔδαλα ντή φούστα μου ξυστρεμιὰ. Φέρε νά ξυστρέψω τίς κάλτσες σου, νά μὴ ντίς θάλης και κεῖνες ξυστρεμιὰ. Ἐγὼ τίς κάλτσες τίς ξυστρεύω, ἀμα τίς πλύνω.

ξώπετσα (ἐπίρρ.) = ἐπιφανειακῶς, ἔξω πέτσα.

Ντὸν ἠῦρε τὸ βόλι, μὰ ξώπετσα. Ἐώπετσα ντόνε τρύπησε.

ξώρας (ἐπίρρ.) = ἀργά.

Ἦρτε ξώρας. Τώρα εἶναι ξώρας, βράδουσε, πὰ νά κοιμηθῆς!

* Ἡ ἰδιωματικὴ αὐτὴ λέξις, κατὰ τὸ Μέγ. Λεξ. Ὀδῆς τῆς Ἑλλην. Γλώσσης Δ. Δημητράκου, γράφεται μὲ υ, πού ἀναφέρεται, εἶναι και μερικὸι τὴν γράφουσι και μὲ ι και ε, π. ε.ηλ. ξυπάζομαι.

ΦΩΤΗ ΤΡΙΑΡΧΗ

Ο ΝΟΜΟΣ ΡΟΔΟΠΗΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Με αίσθημα εθύνης απέναντι στην Ίστορία αλλά και με πολύ αγάπη για την περιοχή του νομού Ροδόπης, που αποτελεί μιὰ από τις άκραιες επάλξεις του Έλληνισμού μέσα στους αιώνες, γράφτηκε τὸ βιβλιαράκι μου αυτό.

Τὸ κείμενο είναι πολύ συνοπτικό και εκλαϊκευμένο γιατί απευθύνεται σὲ ὄλους και ιδιαίτερα στους νέους, που ζητοῦν νὰ μάθουν για τὸ δοξασιμένο παρελθόν του τόπου των.

ΦΩΤΗΣ ΤΡΙΑΡΧΗΣ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Α'

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΕΩΣ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

ΟΙ ΘΡΑΚΕΣ

Μέσα ἀπὸ τὸ χάος τῶν αἰώνων τοῦ παρελθόντος ξεκινᾷ ἡ ἱστορία τῆς περιοχῆς τοῦ νομοῦ Ροδόπης.

Πανάρχαιοι κάτοικοι αὐτῶν τῶν ἐδαφῶν οἱ Θ ρ ᾶ κ ε ς. "Ένας μεγάλος λαὸς χωρὶς σπουδαία ἱστορία.

Ὁ Ἡρόδοτος τοὺς θεωρεῖ ὡς τὸ μεγαλύτερο ἔθνος μετὰ τοὺς Ἰνδοὺς «Θρηίκων δὲ ἔθνος μέγιστον ἐστὶ μετὰ γε Ἰνδοὺς πάντων ἀνθρώπων».

Ἀπὸ τὶς παραλίες τοῦ βορείου Αἰγαίου και τῆς Προποντίδος μέχρι τὸν Δούναβη και ἴσως ἀκόμη μέχρι τὴν Ἀδριατική, κυριαρχοῦσαν οἱ Θρακες.

Παρ' ὄλο τὸν ἀριθμητικὸ των ὄγκο, δὲν μπόρεσαν νὰ παίξουν σὴν ἱστορία τὸν ρόλο που τοὺς ἄρμοζε. Παρέμειναν πάντα διεσπασμένοι σὲ φυλές χωρὶς ἐσωτερική πολιτική ἐνότητα.

Ἰνδοευρωπαϊκῆς πιθανὸν καταγωγῆς μιλοῦσαν μιὰ γλῶσσα που ἀνήκε σὴν θρακοφρυγική ὁμοφυλία ἀλλὰ δὲν ἔχει ἀκόμη διαπιστωθεῖ ἂν γραφόταν.

Εἶναι βέβαιο ὅτι δὲν εἶχαν φυλετική συγγένεια με τοὺς Ἕλληνας.

Μετέδωσαν όμως σ' αυτούς ένα μέρος από τις απόκρυφες λατρείες των.

Περγφάνειά των ή ληστεία και ή λεηλασία με την οποία κυρίως αποκοτούσαν τὰ ἀναγκαῖα γιὰ νὰ ζήσουν. Ντροπή των ή ἐργασία και ή καλλιέργεια τῆς γῆς.

Κατοικοῦσαν σέ μικρές κώμες με χαμηλὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο. Διατηροῦσαν βάρβαρες συνήθειες. Ἐπιδίδονταν σέ ὀργιαστικές λατρείες.

Παρ' ὅλα αὐτὰ οἱ πρῶτοι ἕμνοδοὶ τῶν Ἑλλήνων ἦσαν Θράκες (Ὀρφείας - Μουσαῖος - Θάμυρις). Ἐπίσης Θράξ ἦταν ὁ Εὐμόλπος πού ἴδρυσε τὰ Ἐλευσίνια Μυστήρια. Ἀκόμη και τὸ ἱερατικὸ γένος τῶν Δελφῶν λεγόταν «Θρακίδαι».

Ἰπῆρχε λοιπὸν ἐπαφή μεταξύ τῶν δύο Ἐθνῶν και ἀλληλοεπηρρασμός.

Ὅταν οἱ Ἕλληνες, με τὴν ἀλκή και τὴν ὀρμητικότητά των, ἐξορμοῦν κατὰ τὸν Βορρᾶ, οἱ Θράκες ἀναγκάζονται, ἐπειτα ἀπὸ σκληροὺς ἀγῶνες, νὰ ἀποσυρθοῦν στὴν ἐνδοχώρα.

Τελικὰ ὑποτάσσονται στοὺς Μακεδόνες και μετὰ τὸ 129 π.Χ. στοὺς Ρωμαίους. Στὰ χρόνια τῶν Βυζαντινῶν οἱ Θράκες ἐξαφανίζονται ἀπὸ τὸ προσκήνιο τῆς Ἱστορίας.

ΤΑ ΑΛΟΓΑ ΤΟΥ ΔΙΟΜΗΔΗ

Ἀπὸ τοὺς μύθους γιὰ τοὺς ἄθλους τοῦ Ἡρακλῆ ἔφθασεν ἕως ἐμᾶς ή φήμη τοῦ Βασιλέα τῆς Θρακικῆς φυλῆς τῶν Βιστόνων, Διομήδη.

Ἦταν γιὸς τοῦ Ἄρη και τῆς Κυρήνης.

Κατὰ τὸν Στράβωνα ή λίμνη Βιστονίς ἦταν ἀρχικὰ κάμπος σέ πιὸ χαμηλὸ ὑψόμετρο ἀπὸ τὴν θάλασσα, κοντὰ στὴν μετέπειτα ἐλληνικὴ πόλη Δικαία. Ἐκεῖ ὁ Βασιλεὺς Διομήδης ἐβόσκει τὰ σαρκοφάγα ἄλογά του. Πόδαγρο, Λάμπονα, Εἶνθο και Δῆμο. Ἦσαν δεμένα με ἀλυσίδες και εἶχαν χάλκινα σαγόνια. Τοὺς ἔδινε και ἔτρωγαν τοὺς ξένους πού ἔφθαναν στὸ βασίλειό του.

Μ' ἐντολή τοῦ Εὐρυσθέα, ὁ Ἡρακλῆς ἀποδιθάζεται με τοὺς συντρόφους του στὴν Θράκη και τὰ αἰχμαλωτίζει.

Τὴν φρούρησή των ἀναθέτει, προσωρινά, στὸν ιδιαίτερο φίλο του τὸν Ἄδῃηρα, «Λοκρὸν ἀπὸ τὸν Ὀπούντα, παιδὶ τοῦ Ἐρμῆ».

Τὰ σαρκοφάγα ὅμως ἄλογα κατόρθωσαν νὰ καταδροχθίσουν τὸν Ἄδῃηρα.

Ὁ Ἡρακλῆς γιὰ νὰ ἐκδικηθῆ συλλαμβάνει τὸν Βασιλεὺς Διομήδη και τὸν δίνει βορᾶ, στ' ἀνθρωποφάγα αὐτὰ ἄλογά του.

Ἀνοίγει ἀλύακια και φέρνει τὸ νερὸ τῆς θαλάσσης στὸν ματωμένο αὐτὸν κάμπος, σχηματίζοντας ἔτσι τὴν λίμνη Βιστονίδα.

Γιὰ νὰ τιμήση τὴν μνήμη τοῦ ἀγαπημένου του φίλου, ἰδρύει στὴν θρακικὴ ἀκτὴ (σημερινὴ περιοχὴ νομοῦ Εἶνθης) τὴν πόλη «Ἄδῃηρα».

Τὰ σαρκοφάγα ἄλογα μετέφερε και παρέδωσε στὸν ἐντολέα του, Βασιλεὺς τῶν Μυκητῶν, Εὐρυσθέα.

Αὐτὸς τὰ ἀφῆσεν ἐλεύθερα.

Καθὼς ὁμως τὰ 4 ἄλογα ἀνέβαιναν στὸν Ὀλυμπο τὰ κατασπάραξαν ἄγρια θηρία.

Ἔνας ἄλλος μῦθος ἀναφέρει ὅτι τὰ σαρκοβόρα ἄλογα τοῦ Διομήδη ἦσαν ἀπλούστατα οἱ 4 ἄσχημες καὶ θηριώδεις θυγατέρες του.

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΑΠΟΙΚΙΕΣ

Ἀπὸ τὸν Η' αἰῶνα π.Χ. τὸ πλεονάζον ἀνθρώπινον δυναμικὸ τῶν Ἑλληνίδων Πόλεων ἄρχισε νὰ στρέφεται πρὸς τὴν ἀνεύρεση νέων τόπων γιὰ ἐποικισμό.

Ἔτσι δὲν ἀργοῦν οἱ Ἑλληνες νὰ φθάσουν στὰ θρακικὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου.

Μιὰ σειρά ἀπὸ Ἑλληνικὲς ἀποικίες δημιουργοῦνται ἐκεῖ, ὅπως τὰ Ἄδδηρα, ἡ Δικαία, ἡ Στρώμη, ἡ Μαρώνεια, ἡ Μεσημβρία (ὄχι ἐκείνη τῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου) κλπ.

Ἐλάχιστα στοιχεία ἔχουμε γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς πόλεις. Μόνο γιὰ τὰ Ἄδδηρα τοῦ Νομοῦ Ἐάνθης καὶ τὴν Μαρώνεια - Ροδόπης ἔχουμε συγκεκριμένες πληροφορίες.

ΔΙΚΑΙΑ

Πρῶτος ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει γιὰ τὴν πόλη αὐτὴ «...Διαδὰς δὲ τοῦ Λίσσου ποταμοῦ... πόλεις Ἑλληνίδας τάσδε παρῆμειέτο Μαρώνειαν, Δίκαιαν, Ἄδδηρα...».

Ὁ Στράβων τὴν τοποθετεῖ ἀνατολικά τῶν Ἄδδῶν καὶ πρὸ τῆς Μαρωνείας, κοντὰ στὴν λίμνη Βιστονίδα. Στὴν ἴδια περίπου θέση τὴν τοποθετεῖ καὶ ὁ Σκύλαξ.

Ὁ καθηγητὴς Γ. Μπακαλάκης ὑποθέτει ὅτι ἔρισκόταν σὲ 3 χλμ. κοντὰ στὸ χωριὸ Φανάρι καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ τὸν αὐτοκινητόδρομο.

Ἴωνικὴ Ἀποικία. Ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Δίκαιο γυιὸ τοῦ Ποσειδώνα.

Κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ὑπετάγη στοὺς Πέρσες.

Μετὰ τὴν ἑλληνικὴ νίκη γίνεται σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων καὶ πληρώνει τὸν καθορισμένο «Θράκιον φόρον», ὀνομαζομένη «Δίκαια παρ' Ἄδδηρα». Παρουσίασε αὐτόνομη οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη καὶ εἶχε δικὰ τῆς νομίσματα μὲ τὴν κεφαλὴ τοῦ Ἡρακλῆ.

ΣΤΡΩΜΗ

Τὴν Στρώμη ὁ Ἡρόδοτος τὴν ὀνομάζει «Θασίων πόλις Στρώμη». Ἀνάμεσα σ' αὐτὴν καὶ τὴν Μαρώνεια τοποθετεῖ τὴν λίμνη Ἴσμαριδα.

Ὁ καθηγητὴς Γ. Μπακαλάκης ὑποθέτει ἀπὸ τὰ ἀνακαλυφθέντα εὐρή-

ματα ότι θα ήταν κτισμένη Ν.Δ. της λίμνης «'Αναγκιδόλ» και σε θέση απέναντι από την νήσο Θάσο, σε απόσταση 20 χλμ. από την Μαρώνεια.

Κατοικημένη ή Στρώμη από την Θρακική φυλή των Κικόνων μεταβάλλεται μετά τον 7ον π.Χ. αιώνα έπειτα από σκληρούς αγώνες σε θασιακόν «'Εμπόριον».

Τò 361 π.Χ. ó στρατηγός των 'Αθηναίων Τιμόμαχος έοηθεί τούς Θασιούς να κυριαρχήσουν όριστικά στην Στρώμη.

'Ανάμεσα στα αρχαιολογικά ευρήματα μάς παρουσιάζεται τò πρόσωπο μάς κόρης άποτυπωμένης σε μιá άνθεωτή επιτύμβια στήλη από άιμμόδη πωρόλιθο. Είναι τò αρχαιότερο έργο έλληνικής πλαστικής τέχνης. Βρίσκεται στο Μουσείο Κομοτηνής.

ΜΑΡΩΝΕΙΑ

Τής Μαρωνείας ή ίδρυση άνάγεται στον μυθικό Μύρωνα γιού του Εύάνθους. Ήταν ιερέας του 'Απόλλωνος και ιδιοκτήτης άπεράντων άμπελώνων κοντά στον 'Ισμαρο. Οί άμπελώνες του παρήγαγαν εκλεκτής ποιότητας κρασί. Με τò κρασί αυτό ó «πολύπραγος» βασιλέας της 'Ιθάκης, 'Οδυσσεάς, κατώρθωσε να μεθύσει τόν κύκλωπα Πολύφημο και να τού διαφύγη.

Χίτοι άποικοι έγκαταστάθηκαν στην πόλη αυτή και την κράτησαν 'Ελληνική επί αιώνες.

'Έτσι ή Μαρώνεια εισέρχεται στην 'Ελληνική 'Ιστορία.

Κατά την αρχαιότητα έφερε διάφορα όνόματα: 'Ισμαρος, 'Ορθογόρεια, 'Ιππαρχία, Κυνόσημα κλπ. Τò όνομα όμως Μαρώνεια έπεκράτησε.

'Η Μαρώνεια υπετάγη στον Φίλιππο Β' της Μακεδονίας (221 - 178 π.Χ.) και κατόπιν στους Ρωμαίους.

'Ο Διόνυσος και ó 'Απόλλωνας ήσαν οί κύριοι θεοί που λατρεύονταν στην μικρή αυτή πόλη. 'Υπήρχεν οικονομική ευμάρεια γιατί είχαν κόψει και δικά των νομίσματα με άπεικόνιση σ' αυτά των άγαπημένων των θεών.

ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ

Στά πρώτα χρόνια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ή περιοχή του Νομού Ροδόπης δέχεται και αυτή σκληρά πλήγματα από βαρβάρους επιδρομείς.

Στην ύπαιθρο από τις επιδρομές αυτές οί Θράκες αρχίζουν να λιγοστεύουν ή να άπωθούνται βορειότερα. Οί 'Ελληνες έπεκτείνονται από τις πόλεις προς την ύπαιθρο χώρα που άδειάζει. 'Έτσι σιγά - σιγά ή περιοχή κατοικείται πιá σχεδόν μόνον από 'Ελληνες. Μετά τόν 'Ιουστινιανό οί Θράκες παύουν να ύπάρχουν στην κάτω τού Αΐμου Θράκη.

Τά τελευταία 200 χρόνια που ή περιοχή έξακολουθεί ν' άποτελή μέρος

τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας σημαντικά γεγονότα συμβαίνουν σ' αὐτή.

Τὸ 1199 - 1200 ὁ Βούλγαρος Ἰβανγκὸς εἰσorma στὴν Θράκη καὶ καταλαμβάνει ὅσα μέρη εἶναι κοντὰ πρὸς τὴν Μουσούπολη μέχρι Ἐάνθης καὶ Παγγαίου.

Τὸ 1206 ἡ περιοχή λεηλατεῖται ἀπὸ τὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων Καλοϊωάννη (Σκυλογιάννη). Ἡ Μουσούπολη καὶ τὸ Περιθώριον κατασκάπτονται κυριολεκτικά.

Τὸ 1207 ἔπειτα ἀπὸ συμφωνία μεταξὺ τῶν Φράγκων κατακτητῶν ἡ Μουσούπολη παραχωρεῖται σὰν φέουδο στὸν Στρατάρχη τῆς Καμπανίας καὶ Ρωμανίας Γοδεφρείδο Βιλαρδουίνο.

Τὸ 1224 ἡ περιοχή Μουσουπόλειος - Γρατσιανοῦς (σημ. Γρατινῆ) μέχρι Διδυμοτείχου ἀπελευθερώνεται ἀπὸ τὸν Δεσπότη τῆς Ἠπείρου Θεόδωρο Κομνηνὸ.

Τὸ 1230 ὅμως ὁ Βούλγαρος Ἀσάν νικά τὸν Θεόδωρο Κομνηνὸ στὴν Κλοκοτινίτσα καὶ καταλαμβάνει ὀλόκληρο τὸ θέμα Βαλεροῦ μέχρι Πιριλάπου καὶ Πελαγονίας.

Τὸ 1242 ἡ περιοχή Ροδόπης ἀπελευθερώνεται ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας Ἰωάννη Βατάτση.

Τὸ 1308 διέρχονται λεηλατοῦντες τὴν περιοχή τὰ μέλη τῆς Καταλανικῆς Ἑταιρείας μετ' ἀρχηγοῦς τὸν Ροκαφόρτε καὶ Χιμενές.

Τὸ 1331 ὁ Ἀνδρόνικος Γ' ἀντιμετωπίζει Τούρκους ἐπιδρομεῖς τοῦ Ὀμοῦρ στὴν θέση Φατύργιακα - Κομοτηνῆς.

Κατὰ τὸν ἐμφύλιο πόλεμο μεταξὺ τοῦ Ἰωάννου ΣΤ' Καντακουζηνοῦ καὶ τῆς Ἄγγας Παλαιολογίνας μητέρας τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ε' ὁ χῶρος τῆς Δυτικῆς Θράκης γίνεται πεδίο διαμάχης των.

Ὁ Καντακουζηνός, μετ' τὴν βοήθεια τοῦ Κράλλη τῆς Σερβίας, τοῦ Τούρκου δυνάστου τοῦ Αἰδινίου Οὐμοῦρ πασᾶ καὶ τοῦ Βουλγάρου ληστοῦ Μομιστσίλου, καταλαμβάνει πολλὰς πόλεις, ὅπως ἡ Γρατινῆ, ἕως τὸ Διδυμοτείχο.

Ἡ Κομοτηνὴ προσχωρεῖ μόνη τῆς στὸν Καντακουζηνὸ (1343). Σ' αὐτὴν στέλνει τὸ γιοῦ τοῦ Ματθαίου, ὁ ὁποῖος ὅμως προτιμᾷ τὴν Γρατινῆ ποὺ ἦταν πρὸ καλὰ ὄχυρωμένη.

Τὴν ἴδια χρονιά ὁ Βούλγαρος Μομιστσίλος ἀποστατεῖ ἀπὸ τὸν Καντακουζηνὸ καὶ τὸν ἀναγκάζει ἔπειτα ἀπὸ μάχη νὰ καταφύγῃ νικημένος στὴν Κομοτηνῆ.

Τελικὰ ὁ Καντακουζηνός, μετ' τὴν βοήθεια τῶν Τούρκων νικά τὸν Μομιστσίλο ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη τοῦ Περιθωρίου.

Τὸ 1348 ὁ Ματθαῖος Καντακουζηνός νικά στὰ παράλια Τούρκους ἐπιδρομεῖς.

Τὸ 1354 ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ Ματθαίου Καντακουζηνοῦ στὴν Θράκη.

Τὸ Περιθώριον καὶ ἡ Κομοτηνὴ προσχωροῦν σ' αὐτόν.

Ἄλλὰ ὁ Καντακουζηνὸς γίνεται καὶ πάλιν κύριος τῆς περιοχῆς μέχρι τὸ 1357 ὅποτε οἱ Σέρβοι τὸν πιάνουν αἰχμάλωτο ἔξω ἀπὸ τὴν Δράμα.

Τότε ἡ Κομοτηνὴ καὶ τὸ Περιθώριον προσχωροῦν καὶ πάλι στὸν Παλαιολόγο.

Ἡ οἰκογένεια τοῦ Καντακουζηνοῦ παραδίδεται σ' αὐτὸν καὶ λήγει ἐπὶ τέλος ἕνας μακροχρόνιος ἐμφύλιος πόλεμος πού ὑπέσκαψε τὴν ἰσχύ τῆς Αυτοκρατορίας.

Τὸ 1361 οἱ Τούρκοι καταλαμβάνουν τὴν Θράκη καὶ ὁ ἐξωμότης Ἑλληνας Ἐβρενὸς πασαῦς κυριεύει τὴν Κομοτηνὴ καὶ ὅλη τὴν περιοχὴ.

Τὸ τέλος τῆς Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας ἔχει πιά πλησιάσει.

Η ΚΟΜΟΤΗΝΗ

Γιὰ τὴν Κομοτηνὴν ὑπάρχει ὁ μῦθος ὅτι ἰδρύθηκε καὶ πῆρε τ' ὄνομά της ἀπὸ τὴν Κομοτηνὴ, κόρη τοῦ ζωγράφου τῆς ἀρχαιότητος Παρασίου. Αὐτὴ, μὲ μιὰ ομάδα Μαρωνιτῶν, ἀναφέρεται ὅτι ἴδρυσε στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Θράκης ἀποικίες.

Ἡ Κομοτηνὴ θρίσκειται ἐπάνω στὸ τμήμα ἐκεῖνο τῆς Ἑγνατίας ὁδοῦ πού κατευθύνεται πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄρδα καὶ τὴν Φιλιππούπολη.

Φρούριο γιὰ τὴν προστασία τῶν διερχομένων, στὸ τμήμα αὐτὸ τῆς Ἑγνατίας καὶ τὴν ἀντιμετώπιση ἐχθρικών εἰσβολῶν, εἶχεν ἐκεῖ ἀνεγερθῆ.

Ὁ καθηγητὴς Στίλπων Κυριακίδης, ἐξετάζοντας τὰ εἰρηπία τοῦ παλαιοῦ αὐτοῦ φρουρίου, ἀποφαίνεται ὅτι κάποιο μικρὸ πόλισμα θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει ἐκεῖ ἀπὸ τὸν Δ' μ.Χ. αἰῶνα.

Τὸ πόλισμα αὐτὸ, πιθανὸν λόγῳ τῆς ἀσίμαντης ἀξίας του, δὲν ἀναφέρεται οὔτε καὶ στοὺς περίφημους Πευτιγγιριανούς χάρτες.

Σὲ γραπτὰ κείμενα παρουσιάζεται γιὰ πρώτη φορά ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ συγγραφέα καὶ αὐτοκράτορα Ἰωάννη ΣΤ' τὸν Καντακουζηνὸ τὸ 1331 μὲ τὸ ὄνομα «Κομουτζηνά», ὡς «πόλισμα Θράκης οὐ πολὺ ἀπωκισμένον τῆς θαλάσσης».

Ὡς Κομοτηνὴ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν σύγχρονο πρὸς τὸν Καντακουζηνὸ ἱστορικὸ Νικηφόρο Γρηγορά. Στὸν Β' τόμο τῶν ἔργων του γράφει «...παρὰ τὴν Κομοτηνὴν τὴν πολίχνην πήξασθα: τὸ στρατόπεδον».

Ἐτυμολογικὰ ἡ λέξις «Κομοτηνὴ» ἀποτελεῖ... λογιωτατισμὸ τοῦ Γρηγορά στὴν λέξη «Κομουτζηνά» πού εἶναι καὶ ἡ ἀρχικὴ κατὰ τοὺς εἰδικούς ὀνομασία τῆς πόλεως «Γκιουμουτζίνα» δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ παραφθορὰ τῆς λέξεως Κομουτζηνά.

Κομουτζηνά σημαίνει κτήμα, περιοχὴ πού ἀνήκει στὸν Κομουτζη.

Κομουτζης θὰ πρέπει νὰ ἦταν τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχικοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ κτήματος.

Τὸ ὄνομα «Κομουτζης», κατὰ τὸν καθηγητὴ Στ. Κυριακίδη, πιθανὸν νὰ

προέρχεται από τον τίλο «Κόμις», (στρατιωτικός αρχηγός της περιοχής).

Πάντως η Κομοτηνή μέχρι της καταλήψεώς της από τους Τούρκους (1361) παρέμεινε ασήμαντη πόλις, μικρότερη από την Ξάνθη και το Περιθώριον, αφού δέν είχε κριθεί κατάλληλη για έδρα επισκόπου, όπως ήσαν οι δύο αυτές πόλεις.

Πρίν η λίγο μετά την τουρκική κατάκτηση πολλοί Έλληνες Κομοτηναίοι, φοβισμένοι, κατέφυγαν στην Ήπειρο, όπου έκτισαν το χωριό «Κομουτζάδες».

Από το χωριό αυτό ξεκίνησαν οι Κομουτζαίοι ή Κομουτζηνοί και εγκατεστάθηκαν σε διάφορα μέρη της Πελοποννήσου.

Ακόμα και σήμερα, στα Τρόπαια Γορτυνίας υπάρχουν οικογένειες με ίδια πατρωνυμικά.

Η ΜΟΣΥΝΟΥΠΟΛΙΣ

Η Μοσυνούπολις είναι η ρωμαϊκή Μαξιμανούπολις. Από τους Θράκες ονομαζόταν Ίμπάρα.

Ο Καντακουζηνός την ονομάζει Μεσήνη και ο λαός Μισίνε - Καλεσι (Κάστρο Μεσήνης).

Βρισκόταν 6 χλμ. δυτικά από την Κομοτηνή κοντά στην σημερινή σιδηροδρομική γραμμή και το ρυάκι Άλ - Σοῦ.

Απετέλεσε έδρα του Μητροπολίτου Τραιανουπόλεως.

Σ' αυτήν διεχειόμασε ο Λύτοκράτορας Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος κατά διαφόρους περιόδους των πολέμων του εναντίον των Βουλγάρων.

Υπήρξε για μακρό χρονικό διάστημα η κυριώτερη πόλις της περιοχής με ισχυρά τείχη και αναφέρεται σε διάφορα βυζαντινά χειρόγραφα, από τις αρχές του 8ου μ.Χ. αιώνας.

Κατεσκάφη κυριολεκτικά από τον Τσάρο των Βουλγάρων Σκυλογιάννη που της γκρέμισεν ακόμη και τὰ τείχη (1206).

Φαίνεται όμως ότι εξακολούθησε να κατοικείται έστω και από λιγιστούς ανθρώπους μέχρι το 1297 όποτε αναφέρεται για τελευταία φορά σε Άγιορείτικο έγγραφο.

Το 1343 ο Καντακουζηνός που έφθασε εκεί αντίκρουσε «πόλιν παλαιάν, από πολλών ετών κατεστραμμένην».

ΠΕΡΙΘΕΩΡΙΟΝ

Το αρχαίο της όνομα στην θρακική γλώσσα Τιρίντα. Στους Πευτιγγεριανούς χάρτες αναφέρεται στην θέση αυτή, σταθμός αλλαγής αλόγων με το όνομα Σταύλοι Διομήδη σε ανάμνηση του μυθικού βασιλιά της Θράκης Διομήδους με τὰ σαρκώδη αλόγα.

Ὁ ἱστορικός Προκόπιος τοῦ ἑοῦ αἰῶνα μ.Χ. τὴν ὀνομάζει Ἀναστασιούπολη.

Ἡ θέσις τῆς θεωρεῖται ὅτι εἶναι Β.Δ. τῆς Βιστωνίδος λίμνης, κοντὰ στὸ χωριὸ Ἀμαξάδες.

Τὸ 561 μ.Χ. παθαίνει σοβαρὲς καταστροφὲς ἀπὸ βαρβάρους ἐπιδρομείς.

Τὸ 1206 καταστράφηκε ἀπὸ τὸν Βούλγαρο βασιλέα Σκυλογιάννη, παρ' ὅλον ὅτι προστατευόταν μὲ ἰσχυρὸ τεῖχος.

Τὸ 1341 τὴν ξαναχτίζει ὁ Λύτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρόνικος Β' Παλαιολόγος καὶ τῆς δίνει τὸ ὄνομα Περιθεώριον.

Μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ ἀναφέρεται στοὺς μετέπειτα αἰῶνες.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Β '

ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΣΚΛΑΒΙΑ

Τὸ 1361 ἡ Δυτικὴ Θράκη περιέρχεται στὴν κατοχὴ τοῦ Σουλτάνου τῶν Τούρκων Μουράτ τοῦ Α'.

Ἀνελέητος ὁ Τούρκος δυναστής δὲν ἐπιτρέπει κανένα ἴχνος ἀνθρωπίνου δικαιώματος στοὺς ραγιάδες.

Στὰ πλούσια ἑλληνικὰ ἐδάφη τῆς περιοχῆς Ροδόπης ἐγκαθίστανται ἀπὸ τὸν Σουλτάνο οἱ Τούρκοι κατακτηταί. Ἀρπάζουν τίς ἑλληνικὲς περιουσίες καὶ γίνονται αὐτοὶ ἀφέντες.

Πολλοὶ Ἕλληνες φεύγουν πρὸς ἄλλες περιοχὲς μὲ τὴν ἐλπίδα μιᾶς ἐλεύθερης ζωῆς.

Ἔτσι ἔχουμε τὴν καταφυγὴ Κομοτηναίων στὴν Ἠπειρο ὅπου ἱδρύσαν τὸ χωριὸ Κομουτζάδες ποὺ προαναφέραμε.

Κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ὁ Γάλλος περιηγητὴς Μπελλὸν ποὺ ἐπισκέφθηκε τὴν Κομοτηνὴ διαπιστώνει ὅτι τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο πλεονάζει τοῦ τουρκικοῦ καὶ μάλιστα ἔχει κτίσει συνοικία κι ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη.

Μὲ τὴν συνεχῆ ὄμως ἐποίκιση τοῦ τόπου μὲ Τούρκους καὶ τὴν ὀμὴ καταπίεση, ἡ ἐθνολογικὴ σύνθεσις μεταβάλλεται σιγὰ - σιγὰ.

Ὁ Τούρκος περιηγητὴς Ἐδλιγιὰ Τσελεπή ποὺ περιοδεύει τὴν Θράκη, κατὰ τὴν δευτέρη πεντηκονταετία τοῦ 17ου αἰῶνος μᾶς δίνει παραστατικὲς περιγραφὰς τῶν πόλεων καὶ τῶν χωριῶν ὅπου ζοῦσαν οἱ Τούρκοι.

Ἡ Κομοτηνὴ σύμφωνα μὲ τίς ἀφηγήσεις του ἔχει 16 συνοικίες καὶ 4.000 σπίτια μὲ ἀμπέλια καὶ κήπους.

Μέσα στὴν πόλη κυλᾷ τὸ ποτάμι Σικιαρλῆ - Τσαΐ καὶ κοντὰ σ' αὐτὴν ὁ Καλφᾶ - Τσαΐ.

«Ἀμφότεροι οἱ ρύακες, οὗτοι ποτίζουν τὴν πόλιν καὶ ἀρδεύουν χιλιάδας κήπων ἐπιγείων παραδείσων».

400 περίπου καταστήματα μέσα στὴν πόλιν καλύπτουν τὶς ἀνάγκες τῶν κατοίκων μὲ φθηνὰ καὶ καλὰ ἐμπορεύματα.

Μία φορὰ τὴν ἐβδομάδα, οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς φέρνουν στὴν Κομοτηνὴ τὰ προϊόντα των «...καὶ οὕτω λαμβάνει χώραν μεγάλη ἐμποροπανήγυρις, τόσοσ δὲ πολὺ πλῆθος συναθροίζεται, ὥστε τὸ ἄκρον τοῦ παζαριοῦ ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ νεκροταφείου καὶ παριστᾷ ζῶσαν εἰκόνα ἀπεράντου ὠκεανοῦ ἀνθρωπίνου γένους».

Ἡ Κομοτηνὴ διαθέτει 16 Μουσουλμανικὰ τειμένη, ἓνα μοναστήρι δερβίσηδων, δύο «πτωχοτροφεῖα» καὶ δύο λουτρά.

Τὰ Τουρκόπαιδα μορφώνονται σὲ ἓνα Μεντρεσσέ, σὲ τέσσαρες μέσες σχολές καὶ σὲ ἑπτὰ κατώτερες.

Τὸ παλῆθ φρούριο ἔχει ἀρχίσει νὰ καταστρέφεται. Σ' αὐτὸ κατοικοῦν μόνον Ἑβραῖοι καὶ «ἄπιστοι». Ἔτσι διατηρήθηκε σχεδὸν ἀλώθητος ὁ ναὸς τῆς Παναγίας.

Τὴν ἀρχαιμένη καταστροφὴ τοῦ φρουρίου διαπιστώνει καὶ ὁ Καπουτσίνοσ ἀββᾶσ Ρομπέρ ντέ Πρέ, ποὺ πέρασε ἀπὸ τὴν Κομοτηνὴ τὸ 1666.

Ἡ ὀνομασία τῆς πόλεως ἀπὸ Κομοτηνὴ καὶ Κομουτζηνά τῶν Βυζαντινῶν ἔχει παραφθαρεῖ στὴν τουρκικὴ γλῶσσα καὶ λέγεται «Γκιουμουλτζίνα».

Αὐτὴ ἡ περιγραφὴ τοῦ Τσελεμπῆ πιστοποιεῖ ὅτι ἡ Κομοτηνὴ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἀπὸ μικρὸ καὶ ἀσήμαντο πόλισμα τῶν Βυζαντινῶν χρόνων μεταβάλλεται τώρα σὲ μιὰ πόλιν πλοῦσια καὶ ὠραία, ἐπίκεντρο τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς περιοχῆς.

Παντοῦ ὅπου περᾶ ὁ Ἑβλιγιὰ Τσελεπῆ συναντᾷ «ἀπίστους Ρωμηούς». Ἀκόμη καὶ μέσα στὸ κατεστραμμένο φρούριο τοῦ Περιθεωρίου βλέπει «50 οἰκίας ἀπίστων Ρωμηῶν καὶ πέντε καταστήματα».

Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ Κομοτηνὴ γίνεται ὀριστικὴ ἔδρα τοῦ Τούρκου διοικητοῦ τῆς Ὑποδ)σεως.

Σ' αὐτὴν μεταφέρεται καὶ ἡ ἔδρα τοῦ Ἑλληνος Μητροπολίτου Μαριωνείας.

Ἡ συκληρότητα ὁμως τῶν Τούρκων δὲν ἔχει σταματήσει.

Στὸ Σουλτανικὸ φερμάνι τῆς 17.12.1781 γίνετα παραδεκτὸ ὅτι οἱ ραγιαῖδες ὑφίστανται κάθε εἶδους τυραννίες καὶ ἀδικίες σὲ ἀπελπιστικὸ βαθμό.

Οἱ Τούρκοι ὁμως ζοῦν σὲ μιὰ τρυφηλὴ ζωὴ ποὺ τοὺς ἀποχαυνώνει.

Οἱ Ἑλληνες δρῖσκουν ἔτσι τὴν εὐκαιρία νὰ ἀπαλύνουν τὰ δεσμὰ τῆς σκλαβιᾶς των σιγὰ - σιγὰ.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

Μοναδικὴ δύναμη ἐξουσίας ποὺ ἀπέμεινεν ὀρθία ἀπὸ ἅλη τὴν Βυζαντινὴν Ἀυτοκρατορία ἦταν ἡ Ἑκκλησία.

Αὐτὴν ἐσεβάσθηκεν ὁ Τούρκος κατακτητῆς γιατί τὴν εἶχεν ἀνάγκη.

Συσπειρωμένοι οἱ ραγιαδες γύρω ἀπὸ τὴν Μητροπολι καθε περιοχῆς μπόρσαν νὰ ἀντιπαλαίψουν τὸν κατακτητὴ δημιουργῶντας δική των αὐτοδιοίκηση.

Ἐξαίρετοι Ἕλληγες, οἱ ἐκλεκτότεροι τῆς τότε μικρῆς κοινωνίας τῆς Κομοτηνῆς, ἀποτελοῦσαν τὴν Δημογεροντία πού διοικοῦσε τὴν Ἑλληνικὴ Ὀρθόδοξη Κοινότητα καὶ προστάτευε τοὺς ραγιαδες ἀπὸ τὴν ἄμεση βία τοῦ κατακτητῆ.

Ἡ Δημογεροντία μαζί μὲ τὸν Μητροπολίτη ρύθμιζαν ὅλα τὰ θέματα παιδείας, δικαιοσύνης κλπ. ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληγες μὲ τρόπο κατὰ τὸ δυνατόν δίκαιο καὶ ἀμερόληπτο.

Μὰ πάνω ἀπ' ὅλα ἡ Κοινοτικὴ αὐτοδιοίκηση δυνάμωνε τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα τῶν ὑποδούλων.

Ποτὲ δὲν ἔλειπεν ἀπὸ τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων ἡ πίστις στὸν Θεὸ καὶ τὴν Πατρίδα. Πάντα κρυφόκαιγε ἡ ἐλπίδα τῆς ἀπελευθερώσεως.

Στὴν Ἐθνικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1821 ἔνοπλοι Ἕλληγες ἀπὸ τὴν Μαρώνεια μαζί μὲ τὸν Μητροπολίτη των φθάνουν στὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ συμμετέχουν στὸν Ἱερὸ Ἀγῶνα. Ἡ δύναμη τοῦ Ἑλληνισμοῦ γίνεται ὁλοένα καὶ μεγαλύτερη.

Ἔτσι τὸν τελευταῖον αἰῶνα τῆς Τουρκοκρατίας, ὁ Ἑλληνισμὸς ἔχει πάρει στὰ χέρια του τὴν οικονομικὴ ζωὴ τοῦ τόπου καὶ παρουσιάζει μιὰ σοβαρὴ πολιτιστικὴ πρόοδο. Τὸν βοηθᾷ ἕνας ἀέρας φιλελευθερισμοῦ πού πνέει παντοῦ.

Ἡ Κομοτηνὴ, εἶναι μιὰ πόλη ἀρκετὰ μεγάλη μὲ πλεονάζον τὸ Τουρκικὸ στοιχεῖο.

Παρ' ὅλα αὐτὰ εἶναι ζωηρὴ ἡ παρουσία τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Στατιστικὴ τοῦ Θρακικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου τοῦ 1873 μᾶς δίνει τὰ ἀκόλουθα στοιχεῖα.

Πόλις	Ἑλληνικὲς Οἰκιστῆν.	Ἑλληνικὰ Σχολεῖα	Ἕλληγες Μαθηταὶ	Ἕλληγες Δάσκαλοι	Δαπάνες εἰς Α. Τ.	
Γκιουμουλτζίνα	450	Δημοτ.	1	200	1	300
		Ἑλληγ.	1	30	1	
		Παρθεν.	1	200	1	
Συνοικία Ἁγ Γεωργ.		Ἑλληγ.	1	20	1	250
		Δημοτ.	1	100	1	250
		Παρθεν.	1	80	1	
Μαρώνεια	400	Ἑλληγ.	1	30	1	
		Δημοτ.	1	200	1	300
		Παρθεν.	1	200	1	
Σύνολον	850		9	1.060	9	850

Ὁ Σύλλογος «Ὀμόνοια» (1885) παρουσιάζει μιὰ σοβαρὴ δραστηριότητα στὴν παιδεία, στὶς τέχνες καὶ στὸ θέατρο, τονώνοντας τὸ ἔθνικὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ δαπάνες συντηρήσεως Σχολείων καὶ Συλλόγων καταβάλλονται ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας. Ἀντιστοιχοῦν ὅπως βλέπουμε γιὰ τὰ σχολεῖα σὲ μιὰ λίρα Τουρκίας, γιὰ κάθε ἑλληνικὴ οἰκογένεια.

Στὰ χρόνια τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος οἱ Ἑλληνας τοῦ νομοῦ Ροδόπης δὲν ὑποκύπτουν στὴν Σλαυικὴ ἐπιβουλὴ.

Η Δ' ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ

Μὲ τὴν ἔναρξιν τῶν Βαλκανικῶν Πολέμων οἱ Τούρκοι ὑποχωροῦν. Ἡ Δυτικὴ Θράκη καταλαμβάνεται ἀπὸ Βουλγαρικὰ στρατεύματα.

Μαρτυρικὴ ἡ ζωὴ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων κάτω ἀπὸ τὴν Βουλγαρικὴ Κατοχὴ.

Στὴν πρώτη φάσιν σφάζουν τοὺς Τούρκους προκρίτους τοῦ νομοῦ Ροδόπης. Καταλαμβάνουν ὅλα τὰ μουσουλμανικὰ τεμενὰ καὶ τὰ μετατρέπουν ἄλλα σὲ χριστιανικοὺς ναοὺς καὶ ἄλλα σὲ ἀποθήκες. Βαπτίζουν μὲ τὴν θία τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς μεταβάλλουν ὑποχρεωτικὰ σέ... Χριστιανούς. Ληστεύουν τίς Τουρκικὰς περιουσίας, κακοποιοῦν τοὺς Τούρκους καὶ θιάζουν τίς γυναῖκες τῶν ἀσχέτως ἡλικίας.

Στὴν δευτέρῃ φάσιν στρέφονται κατὰ τῶν Συμιάχων Ἑλλήνων. Ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ σπίτια καὶ καταστήματα λεηλατοῦνται. Ἡ συμμορία τοῦ Ἀρχικωματατζί Τάνεφ ληστεύει χωρὶς καμιὰ διάκριση. Οἱ φυλακίσεις, κακοποιήσεις τῶν Ἑλλήνων καὶ οἱ διασμοὶ τῶν Ἑλληνίδων φθάνουν στὸ κατακόρυφο.

Ἐν τῷ μεταξὺ κηρύσσεται ὁ Β' Βαλκανικὸς πόλεμος. Οἱ Βούλγαροι ἡττώνται σ' ὅλα τὰ μέτωπα. Τοὺς κυριεῦει ἡ ἀπελπίσια καὶ ξεσποῦν στὸν Ἑλληνικὸ πληθυσμό.

Στὶς 26 Ἰουνίου 1913, ὁ Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος Κομοτηνῆς Νικόλαος μαζὺ μὲ 17 Ἑλληνας προκρίτους ἀπάγονται ὡς ὄμηροι στὴν Βουλγαρία. Τὴν ἴδια τύχη ἔχουν καὶ 11 Ἑλληνας πρόκριτοι ἀπὸ τὴν Μαρόνεια.

Οἱ Βούλγαροι προετοιμάζουν πυρπόληση καὶ γενικὴ καταστροφὴ τῆς Κομοτηνῆς. Εὐτυχῶς ὁ φόβος τῆς κυκλώσεώς των ἀπὸ τὸν νικηφόρο Ἑλληνικὸ στρατὸ ποῦ ἐπέρχεται ἐκδικητής, τοὺς ἀναγκάζει νὰ ὑποχωρήσουν πρὸς βορρᾶν διαστικά.

Στὴν ὑποχώρησίν των καίνε καὶ λεηλατοῦν 18 Τουρκοχώρια βορεινὰ τῆς Κομοτηνῆς.

Ἡ Μαρόνεια λεηλατεῖται στὶς 11 Ἰουλίου 1913. Πανικόβλητοι φεύγουν οἱ κάτοικοι. Ἀπόπειρα πυρπολήσεως τῆς Μαρωνείας ἀποτυγχάνει. Μόνο πέντε σπίτια καίγονται. Ἡ ἀπειλὴ ἀπὸ τὸν ἐμφανισθέντα στὰ ἀνοικτὰ τῆς Μαρω-

ναίας, Ἑλληνικὸ στόλο, πρέπει τοὺς Βουλγάρους σὲ φυγή.

Ἐπὶ τέλους ὥρα 11 τὸ πρωὶ τῆς 12.7.1913 ἡμίλαρχία τῆς 8ης Ἑλληνικῆς Μεραρχίας ἀπελευθερώνει τὴν Κομοτηνὴν.

Οἱ Ἕλληνες τοῦ νομοῦ Ροδόπης ἔπειτα ἀπὸ 552 χρόνια ζαναγίνονται ἐλεύθεροι. Μαζὺ των πανηγυρίζουν καὶ οἱ Τοῦρκοι.

Η Β' ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ

Ἄλλὰ ἡ ἐλευθερία κράτησε πολὺ λίγο.

Μὲ τὴν συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου ἡ Δυτικὴ Θράκη περιέρχεται στοὺς Βουλγάρους.

Οἱ ἑλληνικὲς στρατιωτικὲς ἀρχὲς ὑποδοθηθοῦν μυστικὰ μὲ κίνηση γιὰ ἐπάνοδο τῆς Θράκης στὴν Τουρκικὴ κυριαρχία.

Ὁ Τοῦρκος στρατηγὸς Ἐμβέρ πασσὰς κηρύσσει αὐτόνομο τὴν Δυτικὴν Θράκη μὲ πρωτεύουσα τὴν Κομοτηνὴν. Ἐξοπλίζει τοὺς Τοῦρκους χωρικούς. Ἄλλὰ ἡ ἀπόφαση τῶν Μεγάλων Δυνάμεων εἶναι ἀνέκλητη.

Στις 8.8.1913 ὥρα 4 τὸ ἀπόγευμα ἡ Κομοτηνὴ παραδίδεται ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας στὸν Βουλγαρικὸ Στρατό. Τὴν ἴδια βραδυὰ ἡ Ἑλληνικὴ φρουρὰ ἀναχωρεῖ σιδηροδρομικῶς γιὰ τοὺς Τοξότες.

Ἡ νέα Κατοχὴ εἶναι φρικτότερη ἀπὸ τὴν προηγουμένη. Οἱ Ἕλληνες προσπαθοῦν νὰ ξεφύγουν, καταφεύγωντες πρόσφυγες στὴν πέραν τοῦ Νέστου ποταμοῦ Ἑλλάδα.

Ὁ διωγμὸς ἀρχίζει ἀμέσως στὴν Θράκη.

Ὁ στρατηγὸς Κιρκὼφ δηλώνει χωρὶς ντροπὴ καὶ φόβο: «Δὲν θὰ ἐπιτραπῇ εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ ζήσουν».

Ὀμαδικὲς ἀπελάσεις, ἐκτελέσεις, φυλακίσεις, κακοποιήσεις, ὀμηρίες, κατασχέσεις περιουσιῶν, βιασμοὶ καὶ πείνα εἶναι τὰ μέσα ἐκβουλγαρισμοῦ τῆς περιοχῆς Ροδόπης καὶ ὅλης τῆς Θράκης.

Καὶ ὅμως οἱ Ἕλληνες δὲν ὑποκύπτουν.

Τὸ 1918, μὲ τὴν ἦττα τῆς Βουλγαρίας καὶ τὴν υπογραφή τῆς ἀνακωχῆς, συμμαχικὰ στρατεύματα ἀπελευθερώνουν τὴν Θράκη. Τὸ 1919 ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς φθάνει ὡς τὸν Πολύανθο, ἀλλὰ δὲν τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ εἰσέλθῃ στὴν Κομοτηνὴν.

Ἡ Κομοτηνὴ γίνεται πρωτεύουσα ἑνὸς ἰδιοτύπου μικροῦ κράτους, τῆς «Διασυμμαχικῆς Θράκης» μὲ Διοικητὴ — Κυβερνήτη τὸν Γάλλο στρατηγὸ Σαρπύ.

Στις 14.5.1920 ἡ Δυτικὴ Θράκη ἐπανέρχεται στὴν Ἑλλάδα.

ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

Στήν περίοδο του Μεσοπολέμου εγκαθίστανται στον Νομό Ροδόπης πολλές ομάδες Ελλήνων προσφύγων από την Ανατολική Θράκη και την Μικρασία. Θύματα τραγικά της Μικρασιατικής καταστροφής.

Με βάση όμως τις υπογραφείσες συνθήκες, ο Τουρκικός πληθυσμός του νομού Ροδόπης δεν θεωρείται ανταλλάξιμος. Παραμένει έτσι ανενόχλητος στις εστίες του μέχρι σήμερα.

Η ζωή ξαναρχίζει μαζί με την αναδημιουργία. Οι πικρές ημέρες των πολέμων και των καταστροφών ξεχνιούνται σιγά - σιγά.

Στά χρόνια της 4ης Αυγούστου (1936—1940) ο νομός Ροδόπης φθάνει στο αποκορύφωμα της οικονομικής και πολιτιστικής του προόδου.

Η Κομοτηνή είναι έδρα της Γενικής Διοικήσεως Θράκης.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ

Άλλά δυστυχώς στις 28.10.1940 επέρχεται ο πόλεμος. Σύσσωμος ο λαός της Θράκης επιστρατεύεται για να προασπίσει την Ελλάδα.

Με την κήρυξη του Έλληνογερμανικού πολέμου (6.4.1941) το όχυρο Νυμφαία της γραμμής Μεταξά, στις βόρειες επάλξεις του νομού Ροδόπης, φράσσει τον δρόμο από την Βουλγαρική περιοχή Κιρτζελή προς την Κομοτηνή. Με επί κεφαλής τον Ταγματάρχη Άλεξ. Αναγνώστου ή φρουρά του άμύνεται ήρωικά κατά των επιτιθεμένων από το Βουλγαρικό έδαφος Γερμανικών στρατευμάτων.

Άλλά τα μεσάνυχτα της 7/8 Απριλίου 1941 ή άμυνά του υποκύπτει μπροστά στην αριθμητική υπεροχή σε άνδρες και υλικό του Γερμανικού Στρατού.

Έν τώ μεταξύ ή Κομοτηνή έχει καταληφθεί αιφνιδιαστικά στις 6.4.1941 από το II τάγμα του 123 Συντάγματος Πεζικού της 50ης Γερμανικής Μεραρχίας που παρέκαμψε το όχυρο Νυμφαία μέσω Μύτινα.

Η Γερμανική Κατοχή δεν θά διαρκέσει πολύ.

Η Γ' ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ

Στις 5.5.1941 ή Γερμανική Κυβέρνηση παραδίδει την πολιτική και στρατιωτική διοίκηση των ελληνικών εδαφών ανατολικά του Στρυμώνα μέχρι του Έδρου στους Βουλγάρους.

Οι ελληνικές παντός είδους αρχές εκδιώκονται και εγκαθίστανται αντίστοιχες Βουλγαρικές. Οι Έλληνες Μητροπολίται, οι ιερείς, οι δάσκαλοι, οι δικασταί, οι δημόσιοι υπάλληλοι, οι κάθε είδους επιστήμονες απελαύνονται στην Γερμανοκρατούμενη Ελλάδα.

Ἡ νέα βουλγαρική κατοχή είναι ἡ φοβερώτερη πού υπῆρξε ποτέ. Ἡ βουλγαρική κυβέρνησις ἀποβλέπει σέ ταχύρρυθμο ἐκβουλγαρισμὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἐφαρμόζει ἕνα πρόγραμμα ἐξοντώσεως τοῦ πληθυσμοῦ.

Καὶ ὅμως οἱ Ἕλληνες τῆς Ροδόπης δὲν υποκύπτουν. Μὲ ὅλες τὼν τίς δυνάμεις ἀντιπαλεύουν.

Τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1944 ἡ Βουλγαρία καταλαμβάνεται ἀπὸ τοὺς Ρώσους. Αὐτομάτως ἡ Βουλγαρία μεταβάλλεται, ἀπὸ Φασιστικὸ Κράτος σύμμαχο πρὸς τοὺς Γερμανοὺς, σὲ Κομμουνιστικόν, στὸ πλευρὸ τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως. Ἐξαναγκάζονται ὅμως ἀπὸ τοὺς Δυτικοὺς Συμμάχους ν' ἀποχωρήσουν ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ ἔδαφος (10—20 Ὀκτωβρίου 1944).

Ἡ ἀποχώρησή των γίνεται ἀναίμακτη. Ἡ ἀφελῆς συμπάθεια τῶν Ἑλλήνων Κομμουνιστῶν πρὸς τὸ ὁμοῖδαυτικὸ πρὸς αὐτοὺς κομμουνιστικὸ καθεστῶς τῆς Βουλγαρίας, ἐπιτρέπει στοὺς Βουλγάρους νὰ πάρουν μαζί των ὅλα τὰ λάφυρα ἀπὸ τίς λεηλασίες τῶν ἑλληνικῶν περιουσιῶν. Ἀκόμη καὶ τὰ παράθυρα τῶν σπιτιῶν καὶ τοὺς μαρμάρινους νεροχύτες ἀπὸ τίς... κουζίνες.

Τὸν Μάρτιο τοῦ 1945 ἐπὶ τέλους φθάνει ἡ Ἑλληνικὴ Ἐθνοφυλακὴ καὶ ἀποκαθίσταται τὸ νόμιμο κράτος.

Ὁ Νομὸς Ροδόπης εἶναι καὶ πάλιν ἐλεύθερος. Πανηγυρίζει ὁ Λαός.

Ἀλλὰ ὁ Συμμοριτοπόλεμος 1946—1949 ἀναστέλλει τὴν πρόοδο καὶ ἐπιφέρει νέες καταστροφές.

Τὸ 1950 μὲ τὴν λήξιν τοῦ Συμμοριτοπολέμου ἀνατέλλει ἡ καινούργια ζωὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ροδόπης.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Γ'

Η ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ

Α' ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ διαίρεσις τῆς Θράκης διεμορφώθη ἐπὶ τῇ δάσει τῆς πολιτικῆς διαιρέσεως. Ὡς γνωστὸν, ἡ Διοίκησις Θράκης ἦτο μία τῶν πέντε Διοικήσεων τοῦ Ἀνατολικοῦ Θέματος τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, περιελάμβανε δὲ τὰς κάτωθι ἕξ (6) ἐπαρχίας:

- 1) Εὐρώπης (Ἡρακλείας).
- 2) Ροδόπης (Τραϊανουπόλειος).
- 3) Αἰμιμόντου (Ἀδριανουπόλειος).

Σημείωσις: Τὸ Γ' κεφάλαιον τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν Μητρόπολιν Μαρωνείας ἐλήφθη ἐκ τοῦ ἐπισκοπικοῦ καταλόγου Μητροπόλεως Μαρωνείας, τοῦ πρώτου Μητροπολίτου Μαρωνείας, καὶ τὸν Ν. Ἰωάννης καὶ Ν. Φιλανθελφείας κ.κ. ΤΙΜΟΘΕΟΥ τῆ ἐγκρίσει του.

4) Θράκης (Φιλιππουπόλεως).

5) Μυσίας ἢ Αἰμιμόντου Β' (Μαριανουπόλεως), καὶ

6) Σκυθίας (Τόμης).

Ἐκάστης τῶν ὡς ἄνω Ἐκκλησιαστικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Θράκης πρόστατο Ἐξάρχος Μητροπολίτης, ἔχων ὑπ' αὐτὸν Ἀρχιεπισκόπους καὶ Ἐπισκόπους. Οὗτοι ἀπετέλουν ἰδίαν Σύνοδον, προεδρευομένην ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου.

Ἡ Ἐπισκοπὴ Μαρωνείας εἶναι ἀρχαιοτάτη. Αὕτη κατ' ἀρχὰς ὑπήγχετο ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Τραϊανουπόλεως, προαχθεῖσα δὲ τὸν 5' αἰῶνα εἰς αὐτοκέφαλον Ἀρχιεπισκοπὴν τῆς ἐπαρχίας Ροδόπης, ὑπήχθη ὑπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς Μητρόπολιν, ἐτιμήθη βραδύτερον, ὡς τοιαύτη δὲ ἀπαντᾷ μετὰ τὸ 1365. Ἀργότερον, πιθανῶς περὶ τὰ τέλη τοῦ 15' αἰῶνος, λόγῳ διαφόρων καταστροφῶν, περιέπεσεν εἰς ἀπλὴν Ἐξάρχίαν. Ταύτην ἀποκατέστησεν εἰς Μητρόπολιν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1646, δυνάμει Τόμου Συνοδικοῦ, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἰωαννίκιος Β', συνενώσας εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῆς καὶ τὰς εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως ὑπαγομένας νήσους Θάσον καὶ Σαμοθράκην.

Ἐκ τοῦ ἐν λόγῳ Συνοδικοῦ Τόμου παραθέτομεν τὸ κάτωθι ἐνδιαφέρον ἀπόσπασμα:

«...Τοίνυν καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ὡς καλὸς γεωργὸς καὶ φυτοκόμος ἄριστος, φροντίζουσα, ὡς ἔθος αὐτῇ, τῶν ὄσα Θεοφιλῆ καὶ τῷ κοινῷ πληρώματι αὐτῆς ἐπωφελῆ εἰσὶ καὶ ἐμμελῶς ἀναζητοῦσα, εὔρε τὴν Μητρόπολιν Μαρωνείας κατακεχωσμένην ἐν ἀφανεί καὶ ἀγνοουμένην παρὰ πολλοῖς, ἅτε ἐρήμην οὖσαν ἀνθρώπων, στερισκομένην τῆς ἀνηκούσης αὐτῇ προσόδου τε καὶ τιμῆς, καὶ, τὸ χειρόν, πνευματικῆς διδασκαλίας ἀμοιροῦσαν καὶ νοθεσίας πατρικῆς καὶ τοσοῦτου μᾶλλον παριππεύσαντος καιροῦ εἰς ἐξάρχίαν τελεῖσθαι καὶ καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν τυχόντων καὶ φθειρεσθαι κατ' ἄμφω ἔγνω δεῖν ἀνακαινίσαι αὐτὴν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀποκαταστῆσαι τιμὴν καὶ καθέδραν, τὸ τε ἐνδεές αὐτῆς ἀναπληρῶσαι καὶ τὸ ἐλλεῖπον ἐξιῶσαι ἐπὶ ἀξήσει αὐτῆς καὶ συντηρήσει τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας καὶ τούτου προσετέθη αὐτῇ παρεπομένως τὰ δύο πατριαρχικὰ νησία, Θάσος καὶ Σαμοθράκη, ἐπὶ βοήθειᾳ αὐτῆς καὶ συστάσει... ἵνα ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἔξῃς, μέχρις οὗ ὁ ἥλιος τὸν ἴδιον περιτρέχει κύκλον, ἡ Μαρωνεῖα αὕτη εἴη καὶ λέγοιτο Μητρόπολις, ἔχουσα μετ' αὐτῆς ἡνωμένα καὶ ὑποκειμένα αὐτῇ τὰ ποτὲ πατριαρχικὰ δύο νησία, Θάσον καὶ Σαμοθράκην, ἐξάρχουσα τούτων καὶ ἐπιστατοῦσα καὶ χειροτονηθεῖη ἐν αὐτῇ τῇ Μαρωνεῖα γνήσιος καὶ καθολικὸς ἀρχιερεὺς αὐτῆς καὶ νόμιμος Μητροπολίτης...».

Τὰ ὄρια τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἐξετείνοντο πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἐδρου, ὅστις τὴν ἐχώριζεν ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας Αἴνου. Μέχρι τοῦ 1885 ἡ πόλις Δεδὲ - Ἀγάτς, ἢ σημερινὴ Ἀλεξανδρούπολις, ἐκυβερνᾶτο προσωρινῶς καὶ ἄνευ ἐπισήμου κανονικῆς πράξεως, ὑπὸ τῆς Μητροπόλεως Μαρωνείας,

προσαρτηθείσα ἐκκλησιαστικῶς, διὰ Συνοδικῆς ἀποφάσεως τοῦ Πατριαρχείου, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1885, εἰς τὴν Μητρόπολιν Αἴνου, μέχρι τῆς ἀνακηρύξεως αὐτῆς, ἐπὶ Μελετίου Δ', τὸν Νοέμβριον 1922, εἰς αὐτοτελῆ Μητρόπολιν, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀλεξανδρουπόλεως, εἰς ἣν ἀπεσπάσθη, ἐκ τῆς ἐπαρχίας Αἴνου, τὸ ἐν τῇ Δυτικῇ Θράκῃ τμήμα, καὶ διερρυθμίσθησαν καταλλήλως αἱ ὅμοροι ἐπαρχίαι Μαρωνείας καὶ Ξάνθης.

Ἐδρα τῆς Μητροπόλεως Μαρωνείας παλαιότερον ἦτο ἡ ὁμώνυμος παραθαλασσία Θρακικὴ πόλις, ἣς ἐρείπιά τινα μόνον σώζονται σήμερον. Καταστραφείσης τῆς πόλεως, συνεπέα ἐπιδρομῶν ἀπὸ θαλάσσης, οἱ κάτοικοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποσυρθοῦν ὑψηλότερον, πρὸς τὸ ἐσωτερικόν, καὶ κατώκησαν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἰσμάρου, ἔνθα, μέχρι πρὸ τινῶν δεκαετηρίδων, ἤμαζεν ὡραία κωμόπολις καὶ ὅπου σήμερον τὸ χωρίον Μαρώνεια.

Ἐν αὐτῇ μετεφέρθη ἀρχικῶς καὶ ἡ ἔδρα τῆς Μητροπόλεως. Ἡ Κομοτηνῆ, ὡς πόλις καὶ ὡς ἔδρα τῆς Μητροπόλεως, ἐμφανίζεται βραδύτερον.

Ὅτε ὁ Τσάρος τῶν Βουλγάρων Σκυλογιάννης, κατὰ τὸ 1207, κατέσκαψεν ὄλας τὰς Θρακικὰς πόλεις, κατέστρεψε μὲ τὰς ληστρικὰς ὁρδὰς του καὶ τὴν Μοσυνόπολιν, κειμένην ἐξ χιλιομέτρα δυτικῶς τῆς Κομοτηνῆς, ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ καλουμένην Μεσήνην, ἐξ οὗ, προφανῶς, καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ, παρὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν Κομοτηνῆς—Πόρτο Λάγος, περὶ τὸ 800 χιλιομέτρον, κειμένου σήμερον χωρίου Μεσούνη. Ἡ Μοσυνόπολις ἢ καὶ Μαξιμιανούπολις ἦτο ἔδρα ἐπισκόπου, ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Τραϊανουπόλεως. Μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτῆς οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἠναγκάσθησαν νὰ μετακινήσωσι, πρὸς περισσotέραν ἀσφάλειαν, εἰς τὸ παρὰ τὴν Ἐγνατίαν ὁδὸν κείμενον γειτονικὸν φρούριον τῆς Κομοτηνῆς, τμήμα τοῦ ὁποίου καὶ σήμερον ἔτι σώζεται, οὕτω δὲ ὁ ἐντὸς τοῦ κάστρου συνοικισμὸς ἠξήθη, μεταβληθεὶς εἰς πολίχνην, γνωστὴν ὑπὸ τοῦ ὀνομα Γκιουμουρτζίνα, Γκιουμουλτζίνα, κατὰ δὲ τὸν ἱστορικὸν Νικηφόρον Γρηγορᾶν, Κουμουτζηνά, Κομοτηνά ἢ Κομοτηνῆ. Ἐν ταύτῃ, πιθανῶς, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 15' ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15' αἰῶνος, μετεφέρθη κατόπιν καὶ ἡ ἔδρα τῆς Μητροπόλεως Μαρωνείας.

Ἡ Σαμοθράκη προσηρτήθη τῇ Μητροπόλει Ἀλεξανδρουπόλεως, ἡ δὲ Θάσος, ἀποσπαθεῖσα τὸν Νοέμβριον τοῦ 1924 καὶ ἀναδειχθεῖσα, προσωρινῶς, ἀνεξάρτητος Μητρόπολις, κατηργήθη τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1932 καὶ συνεχωνεύθη μετὰ τῆς Μητροπόλεως Μαρωνείας, ἀποσπαθεῖσα καὶ πάλιν καὶ προσαρτηθεῖσα, δυνάμει τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2353) 30.3.1953 Νόμου (Ἐφημερὶς Κυβερνήσεως, τεῦχος Α', ἀριθ. φύλλου 77) εἰς τὴν Μητρόπολιν Φιλίππων καὶ Νεαπόλεως, εἰς ἣν ἔκτοτε ὑπάγεται.

Ἡ Μητρόπολις Μαρωνείας ἔχει σήμερον ὑπὸ τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τῆς τὸν χριστιανικὸν πληθυσμὸν τοῦ Νομοῦ Ροδόπης καὶ τριῶν χωρίων τοῦ νομοῦ Ἐβρου (Μέστη, Συκορράχη καὶ Κίρκη), κειμένων παρὰ τὴν διαχωριστικὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, ἀνερχόμενον εἰς 50.000 περίπου. Πε-

ριλαμβάνει τὴν πόλιν τῆς Κομοτηνῆς, πρωτεύουσαν τῆς Δυτικῆς Θράκης, τὴν κωμόπολιν τῶν Σαππῶν καὶ 63 χωρία καὶ συνοικισμούς, ἔχουσα ἐν συνόλῳ 64 ἐνορίας καὶ 67 ἐφημερίους.

Ἡ Μητρόπολις αὕτη περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν Μητροπόλεων τῶν Νέων χωρῶν, τῶν ὑπαγομένων εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριαρχικὸν Θρόνον καὶ παραχωρηθεισῶν εἰς τὴν Αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, δυνάμει τῆς Πατριαρχικῆς Συνοδικῆς Πράξεως τοῦ 1928. Ὁ Μαρωνεὶας φημίζεται «Ἰ-πέρτιμος καὶ Ἐξάρχος Ροδόπης», φέρεται δὲ 42ος εἰς τὴν σειρὰν τοῦ Συνταγματιοῦ τῶν ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων.

Λόγῳ τῆς ἐξελιξέως καὶ τῆς σημασίας τῆς Κομοτηνῆς, ἐν ἣ ἔδρευε ἡ Μητρόπολις, τῇ προτάσει ἡμῶν, ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1959, ἡ προσθήκη, ἐν τῷ τίτλῳ τῆς Μητροπόλεως, τοῦ ὀνόματος τῆς ἔδρας ταύτης, ἧτοι «Κομοτηνῆς καὶ Μαρωνείας», περιληφθεῖσα οὕτως ἐν τῷ καταρτισθέντι ὑπ' αὐτῆς Σχεδίῳ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1916 διηύθυνε, μεταξὺ ἄλλων καὶ τὴν Μητρόπολιν ταύτην ὁ Βούλγαρος Ἐξάρχικὸς Μητροπολίτης Θεοδοῖος, κατὰ δὲ τὴν Βουλγαρικὴν κατοχὴν τῆς Δυτικῆς Θράκης (1941—1944) ὁ Μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως Κύριλλος (νῦν Πατριάρχης τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας), ἀπομακρυνθέντος ἐξ αὐτῆς διὰ τοῦ Ἑλληνοσ Μητροπολίτου Μαρωνείας Βασιλείου.

Ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κομοτηνῆς (14 Μαΐου 1920) μέχρι τοῦ 1922 Γενικὸς Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος αὐτῆς ἐχρημάτισεν ὁ ἐν τῆς κωμοπόλεως Μαρωνείας καταγόμενος Ἀρχιμανδρίτης Μιχαὴλ Κωνσταντινίδης (εἶτα Μητροπολίτης Κορινθίας καὶ κατόπιν Ἀρχιεπίσκοπος Βορείου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς).

Β' ΕΠΙΣΚΟΠΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

1) Ἀ λ έ ξ α ν δ ρ ο ς (342). Ὑπογράφεται εἰς ἐπιστολὴν τῆς Συνόδου τῆς Σαρδικῆς ὡς ALEXANDER DE MORENNIS DE ACHAIA. Οἱ κριτικοὶ διορθώνουν DE MARONIE DE THRACIA. Πιθανῶς πρόκειται περὶ τοῦ ἐν τῷ καταλόγῳ Μ. Σταμιούλη ἀναφερομένου τὸ 344 ὡς ἀρχαιότερου ἀνωνόμου Ἐπισκόπου Μαρωνείας.

2) Τι μ ό θ ε ο ς (398—404). Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Παλλαδίου ἐν τῷ διαλόγῳ περὶ τοῦ θίου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου μεταξὺ τῶν Ἐπισκόπων τῶν τιμωρηθέντων δι' ἔξορίας, ἐνεκα τοῦ Χρυσοστόμου: «Τιμόθεος ὁ Μαρωνείας καὶ Ἰωάννης ὁ τῆς Λυδίας λέγεται ἐν Μακεδονίᾳ».

3) Δ ο κ ι μ ά σ ι ο ς (449). Ὑπογράφεται εἰς τὴν πρώτην ἐν Ἐφέσῳ Σύνοδον «Δοκιμάσιος Ἐπίσκοπος διοικήσεως Θράκης τῆς ἐπαρχίας Ροδόπης

τῆς πόλεως Μαρωνείας». Παρέστη εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ 449, δεχθεὶς τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς, τὰς ὁποίας ἀπεκήρυξεν εἰς τὴν ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδον. Ὑπογράφεται καὶ εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Γενναδίου Κωνσταντινουπόλεως περὶ Σιμωνιακῶν.

4) Ἰννοκέντιος (533—). «INNOCENTIUS MARONEAE EPISCOPUS». Περιέγραψε τὴν μετὰ τῶν Σεβηριανῶν συζήτησιν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ.

5) Ἰωάννης (553—). Παρέστη εἰς τὴν Ε΄ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον καὶ υπέγραψεν ὡς ἐξῆς: «JOANNES, MISERICORDIA DEI, EPISCOPUS MARONITARUM METROPOLEOS, PHODOPIAE PROVIN- CIAE».

6) Νικήτας Α΄ (867—). Παρέστη εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ Μεγάλου Φωτίου καὶ υπέγραψε «Νικήτας Μαρωνείας».

7) Ἀνώνυμος. Ἐπὶ Ἰωάννου Σιφιλίνου ἀναφέρεται κατὰ τὸ ἔτος 1066, Ἀπριλίου 26.

8) Πενταίλας ἢ Πενταίλας ἢ Πεντακτένης (1084—1111). Μοναχός, εἶτα Ρωσιάνων, μετατεθεὶς εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Λήμνου, ἔλαβε καὶ τὴν Μαρώνειαν. Ἀναφέρεται ἐπὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ καὶ Πατριάρχου Νικολάου Θεοβλήτου.

9) Ἀνώνυμος. Ἐπὶ Λουκᾶ Χρυσοβέργῃ παρέστη εἰς Σύνοδον ἀποφασίσασαν τὰ τῶν ἀποθανόντων Ἐπισκόπων νὰ μὴ διεκδικοῦν οἱ Κληρικοί.

10) Νικήτας Β΄ (1166). Παρέστη κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1166 συνελθοῦσαν Σύνοδον περὶ τῆς σημασίας τῆς φράσεως «Ὁ Πατὴρ μείζων μου ἔστιν».

11) Διονύσιος (Ἰούλιος 1498—).

12) Γαθριήλ Α΄ (1564—1567). Παρέστη εἰς τὴν Σύνοδον τὴν ἐκθρονίσασαν τὸν Πατριάρχην Ἰωάσαφ τῷ 1564, ἐνθα υπογράφεται: «Ὁ ταπεινὸς Μητροπολίτης Τραϊανουπόλεως ἦτοι Μαρωνείας».

13) Ἀνώνυμος. Εἰς τὴν πρὸς τὸν Μητροπολίτην Ναυπλίου νοθευτικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Πατριάρχου Μητροφάνους υπέγραψε Γρηγόριος Ἐπίσκοπος καὶ γνώμην ἔχων τοῦ Μαρωνείας. Ὁ αὐτὸς Γρηγόριος υπογράφεται ἀντὶ τοῦ Μαρωνείας καὶ εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ αὐτοῦ Μητροφάνους, δι' ὧν ὁ υἱὸς τῆς ἀδελφῆς τοῦ Θεοδοσίου Ζυγομαλά ἐγένετο TABULARIUS.

14) Ἀρσένιος (Αὐγούστος 1567—).

15) Καλλίνικος Α΄ (Ἰούνιος 1619—).

16) Παγκράτιος (1646—1668). Ἐξελέγη τῇ 12ῃ Δεκεμβρίου 1646 «ὁ πανοσιώτατος ἐν Ἱερομονάχοις καὶ Πνευματικοῖς κύρ Παγκράτιος».

17) Ἀνανίας (1668—1675). Ὑπογράφεται εἰς τὴν ἀπάντησιν τοῦ Πατριάρχου Διονυσίου διὰ τὰς κακοδοξίας τῶν Καλδαιστών τῷ 1672 «ὁ Μαρωνείας Ἀνανίας».

- 18) Καλλίνικος Β' (Μάιος 1697—1714).
- 19) Δανιήλ Α' (1714—1721).
- 20) Γαβριήλ Β' (1721—1734).
- 21) Ἄνθιμος (Μάρτιος 1737—14 Σεβρίου 1756).
- 22) Καλλίνικος Γ' (1756—1771). Τοῦ Ἄνθιμου παραιτηθέντος ἐξελέγη τὸν Ὀκτώβριον 1756 «ὁ δσιώτατος ἐν Ἱερομονάχοις κύρ Καλλίνικος».
- 23) Νεόφυτος Α' 1771—1789). Ἐξελέγη τὸν Μάιον τοῦ 1771. Μέγας Ἀρχιδιάκονος τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἐἶτα Οἰκουμηνικός Πατριάρχης.
- 24) Νεόφυτος Β' (1789—1810). Πρωτοσύγκελλος τῆς ἐπαρχίας Ἄρτης. Ἐξελέγη τὸν Μάιον 1789 καὶ παρητήθη τὸ 1810.
- 25) Κωνσταντῖος (1810—1821). Ἀρχιμανδρίτης τοῦ Οἰκουμηνικοῦ Θρόνου. Ἐξελέγη τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1810, ἐγκαταλείψας τὴν ἐπαρχίαν του «ἐκ μέσου γενομένου καὶ τὴν ἐπαρχίαν καταλιπόντος διὰ κακοβουλίαν αὐτοῦ».
- 26) Δανιήλ Β' (1821—1838). Ἐξελέγη τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1821, μετατεθεὶς καὶ προβιβάσθεις εἰς τὸν Θρόνον τῆς Μητροπόλεως Φιλαδελφείας. Τῇ αἰτήσει του ἐξελέγη καὶ ἐχειροτονήθη εἰς Ἐπίσκοπον, ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι τῆς πάλαι ποτὲ διαλαμφάσης Ἐπισκοπῆς Τραϊανουπόλεως ὁ Πρωτοσύγκελλος αὐτοῦ Ἄνθιμος τὸ 1831, πρὸς ἐπιτροπικὴν διοίκησιν τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ κατὰ τὴν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀποστολὴν του.
- 27) Ἰωαννίκιος Ἀβραμάκης (1838—1839). Δευτέρειών τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἐκλεγείς κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1838'.
- 28) Ἄνθιμος ὁ Θεσσαλονικεὺς (1839—1845). Πρωτοσύγκελλος τῆς Μητροπόλεως Κυζίκου, ἐκλεγείς κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1839. Μετετέθη, προβιβάσθεις εἰς τὸν Θρόνον τῆς Μητροπόλεως Ἐφέσου.
- 29) Κύριλλος ὁ Πελοποννήσιος (1845—1863). Πρωτοσύγκελλος τῆς Μητροπόλεως Ἐφέσου, ἐκλεγείς κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1845.
- 30) Θεόκλητος Θεοδοσιάδης (1863—1865). Μέγας Ἀρχιδιάκονος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐκλεγείς τῇ 16ῃ Μαρτίου 1863.
- 31) Ἄνθιμος (1865—1877). Τῇ 11ῃ Σεπτεμβρίου 1865 ἐξελέγη «ὁ Μητροπολίτης πρ. Νυσσάδας Ἄνθιμος», ὅστις τὸν Ἰούλιον τοῦ 1877 ἐπαύθη.
- 32) Ἰερόνυμος Γοργίας (1877—1885). Μέγας Ἀρχιδιάκονος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐκλεγείς τῇ 23ῃ Ἰουλίου 1877. Κατήγετο

1. Ὁ τάφος του ἐσώζετο ἐν τῇ κρήνῃ τοῦ Μητροπολιτικοῦ Νοῦ Κοιμηθῆος Θεοτόκου Κομοτηνῆς. Τὰ λείψανα αὐτοῦ, ἀνακοιμηθέντα τῇ 1959, ἐναπετέθησαν ἐν ἐπισημῷ τελετῇ, ἐν τῇ ἀνεγερθέντι, τῇ ἡμετέρᾳ προνοίᾳ, Ἀρχιερατικῇ Ὁστεοφυλακίᾳ, ἐν τῇ Νεκροταφείᾳ Κομοτηνῆς, τῇ 12ῃ Ἀπριλίου 1959.

ἐκ Χίου, θεῖος κατὰ σάρκα (ἐξάδελφος τοῦ πατρὸς) τοῦ συνωνύμου αὐτοῦ καὶ πνευματικοῦ τοῦ ἀναστήματος Ἱερωνύμου Γοργία, Μητροπολίτου Χίου. Ἐφ' 1885 μετετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Νικοπόλεως (1885—1890).

33) Κωνσταντῖνος Βαφείδης (1885—1888). Ἐξελέγη τὴν 2αν Σεπτεμβρίου τοῦ 1885. Ἀδελφὸς τοῦ Φιλαρέτου Βαφείδου, Μητροπολίτου Διδυμοτείχου, τοῦ ἀπὸ Τραπεζοῦντος καὶ Καστορίας (1899—1928, Φεβρουαρίου 21). Μετετέθη, προβιθασθεὶς εἰς τὸν Θρόνον τῆς Μητροπόλεως Σερρών.

34) Χρῦσανθος Ἱεροκλής (1888—1893). Ἐξελέγη τὴν 20ῆν Ὀκτωβρίου τοῦ 1888².

35) Γαβριήλ Ἰατρουδάκης (1893—1894). Μητροπολίτης πρ. Τραπεζοῦντος. Ἐξελέγη τὴν 23ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1893. Ἐπαύθη καὶ καθηρέθη.

36) Ἰωακεῖμ Βαλασιάδης (1894—1900). Μέγας Ἀρχιδιάκονος τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας, ἐκλεγείς τὴν 16ην Ἰουλίου τοῦ 1894. Προήχθη εἰς τὸν Θρόνον τῆς Μητροπόλεως Ρόδου.

37) Κωνσταντῖνος Γαζής (1900—1902). Ἀπὸ Σηλυβρίας. Ἐξελέγη κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1900. Ἐτέθη εἰς προσωρινὴν διαθεσιμότητα καὶ ἀντικατεστάθη.

38) Νικόλαος Σακκόπουλος (1902—1914). Ἀπὸ Ἀγκύρας. Διετέλεσε διαδοχικῶς Μητροπολίτης Ἀμισοῦ, Κίτρου, Βοδενῶν, Ἀγκύρας. Ἐξελέγη Μαρωνείας τὴν 19ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1902. Προήχθη εἰς Μητροπολίτην Καισαρείας τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1914 (1914—1927). Ἐχρημάτισε Τοπότηρη τῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, διαδεχθεὶς ἐν τούτῳ τὸν Πρόσσης Δωρόθεον τῆ 5ῃ Μαρτίου 1921.

39) Μελισσηνὸς Χριστοδούλου (1914—1921). Ἀπὸ Ἐπισκόπου Παμφίλου. Ἐξελέγη τὴν 13ην Φεβρουαρίου τοῦ 1914. Λόγῳ τοῦ ἐμπεριστάτου τῆς ἐπαρχίας ἦτο ἐγκατεστημένος ἐν Θάσῳ. Μέχρις αὐτοῦ εἰς τὸν Μαρωνείας ὑπήγοντο καὶ αἱ νῆσοι Σαμοθράκη καὶ Θάσος.

40) Χρῦσανθος Φιλιππίδης. Κενωθείσης τῆς Μητροπόλεως Μαρωνείας ἐξελέγη τὴν 10ην Φεβρουαρίου 1922 ὁ Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος Χρῦσανθος Φιλιππίδης εἶτα Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, ἐκ Γρατινῆς τῆς Ροδόπης καταγόμενος, ὅστις, μὴ ἀποδεχθεὶς τὴν ἐκλογὴν του ταύτην, ἀποκατεστάθη καὶ αὖθις εἰς τὸν Θρόνον τῆς Μητροπόλεως Τραπεζοῦντος.

41) Ἀνθιμὸς Σαρίδης (1922 - 1938)³. Ἀπὸ Βιζύης. Ἐξελέγη τὴν 17ην Νοεμβρίου 1922 καὶ ἐνεθρονίσθη τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1923,

2. Καὶ τούτου τὰ ἀκρίβητα, ἀνακομισθέντα ἐκ τοῦ παρὰ τὸν ἀρθῆκα τοῦ Μητροπολίτου Νικοῦ Κομιστηρῆς τάφου του, ἀνκαπύονται ἐν τῇ μνηροθέντι Ἀρχιερατικῇ Ὀπισθοφυλακίῳ.

ἀπεβίωσε δὲ ἐν Ἀθήναις τῇ 4ῃ Ἀυγούστου 1938, κηδευθεὶς ἐν Κομοτηνῇ³.

42) Σ π υ ρ ῖ δ ω ν Ἀ λ ι θ ι ζ ᾶ τ ο ς (1939 - 1940). Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐκλεγείς τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1939. Ἀπεβίωσε τῇ 13ῃ Δεκεμβρίου 1940, ἐνταφιασθεὶς ἐν Ἀθήναις.

43) Β α σ ῖ λ ε ι ο ς Κ ω ν σ τ α ν τ ῖ ν ο υ (1941 - 1952). Πρωτοσύγκελλος τῆς Μητροπόλεως Χαλκίδος, ἐκλεγείς τὸν Μάρτιον τοῦ 1941. Ἀπεβίωσε τὴν 24ῃν Δεκεμβρίου 1952 ἐν Κομοτηνῇ, ἐνταφιασθεὶς εἰς Χαλκίδα.

44) Τ ι μ ὸ θ ε ο ς Μ α τ θ α ῖ ᾶ κ η ς (1954 - 1974). Γεννήθηκε τὸ 1914 στὴν Ἀθήνα. Πτυχιούχος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τὸ 1935. Χειροτονήθηκε διάκονος τὸ 1937 ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν Χρυσόστομο, καὶ μετωνομάσθη σὲ Τιμόθεο. Στρατιωτικὸς ἱεροκλήρυξ ἀπὸ τὸ 1938 - 1940 στὸ Ἀ΄ Σῶμα Στρατοῦ.

Πρεσβύτερος τὸ 1940, χειροθετήθηκε Ἀρχιμανδρίτης καὶ ἔγινε Προϊστάμενος τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίας Εἰρήνης Ἀθηνῶν. Ἀπὸ τὸ 1941 - 1951 Προϊστάμενος ἐκκλησίας Προφήτου Ἡλίου Παγκρατίου μὲ πολυσχιδῆ δράση. Χριστιανικὸς ἕμιλος Νέων καὶ περιοδικὸ «Λυχνία».

Ὑπηρέτησε ὡς Στρατιωτικὸς Ἱερέας 1940 - 1941 καὶ 1944 - 1946.

Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος Ρόδου 1946 - 1947.

Στὴν Ἀγγλία γιὰ τὴν μελέτη τῆς Ἱεραποστολικῆς κινήσεως τὸ 1948.

Παιδαγωγὸς καὶ ἐφημέριος τῶν Βασιλ. Σχολῶν Λέρου 1949 - 1950.

Παράλληλα διετέλεσε Γραμματεάς τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας ἀπὸ τὸ 1936 - 1941, Προϊστάμενος ἀπὸ τὸ 1941 - 1946 καὶ Διευθυντὴς κηρύγματος ἀπὸ τὸ 1946 - 1951.

Τὴν 1.3.1951 χειροτονήθηκε Ἐπίσκοπος Μυρέων (βοηθὸς ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης).

Στις 26-3-1954 ἐκλέγεται Μητροπολίτης Μαρωνείας. Ἀνέπτυξε σοβαρὴ καὶ ἀξιόλογη Ἐθνικοχριστιανικὴ δραστηριότητα καὶ θεωρεῖται ἓνας ἀπὸ τοὺς καλύτερους ἱεράρχας ποὺ διαθέτει σήμερα ἡ Ἑλλαδικὴ Ἐκκλησία.

Ἔχει συγγράψει μιὰ σειρά βιβλίων στὰ ὁποῖα ἀναλάμπη ὁ πλοῦτος τῶν γνώσεων, ἡ χριστιανικὴ πίστις καὶ ὁ ὠραῖος λόγος.

Σήμερα ἡ Μητρόπολις Μαρωνείας ἀποτελεῖ τὴν ἑκαδέξυ τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πνεύματος στὰ Βόρεια σύνορα τῆς χώρας μας ποὺ μὲ τὸ αἰώνιο φῶς φωτίζει τὸ χριστεπώνυμο πλήρωμά της καὶ τοὺς ἄλλοθρήσκους.

Τὴν 22αν Μαΐου 1974 μετετέθη εἰς τὴν νεοσύστατον Ἱερὰν Μητρόπολιν Ν. Ἰωνίας καὶ Φιλαδελφείας τὴν ὁποῖαν ποιμενεῖ μέχρι σήμερον μὲ ἀκάματον δραστηριότητα καὶ πλουσίαν ἔθνωφελῆ καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἀπόδοσιν. Τὸν

3. Τὰ λείψανα αὐτοῦ, ἀνακομισθέντα ἐκ τοῦ ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ Ἱ. Ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας Κομοτηνῆς τάφου του, ἐπὶ Μητροπολίτου Βασιλείου, ἐνταφιάσθησαν εἰς οἰκογενειακὸν τάφον ἐν τῇ Νεκροταφείῳ Κομοτηνῆς. Μετὰ θεὸς πάλιν, ἀνακομισθέντα παρ' ἡμῶν, ἐναπετέθησαν ἐν τῷ Ἀρχιερατικῷ Ὁσπεφυλακίῳ Κομοτηνῆς.

διεδέχθη ὁ καθ' ὅλα ἀντάξιάς του Μητροπλίτης ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ κατὰ κόσμον Πέτρος Ρουμελιώτης, ὁ ὁποῖος ὑπηρέτησε ἐπὶ 16ετία ὡς ἱεροκῆρυξ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μαρωνείας μὲ ἀξιοσημεῖωτον Ἐθνικοθρησκευτικὴν δράσιν εἰς τὴν μαρτυρικὴν καὶ ἱστορικὴν παραμεθόριον περιοχὴν τοῦ Νομοῦ Ροδόπης ἰδίως εἰς τὸν τόμ. ε. α. τῆς Νεολαίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Ο ΝΟΜΟΣ ΡΟΔΟΠΗΣ ΣΗΜΕΡΑ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ἐκτασις: 2.586 τετρ. χλμ.

Πληθυσμός: 107.677 κατοίκους.

Ἐπαρχίαι: α) Κομοτηνῆς, β) Σαπῶν.

Δῆμοι: α) Κομοτηνῆς (κάτ. 32.219), β) Σαπῶν (κάτ. 5.143).

Κοινοτόμηται: 36.

Ἐπαρχία Κομοτηνῆς: (κάτ. 81.866).

Πρωτεύουσα: Κομοτηνῆ (κάτ. 28.896) ὑψόμ. 45. μ.

Ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἀθήνα μὲ τὸν σιδηρόδρομον 884 χιλμ. μὲ τὸ λεωφορεῖο 785 χιλμ. Ἀπὸ Θεσσαλονίκη μὲ σιδηρόδρομον 374 χιλμ., μὲ λεωφορεῖο 274 χιλμ. Ἀπὸ Εἰσόθη μὲσφ Ἰάσιου 48 χιλμ., μὲσφ Πόρτο - Λάγρο 56 χιλμ. Ἀπὸ Μαρωνεία 30 χιλμ.

Ἡ Κομοτηνῆ χωρὶς νὰ ἔχη χάσει τὸ ἀνατολίτικο χρῶμα τῆς, δὲν παύει νὰ εἶναι μιὰ σύγχρονη πόλις. Διαθέτει: θαυμάσιο πάρκο, ἓνα ἀπὸ τὰ καλύτερα τῆς Ἑλλάδος.

Εἶναι πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ Ροδόπης, ἔδρα ὄλων τῶν ἀναλογούντων σὲ νομὸ θρησκευτικῶν, πολιτικῶν κλπ. ἀρχῶν. Ἔδρα τοῦ Ἐφετείου Θράκης. Ἔχει ἀνεπτυγμένη ἐμπορικὴ καὶ οἰκονομικὴ κίνησι.

Διαθέτει τοπικὰς ἐφημερίδας. Ἑλληνικὰς καὶ Τουρκάφωνες, καθὼς καὶ ραδιοφωνικὸ σταθμὸν. Ὁ «Σύλλογος Κομοτηναίων Ἐνωσις», ὁ Μορφωτικὸς Ὁμιλὸς Κομοτηνῆς, ἡ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη, ὁ Σύλλογος «Ἀρίων», καθὼς καὶ οἱ Ἀθλητικοὶ σύλλογοι παρουσιάζουν σοβαρὴ δραστηριότητα.

Ὁ Δῆμος Κομοτηνῆς ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν πόλιν Κομοτηνῆ καὶ τοὺς οἰκισμοὺς Ἡφαιστος, Μέγα Κρανθοῦνιον, Μικρὸν Κρανθοῦνιον, Μεσοχώριον, Παραδημὴ καὶ Ὑφανταί.

Ἄλλες κωμοπόλεις καὶ χωριά

Αἴγειρος (κατ. 1.113), Ἀμβροσία (κατ. 1.084), Ἀσώματα (κατ. 1.014), Ἰασμος (κατ. 2.726), Κόσμιον (κατ. 1.098), Ευλαγανή (κατ. 1.835), Πολύανθον (κατ. 1.238), Προσκυνηταί (κατ. 1.063), Σώστης (κατ. 1.176) κλπ.
Σύνολον Κοινοτήτων Ἐπαρχίας Κομοτηνῆς: 27.

Ἐπαρχία Σαπῶν (κατ. 25.811)

Πρωτεύουσα Σάπαι (κατ. 2.456) ἔδρα πολλῶν ἐπαρχιακῶν ὑπηρεσιῶν. Μικρὴ πόλις μετὰ καλὴν ἐμφάνισιν. Στὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Δήμου Σαπῶν ὑπάγονται καὶ οἱ οἰκισμοὶ Ἀετοκορυφή, Ἀρσάκειον, Βέλιον, Πρωτάτον, Τσιφλίκιον καὶ Χαμηλόν.

Ὁ Νομὸς Ροδόπης θρίσκειται ἀνάμεσα στοὺς Νομοὺς Ἐάνθης καὶ Ἔβρου τῆς Δυτικῆς Θράκης.

Ἡ νότια πλευρὰ τοῦ Ν. Ροδόπης ἐνώνεται μετὰ τὰ κύματα τοῦ Θρακικοῦ Πελάγους.

Ἡ θόρεια πλευρὰ ἀποτελεῖ τμήμα τῶν Ἑλληνοβουλγαρικῶν συνόρων.

Ἀνατολικά γειτονεῖ μετὰ τὸν νομὸν Ἔβρου καὶ δυτικά μετὰ τὸν νομὸν Ἐάνθης.

Δεσπόζει στὸ θόρειο τμήμα τοῦ νομοῦ τὸ ὄρος Ροδόπη καὶ τὸ Παπικιον.

Εὐφορῆ ἢ πεδιάδα τῆς Κομοτηνῆς παράγει ἀφθονὰ γεωργικὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα: (καπνὸ, δημητριακὰ, θαμβάκι, σουσάμι, ὀπωρικά, μετάξι κλπ., ἀκόμη καὶ ἐληές).

Στὴν Βιστωνίδα λίμνη ὑπάρχουν ὀργανωμένα ἰχθυοτροφεῖα.

Τὸ καλὸ ὁδικὸ δίκτυο καθὼς καὶ ὁ σιδηρόδρομος Θεσσαλονίκης — Κωνσταντινουπόλεως ὑποβοηθοῦν τὴν ταχέως, ἀνετὴ καὶ ἀσφαλῆ διακίνησιν ἀνθρώπων καὶ ἐμπορευμάτων.

Τὸ ἐμπόριο καὶ ἡ βιοτεχνία ἀσχολοῦνται μετὰ τὴν ἐμπορίαν, μεταποίησιν καὶ διακίνησιν τῶν παραγομένων προϊόντων.

ΛΕΙΟΘΕΑΤΑ

Τὸ φρούριον Κομοτηνῆς

Μισοκατεστραμμένο. Τετράγωνον κάστρο. Κάθε πλευρὰ του ἔχει 88 μέτρα μῆκος. Πιθανὸν νὰ κτίσθηκε στὰ χρόνια τοῦ Ἀυτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Α' (4ος αἰώνας μ.Χ.). Προστάτευσε τὸ τμήμα τῆς Ἑγγατίας ὁδοῦ ποῦ περνοῦσε ἀπ' ἐκεῖ μετὰ κατεύθυνσιν τὴν κοιλιάδα τοῦ ποταμοῦ Ἄρδα, τὴν Φιλιπούπολιν καὶ τὴν Βερόην.

Τὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Κομοτηνῆς

Με πολλὰ ἐνδιαφέροντα εὐρήματα. Ἰδιαίτερη ἀξία ἔχει ἡ ὀλόχρυση προτομή τοῦ Ρωμαίου Αὐτοκράτορος Μάρκου Αὐρηλίου. Βρέθηκε τὸ 1965 στὴν Πλωτινούπολη κοντὰ στὸ Διδυμότειχο.

Τὸ Πάρκο τῆς Κομοτηνῆς

Ἀπὸ τὰ ἠραιότερα τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ Τουρκικὸ τμήμα τῆς Κομοτηνῆς

Με ἰδιόρρυθμα σπίτια, τζαμιὰ καὶ στενασόκακα.

Μαρωνεῖα

Λείψανα τῆς ἀρχαίας Μαρωνείας σώζονται λίγο νοτιώτερα ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο σημερινὸ χωριό.

Σπήλαιο Μαρωνείας

Ἕνα μαγικὸ σπήλαιο. Ὁ λαὸς πιστεύει ὅτι σ' αὐτὸ κατοικοῦν νεράιδες. Βρίσκεται 3 χιλμ. βορείως ἀπὸ τὴν σημερινὴ Μαρωνεῖα. Δεξιά καὶ ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ γαλαρίες μὲ τεράστιους θόλους ἀπὸ ὅπου κρέμονται σταλακτίτες δημιουργοῦν ἕνα κόσμο φανταστικὸ καθὼς ἀκούγεται ἀπὸ τὸ βάθος ἕνας παράξενος ἦχος ποὺ προκαλεῖ τὸ πέταγμα χιλιάδων νυκτερίδων.

Η ΠΕΤΡΑ ΚΑΙ ΣΚΟΠΕΛΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤ. ΘΡΑΚΗΣ

Τὰ δύο αὐτὰ ὄμορα ἀδελφὰ χωριά τῆς ἀξέχαστης ἀνατολικῆς Θράκης μας εὐρίσκοντο εἰς τὸ βόρειον μεταίχμιον τῆς μεγάλης καὶ εὐφόρου πεδιάδος τῆς Ἀδριανουπόλεως πού ἐφάπτετο τῶν ὄρεινῶν προσβάσεων τοῦ μικροῦ Αἴμου 25 περίπου χιλιόμετρα δυτικῶς τῶν 40 Ἐκκλησιῶν εἰς τὸ πάλαι ποτὲ Αἰμιμότειον τῆς μεγάλης Ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας τῆς Θράκης στὴν χώρα τῶν ἀρχαίων Ὀδρουσῶν.

Ἡ πλουτοπαραγωγικὴ αὐτὴ πεδιάς ἔχουσα τὴν ἀφετηρίαν της πρὸς νότον εἰς τὰ χαμηλὰ ἐπίπεδα τοῦ Ἐργέγγη ποταμοῦ διασχιζομένη ἀπὸ πλειάδα ποταμῶν προχωροῦσε πρὸς βορρᾶν γιὰ νὰ σταματήσῃ στὰς ὄρεινὰς βραχώδεις προσβάσεις τοῦ μικροῦ Αἴμου μὲ τὸ ὄρεινόν του ἔδαφος καὶ τὰς θαθεῖας χαράδρας του. Τῶν διόδων αὐτῶν φύλακες καὶ φρουροὶ τὰ δύο αὐτὰ χωριά μας μὲ τὰ φρούριά των ὅπως θὰ εἶδομεν. Ἀπὸ τὸν καρπερὸ αὐτὸ κάμπιον εἶχον τὴν μερίδα τοῦ λέοντος 250 περίπου τετραγωνικῶν χιλιομέτρων ἄρροσίμου γῆς, πού εὐρίσκετο μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ντεκὲ Ντερέ καὶ Τζαλάρ Ντερέ. Οἱ δύο αὐτοὶ ποταμοὶ κατὰ μίαν περίεργον διάρθρωσιν τοῦ ἐδάφους σχηματίζαν ἓνα τεράστιον κεφαλαῖον Π. Ὁ ποταμὸς Τζαλάρ Ντερέ δυτικὰ ἔχων τὴν ἀφετηρίαν του εἰς τὰς νοτίους ὑπορείας τοῦ ὀγκώδους γηλόφου τοῦ κάστρου τῆς Σκοπέλου, ἀποτελοῦσε τὸ ἀριστερὸν σκέλος τοῦ γράμματος, ἐνῶ ὁ ποταμὸς Ντεκὲ Ντερέ ἀποτελοῦσε τὸ δεξιόν. Ἀλλὰ ὁ ποταμὸς αὐτὸς εἶχε τὴν ἀφετηρίαν του δυτικὰ τῆς Σκοπέλου παρέκαμπτεν αὐτὸν βορείως μὲ κατεῦθυνσιν πρὸς ἀνατολὰς πρὸς τὴν πόλιν τῶν 40 Ἐκκλησιῶν, ὅποτε εἰς τὸν βραχώδη γήλοφον Ζδούρνοι (λέξις θρακικὴ) ἔκαμε ἀποτόμως στροφὴν πρὸς νότον δημιουργῶντας οὕτω ὀξείαν γωνίαν τριγώνου. Ἡ διαδρομὴ αὐτὴ ἀποτελοῦσε τὴν ἄνω πλευρὰ τοῦ γράμματος Π.

Ἐντὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτοῦ τριγώνου εἰς ἀπόστασιν 2 περίπου χιλιομέτρων ἀπὸ τίς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ ἦταν κτισμένη ἡ Πέτρα μας. Ὁ χώρος αὐτὸς ἐντὸς τοῦ τριγώνου ἀγκυλισμένος ἀπὸ τίς χαράδρες τοῦ ποταμοῦ ἦτο βραχώδης. Διεκρίνοντο μακρόθεν ὑψηλοὶ πυραμοειδεῖς σχηματισμοὶ τῆς Τραγασίας ἀπὸ βράχους ἐπὶ βράχων πού προχωροῦσαν παράλληλα μὲ τὴν πεδιάδα πρὸς νότον γιὰ νὰ σταματήσουν στὸ ἀκραῖον σημεῖον τῆς προσβάσεως στὸν πετρώδη λόφον τοῦ Παληοῦ Κάστρου μας μὲ βράχους ριζιμοῦς. Κατὰ μῆκος

της δυτικής πλευράς της οραχώδους αυτής προσβάσεως παράλληλα με τον κάμπον σε χώρο απίπλαγμένο εν μέρει πετρωμάτων ήταν ξαπλωμένη ή κωμόπολις μας Πέτρα με τα 800 σπίτια της που εκάλυπτε επίσης και τον αυχένα μεταξύ Τραγασιάς και Παληού Κάστρου στην ανατολικήν πλευράν του λόφου όπου τα τελευταία χρόνια με την αύξησιν του πληθυσμού είχε δημιουργηθεί και νέα συνοικία (Γενή μαχαλές). Ουδόλως λοιπόν παράδοξον ότι το χωριό μας ονομάσθηκε Πέτρα.

Αλλά οκτώ περίπου χιλιόμετρα κατάντικρυ φάνταζε ξαπλωμένος ο Σκόπελος στην πλαγιά του όμωνύμου όχρου λόφου του. Διά τον πληθυσμόν του χωριού μας δέν υπήρχον στατιστικές επίσημες, υπήρχον όμως οι στρατιές των πέντε παπάδων μας θετικές οι όποιοι διειμοιράζοντο το χωριό κατά στέφανα. Είχε δέ το χωριό μας 950 έως 1.000 στέφανα. Δεδομένου ότι αι οικογένειες ήταν πολυμελείς εξάγομεν το συμπέρασμα ότι είχε πληθυσμόν 4.500 έως 5.000 κατοίκους. Ακρηφνοός έλληρισμός με 12 έως 13 οικογένειες τουρκικές απομεινάρια από την εποχήν του κατακτητοῦ. Δέν υπήρχον στο χωριό μας ούτε Βούλγαροι ούτε άλλη φυλή. Η Πέτρα μας ήτο μία άκμαζουσα μεσαιωνική πόλις, άναφέρεται δέ και ως Έδρα Επισκοπικού Θρόνου υπό τον Μητροπολίτην Αδριανουπόλεως, ως και ή Σκόπελος κατὰ μίαν περίοδον. Τοῦτο γνωρίζομεν από την περικοπήν εκ της Γεωγραφίας «Μελετίου» εκδοθείσης εν Βενετία τῷ 1728—ΑΨΚΗ.

Έκει αναφέρεται:

«...Εἶναι και άλλα πολιίσματα, οἷον αι 40 Ἐκκλησίαι, ή Πέτρα με Θρόνον ποτέ Επισκόπου υπό τον Αδριανουπόλεως Μητροπολίτην, ή Σέλιμος, ή Σκόπελος και τα έξης οἱ σμακράν της Ἀγγιάλου, εἶναι κατὰ τό παραθαλάσσιον ή Πύργος, Βασιλικό κλπ.».

Παλαιά εύρήματα και τάφοι μαρτυροῦν περι τής εύημερίας και πολιτισμοῦ τοῦ παληοῦ αὐτοῦ χωριοῦ, ως υδραυλικοί πήλινοι σωλήνες που μετέφερον πόσιμον ὕδωρ μακρόθεν, θρύσες κλπ. Τρανή απόδειξις πολιτισμοῦ.

Εἰς ένα κέντρον τοῦ χωριοῦ υπήρχεν χώρος ἐγκαταλειμμένος με άκατέργαστες ογκώδεις πλάκες από σιδηρόπετρα φύρδην - μίγδην ἐπί τοῦ ἐδάφους αρκετές δέ βυθισμένες εν μέρει εντός τής γῆς. Ήσαν τα παληά «λημόργια». Διεσώθη δέ ο χώρος αὐτός από τοὺς οἰκοπεδοφάγους, από κάποιον ἱερὸν νόμον τοῦ Ἰσλάμ που προστάτευσε χώρους ἱερούς και δέν ἐπέτρεπε άνασκαφάς.

Τῷ 1908 άπεφασίσθη ὅπως εἰς τον χώρον αὐτόν ανεγέρθη το νέον διώροφον Δημοτικόν σχολεῖον μας, ως εύρισκόμενον εἰς τό κέντρον τοῦ χωριοῦ.

Τό παντοδύναμο Ἑλληνικό στοιχείο παρέκαμψε τās άντιρρήσεις των Ἀγάδων με τα γνωστά μέσα, και μιὰ μέρα ἤρχισε άνασκαφή των θεμελίων.

Έκει στην Β.Α. γωνιά αὐτοῦ εύρέθησαν θεμέλια παληοῦ ναοῦ με καμμένα

τεμάχια ὕαλου ἀπὸ τὰς κανδήλας ποὺ μαρτυροῦν τὴν πυρπόλησιν αὐτοῦ. Ἐν συνεχείᾳ δὲ Τάφοι. Οἱ νεκροὶ ἦσαν ἐνδεδυμένοι μὲ χρυσοποίκιλτα ἐνδύματα ποὺ δυστυχῶς ἦτο ἀδύνατον νὰ διασωθοῦν λόγῳ τῆς φθορᾶς τοῦ ὑφάσματος. Θαύμαζε ὁμιὸς ἐκεῖ ἐπὶ τόπου κανεῖς τὶς καλλιτεχνικὲς γραμμὲς τῶν σχεδίων ἐπ' αὐτῶν. Εὐρέθησαν πολλὰ ἀργυρὰ βραχιόλια, δακτυλίδια, σκουλαρίκια καὶ ἄλλα κτερίσματα, τὰ ὁποῖα δυστυχῶς ἐλλείπει ἐνδιαφερομένης ἀρχῆς ἐξηφανίσθησαν. Διεσώθη καὶ εὐρίσκεται ὑπὸ κατοχὴν τῆς οἰκογενείας μίας ἀργυροῦν βραχιόλιον ἡμικυκλικὸν μὲ πεπλατημένα τὰ δύο ἄκρα αὐτοῦ, καλλιτεχνικὰ δὲ σχεδιαγραφήματα ἐπὶ τῆς ἀνω ἐπιφανείας αὐτοῦ καὶ τῶν πτερυγίων του.

Ἐπίσης ἀργυροῦν δακτυλίδιον μὲ θαυμασίαν καλλιτεχνικὴν ἐπεξεργασίαν καὶ μὲ πυργίσκον ἐπ' αὐτοῦ, τὸ κανὸν τοῦ ὁποῖου θὰ συγκρατοῦσε ἀρκετὰς σταγόνας ὕγρου ἀμφιπόλου χρήσιματος. Ἐφερε δύο μικροσκοπικὰς ὀπὰς. Παρόμοια εὐρίσκονται στὸ Βυζαντινὸν τμήμα τοῦ Μουσείου Μπενάκη Ἀθηνῶν.

Τὴν χρῆσιν τοῦ πυργίσκου τούτου γνωρίζομεν ἀπὸ μιὰ τουλάχιστον μορφὴν, τραγικὴν ἀσφαλῶς γύρω ἀπὸ δρᾶμα ἀδελφικῆς τιμῆς: «Τῆς Λυγερῆς».

Ἐπιγράφω ὀκτὼ στίχους παρμένους ἀπὸ ἔντυπον περὶ Γέννας Θράκης (Ἐτ. Θρακ. Μελετῶν) τοῦ σεβάστου μου διδασκάλου ἐν τῇ ἡμι-γυμνασίῳ τῶν 40 Ἐκκλησιῶν Λεωνίδα Α. Πεγιάδη.

«Πῆγαν καὶ τὴν περάσανε ἀπ' τοῦ Κοντογιὸ τὴν πόρτα
 κ' ὁ κοντογιὸς καθόνταγε σὲ ἀψηλὸ παλάτι.
 «Πιανοῦ ν' αὐτὸ τὸ λείψανο τὸ καταματωμένο»;
 «Τῆς Λυγερῆς τὸ λείψανο τὸ καταματωμένο,
 ποὺ τὸ καταματώσανε τ' ἀδέλφια τῆς γιὰ σένα».
 Φοροῦσε στὸ δακτυλίδι του πύργου φαρμακωμένο.
 Τὸ ἔσειρε στὰ χεῖλη του καὶ ὄγγηκε ἡ ψυχὴ του.
 «Νὰ πᾶ νὰ μᾶς ἐθάψετε τὰ δυὸ σ' ἓνα Κισοβούρι».

Ἐτερον νεκροταφεῖον Βυζαντινὸν διεσώθη εἰς ἀρίστην κατάστασιν ὡς εὐρισκόμενον εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ χωριοῦ καὶ πλησίον τῆς θαυματουργοῦ Ἐκκλησίας τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ὅλοι οἱ τάφοι ἦσαν τριγυρισμένοι μὲ μακρόστενους λίθινους κύβους, ἀντὶ δὲ σταυροῦ εἶχον ἐπιμελῶς λαξευμένες πλάκες χωρὶς ἴχνη Γραφῆς.

Ἐκεῖ θὰ ἦσαν θαμμένοι οἱ ἄρχοντες τοῦ τόπου. Καὶ ποιὸς ξέρει ἂν μεταξὺ αὐτῶν δὲν θὰ ἦσαν καὶ ἐπίσημοι ἱερωμένοι καὶ ἀξιωματοῦχοι τοῦ τόπου σ' ἓνα τοιαύτης ὀγκῆς στρατιωτικὸ κέντρο;

Ἡ σημερινὴ ἐκκλησία μας κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν προπάππων μας ἦτο κτισμένη ἐπὶ τῶν θεμελιῶν ναϊδρίου ποὺ διεσώθη ἐντὸς τοῦ νεκροταφείου αὐτοῦ μὲ τὸ ἱερὸν σεπτὸν εἰκόνημα τῆς Παναγίας τῆς Πέτρας τῆς θαυματουργοῦ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν φυγάδων τῆς Πέτρας μας ἀπὸ τὰ καταφύγια τῶν ἐντολῆ κατακτητοῦ.

Ἡ ἐκκλησία τῆς Πέτρας μας ἦταν ἀφιερωμένη εἰς τὴν μνήμην τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἦτο θαυματουργός, ἐώρταζε δὲ στὶς 15 Αὐγούστου πανηγυρικῶς μὲ πληθώρα ἀπὸ προσκυνητὰς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τῆς. Ἡ ἐκκλησία μας ὑπήγετο εἰς τὴν Μητρόπολιν τῶν 40 Ἐκκλησιῶν τῆς ὁποίας ὁ Μητροπολίτης ἔφερε τὸν τίτλον Ἐπίσκοπος Σκοπέλου.

Τὸ χωριό μας εἶχε ἑπτὰ συνοικίες (μαχαλάδες) οἱ ὁποῖοι ἀντιπροσωπεύοντο μὲ ἓνα σύμβολον Ἀγζᾶς εἰς τὸ κοινοτικὸν συμβούλιον. Εἶχε πέντε παπάδες. Ἦσαν δὲ αὐτοὶ ὁ παπα - Ἀλέξης, ὁ ὁποῖος πέθανε τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἦσαν δὲ τώρα ὁ χονδρὸς παπᾶς, παπα - Γιάννης, ὁ παπα - Γιώργης πού εἶχε τὸν τίτλον οἰκονόμου, ὁ Ἰαχτοῖ παπᾶς, ὁ παπα - Χριστόδουλος, ὁ Χατζῆ παπᾶς, καὶ ὁ παπα - Γιαννοῦδης. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐκκλησία μας ὑπῆρχον καὶ ἀρκετὰ ἱερά θρησκευτικὰ προσκυνήματα ὡς καὶ ἱεροὶ χῶροι θυσιαῶν. Προσφιλέστερος ἱερός χώρος πού θὰ μᾶς μείνη ἀξέχαστος ἦτο τὸ ἱερὸν ἄλσος τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου μὲ τὰ αἰωνόδια δένδρα του καὶ τίς συναυλίες ὀδικῶν πτηνῶν. Ἔτερον προσκλήνυμα ἦτο τὸ ἐρειπωμένο ἐκκλησιάζι στὴν δάση τοῦ κάστρου τῆς Παληᾶς Πέτρας. Ἐώρταζε κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς μνήμης τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀποκεφαλιστοῦ στὶς 29 Αὐγούστου μὲ πολλοὺς προσκυνητὰς οἱ ὁποῖοι σενέρρευον ἐκεῖ μὲ τὰς ἀμάξιας των διὰ γὰ διανουκτερεύσουν μέσα στὸ δασῶδες ἐκεῖ περιβάλλον.

Ἦπῃρχεν καὶ ὁ λόφος τοῦ προφήτη Ἡλιοῦ, τὸ ἀγιασματάκι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Ντεκέ Ντερέ καὶ τρεῖς ἱεροὶ χῶροι, θυσιαῶν, στὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνον, στὸ Παληόκαστρον, καὶ στὸν χῶρον ἔξωθεν τῆς ἐκκλησίας.

ΠΑΙΔΕΙΑ

Ἡ παιδεία μας ἄργησε νὰ ῥθῆ ἐκεῖ στὰ ὄροπέδιά μας. Οἱ γονεῖς μας ἔμαθαν τὰ πρῶτα γράμματά τους σχεδὸν κατὰ τὸ σύστημα τοῦ κρυφοῦ σχολείου. Ἐκεῖ στὸν περίβολο τῆς ἐκκλησίας ὑπῆρχε μιὰ περιορισμένη αἴθουσα στὴν ὁποία πῆγαιναν μὲ τίς πλάκες τους γιὰ νὰ μάθουν ἀπὸ τὸν παπᾶ τὸ α, β, ἐν συνεχείᾳ τὸ Ὁκατήχη, τὸν Ἀπόστολον. Ἄς σημειωθῆ ὅτι οἱ πλάκες ἐκεῖνες ἦσαν κατάλευκες ἀπὸ πλάτη βουβάλου πάνω στὶς ὁποῖες ἔγραφαν μὲ κάρβουνο. Μόλις κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα δημιουργήθηκε ὀργανωμένο δημοτικὸ σχολεῖο. Ἔστεγάζετο εἰς τὸν δεῦτερον ὄροφον κτίσματος τῆς ἐκκλησίας ἡνωμένο μὲ τὸ καμπαναριό. Κάτωθεν αὐτοῦ ὑπῆρχον αἱ ἀποθήκαι τῆς ἐκκλησίας. Εἶχε δύο εὐρύχωρες αἴθουσες πού φοιτοῦσαν ἄνω ἀπὸ 150 παιδιὰ μὲ δύο διδασκάλους. Ἦπῃρχε στὸ ἰσόγειον τοῦ κτιρίου Παρθεναγωγεῖον μὲ μίαν διδασκάλισσαν.

Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον εἶχε πέντε ἐν ὄλιῳ τάξεις, ὑπῆρχε ὅμως καὶ μιὰ ἄλλη τάξις ἢ «προκαταρκτικὴ» λεγομένη καὶ τάξις τῶν Χατζήδων, ὅπου μικρὰ νήπια πηγαινοήρχοντο μὲ τίς πλάκες των κατὰ βούλησιν καὶ ἓνα καὶ δυὸ

χρόνια ἔως ὅτου ἦσαν πλέον εἰς θέσιν νὰ καταταχθοῦν εἰς τὴν πρώτην τάξιν τοῦ Δημοτικοῦ. Οἱ διδασκαλοὶ μας ἦταν γραμματοδιδάσκαλοι μὲ μικρὴν μόρφωσιν, σπάνιοι ἦσαν τότε οἱ διπλωματοῦχοι. Τὸ σύστημα τῆς διδασκαλίας μας ἦτο ἀλληλοδιδασκτικόν. Οἱ μεγαλύτεροι μαθηταὶ βοηθοῦσαν τοὺς μικροὺς. Στὴν μάθησίν μας ἀπαραίτητος συνεργὸς ἦταν καὶ ἡ βέργα τῆς κρανιαῆς στὰ χέρια τοῦ δασκάλου.

Ὀλόκληρα χρόνια δίδαξε στὸ χωριό μας ὁ δάσκαλος ὁ Χατζῆς (Χατζη-ανδρόνικος ἐκ Σκοπέλου). Τὸ ὄνομά του εἶχε μείνει σὰν συνώνυμο τοῦ παιδεία, «πῆγε στὸν Χατζῆ» ἔλεγαν γιατί ὁ Χατζῆς ἀφοῦ δασκάλευσε τοὺς γονεῖς συνέχισε τὴν διδασκαλία καὶ στὰ παιδιὰ των. Ἐπὶ ἀρκετὰ χρόνια δίδαξε τότε καὶ ὁ πετρηνὸς δάσκαλος Χρηστάκης, υἱὸς τοῦ παπα - Γιώργη. Μὲ ὀλίγα μὲν γράμματα, ἀλλὰ εἶχε ἐπιβάλλον στοὺς μαθητάς. Ἦταν καλὸς καλλιγράφος, ψάλτης τῆς ἐκκλησίας.

Ἦταν καὶ τουρκομαθὴς καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του εἶχαμε καὶ δύο τουρκάκια μαθητάς, τὸν Χαλῆλ τοῦ Πομάκ Ἀλῆ καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Μουντούρη Ἐμὶν Ἀγᾶ ὀνόματι Σουλεϊμάν. Αὐτοὶ ἐδιδάσκοντο συγχρόνως καὶ ἑλληνικὰ καὶ τουρκικὰ. Ἀρκετοὶ διδασκαλοὶ πέρασαν ἀπὸ τὸ χωριό μας μεταξὺ τῶν ὁποίων, ὡς ἐνθυμοῦμαι, ὁ Εὐστρατίου, ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ Οἰκονομίδης, ὁ Γεώργιος Παπαδόπουλος, ὁ μόνος τελειόφοιτος τῆς Μεγάλης Σχολῆς τοῦ Γένους ὁ ὁποῖος ἀργότερον ἐδίδαξεν καὶ εἰς τὸ ἡμιγυμνάσιον τῶν 40 Ἐκκλησιῶν. Τὸ 1908 ἀνγγέρθη μεγαλοπρεπὲς διώροφον Δημοτικὸν Σχολεῖον μας, δυστυχῶς ὅμως δὲν ἠμπορέσαμεν νὰ τὸ χαροῦμεν. Φοιτοῦν σήμερον ἐκεῖ τουρκόπαιδα.

Δ Ι Ο Ι Κ Η Σ Ι Σ

Τὸ χωριό μας αὐτοδιοικεῖτο ὅπως ἔλα τὰ χωριά τῆς ὑπαίθρου χώρας ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἄρχοντας τοῦ τόπου πού διεκρίνοντο διὰ τὴν δραστηριότητά των. Ἐξελέγοντο διὰ βῆθς εἰς ὀρισμένην συγκέντρωσιν ὅπως στὸ χωριό μας τὴν τρίτην ἡμέραν τοῦ Πάσχα μετὰ τὰς θυσίας εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς ἐκκλησίας. Ἐξελέγοντο δύο πρόεδροι, δεξιὸς καὶ ἀριστερὸς ἀπεκαλοῦντο δὲ οὕτω διὰ τὸ ἐξῆς ἔθιμον. Σὰν ἐξελέγετο ὁ πρόεδρος ἐλάμβανε θέσιν ἐπὶ καθίσματος εἰς τὸ κέντρον τῆς συνελεύσεως, ἐκεῖ ἐπισήμως καὶ παρουσία ὄλων τοῦ παρεδίδετο ἡ σφραγίδα τοῦ χωριοῦ, μεγάλη ἢ τιμὴ, ἦταν ὁ σφραγιδοφύλαξ τοῦ χωριοῦ. Σὰν ἐξελέγετο ὁ δευτερός ἐτοποθετεῖτο ἐπὶ καθίσματος ἀριστερὰ αὐτοῦ καὶ ἔτσι αὐτὸς ἦταν ὁ ἀριστερὸς (ἀντιπρόεδρος). Ἐκεῖ καθήμενοι πλησίον ἀλλήλων ἐδέχοντο τὰ συγκαλητήρια τῶν χωρικῶν. Ἐξελέγοντο καὶ οἱ ἐξ σύμβουλοι, ἕνας ἀπὸ κάθε συνοικία, οἱ φύλακες τοῦ χωριοῦ, ἀγροφύλακες, ἀμπελοφύλακες πού εἶχον τὸ δικαίωμα ὀπλοφορίας καὶ ὁ ὑπηρέτης τοῦ χωριοῦ, ὁ Κῆρυξ.

Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου ἦτο ὁ Μουντούρης — Ναχχιῆς

— ὑποέπαρχος. Γιὰ λόγους σκοπιμότητος ἐξελέγετο πάντοτε κάποιος καλοκάγαθος ἀγᾶς, μεγαλονοικοκύρης. Δὲν ἀντιπροσωπεύετο τὸ ἐπίσημον κράτος μὲ ἀντιπροσώπους, οὔτε τσανταριᾶς ὑπῆρχεν. Τὸ οὕτω ἀπαρτιζόμενον δικαιοκτικὸν συμβούλιον μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Μουντούρηγν εἶχε καὶ τὴν ἐξουσίαν πταισιματοδίκου, καὶ πολλάκις συνερχόμενον ἐκεῖ στὸ «κονάκι» ποῦ ἦτο καὶ καφενεῖον τοῦ δήμου (Κιὸγ Ντουκιανί) ἐξεδικάζοντο μικροῦποθέσεις καὶ παραπτώματα ἰδίως οἱ ἀγροζημιές, καταπάτησις γειτονικῶν συνόρων. Συνήθεις ἦσαν αἱ περιπτώσεις νεαρῶν ποιμένων ποῦ ἐξεδικάζοντο γύρω ἀπὸ τὴν ἐξαφάνισιν κανενὸς ἐριφίου ἢ ἀμνοῦ ἀπὸ ξένα κοπάδια. Οἱ νεαροὶ αὐτοὶ ἐξεδικάζοντο πάντοτε παρουσίᾳ τῶν γονέων των, ποῦ ἦσαν σεβαστοὶ νοικοκυραῖοι καὶ κτηνοτρόφοι. Στὰς δίκας αὐτὰς ὁ πολυλογᾶς Μουντούρης μας Ἐμὶν Ἀγᾶς ἐλάμβανε θέσιν τόσοσ τοῦ ἐπιτιμητοῦ ἀλλὰ καὶ κατηχητοῦ. Ἀφοῦ στηλίτευε τὸν νεαρὸν ἔνοχον γιὰ τὴν κακὴν αὐτοῦ πράξιν, ἐν συνεχείᾳ τὸν νουθετοῦσεν σὰν πατέρασ καὶ ὑπεδείκνυε τὸ θάροσ τῆσ μομφῆσ ποῦ μποροῦσε νὰ ἔχη ἢ διαγωγὴ του εἰς δλόκληρον τὴν οἰκογένειαν, τὸ σόι του. Ἐγνώριζεν καὶ μιὰ καὶ μόνον λέξιν ἐλληνικὴν «μόνιος» ὁμόνοια ποῦ ἐπανελάμβανε συνεχῶσ.

Μετὰ τὴν ἐκδίκασιν τῆσ ὑποθέσεωσ καθορίζετο ἡ τιμὴ τῆσ ἀποζημιώσεωσ καὶ ἐπιβάλλετο τὸ πρόστιμον, ὁ Τζεζᾶσ, ποῦ πλήρωνε ἐπὶ τόπου ὁ πατέρας ἴσωσ καμμιά τουρκικὴ λίρα ἢ ὅποια καὶ καταναλίσκετο ἐπὶ τόπου σὲ κεράσιατα, τὰ ἔξοδα τῆσ δίκησ τρόπον τινά. Ἡ δίκη τελείωνε χωρὶς ἄλλασ διαδικασίας, πρακτικὰ καὶ γραφειοκρατικὰσ διαδικασίεσ. Καὶ αὐτὰ μὲν ὡσ πρὸσ τὰ πταισίματα, σὲ περιπτώσεισ ὅμωσ ἐγκλημάτων ποῦ ἦσαν σπάνια ὁ ἔνοχος ἀφοῦ ἀπομονώνετο εἰς αἴθουσαν τοῦ κονακίου ἐστέλλετο συνοδείᾳ τσανταριμάδων ὅπωσ ἐκδικασθῆ στὰ δικαστήρια τῆσ ἐπαρχίασ Καζά τῶν 40 Ἐκκλησιῶν, ἢ εἰς τὸ ἐγκληματικὸ δικαστήριον τῆσ πόλεωσ Χαφσᾶσ τῆσ Ἀδριανουπόλεωσ ὅπου ἦσαν καὶ αἱ φυλακὲσ βαρupoινιτῶν.

Θέματα ἐκκλησιαστικὰ καὶ οἰκογενειακὰ εἰς τὸ περιεχόμενον, ὅπωσ διαφορὲσ μεταξὺ ἀνδρογύνων, διαπληκτισμοὶ στὴν οἰκογένεια διὰ κληρονομικὰ θέματα διαζύγια κλπ. ἐξεδικάζοντο ἀπὸ τὴν Μητρόπολιν. Ἐνας σοφὸσ νεαρὸσ ἀρχιμανδρίτησ κατέφθανε στὸ χωριὸ κατόπιν ἐκκλήσεωσ καθάλα στὸ ἄλογὸ του συνοδευόμενοσ ἀπὸ τσανταριᾶ καὶ τότε μὲ τὴν συμπαράστασιν ἱερέων καὶ προυχόντων ἔδιδε τελεσιδίκουσ ἀποφάσεισ σὲ ὅλεσ τίσ διαφορὲσ μεταξὺ τῶν ἀντιδίκων. Μὲ τὰ προνόμια του αὐτὰ ὁ ραγιάσ βάδισε τὸν δρόμιον του ὡσ φυλετικὴ ὄντοτήσ μέσα στὸ κράτοσ τοῦ μισαλλοδόξου Ἰσλάμ.

Δὲν ἐπεστρατεύετο καὶ αὐτὸ συνέτεινεγ εἰς τὴν πληθυσμακὴ αὐτοῦ αὔξησιν, ἢ οἰκογένεια ἔμενε ἀραγῆσ δικαιουμένη μὲ τὸ πατριωτικὸν σύστημα μὲ τὸν γενάρχηγ ἐπὶ κεφαλῆσ, αὐστηρὸν κριτὴγ τῶν οἰκογενειακῶν θεσμίων. Ἡ οἰκογενειακὴ ἐστία ὑπῆρξεν πιστὸσ τηρητῆσ τῶν ὁσίων τοῦ γένουσ μας. Μεγάλα ἦσαν αἱ οἰκογένεια τότε, ἀγνωστέσ ἦσαν αἱ μεταναστεύσεισ σὲ ξένεσ χώρεσ. Τὰ μέλη τῆσ οἰκογενείασ ἐκ τοῦ αὐτοῦ οἰκογενειακοῦ δένδρου σχηματί-

ζαν πατριές (σόγια) ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ὑπῆρχεν πάντοτε ἓνας σεβαστὸς Λαέρτης ἢ Ἀλκίνοσ.

Σχέσεις μετὰ τῶν Τούρκων

Αἱ σχέσεις μας με τοὺς συνοίκοις Τούρκους στὰ χωριά στὴν ὑπαιθρον χώραν, ἦσαν καλαὶ καὶ φιλικαὶ εἰς ἔπακρον δὲ εἶχε καλλιεργηθῆ τὸ αἶσθημα τῆς καλῆς γειτονιάς. Γεῖα σου γείτονα (κοιμοῦ) ἦταν ὁ σύνθηθς χαιρετισμὸς. Θέματα φυλετικὰ ἢ θρησκευτικὰ δὲν συνεζητοῦντο, ὁ καθεὶς εἰς τὸ στρατόπεδόν του ἦταν ἀφοσιωμένος εἰς τὸ ἔργον τῆς ἡμέρας πρὸς πορισμὸν τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ὁ ἀγρότης, ὁ ἐργάτης, ὁ διατέχνης. Ἡ πείρα τῆς συμδιώσεως διὰ μέσου τοῦ χρόνου ὑπῆρξεν ὀδηγὸς ἀλάνθαστος εἰς τὴν ὀρθὴν κατεύθυνσιν καὶ συμπεριφορὰν τῶν δύο αὐτῶν ἀλλοθρήσκων ὁμάδων. Εἰς τὸν σκληρὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς ἂν ὀρισμένοι θεσμοὶ μᾶς χωρίζαν ἄπειροι ὅσοι μᾶς ἤγνωαν ὡς ἀνθρώπους, ὡς πλάσματα τῆς κοινωνίας, κοινὴ γὰρ ἡ μοῖρα. Συμμεριζόμεσταν τίς χαρὲς καὶ λύπες ὁ εἰς τοῦ ἄλλου. Σὲ περιπτώσεις ἀτυχήματος σὲ ἄτομον, σὲ ζῶον, σὲ θάνατον ὁ γείτονας ἦταν πρῶτος πού θὰ κατέφθανε, συμπαραστάτης καὶ βοηθός, ἔργῳ καὶ λόγῳ χωρὶς νὰ ὑπάρχη φράγμα οἰοδήποτε. Ὁ ἀνθρώπινος πόνος ὅπως καὶ ἡ χαρὰ ἦταν ὁ συνδετικὸς κρίκος στὴν ζωὴ τῶν συνανθρώπων μας.

Ὅταν εἴμασταν μαθητοῦδια στὸ δημοτικὸν σχολεῖο στὸ χωριὸ ἓνα ἀπὸ τὰ καθήκοντά μας ἦταν νὰ λέμε τὸν Ἀπόστολο στὴν ἐκκλησία τίς Κυριακὰς καὶ νὰ διαδάζουμέ τὸ Ψαλτῆρι ἀνὰ δύο στὰ λείψανα τῶν θανόντων.

Δὲν ἦτο σπάνιον τὸ φαινόμενον νὰ βλέπουμε τουρκάλες νὰ προσφέρουν κερὶ καὶ λιβάνι κατὰ τὸ χριστιανικὸν ἔθιμον σὲ θανοῦσα γειτόνισσά των καὶ νὰ μοιρολογοῦν τὸν πρόωρον θάνατόν της καὶ τὴν τύχην τῶν μικρῶν ὀρφανῶν της.

Δὲν ἔλειπαν τάματα καὶ ἀφιερώματα τῶν συνοίκων Τούρκων, διὰ μεσαζόντων, πρὸς τὴν μεγαλόχαρη Παναγίαν τῆς Πέτρας τὴν θαυματουργό, τὸν δεκαπενταύγουστο. Ἡ συρροὴ χιλιάδων προσκυνητῶν, ἀσθενῶν, φρενοβλαβῶν ἀπὸ μέρη μακρυνά, ἀπὸ τὰ χωριά, ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ 40 Ἐκκλησίας ἔκαμε μεγάλην αἶσθησιν εἰς τοὺς Τούρκους τῆς περιοχῆς μας, ἰδίως δὲ εἰς τὴν μικρὰν μειονότητα τῶν δέκα πέντε οἰκογενειῶν πού ζοῦσαν μέσα στὸν χριστιανικὸν κόσμον χωρὶς σχολεῖον καὶ θρησκευτικὸν ἀρχηγόν. Αὐτοὶ ἀπὸ μικρὰ παιδιὰ ἦσαν μεμνημένοι μετὰ τὴν ζωὴν μας παρακολουθοῦσαν τὰς θρησκευτικὰς μας παραδόσεις καὶ θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ λειτανίας ἐν ὄρα ἀνομβρίας.

Ἡ Θεομήτωρ ὡς προστάτης ἀγία τοῦ χωριοῦ ἔχαιρε μεγάλης ἐκτιμῆσεως καὶ σεβασμοῦ ἐκ μέρους αὐτῶν ὡς ἡ Μεχρέμ Ἀννά (Μήτηρ ἐλέους).

Στὶς ἑορταστικὰς ἐκδηλώσεις μας σὲ ὑπαίθρια συμπόσια, δημοσίους χοροὺς στὸ βορροδῶδὴ ὄψικια μας, στὶς πάνδημες θυσίαις μας καὶ αἱ συγκεντρώσεις μας σὲ κλειστοὺς οἰκογενειακοὺς κύκλους, ἀρραβῶνες, γάμους καὶ ὀνομαστικὰς ἑορ-

τάς ἐδημιουργείτο μιὰ χαρούμενη πολιτισμένη ἀτμόσφαιρα, ἕνας τρόπος ζωῆς ἁρμονικός μεταξύ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου. Καὶ αὐτὸ ἦτο ἄγνωστον στὴν κοινωνία τοῦ τουρκικοῦ στοιχείου.

Ἐκεῖ καὶ στὰ πλουσιώτερα χωριά ἡ ζωὴ περνοῦσε μὲ ἀνία, ἄχαρη χωρὶς ἐκδηλώσεις, κλειστὴ πίσω ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ τοιχώματα καὶ καφάσια, γνώρισμα λαῶν τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς.

Ὁ βίος καὶ ἡ πολιτεία τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου εἶχε τὰς πηγὰς τῆς στὸν ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμὸν τῆς ἀθάνατης Ρωμοσύνης, ποὺ εἶχε τὴν δυναμικότητα νὰ ἀνασυνταχθῇ ἔπειτα ἀπὸ μαῦρα χρόνια δουλείας καὶ νὰ ἀναδημιουργήσῃ τὴν νέαν αὐτὴν ζωὴν εἰς τὰ ἀπόμερα ἐκεῖνα ὁροπέδιά μας δημιουργώντας ταυτόχρονα καὶ μιὰ μικροσκοπικὴ ἀγροτικὴ δημοκρατία Πέτρας καὶ Σκοπέλου αὐτοδιοικουμένην ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν κραταιῶν καὶ πολυχρονεμένων Σουλτάνων τῆς μακαρίας Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Δυστυχῶς τὸ καθεστῶς αὐτὸ τῆς ἁρμονικῆς συμδιώσεως τῶν δύο λαῶν μας τὴν ἀλματώδη πρόοδον τῆς Ρωμοσύνης ἀσυναγωνίστου εἰς τὸν κοινωνικὸν καὶ ἐμπορικὸν στίβον ἰδίως μετὰ τὴν ἐπέμβασιν τῶν ἀντιζήλων μεγάλων δυνάμεων ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ τῆς Τουρκίας τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἐφθόνησε καὶ ἐπεδουλεύθη νὰ ἐξοντώσῃ μιὰ τάξιν φανατικῶν Νεοτούρκων Σωδινιστῶν μὲ μόρφωσιν εὐρωπαϊκὴν καὶ δὴ γερμανικὴν.

Καὶ εἰς τὴν προσπάθειάν των αὐτὴν τὴν μὲν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν κατεκερμάτισαν μὲ τὰ γεγονότα τῶν Βαλκανικῶν πολέμων ἐμᾶς δὲ ἐν καιρῷ μετὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον ἐξετόπησαν ἔπειτα ἀπὸ ἀνηκούστους διωγμούς, ἐκτοπισμούς χωρίων ἐν καιρῷ χειμῶνος, πορείας πείνης, ἐργατικά τάγματα θανάτου ὅπου ἐθέριζεν ἡ δυσεντερία. Καὶ ὅλα αὐτὰ τῇ ἀνοχῇ καὶ συμπράξει καὶ τῶν δύο ἀνισχύρων γερμανῶν στρατηγῶν συμμάχων των Φὸν Ντέρ Γκίλτς καὶ Λίμαν Φὸν Σάντερς. Αὐτὸ ἦτο τὸ ἔγκλημα τοῦ αἰῶνος.

Τὸ ὄμορο ἀδελφὸ χωριὸ Σκόπελος

Τὸ γραφικὸ χωριὸ τοῦ Σκοπέλου ἦταν ξαπλωμένο χειλικὰ στοὺς πρόποδες τῆς Ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ὄγκου τοῦ κάστρου τοῦ Σκοπέλου, κάτω ἀπὸ τίς δαντελωτές ἐπάλξεις τοῦ φρουρίου αὐτοῦ, μὲ τοὺς γραφικοὺς ἀνεμομύλους στὰ πρόθυρά του.

Ἦτο κτισμένο ἀκριβῶς ἔναντι τοῦ χωρίου τῆς Πέτρας μας ποὺ ἦτο καὶ αὐτὸ κτισμένο στοὺς πρόποδας τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῶν βραχιδῶν λόφων τῆς τραγασιάς καὶ τοῦ Παληόκαστρου.

Ἡ ἀπόστασις μεταξύ τῶν δύο χωρίων ἦτο περίπου 8 χιλιόμετρα ὅπου ἦσαν οἱ ἀμπελώνες τῶν δύο χωρίων μὲ ὀπωροφόρα δένδρα καὶ πλούσια γόνιμη γῆ διὰ σπαρτά.

Στὶς σκοτεινὲς ἑραδὺς ἐφαίνοντο καθαρὰ τὰ φῶτα τῶν σπιτιῶν καὶ οἱ

καλοὶ χωρικοὶ θὰ ἠμποροῦσαν νὰ συνεννοοῦνται ἀνετα ἂν εἶχαν γνώσεις ὀπτικοῦ τηλεγράφου.

Ὁ Σκόπελος ἦτο πανάρχαιο χωριὸν **ΕΣΚΙ ΠΟΛΟΖ** τὸ λέγαν οἱ Τούρκοι (ἔσκι = παλῆ) μὲ πληθυσμὸν 2.500 περίπου κατοίκων. Εἶχε καὶ τοὺς ἀγάδες του σὲ σεβαστὸ συνοικισμὸ οἱ ὁποῖοι ὅμως τὸ ἐγκατέλειψαν κατὰ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Δὲν ὑπῆρχε ὡς λέγεται τὸ πνεῦμα καλῆς γειτονίας μεταξὺ τῶν εὐεξάπτων μὲν ἀλλὰ καλῶν ἐκείνων γειτόνων μας.

Κατεῖχε τὴν ἔδρα τοῦ ἐπάρχου, ἦτο **ΜΟΥΔΟΥΡΑΙΚ** μὲ ἔπαρχο **ΜΟΥΔΟΥΡΗ** ὑποδεικνυόμενον ἀπὸ τοὺς ἀγάδες τοῦ χωριοῦ. Μὲ τὴν ἀποχώρησιν ὅμως τοῦ τουρκικοῦ χωριοῦ ὁ τίτλος τοῦ ἐπάρχου ἐδίδοτο ἐπὶ ἀρκετὸν χρονικὸν διάστημα εἰς χριστιανοὺς ἄρχοντας μεγαλοκτηματίας, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος μας ἐθεωρήθη σκόπιμον ἀπὸ ἀμφότερα τὰ χωριά ὅπως μεταφερθῆ ὁ τίτλος εἰς τὴν Πέτρα μας ὅπου διεσώθησαν 15 περίπου Τουρκικὲς οἰκογένειες μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ 4 - 5 καλοστεκούμενοι οἰκονομικῶς σοβαροὶ καὶ συνετοὶ γέροντες κατάλληλοι γιὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπάρχου **ΜΟΥΔΟΥΡΗ** καὶ ἔστω πρὸς τὴν τιμὴν οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ στάθηκαν ἀλληλέγγυοι παρὰ τὸ πλεον τῶν γειτόνων τῶν χριστιανῶν κατὰ τοὺς τελευταίους διωγμοὺς παρὰ τὰς μομφὰς ἐναντίον τους.

Ἐκκλησιαστικῶς σὲ χρόνια Βυζαντινὰ ὁ Σκόπελος ἦτο ἐπισκοπή. Ὁ ἐκάστοτε ἐπίσκοπος ἔφερε τὸ ὄνομα (Ἐπίσκοπος Σκοπέλου) ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Ἀδριανουπόλεως. Καίτοι ἐπὶ αἰῶνας κατηργήθη ἡ ἐκδρομὴ αὐτὴ διεσώθη ὁ τίτλος ὁ ὁποῖος μετεβιβάσθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας εἰς τὸν Ἐπίσκοπον τῆς πόλεως τῶν 40 Ἐκκλησιῶν.

Ὁ Σκόπελος ἦτο ἕμπορο νοικοκυρεμένο χωριὸν μὲ εὐρωστὴ οἰκονομία. Δεκάδες ἦσαν τὰ ὄνοματὰ τῶν Μεγάλων νοικοκυραίων ποὺ εἶχαν βαρῦτητα καὶ σεβασμὸν ἐκ μέρους τῆς μεγάλης ἐκείνης κοινωνίας ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν Τουρκικῶν Ἀρχῶν. Ἦσαν οἱ στυλοβάται καὶ ἄρχοντες τοῦ τόπου. Σκοπελινὸς ἦτο ὁ τροφοδότης εἰς κρέας τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κατὰ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Διατηροῦσε ὀλοκλήρους ἀγέλας ζῶα σὲ βοσκοτόπια ποὺ ἐνοικίαζεν ἀπὸ τὰ πρὸς δυσμὰς τουρκικὰ τσιφλίκια καὶ γύρω χωριά ὡς καὶ εἰς τὴν περιοχὴ τῆς Πέτρας μας. Ὅπως οἱ Πετρινοὶ οὕτω καὶ οἱ Σκοπελινοὶ ἦσαν κατὰ πρῶτον γεωργοί, ἐν συνδυασμῶ εἶχαν καὶ μεγάλη κτηνοτροφία. Ἀρκετὲς οἰκογένειες Σκοπελινῶν ἐμπορευομένων ἦσαν ἐγκατεστημένοι εἰς 40 Ἐκκλησίας καὶ Ἀδριανουπόλιν. Τὰ δύο ὅμορα χωριά μας μέχρι τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος δὲν εἶχον διαχωριστικὰ σύνορα μεταξὺ τῶν κοινοτικῶν τῶν περιοχῶν. Εἶχον ἀμφότερα ἀπὸ κοινοῦ μεγάλην μερίδα τοῦ λέοντος ἀπὸ τὸν καρπερὸν καὶ εὐφορὸν ἐκεῖνο κάμπο μὲ ἑκτάσιν 5.000 περίπου τετραγωνικῶν μέτρων ἀροσίμου γῆς, βοσκοτόπια καὶ δασώδεις ἐκτάσεις πρὸς βορρᾶν. Ἀπίστευτο θὰ φανῆ γιὰ ἔσους δὲν μᾶς γνώρισαν πάντως ὅμως αὐτὸ εἶναι ἀληθές. Μέσα σ' αὐτὸ τὸν τεράστιον χώρον ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῶν δύο χωριῶν μας ζοῦσε

καί ἐκινεῖτο ἄνετα αὐτοδιοικούμενος ἔχαιρεν κάποιας σχετικῆς ἐλευθερίας.

Τὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ κάμπου ἦτο δικόν του ἦτο ἰδιοκτησία του τῶν δύο χωριῶν, ἦτο μιὰ μικρὴ χριστιανικὴ δημοκρατία μὲ ὄλα τὰ γνωρίσματα τῆς φυλῆς καὶ θρησκείας των, εἰς ἱερὰ προσκυνήματα τοῦ παρόντος καὶ ἄπειρα τεκμήρια τοῦ παρελθόντος.

Πόθος μεγάλος καὶ μυστικὴ ἐλπίδα τῶν εὐπορούντων τάξεων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος τῆς παρελθούσης ἐκείνης ἐποχῆς ἦτο τὸ ἱερὸν προσκυνήμα εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους, παρ' ὅλους τοὺς κινδύνους πού ἐπεφύλασσε τὸ ταξίδι ἐκεῖνο τότε διὰ ξηρᾶς ἢ διὰ θαλάσσης, ὁ τίτλος τοῦ ΧΑΤΖΗ ἦτο ἓνα εὐπρόσδεκτο τιμητικὸ γνώρισμα. Εἶχε ἀρκετοὺς χατζῆδες ὁ Σκόπελος. Χατζῆς (Χατζηανδρόνικος) ἦταν καὶ ὁ Σκοπελινὸς δάσκαλος τοῦ χωριοῦ τῆς Πέτρας μασ στὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος πού δίδαξεν δύο κατὰ συνέχειαν γενεὰς πρῶτον τοὺς γονεῖς καὶ ἔν συνεχείᾳ τὰ παιδιὰ των.

Καίτοι ὑπῆρχε ἑλλειψὶς ἐκπαιδευτικῶν κέντρων γιὰ τὰ ἀγροτόπαιδα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, στὸ Γυμνάσιον τῆς Ἀδριανουπόλεως πάντοτε ἀντιπροσωπεύετο ὁ Σκόπελος ὡς καὶ εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν Χάλκης.

Σκοπελινὸς ἦταν ὁ πρῶτος Δομέστιχος τῶν Πατριαρχείων Κωνσταντινουπόλεως στὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος μασ ὁ Κωνσταντῖνος Σαβδόπουλος. Ἀπὸ τὸν Σκόπελο εἶχε τὴν καταγωγὴν του καὶ ὁ ἄριστος ἐκπαιδευτικὸς τῆς Πέτρας μασ ἦτο ὁ Γεώργιος Σαβδόπουλος. Ὁ πατέρας του εἶχεν ἔλθει ὡς ἐσώγαμβρος εἰς ἐκλεκτὴν οἰκαγένειαν κατὰ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος μασ, εἶχεν ὑπηρετήσῃ σὰ πρῶτα του χρόνια ὡς διευθυντὴς τῶν Ἀστικῶν Σχολῶν τῶν 40 Ἐκκλησιῶν, τὰ ὅποια σχολεῖα συμπεριελάμβανον καὶ τὴν Α' τάξιν γυμνασίου. Τὸ 1885 - 1887 ἔπειτα ὑπηρετήσεν εἰς τὸ Γυμνάσιον Ἀδριανουπόλεως ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη γιὰ νὰ ἐπανεέλθῃ καὶ πάλιν εἰς τὸ ἡμιγυμνάσιον τῶν 40 Ἐκκλησιῶν τὸ 1910 ὅποτε ὑπῆρξε καὶ δάσκαλος τοῦ γράφοντος, ἕως τὸ 1912.

Ἡ Ἐκκλησία, τὸ Σχολεῖο, ὁ πανηγυρισμὸς τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐπάνω στὸ κάστρο καὶ ἄλλα προσκυνήματα.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ ἦτο ἀφιερωμένη εἰς μνήμην τῆς Ἁγίας Κυριακῆς.

Ἦτο ἓνα παμπάλαιο κτίσμα σὲ σχῆμα Βυζαντινῆς Βασιλικῆς Ἐκκλησίας πού σου θύμιζε μεσαίωνα μὲ τὴν βαρειά του οἰκοδομήσιμο ξυλεία του πελεκημένη ἀπὸ χέρι μὲ σκεπαριὰ.

Εἶχε ἕξω νάρθηκα μὲ ἔδρανο ὅπου ἐβλεπε παλαιὰ ἀντικείμενα πού εὕρισκαν οἱ καλοὶ χωρικοὶ στὰ χωράφια του κομμάτια μαρμάρων κολοβομένα σὲ ἐπιγραφὰς πῆλινα εἶδη οἰκιακῆς χρήσεως.

Ἐντὸς τοῦ περιβάλλου τῆς ἐκκλησίας ἦτο τὸ σχολεῖο Μικτὸ Δημοτικὸ μὲ δύο δασκάλους.

Τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης τῆς Ἁγίας Κυριακῆς δὲν πανηγύριζε τὸ χωριὸ ἐπεφύλασεν ἐντυπωσιακὸ πανηγυρισμὸ γιὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου πάνω στὸ Κάστρο, μὲ πάνδημον ἱεροτελεσίαν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ χώρου τῶν θεμελίων τῆς ἐκκλησίας τοῦ Τροπαιοφόρου Μεγαλομάρτυρος Ἁγίου Γεωργίου προστάτου Ἁγίου τοῦ Φρουρίου.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὅλοι οἱ δρόμοι ἀπὸ τὰ γύρω χωριά ὀδηγοῦσαν εἰς τὸν Σκόπελον.

Ἡμέρα ἀνοιξιατικῆ, χαρὰ Θεοῦ μὲ τὰ σπαρτὰ στὸν ἀνθὸ τους καταπράσινος τάπητας στὰ ἀμπέλια ὄλη ἡ φύσις χαρωπὴ.

Καὶ ἔδλεπες στοὺς δρόμους μέσα σὲ πράσινα χωράφια ὀμάδες - ὀμάδες πανηγυριστάς, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιά νὰ ἔρχωνται πρὸς τὸ χωριὸ ντυμένοι στὰ πολύχρωμα γιορτινά τους, ἄλλοι μὲν πεζοί, ἄλλοι καθάλα στὰ ἄλογά τους, καὶ ἄλλοι μὲ ἀμάξια τίς ξακουστὲς κουρκούγιες μὲ τὰ πολύχρωμα φανταχτερὰ καλύμματά τους.

Ἡ ἀνάβασις στὴν ἀπότομη πλευρὰ τοῦ κάστρου ἦτο προβληματικὴ καὶ ὅμεις κανεὶς δὲν ὑστεροῦσε στὸν ἄθλον αὐτὸν ἐκτὸς ἀπὸ γέροντας ποὺ εἶχαν καὶ αὐτοὶ μὲ τὴν σειρὰ τους πολλὰς φορὲς ἀνεβῆ.

Ἄξιζε πράγματι τὸν κόπο νὰ γνωρίσῃ κανεὶς τὸν ὄγκο αὐτὸ μὲ τὰ κάστρα του. Ἡ θεὰ ἀπὸ τὸ ὕψος ἐκεῖνο ἦτο φαντασμαγορικὴ, ἀπέραντους δρίζοντας. Καταπράσινος κάμπος δυτικὰ μέχρι αὐτῆς τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐν αἰθρία. Δάση, κακοτράχαλα βουνὰ πρὸς βορρᾶν καὶ μιὰ λευκὴ λωρίδα ποὺ ξεκινοῦσε ἀπὸ τὸν ὄγκον αὐτὸν πρὸς ἀνατολὰς πρὸς 40 Ἐκκλησίας ἦταν ὁ ποταμόσμιος Τεκὲ Ντερέ. Σὺν φυσικὸ ὄριο μεταξὺ κάμπου καὶ βουνοῦ.

Κατάπληκτος ἔμεινε ἐλέποντας τὰ ἐρειπωμένα ἐκεῖνα κάστρα μὲ τὸν ὄγκο τους.

Ἔργον ἀνθρωπίνων χειρῶν, τὸ ὕψωμα ἐκεῖνο!

Πύργοι ἐρειπωμένοι ἐπάλλξεις μὲ τίς πολεμίστρες των δεξαμενὲς τεράστιο οἰκοδομήσιμο ὕλικὸ ἀπὸ πέτρες, πλίθους καὶ ἀσβεστοκονίαμα (χοροζάνι) σκορπισμένα παντοῦ. Γυμνὰ τὰ θεμέλια τῆς ἐκκλησίας του.

Μὲ σφιγμένη τὴν καρδιά ἀναπολοῦσε στὸ παρελθόν, ξαναζοῦσες τὰ παλιά, τὴν ἱστορία τῶν προγόνων σου.

Ἦτο ἓνα ἀναβάπτισμα στὸν ὑπόδουλο ραγιᾶ, στὰ πεπρωμένα τῆς φυλῆς τοῦ γένους του.

Ἐπιβλητικὸς ἦτο ὁ ἑορτασμὸς γύρω ἀπὸ τὰ θεμέλια τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου ναοῦ. Ἐνα πλῆθος προσκυνητῶν ἐνδεδυμένον μὲ τὰ πολύχρωμα ἑορταστικά των ἐνδύματα, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιά παρακολουθοῦσαν μὲ πίστιν καὶ εὐλάβειαν τὴν ἱερὰν ἀκολουθίαν.

Οἱ φαλμωδιὲς τῶν ἱερέων καὶ καλιφῶνων φαλτῶν στὸ ὕψωμα ἐκεῖνο μεταξὺ τῶν πύργων καὶ τῶν ἐπάλλξεων.

Ἄθελα ὁ λογισμὸς σου πήγαινε στὰ χρόνια ἐκεῖνα τὰ παλγὰ.

Πόσας μεγαλοπρεπείς ἐπετείους ἐορταστικὰς δὲν θὰ ἐγνώρισε τὸ ἐκκλησάκι αὐτὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου προστάτου Ἁγίου τοῦ φρουρίου. Μὲ βυζαντινὰς στρατιωτικὰς πομπὰς θὰ ἀντηχοῦσαν οἱ σάλπιγγες καὶ τὰ παραγγέλματα στὴν προσπέρασι τῶν ἐπισήμων ἀρχῶν, τῶν ἀνωτέρων βαθμούχων τοῦ φρουρίου τῆς ἐπισήμου δοξολογίας ὅπου ἀναπέμποντο δεήσεις ὑπὲρ τῆς Θεοσώστου Αὐτοκρατορίας ὑπὲρ τῶν Θεοφυλάκτων Αὐτοκρατόρων ἡμῶν. Χρόνια πέρασαν, ἕνας τρομερὸς σεισμὸς ἰσπέδωσε τὰ πάντα, καὶ νὰ τώρα ἐμεῖς ἐκεῖ, ὡς ἐκ θαύματος συνεχίζομεν τὴν αὐτὴν ἱεροτελεσίαν δεόμενοι τώρα ὑπὲρ τοῦ Παναγιωτάτου Πατριάρχου ἡμῶν. Πόσο ἔλλαξαν οἱ καιροί. Σὰν τέτοιες ὥρες ὁ ραγιαῖς αἰσθανόταν μιὰ ἀπολύτρωσι ἀπὸ τὰ δεσμά του, ἔπρεπε νὰ ξεφαντώσῃ καὶ στὸ ξεφάντωμά του αὐτὸ φαινόταν ὅλη ἡ ψυχικὴ του ἀνωτερότης, ὁ ἱστορικός του κόσμος, ἡ νοικοκυρωσύνη του, ἡ ἀρχοντιά του. Οἱ καταβολὲς ἐκείνες ποὺ ἐπέζησαν τοῦ σκότους τῶν αἰώνων.

Ποτὲ δὲν θὰ ξεχάσω τὴν ἐντυπωσιακὴν εἰκόνα ποὺ παρουσίαζεν ἡ σκητὴ ἐκείνη τῆς ἱεροτελεσίας στὸ ὕψος ἐκεῖνο μιὰ ἀνοιξιὰτικὴ ἡμέρα.

Ἕνας κόσμος ὁμορφος χαρούμενος ντυμένος στὴν γραφικὴ του ἐορταρινὴ στολὴ συνοστίζετο στὰ θεμέλια γύρω τῆς παληᾶς ἐκείνης ἐκκλησίας νὰ ἀνάψῃ τὸ κερὶ του, νὰ προσκυνήσῃ τὸ σεπτὸ εἰκόνημα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου.

Λεβεντόκορμα παλληκάρια εὐσταλεῖς ἄνδρες καὶ γυναῖκες γεμᾶτες ζωντάνια σὲ ἕνα κλίμα ἐκεῖ ὄρεινὸ ὑγιεινὸ ἀπηλλαγμένη ἀπὸ ἐλώδη μᾶσματα.

Ἐβλεπες ἐκεῖ χωριατοπούλες ὁμορφες καὶ χαριτωμένες μὲ καλλιγράμμη κορμοστασιά, ὅλο ζωὴ καὶ χάρι ποὺ δὲν θὰ ὕστεροῦσαν σὲ ἐμφάνισι καὶ αὐταρέσκεια ἀπὸ τὰς βυζαντινὰς ἐκείνας ἀδελφὰς των μὲ τὰς πολυχρῶμους ἀμφιέσεις των ἀπὸ ἀτλάζι, τζαμφὲς μεταξωτά, καὶ ποικίλα κοσμήματα χρυσὰ καὶ ἀσημένια.

Φαρδὺ ἦταν τὸ φουστάνι μὲ διπλὲς πιέτες πρὸς τὰ ἄνω στρωτὸ στοὺς γοφούς, πάνω σὲ ἐσωτερικὸ θαιμακὰ καὶ ὁ σχετικὸς μαίανδρος ἢ τεθλασμένη γραμμὴ μὲ κατιφὲς γύρω ἄνω ἀπὸ τὴν κάτωθι περίμετρο λευκὸ ἦτο τὸ μουσοφούστανο μὲ φαρδεῖὰ ἄσπρη δαντέλλα.

Τὸ πολκάκι στητὸ στὸ σῶμα, μὲ ἐμφανίσεις καμπυλότητος κλειστὸ στὸν λαϊμὸ ποικιλίμενο τεχνικὰ μὲ δίπλες κάθετες καὶ ὀριζόντιες ποικιλίμενες μὲ ἐγχρωμὴ κορδελλίτσα κατὰ τὴν ἐμπνευση τῆς τεχνίτρας. Δαντέλλα καὶ στὸ κάτω περιθώριο.

Στενά τὰ μανίκια κάτω στὸν καρπὸ μὲ μπιμπίλες ποὺ φάρδαιναν πρὸς τὰ ἄνω γιὰ νὰ καταλήξουν στοὺς ὤμους (μὲ πομπέδες) σὲ σχῆμα στρογγυλὸ παὺ μόνον μιὰ καλὴ τεχνίτρια θὰ μπορούσε νὰ δώσῃ τὸ σχῆμα αὐτὸ ὡς καὶ τὴν σταθερότητα πρὸς συγκράτησιν τοῦ σχήματος ἐκείνου. Ζώνη χρωματιστὴ μὲ ἀσημένια ἐμφανίστημη πόρπη.

Τὸ στόλισμα τῆς κεφαλῆς ἦτο σωστὸ κομψοτέχνημα μὲ τὴν ἀπαράμιλλη

ἐκείνη πέτρινη τουρλούπα ἀφεύκτως βυζαντινὸν κατάλοιπον μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ ὑπῆρχον καὶ πλούσιες σὲ ἐμφάνισι πλεξοῦδες ποὺ κατέλλησαν σὲ φούντες δεμένες μὲ φιλὸ κορδελλάκι. Οἱ πλεξοῦδες ἦσαν τότε κρυφὸ καμάρι τῆς γυναίκας τῆς ἐποχῆς μας.

Μαντήλι μεταξωτὸ ἢ μάλλινο κατὰ προτίμησιν καφέ, διπλωμένο σὲ τρίγωνον σκέπαζε τὸ κεφάλι καὶ τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἀφοῦ περνοῦσαν ἀπὸ τὸν τράχηλον ἐφηνιόζοντο στὰ πλάγια τοῦ μὲ καρφίτσες. Ἦσαν δὲ οἱ καρφίτσες ἐκεῖνες μεγαλύτερες (περώνες) μὲ ἐπίχρυσον ἀργυρὰ ἢ ἐγχρωμα κεφάλια. Καὶ ἔπειτα τὰ σατσάκια (σατσάκι μέτωπο). Τὰ σατσάκια ἦταν πλεκτὲς λουρίδες ἀπὸ χρυσὸ ἢ ἀσῆμι μὲ προεξοχές σχεδίου στὴν ἐπιφάνειά των ἐπεξεργασμένες μὲ ἐγχρωμίες πούλιες καὶ μικρομαργαριτάρια στόλιζε τὸ μέτωπον καὶ τὰ πλάγια γιὰ νὰ χαθοῦν τὰ ἄκρα των πίσω κάτω ἀπὸ τὶς πλεξοῦδες.

Ὀλίγα ἀπὸ τὰ μαλλιά τῆς κοπέλλας ἐφαίνοντο νὰ πέφτουν στοὺς κροτάφους σὰν ἀφέληες. Καὶ τώρα πάνω στὸ κεφάλι προσηρμοσμένα μὲ περώνες ἦσαν ἕνα πλῆθος ἀπὸ μικροκοιμφοτεχνήματα καὶ στολίδια οἰκογενειακὰ κειμήλια μὲ πρῶτον καὶ καλύτερον τὸ πρόσφατον ἀγοραστὸν λουλουδιῶν δῶρον τοῦ γαμβροῦ. ἦταν αὐτὸ ἕνα κοιμφοτεχνήμα μὲ θάσι κόκκινη καντιφὲ μὲ ἐπίχρυσον δεσίματα, ἀπὸ τὸ ὅποιον ἐπεφταν φιλάρεσκον τρία ἐπίχρυσον ἐλάσματα στὸ δεξιὸ κρόταφον.

Ἀσημένια ἢ ἐπίχρυσον ἦσαν τὰ σκουλαρίκια κρεμαστά.

Μιά ἢ δύο σειρὲς φλουριά μὲ τούμπλα στὴν μέση (Μπουρλιές) κοσμοῦσαν τὸ στῆθος τῆς νέας μας ἢ γιορτάνι βυζαντινὸ ἀπὸ ἀτόφιο ἀσῆμι δουλεμένο μὲ χέρι τεχνίτου ποῦ ἦτο ἴσως κληρονομία τῆς γιαγιάς. Προσθέσατε σ' αὐτὰ φρύδι γαϊτάνι, ματιὰ ἀγνή καὶ καθαρή, μάγουλα ροδοκόκκινα καὶ θὰ ἔχετε μιὰ εἰκόνα τῆς κοπέλλας τῆς ἀξέχαστης ἐκείνης ἐποχῆς μας ποῦ σὲ ἐμφάνισιν θὰ τὴν ζήλευε καὶ αὐτὴ ἢ βυζαντινὴ ἀδελφὴ τῆς ποῦ θρῆσκόταν στὸ ἱερὸ αὐτὸ προσόνημα.

Αὐτὸς ἦταν ὁ κόσμος τῆς γιαγιάς μας ποῦ δὲν ὑστεροῦσε σὰν νέα σὲ καλαισθησία καὶ φιλαρέσκεια τῆς σημερινῆς ἐγγονῆς ἢ δισέγγονῆς τῆς.

Τὸ χωριὸν Γκερδελι ἢ Νεοχώριον.

Στὴ μικρὴ μας ἐκείνη ἀγροτικὴ «δημοκρατία» τῶν δύο χωρίων Πέτρας καὶ Σκοπέλου εἶχε προστεθῆ στὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ τρίτον χωριὸν σὰν ἀποικία των μὲ ἀποίκους τὰ νεόπανθρα παιδιὰ τῶν δύο χωρίων. Τὸ Γκερδελι ἢ Νεοχώριον.

Ἡ δημιουργία τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ εἶναι ἀρκετὰ παραστατικὴ τῶν ἀγώνων καὶ τεχνασμάτων ποῦ μετεχειρίζοντο οἱ πρόγονοί μας ἐναντίον χριστιανομάχων Μπέηδων διὰ τὴν ἐπιδίωσίν των.

Τὰ γεγονότα συνέβησαν κατὰ τὸ α' τέταρτον τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἔταν

ὁ παππούς τοῦ γράφοντος γέρο Τζουνῆς Δημήτρης ἦταν νέο παλληκάρι καὶ μύστης τῶν γεγονότων αὐτῶν.

Δυτικῶς τῶν ὀρίων τῆς Πέτρας μας τοῦ ποταμοῦ Τζαλάρ Ντερέ ὑπῆρχεν τσιφλίκι χριστιανομάχου τοῦ Χουσνοῦ Μπέη, ἐπίγονον κάποτε μεγιστάνος ποῦ ἐτιμήθη μετὰ τὸ φέουδον αὐτὸ ἀπὸ τὸν κατακτητὴ στῆν διανομὴ τῆς εὐφόρου ἐκείνης περιοχῆς μας μέχρι τοῦ ποταμοῦ Τόντζου.

Πλούσιο ἦταν τὸ τσιφλίκι αὐτοῦ σὲ ὄσκοτόπια μετὰ ἄφθονο πηγαῖο νερὸ ποῦ ἀνέβλυζε ἀπὸ πέτρωμα στὸ κέντρον τοῦ τσιφλικιοῦ. Μεγάλῃ ἦταν ἡ κτηνοτροφία τοῦ Μπέη μας, ἐκτεταμένη ἢ ἔκτασίς του. Παρ' ὅλα αὐτὰ συνήθεις ἦσαν αἱ παρασπονδίαί του γὰρ προωθῆ τὰς ἀγέλας του εἰς τὸν παραποτάμιον χῶρον τῆς περιοχῆς μας δημιουργῶν οὕτω ἐν τῇ ἀσυδοσίᾳ του μεγάλας ἀγροτικὰς ζημίας, ἐπὶ πλέον δὲ ὑπῆρχεν κίνδυνος ὑφαρπαγῆς τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἀπὸ τὸν πανίσχυρο Μπέη.

Πρὸ τοῦ κινδύνου αὐτοῦ ὁ ραγιαῖς ἐσκέφθη πονηρὰ καὶ ἔδρασεν ἀποτελεσματικὰ. Εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴ δεξιὰ τῆς ἀμαξιοτῆς ὁδοῦ ὑπῆρχεν μιὰ παραποτάμιος παμπάλαια τεχνικὴ πηγὴ (τσεσιμές) μετὰ ἄφθονον νερὸ καὶ ἡ μόνῃ κατάλληλη γιὰ πότισμα ἀγέλης ζώων. Ἐὰν ἡ πηγὴ αὐτὴ ἐξουδετεροῦτο θὰ ἐτίθετο τέρμα εἰς τὴν παρασπονδίαν τοῦ Μπέη. Γιὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν ὠργανώθηκε μιὰ μυστικὴ σπεῖρα ὀλίγων θαρραλέων νέων μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ παππούς. Ἐπὶ μέρες ἔφαχναν γὰρ θροῦν τὴν διαδρομὴν τῶν ὑδροσωλήνων εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν πηγὴν αὐτὴν μέσα στὸ δάσος καὶ ὅταν τὴν ἀνεκάλυψαν μιὰ σκοτεινὴ θραυρὰ κατέσκαψαν τὸ μέρος, ἔθραυσαν καὶ δούλωσαν τοὺς σωλήνες καὶ ἀφοῦ σκέπασαν τὸ μέρος μετὰ ξηρὰ φύλλα ἔφυγαν. Ἡ κρίνη ἀχρηστεύτηκε πλέον. Αὐτὸ ἦταν τὸ τέρμα στὰ κακόδουλα σχέδια τοῦ Μπέη. Τὸ ἀπόρρητον μυστικὸν τῶν συνομιλιῶν ἐκρατήθηκε πιστὰ γιὰτὶ ἀλλοίμιονον... Ἀφεύκτως τότε ὁ παππούς δὲν θὰ ζοῦσε τὴν ἑκατονταετηρίδα του καὶ γιὰ γὰ ἀποκαλύψῃ τὸ μυστικόν. Ἀπέθανεν τὸ 1908.

Ἄλλὰ πῶς ἐρέθηκε ἡ πηγὴ αὐτὴ εἰς τὴν ἀκατοίκητον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἀγροτικὴν αὐτὴν περιοχὴν; Καὶ ἦτο ἔργον ἀξιόλογον ἐμπείρων τεχνιτῶν κρίνοντες ἀπὸ τὰ πελεκητὰ ἀγκωνάρια καὶ παρουσία τεμαχίων μαρμάρων ποῦ εὐρίσκοντο σκορπισμένα ἐκεῖ. Δὲν ὑπῆρχεν μάρμαρον εἰς τὴν περιοχὴν μας.

Ἡ κρίνη αὐτὴ θὰ ἦτο ἀφεύκτως ἓνα μυθμειῶδες ἔργον τῶν κατοίκων μεγάλης καὶ εὐημερούσης μεσαιωνικῆς πόλεως τῆς ὁποίας τὰ ἑρείπια διεσώθησαν δύο περίπου χιλιόμετρα βοριώτερον ἐπὶ τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ, εἰς τὰς ὑψιρίας τοῦ ὄγκου τοῦ κάστρου τοῦ Σκοπέλου καὶ ἐπὶ Ρωμαϊκῆς λεωφόρου. Ἡ πόλις αὐτὴ κατὰ τὸν γράφοντα δὲν ἦτο ἄλλῃ παρὰ ἡ μεσαιωνικὴ πόλις Ταρπόδιζος εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθη σὲ πατρικὸ χωράφι καὶ λείψανα δωμιοῦ ὡς καὶ ἀνάγλωφος πλάξ τοῦ ἥρωος Θρακὸς Ἰππέως ἡ ὁποία εὐρίσκειτο εἰς τὸ εἰκονοστάσι τῆς ἐστίας μας μέχρι τοῦ ἐκτοπισμοῦ μας.

Χρόνια πέρασαν ἀπὸ τὰ γεγονότα ἐκεῖνα καὶ τὸ 1878 μᾶς ἦλθαν οἱ Ρῶσοι

καὶ κατέλαβαν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὴν περιοχὴν μας γιὰ δευτέραν φοράν ἐντὸς πεντηκονταετίας. Ὁ πόλεμος ἐκεῖνος μετεκίνησεν πολλοὺς τουρκικοὺς πληθυσμοὺς ἀπὸ τὰς παραδουναβίους περιοχὰς οἱ ὅποιοι καὶ ἔμειναν εἰς τὴν Θράκην μας ὡς πρόσφυγες (Μαουτζίριδες). Μετὰ τὸν πόλεμον ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ὡς κατάλληλον χώρον ἐθεώρησεν γιὰ τὴν ἐγκατάστασιν ὀρισμένων ἐξ αὐτῶν τὴν γεωργικὴν περιοχὴν τοῦ χωριοῦ μας. Μιὰ ὀλόκληρος περιοχὴ πολλῶν στρεμμάτων εὐφόρου γῆς ἀπαλλοτριώθηκε εἰς τὸ Ν.Δ. ἀκράϊον παραποτάμιον τριῆμα αὐτῆς ὅπου κτίσθηκε καὶ τὸ προσφυγικὸν χωρίον Ντοβλακάν εἰς βάρος τοῦ ραγιά. Ἦτο τὸ τριῆμα ἐκεῖνο ὅπου ὁ Μπέης μας ἐπωφθαλμοῦσε νοτίως τῆς πηγῆς καὶ προωθοῦσε τὰς ἀγέλας του.

Μὲ τὴν ἀλματώδη πληθυσμιακὴ ἀνάπτυξιν τῶν δύο χωριῶν μας ἡ ὑφάρπαγὴ τοῦ εὐφόρου ἐκεῖνου τμήματος τῆς γῆς ἦτο μεγάλο πλῆγμα, ἐδημιουργεῖτο μεγάλο πρόβλημα εἰς τὴν ἀποκατάστασιν κτηματικῶς τῶν νέων δλαστῶν τῆς κοινωνίας μας. Τὸ σύστημά μας τῆς μονοκαλλιεργείας σιτηρῶν μόνον ἀπαιτοῦσε μεγάλας ἐκτάσεις, πολλὰ χωράφια. Ἄλλ' εὐτυχῶς καὶ πάλιν ἡ Θεία Πρόνοια ἦλθε ἀρωγός.

Ὁ Μπέης μας παρῆλιξ πλέον, ἀπογοητευμένος καὶ ἀγανακτισμένος ἀπὸ τὴν φοράν τῶν πραγμάτων ἀπεφάσισεν νὰ ἐκποιήσῃ τὸ τσιφλίκι του καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ἐξεμεταλλεύθησαν τὰ δύο χωριά μας μαζί καὶ ἡ μικρὴ ἑλληνικὴ παροικία τοῦ μικροῦ χωριοῦ Καρὰ Χατὴλ (ἦσαν τουρκόφωνοι γκαγκαβούζιγδες, φανατικοὶ ὅμως Ἕλληνες).

Ἀμέσως δημιουργήθηκε μιὰ ἐπιτροπὴ προεστῶν ἀπὸ τὰ τρία χωριά καὶ ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν Μπέην. Μέλη τῆς ἐπιτροπῆς τῆς Πέτρας μας ἦσαν οἱ νοικοκυραῖοι Φωτάνογλου Ἀθανάσιος, Πρεπούτσος Τριαντάφυλλος, Γκούδας Σταυράκης τὸ Μητρόπλο ὁ Κοσιτζής, ὁ Τσελέπης Κωνσταντῖνος καὶ Τζουνῆς Βασιλάκης, πατὴρ τοῦ γράφοντος.

Μὲ τὰς πρώτας ἐπαφὰς ἀντελήφθησαν οἱ ἀντιπρόσωποι μας ὅτι ὁ πονηρὸς Μπέης τοὺς ἔστηνε παγίδα ὡς πρὸς τοὺς ἔρους κτηματικῆς ἐξοφλήσεως μέρους ἐκ τοῦ τμήματος τοῦ τσιφλικιοῦ. Καὶ τότε ἀφοῦ συνεννοήθηκαν μὲ φίλους τῶν δυναμικοὺς οἰκονομικοὺς παράγοντας τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀπεφάσισαν νὰ ἀναθέσουν τὴν διαχείρισιν τῆς ὑποθέσεως εἰς τὸν χρηματιστὴν Χατζητζιρίτην μεγάλον οἰκονομικὸν παράγοντα τοῦ τόπου καθιστῶντες αὐτὸν πληρεξούσιόν των.

Αὐτὸς ἐξ ἰδίων ἐξόφλησε τὸ τίμημα τοῦ τσιφλικιοῦ αὐτοῦ τῶν 75 χιλιάδων τουρκικῶν στρεμμάτων εὐφόρου γῆς τὸ ὅποιον ἔγινε τώρα πλέον κτῆμα τοῦ ραγιά τῶν τριῶν χωριῶν.

Τὸ τσιφλίκι αὐτὸ διασχιζόμενον ἀπὸ πηγαῖα νερὰ ἦταν ἕνα καταπράσινο βόσκοτόπι κατάλληλον γιὰ κτηνοτροφίαν, ποὺ ἦτο ἕνας μεγάλος παράγων εἰς τὴν οἰκονομίαν τῶν γεωργῶν μας. Ὡς ἐκ τούτου πρὶν διανεμηθῆ εἰς κλήρους, μεγάλη ἐκτασις αὐτοῦ περὶ τὴν πηγὴν διετέθη διὰ κοινὴν βόσκην τῶν ζώων τῶν νέων κληροῦχων τοῦ χωριοῦ. Ἐκεῖ ἐστέλλετο ἡ οἰκόσιτος κτηνοτροφία τῶν χωριῶν

μας, ἐκτὸς τῶν ἀρμεγμάτων τὴν ἀνοιξιν διὰ τὰ παραλάβωμεν τὸ φθινόπωρον ἀγνώριστα σὲ ἀνάπτυξιν καὶ πάχος. Ἡ μεγάλη ἐκείνη ἀγέλη ἦτο ἓνα συνονθύλευμα ἀπὸ διάφορα ζῶα, ἀγελάδες, βόδια, βουβάλια, ζεύγη ἀπὸ κερασφόρα βουβάλια μεγαθήρια, πού ποτὲ δὲν χωρίζαν τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο ὅπως καὶ στὸν ζυγὸ, δαμάλες, μικρὰ μοσχάρια.

Τὸ σκηνικὸ τῆς ἀγέλης τῶν ζῶων αὐτῶν μέσα στὸ ἀπέραντο βοσκοτόπι ἦτο ἐντωπωσιακὸ, ἦτο μιὰ σκηνὴ ἀπὸ τὰ μεγάλα βοσκοτόπια τοῦ Τέξας.

Ἐκεῖ στὶς ὑπὴνεμες πλαγιὰς εἶχον στὶς χειμερινὲς στάνες τινος οἱ κάτοχοι παμινίων προβάτων, ὅπως οἱ Τζουνηδες, οἱ Πασχαλάκηδες, ὁ Τσομπάν Θωμᾶς καὶ ἄλλοι. Τὸ πρόβατον ἐκεῖ παρὰ τὴν βαρυχειμωνιά εὗρισκε πόρον διατροφῆς ἀπὸ ξηρὰ χόρτα καὶ φύλλα εἰς θαμνώδεις ἐκτάσεις χωρὶς νὰ ἔχη ἀνάγκη ἐκτάκτου διατροφῆς, αὐτὸ ἐγίνετο μόνον εἰς τὰς μεγάλας χιονοπτώσεις καὶ χιονοθύελλας.

Τὸ τμήμα τσιφλικιοῦ τὸ προοριζόμενον γιὰ καλλιέργεια διεμοιράσθη εἰς 127 κλήρους ἐκ τῶν ὁποίων ἀνὰ 50 εἰς Πέτραν καὶ Σκόπελον 20 εἰς τοὺς Ἑλληνας τοῦ Καρὰ Χαλήλ καὶ οἱ 7 ἐδόθησαν εἰς τὰ πλησιέχωρα. Οἱ κλήροι αὐτοὶ ἐν συνεχείᾳ διεχωρίσθησαν εἰς 1) 2 ἢ καὶ 1) 4 γιὰ τοὺς οἰκονομικῶς ἀσθενεστέρους.

Μὲ κάθε κλήρον μικρὸν ἢ μεγάλον ἐδίδοτο καὶ τὸ οἰκόπεδον πρὸς ἐγκατάστασιν τοῦ νέου ἀποίκου. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κληρούχους πού δὲν ἦσαν ἐγκατεστημένοι στὸ χωριὸ πῆγανιαν μόνον γιὰ τὴν σπορὰν τῶν χωραφιῶν τινος καὶ τὸ θέρος γιὰ τὸν ἀλωνισμόν καὶ συγκομιδὴν τῶν καρπῶν. Τὸ χωριὸν εἶχε περὶ τοὺς χιλίους κατοίκους καὶ συνεχῶς ἠῤῥξανεν μὲ νέους ἀποικιστάς. Ἡ ἐκλογὴ τῆς τοποθεσίας τοῦ χωριοῦ χαμηλὰ παρὰ τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ ἦτο ἀτυχή, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἦταν ὑγρὸ ὑπῆρχαν καὶ κουνούπια, πού ἦσαν φορεῖς ἐλονοσίας. Ὀλίγον ἀνατολικώτερον στὸ ὕψωματάκι ὅπου τελευταίως εἶχαν κτισθῆ μερικὰ σπίτια ὅπως τοῦ Σαφηράκογλου, τὸ κλῆμα ἦτο πιὸ εὐχάριστον, εὐάερον καὶ ἀπηλλαγμένον κωνόπων. Μὲ τὴν θεμελίωσιν τοῦ χωριοῦ οἱ νέοι μας ἀποικοὶ ἔκτισαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τινος εἰς τὸν παραποτάμιον χώρον μέσα σὲ αἰωνόβια δένδρα. Τιμῶντες τὴν πηγὴν ἢ ὅποια μὲ τὰ ἄφθονα νερά τῆς ἐπότιζεν τὴν πεδιάδα τινος ἢ ἐκκλησία καθιερώθηκε πρὸς τιμὴν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

Ὁ πρῶτος ἐκκλησιαστικὸς διάκοσμος, εἰκονίσματα, ἱερὰ σκεύη κλπ. μετεφέρθησαν ἀπὸ τοὺς παροίκους αὐτοὺς ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας τῆς πατρῶας αὐτῶν γῆς. Ἐλλείπει κώδωνος ἐχρησιμοποίησαν τὸ πατροπαράδοτον σήμαντρον. Ἐκτίσαν καὶ τὸ μονοτάξιον σχολεῖον τινος εἰς τὸ ὅποιον ἐδίδαξε ἐπὶ πολλὰ χρόνια ὁ δάσκαλος ὁ Χατζῆς (Χατζηανδρόνικος), πασίγνωστος γραμματοδιδάσκαλος ἐκ Σκοπέλου, ὁ ὅποιος ἐδίδαξεν ἐπὶ πολλὰ χρόνια εἰς τὸ χωριὸν μας, ὑπῆρξεν καὶ ὁ πρῶτος διδάσκαλός μου. Ἦτο ἀπὸ τὴν χωρίαν ἐκείνων τῶν ἀειμνήστων παλαιῶν γραμματοδιδασκάλων ὧς ὅσοι μὲ τὸ ὀλίγα γράμματά τινος ἀλλὰ μὲ

δοθεὶς συναίσθησιν τῆς ἀποστολῆς των ἐδίδασκον καὶ ἐπέπνεον θρησκευτικὸν καὶ φιλετικὸν παλμὸν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νεαρῶν βλαστῶν τῆς ὑπαίθρου χώρας μας.

Ὡς ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τοῦ γεωργικοῦ αὐτοῦ χωρίου κτίσθηκε καὶ ὁ ναρξυμλὸς του με παρακαμπτήριον «Ναξὸ» ἀπὸ τὰ νερὰ τῆς πηγῆς. Τὸν μύλον αὐτὸν ἐπὶ ἄρκετὰ χρόνια ἐπενοικίαζε ὁ ἐκ Πέτρας μας Σταυράκης Τσορπατζῆς, πάππας τοῦ τέως βουλευτοῦ τῆς Κομοτηνῆς Σταύρου Γουδελιῆ. Τὸ χωριὸν ἐώρταζε πανηγυρικῶς τὴν ἡμέρα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς με πολλὰς θείας προβάτων στὴν περίβολον τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὰ ἔθιμα τῆς πατρίδας καὶ κόκκινα αὐγά.

Χαροῦμενοι οἱ πάροικοί μας ἐδέχοντο νὰ φιλοξενήσουν γονεῖς, ἀδελφοὺς, συγγενεῖς καὶ φίλους εἰς πανδαισίαις ψητῶν ἀρνιῶν τοῦ φούρνου με δημοσίαις χοροῦς στὴν πλατεία καὶ κατ' οἶκον συμπόσια. Καθιερωμένοι ἦσαν στὸ πανηγύρι αὐτὸ καὶ οἱ παλαιστικοὶ ἀγῶνες ἔπου προσήρχοντο γνωστοὶ παλαιστικαὶ καὶ Τοῦρκοι καὶ Ἀρδανῖτες ἀκόμη ἀπὸ τὴν περιοχὴ. Φιλότιμα γεροδεμένα ἀγροτόπαιδα κατήρχοντο στὸν στίβο λαδωμένοι καὶ με «κισπέτια» (θερμάτινα κοντὰ παντελόνια τῆς πάλης) γιὰ νὰ μὴ ἐπιτρέψουν σὲ ξένον τὴν ἀρπαγὴν τοῦ τίτλου τοῦ πρωτοπαλαιστοῦ καὶ μετέφεραν αὐτὸν στὰ χωριά των. Αὐτὸ ἔθεωρεῖτο μεγάλη προσβολὴ γιὰ τὸ χωριό, κατάρθωναν δὲ νὰ διατηρήσουν τὸν τίτλον κρατῶντας ὡς τελευταῖον αὐτοῦ τὸν πιδ ἐπιδέξιον νεαρὸν τότε ἑρασιτέχνην παλαιστὴν Δημήτριον Σαφηράκαγλου. Αὐτὸ ἦταν τὸ Γκερδελι ἓνα χωριὸ με ἀποίκους Πετρηνοὺς καὶ Σκοπελιανοὺς ποὺ χάριν τῆς εὐφόρου γῆς τῆς περιοχῆς των καὶ τὴν ἐργατικότητά των κατοίκων τοῦ χωριοῦ ἐξελιχθήκε σὲ ἓνα πλούσιο νοικοκυρεμένο χωριὸ ποὺ ἀποτελοῦσε τὸ τρίπτυχον τῆς μικρᾶς μας ἐκεῖ ἀγροτικῆς ἑλληνικῆς «δημοκρατίας». Περασμένα μεγαλεῖα καὶ διηγῶντας τα νὰ κλαῖς. Δυστυχῶς τὸ καθεστῶς ἐκεῖνο μᾶς ἐλευθέρης καὶ πολιτικῆς ζωῆς ποὺ με κόπους καὶ μόχθους ἀπέκτησε ὁ ραγιαῖς, μοῖρα σκληρῆ καὶ ἀσπλαχνος ἐπεβουλεύθη, καὶ με τὸν ἐπάρατο ἔκτοπισμὸν μας πῆραν καὶ οἱ Γκερδαλιῶτες τὴν σειρά τους στὴ θλιβερῆ παρεία τοῦ ἔκτασισμοῦ, γιὰ νὰ φθάσουν σὲ διάφορα χωριὰ τῆς ἐλευθέρης Ἑλλάδος. Μιὰ συμπαγὴς ὁμάς ἐγκαταστάθη εἰς Ἅγιον Ἀθανάσιον Θεσσαλονίκης, ἄλλοι εἰς Καλιδρὸν Κατερίνης. Πρὸς τιμὴν των καὶ ἐκεῖ ἀνευδείχθησαν καὶ ἐδημιουργήθησαν σὺν ἄξιοι Θρακιῶτες.

ΘΕΡΟΣ ΚΑΙ ΤΡΥΓΟΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΘΡΑΚΗ

«Κ' ἐκεῖ ἔνα θαθυγράσιδο μέσα ἔφτεινε μετόχι
 πού θεριστάδες, τροχιστά στά χέρια τους δρεπάνια
 βαστώντας, δῶσ' του ἐθέριζαν' κι ἀπ' τὶς χουφτιές λές ἄλλες
 ἔπεφταν χάμω ἐπενωτές στὴ γῆς ἀράδα, ἀράδα
 ἄλλες πάλαι ἔπαιρναν γοργοὶ δετάδες νὰ τὶς δέσουν
 ..... Κ' ἤσυχος παρέκει ὁ νοικοκύρης
 ραβδί κρατῶντας ἔστεκε χαρούμενος στὸν ὄχτο.

Καὶ γιές και γιοὶ καλόκαρδοι μαζί ὅλοι κουβαλοῦσαν
 τὸ γλυκοστάφυλλο καρπὸ μέσ' στὰ πλεχτὰ καλάθια.
 Κι' ἕνας τους γιὸς στὸν γυρισμὸ τοὺς δάραε τὸ λαοῦτο
 γλυκὰ πού λέ σέ λίγωνε κι' ἀγάλι τ' ἀποτρύγια
 τραγούδαε, κι ὅλη ἡ συντροφιά ξοπίσω ροβολοῦσε,
 ..... Δυὸ δὲ χορευτὲς
 ..... ἔστριφογύριζαν ἀνάμεσά τους».

Σκηνὲς ἀτόφιες ἀγροτικὲς ὀλοζώντανες πού δὲν ἔπαυσαν νὰ ἐπαναλαμβά-
 νονται διὰ μέσου τοῦ χρόνου στὴν «ἐρηθώλακα» καὶ «ἀμπελώεσσα» Θράκη μας.
 Ἀλησιόμητες θὰ μᾶς μείνουν ἐκεῖνες οἱ μέρες τοῦ τρύγου μὲ τὶς ἀναρίθμητες
 Διονυσιακὲς καὶ Βακχικὲς ἐκδηλώσεις πού διαρκοῦσαν ὀλόκληρα μερόνυχτα
 καὶ ἔπαιρναν μιὰ ὄψι θορυβώδους ὑπαιθρίου Θρακικοῦ πανηγυριοῦ, μὲ πολυποί-
 κιλα ὄργανα, χοροὺς, τραγούδια, ξεφωνητά. Στὴν ἀμπελώεσσα Θράκη μας
 ἤκμαζε ἡ ἀμπελος, μεγάλη ἦταν ἡ παραγωγή μας. Δὲν γνωρίσαμε μέχρι τῶν
 ἡμερῶν μας τὶς διάφορες ἀσθένειες τῆς ἀμπέλου φερμένες ἀπὸ χῶρες ἐξω-
 τικὲς πού μαστίζουν σήμερον τὴν ἀμπελον, καὶ φέρουν σὲ ἀπόγνωση τοὺς ἀμπε-
 λουργούς. Ἄγνωστος τότε ὁ περενόσπορος, ἄγνωστος ἐπίσης ἦταν καὶ ἡ ράντη-
 σις τῶν ἀμπέλων μὲ γαλαζόπετρα. Μέσα στὰ δάση μας σὲ ἀπρόσιτες χαράδρες
 θὰ εὔρισκες ἀκόμη καὶ τὴν αὐτοφυῆ ἀμπελον ἀναρριχωμένη σὲ δένδρα καὶ
 βράχους καὶ ἀποδίδουσα τὸν εὐγεστον καρπὸν τῆς.

Ὅλοι περιμέναμε τὸν τρύγο μὲ ἀνυπομονησιὰ μικροὶ καὶ μεγάλοι. Πυρε-
 τώδης ἦτο ἡ κίνησις τὶς παραμονὲς τοῦ τρυγητοῦ. Σὲ κάθε χωριὸ μικρὸ ἢ

μεγάλο δὲν ἄκουες παρὰ τὸ μπούμι μπούμι τοῦ «Βουτσά» πού ἐπεσκεύαζε καὶ ἐτοίμαζε βαρέλια τίνες, θοῦτες, μετάνια. Ἀπὸ καιρὸ τώρα ὁ «βουτσάς» μας Τριαντάφυλλος Τσελέπης, εἶχε ρίξει στήν αὐλή του μερικά ἀμάξια ἀπὸ τεράστιες βέργες φουντουκιάς, τίς ἔσχιζε, τίς ἔδενε εἰς κύκλους μὲ «λίκα» πού ἦσαν ἐτοιμες νὰ δέσῃ τὰ βαρέλια του. Στίς 40 Ἐκκλησίες, τὴν ἀμπελοπούλη αὐτή, μεγάλη ἦταν ἡ κίνησις γιὰ τὴν συγκομιδὴ τῆς τεραστίας παραγωγῆς τῶν σταφυλῶν τῆς. Τεράστιοι ἀραμπάδες ἐπὶ τούτου φτιαγμένοι μὲ λινούς ἐπάνω χωρητικότητος ἄνω τῶν 1.000 ὀκάδων ἔβγαιναν ἀπὸ τὰ ὑπόστεγά των νὰ ἐτοιμασθοῦν, νὰ λαδωθοῦν μὲ μπόλιχο κατράμι τὰ ἀξόνια στοὺς τροχοὺς των νὰ κινήθοῦν οἱ ἀρμιοὶ των.

Τὸ δουβάλι τὸ γνωστὸ σὲ μᾶς ἐκεῖ σὲ ὄγκο καὶ δύναμι αὐτὸ ζῶο ἦταν τὸ ἰδεῶδες ἐνδεδομένο ζευγάρι νὰ κινήσῃ μὲ εὐχέρεια τίς ἰδικές αὐτὲς λινιάμαζες μὲ τὸ θαρὺ ὑγρὸ περιεχόμενό τους, καὶ πάλιν ὅμως στίς ἀνηφοριές χρειαζόταν πρόσθετη «ζεμινιά» ἀπὸ ζευγάρι βόδια. Τὰ χωριά μας Πέτρα καὶ Κωστή ἦσαν ξακουστὰ στήν περιοχὴ γιὰ τὴν κατοχὴ τῶν ζευγαριῶν αὐτῶν τῶν ὀποίων αἱ ὑπηρεσίαι ἐπενοικιάζοντο ἀπὸ τοὺς ἀμπελοουργούς. Προμήθειαν γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ὄχι μόνον τὰ καλοθρεμμένα ζευγάρια των ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐργάτας γιὰ τὸν τρυγητό. Φροντισμένα μὲ ἐπιμέλεια καὶ μεράκι ἐξαιρετικῶς γιὰ τὴν περίπτωσι αὐτὴν τῶν πανηγυρικῶν ἐκδηλώσεων ὁ κάτοχός των ἠσθάνετο μεγάλην ἠθικὴν ἱκανοποίησιν. Τὰ κέρατα τῶν ζῶων θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι λαδωμένα καὶ καλὰ γυαλισμένα, «χαιμαγλιά» μὲ πολύχρωμες χάνδρες ἢ μισοφέγγαρα ἀπὸ χαυλιόδοντες ἀγρίου χοίρου κοσμοῦσαν τὰ μέτωπά των. Τὰ βόδια ἐπίσης ἦσαν «κινιασμένα» ἀπὸ κινὰ στὸ μέτωπο στήν ράχη τοὺς ἄνω ἀρμούς τῶν ποδιῶν. Οἱ ζεῦλες στὸ ζυγὸ ἦσαν εἰδικές γιὰ πανηγυρισμούς. Δύο τεράστιες φούντες μὲ κουδουνάκια καὶ χρωματιστὲς καρδέλες πάνω στὰ κεφάλια τῶν ζῶων, στὸ ζυγὸ, προσδίδοντα χαρμίσουνο τόνο μὲ τοὺς κουδουνισμούς των.

Πρῶι πρῶι τὰ ξημερώματα γινόταν τὸ ξεκίνημα μέσα σ' ἕνα πανζουρλισμὸ ἀπὸ χαρούμενα ξεφωνητὰ καὶ τοπικὰ ὄργανα πάσης φύσεως πού λαλοῦσαν διαπασῶν, νταβούλια, ζουρνάδες, γκάιντες, ἐγχώρια ὄργανα τῆς φάρας τῶν Τσάνηδων πού διετείνοντο ὅτι ἦσαν Ἰνδικῆς καταγωγῆς ἀπόγονοι τῶν στρατιῶν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τῆς φυλῆς των Τσάνος = Ἀλέξανδρος. Προηγούντο τῆς πομπῆς αὐτῆς οἱ ὀργανοπαίχτες, ἀκολουθοῦσε ὁ ζευγαλάτης μὲ τὴν λινιάμαξα κρατῶντας στερεὰ ἀπὸ τίς ἀλυσίδες τὰ δουβάλια του πού τὸν ἀκολουθοῦσαν πειθήνια γεμᾶτος καμᾶρι καὶ ὑπερηφάνεια γιὰ τὸ στολισμένο ζευγάρι του καὶ τὸν ἑορταστικὸ διάκοσμο τῆς ὄληςσκευῆς του.

Καθάλα στὸ ἕνα ἀλογό του ἤρχετο ὁ ἀφέντης πλαισιούμενος ἀπὸ ἕνα τσοῦρμιο ἀπὸ τριγυστάδες ἄνδρες καὶ γυναῖκες πού κρατοῦσαν στὰ χέρια των καλάθια καὶ τὸ εἰδικὸ κυρτὸ μαχαιρίδιο τὸ «τριγύτσι».

Μὲ κέφι ἀστείαι καὶ τραγοῦδια ἐπεδίδοντο στὸν τρυγητό, στήν συγκομιδὴ τοῦ καρποῦ. Γέμιζαν τὰ καλάθια οἱ τρυγιστάδες καὶ τὰ ἄδειαζαν ἐκεῖ στήν

βούτη, για να τα μεταφέρει ο βουτιέρης στο λινό και αυτό επαναλαμβάνεται έως ότου γέμιζε ο λινός με σταφύλια και γλεῦκο. Και σαν γέμιζε ο λινός όλοι και πάλι εν πομπή ξεκινούσαν για το σπιτικό όπου ήταν οι αποθήκες του άρχοντα με πολυθρόνους εκδηλώσεις στην πορεία των. Και σαν τύχαινε να συναντηθούν δύο λινοί με τις ακολουθίες των σε κανένα σταυροδρόμι εκεί γινόταν πανζουρλισμός με φωνές και σκώματα στην άμιλλα των δύο παρατάξεων παιός θα ύπερτερήση στις θορυβώδεις εκδηλώσεις του.

Πλούσιο τραπέζι περιέμενε τους έργάτες στο άρχοντικό του αφέντη τους και μετά ήρχιζε η διαδικασία της τακτοποιήσεως του ύγρου πλέον προϊόντος του μούστου. Μια έργασία κοπιώδης και πολύπλευρος που δέν ύστεροϋσαν να λάβουν μέρος και οι νοικοκυραίοι για να παρασκευάσουν από τον μούστο τα ποικίλα πατροπαράδοτα σπιτικά έδεσματα για τις μακριές νύχτες του χειμώνας.

"Άνδρες με πείρα πατρογονική για την παρασκευή των ποικιλιών κρασιού έλάμβανον θέσιν στα θαρέλια δίνοντας τις κατάλληλες οδηγίες στους ύποτακτικούς των και είχον πολλές ποικιλίας κρασιών, το μπρούζικο, το μαύρο, το κοκκινέλι, ο πελίνος τοπική ποικιλία με το δμύνημο τοπικό ίαματικό θότανο που είχε γεϋσιν πικρά, άλλ' ήτο ύγιεινότατον, ο χασλαμιάς ιδίως στα χωριά κρασί εκλεκτό και δυνατό που άπαιτούσε αρκετές καζανιές θραστό μούστο στο θαρέλι. Αυτό το κρασί σαν έσφιγγε η παγωνιά του χειμώνας έγέμετο δυνατό και πισπίλιζε στο ποτήρι σαν να ήταν γνήσια σαμπάνια. Πάντοτε παρασκευάζαμε και μία μικρή ποσότητα από χαρδαλλή με μούστο εκτεθειμένο πρώτα σε άσπρόχλωμα όπου προσετίθετο αρκετή δόσις από σιναπόσπορο (χαρδαλί). Το κρασί αυτό προσεφέρετο ως αναφυκτικόν στους επισκέπτας τούρκους φίλους μας καθ' ότι δέν άντέκειτο εις το ποτοαπαγορευτικόν έθιμον της θρησκείας των. Η ρετσίνα τόσο συνηθισμένη στα νότια ήπια κλίματα της χώρας μας ήτο σχεδόν άγνωστη εκεί στα ψυχρά δροπέδια μας.

Η νοικοκυρά τι ύρες αυτές ήτο άεικίνητος με τάς θυγατέρες, τις νύφες και τις παραδουλεύτρες. Έν πρώτοις οι κρεμασταριές από εκλεκτά τσαμπιά από χονδρόφλουδο άσπρο σταφύλι όπως ο Άγούμαστος (Αίγος μαστός) θα έπρεπε να κρεμαστοϋν σε μέρη δροσερά, στα ύπόστεγα του σπιτιού με τα κλωνάκια τους η σε άρμαθιές. Εκεί καλά άεριζόμενες θαστοϋσαν αρκετές έβδομάδες σε καλή κατάσταση, χαρά των μικρών. Άλλη ειδική ποικιλία ήταν ένδεδειγμένη η για σταφίδα σπιτικά που παρασκευάζετο με την άρχαίγονο συνταγή της γιαγιάς που δέν ύστεροϋσε σε ποιότητα αυτήν της αγοράς. Άλλά εκείνο που ιδιαιτέρως ένδιαφέρετο η σπιτονοικοκυρά ήτο να έξασφαλίση κάδον αρκετής χωριτηκότητας για μούστο εκτεθειμένον σε άσπρόχλωμα, για πετμέζια και τους πελτέδες της.

Άπό εκεί θα προήρχετο η ποικιλία των έδεσμάτων της ως και ο μούστος για «σταφλαρμιά». Μεγάλα πιθάκια άφου τα γέμιζαν με ειδικό άσπρο

σταφύλι πεφλαγόνα ή αλούμαστο προσέθεταν τον μούστο με αρκετή δόση από σιναπόσπορο. Έτσι παρασκευασμένα τα σταφύλια αυτά διετηρούντο σε καλή κατάσταση όλον τον χειμώνα, αφεύκτως δε θα κοσμούσε το χριστουγεννιάτικο νηστίσιμο τραπέζι της παραμονής μιὰ πιατέλα έξ αυτών κατ' έθιμο αλλά και ο χυμός των τὸ σταφυλοζούμι ήταν εϋγεστο αν και ὀλίγον καυτό στην γεϋσιν.

Οἱ μεγαλύτερες ὁμως φροντίδες πὸ ἀπασχολοῦσαν τὴν νοικοκυρὰ ἦσαν τὰ πετιμέζια, τὰ ρετσέλια και οἱ πελτέδες (μουσταλευριά). Ἐπί ὧρες ὀλόκληρες οἱ γυναῖκες τοῦ σπιτιοῦ μαζί και οἱ παραδουλεύτρες καταγινόταν νὰ καθαρίζουν και νὰ κόβουν σὲ μικρὰ τεμάχια κολοκύθια, κυδώνια, μήλα, μελιτζανάρια, ξεράγγουρα τὰ ὁποῖα θὰ περνοῦσαν πρῶτα ἀπὸ τὸ ἀσπρόχλωμα προτοῦ τὰ θράσουν στὸ πετιμέζι νὰ γίνουν ρετσέλια. Παράλληλα μὲ τὴν ἐργασία αὐτὴ τῶν γυναικῶν μικρότερα παιδιὰ και κορίτσια ἔσπναν καρύδια και ἀμύγδαλα μὲ τὶς ὀκάδες. Καθάριζαν τὶς ψίχες και ἐν συνεχείᾳ μὲ βελόνι και κλωστή ἔφτιαχναν ἀρμάθες ὀλόκληρες γιὰ πελτοσοῦτσουκα. Σὲ κάποια γωνιὰ τῆς αὐλῆς τὰ καζάνια και οἱ ταβάδες μὲ εὐρεία περιφέρεια κόχλαζαν στὶς φωτιές μὲ τὸ μούστο νὰ καῖ νὰ ἐξατμισθῇ τὸ ὑγρὸ τοῦ περιεχομένου γιὰ νὰ μείνη τὸ πετιμέζι συμπυκνωμένο, γλυκὸ παχύρρευστο σὲ χρῶμα καραμελὲ πὸ μωσοχομύριζε βασιλικό. Στὰ χωριά ἔκαναν και τὸ ὑπόζινο πετιμέζι πὸ εἶχε τὴν ἰδιότητα νὰ συντηρεῖται ὀλόκληρο τὸ καλοκαίρι. Τὸ μεταχειριζόταν γιὰ σερπέτια μαζί και τροφὴ οἱ θεριστάδες τὶς καυτὲς μέρες τοῦ θερισμοῦ. Σὰν ἐτακτοποιοῦντο τὰ ρετσέλια και οἱ πελτέδες στὰ πιθάρια τους και ἐπήρχετο κάποια ὕφεις σὲ ὄλη τὴν κίνησι στὸ σπιτικὸ ἢ νοικοκυρὰ τότε ἔδιδε μιὰ συγκέντρωσι ὅπως οἱ καλεσμένοι νὰ δοκιμάσουν τὰ διάφορα προϊόντα σὰν ἀποχαιρετιστήριος χειρονομία εὐχαριστιῶν γιὰ τὴν πλοῦσια συγκομιδὴ ἀπὸ τὸν καρπὸν τῆς ἀμπέλου τῆς. Ἡ ἀνεπίσημος αὐτὴ συγκέντρωσις ἀπὸ γυναικόκοσμο ἐδημιουργεῖτο γύρω ἀπὸ τὰ καζάνια ἀπὸ φίλες τῆς νοικοκυρᾶς πὸ μὲ τὰς συζητήσεις των γύρω ἀπὸ τὰ ἐπίκαιρα τῆς μικρᾶς των κοινωνίας μὲ τὰ ἀστεῖα, τὰ πειράγματα, τὰ εὐτράπελά τους ἔδιναν μιὰ εὐχάριστη χαρούμενη ἀτμόσφαιρα.

Οἱ γερόντισσες μὲ τὴν πείρα τῆς ἡλικίας των παρακολουθοῦσαν και δοκίμαζαν πολλές φορές τὸν πελτέ θράζοντας και νὰ κρίνουν αν θὰ ἦτο ἔτοιμος. Μιὰ θράσις δύο - τριῶν λεπτῶν ἐπὶ πλεόν ἢ ὀλιγώτερον τοῦ κανονικοῦ θράζοντας μὲ τὸν σπιτικὸ νισεστὲ θὰ μπορούσε νὰ σημάνη ἀποτυχία. Μὲ τὸ σύνθημά τῆς κατέβαζαν τὰ καζάνια ἀπὸ τὴν φωτιά. Καὶ τότε σὲ κάθε μιὰ προσεφέρετο ἀπὸ ἓνα πιάτο πελτέ γιὰ νὰ γευθῇ μὲ πολλές εὐχαριστίας και εὐχὰς γιὰ τὴν εὐλογία τοῦ ἀρχοντικοῦ. Ἦταν πράγματι θεῖα ἀμβροσία ὁ πελτές ἐκεῖνος ἀπὸ ἐκλεκτὸ μούστο και σπιτικὸ νισαστὰ προσφερόμενος μὲ μπόλιχο τριμιμένο καρύδι στὸ πιάτο, λιχουδιὰ δεσεύρεστη σήμερα. Ἡ νοικοκυρὰ ποτὲ δὲν λησιμονοῦσε και τὴν πτωχὴ ἄπορη οἰκογένεια τῆς γειτονίας πρὸς τὴν ὁποῖαν πάντοτε ἐπροθυμοποιεῖτο νὰ ἀποστείλῃ τὸ σχετικὸ πιάτο, τὸ εἶχε γιὰ εὐλογία. Καὶ τώρα ἄρχιζε ἡ διαδικασία γιὰ τὰ πελτοσοῦτσουκα. Ἀρμαθιὲς ἀπὸ ψίχες

πολλάκις μήκους μέτρου ένεβαπτίζοντο στο άχνίζων πολτώδες μείγμα πολλές φορές όπως ο κηροποιός έμβαπτίζει την λαμπάδα του στο κηρί για να της αποδώσει το απαιτούμενο πάχος. Έν συνεχεία τις κρεμοῦσαν στην αυλή και άφου στέγνωσαν καλά τις πασπάλιζαν με μπόλικη σκόνη ζακχάρεως τα τοποθετούσαν σε ξύλινα κιβώτια για μέλλουσα χρήσιν.

Ήσαν περιζήτητα από τους ξένους. Γινόταν και μία μικρή εξαγωγή στην Κωνσταντινούπολι. Μια πολλή διασκεδαστική σκηνή λάμβανε χώρα πάντοτε μόλις άδειαζαν τα καζάνια από το περιεχόμενό τους. Ποιός πρώτος θα «άγλυφε» αυτά από τα υπόλοιπα του περιεχομένου του. Ώς φαίνεται στα υπόλοιπα αυτά θα συνεκентροῦτο το άπαν της ουσίας του πελτέ. Μάρτυς ο γράφων που μικρός τότε ποτέ δεν ύστεροῦσε να λαμβάνη μέρος στις δημηρικές αυτές εφοδους στα καζάνια. Τα πελτοσούτσουκα αυτά ή μουσταλευριές ύγιεινά και εὔγευστα προϊόντα της υπαίθρου χώρας μας άπλούστατα στην παρασκευήν των με ύλικά προσιτά έχουν σχεδόν έξαφανισθή, που θα μπορούσαν κάλλιστα να άξιοποιηθούν επί έμπορικής βάσεως και να προσφέρουν σοβαρή ένίσχυση στην άγροτική μας οίκοномиά.

ΜΑΡΙΑΣ ΔΕΔΕ

Η ΜΕΡΑ ΤΗΣ ΜΑΜΗΣ ἢ ΜΠΑΜΠΟΣ

Στὸ Κίτρος Κατερίνης, στὶς 8 Ἰανουαρίου, γιορτάζεται ἀπὸ τοὺς πρόσφυγες τῆς Μπάνας ἑνὸς χωριοῦ περιοχῆς Ἀγχιάλου Ἀν. Ρωμυλίας, ἡ Μέρα τῆς Μαιμῆς ἢ Μπάμπος.

Ἡ γιορτὴ προετοιμάζεται ἀπὸ ὅλο τὸ χωριὸ χωρὶς διάκριση φύλου ἢ ἡλικίας καὶ ἀκόμη καὶ οἱ κοινοτικὲς ἀρχὲς ἀναπτύσσουν σχετικὲς πρωτοβουλίες.

Ὡστόσο, ἡ γιορτὴ αὐτὴ θεωρεῖται καὶ εἶναι γιορτὴ τῶν ἐγγάμων γυναικῶν καὶ μάλιστα πρῶτα ἐκείνων ποὺ ἔχουν τεκνοποιήσει καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ θρῖσκονται σὲ ἡλικία τεκνοποιίας. Κεντρικὸ καὶ περισσότερο τιμώμενο πρόσωπο ἡ Μαιμὴ ἢ Μπάμπο ὅπως ἄλλοιῶς ὀνομάζεται τοῦ χωριοῦ.

Ὅσα τελοῦνται ἀπὸ τὴ γιορτὴ σὲ ἀνοιχτὸ χῶρο, ἐπιτρέπεται νὰ τὰ παρακολουθοῦν ὅλοι σὰν διακριτικοὶ θεατῆς. Ἀποκλείονται ὅμως ἀπὸ κάθε συμμετοχὴ ἢ καὶ ἀπλή παρακολούθηση ἀκόμη, ἀπὸ τὰ κύρια σημεῖα τῆς ποῦ γίνονται σὲ κλειστὸ χῶρο ὅλοι καὶ δὲν γεννᾶται θέμα μόνον γιὰ τὴν παρουσία τῶν ἡλικιωμένων ἐγγάμων γυναικῶν. Ἐξ ἄλλου, ἐξακολουθοῦν νὰ ἀποκλείονται οἱ ἀνύπαντροι καὶ τῶν δύο φύλων ἀπὸ τὴν κοινὴ διασκέδαση ποῦ ἐπακολουθεῖ ἀργὰ τὴ νύχτα.

Τὸ Τυπικὸ τοῦ Ἐθίμου, εἶναι ἀπλό: Τὸ πρῶτὸ τῆς 8ης Ἰανουαρίου, οἱ πελάτισσες τῆς Μαιμῆς, τὴν ἐπισκέπτονται, φέρνοντας μαζί τους δῶρο ἕνα σαποῦνι κι' ἕνα καινούργιο προσόφι. Τὴν βοηθοῦν νὰ πλύνει καὶ νὰ στεγνώσει τὰ χέρια τῆς μὲ αὐτά, τῆς ἐκφράζουν σεβασμὸ καὶ ἀγάπη φιλώντας τῆς τὸ χέρι καὶ ἐκείνη τοὺς εὐχεται ἀνάλογα, γύρω ἀπὸ τὴν καλλιτεκνία¹.

Ἔτσι τελειώνει τὸ πρῶτο μέρος τῆς γιορτῆς.

Ἀργὰ τὸ ἀπόγευμα, οἱ γυναῖκες ντύνονται μὲ τὶς ἐνδυμασίες τῆς Μπάνας καὶ συγκεντρώνονται στὸ σπίτι τῆς πιὸ δραστήριας ποῦ ἔχει καὶ κατὰ κάποιον τρόπο ἀναγνωριστὴ σὰν ἀρχηγὸς τους. Ἐκεῖ σχηματίζεται πομπὴ καὶ μὲ ἐπικεφαλῆς τὰ ὄργανα, τὴν ἀρχηγὸ νὰ κρατᾷ ἕνα φλάμπουρο γάμου, μία ἄλλη νὰ κρατᾷ ἐπιδεικτικὰ τὰ ροῦχα καὶ τὰ στολίδια μὲ τὰ ὁποῖα θὰ ντύσουν τὴν Μαιμὴ, χορεύοντας, τραγουδώντας καὶ βγάζοντας τὶς χαρακτηριστικὲς θρακιώ-

1) Οἱ ἐσθλὲς αὐτὲς θὲν ἔχουν ἐκφραση ἀλλὰ μόνον ἐθιμικὸ περιεχόμενον. Δὲν λείπει κηθόλου ἡ ἐσθμὴ ἀπόσφραξη ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψιν καὶ τὴς ἐσθλῆς.

τικες ἐνθουσιαστικές κραυγές², φτάνουν στο σπίτι της τιμωμένης και ἐνῶ οἱ ὀργανοπαίχτες παραμένουν ἀσκεπείς πάντοτε στήν αὐλή³, οἱ γυναῖκες τήν νύτουν και τήν στολιζουν.

Ὅταν τελειώσει και ἡ φάση αὐτή, ἡ Μαμή δέχεται σάν δῶρο ἕνα πράσσο, πίττες και μαγειρευμένο λάχανο με κομμένο στάρι⁴.

Ἀμέσως τότε, ἡ ἀτμόσφαιρα ἀλλάζει. Ἐπανέρχεται ἡ εὐθυμία πού ἐπικρατοῦσε στήν πομπή και πού εἶχε περίεργα μετατραπή σέ σοβαρότητα τήν ὥρα τοῦ ντυσίματος.

Ἡ Μαμή εὐχαριστεῖ κι' εὐχεται ἀρκετά ἐλευθερόστομα καλιτεχνία⁵.

Ἀμέσως τότε ἡ ἀτμόσφαιρα πού σέ ὅλη τή διάρκεια τοῦ ντυσίματος και τῆς προσφοράς τῶν δώρων ἦταν περίεργα σοβαρή, ἀλλάζει θρίσκοντας τήν εὐθυμία τῆς πομπῆς. Ξεχύνονται ὅλες στο δρόμο, διατάσσονται οἱ ὀργανοπαίχτες νά ζαναρχίσουν και ἡ Μαμή παίρνοντας τὸ φλάμπουρο, ἔχει πλέον τὸ γενικό πρόσταγμα στή γιορτή. Παίρνει τήν «ἀρχή τοῦ χωριοῦ» ἀπό τὸν κοινοτάρχη και γιά ὀλόκληρο τὸ ὑπόλοιπο εἰκοσιτετράωρο, ἐπιβάλλει τήν λεγόμενη «Γυναικοκρατία». Και ἐνῶ τὸ εὐθυμο πνεῦμα διαρκῶς και πληθαίνει, ἀρχίζουν και οἱ ταιλιπωρίες τῶν ἀνδρῶν και τῶν ἀνυπάντρων, πού δὲν εἶναι ὅσο διακριτικοὶ πρέπει ἀπέναντι στις γυναῖκες πού διασκεδάζουν. Ἀλλά και συγχρόνως, ἀπό τήν ὥρα πού παραδόθηκε συμβολικά ἡ ἀρχή στή Μαμή ἀπό τὸν κοινοτάρχη, ἡ Γυναικοκρατία αὐτή παίρνει τῆς σωστῆς τῆς διαστάσεις και τὸ πραγματικό τῆς δάρος. Γυναῖκες με περιδραχιόνια με τὰ ἀρχικά Α.Γ. (Ἀστυνομία Γυναικῶν) ἐλέγχουν τήν κυκλοφορία τῶν ἀνδρῶν και τῶν ἀνυπάντρων τῶν δύο φύλων στόν Γυναικοκρατούμενο χῶρο και ἐπιβάλλουν πρόστιμα ἀνάλογα μεγάλα με τὸν βαθμὸ οἰκειότητος με τὸν παραβάτη. Οἱ δύστροποι εἰσπράτουν ἀπό ὅλους τήν μομφή πῶς «δὲν κάνουν τὸ χατήρι στις γυναῖκες μέρα πού εἶναι». Ἀκολουθοῦν διάφορα μασκαρέματα και διασκεδάσεις. (πού

2) Οἱ κραυγές αὐτῆς ἔχουν μονοτονία και εἶναι ἕνα παρασκευασμένο εἶδος θυσιαστικῆς ἐξαιρητικῆς ἐκφρασεως. Δὲν φαίνεται νά ἐκφράζει τίποτε ἄλλο ἀπὸ μία χαρούμενη διάθεση, κι' ἐπιπέδωστε στερεῖται και τοῦ πάθους και τῆς τσακιλίας τῶν ἐπιφωνημάτων και τῶν κραυγῶν τῶν ἀνασπασμένων.

3) Ἡ παραμονή στήν αὐλή ἐδῶ ὀικονομολογεῖται ἀπό τὸ ὅτι ὅπως εἶναι φυσικό δὲν μπορεῖ νά παραλειπτοῦται καμίνως ἄκρας στο ντύσιμο μιᾶς γυναικῆς.

4) Παιλιότερα, στήν Μπέανα, τὸ λάχανο και τὸ κομμένο ἰστάρη μαγειρευόταν με χωριο. Σὲ σχετικῆ ἐρώτηση, ἀπάντησαν πῶς δὲν ἤξεραν γιατί, ἀλλὰ «εἶναι τὸ συνήθως». Ἴσως ποτὸ νά εἶναι ἰσημεριανὸ γιά τήν ἀπάρχη τοῦ ἐθῆμου. Ὁ χοῖρος, ἦταν ἱερό ζῶο τῆς Δήμης ὅπως εἶναι γνωστό ἐνῶ τὸ κομμένο ἰστάρη και τὸ λάχανο δὲν σπερνόταν καθάλου συμβολισμῶς ἐπίσης. Ὅπως και τὸ πράσσο, ἔχουν γαιμικό χαρακτήρα.

5) Ἡ εὐχή πού θύεται ἀπό τήν Μαμή στις συγγενικομένης γυναῖκες, ἔχει γενικότητα και εἶναι καθορισμένη και λιανική τυπική. «Οἱ ἄλλοι νά γεμίσουν καλά και οἱ γαμάτες ν' ἀθροίσουν καλά». Τυπική και καθορισμένη ἐπίσης εἶναι αὐτὸ πού ἀπαγορεύει οἱ γυναῖκες εὐχαριστῶντας: «Ἀμή κι' ἡ Ἀγά Δομῆ δοθήθειά μας».

οὔτε ἰδιαίτερη ἐμμονὴ ἔχουν στὴν παράδοση οὔτε ἰδιαίτερο συμβολισμό ἀλλὰ ἀπλῶς γίνονται σὰν ἔκφραση εὐθυμίας) χοροὶ στὴν πλατεία καὶ τοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ καὶ τέλος οἱ ἐορτάζουσες συγκεντρώνονται σὲ δύο κέντρα. Στὸ ἓνα οἱ νεώτερες μὲ τὴ Μαμὴ ἐνῷ στὸ ἄλλο οἱ περισσότερο ἡλικιωμένες.

Ἐκεῖ μέσα πλέον δὲν ἐπιτρέπεται ἡ εἴσοδος σὲ κανέναν ἄλλο καὶ οἱ ὀργανοπαίχτες παραμένουν ἀσκεπεῖς σὲ ἐνδειξη μεγάλου σεβασμοῦ καὶ ὑποταγῆς^ο.

Παρὰ τὴν ἀποκλειστικὴ συμμετοχὴ τῶν ἐορτάζουσῶν ὅμως στὴ φάση αὐτῇ, τίποτε ἀπολύτως τὸ ἰδιαίτερο δὲν συμβαίνει. ἴσως, οὔτε κἀν μεγαλειότερη ἐλευθεροστομία γύρω ἀπὸ τὴ γέννα καὶ τὴν τεκνοποιία, ἀπ' αὐτὴν ποὺ ἐπικρατοῦσε στὶς προηγούμενες φάσεις. Καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα αὐτὴ δὲν ἀλλάζει οὔτε καὶ ὅταν ἄργὰ τὴ νύχτα οἱ σύζυγοι συναντοῦν τὶς ἐορτάζουσες γυναῖκες τους καὶ ἐξακολουθεῖ κοινὴ πλέον διασκέδαση ὕστερα ἀπὸ ἓνα πλούσιο δεῖπνο ποὺ ἔχουν ἐτοιμάσει οἱ γυναῖκες καὶ φέρει ἀπὸ τὸ σπίτι τους. Μόνον πῶς τώρα, οἱ ἄντρες εἶναι περισσότερο εὐκολοὶ νὰ γίνουν θύματα τῆς εὐθυμίας καὶ τῶν αὐτοσχεδιασμῶν ποὺ πληθαίνουν, κάτι ἄλλωστε ποὺ πολὺ καλόδοξα τὸ δέχονται.

ΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ

Α) Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ σύμβολα - ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα ἔχουν μοιμιότητα μὲ τὴν ἔνοια πῶς ἐπαναλαμβάνονται ἀπὸ ἐποχὴ ποὺ δὲν μπορούμε νὰ θροῦμε τὴν ἀρχὴ τῆς.

α) Σημαντικώτατο εἶναι τὸ φλάμπουρο ποὺ εἶναι καὶ ἐκεῖνο τοῦ γάμιου, δηλαδὴ ἓνα κοντάρι μὲ μῆλο, ἢ κυδῶνι ἢ λεμόνι σφηνωμένο στὴν κορυφὴ του, τὶς ταινίες τῆς νύφης καὶ τὸ στενόμακρο μαντήλι τοῦ γαμπροῦ δεμένο γύρω μαζί μὲ ἓνα χλωρὸ φύλλωμα, συνήθως βασιλικό⁷.

6) Παλαιότερα, ὅταν οἱ γυναῖκες ἦσαν περισσότερο κλεισμένες στὰ σπίτια τους καὶ ἡ ἀνδρική παρουσία ἦταν ὀπωρημένη ἓνα φοβερὸ ἐμπόδιο γιὰ ἐλευθερὲς ἐκφράσεις, ἀστείσμοις καὶ πολὺ περισσότερο, ξεφραγίματα, ἴδεν περιορίζονταν ἰσὺ νὰ ὑπαχρεώσουν τοὺς ὀργανοπαίχτες νὰ παραμένουν ἀσκεπεῖς. Τοὺς ἔδεναν δικόμη καὶ τὰ μιάτια γιὰ νὰ μὴν βλέπουν. Ἐπί πλέον καὶ θασυιά, ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀθροῦνο: ἐχέμφοι καὶ μὲ κανένα τρόπο δὲν μπορούσε ἡθικά νὰ δικαιολογηθῇ ἀπὸ ἄλλοθεν τὸ χωριό, ἢ τυχὸν μεταφορὰ τῶν βίων ἐλέγοντο ἀπὸ τὶς γυναῖκες τὴν ὥρα αὐτῇ καὶ στὴ φάση ἐκείνη τῆς βυρσοεβδόμης τους.

Παρὰ τὸ γεγονός ὅμως αὐτό, τῆς μεγάλης βηλιχθῆ ἐπιθυμίας νὰ μὴν γκωστοποιεῖται τίποτε ἀπὸ τὴν κλειστὴ αὐτὴ βυρσοεβδόμη σὲ κανέναν, ἴδεν ἀποφάσιζαν νὰ μιάθουν ὄχι μόνο οἱ ἄνδρες οἱ γυναῖκες, οὔτε νὰ ἀγνοοῦν πάλι τὴν ἀξία τους στὴ διασκέδαση. Ἐξ ἄλλου, εἶναι βέβαιον ἰσὺ πέρα ἀπὸ τὸ λόγο τῆς τιμῆς, τίποτε ἴδεν ἰδέμενε τοὺς ὀργανοπαίχτες νὰ μὴν εἶναι λιγόλογοι καὶ ἐχέμφοι.

7) Ὁ βασιλικὸς ἔχει ἓλο πῶν γομμιά ἀλλὰ καὶ πῶν χρυσοπαικὶ ἀρηρακέντιο καὶ χρυσοπαικὶ του ἐβῶ. Ἐπίσης ἢ ἐπιλογὴ τοῦ κερπεῶ δὲν εἶναι καθόλου τυχαία. Οἱ κερπεῶες τῆς νύφης, εἶναι ἄσπερες ἀλλὰ παλαιότερα ἦσαν κόκκινες, εἶχαν δηλαδὴ τὸ χρώμα τῆς γομμιάτσας.

Ἐπίσης τὸ φλάμπουρο ἀν καὶ τόσο πολὺ ἐκτιμᾶται σὰν σύμβολο στὸ ἔθιμο, θὰ πρέπει

Ἡ ψυχολογική σημασία τοῦ φλάμπουρου εἶναι μεγάλη γιατί ἐνῶ σχεδὸν γιὰ τὰ πάντα μιλοῦν σὰν στοιχεῖα κωμικά, δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸ φλάμπουρο.

β) Ἐπίσης τὸ καλαμποπεριδέραιο ἀπὸ φημένο καλαμπόκι (τσιφλες) καὶ κόκκινες πιπεριές (τσουσκές) καὶ ἀκόμα συχνὰ σκόρδα γιὰ τὸ μάτι κλπ.

Τὸ σύμβολο αὐτό, παρὰ τὸν ἐγτονώτατο γονιμικό του χαρακτήρα ὡστόσο, ἔχει χάσει τὴν σημασία του. Θεωρεῖται ἀπλῶς μιὰ κωμική παρωδία περιδέ-
ραιου καὶ γι' αὐτό, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ περιδέραιο τῆς Μαμῆς, ἀντικαθίσταται μὲ
κουβαρίστρες, χάντρες κλπ. γιὰ περισσότερο ἀστείο ἢ γιὰ εὐκολία στὴν κα-
τασκευή.

Ὅπως δὲ ἄντικατάστατο σὰν στόλισμα παραδοσιακό^δ.

γ) Τρίτο σύμβολο, τὸ ὅποιο ὅμως δὲν θεωρεῖται κι' ἀπαραίτητο, κι'
ὅπως μὲ θεαίωσαν συχνὰ τὸ ξεχνοῦν ἐντελῶς, εἶναι τὸ πράσο ποῦ προσφέρε-
ται στὴ Μαμή. Ἐχει χάσει τὴν σημασία του καὶ θεωρεῖται ἀστεία ἀνθοδέσμη
ποῦ προσφέρεται γιὰ «νὰ γελάσουμε» ὅπως λέγε.

β) Ἀπὸ τὰ ἄλλα μόνιμα στοιχεῖα τοῦ ἔθιμου ποῦ ἀναφέρονται σὲ πρά-
ξεις, σημειώνονται ἰδιαιτέρα οἱ αὐτοσχεδιασμοὶ ποῦ κατακλύζουν τὸ ἔθιμο.

Στὴν πραγματικότητα, τὸ «θέατρο» ὅπως τοὺς ὀνομάζουν, τὸ ἀρχίζουν
ἀπὸ τὴν ὄρα ποῦ ξεκινᾷ ἡ ποιμπή γιὰ νὰ παραλάβῃ τὴ Μαμή. Τὸ πρῶτο

νὰ θεωρηθῆ ἔδαμο πὺς ἀργότερα καὶ λίγες δεκαετίες μόνον πρὶν, χρησιμοποιήθηκε.
Στὴν Μαυροθάλασσα δὲν ὑπάρχει καθόλου στὸ ἴδιο ἔθιμο καὶ οἱ Μπακιώτισσες δέχονται
πὺς τὸ πῆραν ἀπὸ τὸ γάμο γιατί τοὺς ἄρεσε καὶ γιατί συνδέεται τὸ ἔθιμό τους μὲ τὸ
γάμο. Ἀπὸ ψυχολογική πλευρὰ αὐτὸ εἶναι σημαντικό καὶ εἶναι καὶ ἐνδεικτικὸ πὺς πλου-
τίζονται μὲ νέα στοιχεῖα τὰ ἔθιμα, καὶ πὺς τὸ ἀρχικό τους νόημα μπορεῖ νὰ πάρει νέες
διαστάσεις ἢ νὰ μεσαδληθῆ ἀκόμα εὐκαιότερα. Ἰδιαιτὰ μάλιστα γιὰ τὴν Ἡμέρα τῆς
Μαμῆς ἢ Ἰμπάμπας ὑποσημειώνεται πὺς ἰὸ γάμος, ἀποτελεῖ ἰδιαιτέρα ἐλαστικό στοιχεῖο.
Ἐὰν οἱ Μπακιώτισσες εἰσῆγαγιν τὸ φλάμπουρο τοῦ γάμου, οἱ γυναῖκες τῆς Μαυροθά-
λασσας, ἔκαναν κάτι ἀνάλογο, θρηνημένες ἀπὸ τὴν ἴδια βασικὰ ἀνάλληψη κι' εἰσθησι
τοῦ ἔθιμου: Ἦν Μαμή, τὴν ἱστορίζουν νύφη τὴν ἡμέρα αὐτή. Ἀλλὰ καὶ ἔτσι, τὴν μετα-
βάλλον ἀπὸ τὴν γυναῖκα ποῦ βοηθᾷ στὴ γέννα σὲ γυναῖκα ποῦ τεκνοποιεῖ καὶ τοῦτο
μπορεῖ νὰ παραπλανήσῃ τὸν ἐρευνητὴ ἀλλὰ καὶ νὰ μεταβάλλῃ: οὐσιαστικά τὸ ἔθιμο.

δ) Τὸ περιδέραιο ἀπὸ φημένο καλαμπόκι καὶ πιπεριές, εἶναι γνωστὸ στὸ συμβολι-
σμό του. Πάντως τὸ γεγονός πὺς τὸ καλαμπόκι εἶναι φημένο, πιθανὸν νὰ σημαίνει κά-
πως ὑστερώτερη εἰσαγωγή του σὰν συμβόλου. Πιθανότερα, ἐτάλιζαν ἀλλοῦστε μόνον τὴν
Μαμή μὲ αὐτό, ἐνῶ οἱ ἄλλες γυναῖκες φοροῦσαν τὰ συνηθισμένα περιδέραια ἀπὸ χάντρες,
ἢ τίς πιατραπαράδοτες ἀκαμμένες, χρυσὲς κλπ. ἀλυσίδες μὲ τὰ ἀνάλογα κοσμηματα.
Στὴν Μαυροθάλασσα ἐπίσης, ἦταν ἐντελῶς ἀγνωστο σὰν ἱταλὸν κι' ἐξοκολουθεῖ νὰ εἶναι
καὶ στὸ σύγχρονο ἔθιμο τῆς Νέας Μαυροθάλασσας. Ἡ Μαμή φορᾷ χάντρες, ὅπως οἱ νύφες.
Στὴν πατρίδα τους ὅμως στήν Ἀν. Ρομηλία, ἔκαναν γυρλόιντες ἀπὸ καλαμπόκι καὶ τίς
κρεμοῦσαν ὀριζάντια ἀπὸ τὴν μία ἄκρη τῆς ὀροφῆς στήν ἄλλη καὶ μάλιστα στυρωτά,
στὸ ἰδαίωμα τοῦ γαμπροῦ ὅπου θὰ θεχόταν τὴν σύζυγό του νύφη γιὰ νὰ τὸ μοιραστῇ
μαζὶ τῆς. Δὲν ἀποκλείεται σκεπτικῶς καθόλου, ἕνα ἀκόμη ἐθιμικὸ σύμβολο τοῦ γάμου νὰ
υποθετήθηκε ἀπὸ τὴν Ἡμέρα τῆς Μαμῆς.

«ἀστειό» πού γίνεται εἶναι ὁ ἴδιος ὁ τρόπος παραλαβῆς τῆς. Στὴ Μπάνα, ἀν τὴν ἔπαιρναν καθόλου ἀπ' τὸ σπίτι τῆς γιατί ἐκεῖ γινόταν ἡ διασκέδαση βασικά, τὴν ἔπαιρναν πεζῆ. Ἀπὸ τὴν ὥρα ὅμως πού ἔκαναν τὴν πρώτη γυναικοκρατική κατάκτησή τους ἐκτοπίζοντας τοὺς ἄντρες ἀπὸ τὸ καφενεῖο ἢ μᾶλλον τὴν «ἀγορά», οἱ ἀποστάσεις διαδραμάτισαν τὸ ρόλο τους καὶ κίνησαν τὴν ἐφευρετικότητα τῶν γυναικῶν στὰ πλαίσια τοῦ κωμικοῦ καὶ τοῦ ἀνετου συγχρόνως γιὰ τὸν τρόπο μεταφορᾶς τῆς Μπάμπος τους. Σκέπτονται ἔτσι, κι' ἐτοιμάζουν, πολλά. Βάρκες ἐπάνω σὲ τροχοφόρα, ἀμαξάκια μὲ ὑποζύγια στολισμένα μα-σκαράτικα, ἄλογα κλπ.⁹

Στὸν ἀνοιχτὸ χῶρο γίνονται διάφοροι ἄλλοι αὐτοσχεδιασμοί, ὅπως ἡ γύφτισσα μὲ τὸ μωρὸ στὴν κούνια πού λέει τὴ μοῖρα στὸ τσαντήρι τῆς¹⁰, ὁ γύφτος, πού χορεύει τὴν ἀρκούδα, καὶ τὴν μαίμου. Στὸν κλειστὸ χῶρο, ἕνας τοκετός¹¹, γάμος παρωδία μὲ μεγάλη ἐλευθεροστομία, τὸ ἄρρωστο παιδί καὶ ὁ γιατρός κλπ.¹². Καὶ ἀσφαλῶς αὐτοσχεδιασμοὺς κωμικοὺς εἶναι καὶ ἡ παράδοση

9) Χαρακτηριστικὰ ἀναφέρεται ἐδῶ πῶς στὰ 1976 πού ἔγινε ἡ αὐτοψία μας, οἱ γυναῖκες ἀπεφρίσαν νὰ πάρουν τὴν Μαιμή ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς ἐπιπληθεῖς ἢ μαῖα πού χωριστὸν τους κ. Νάντια Παπαλιῶου, γκαρῖζει ὑποκαταίει καὶ τὸ θρίσκου πολλὴ ἐκτωπιαστικῶς. Τεχνικῶς δυσκολίες ἀπλῶς, τίς ὑποχρέωσαι νὰ ἀλλάξουν οὐχέτι καὶ νὰ προσεμῆσουν ἕνα ἀμαξάκι ζεμένο σὲ ὑποζύγιο στολισμένο μακαριαντικῶς. Αὐτὸ τίς βουεκάλυτε ἀλλοίωσε νὰ ἔχουν μαζί τους καὶ μίτ κούνια μὲ μία κούλια - μωρὸ καὶ νὰ ποικιλίσουν τὴν ἐμφάνισή τους. Ἀπὸθετα τὸν περαιομένο χρόνο πού οἱ ἄντρες τοῦ χωριστὸν εἶχαν βοηθήσαι ἀποσταλε-σματοκώτετρα ἰστὸ νὰ πρωτοτυπήσουν οἱ γυναῖκες τους μεταφέροντας ἀπὸ τὴν παρὰλαία μία βάρκα, ἢ «βασιλικὴ ἀμαξά» εἶχε ἄλλη ἐντελῶς μορφή.

10) Μία γυναῖκα, μαμμένη ποιγγάνα, ἔχει καθήσαι κατάχαμα ἔξω ἀπὸ ἕνα τσαντήρι πού ἔχει ἰστηθῆ (μὲ μόνη τὴν ἐργασία τῶν κωλοδόλων ἀντρῶν καὶ τὴν ἐπιβλεψη τῶν γυναικῶν) ἰστὸ κεντρικὸν πλάτωμα πού χωριστὸν. Ἡ ποιγγάνα κρατᾶει στὰ χέρια τῆς μία τράπουλα καὶ ζητᾶει νὰ ἀναμῶσουν γιὰ νὰ πεί τὴ μοῖρα ἰστὸ θασε πληνιάξουν. Τότε, «βλέπει» τὴν πάλαιμ, ξεχνώντας τὴν τράπουλα, καὶ πολλὸ ἐλευθερόστομα μιλάει γιὰ τὴν «καλὴ πόχη» τῆς γυναῖκας νὰ ἔχει ἄντρες μὲ «χαρίσματα». Σὴν γιὰ νὰ ὑπογραμμί-σαι ὅμως τὴν ἄλλη πλευρὰ τῆς ἐλευθεροστομίας τῆς ἐκτὸς τοῦ «ἀστειοῦ», ὅταν παρκαίεται νὰ προσέχει βιαρικῶς καὶ τὸ «μωρὸ» τῆς, μία κούλια μέσα σὲ μία κούνια πού ἔχει θε-μένη ἐπάνω βλα τὰ παράγωμα ἐναντίον τῆς βαιουανίας καὶ ἀκόμα, πλάι, μία μπακίρα μὲ «ἀγνασμο» γιὰ τὸ κακὸ μάτι κλπ. Ἀκόμη γιὰ νὰ μὴν παρεξηγηθῆ γιὰ τίς θεατρικὲς πού μαζεδαί, κερνά τίς παλαιότερές τῆς ἀπὸ ἕνα λουκοῦμι.

11) Ὁ αὐτοσχεδιασμοὺς τοῦ τοκετοῦ γίνεται σὲ κλειστὸ χῶρο. Μία γυναῖκα προσ-ποιεῖται τὴν ἐτοιμὸγεννη καὶ μεταφέρεται ἀπὸ τίς φίλες τῆς ὁποιοῦσιν ἐστὴν Μαιμή, πού ἐδῶ εἶναι καὶ ἡ πραγματικῆ. Ἡ Μαιμή βοηθᾶει: πολλὴ πρόθυμα καὶ κῶτω ἀπὸ τὰ φο-ρέματα τῆς ἐτοιμὸγεννης ξεπροβάλλει ἕνα μωρὸ, ἢ κούλια, πρὸς μεγάλη χαρὰ ὅλων τῶν παριστοιμένων, πού ξεφωνίζουσι χαρούμενα καὶ χειροκροτοῦσι.

12) Στὸ ἄρρωστο παιδί καὶ τὸν γιατρὸ, παίρνουν μέρος περισσότερο πρόσωπα καὶ γίνονται μεταμφέση περισσότερο ἐπιμελημένη. Μία γυναῖκα νύμφεται γιατρός μὲ ἀντρικὰ φορέματα. Κρατᾶει μία τσάντα καὶ φοράει γυαλιὰ γιὰ τὸ ὀπισθημότερο. Κάπου ἔχει βρεθῆ κι' ἕνα μακρὸ ἐπιχωφόρι, ἰστὸν ρεντινοκότα καὶ πραγματικὰ θυμίζει μὲ τὴν βλῆ ἐμφάνιση γιατρὸ τῶν περαιομένων ὁμοιωτικῶν. Συνοδεύεται ἀπὸ ἕνα νοσοκόμο (παρὰδόξως ὄχι νο-

νοσκόμια) γυμνάσιο με άσπρο πακάμιο, μπλούζα και άσπρο παντελόνι. Φοράει έναν ακοιφο άσπρο με έναν αδικαιωτο σταυρό στο μέτωπο και κρατάει άκουστικά κι' ένα μία τράμπια φλυαρισματος από έπεινες που υπήρχαν πριν γενικευθούν οι σημερινές οικονομικές των έμπορευμάτων. Η τράμπια αυτή έχει και μία μεγάλη αίχμη από σύρμα που έχει προστεθεί για να γίνει φοβερότερη όταν χρησιμοποιηθεί σε λίγο για σωφρονισμό των άτακτων άντρων. Έ τέλος μια άλλη γυναίκα, κρατά στην άγκυλιά της την κούλα, τυλιγμένη με βαριά κσιπελάματα μια και είναι το άρρωστο μωρό.

"Όσα παρηγοούθηκα το 1976 και κατέγραφα ήσαν τὰ εξής από τον αυτοσχιδισμό αυτών.

Μητέρα: Γιατρέ μου το παιδί μου είναι άρρωστο. Γιατρός: Τι έπαθε κυρά μου; Μητέρα: Δεν ξέρω τί έχει. Έτσι στα καλά καθούμενα μου άρρωσθηκε. Τρία καρβέλια τρώει, το στομάχι του το πιάνει. Ένα κίτρι φημένο τρώει, ή κοιλιά του το πονάει. Δεν ξέρω τί μόνεθε. Γιατρός: (με παλιό σοβαρό ύφος παίρνει η' άκουστικά από το νοσοκόμο). "Α! Το παιδί είναι άρρωστο: (και γυρίζοντας στον νοσοκόμο) πρέπει να βρούμε αίμα να σου θάσουμε.

Νοσοκόμος: Ποιό να βρούμε αίμα τέτοια ώρα. Η Θεσσαλονίκη είναι μακριά. Γιατρός: Να ζητήσεις από την τηλεόραση. Μητέρα: Ναί γιατρέ μου από την τηλεόραση. Νοσοκόμος: (προσποιείται τον ισπέρη). Προσχή, προσχή. Είναι μεγάλη αντίληψη γινεσι το παιδί είναι άρρωστο και χρειάζομαστε αίμα ρέζους άρνητικό. Να έρθετε άμέσως να μας δώσετε, το άκούσατε; Μην άργήσετε γιατί θα μας πάθει το παιδί. Γρήγορα είπα. Γιατρός: Το αίμα άργεί να έρθη τί λέτε βέν παίρνομε λίγο από έστούτους που είναι εδώ μέσα. Μητέρα Νοσοκόμος: Καλά το λές. Γιατρός: Από ποιόν να πάρουμε; "Α, να, είναι ο γιατρός εδώ, ο άντρας της Μπαμπας μας (συμτωματικά και πραγματικά είναι γιατρός ο σύζυγος της Μαρίας στο Κίτρος). Αυτός σίγουρα θα μας δώσει. (Τον πλησιάζουν τον άληθινό γιατρό, γιατρό και νοσοκόμο). Γιατρός: Θα μας δώσεις αίμα γιατρέ μου για το παιδί όσπου να μας έρθη από τη Θεσσαλονίκη. Πραγματικός γιατρός (μπανισνας κι' αυτός τώρα στον αυτοσχιδισμό). Βεβαίως. Πολύ εδχαρίτως. Νοσοκόμος: Σήκωσε το μανίκι σου σε παρακαλώ. (Ο πραγματικός γιατρός υπακούει και ο νοσοκόμος δίνει γόρω στο μπράτσο που το ύψιστο και προσποιείται χωρίς πραγματικά να τον τροπήσει ότι παίρνει αίμα από την φλέβα με την τράμπια του φλιτ που περιγράψαμε προηγούμενης). Εδχαριστώ γιατρέ μου, το βοήθηρες το παιδί. Γιατρός: Ναί αλλά θέλουμε κι' άλλο αίμα βέν φτάνει αυτό, το παιδί θα μας πεθάνει. Ποιός άλλος θα δώσει αίμα. Ένας άλλος άντρας που παρευδρίσκαται: Έγώ, εγώ, (λέει ουτοδέχτικος προκλητικά και τις τρεις γυναίκες οσν να τον καλεί να τον πλησιάσουν με υπερβολικά εύθυμη διάθεση). Τότε οι τρεις γυναίκες του αυτοσχιδισμοδ, κοιτάζονται μεταξύ τους έρωτηματικά οσν να κατάλαβαν τις πραγματικές προθέσεις του προσφερομένου για αίμα. Γιατρός: Είσα: δέξασ πώς θέλεις να ιδώσεις αίμα, πρόσεξε καλά. "Αντρας: Θέλω, θέλω, θέλω έλατε (προκλητικά έλα αυτά). Τότε και οι τρεις γυναίκες τον πλησιάζουν κι' άμέσως ή Μαμή σφαιώνεται και τις συναινετά. Την ακολουθούν πολλές άλλες γυναίκες που τώρα κυκλώνουν τον άντρα με άπειλητικές ιδιότητες και με πρώτη την Μαμή άρχίζουν να τον άπειλούν και να του φωνάζουν. ("Όστε θέλεις να πάρουμε αίμα ε, πάρω και θα είς). Η Μαμή που δείχνει άπειλητικά την τράμπια του φλιτ και γυρίζοντας στις γυναίκες ρωτάει: Μαμή: Από ποιν να σου πάρουμε αίμα; (Γυναίκες με άτριες ενδοθέσεις). "Από τή μέση. Άμέσως τότε άρπάζουν τον άντρα, τον ξεπλώνουν στις καρδιές κι' όλες μαζί, άκατακόνηστας που τα μαλλιά και χτυπώντας τον έλαφρά, του λένουν την ζώνη και γυμνώνουν την μέση του ενώ άκείνος άγωνίζεται άπεγνωσμένα μέσα σε γέλοια και περιπατήματα των γυναικών και των άλλων άντρων που παρακολουθούν χωρίς να τολμούν

τῆς ἀρχῆς στὴ Μαμῆ ἀπὸ τὸν κοινοτάρχη¹³, ὅπως καὶ ἡ Ἀστυνομία Γυναικῶν.

Πρέπει νὰ σημειωθῇ πὼς οἱ αὐτοσχεδιασμοὶ δὲν ἔχουν μοιμιότητα ὡς πρὸς τὸ θέμα τους καὶ συνειδητὰ δὲν σημαίνουν παρὰ διασκέδαση, σήμερα.

Ἐξαίρεση ἴσως ἀποτελεῖ ὁ «γάμος» ποὺ φαίνεται πὼς ἐπαναλαμβάνεται σταθερά, κι' ἔχει κι' ὀρισμένα λόγια, ἐνῶ θεβαιώνεται πὼς λίγα χρόνια πρὶν εἶχε καὶ ἄλλα λόγια ποὺ ἔφυγαν μαζί με τὴν τελευταία ἡλικιωμένη ποὺ τὰ ἤξερε καὶ πέθανε πρόσφατα¹⁴. Ἐπίσης γιὰ τὸν κωμικὸ χορὸ «Γαίδουρίτσα», μπορεῖ νὰ λεχθοῦν τὰ ἴδια¹⁵.

νὰ ἐπιβραίνου, νὰ ξεφύγει, χωρὶς καὶ νὰ τὸ καταφέρνει. Ἀφοῦ οἱ γυναῖκες θεωροῦσαν πὼς ἀρκετὰ τιμωρήθηκε γιὰ τὴν ἀκαθάρτητά του, τὸν ἀφήνου νὰ σηκωθῇ μετὰ τὴν προειδοποίηση: Νὰ μάθης ἄλλη, φορὰ νὰ ζητᾶς χαιδία ἀπὸ τίς μάνες.

Κάποτε ἡ τιμωρία μπορεῖ νὰ εἶναι πιὸ σκληρὴ ἀν καὶ πιὸ ἤρεμη, φαινομενικὰ, μετὰ ἕνα πραγματικὸ πρόβλημα μετὰ τὸ σῶμα τῆς «σύρηντας» ποὺ κρατοῦν σὰν ὄπλο τους οἱ γυναῖκες. Τοῦτο ἀν ὁ ἄντρας θέλξει ἐπιμονὴ μεγαλύτερη καὶ δὲν ὑποχωρήσει.

13) Ὁ αὐτοσχεδιασμὸς αὐτὸς εἶναι νεώτερος. Δὲν γινάταν στὴν Μπάννα, θεβαιώνουν οἱ ἡλικιωμένες. Κινητὸς εἶδος ἀρχῆ δὲν τοὺς παραβιόταν. Σήμερα, φαίνεται πὼς οἱ γυναῖκες τῆς Μεσογαλιῆς μετὰ τὴ βικιή τους γυναικοκρατεῖα, ἔχουν ἐκμεταίει πολλὰ στὶς γυναῖκες τοῦ Κίτρου καὶ ἀνάμεσα στὰ ἄλλα τὴν ἀξίωση νὰ τοὺς παραβῶνται ἢ ἀρχὴ τοῦ χωριοῦ τους, καὶ μάλιστα ἐγγράφως ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν κοινοτάρχη. Ἀπαιτήσανε ἀνάμνη στὰ 1976 καὶ τὴν ἀστυνομικὴ ἐξουσία, ἀλλὰ ὁ ἐκεῖ υπεύθυνος τῆς Χωροφυλακῆς ἀπὸ λόγους ὑπηρεσιακοὺς δὲν θέλησε νὰ πάρει μέρος ἀπὸ παιγνίδι αὐτό. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ πληρώσει: θαρὸ πρόστιμο γιὰ τὴν «ἀνυπακοή» του καὶ μάλιστα πρῶτος ἀπὸ ἄλλους γιὰτὶ βρέθηκε μπροστὰ στὴν Ἀστυνομία Γυναικῶν ἀμέσως μόλις ἡ Μαμῆ παρέλαβε τὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὸν κοινοτάρχη.

Ἡ παραβίασθ τῆς ἀρχῆς ἔγινε μετὰ κάθε... ἐπισημότητα στὴν εἴσοδο τοῦ κτιρίου τῆς κοινότητος. Ἡ Μπάμπο συνοδεύομένη ἀπὸ τίς γυναῖκες, εἶχε φτάσει ἐκεῖ ἐπάνω στὸ ἀμάξι τῆς καὶ ἀναγκάστηκε τὸν κοινοτάρχη τοῦ ζήτησε νὰ τῆς παραβῶσε: τὴν ἀρχὴ γιὰ τὸ ὑπόλοιπο τοῦ εἰκαστετραφύρου γιὰτὶ τὸ χωριὸ κυρήχτηκε γυναικοκρατούμενο. Ἐβῶσε ἕνα καμμάτι χαρτί στὸν πρόεδρο ὁ ὁποῖος «ὑπέγραψε» τὴν παράβαση τῆς ἀρχῆς καὶ ἀποσύρθηκε στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κτιρίου ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀκατηρῆ διαταγὴ τῆς ἀρχηγοῦ: Καὶ μέσα γρήγορα γινὰ νὰ μὴν πληρώνετε καὶ κανένα γερὸ πρόστιμο.

Στὴν πραγματικότητά φυσικά, ἔχι μόνον κυκλιφόρησε εἰσιέθερα, ἀλλὰ συνδιακρίθηκε μετὰ τίς γυναῖκες ὅπως ἄλλοι οἱ ἄλλοι σὺζυγοὶ καὶ ἀκόμα, σὰν κοινοτάρχη ἦταν καὶ ὁ συντακτικὸς τῆς ἕλης γιορτῆς μετὰ ἰσομετῆς φροντίδες μάλιστα.

14) Βῆκαν ἄρκετὰ περίεργα ἀλλὰ ἔχι καὶ ξένο μετὰ τὴν νοστοροπία τοῦ λαοῦ, τὸ ὅτι δὲν φρόντισε καμμίαν νὰ μάθῃ τὰ λόγια τοῦ αὐτοσχεδιασμοῦ αὐτοῦ ποὺ εἶναι παιδικὸς καὶ πολὺ ἐπισημῆς. Βῆκαν: ὅσοι ἀνάμνη χαρακτηριστικὸ πὼς ἔσα ἔχουν παραμείνει, ἀναφέρονται: στὴν οὐσία τοῦ γάμου ἀπὸ τὴν καθαρὰ φυσικὴ του πλευρὰ τῆς ἐνώσεως πᾶν δύο φύλων. Ὁ ἄντρας χάνει τὸ ὄνομά του καὶ γίνεσαι ἀπλῶς ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ἐηλικιωθ ἄντρας, ὅπως τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μετὰ τὴν γυναῖκα. Ἵτοι ἀποκαλοῦνται: μετὰ τὰ χαρακτηριστικὰ ὄργανα τοῦ φύλου τους. Ἡ παραβία τοῦ γάμου εἶναι σχεδιασμένη ἐπάνω στὰ πρότυπα τοῦ πραγματικοῦ γάμου. Μία γυναῖκα μεταμφιεῖται: σὲ γαμπρὸ καὶ ἄλλη μία γίνεσαι: νύφη. Ἀποκαλοῦνται: ἀπὸ τὰ «μπρωστῆμα» τους τοὺς παραινόμενους τους, ἐνῶ τὰ ὄργανα καὶ τὸ φίλαμπερο τοῦ γάμου προγγυῶνται. Φιτάνουν ἔτσι ἐπίσημα καὶ ἐορταστικὰ ἐμπρὸς σὲ μία ἄλλη γυναῖκα ποὺ ἔχει: μεταμφιεσθῆ ἔτσι ὅστε νὰ θυμίζει:

Ήσφαλώς θετικά συμπεράσματα για τὸν συμβολικὸ χαρακτήρα τῶν αὐτοσχεδιασμῶν δὲν μποροῦν νὰ ἐξαχθοῦν. Μερικὲς ὅμως παρατηρήσεις εἶναι ἴσως χρήσιμες γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ ἐθίμου καὶ ἴσως καὶ τὶς ἀπαρχές του.

Μερικοὶ αὐτοσχεδιασμοί, εἶναι ἀπλὲς μιμήσεις εἰκόνων τῆς καθημερινῆς ζωῆς ποῦ ἔχουν ἐντυπωσιάσει ἰδιαίτερα. Εἶναι οἱ αὐτοσχεδιασμοὶ τῶν τσιγγάνων μὲ τὶς ἀρχοῦδες καὶ τὶς μαϊμούδες ποῦ χορεύουν καὶ κάνουν νούμερα.

παπιπιά. Μάλιστα παπιπιάζου, ὁ παπιπιάς, ἀρχίζει καὶ φάει ἀνακατωμένα τὴν ἀκολουθία τοῦ γάμου καὶ τὴν νεκρώσιμη μαζί, δημιουργώντας καὶ ἰσὸ σημεῖο αὐτὸ παραβία καὶ ἀσπειρότητα. Ὅσοι μὲ ἐπισιμότητα λέει: «Στεφανώνεται ὁ ἰδολλος τοῦ Θεοῦ ..... (Τὸ ὄνομα συμπτωματικὰ ἀπλῶς διότι συγασκρομένα τὸ 1976 ἡ γυναίκα σὲ ἀντρικὸ τὸ ὄνομα τῆς μεταμφιεσμένης σὲ γαμπρὸ γυναίκας) τὴ βούλη τοῦ Θεοῦ (τὸ πραγματικὸ ὄνομα τῆς γυναίκας). Αὐτὸ τὸ ρωτοῦσε τρεῖς φορές καὶ ὕστερα ρώτησε πρῶτα τὴ νύφη: «Ἀρέσα ἸΙ...» καὶ ἡ νύφη ἀπάντησε: «Ἀρέσα». Ἀπευθυνόμενη μὲ τὴ σειρά που στὸν γαμπρὸ ρώτησε: «Ἀρέσα ΙΙΙ...» καὶ ἐπίσης αὐτὸς ἀπάντησε «Ἀρέσα».

Ὁ γάμος θεωρήθηκε τελειωμένος, τὸ ζευγάρι ἀγαλλιάστηκε, τὰ ὄργανα ξαναπαίξανε καὶ ἡ εὐθυμία ἔφτασε ἰσὸ κατωκρόκο.

Δύο πράγματα εἶναι ἀξιοσημείωτα στὸν αὐτοσχεδιασμὸ αὐτό. Τὸ ὅτι ἡ γυναίκα ποῦ τελεῖ τὸν γάμο, ἔδεν παρουσιάζεται ἰσὸν παπιπιάς ἀλλὰ ἰσὸν «συντέμνια» γιὰ νὰ μὴν διακυμωθῆ ὁ κλῆρος. Ἐπίσης ἡ ἀθροστομία ποῦ ἐπικρατεῖ καὶ μάλιστα παρουσία ἔχει μόνον τῶν κοιλῶν ἀλλὰ καὶ ξένοι προσκεκλημένοι τελευταία. Σὲ ἰσχετικὴ ἐρώτηση ἀπάντησαν: «Ἰ' αὐτὸ ἔδεν θέλουμε ξένους καὶ ἔδεν πρέπει νάχει ἀνύπαντρες. Κι' ὅποιος ἔδεν θέλει ν' ἀκούσει νὰ μὴν ἔρχεται. Ἄν γίνεται ἀλλοιῶς, τὸ ἔχει ἡ μέρα. Ἄν εἶναι ἔμως καὶ τίποτα κακό. Καὶ μεῖς οἱ ἀμάρτυροι καὶ σεῖς οἱ μορφωμένοι κα' ὄλος ὁ κόσμος ἔδινε κἀναι παιδιὰ».

15) Ἡ «γαϊδουρίτσα» εἶναι ἕνας χορὸς ποῦ ὑποκείμετικὸ σκοπὸ ἔχει νὰ διακυμωδῆσαι τὴν ὑπερηφάνεια τοῦ ἀνδρικοῦ φύλου, καὶ νὰ τὸ γελοιοποιήσει. Οἱ ἄντρες πρόθυμα παίρνουν μέρος στὸν χορὸ αὐτὸ καὶ ὑφίστανται ἀδιαμαρτύρητα τὴν «γυναικεῖα δυναστεία» ἔσο χορεύουν. Μία γυναίκα, συνήθως ἡ πιὸ ζωηρὴ, βυατίζει τὰ ὄργανα νὰ εἶναι ἔτοιμα νὰ παίξουν καὶ ἀνεβελίσοντας ἰσὸ βάρθρο τους, κερφάει: πρὸς τοὺς ἄντρες καὶ λέει: «Χρειάζομαι μερικὰ γερὰ παλιγκάρια, νὰ χορέψουν ἕναν ὁμορφὸ χορὸ. Ὅποιος θέλει: νὰ ἔρθη. Ἄν ἔδεν ἔρθη μὲ τὸ καλὸ, τὸν παίρνω καὶ μὲ τὸ ζόρι». Τότε προχωροῦν μερικοὶ ἄντρες, κάνουν κύκλο καὶ πιάονται γιὰ χορὸ. Ἡ γυναίκα, βίει τὴν ἐντολή στα ὄργανα νὰ ἀρχίσουν καὶ κωινὴν παραβιάει:

Ἐ μωρὸ ἔ
Ρήνα πίν' κωφὸ
ὅποιος τὸν χορὸ ἰκαλάσει
μιά δικὰ κωσι θὰ χάσει
γιὰ περᾶστε γιὰ περᾶστε
γιὰ τὸ στοίχημα θὰ χάστε.

Τὸ τραγούδι τὸ λέει αὐτὸ συνεχῶς ἔως ὅτου ὄλοι οἱ ἄντρες κἀνοντας ἀπὸ μία βόλτα ὑπαχρεώνονται νὰ πηθοῦν τὸ χέρι τοῦ βυπλανοῦ τους καὶ νὰ χορεύουν μὲ τὸ θυκὸ τους κἀτω ἀπὸ τὰ σκέλη τους, πράγμα ποῦ βίει ἕνα ἀξιοθρήνητο θέαμα. Ἄν εἶναι γνωστὸ ἂν αὐτὸς ὁ χορὸς ἦταν πολὺ παλαιός. Μᾶλλον φαίνεται πὺς γινόταν ἔχι στὴν Μπάνια ἀλλὰ τὸν γετονικὸ τῆς Ἁγιο Βλάσιο τὴν ἡμέρα τῆς Μπαμπας. Πεγονὸς εἶναι πὺς πρὶν ἐπιτραπῆ ἡ συμμετοχὴ τῶν ἀνδρῶν στὴν βυκακβάση, τὸν χορεύουν γυναῖκες, γυμνὲς ἀβήρικὰ καὶ πᾶντοσε προκλιῶσε πολλὰ γέλοια.

Δὲν φαίνεται νὰ ἔχουν καμμία ἄλλη ἔγνοια, ὅσο κι' ἂν μπορεῖ κανεὶς νὰ εἰκάσῃ πὼς τὰ ζῶα πού συμβολίζουν τὴν καλὴ καὶ γερὴ γέννα, δὲν εἶναι συμπτωματικά. Τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴ γύφτισσα ἢ τὸν γύφτο πού δὲν ἔχουν ἐδῶ ἄλλη ἔγνοια ἀπὸ τὸ κωμικὸ καὶ παράδοξο, καὶ δὲν ἔχουν τίποτα νὰ κάνουν μὲ τὸν γονιμὸ συμβολισμό.

Τὸ γεγονός ἔμως πὼς οἱ περισσότεροὶ αὐτοσχεδιασμοί, σχεδὸν ὅλοι, ἔχουν βασικὸ τους θέμα τὸ γάμο, τὴ γέννα, τὸ μωρὸ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ ὅτι τὸ φλάμπουρο δὲν ἀπουσιάζει οὔτε στιγμὴ ἀπὸ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις καὶ ἐπίμονα τὸ κρατᾷ ἢ πρῶτῃ τοῦ χοροῦ κι' ἀκόμα εἶναι κάτι σὰν «σκήπτρο» γιὰ τὴν βασίλισσα - Μπάμπο, δείχνει ἀσφαλῶς τὸ πὼς αἰσθάνονται τὸ ἔθιμό τους οἱ γυναῖκες τοῦ Κίτρου ἀκόμη σήμερα. Ποιὰ εἶναι ἡ βασικὴ ψυχολογικὴ θέσι τους γιὰ τὸ ἔθιμο, πολὺ περισσότερο μάλιστα ἔταν καὶ σὲ αὐτοσχεδιασμοὺς πού ἀπὸ πρῶτῃ ἐντύπωση παρουσιάζουν ἄλλο θέμα βασικὸ, ὅπως τῆς γύφτισσας πού λέει τὴ μοῖρα, ὁ γάμος καὶ ἡ γέννα ἀποτελοῦν καὶ πάλι κεντρικὰ σημεῖα ἐνῶ μία κούκλα - μωρὸ ἀποτελεῖ ἐντυπωσιακὸ σχῆμα.

Πάρα πολλὰ σὲ ὅλα αὐτὰ λέγονται γιὰ ἀστείότητα καὶ διάθεση νὰ κωμικοποιηθοῦν θεσμοί, σκηνές καὶ πρόσωπα, ἀλλὰ εἶναι καὶ κάπως δύσκολο νὰ καταλήξῃ κανεὶς πὼς ἢ τόση ἐπιμονὴ γύρω ἀπὸ τὰ θέματα αὐτὰ οφείλεται στὶς περιορισμένες παραστάσεις τῶν γυναικῶν πού τὸ μόνον μεγάλο γεγονός στὴ ζωὴ τους εἶναι ἡ τεκνοποιεῖα καὶ ἡ ἀνατροφή τῶν παιδιῶν. Ἡ ἐπιμονὴ τῶν συγχρόνων γυναικῶν τοῦ Κίτρου πού ζοῦν καὶ χαίρονται τὴν σημερινὴν ζωὴ ἐλεύθερα καὶ ἀνετα στὸ περιεχόμενον αὐτὸ τῶν αὐτοσχεδιασμῶν σημαίνει πὼς ἀνάλογα αἰσθάνονται τὸ ἔθιμό τους καὶ τὴν σημασίαν του. Κάτι σαθύτερο καὶ οὐσιαστικώτερο ὑπαγορεύει τὰ θέματα αὐτὰ τῶν αὐτοσχεδιασμῶν τους, σκέψῃ πού ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός πὼς ἀντίθετα ἔχουν πλήρως ἀτονίσει ἢ καὶ ξεχαστῇ ἄλλα θέματα σὰν τὴν ἀρκούδα καὶ τὴν μαϊμού πού χορεύει μὲ τὸν γύφτο.

Στοὺς αὐτοσχεδιασμοὺς αὐτοὺς, παρατηρεῖται ἐπίσης μία ἀναμφίβολη στρωμάτωση στοιχείων πού ἀνήκουν σὲ ἐντελῶς διαφορετικὴ ἐποχὴ μεταξὺ τους. Ἡ στρωμάτωση αὕτῃ εἶναι ἰδιαίτερα ἐμφανῆς στὸν αὐτοσχεδιασμὸ τοῦ ἀρρωστοῦ παιδιοῦ καὶ τοῦ γιατροῦ. Περιγράφοντας τὴν περίεργη ἀρρώστεια τοῦ μωροῦ τῆς ἢ μητέρας, χρησιμοποιεῖ εἰκόνας καὶ φρασεολογία τῶν πρωτοακριτικῶν τραγουδιῶν¹⁶, ἐνῶ συγχρόνως ζητᾷ ἀπὸ τὴν τηλεόραση ὁ γιατρὸς αἷμα ρέζους θετικὸ γιὰ νὰ τὸ θεραπεύσει.

16) Τὸ ὑπερφυσικὸ παιδί πού εἶναι κι' ὁ ὑμνούμενος ἦρωας στὰ ἀκριτικά θεματα πρῶτε «τὴν φουρνιάν» αὐτὸ τὶς πρῶτες καὶ ὀκταεὶς ἡμέρες του κι' ἀνδράνεται ταχύτατα καὶ ὑπερφυσικὰ γιὰ νὰ πολεμήσῃ καὶ νὰ θωρυκευτῶρῃ στὴ μάχη. Στὸν κύκλον τῶν τραγουδιῶν τοῦ Μικροῦ Κωνσταντίνου μὲ τὶς βιήμερες ἄλλοις προσωπμίαις του ἐπίσης σὰ ἀνακατενάρματα τραγουδιῶν, ἔτσι καταφέρνει ἀπὸ μικρὰς μικρὰς ἰστῶν πόλεμον νὰ τὰ βγάλῃ πέρα τὸσο θωρυκίαν.

Ἡ στρωμάτωση ὅμως εἶναι γενικώτερη στους αὐτοσχεδιασμούς και πολυδιάστατη. Τὰ βασικά στοιχεία τοῦ αὐτοσχεδιασμοῦ μεταλλάζουν και δημιουργοῦνται ἀπὸ τίς παραστάσεις πού δίνει ἡ ζωὴ στὴν πολιτιστική της πορεία. Ἡ Ἀστυνομία Γυναικῶν, ἔχει π.χ. ἀντικαταστήσει τὴν Ἀγροφυλακὴ χωρὶς νὰ ἀλλάξει τὸ βασικὸ θέμα τοῦ αὐτοσχεδιασμοῦ, πού ἐδῶ εἶναι «ἡ ἐπιβολὴ τῆς τάξεως» και τὸ «πρόστιμο», ἀλλάξε ὁ τύπος τοῦ ἀγροφύλακα σὲ τροχονόμο, χωροφύλακα κλπ.

Γιὰ τὸ ἔθιμο τοῦ Κίτρου, ἀπὸ ὅσο γνωρίζω δὲν ἔχει γίνει προηγούμενη αὐτοψία και δὲν ἔχει ἐρευνηθῆ. Ἀντίθετα γιὰ τὸ παράλληλο ἔθιμο τῆς Μονοκκλησιᾶς Σερρών, ἔχουν λεχθῆ ὀρισμένα πράγματα μετὰ τὰ ὁποῖα και δὲν βρίσκεται σὲ ἀπόλυτη συμφωνία ἡ προσωπικὴ μας ἔρευνα. Στὴν πραγματικότητά, διαπιστώθηκαν ἐντελῶς διαφορετικὰ πράγματα σὲ πολλὰ σημεῖα βασικά. Ἐκεῖνο πού πρέπει νὰ πούμε ὅμως ἐδῶ εἶναι τὸ ἐξῆς: Στὸ παράλληλο ἔθιμο τῆς Μονοκκλησιᾶς, Νέας Πέτρας και Νέας Καμῆλας, πού κεντρικὸ πρόσωπο δὲν εἶναι ἡ Μαμῆ ἀλλὰ ἡ Μπάμπο Γκιουνοῦ, Μπάμπο Ρόκα, δηλαδὴ ἡ Γιαγιά και γιορτάζονται τὰ θρεξούδια της, γίνονται πολλοὶ αὐτοσχεδιασμοὶ πού και πάλι ἀποτελοῦν τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς διασκεδάσεως τῶν γυναικῶν πού ἔχουν και τὸ ἀποκλειστικὸ δικαίωμα συμμετοχῆς σὲ αὐτήν.

Ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ ἀποκλειστικότητα συμμετοχῆς, τὸ γεγονός ὅτι ἀποσύρονται σὲ κλειστὸ χῶρο ὅπου κανένας δὲν μπορεῖ νὰ παρακολουθήσει τί γίνεται ἐκεῖ και κυρίως οἱ αὐτοσχεδιασμοὶ πού δίνουν τὴν ἐξουσία στὶς γυναῖκες, ἔχει ὀδηγήσει σὲ ἐσφαλισμένες ἐντυπώσεις και συμπεράσματα μετὰ ἀποτέλεσμα νὰ χάσει τὸ ἀρχικὸ του ὄνομα τὸ ἔθιμο και νὰ μετονομαστῆ σὲ Γυναικοκρατία. Οἱ γυναῖκες τῆς Μονοκκλησιᾶς ὅμως δεβαιώνουν πὼς κανένα ἀπολύτως μυστικὸ μυητικὸ ἢ ἔτι, ὀδηποτε ἄλλο δὲν ὑπάρχει και στὸν κλειστὸ χῶρο ἀπλῶς διασκεδάζουν πὸ ἐλεύθερα μακριὰ ἀπὸ τὰ βλέμματα τῶν περιέργων και τῶν εἰρωνευομένων. Σὴν μικρὴ ἐκδίκηση γιὰ τὴν περιέργεια τῶν ἀντρῶν μάλιστα ὑποκρίνονται πὼς «κάτι γίνεται πού δὲν κάνει νὰ τὸ μάθη κανεὶς» και πολὺ λογικά, διασκεδάζουν μετὰ τὴν ἀμηχανία και τὴν ἀφέλεια ὅσων τίς πιστεύουν.

Δὲν πρόκειται γιὰ Γυναικοκρατία παρά μόνον σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ τὴ διασκέδαση και τὸ δικαίωμα νὰ ἔχουν τὴν ἡμέρα τους ἐλεύθερη ἀπὸ μερικὲς φροντίδες τοῦ νοικοκυριοῦ ἀλλὰ πάντοτε μετὰ τὴν συναίνεση τῶν συζύγων¹⁷ πού πρα-

17) Χαρακτηριστικώτατα ἀκουσα ἀπὸ ἄντρες και γυναῖκες και στὴ Μονοκκλησιὰ και στὸ Κίτρος πὼς «ἂν δὲν θέλουν οἱ ἄντρες δὲν γίνεται τίποτε». Κι' ἐπειδὴ θέλουν και ἀντιδιασκεδάζουν κι' αὐτοὶ και πάντως περινοῦν πολλὰς ἄρες μεταξὺ τους πρῶγοντας τὰ ἐορτάσματα φαγητὰ πού ἐτοιμαزون οἱ γυναῖκες τους πρὶν φύγουν γιὰ τὸ σπίτι τῆς Μαμῆς, κι' ἐπειδὴ ἀκόμη ἡ τηλεόραση και γενικὰ ἡ βημισιότητα γοητεύει κι' ὁ τουρισμὸς ὀφελεῖ τὰ οἰκονομικά τοῦ χωριοῦ μετὰ τὴν σφοδρὴ τῶν περιέργων, ὄχι μόνον ἐγερνοῦν ἀλλὰ και ἐορθεῖν σημεσιονώτατα στὴν ὀργάνωση τῆς γιορτῆς, στὴν Μονοκκλησιὰ και τελευ-

γματικά ἀγαποῦν τίς γυναῖκες τους καὶ εὐχαρίστως δέχονται νὰ δώσουν τὴν ἡμέρα αὐτὴ δική τους. Πολὺ περισσότερο ἀφοῦ πρόκειται νὰ τιμηθοῦν οἱ γιαιγάδες πού σέ ὄλο τὸ Δωδεκαήμερο εἶχαν ἐπιφορτισθῆ μὲ περισσότερες φροντίδες καὶ κλείσιμο στό σπίτι γιατί ἦσαν ἡμέρες γιορτῆς καὶ οἱ νεώτεροι διασκέδαζαν. Οὔτε Γυναίκοκρατία, οὔτε μυητικό μυστικό.

Τὸ ἴδιο συμβαίνει τὴν 8ῃ Ἰανουαρίου καὶ μὲ τίς Μπανιώτισσες τοῦ Κίτρος. Μόνον πού ἐδῶ, πρόκειται γιὰ ἡμέρα ἀφιερωμένη στὴ Μητέρα καὶ τὴν γυναῖκα πού τὴν βοηθᾷ στὴν καλὴ γέννα. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ αὐτοσχεδιασμοὶ ἔχουν περισσότερο ἀνάλογο περιεχόμενο, ἐνῶ τῆς Μονοκκλησιᾶς εἶναι ἀπλὸ ξεφάντωμα τῶν γυναικῶν.

Πάντοτε ἔτσι γινόταν καὶ στὴν «πατρίδα» στὴν Ἀνατολικὴ Ρωμυλία δεβαιώνουν οἱ πολὺ ἠλικιωμένες καὶ στό Κίτρος καὶ στὴν Μονοκκλησιά.

Ἡ γυναικεῖα δραστηριότητα στό Κίτρος ἐξ ἄλλου δὲν παρουσιάζει ἐκτός ἀπὸ τὸ ἔθιμο, τίποτε τὸ ἰδιαίτερο.

Τὸ χωριὸ εἶναι χτισμένο στὰ ἐρείπια τῆς Ἀρχαίας Πύδνας ἀπὸ πρόσφυγες τῆς Ἀνατ. Ρωμυλίας καὶ Ποντίους καὶ μπορεῖ νὰ χαρακτηριστῆ σὰν ἓνα τυπικὸ σύγχρονο χωριό. Δὲν εἶναι φτωχὸ καθόλου καὶ ἡ σκληρὴ δουλειὰ τῶν ξερριζωμένων πού στέρησαν ἐκεῖ, ἔχει μεταβάλει τὸν τόπο πού δρῆκαν ὄλο φίδια καὶ ἀγριάδα, σὲ ἀποδοτικὴ γῆ.

Οἱ κάτοικοι του εἶναι εὐθυμοὶ καὶ αἰσιόδοξοι ἄνθρωποι. Οἱ ἄντρες ἀγαποῦν τίς γυναῖκες τους καὶ διασκέδαζον τίς γιορτές καὶ τὰ Σαββατοκύριακα μαζί τους στὰ μικρὰ κέντρα τοῦ χωριοῦ ἀλλὰ καὶ στὴ γειτονικὴ Κατερίνη.

Βλέπουν τὴν Ἡμέρα τῆς Μπαμπός σὰν ἡμέρα τῆς γυναῖκας πού τεκνοποιεῖ καὶ τῆς Μαιῆς ἀκόμη περισσότερο, ἀλλὰ καὶ σὰν μία ἀκόμη εὐκαιρία νὰ διασκέδασουν καὶ νὰ δεῖξουν τὴν ἀγάπη τους καὶ τὴν ἐκτίμησή τους καὶ στὶς γυναῖκες τους καὶ στὴν Μαιμὴ τοῦ χωριοῦ τους.

Μὲ τὴν ἀπλουστευση τῶν ἀντιλήψεων γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια τῆς γυναῖκας, τὸ ἔθιμο ἀνοίγει διαρκῶς καὶ περισσότερο καὶ γίνεται κοινὴ διασκέδαση. Ἡ ἐλευθεροστομία πού ὀπωσδήποτε δὲν εἶναι καὶ τόσο ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια, δὲν

ταῖα καὶ στό Κίτρος, ἔπου καὶ «νόμερα» βασιλεύονται ἀπὸ τὴ Μονοκκλησιά ἀκόμη.

18) Ἔβγαλε χαρακτηριστικὸ ἀλλοῦστε πόνος ἐστὶν Μπαμπός, ἡ πρόβαλληση γινόταν ἀπὸ τὴν ἔθνη τὴν Μαιμὴ τοῦ χωριοῦ πρὸς τίς πελάτισσές της γιὰ νὰ τίς περιποιηθῆ ἐπίτι τῆς μὲ γέθμα κλπ. Ἄν ἦσαν περισσότερες ἀπὸ μία τότε καθὲ μία εἶχε προσκεκλημένους τίς θυκᾶς τῆς πελάτισσας. Ἡ πρόβαλληση γινόταν μὲ τὸν συνηθισμένο τρόπο. Ἐβῆνε σὲ ἓνα παιδάκι μίαν μικρὴ ἀμοιδὴ καὶ μείνω πῆγαυε στὶς πελάτισσες πού εἶχαν ὑποθεωρητῆ μὲ μίαν «μπούλλα» οὗζο καὶ ἓνα κομμάτι βουτυρό. Κερνοῦσε τὴν πελάτισσα καὶ τῆς διεβίθωζε τὴν πρόβαλληση. Ἐβῆνε ἡ γυναικεῖα συμμετοχὴ καὶ μάλιστα τῶν ἐγγάμων πού εἶχαν τεκνοποιήσει κατὰ πρῶτο λόγο ἦσαν ἐντελῶς φυσικῆ ἀπὸ μόνη της. Φυσικὸ ἦταν ἐπίσης νὰ γίνονταν τὰ περισσότερα ἐστὶν κλειστὸ γέθρο τοῦ σπιτιοῦ τῆς Μαιμῆς καὶ ἐκεῖ νὰ ἔβῃται ἡ ἐσθέρνα στὶς γυναῖκες νὰ «λένε τὰ βιακά τους» πού σημαίνει: συζητήσεις καὶ ἀστεῖα μὲς γύρω ἀπὸ τὴν παινοποιία.

αποτελεί λόγο αποκλεισμού των συζύγων από την διασκέδαση, ούτε και γενικά ή ευθυμία θεωρείται επιλήψιμη όπως άλλοτε. Πρέπει να θεωρηθῆ βέβαιον πως ή αρχική αποκλειστικότητα τῆς γυναικείας συμμετοχῆς τῶν ἐγγάμων γυναικῶν ἦταν βασικό θέμα αιδιμοσύνης (ἔχουμε τήν ἀντίστροφη περίπτωση στόν Καλόγερο τῆς Ἁγίας Ἐλένης Σερρών μέ τόν αποκλεισμό τῶν γυναικῶν ἀπό τή φάση τῆς εἰκονικῆς σποράς πού τήν συνοδεύει μεγάλη αἰσχρολογία. Πέρισυ μάλιστα ἐπειδή ή παρουσία τῶν γυναικῶν ἦταν αἰσθητή ὁ Βασιλιάς μούρμούριζε τά περισσότερα καί φώναζε μόνον ὅσα δέν ἦσαν ἐπιλήψιμα). Ἔτσι, τὸ ἔθιμο γίνεται διαρκῶς καί προσιτώτερο στοὺς ἄντρες τοῦ χωριοῦ. Ὡστόσο, παρά τὸ ὅτι ὅπως δέχονται καί οἱ πιὸ συντηρητικῆς καί ἡλικιωμένες πῶς «τώρα εἶναι καλύτερα πού διασκεδάζουν μέ τοὺς ἄντρες τους οἱ γυναῖκες» ἀσφαλῶς χάνεται συγχρόνως ὅλο καί περισσότερο ή ὑφή τοῦ γυναικείου μυστικισμοῦ πού ἔχει ἀναμφίβολα τὸ ἔθιμο αὐτὸ καί πού τὸ νοιώθει κανεὶς στίς φάσεις πού ή συμμετοχή εἶναι ἀποκλειστικά γυναικεία πολὺ ἔντονα.

Οἱ γυναῖκες τοῦ Κίτρου, παρά τὸ ἔθιμό τους πού δέν ἔχει ἀκόμα μετονομαστῆ σέ Γυναικοκρατία ἀλλὰ πάντως τοὺς δίνει τήν δυνατότητα νά συνειδητοποιήσουν τήν ὄντότητά τους καί τὸν κοινωνικό τους ρόλο σάν σημαντικώτατο ἀλλὰ καί τήν δυνατότητά τους νά ἀποκτήσουν περισσότερη ἀνεξαρτησία καί πρωτοβουλία στίς δραστηριότητές τους, δέν ἔχουν δείξει καί δέν δείχνουν καμμία διάθεση νά δράσουν αὐτόνομα καί νά ἀναπτύξουν ξεχωριστοὺς δεσμούς φιλίας κι' ἐμπιστοσύνης μεταξύ τους. Λεῖπει ἀκόμη κι' ἕνας σύλλογος γυναικῶν σάν τῆ Λυσιστράτη τῆς Μονοκκλησιᾶς, πού κι' αὐτὸν ὅμως τὸν ξεκίνησε ἕνας ρομαντικὸς ἐπαναπατρισμένος πού εἶδε τὸ ἔθιμο μέ τήν γυναικεία δραστηριότητα μέσα ἀπὸ ἕνα πρῶμα μέ διαφορετικῆς κοινωνικῆς προεκτάσεις ἀπὸ τίς συνηθισμένες.

Ἔτσι, χωρὶς νά μπορεῖ νά λεχθῆ πῶς τὸ ἔθιμο αὐτὸ ἔχει ἔστω καί σέ τοπικά ὅρια, ἰδιαίτερη δύναμη γιὰ τήν κοινωνική δύναμη τῆς γυναίκας, παραμένει δείγμα ἰδιαίτερης ἀγάπης κι' ἐκτιμῆσεως γιὰ τήν γυναίκα πού τεκνοποιεῖ καί ἰδιαίτερου σεβασμοῦ κι' εὐγνωμοσύνης γιὰ τήν Μαμή, μέ τὸν τόσο σημαντικό ρόλο της στό χωριό.

Αὐτὸς ὁ κοινωνικὸς χαρακτήρας τοῦ ἐθίμου προεξέχει ὅπωςδῆποτε. Μέ τήν θρησκεία ἄλλωστε συνδέεται ἀσθενέστατα, περιπτωσιακὰ λόγῳ ἡμερομηνίας καί ἀκόμη λαθεμένα. Ἡ Ἁγία Δομνὴ θεωρεῖται ἀπὸ τίς γυναῖκες τῆς Μπάνας (ὄχι ὅμως καί τῆς Μαυροθάλασσας, ἐνῶ ἀγνοεῖται ἐντελῶς ἀπὸ τίς γυναῖκες τῆς Μονοκκλησιᾶς) ή μαμή πού ξεγέννησε τήν Παναγία καί γι' αὐτὸ μετὰ καί τή βάφτιση τοῦ Χριστοῦ τελειώνοντας ὅλο τὸν κύκλο τῆς ἀποστολῆς της πλένει τὰ χέρια της. Φυσικὰ πρόκειται γιὰ τήν Ὁσία Δομνίκη καί ὅλα ὅσα λέγονται γύρω ἀπὸ τὸ ρόλο της αὐτὰ εἶναι ἐντελῶς ἀνακριθῆ. Τήν ἀναφέρουν ἄλλωστε ἐλάχιστα, μόνον στίς εὐχῆς ἐπικαλοῦνται κάπως τῆ βοήθειά της καί οὔτε γίνεται καμμία λειτουργία στή μνήμη της καν.

Εἶναι φανερό πὸς ἡ σύμπτωση τῆς ἡμέρας μηνῆς τῆς ἀλλὰ καὶ ἡ μυστικὴ διάθεση νὰ συνδεθῇ τὸ ἔθιμο μὲ τὴ θρησκεία ἔχουν δημιουργήσει ὅλο τὸν μῦθο τῆς Ἁγίας Δομνῆς.

Ἀσφαλῶς γιὰ νὰ διευκρινισθοῦν πολλὰ πράγματα ἀπὸ τὸ ἔθιμο, θὰ πρέπει νὰ μελετηθῇ συγκριτικὰ μὲ τὸ παράλληλο τῆς Μονοκκλησιᾶς, Νέας Πέτρας καὶ Νέας Καμῆλας, ὅπως φυσικὰ μὲ τὸ παρόμοιο τῆς Μαυροθάλασσης καὶ τοῦ Πολύκαστρου. Κάπου πρέπει νὰ συναντῶνται οἱ ἀπαρχές στὰ ἔθιμα αὐτά.

Εἶναι γεγονός πὸς στὰ ἀρχαῖα κείμενα, βρίσκουμε πολλὰ κοινὰ σημεῖα τοῦ ἔθιμου μὲ τὰ Θεσμοφόρια καὶ μάλιστα μὲ τὴν τρίτη ἡμέρα, τὰ Καλλιγένεια. Οἱ γιορτές ὅμως μὲ ἀποκλειστικὰ γυναικεῖα συμμετοχὴ ὅπου ἐπικρατοῦσε ἐλευθεροστομία δὲν περιορίζεται στὰ Καλλιγένεια, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν γνωρίζουμε ἔτσι κι' ἄλλοιῶς πολλὰ πράγματα.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΣΕ ΑΡΧΑΙΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Βασικὰ σημεῖα τὰ ὁποῖα βρίσκουμε παράλληλα ἀνάμεσα στὰ Θεσμοφόρια καὶ τὴ Μέρα τῆς Μπάμπος εἶναι ἀρκετὰ καὶ ἐντυπωσιακὰ.

Ἀπὸ τὰ σχετικὰ ἀποσπάσματα τῶν ἀρχαίων κειμένων τὰ ὁποῖα παραθέτει ὁ FARNELL στὸ CULTS OF THE GREEK STATES ἀναφέρουμε.

1) Ἀριστοφάνης Θεσμοφοριάζουσαι I. 1148: ἤχετ' εὐφρονες ἴλαοι / πότνιαι ἄλσος ἐς ὑμέτερον / ἄνδρας ἴν' οὐ θέμις ἐνορᾶν / ὄργια σεῖνὰ θεοῖν ἴνα λαμπάσι / ...! 3.80 ἐν τῷ δῆμῳ κεκτημένος τὸν τριτάλαντον οἶκον... ἠναγκάζετο ἄν ὑπὲρ τῆς γαμετῆς γυναικὸς καὶ Θεσμοφόρια ἐστιᾶν γυναῖκας. 8. 19 αἱ τε γυναῖκες αἱ τῶν δημοτῶν μετὰ ταῦτα προὔκριναν αὐτὴν μετὰ τῆς Διοκλεῦς γυναικὸς... ἀρχεῖς ἐς τὰ Θεσμοφόρια καὶ ποιεῖν τὰ νομιζόμενα μετ' ἐκείνης.

Φώτιος: Στήνια ἐορτὴ Ἀθήνησιν, ἐν ἣ ἐδόκει ἡ ἄνοδος γενέσθαι τῆς Δήμητρος ἐλοιδοροῦντο δ' ἐν αὐτῇ νυκτὸς αἱ γυναῖκες ἀλλήλοις. (οὕτως Εὐβουλος).

Ἀπολλώνιος Βιβλ... 1. 5, 1 γραῖα τις Ἰάμδη, σκώψασα τὴν θεὸν ἐποίησε μειδιᾶσαι διὰ τοῦτον ἐν τοῖς θεσμοφορίοις τὰς γυναῖκας σκιάπτειν λέγουσιν.

Σχολιαστῆς Λουκιανοῦ REIN MYS 25 (1870) σ. 548 Θεσμοφορία ἐορτὴ Ἑλλήνων καλεῖται μυστήρια περιέχουσα, τὰ δὲ αὐτὰ καὶ Σκιρροφορία καλεῖται.. εἰς οὗν τιμὴν τοῦ Εὐβουλέως ριπτεῖσθαι τοὺς χοίρους εἰς τὰ χάσματα τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης. τὰ δὲ σαπέντα τῶν ἐμληθέντων εἰς τὰ μέγαρα καταναφέρουσιν ἀντλήτρια καλούμεναι γυναῖκες, καθαρεύουσαι τριῶν ἡμερῶν αἱ καταβαίνουσιν εἰς τὰ ἄδυτα καὶ ἀνεγκᾶσαι ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τῶν θωμῶν ὧν νομίζουσι τὸν λαμβάνοντα καὶ τῷ σπόρῳ συγκαταβάλλοντα εὐφορίαν ἔξειν. λέγουσι δὲ καὶ δράκοντας κάτω εἶναι περὶ τὰ χάσματα, οὓς τὰ πολλὰ τῶν βληθέντων κατεσθίειν. διὸ καὶ κρότον γίνεσθαι ὅταν ἀντλῶσιν αἱ γυναῖκες, καὶ ὅταν ἀποτιθῶνται πάλιν τὰ πλάσματα ἐκεῖνα ἵνα ἀναχωρήσωσιν οἱ δράκοντες οὓς νομίζουσι φρουροὺς τῶν ἀδύτων. τὰ δὲ αὐτὰ καὶ ἀρρητοφόρια καλεῖται, καὶ ἄγεται τὸν αὐτὸν λόγον ἔχοντα περὶ τῆς τῶν καρπῶν γενέσεως καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων σπορᾶς. ἀναφέρονται δὲ κανταῦθα ἄρρητα ἱερά ἐκ στέατος καὶ σίτου

κατασκευασμένα μιμήματα δρακόντων και ανδρών σχημάτων. λαμβάνουσι δὲ κώνους θαλλοῦς διὰ τὸ πολύγονον τοῦ φυτοῦ. ἐκβάλλονται δὲ και εἰς τὰ μέγαρα οὕτως καλούμενα ἄδυστα ἐκεῖνα τε και χοῖροι, ὡς ἤδη ἔφαμεν, και αὐτοὶ διὰ τὸ πολύτοκον εἰς σύνθημα τῆς γενέσεως τῶν καρπῶν και τῶν ἀνθρώπων...

Παυσ. 7. 27, 9...τρίτη δὲ ἡμέρα ὑπεξίασιν οἱ ἄνδρες ἐκ τοῦ ἱεροῦ, καταλειπόμεναι δὲ αἱ γυναῖκες δρῶσιν ἐν τῇ νυκτὶ ὅποσα νόμος ἐστὶν αὐταῖς· ἀπελύνονται δὲ οὐχ οἱ ἄνδρες μόνον ἀλλὰ και τῶν κυνῶν τὸ ἄρρεν. ἐς δὲ τὴν ἐπιούσαν ἀφικομένων ἐς ἱερὸν τῶν ἀνδρῶν, αἱ γυναῖκες τε ἐς αὐτοὺς και ἀνά μέρος ἐς τὰς γυναῖκας οἱ ἄνδρες γέλωτί τε ἐς ἀλλήλους χρώνται και σκώμιασιν.

Παυσ. 8. 36, 6...γυναίξι δὲ ἐς αὐτὸ εἴσοδος ἐστὶ μόναις.

ἸΑθήναιος 647 Α. Ἡρακλείδης ὁ Συρακόσιος ἐν τῇ περὶ θεσμῶν ἐν Συρακούσαις φησὶ τῆς τοῦς παντελείους τῶν θεσμοφορίων ἐκ σησάμου και μέλιτος κατασκευαζέσθαι ἐφηβοῦα γυναικεῖα ἃ καλεῖσθε κατὰ πᾶσαν τὴν Σικελίαν μυλλοὺς και περιφέρεσθαι ταῖς θεαῖς.

Διόδωρος Σικελιώτης 5. 4 οἱ δὲ κατὰ τὴν Σικελίαν... τῆς Δήμητρος τὸν καιρὸν τῆς θυσίας προέκριναν ἐν ᾧ τὴν ἀρχὴν τοῦ σπόρου ὁ σίτος λαμβάνει. ἐπὶ δὲ ἡμέρας δέκα πανήγυριν ἄγουσιν ἐπώνυμον τῆς θεοῦ ταύτης, τῇ τε λαμπρότητι τῆς παρασκευῆς μεγαλοπρεπεστάτην και τῇ Παρασκευῇ μιμούμενοι τὸν ἀρχαῖον βίον ἔθος δὲ ἐστὶν αὐτοῖς ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις αἰσχρολογεῖν κατὰ τὰς πρὸς ἀλλήλους ὁμιλίας διὰ τὸ τὴν θεὸν ἐπὶ τῇ τῆς κόρης ἀρπαγῇ λυπομένην γελᾶσαι διὰ τὴν αἰσχρολογίαν.

Ἐπιγραφή ἀπὸ Μεσσήνα C.I.G. 1164... ἐν Ἐλευσινίοις Δάματρι θύσει χοιρίδιον ἄρσεν, ἄρτον διὰ σαάμων... ἄρσης δὲ οὐδεὶς παρέσται... Δεσποῖνα χοῖραν ἄρσεν, ἄρτον διὰ σαάμων, Πλούτωνι χοῖρον ἄρσεν, ἄρτον προχαρέα (;) Περσεφόνα χοῖρον ἄρσεν, ἄρτον· Τύχα χοῖρον ἄρσεν.

ἸΑθήναιος 478 Πολέμων... φησὶ «μετὰ δὲ ταῦτα τὴν τελετὴν ποιεῖ και αἶρει τὰ ἐκ τῆς θαλάμης και νέμει ὅσοι ἄνω τὸ κέρνος περενηνοχότες. τοῦτο δ' ἐστὶν ἀγγεῖον κεραμεοῦν ἔχον ἐν αὐτῷ πολλοὺς κοτυλίδικους κεκολλημένους ἔνεισι δ' ἐν αὐτοῖς ὄρμινοι, μήκωνες λευκοί, πυροί, κριθαί, πισοί, λάθυροι, ὄχροι, φακοί, κύαμοι, ζεαί, θρόμος, παλάθιον, μέλι, ἔλαιον, γάλα, οἶνος δῖον, ἔριον ἄπλυτον. ὁ δὲ τοῦτο βαστάσας οἶον λικνοφορήσας τούτων γεύεται.

Τ Α Λ Α Ω Α ἐπίσης ἔχουν πολλὰ κοινὰ σημεῖα.

Σχολ. Λουκιανοῦ DIAL MERETR (RHENV MUS) ἸΑθῶα ἑορτὴ ἸΑθήνης: μυστήρια περιέχουσα Δήμητρος και Κόρης και Διονύσου ἐπὶ τῇ τομῇ τῶν ἀμπέλων και τῇ γεύσει τοῦ ἀποκειμένου ἤδη οἴνου... (πέμματα), προτίθεται αἰσχύναις ἀνδρείους ἑοικότα... τελετὴ τις εἰσάγεται γυναικῶν ἐν Ἐλευσί... και παιδιὰ λέγονται πολλὰ και σκώμματα... οἶνος τε πολὺς πρόκειται και τράπεζαι γέμουσαι θρωμάτων πλὴν τῶν τῶν ἀπειρημένων ἐν τῇ μυστικῇ, ροιᾶς φημι και μήλου και ὀρνίθων κατοικιδίων και ὠῶν και τρίγλης.. παρατιθέσθαι δὲ και τὰς τραπέζας οἱ ἄρχοντες και ἔνδον καταλιπόντες ταῖς γυναῖξιν αὐτοὶ χωρίζονται ἕξω διαμένοντες.

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΡΩΣΣΙΔΟΥ
Ἵποθηκοφύλακος Κομοτηνῆς

Ο ΘΡΑΚΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΝ ΑΓΩΝΑ 1821

22 Φεβρουαρίου 1821

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΑΡΧΙΖΕΙ

Ὁ Σταμάτης Κουμπάρης, ὁ ἀπὸ Μεσημβρίας τῆς Βορείου Θράκης φλογερὸς ἀγωνιστῆς τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ προσωπικὸς συνεργάτης τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη, στὰ ἐν εἶδει ἡμερολογίου σημειώματά του ποὺ δρέθησαν τυχαῖα, περιέσωσε καὶ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπαναστάσεως ποὺ εἶχε λάβει στὴν Ὀδησσὸ κατὰ τὶς παραμονὲς τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνα, ἀπὸ τὸ Κισνόβι τῆς Βεσσαραβίας, ὅπου καὶ τὸ οἰκογενειακὸ κτῆμα τῶν Ὑψηλάντων.

« . . . . Τὸν Φεβρουάριο μῆνα τῆ 1821 ἔτος, γράφει ὁ Σταμάτης Κουμπάρης, τὸ πρῶτον Σάββατον τῆς Ἁγίας Μεγάλης τεσσαρακοστῆς τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου, λαμβάνω ἐπιστολὴν ἀπὸ Κισνόβι παρὰ τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντου ὁ ὁποῖος μοὶ ἔγραφε οὕτως. « Ἀδελφὲ Σταμάτη Κουμπάρη. Εἶναι καιρὸς. Ἦλθε ἡ ὥρα, ὅπου θὰ ἀποφασισθῇ ἡ τύχη τῆς πατρίδος μας καὶ τῶν ἀδελφῶν μας. Ἐγὼ μὲ τοὺς ἀδελφούς μου καὶ μὲ τὸν Κνιάζ (πρίγκηπα) Κατακουζηνὸν ἀφήνομεν τὴν γῆν τῆς Ρωσίας καὶ περνοῦμεν εἰς Ἰάσιον. Ἐκεῖ προετοίμασα τὰ πάντα καὶ τὴν πρώτην Κυριακὴν τῆς τεσσαρακοστῆς τῆς ὀνομαζομένης Ὀρθοδοξίας ὑψώνω εἰς Ἰάσιον τὴν σημαίαν τῆς Ἐλευθερίας μας καὶ τῶν ἀδελφῶν μας. Λοιπὸν εἰδοποίησε τοὺς αὐτοῦ ἀδελφούς μας νὰ τρέξωμεν εἰς τὸ στάδιον τοῦ ἀγῶνος ἐνθουμούμενοι τὸν ὄρκον ὅπου ἔδωσαν διὰ τὴν πατρίδα των καὶ τῶν ἀδελφῶν των. Εἰς Ἰάσιον περιμένω καὶ ἐσὲ τὸν ἴδιον».

Ὁ Ἡλίας Φωτεινὸς Πελοποννήσιος τὴν καταγωγὴν, γνώστης τῶν ἱστορικῶν γεγονότων τῆς περιόδου ἐκείνης καὶ ἀπὸ προσωπικὴν του ἀντίληψιν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ σημειώματα τοῦ πατέρα του καὶ ἄλλων συγχρόνων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, στὸ βιβλίον του «οἱ ἄθλοι τῆς ἐν Βλαχίᾳ Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τὸ 1821» γράφει τὰ ἑξῆς:

Ἡμέρα τῆς ἐνάρξεως τῆς Ἐπαναστάσεως εἶναι πασίγνωστος ὅτι ἦτο ἡ 25ῃ Μαρτίου ἀποφασισμένη δι' ὅλα τὰ μέρη. Ἀλλὰ τὸ ἐκτραγὲν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Ἀλεξάνδρου Σούτσου κίνημα τοῦ μνημένου

εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν Βλάχου ἡγέτου Θεοδώρου Βλαδιμηρέσκου ἐθεωρήθη ἀπὸ τοὺς κύκλους τῆς ἡγεσίας τῶν Φιλικῶν ὡς εὐκαιρία διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἐξέλιξιν τοῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπετάχυνε τὴν ἐξοδὸν τοῦ Ὑψηλάντου.

Τὴν 22αν Φεβρουαρίου (μὲ τὸ παλῆ ἡμερολόγιον) ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης πέρασε τὰ σύνορα τῆς Βεσσαραβίας καὶ ἦλθεν εἰς τὰ Ἰάσιον τῆς Μολδαβίας.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις εἶχεν ἀρχίσει.

Ὅλοι σχεδὸν ὅσοι ἔγραφαν μετέπειτα ἱστορία τοῦ ἀγῶνος παρεσιώπησαν ἢ δὲν ἐξετίμησαν ὅσον ἔπρεπε τὴν σημασίαν ποῦ εἶχε γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ἢ ἐξοδὸς αὐτῆ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς, ἢ διάδοσις δηλαδὴ ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντη τοῦ συνοριακοῦ μεταξὺ Ρωσίας καὶ ἡγεμονιῶν ποταμοῦ Προῦθου ὡσάν ἢ ἐξοδὸς ἐκείνη τοῦ ἀρχηγοῦ γὰ ἦταν ἀσχετὴ μὲ τὴν ἐκτραγεῖσαν μετὰ ἓνα περίπου μῆνα ἐπανάστασις εἰς τὴν Νότιον Ἑλλάδα τὴν ὁποίαν ἐμφανίζουσι ἔτσι ὡς ἓνα ἀπρογραμμάτιστο καὶ ἀπροετοίμαστο γεγονός.

Ἐχει γραφῆ κατ' ἐπανάληψιν ὅτι τὰ ἔργα τῶν ἱστοριογράφων μας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως διαπνεύονται ἀπὸ μία ρωμαντικὴ διάθεσις ἢ ὅτι, ὅπως καὶ ὁ ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ἐρευνητὲς τῆς ἱστορίας τῆς ἐπαναστάσεως Δημήτρης Φωτιάδης τονίζει, ἢ ἐπίσημη ἱστορικὴ παράδοσις τῆς περιόδου ἐμφανίζει ἓνα εἶδωλον τοῦ 21 καθρεφτισμένο εἰς θαμπὸ νερὸ καὶ ὄχι τὸ πραγματικὸ 21.

Ἔτσι μεταξὺ πολλῶν ἄλλων ξεχάστηκε ἀπὸ τὴ μνήμην τῶν νεωτέρων καὶ ἢ ἡμερομηνία τῆς ἐναρξέως τοῦ ἀγῶνος καὶ τὸ σχέδιον δράσεως ποῦ ὑπῆρχε καὶ ποῦ μπορούσε γὰ φέρη καλύτερα ἀποτελέσματα, ὅπως καὶ ἢ σημασία ποῦ εἶχε γιὰ τὴν ὅλη ἐξέγερσις ἢ ἐναρξὴ τοῦ ἀγῶνος αὐτῆ καθ' ἑαυτή.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης μάλιστα κατηγορήθηκε ἀπὸ πολλοὺς ὅτι ἐκήρυξε τὴν ἐπανάστασις πρόωρα πρὶν δηλαδὴ τὸ γένος καταστῆ πνευματικὰ καὶ ὕλικα ἔτοιμο γιὰ τὸ μεγάλο ἐγχείρημα.

Αὐτὸ τὸ δεχόταν καὶ τὸ διακήρυτταν καὶ πολλοὶ σύγχρονοὶ τοῦ μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ ὁ Καποδίστριας, ὁ Κοραΐς, ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Ἰγνάτιος Οὐγγραδλαχίας, ὁ Κων) νος Πολυχρονιάδης καὶ ἄλλοι οἱ ὅποιοι μάλιστα καὶ κατέκριναν δριμύτατα τὸν Ὑψηλάντη.

Τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν ἐπικριτῶν τοῦ Ὑψηλάντη ἀνέλαβε κυρίως ὁ ἐκ Θράκης ἐξαιρετὸς ἀγωνιστὴς καὶ ἱστορικὸς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως Ἰωάννης Φιλίμων, ἐσχάτως δὲ καὶ ὁ Ἕλληνας καθηγητὴς τῆς ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιέννης κ. Πολ. Ἐνεπεκίδης ἀναδιφώντας τὰ ἀρχεῖα τῆς Αὐστρουγγρικῆς πρωτεύουσας.

Ὁ Ἰωάννης Φιλίμων ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς:

«... οὐδεὶς ἄλλος τῶν Ἑλλήνων ἀρμόδιος ἦτο πρὸς τοιαύτην ἀποστολὴν καὶ ἐπομένως οὐδεὶς ἄλλος ἀμιλλᾶται πρὸς τὴν ἐξαιρετικὴν θέσιν τοῦ Ὑψηλάντου...»

Ὅλη ἡ δυσκολία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἀρχῇ, ὁ δὲ πρῶτος ὑποστηρίξας ταύτην δικαιοῦται θεωρεῖσθαι ὡς ἀποτελέσας τὸ ἥμισυ τοῦ παντός ἂν ὄχι πλέον τι.

Ἄς ἐνθυμηθοῦμε ἐδῶ καὶ τὶς γεμάτες ἀγωνία ἐκκλήσεις τοῦ Γρηγορίου Δικαίου ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο κατὰ τὴν προσπάθειά του νὰ ἐξεγείρῃ τὸ σημαντικὸ αὐτὸ γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐπαναστάσεως διαμέρισμα τῆς χώρας.

Ἐγραφε τότε ὁ Παπαφλέσσας ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Ξάνθον στὴν συνθηματικὴ γλῶσσα τῶν Φιλικῶν.

«... Λοιπὸν φίλε, διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ ἐπιταχύνατε τὸν σεβαστὸν Καλὸν (Ἀλ. Ὑψηλάντη) ὅτι ἂν παρέλθῃ ἑορτὴ μία καὶ δὲν φανῇ, τὰ ἀγκάθια ὡς σκοτειναισιμένα δύνανται νὰ κεντήσουν τοὺς προθύμους μας ἀνεπαισθήτως καὶ τότε ἡ ἁμαρτία ἃς εἶναι εἰς τὸν λαιμόν σας. Ἐπειδὴ ἄνευ ὑψηλοῦ ὀνόματος δὲν ἤξεύρω ἂν κατορθώωμεν βιασμένοι, ὅσον πρέπει... Ἐὰν δὲ ἀπὸ περιστάσεως ἐμποδίσθῃ ὁ καλὸς τέλος πάντων ἃς σταλθῇ ἄλλος ὁμοῖός του...».

Ὁ Ἡλίας Φωτεινὸς εἶχε ἀφιερῶσαι τὸ προαναφερθὲν διδλίο του στὸν πρῶτο Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος Ὅθωνα. Ἀπευθυνόμενος πρὸς αὐτὸν ἔγραφε τότε:

«Ὁ Ἕλληνα διὰ νὰ ἀποτινάξῃ τὴν ἄσπλαχρον δουλείαν, ν' ἀπολαύσῃ τὴν ἐλευθερία του καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑπαρξίν του ἦτο ἐπάναγκες νὰ προσδιορίσῃ καὶ μέρος κατάλληλον εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον διὰ τὴν εὐκολον καὶ ἐπιτυχῆ ἔναρξιν τῆς ἐπιχειρήσεώς του.

Ὅθεν ἐκλέξας τὴν φιλάνθρωπον καὶ διόρθησκόν του Ρωσίαν ἐσκέλισε ἐξ αὐτῆς, ὡς Γίγας ἐν τῇ Μολδοβλαχίᾳ.

Πάραυτα δὲ κατεσκευάσθησαν αἱ πεδιάδες καὶ τὰ ὄρη τῆς Δακίας ἀπὸ νεκροῦς ἀθλητῶν Ἑλλήνων... Καὶ ποῖα τ' ἀποτελέσματα τῆς τότε πάλης;

Τὸ Βασιλικὸν Λαμπρὸν Στέμμα τῆς μεγαλειότητός Σου, τοῦ πρώτου Ἄνακτος τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ ἴδιος συγγραφέας ἀξιολογῶντας τὸ κίνημα τῆς Μολδοβλαχίας γράφει καὶ τὰ ἐξῆς:

«Τὰ ἐν Βλαχίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως πράγματα συνήργησαν τὰ μέγιστα διὰ τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν τῆς Ἑλλάδος μὲ τὸν διασκορπισμὸν τόσων μυριάδων Τούρκων οἱ ὅποιοι ἤμποδίσθησαν ἀπασχολούμενοι ἐν αὐταῖς ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Μολδοβλαχίας δύο δλόκληρα ἔτη καὶ μὲ τὸν περισπασμὸν τοῦτον δὲν ἔλαβον εὐκαιρίαν τοῦ νὰ ἐπιπέσωσι ὁμοθυμαδὸν εἰς τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐκραγεῖσαν σύγχρονον ἐπανάστασιν.

Γιὰ τὴν ἀξιολόγησιν τῆς ἐπαναστάσεως στὶς ἡγεμονίες γράφει καὶ ὁ Ἰωάννης Φιλίμων τὰ ἐξῆς ἐν συνεχείᾳ:

«... Κατὰ τί ὠφελήθη ὁ Σουλτάνος καταστρέψας μὲν τὸ μέρος ὅπερ ἦν ὁ Ὑψηλάντης ἀπωλέσας δὲ τὸ ἕλον ὑπὲρ ἦν ἡ Ἑλλάς; Ἡπατήθη ἀληθῶς

ἐκλαβὼν ἰσχυρότερον τὸ μέρος, καθ' οὗ ἐπεδόθη πάσαις δυνάμεσι καὶ δευτέρου λόγου ἴδιον τὸ ὄλον, ἐλπίσας συνεπῆ καὶ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ διὰ τῆς τοῦ μέρους.

Ἄλλὰ τι ἠπάτησε τοῦτον κυρίως; Ἐν ὄνομα καὶ μία τόλμη. Ὁ Ὑψηλάντης. Ἴδου ἡ ἀληθὴς ἐποφίς τοῦ στρατιωτικοῦ κινήματος τοῦ Ὑψηλάντη.

Ἐάν ὁ Ὑψηλάντης κατέβαινε εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκεῖθεν ἐκίηρυνε τὴν ἐπανάστασιν ἀνεπίδεκτον ἐστὶ πάσης ἀμφιβολίας ὅτι κατεπνίγετο αὕτη παρὰ τῶν Τούρκων μόλις γενομένη καὶ ἂν ἔτι δέκα ἀντὶ ἐνὸς Ὀλύμπιοι καὶ πλείονες ἀντὶ ἐνὸς Σάββα καὶ Βλαδμημέρεσκου ἐτάραττον τὴν Βλαχομπογδανίαν...».

Ἡ γνώμη αὐτῆ τοῦ Φιλίμμωνος εἶναι καὶ ἡ γνώμη τὴν ὁποίαν συμμερίζονταν πολλοὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος μεταξὺ αὐτῶν δὲ καὶ ὁ Πελοποννήσιος Φιλικὸς Ἰωάννης Παπαρηγόπουλος ὁ ὁποῖος εἰσηγούμενος εἰς τὸν Ἄλ. Ὑψηλάντην ὅτι: «ἐάν κινήθῃ πρώτη ἡ Ἑλλάς ὁ Σουλτᾶνος καταπνίγει αὐτὴν ἐν ἀκαρεὶ κατὰ γῆς καὶ κατὰ θάλασσαν δι' ὅσων διαθέτει προχείρων δυνάμεων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς ταύτης» συνετέλεσεν ὥστε τελικὰ νὰ κλίνη ἡ πλάστιγγα ὑπὲρ τῆς ἀπόφεις ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸν Βορρᾶν. Γιὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος καὶ τὴν σημασίαν τῆς ἔγραψε καὶ ὁ Ρῶσος ποιητῆς Ἀλέξανδρος Πούσκιν, πού διέμενε τὴν ἐποχὴν τοῦ κινήματος τοῦ Ὑψηλάντη στὴ Νότιο Ρωσία, τὰ ἐξῆς σὲ ἐπιστολὴν του:

«... Ἐν Ὀδησσῷ ἐπρόφθασα τὸ ἀξιοθαύμαστον θέαμα. Ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις, ἐν τοῖς ὁδοῖς, ἐν τοῖς πρατηρίοις, πανταχοῦ συνηθροίζοντο ὄμιλοι Ἑλλήνων, ἅπαντες ἐπόλουν παρ' ἀξίαν τὰ ὑπάρχοντά των, ἠγόραζον σπάθας, ὅπλα, πιστόλια, ἅπαντες ὄμιλουν περὶ τοῦ Λεωνίδα, τοῦ Θεμιστοκλέους, ἅπαντες ἐπορευόντο εἰς τὸν στρατὸν τοῦ εὐτυχοῦς Ὑψηλάντου. Τὸ πρῶτον ὄχημα τοῦ Ὑψηλάντου εἶναι ὠραῖον καὶ λαμπρὸν, εὐτυχῶς ἤρξατο...».

Ἄλλ' ἄς σταθοῦμε τώρα στὸ Ἰάσιο τῆς Μολδαυίας, γιὰ νὰ νοιώσουμε μαζί με τὸν Ἰωάννη Ἀμβροσιάδη τὸν μεγάλο Φιλικὸ τῆς Ὀδησσῶς, τὸ ρίγος καὶ τὴν ἀνάτασι ἀπὸ εὐφρόσυνου γεγονότος τῆς εὐλογίας τοῦ ἀγῶνος στὸ ναὸ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν καθὼς τὸ ἀφηγεῖται σὲ ἐπιστολὴν του σταλμένην σὲ φίλον του ἐπίσης Φιλικὸ διαμένοντα στὸ Κίσινοβο τῆς Βεσσαραβίας.

Ἰάσιον 24 Φεβρουαρίου 1821

Φίλε Μακρῆ,

Σὲ ἀσπάζομαι καὶ γὰρ τὸν ἀσπασμὸ τῆς Πατρίδος,

Χθὲς τὴν δωδεκάτην ὥραν τριακόσιοι πεντήκοντα ἵππεῖς καὶ διπλάσιοι τόσοι πεζοί, ἐκινήθημεν ἐκ τοῦ Γραιμικοῦ Στρατοπέδου καὶ ἤλθομεν διὰ τῆς μεγάλης λεωφόρου ὅλοι ἔνοπλοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, ὅπου μεταλαβόντες μετὰ τῶν ἀρχηγῶν μας τῶν ἀχράντων μυστηρίων ὑψώσαμεν τὰς Ἑλληνικάς μας σημαίας ψάλλοντες τὸ «Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς γινώτε» καὶ τὰ ἐξῆς.

Αἱ σημαῖαι μας εἶναι τρεῖς ἢ πρώτη ἐπὶ τριῶν μορφώματος τὸν ἀνοι-

γόμενον Φοίνικα τῆς Ἑλλάδος καταλαμπόμενον ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἀκοιμήτου ὀφθαλμοῦ ἀπὸ τὸ ἓν μέρος, ἀπὸ τὸ ἄλλο, χρυσοῦν σταυρὸν μὲ στέφανον μὲ δάφνην καὶ ἐπιγραφὴν «Ἐν τούτῳ τῷ σημείῳ νίκα» ἢ δευτέρα τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸν Ἅγιο Γεώργιον ἢ τρίτη τὸν Ἅγιον Γεώργιον καὶ τὰ χρώματα τῆς Ἑθνικῆς σημαίας, δηλαδὴ τὸ κόκκινον, μαῦρον καὶ ἄσπρον.

Αἱ σημαῖαι μας αὐταὶ γινομένης λιτανείας εὐλογήθησαν καὶ ἡγιασθήσαν παρὰ τῶν τριῶν Ἀρχιερέων καὶ τοῦ λοιποῦ Ἱεροῦ κλήρου. Ὡσαύτως εὐλογηθὲν καὶ ἁγιασθὲν τὸ ξίφος ἐδόθη τῷ πρίγκηπι Ἀλεξάνδρῳ παρὰ τοῦ Μητροπολίτου ψάλλοντος «Περίζωσε τὴν ρομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μερόν σου δυνατὲ καὶ ἔντεινε καὶ κατευωδοῦ Ἰσμηλίτην λαὸν συντρέθων τὸν πολεμοῦντα ἡμῶς». Εἰς ταύτην τὴν εὐχὴν, φίλε, ἀντήχησεν ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τοὺς χαριμόσυνους κλαυθμοὺς παντὸς λαοῦ. Ἐπομένως ἐξεφωνήθη λόγος παρὰ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου προτρεπτικὸς εἰς συνδρομὴν καὶ δοθήειαν. Ἐδόθησαν παρὰ τοῦ Μητροπολίτου αἱ σημαῖαι εἰς τοὺς σημαιοφόρους καὶ εὐλογήσαντος ἡμῶς ἐξήλθομεν.

Μετὰ ταῦτα ἀναβάντες ἐπὶ τοὺς ἵππους μας ὄλοι ὁμοθυμαδὸν ξεσπαθήσαντες ἐφωνάξαμεν.

«Ζήτω ἡ Πατρίς...». «Θάνατος εἰς τοὺς τυρράνους». «Ἐλευθερία εἰς τὴν Ἑλλάδα».

Καὶ οὕτω ξιφοφοροῦντες ὄλοι ἵππεις τε καὶ πεζοί, ἐπιστρέψαμεν διὰ τῆς ἰδίας ὁδοῦ εἰς τὸ Γενικὸν Στρατιωτικὸν Κατάλυμα, τὸ ὅποιον εἶναι ἔξω τῆς πόλεως.

Φαντασθῆτε τώρα, φίλε, ὅποια φρικτὰ πράγματα ἀπαντήσαμεν εἰς τὸν δρόμον. Ὁ λαὸς ἀσκεπτής καὶ κλαίων μᾶς εὐλογεῖ. Ἠῤῥητο νίκην κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Αἱ γυναῖκες ἀπὸ τὰ παράθυρα ἐφώναζον μετὰ χαρᾶς. Οἱ γέροντες, τὰ παιδιὰ.

«Εἰς τὸ καλόν, φίλοι.

Εἰς τὸ καλόν ἀδέλφια».

«Νὰ ζήσετε, ὁ Θεὸς νὰ σᾶς εὐλογήσῃ».

Αἱ ἀγοραὶ ὄλοι ἀντηχοῦσαν ἀπὸ τὰς εὐλογίας τοῦ λαοῦ.

Σπεύδε, φίλε Μακρῆ, νὰ εὐαγγελίσῃς τοὺς αὐτοῦ καλοὺς μας ἀδελφοὺς ταῦτα τὰ χαριμόсуна μηνύματα, ἀσπαζόμενός τους τὸν ἀσπασμὸν τῆς Πατρίδος. Αὔριον ἀναχωρῶμεν, καὶ εὐχήθητέ μας καλὰς προόδους.

Ἄλλ' ἐπειδὴ σπεύδω καὶ τρέχω νὰ ἀποθάνω, σὲ παρακαλῶ νὰ μοὶ κάμῃς ὡς καλὸς ταύτην τὴν χάριν. Ὅταν οἱ ἄλλοι ἀδελφοί μας τελειώσουσι τὸ ὅποιον ἡμεῖς ἀρχίσαιμεν καὶ ἀξιωθῆς νὰ ἰδῆς τὸ ὅποιον ὄλοι εὐχόμεθα ἀφιέρωσον εἰς τὴν στάκτην μου τοῦτο τὸ ἀνάθημα. «Ἡ Πατρίς μας Ἑλλάς, φίλε Ἰωάννη, ἠλευθερώθη».

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΜΒΡΟΣΙΑΔΗΣ

Ἔτσι ξεκίνησε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821.

Ἡ μνήμη ὅμως τοῦ γεγονότος καὶ τῶν πρωταγωνιστῶν του δὲν εἶναι ὅσον θὰ ἔπρεπε ζωηρή. Οἱ Ὑψηλάνται στὰ «ἀφιερωτικά» των πρὸς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν ἐγγράφα δηλώνουν πατρίδα τους τὴν Κωνσταντινούπολη ἢ ὁποῖα γεωγραφικὰ ἀνήκει στὸ χῶρο τῆς Θράκης. Κάποιο καθήκον ἐπομένως υποχρεώνει ἐμᾶς ἐδῶ ἐφ' ὅσον ἡ πρωτεύουσα τοῦ Κράτους ἀδρανεῖ.

Κάποια δικαίωσις ἐπιβάλλεται γιὰ τοὺς πρωταθλητὰς τοῦ ἀγῶνος.

Ὁ ἱστορικός μας Ἰωάννης Φιλῆμων στὸ βιογραφικὸ του σημείωμα «Ἀλέξανδρος καὶ Δημήτριος Ὑψηλάντης» εἶχε ἐκφράσει τὴν προσωπικὴν τοῦ γνώμη γιὰ τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως μὲ τὰ παρακάτω λόγια:

«... Ἐὰν ὁ ἄκρος Πελοποννησιακὸς ἀντιποιοῦμενος ἑαυτῷ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῆς Ἐπαναστάσεως, περιέκοψε τὰς δύο κυρίας ἀρχὰς ἐποχὰς αὐτῆς. Ἐὰν οὕτω τὴν μὲν 25ην Μαρτίου 1821 καθιερώσας ὡς ἐναρκτήριον ἡδίκησε τοὺς ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου κηρυχθέντας καὶ πρωταγωνισθέντας ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις, διαγράψας ὡς ἐν μηδὲν τὰς τοιαύτας ἐνδόξους θυσίας τούτων ὑπὲρ τῆς ὅλης πατρίδος τὸ δ' ἔτος 1827 κηρύξας ὡς τὸ τέλος ἡδίκησε τοὺς μέχρι τὸ 1829 ἐξακολουθήσαντες τὸν ἀγῶνα ἐν τῇ Στερεᾷ, διαγράψας ὡς ἐν μηδὲν τοιαύτας μάχας καὶ τοιαῦτα ἀνεγερθέντα τρόπαια κατὰ τῶν δαρβάρων δικαία ὅμως καὶ ἀμερόληπτος ἡ ἱστορία, αὐτὴ ἡ ἀληθὴς φωνὴ τῶν γεγονότων θέλει καὶ ὀρίζει τὴν μὲν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ τῆς 24 Φεβρουαρίου 1821 ἐν ὀνόματι Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη, τὸ τέλος δὲ τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν 15ην Σεπτεμβρίου 1829 ἐν ὀνόματι τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη».

Δ Η Μ Η Τ Ρ Ι Ο Σ Ὑ Ψ Η Λ Α Ν Τ Η Σ

Ἡ ἱπποτικώτερη Φυσιογνωμία τοῦ ἀγῶνος

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἦταν δευτερότοκος γιὸς τοῦ φλογεροῦ ἐκείνου Ἑλληνα ἠγεμόνα τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας, Κωνσταντίνου Ὑψηλάντη, τοῦ ὁποίου ἡ ὑποθήκη πρὸς τὸν πρωτότοκο γιὸς του Ἀλέξανδρο:

«Γιέ μου μὴ λησμονήσης ποτὲ ὅτι οἱ Ἕλληνες μόνον στοὺς ἑαυτοὺς των πρέπει νὰ στηρίζονται, γιὰ νὰ γίνουν ἐλεύθεροι» ἤχει μέχρι καὶ σήμερα σὰν ἱερὴ παρακαταθήκη.

Γεννήθηκε τὸ Δεκέμβριον τοῦ 1793 στὴ Βιθύη (Ἐηνοκρήνη — Κουροῦ τσεσμέ) τοῦ Βοσπόρου ὅπου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1665 εἶχε ἐγκατασταθῆ ὕστερα ἀπὸ ἀφάνεια δύο αἰῶνων ἕνας κλάδος τῆς ἐπιφανοῦς οἰκογενείας τῶν Ὑψηλάντων ἢ Σιφιλιῶν.

Πρόγονοι τῆς γυνωστῆς ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον καὶ τίς Εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς

οἰκογένειας αὐτῆς τῶν Ὑψηλάντων σημειώνονται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1010 στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὴν περιοχὴ τῆς Τραπεζοῦντας τοῦ Πόντου ὅπου ὑπάρχει καὶ τὸ χωριὸ Ὑψηλὴ ἢ Ὑψηλα.

Ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ, δέχονται πολλοὶ ὅτι παράχθηκε κατὰ ἓνα ἰδιωματισμὸ τῆς Τραπεζοῦντίας διαλέκτου καὶ τὸ ἐπώνυμον Ὑψηλάντης ἐνῶ ὁ ἱστορικὸς Ἰωάννης Φιλῆμων πού εἶναι καὶ ὁ ἱστορικὸς τῆς οἰκογενείας τῶν Ὑψηλάντων σημειώνει τὴν ἀντίθετη ἐκδοχὴ, ὅτι δηλαδὴ τὸ χωριὸ Ὑψηλα ὠνομάσθηκε ἔτσι ἀπὸ τὸ ἐπώνυμο τῶν Ὑψηλάντων.

Κατὰ τὸν ἴδιο ἱστορικὸ Φιλῆμονα οἱ Ὑψηλάντες συγκαταλέγονται μεταξὺ τῶν οἰκογενειῶν ἐκείνων οἱ ὁποῖες μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Λατίνους, τὸ 1204 κατέφυγαν μαζὶ μὲ τὸν Ἀλέξιο Κομνηνὸ στὸν Πόντο ὅπου ἴδρυσαν τὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντας.

Ἐἴτε ὅμως ἀπὸ τὸν Πόντο εἴτε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη κατάγεται ἡ οἰκογένεια τῶν Ὑψηλάντων, βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ πλησιέστεροι πρόγονοι τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη ἐνάμισο καὶ πλέον αἰῶνα πρὶν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση εἶναι ἐγκατεστημένοι στὸ Βόσπορο, τὴν Κωνσταντινούπολη δὲ σημειώνουν ὡς πατρίδα τους καὶ ὁ Δημήτριος καὶ οἱ ἀδελφοὶ του στὰ ἀφιερωτικὰ πρὸς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν γράμματά τους. (Φιλῆμονος: Ἄος τόμος τοῦ Δοκιμίου ἱστορικοῦ, σελ. 414).

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης μικρὸς ἀκολούθησε τὸν πατέρα του στὶς Ἡγεμονίες, ἀργότερα δὲ πῆγε στὴν Γαλλία ὅπου ἔλαβε στρατιωτικὴ ἐκπαίδευση καὶ κατατάχθηκε ἀκολούθως στὸ Ρωσικὸ στρατό.

Στὶς παραμονὲς τῆς ἐπανάστασεως ἔφερε τὸν βαθμὸ τοῦ Λοχαγοῦ.

Ὅταν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821 ἀποφασίσθηκε ἡ ἐξέοδος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη καὶ τῶν δύο ἄλλων ἀδελφῶν του στὶς ἠγεμονίες καὶ ἡ ἐναρξὶς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως ἀπὸ τὸ βορρᾶ, ὁ Δημήτριος ἐπιφορτίσθηκε μὲ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ὑποθέσεων τῆς οἰκογενείας του πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ αὐτὸν παραιτήθηκε ἀπὸ τὸν στρατὸν καὶ διέμενε μαζὶ μὲ τὴν μητέρα του Ἐλισάβετ, τὸν μικρόν του ἀδελφὸ Γρηγόριον καὶ τὶς τρεῖς ἀδελφές του στὸ Κισνόβι τῆς Βεσσαραβίας ὅπου παράλληλα μὲ τὰ οἰκογενειακὰ ἀνέλαβε καὶ τὰ καθήκοντα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.

Σὲ λίγο ὅμως ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπιμονὴ τῶν Πελοποννησίων Φιλικῶν καὶ ἰδιαίτερα τοῦ ἐκεῖ εὕρισκόμενου Ἀναγνωστοπούλου καὶ τοῦ εἰς Πελοπόννησον Παπαφλέσσα ἀποφάσισε ν' ἀναχωρήσῃ γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὡς γενικὸς πληρεξούσιος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπανάστασεως ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου.

«... ἔτι γὰ ἐπιταχυνθῆ ὁ Ὑψηλάντης, μένομεν περιμένοντας ὄχι τὰς ἀποκρίσεις σας ἀλλ' αὐτὸν τὸν Ὑψηλάντην...»

Ἐπειδὴ ἄνευ ὑψηλοῦ ὀνόματος δὲν ἠξέυρω ἂν κατορθώσωμεν διασμένοι ὅσον πρέπει... ..

Ἐὰν δὲ ἀπὸ περιστάσεις ἐμποδίσθη ὁ Ὑψηλάντης τέλος πάντων, ἄς σταλῆ

ὄμοιός του...» ἔγραφε ἐναγωνίως, ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον τὴν 22.2.1821 ὁ Γρηγόριος Δικαῖος.

Ἀφοῦ ἐξασφάλισε τὴν συγκατάθεση τῆς μητέρας του καὶ συνέστησε στὸ Κισινοβί τριμελῆ Ἐφορία τῆς Φιλικῆς ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ξεκίνησε ὅπως γράφει ὁ ἴδιος σὲ ἐπιστολῇ του στὸν Ξάνθο, τὴν 13ῃν Ἀπριλίου τοῦ 1821 ἔχοντας μαζί του ὡς σύμβολον καὶ τὸν Φιλικὸν Ἀναγνωστόπουλον, καὶ ἔφθασε στὰ Αὐστριακὰ σύνορα. Διέσχισε τὴν Αὐστρία χωρὶς νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν Βιέννη ὡς ἔμποροῦπάλληλος τοῦ Ἀναγνωστόπουλου μὲ τὸ ψευδώνυμο Χαρίτος καὶ ἀφοῦ κινδύνευσε πολλές φορές νὰ προδοθῆ ἔφθασε τέλος στὴν Τεργέστη.

Ἐκεῖ μὲ δικές του δαπάνες φρόντισε νὰ προμηθευθῆ ὅλα τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὸν καταρτισμὸ ἑνὸς μικροῦ τακτικοῦ στρατιωτικοῦ σώματος στὴν Ἑλλάδα. Στὴν Τεργέστη συνάντησε καὶ πῆρε μαζί του καὶ τὸν ἄλλοτε Ταγματάρχη στὸν στρατὸ τοῦ Ναπολέοντα Γάλλο ἀξιωματικὸ Βαλέστα στὸν ὁποῖον καὶ ἀνέθεσε τὴν ὀργάνωση καὶ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πρώτου Ἑλληνικοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Κατόπιν μὲ Ὑδραϊκὸ καράβι ἔφθασε στὴν Ὑδρα ὅπου ἀποβιβάσθηκε στίς 8 Ἰουνίου καὶ ἔγινε δεκτὸς μὲ μεγάλο ἐνθουσιασμὸ. Μὲ τὸ ἴδιο καράβι ἔστειλε τοὺς ἄνδρες (ὑπολείμματα τοῦ Ἱεροῦ Λόχου) καὶ τὰ ἐφόδια ποὺ εἶχε μαζί του στὴν Καλαμάτα ὅπου ἐπρόκειτο νὰ συστηθῆ τὸ μικρὸ τακτικὸ σῶμα.

Ποιοὶ ἐσχημάτισαν σὲ λίγο τὸ σῶμα αὐτὸ μᾶς τὸ λέγει ὁ ἀξιωματικὸς καὶ ἱστορικὸς τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ Χρῆστος Βυζάντιος: «... Οὗτοι κατήγοντο γράφει ὁ Κωνσταντινουπολίτης ἱστορικὸς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν κατεστραμμένων ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων τῆς Θράκης, Μακεδονίας, Μικρᾶς Ἀσίας, τῶν περὶ αὐταῖς νήσων καὶ λοιπῶν μερῶν, πρὸ πάντων δὲ ἐκ νέων καλῶς ἀνατεθραμμένων καὶ τιῶν εὐπαιδευτῶν ἐχόντων καθαρὸν αἶσθημα πατριωτισμοῦ. Οὗτοι ἤλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἵνα ὑπηρετήσωσι τὴν πατρίδα. Μὴ ἔχοντες δὲ ἐγκαθῆσαν οὔτε οἰκείους, οὔτε γνωρίμους εὗρον καταφύγιον ἐντιμὸν εἰς τὸ τακτικὸν σῶμα. Ἐνῶ ὁ Στερεολλαδίτης καὶ ὁ Πελοπονήσιος εἶχον τὸν καπετάνιον τοῦ Χωρίου των καὶ ὑπὸ αὐτὸν ὑπηρετοῦν ὁσάκις ἦτο ἀνάγκη ἄλλως ἐπανήρχοντο εἰς τὴν ἐστίαν των». Στίς 19 τοῦ ἰδίου μηνὸς Ἰουνίου ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης πέρασε στὴν Πελοπόννησον καὶ ὤδευσε πρὸς τὸ στρατόπεδον τῆς Τριπολιτσᾶς ὅπου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνση τῆς πολιορκίας.

Ἡ ἀφιξὴ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη στὴν Ἑλλάδα ἀποτελεῖ σταθμὸν στὴν ἱστορία τοῦ πρώτου χρόνου τῆς ἐπαναστάσεως.

Μὲ τὴν ἀφιξή του ἡ πολιορκία τῆς Τριπολιτσᾶς γίνεται συστηματικώτερη καὶ ὁ ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων ἐξυψώνεται ἔχι μόνον στὰ μάτια τῶν Ἑλλήνων ἀλλὰ καὶ στὰ μάτια τῶν Τούρκων ποὺ μαθαίνουν ὅτι ἤλθε ἐπὶ τέλος ὁ «ἀφέντης» τοῦ τόπου. Γιὰ τοὺς Τούρκους ἡ ἀφιξὴ τοῦ Ὑψηλάντη εἶχε ἕνα ἀκόμη νόημα. Διέβλεπαν στὸ πρόσωπό του τὴν Ρωσικὴ ὑποστήριξη τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.

Ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνισις τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη τὸν ἀδικοῦσε πολὺ.

Τὸ ἀνάστημά του ἦτο κοντό, τὸ σῶμα καὶ τὸ πρόσωπό του ἰσχυρὸ καὶ τὸ κεφάλι του φαλακρὸ, χαρακτηριστικὰ δηλαδὴ τοῦ θεωροῦνταν ἀτέλειες· στὴ χώρα τῶν πρωτόγονων σχεδὸν παιδιῶν τῆς Ἑλλάδος ὅπου ἡ ἑμορφιά καὶ ἡ ρωμαλέα σωματικὴ διάπλαση ἦταν σπουδαῖα χαρίσματα καὶ στοιχεῖα ἐπιτυχίας γιὰ τὴν ζωὴ.

Ὅμως δὲν ὑπάρχει κανένας ἱστορικὸς ποῦ νὰ μὴ τοῦ ἔχει πλέξει ἐγκώμιο καὶ ποῦ νὰ μὴ δέχεται ὅτι ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὑπῆρξε ἡ πιὸ ἐξέχουσα μορφή τοῦ ἀγῶνος, θαυμαστὸς γιὰ τὴν ἀνδρεία του καὶ τὴν περιφρόνηση ποῦ ἔδειχνε πρὸς τὸν θάνατο, τὴν ἠθικὴν του ἀνωτερότητα, τὴν θέληση καὶ τὴν πίστη του στὸν ἀγῶνα, τὴν ἀφιλοκέρδειά του καὶ πρὸ παντὸς τὴν ἀμετρητὴ φιλοπατρία του στὴν ὁποία θυσίασε ὄχι μόνον τὰ ὕλικά ἀγαθὰ καὶ τὸ λαμπρὸ του μέλλον ἀλλὰ καὶ τὸν ἐγωϊσμὸ καὶ τὴν φιλοτιμία του.

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης πολέμησε σὲ πολλὲς μάχες καὶ πῆρε μέρος σὲ πολλὲς ἐκστρατεῖες κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ τὴν στιγμὴ τῆς ἀφίξεώς του στὴν Ἑλλάδα μέχρι τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος. Πρὶν ἀπὸ τὴν πτώση τῆς Τριπολιτσᾶς ἐξεστράτευσεν πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ Κορινθιακοῦ Κόλπου ἀπὸ τὸν Στόλον τοῦ Καρὰ Ἀλῆ ποῦ εἰσέπλευσε καὶ ἀπειλοῦσε καταστροφές, καὶ ἐξανδραποδισμοὺς, ὠδήγησε ἔπειτα κατὰ μῆνα Δεκεμβρίου τὴν πρώτην ἐφοδὸν κατὰ τοῦ Φρουρίου τοῦ Ναυπλίου καὶ ἐξεβίασε ἀκολούθως τὴν πτώση τοῦ Φρουρίου τοῦ Ἄργους καὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου.

Στὶς ἀρχὰς τοῦ 1822 καὶ ἐνῶ ἦταν Πρόεδρος τῆς πρώτης Ἐθνικῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων κρίνοντας ὅτι ἡ ἐπανάσταση ἔπρεπε νὰ ἐπεκταθῆ βορειότερα ἐξεστράτευσεν μαζί μὲ τὸν Νικηταρὰ καὶ τὸν Ὀδυσσεᾶ Ἀνδρουτσο στὴ Φθιώτιδα μὲ σκοπὸ νὰ καταλάβουν τὸ Φρούριον τῆς Λαμίας καὶ νὰ σταματήσουν τὸν ἐπερχόμενον Μαχητοῦ πασᾶ τῆς Δράμας. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴν εἶχαν ἐκλείψει οἱ μεγάλοι ἀντιπερισπασμοὶ τῆς Τουρκίας. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης εἶχε ἀποτύχει στὶς Ἡγεμονίες, ὁ πόλεμος τῆς Περσίας εἶχε παύσει, ὁ Ἀλῆ πασᾶς εἶχε καταστραφῆ καὶ τὸ Σούλι εἶχε παραδοθεῖ. Ἀπερίσπαστος πιά ὁ Σουλτᾶνος κινοῦσε ἰσχυρὰς δυνάμεις στὴν ξηρὰ καὶ στὴν θάλασσα.

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1822 προχώρησε πρὸς τὴν Ἀθήνα καὶ ἐπιχείρησε ἐφοδὸν κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως ἢ ὁποῖα ὅμως ἀποκρούσθηκε. Δὲν κατώρθωσε ἐπίσης νὰ καταλάβῃ καὶ τὸ Φρούριον τῆς Λαμίας.

Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1822 ἡ στρατιὰ τοῦ Δράμαλη εἰσέβαλε στὴν Κορινθίαν καὶ ἐνέσπειρε τὸν τρόμον στοὺς κατοίκους. Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὁ ὁποῖος εἶχε ἐπιστρέψει ἐν τῇ μεταξῷ στὴν Πελοπόννησον βρέθηκε τότε στὸ στοιχεῖο του. Ἀνέλαβε νὰ ἀντιμετωπίσῃ μίαν κατάστασιν ποῦ ἐνῶ θ' ἄπρεπε νὰ τὸν φοβίξῃ θαρρεῖς πῶς τὸν γοῆτενε. Ἐνῶ ὁ φόβος καὶ ὁ πανικὸς ξαπλωνόταν παντοῦ, αὐτὸς μὲ ὀλίγους στάθηκε καὶ ἀνεχαίτησε τὴν στρατιὰν στὸ Φρούριον τοῦ Ἄργους, ἐν συνεχείᾳ δὲ πολεμῶντας στὰ Δερβενάκια καὶ τὸ Ἀγιοχώρι μὲ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ τοὺς ἄλλους συνετέλεσε στὴν τελικὴν καταστροφὴν τοῦ ἐχθροῦ.

Ἡ ὡραιότερη εἰκόνα πού ἔχουμε γιὰ τὸν Δημήτριο Ὑψηλάντη εἶναι ἐκείνη πού ζωγράφησε ὁ Γερμανὸς Φιλέλληγ Π. Φὸν Ἔς καὶ παριστάνει τὸν ἥρωα Ὑψηλάντη μέσα στοὺς καπνοὺς ὑπερασπιζόμενον τὴν πόλιν τοῦ Ἄργους κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλι τὸν Ἰούλιον τοῦ 1822.

Κατὰ τοὺς ἔμφυλους πολέμους ἀπὸ τοῦ 1823 μέχρι τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ἰμπραήμ τοῦ 1825 ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης λυπημένος βαθύτατα διὰ τὴν διαίρεσιν τῆς Ἑλλάδος ἔπαψε νὰ ἀναμιγνύεται στὰ κοινὰ καὶ παρέμεινε ὡς ἰδιώτης στὴν Τρίπολη.

Ὅταν ἦμος ὁ Αἰγύπτιος Στρατάρχης ἀφοῦ κατεπάτησε ὀλόκληρη τὴν Πελοπόννησο προχωροῦσε πρὸς τὴν Ἔδραν τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως, τὸ Ναύπλιο, γιὰ νὰ καταφέρῃ τὸ τελειωτικὸ κτύπημα, ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἐγκαταλείποντας κάθε ἄλλη σκέψη, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς ὀλίγων πατριωτῶν τοῦ Ναυπλίου, ὠχυρώθηκε στοὺς Μύλους τῆς Ἀργολίδος καὶ ἀφοῦ ἀγωνίσθηκε γενναῖα μαζί με τὸν Μακρυγιάννη, τὸν Κωνσταντῖνο Μαυρομιχάλη, τὸν Χατζῆ Στεφανῆ, τὸν Κάρπο Παπαδόπουλο καὶ ἄλλους κατώρθωσε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸν Αἰγύπτιο ἐπιδρομέα.

Στοὺς Μύλους τῆς Λέρνης εἶναι πού ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἔδωσε στὸν Γάλλο Ναύαρχο Δεριγνὺ πού ναυλοχοῦσε τυχαῖα στὸν Ἀργολικὸ καὶ πού τοῦ συνιστοῦσε νὰ ἀποχωρήσῃ ἀπὸ τὴν θέσιν του γιὰτὶ δὲν ἔδλεπε καμμιὰ ἐλπίδα ἐπιτυχίας, τὴν μνημειώδη ἀπάντησιν:

—«Τὸ καθήκον μας εἶναι νὰ ἀποθάνωμεν»—.

Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1826 τὸ θλιβερὸ ἄγγελμα τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου εἶχε κατακραυγώσῃ τὰ πάντα. Βαθύτατη ἄθυμία, ἀμυχανία καὶ ἀπελπισία κατέλαβε τότε τὴν Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευση τῶν Ἑλλήνων πού εἶχε συνέλθει πρὶν λίγες μέρες στὴν Ἐπίδαυρο. Μπροστὰ στὶς τρομερῆς ἐντυπώσεις ἔλοι συμφώνησαν ὅτι μοναδικὸς τρόπος γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὸν γενικὸν κίνδυνον ἦτο ὁ συμβιβασμὸς μετὰ τὸν Σουλτάνον μετὰ τὴν μεσιτείαν καὶ προστασίαν τῆς Ἀγγλίας. Τότε μόνος ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης πού παρευρισκόταν στὴν Ἐπίδαυρο ὡς ἀπλὸς πολίτης ἐγέρθηκε καὶ διαμαρτυρήθηκε ἐντονώτατα πρὸς τὴν Ἐθνοσυνέλευση, ὑπέβαλε δὲ καὶ ἀναφορὰν εἰς τὴν ὁποίαν κατηγοροῦσε τὴν περὶ συμβιβασμοῦ καὶ μοναδικῆς μεσιτείας τῆς Ἀγγλίας πράξιν ὡς παράνομη, ἀντιελληνικὴ καὶ ἀνάξιον Ἐθνοῦς τὸ ὁποῖον πολλὰς φορὰς μὲν ὑποδουλώθηκε ἀλλὰ οὐδέποτε συμβιβάσθηκε μετὰ τοὺς τυράννους του.

«... Ὁ Λαὸς, κύριοι, τοὺς εἶπε ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης τὸν ὁποῖον παρυσιάζετε τὸ πρόσωπον δὲν σὰς ἔδωσε πληρεξουσιότητα νὰ καταργήσετε τὴν Ἐθνικὴν καὶ πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν του... Τὰ μεγάλα Ἐθνη καὶ οἱ καλοὶ πατριῶται φαίνονται εἰς τὰς κρίσιμους περιστάσεις τῆς πατρίδος των. Δούλος εἶναι εὐκόλο νὰ γίνῃ κανεὶς ὅταν τὸ θέλῃ. Αὐθέντης εἶναι δύσκολον. Σὰς φοβίζει ἢ πτῶσις τοῦ Μεσολογγίου; Ἀφιερωθεῖτε ὡς καὶ εἰς τὰς Ἀρχὰς τοῦ ἀγῶνος εἰς τὴν χαρακτηριστικὴν ἐνέργειαν καὶ εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν

Ἑλλήνων. . . Σὰς θορυβεῖ ἡ ἔλλειψις τῶν πόρων; καταφύγετε εἰς τὴν γενναιοφροσύνην τῶν πολιτῶν. . . Ἔχομεν ἀνάγκην προστασίας; Ἄς καταφύγωμεν εἰς τοὺς ἡγεμόνας ὄλων τῶν ἔθνων. . . Ἐπιθυμοῦμεν εἰρήνην; Ἄς τρέξωμεν εἰς τὰ ὄπλα. . . Τὸ στήθος κάθε Ἑλληγος ἄς γίνῃ δεύτερο Μεσολόγγι. . .». Ἄλλ' ἀντὶ νὰ ἐκτιμηθοῦν ὅπως ἔπρεπε ἢ τουλάχιστον νὰ συσχετισθοῦν μὲ τὸ Φιλόπατρι κίνητρό τους οἱ συλλογισμοὶ αὐτοὶ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη, ἡ Συνέλευσις ἐδόθησε ἐναντίον του καὶ συνέταξε ψήφισμα μὲ τὸ ὁποῖον τοῦ στεροῦσαν ἰσόδια κάθε πολιτικὸ καὶ στρατιωτικὸ δικαίωμα. Σὰν νὰ μὴν ἀρκοῦσε δὲ αὐτὸ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πληρεξουσίους ἄρχισαν νὰ κραυγάζουν καὶ νὰ ζητοῦν τὴν ἀτιμωτικὴν ἀποπομπὴν του ἀπὸ τὴν Ἐπίδauρο. Ἀλλὰ εὐτυχῶς τότε ὕψωσε τὸ ἀνάστημά του ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης καὶ τοὺς συνεκράτησε: «Ὡς ἐδῶ, κύριοι, τοὺς εἶπε. Αὐτὸ μόνον δὲν γίνεται. Ἄς θυμηθοῦμε ὅτι ὁ Ὑψηλάντης ἦταν ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ὅλοι μας φέρομε διαταγές του. . .».

Ὁ Ὑψηλάντης δικαιώθηκε ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων διότι μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Λαῶν καὶ τῶν Κυβερνήσεων πολλῶν Ἑυρωπαϊκῶν Κρατῶν ἐξακολούθησε ὁ πόλεμος καὶ ἡ Ἑλλάς ἀντὶ ἐνὸς ἀξιωθήκε τριῶν ὑπερασπιστῶν. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις, ἡ ὁποία σὲ λίγο ἐπανέλαβε τὶς ἐργασίες τῆς στῆν Ἑρμιόνη ἀποκατέστησε τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντη σὲ ὅλα τὰ πολιτικὰ του δικαιώματα. Μὲ τὴν ἀφιξὴ στῆν Ἑλλάδα τοῦ Κυβερνήτη Καποδίστρια ἄρχισε νέα περίοδος ἐνδόξου δράσεως γιὰ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντη.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ οἱ Τούρκοι εἶχαν καταλάβει ὁλόκληρὴν τὴν Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ ἦταν ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ ἀπαλλαγῇ γρήγορα ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ περιληφθῇ μέσα στὰ σύνορα τοῦ Νέου Κράτους. Πρὸς τὸν σκοπὸ αὐτὸ ὁ κυβερνήτης διώρισε τότε τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντη στρατάρχη τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὀργάνωσε στρατὸ ἀπὸ Ρουμελιώτες καὶ σὲ διάστημα δεκατεσσάρων μηνῶν ὕστερα ἀπὸ πολλὰ καὶ σκληρὰ μάχες κατόρθωσε ν' ἀπωθήσῃ τοὺς Τούρκους πέρα ἀπὸ τὶς Θερμοπύλες καὶ νὰ ἀποδώσῃ ἐλευθέρως τὶς Ἐπαρχίες αὐτὲς στῆν Ἑλλάδα. Στῆν Πέτρα τῆς Βοιωτίας ὅπου συνάφθηκε ἡ τελευταία μάχη τοῦ ἀγῶνος μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ὑπογράφηκε ὕστερα ἀπὸ τὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων συνθήκη μεταξὺ τοῦ Στρατάρχη Ὑψηλάντη καὶ τῶν Διοικητῶν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, περίπου 8.000 ἄνδρες, γιὰ τὴν ἀνεμπόδιστη ἐγκατάλειψιν ἀπὸ τοὺς Τούρκους τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος μέχρι τὶς Θερμοπύλες. Τὴν διαπραγματεύσει τῆς συνθήκης ἀνέλαβε καὶ ἔφερε σὲ εὐτυχὲς πέρας ὁ ἐκτελῶν χρεὴ Γραμματέως παρὰ τῷ Στρατάρχη Ἰωάννης Φιλίμω.

Τὸ τελευταῖο στιγμιότυπο ἀπὸ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ τὸ περιγράφει εἰς τὰ στρατιωτικὰ του ἐνθυμήματα ὁ Μακεδὼνας ἀγωνιστῆς Νικόλαος Κασομούλης, ὡς ἑξῆς:

«Ὁ ἐκ τῶν ἀρχηγῶν Οὐτζιάκαγας ἀναχωρῶν τελευταῖος ἐστάθη ἔφιππος

ἐν μέσῳ τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ ἀπέναντι τοῦ Ὑψηλάντη καὶ ἀσπαζόμενος ἀνεφώνησεν:

— Ὑψηλάντη μπέτημ, Ὑψηλάντη μπέτημ, Ἀλλάχ ἀμανέτουλα, Ἀλλάχ ἀμανέτουλα. (Ὁ Θεὸς μαζί σου). Ἀντευχθηθεὶς τουρκιστὶ καὶ μεγαλοφώνως ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης «Οὐρολα, οὐρολα» (ὦρα καλή), ἀπεσύρθη γεμάτος χαρὰ καὶ εὐχαρίστησιν.

Ἵστερα ἀπὸ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ὁ ἀγνὸς πατριώτης ποῦ τόσα ἔπαθε ἀγωνιζόμενος μέσα σ' ἓνα κλίμα ὅπου κυριαρχοῦσαν τὰ πάθη, ἡ σκληρότητα καὶ οἱ ἀντιθέσεις ἐπανήλθε στὸ Ναῦπλιο καὶ διορίσθηκε μέλος τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἑλλάδος. Στὴ Βοιωτία στὸ ἐρόμο ποῦ ὁδηγεῖ ἀπὸ τὴν Λειβαδιά πρὸς τὴν Χαϊρώνεια καὶ δίπλα στὴν Πέτρα ἓνα χωριὸ φέρει σήμερα τὸ ὄνομα τοῦ σεμινοῦ καὶ ἐντιμοῦ ἥρωα Ὑψηλάντη.

Στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς, στὴν Πολιτεία Μίτσιγκαν καὶ σὲ ἀπόσταση 48 χιλιομέτρων ἀπὸ τὴν πόλιν Ντητρόιτ μία πόλιν φέρει ἐπίσης τὸ ἴδιο ὄνομα. Εἶχε κτισθῆ τὴν ἐποχὴ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἔταν οἱ πρόκριτοι τῆς πόλεως συνήλθαν γιὰ νὰ ἀποφασίσουν γιὰ τὸ ὄνομά τῆς ἔφθασε ἡ εἰδήσις τῆς Νίκης τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη στοὺς Μύλους τῆς Ἀργολίδας κατὰ τοῦ Ἱμπραήμ.

Ὅλοι τότε φώναζαν μὲ ἐνθουσιασμό: «Ὑψηλάντης». Ἀργότερα στήθηκε καὶ ἡ προτομὴ τοῦ ἥρωα στὴν πλατεία τῆς Ἀμερικανικῆς αὐτῆς πόλεως.

Μνημεῖο τοῦ Ὑψηλάντου ὑψώθηκε τὸ 1842 καὶ στὴν πλατεία τῆς πρώτης πρωτεύουσας τῆς Ἑλλάδος ὅπου καὶ ὁ τάφος του. Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης πέθανε στὸ Ναῦπλιο τὸ 1832.

Ἡ καρδιὰ καὶ ἡ σπάθην του ὅπως καὶ ἡ καρδιὰ καὶ ἡ σπάθην τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου φυλάχθηκαν καὶ διατηροῦνται πρὸς τιμὴν καὶ δαιώνισιν τῆς μνήμης τῶν ὑπέροχων αὐτῶν ἀνδρῶν, τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ ὁποῖος τὸ 1821 ἄρχισε καὶ τοῦ Δημητρίου ὁ ὁποῖος τὸ 1829 τελείωσε τὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων.

Κ Ω Ν Σ Τ Α Ν Τ Ι Ο Σ

Μητροπολίτης Μαρωνείας

(1810—1821)

Ο ΕΘΝΕΡΓΑΤΗΣ ΤΗΣ ΡΟΔΟΠΗΣ

Ὁ Μητροπολίτης Μαρωνείας Κωνστάντιος συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ἀρχιερέων ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἐπρωτοστάτησαν εἰς τὴν ἔκκρηξιν τῶν τοπικῶν ἐπαναστατικῶν κινήματων καὶ μετὰ τὴν τόλμην καὶ τὴν προσωπικὴν των ἀγγλῆν ἐτόνωσαν τὸ ἠθικὸ τῶν ἀγωνιστῶν.

Ἡ ἱστορικὴ του τοποθέτησις εἶναι παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Ἐπισκόπου τῶν Σαλῶνων Ἡσαΐα καὶ τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ.

Μυημένος ἀπὸ τοῦ 1820 εἰς τὴν Φιλικὴν ἑταιρείαν ἔφθασε ἐγκαίρως καὶ πιθανῶς μέσῳ τῆς Θάσου ἢ ὁποῖα ὑπήγετο εἰς τὴν Μητρόπολιν του, εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐπὶ κεφαλῆς σώματος πολεμιστῶν, καὶ ἐκεῖ κατὰ τὰ τέλη Μαΐου 1821 ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ εἰς τὴν Μονὴν τῶν Καρυῶν (Πρωτᾶτον) ἠϋλόγησε τὰ ὅπλα τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Μακεδονίας καὶ ἐν συνεχείᾳ συνεξεστράτευσεν μετὰ τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπαῦ εἰς τὴν Χαλκιδικίην.

Προφορικὴ παράδοσις διὰ τῆ δρᾶσιν τοῦ Μητροπολίτου Κωνσταντίου δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν Κομοτηνήν, ὅπου ἦταν καὶ τότε ἡ ἔδρα τῆς μητροπόλεως Μαρωνείας διὰ τοὺς ἰδίους λόγους ἕνεκα τῶν ὁποίων δὲν διεσώθη παράδοσις καὶ περὶ ἄλλων γεγονότων τῆς ἐπαναστάσεως εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος τὰ ὁποῖα δὲν ἀπληθευρώθησαν τότε ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν τυραννίαν.

Ὁ χαλασμὸς καὶ ὁ φόβος ἐμπόδισαν τὴν διατήρησιν τῆς μνήμης τῶν συμβάντων.

Μένουν ὅμως τὰ ὀλίγα γνωστὰ γραπτὰ κείμενα τὰ ὁποῖα ἐπιτρέπουν νὰ συναχθοῦν συμπεράσματα διὰ τὴν προσωπικότητα καὶ τὴ φλογερὴ ἰδιοσυγκρασία τοῦ Μητροπολίτου.

Τὰ κείμενα εἶναι τὰ ἑξῆς:

— «Μιμῆται τοῦ Ἐμμανουὴλ (Παπαῦ) ἐγένοντο καὶ ὁ ἅγιος Μαρωνείας Κωνστάντιος καὶ ὁ ἱατρὸς Εὐάγγελος ἐξεληθόντες μετὰ στρατιωτῶν». (Γερασίου Συμυρνάκη: «Τὸ Ἅγιον Ὄρος», Ἀθήναι 1903 σελ. 172). «... καὶ ἦταν μετὰ τὴν συνοδείαν αὐτοῦ (τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπαῦ) τότε ζήλωτης ὑπέρμαχος πρῶτος ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ὁ ἅγιος Μαρωνείας Κωνστάντιος λεγόμενος. εἶτα ὁ ἐξοχώτατος ἄρχων ἱατρὸς Εὐάγγελος μετὰ τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ, καὶ μετὰ τῆς, ὡς ἔθος εἶναι εἰς στρατεύματα». — (Ἰωάννου Μαυραλάκη: «Διήγησις περὶ Ἁγίου Ὄρους ἐν καιρῷ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821». — Ἐπιστημονικὴ ἑπετηρὶς Φιλολ. Σχολῆς Πανμίου Θεσ) νίκης. Τόμος Ζ'. Θεσ) νίκη 1957 σελ. 230—238).

— «Ἐκ τῶν Μητροπολιτῶν Μαρωνείας γινώσκωμεν... κάποιον Κωνσταντίον (ἀπὸ Μαδεμοχώρια τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου) ὅστις τὸ 1821, ἔφυγεν ἐκ τῆς ἐπαρχίας του εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὃ δὲ Μπουλουμποῦτ - Πασᾶς ἐζήτησεν αὐτὸν ἐπιμόνως καὶ ἀνοίξας τὸν τάφον αὐτοῦ, ἐπίστευσεν ὅτι ἀπέθανεν...». (Μ. Μελιρρύτου: «Περιγραφή ἱστορικὴ καὶ Γεωγραφικὴ... τῆς Θεοσώστου ἐπαρχίας Μαρωνείας».— Κων) πόλις 1871 σελ. 70—71).

— «Κωνσταντίος (1810—1821). Ἀρχιμανδρίτης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Ἐξελέγη τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1810, ἐγκαταλείψας τὴν ἐπαρχίαν του «ἐκ μέσου γενομένου καὶ τὴν ἐπαρχίαν καταλιπόντος διὰ κακοβουλίαν αὐτοῦ».— (Μητροπολίτου Μαρωνείας Τιμοθέου: «Ἐπισκοπικὸς κατάλογος Μητροπόλεως Μαρωνείας». Ἐν Ἀθήναις 1963 σελ. 13).

— «...Ὁὕτω, τελετῆς ἐκκλησιαστικῆς γενομένης, (ἐν τῇ μοναστηρίῳ τῶν Καρυῶν, πρωτεύοντι ὄλων τῶν ἄλλων), καὶ τοῦ μητροπολίτου Μαρωνείας Κωνσταντίου εὐλογήσαντος, ἐπανεῖστη ὁ Ἄθως ὑπὸ τὸν Ἐμμανουήλ Παπαῖ, ὑπερμεσοῦντος τοῦ Μαῦου». (Ἰωάν. Φιλήμονος Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τόμ. Γ' κεφ. Δ').

— «...Συνήλθον ὄλοι ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Παπαῖ εἰς τὴν μονὴν τῶν Καρυῶν, τὴν πρωτεύουσαν τῶν ἄλλων...»

Μετὰ τοῦτο ἐγίνε ἐκκλησιαστικὴ τελετὴ ἱερουργούντος τοῦ μητροπολίτου Μαρωνείας Κωνσταντίου καὶ ἐκηρύχθη ἡ ἐπανάστασις. Ὁ Ἐμμανουήλ Παπαῖς ἀνγγορευθὴ ἀρχηγὸς καὶ προστάτης τῆς Μακεδονίας (Δ. Κοκκίνου Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως Κεφάλαιον 25ον).

Ὁ Ἰωάννης Φιλήμων περιέσωσε καὶ ἓνα ἄλλο ἐγγραφοὺν ὑπογραφόμενον ἀπὸ δύο ἀρχιερεῖς τοῦς τῆς Ἱερισσοῦ Ἱερόθεον καὶ τῆς Μαρωνείας Κωνσταντίον τὸ ὅποῖον ὑπὸ ἡμερομηνίαν 1.6.1821 διαλαμβάνει καὶ τὰ ἐξῆς:

«...Εὐρισκόμενοι εἰς τὸν κίνδυνον, ὅπου οἱ Τούρκοι πέρνοντες τὰ ἄρματα, εἶχαν νὰ μᾶς κόψουν ὄλους καὶ νὰ μᾶς σκλαδῶσουν καὶ ἐκ τούτου ἐφύγαμεν εἰς τὰ βουνά, οὕτω κινδυνεύοντες ἠλεθήθημεν μετὰ Θεὸν παρὰ τοῦ εὐγενεστάτου καὶ ὀρθοδοξοτάτου κυρίου κυρίου Ἐμμανουήλ Παπαῖ, προφθάσαντος μὲ τὰ χριστιανικὰ στρατεύματά του...».

Ἡ περικοπὴ αὐτὴ τοῦ ἐγγράφου εἶναι κατὰ τὸν συγγραφέα μίᾳ ἀκόμη ἀπόδειξις τοῦ ὅτι οἱ Τούρκοι ἐξεβίασαν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Μακεδονίαν μὲ τὰς τρομερὰς καταπιέσεις τὰς ὁποίας ἤσκησεν τὸ ἀποσταλὲν ὑπὸ τοῦ Τούρκου Διοικητοῦ τῆς Θεο) νίκης Γιουσούφ Μπέη εἰς τὸν Ἴσθμὸν τῆς χερσονήσου τοῦ Ἁγίου Ὄρους στρατιωτικὸν σῶμα.

Ἀποδεικνύει ὅμως ἐπίσης ὅτι ὁ Μαρωνείας Κωνσταντίος εὐρίσκατο ἐγκαίρως ἐκεῖ γνωρίζων ἀσφαλῶς ὡς ἐπιφανὴς Φιλικὸς τὴν προσδιορισμένην διὰ τὴν Γενικὴν ἐξέγερσιν ὄλων τῶν μερῶν ἡμερομηνίαν, τὴν 2ῃην Μαρτίου τοῦ 1821.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΒΙΣΒΙΖΗΣ

Ο ΚΑΤΑΔΡΟΜΕΥΣ ΤΟΥ ΛΙΓΑΙΟΥ

Ἀπὸ ἐπίσημα ἔγγραφα πού φυλάσσονται στὸ ἀρχεῖο τῶν ἀγωνιστῶν τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης καὶ τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, ἀπὸ τὰ ἀπομνημονεύματα ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀπὸ ἄρθρα πού ἔχουν περιληφθῆ στὶς μεγάλες Ἑλληνικὲς ἐγκυκλοπαίδειες καὶ ἀπὸ ἄλλες πηγές εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Χατζῆ Ἀντώνιος Βισβίτζης, καπετάνιος καὶ πλούσιος καραβοκύρης (ἐφοπλιστὴς ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα) ἀπὸ τὴν Θρακικὴ Αἴνο, ἀγωνίστηκε κατὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 μὲ συγκινητικὴ ἀφοσίωση καὶ αὐταπάρνηση δαπανῶντας τὴν μεγάλην του περιουσίαν καὶ κατὰ τὸ στάδιο τῆς προπαρασκευῆς καὶ κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα μέχρι τὴν στιγμὴν πού τὸν βρῆκε ὁ θάνατος.

Στὸ φάκελλό του πού ὑπάρχει στὸ Ἀρχεῖο τῶν Ἀγωνιστῶν τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης μεταξύ ἄλλων σῶζεται καὶ ἓνα ἀντίγραφο τοῦ ἔγγραφου τῆς κατηχίσεώς του στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία (Ἐφοδιαστικὸ) ὅπου εἶναι γραμμένα μὲ τὴν συνθηματικὴν γραφὴν τῆς Ἐταιρείας τὰ ἐξῆς συμβολικά: «Εἰς τὸ ὄνομα τῆς μελλούσης Σωτηρίας. Καθιερώνω Ἱερέα φιλικὸν καὶ ἀφιερῶνω εἰς τὴν ἀγάπην τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ εἰς τὴν υπεράσπισιν τῶν μεγάλων ἱερέων τῶν Ἑλευσινίων τὸν συμπολίτην Χ' Ἀντώνιον ἐκ πατρίδος Αἴνου χρόνων σαράντα πέντε, ἐπάγγελμά του καπετάνιος, ὡς θερμὸν υπερασπιστὴν τῆς εὐδαιμονίας τῆς πατρίδος, κατηχηθέντα καὶ ὀρκισθέντα παρ' ἐμοῦ εἰς τὰς 2 τῶν Φιλικῶν 15 Μαρτίου Ζ. Μηλιές.

2 = Πελοπόννησος.

Ζ = Ἀνθιμος Γαζῆς, κατὰ τὸ μυστικὸ Λεξικὸ τῶν Φιλικῶν.

Τὸ περίεργον ὅμως εἶναι ὅτι ἐνῶ καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὸ «ἀφιερωτικόν» του δηλώνει ὅτι ἔχει πατρίδα του τὴν Αἴνον καὶ ἡ χήρα του ἡ ἡρωῖδα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Δόμνα, σὲ πολλὰς ἀναφορὰς τῆς πρὸς τὴν Διοίκησιν σημειῶνει τὴν πατρίδα τοῦ συζύγου τῆς Αἴνου, καὶ ὅλοι οἱ ἀπομνημονευματογράφοι τὸν ἀναφέρουν ὡς Αἰνίτην, ὁ ἱστορικὸς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως Ἰωάννης Φιλῆμων κάνει τὸ σφάλμα νὰ τὸν ἐμφανίσῃ ὡς καταγόμενον ἀπὸ τὴν νῆσον Λῆμνον καὶ στὸ σημεῖον αὐτὸ τὸν ἀντιγράφουν καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μεταγενέστερους ἱστοριογράφους. Ὁ καθηγητὴς τῆς ἱστορίας στὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης κ. Ἀπόστολος Βακαλόπουλος διόρθωσε στὰ συγγράμματά του αὐτὸ τὸ ἐπαναλαμβανόμενον λάθος.

Στὴ σκηνὴν τῆς Ἐπαναστάσεως ὁ γενναῖος καὶ ἐνθουσιώδης καπετάνιος Χ' Ἀντώνιος Βισβίτζης ἐμφανίζεται ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμὴν, μὲ τὸ ἰδιόκτητον πλοῖον του τὴν «Καλομοῖρα».

Τὸ θρυλικὸν αὐτὸ πλοῖον πού ἀναφέρεται καὶ στοὺς καταλόγους τοῦ Ἑλ-

ληνικῷ Ναυτικῷ τῆς Ἐπαναστάσεως ἦταν ἓνα μεγάλο Βρίκι με 140 ναῦτες καὶ 16 κανόνια.

Ἦταν πλοῖο πρώτης γραμμῆς καὶ εἶχε καὶ κάτω πού τὸ ξεχώριζε ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα πλοῖα.

Εἶχε μία εὐρύχωρη αἴθουσα πού χρησίμευσε ἀργότερα γιὰ τίς συνεδριάσεις τοῦ Ἀρείου Πάγου, τῆς ἀνώτατης δηλαδή πολιτικῆς ἀρχῆς τῆς Ἀνατολικῆς χέρσου Ἑλλάδος καὶ τὰ θελωδὴ συμβουλίά του με τὸν Ὀδυσσεά Ἀνδροῦτσο καὶ ἄλλους μεγάλους ὀπλαρχηγούς τοῦ ἀγῶνα.

Ἡ δράση τοῦ Βισβίτζη ἔρχισε πολὺ ἔνωρίς.

Ἦδη τὸ Μάρτιο τοῦ 1821 καὶ προτοῦ ἀκόμη ἀρχίσῃ ἡ Ἐπανάσταση στὴ Νότιο Ἑλλάδα με τὴν κατάφορτη «Καλομοῖρα» του μεταφέρει στὸν Ἄθω, τὰ ὅπλα καὶ πολεμοφόδια τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς Μακεδονίας Ἐμμανουὴλ Παπᾶ.

Στὶς ἀρχές τοῦ Μαΐου τοῦ ἰδίου ἔτους παραλαμβάνει ἀπὸ τὴν Αἴνον τὴν οἰκογένειά του καὶ ὅσα χρήματα καὶ τιμαλφῆ εἶχε καὶ ἀνοίγεται εἰς τὸ πέλαγος. Ἐκεῖ κοντὰ στὸν κόλπο τοῦ Σάρρου συναντᾶται καὶ ἐνώνεται με μιὰ μοῖρα Ψαριανῶν πλοίων.

Με τὴν μοῖρα αὐτὴ μετέχει στὶς πρώτες καταδρομὲς ἐναντίον τῶν Τουρκικῶν Φρουρίων τοῦ Βορειοανατολικοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Μέλανος κόλπου (ἀκρ. Ἰμβριτζε) ἀπ' ὅπου οἱ τολμηροὶ ναυτικοὶ λαφυραγωγοῦν πυροβόλα καὶ ἄλλα πολεμοφόδια με τὰ ὁποῖα καὶ ὠχυρώνουν τὸ Φρούριο τῶν Ψαρῶν.

Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ἀκράτητος πιά ὁ καπετὰν Βισβίτζης διατρέχει ἀκατάπαυστα τίς θάλασσες καταδιώκοντας καὶ συλλαμβάνοντας Τουρκικὰ πλοῖα γιὰ λογαριασμὸ τῆς Κοινότητος τῶν Ψαρῶν καὶ γίνεται ὁ πανταχοῦ παρῶν φύλαξ καὶ προστάτης τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων σὲ κρίσιμες στιγμῆς.

Περιπλέει τὴν Χαλκιδικὴν βοηθῶντας τοὺς ἀγωνιστὰς τῆς Κασσάνδρας, μετέχει στὶς ναυμαχίες τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τῆς Λέσβου (Μαΐος) καὶ τῆς Σάμου (Ἰούλιος) καὶ τὸν Δεκέμβριο σώζει στὸ Ἅγιο Ὄρος τὸν ἐγκαταλειμμένο ἀρχηγὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς Μακεδονίας Παπᾶν ὁ ὁποῖος ἄρρωστος πέθανε ἀπὸ καρδιακὴ προσβολὴ πάνω στὸ πλοῖο τοῦ Βισβίτζη πλέοντος πρὸς τὴν Ὑδρα.

Ἐν τῇ μεταξὺ ὅπως προκύπτει ἀπὸ ἐπίσημα ἔγγραφα, προφθαίνει καὶ σώζει στὴν Πάρο τὸν πατριώτη του πλοίαρχο Ἐλευθέριον Παλαιὸν ἀπὸ τίς ἀρπακτικὰς ἐπιθέσεις τῶν ἐντοπίων καὶ περιπολεῖ ἐπὶ ἓνα μῆνα (ἀπὸ 11 Νοεμβρίου ἕως 11 Δεκεμβρίου) ἔξω ἀπὸ τὴν Ἄνδρο γιὰ νὰ προφυλάγῃ τοὺς κατοίκους τῆς, ὅπως συμφωνήθηκε ἀπὸ κάθε βλάβη καὶ προπάντων ἀπὸ τὸν κίνδυνον ἐπιθέσεως τῶν Καρυστινῶν Τούρκων.

Στὶς ἀρχές τοῦ 1822 τὸν βρῖσκομε με τὸ πλοῖο του στὸ πλευρὸ τῶν ὀπλαρχηγῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἔπειτα στὸν Εὐβοϊκὸ ὅπου ὀδηγῶντας τριάντα ἰστιοφόρα βοηθᾶ τὴν ἐκστρατεία τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοὺς Δημ. Ὑψη-

λάντην, Ὀδυσσεά Ἀνδρούτσου καὶ Νικηταρᾶν ἢ ὁποία εἶχε σκοπὸ τὴν κατάληψη τοῦ Φρουρίου τῆς Λαμίας καὶ τὴν ἐπέκτασι τοῦ Ἐπαναστατικοῦ ἀγῶνα Βορειότερα.

Στὴν Ἁγία Μαρίνα σώζει τοὺς κινδυνεύοντας νὰ ριχτοῦν στὴν θάλασσα πολιορκημένους Ἑλληνας τοῦ Ὀδυσσεά Ἀνδρούτσου καθὼς καὶ τὰ μέλη τοῦ Ἀρείου Πάγου ποὺ παρακολουθοῦσαν τὸν ἀγῶνα.

Ὁ Βισβίτζης τὴν κρίσιμη στιγμὴ στέλνει μίαν λέμβον μὲ δύο πεδιναὶ κανόνια καὶ δώδεκα πυροβολητὲς στὴν ξηρὰ, κανονιοβολεῖ δὲ καὶ αὐτὸς ἐπὶ τρεῖς ἡμέρες ἀπὸ τὴν παραλία.

Μὲ τὴ μαχητικὴ αὐτὴ ἐπέμβασι τοῦ καπετὰν Βισβίτζη καὶ ἐνῶ τὰ ἄλλα ταγμένα γιὰ τὸν ἴδιον σκοπὸ πλοῖα τῆς Λίμνης τῆς Εὐβοίας καὶ Τρικκέρων ἐδειλίασαν ἢ ἀδιαφόρησαν, κατορθώνουν νὰ ἐπιβιδοασθοῦν καὶ νὰ σωθοῦν οἱ τρεῖς χιλιάδες Ἑλληνας ὅπως βεβαιώνουν μὲ τὸ κατωτέρω ἔγγραφόν τους οἱ Ἀνδρούτσος καὶ Νικηταρᾶς.

«Διὰ τοῦ παρόντος φανερώνομεν καὶ ἀποδεικνύομεν ὅτι ὁ Χ' Ἄντωνιος Βισβίτζης, Αἰνίτης εὐρισκόμενος μὲ τὸ καράβι του εἰς νησίον Λιδάδα, ὅστις ἀπὸ Ὀλυμπον εἶχε ἔλθει πρὸς τὸν Ἀρειὸν Πάγον διὰ ὑπόθεσιν τοῦ Γένους, καὶ ὄντες ἡμεῖς πολιορκημένοι εἰς Ἁγίαν Μαρίναν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς μὲ κανόνια ἑπτὰ κτυπώντας μας μὲ μπάλλα ἑπτὰ γρανάτας καὶ ζητώντας ἀπ' αὐτὸν διὰ μέσου τοῦ Ἀρείου Πάγου δύο κανόνια εἶχε τοῦ κάμπου, ἀμέσως ἐσηκώθη μὲ μεγάλον πατριωτισμὸν εἰς τὰ πανιά καὶ ἦλθε μὲ τὸ καράβι του πρὸς βοήθειά μας καὶ δίδοντάς μας τὰ δύο κανόνια τὰ ὁποῖα καὶ πάλιν ἔλαβεν ἐκράτησεν τρεῖς ἡμέρας πόλεμον ἀκαταπαύστως μὲ κανόνια καὶ οὕτως ἠμπόρεσε νὰ ἐμδαρκαρισθῆ ἢ κολῶνα μας ἀπὸ τρεῖς χιλιάδας καὶ νὰ σωθῆ. Καὶ τὰ προσδιορισθέντα Λιμνὰ καὶ Τρικκεριώτικα ἀπὸ Ἀρειὸν Πάγον δι' αὐτὴν τὴν περιστάσιν ἐστάθησαν τὰ μόνα δειλιόντα καὶ ἀδιαφορήσαντα εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκην.

Δι' ὃ καὶ τοῦ δίδεται τὸ παρὸν διὰ νὰ ἔχη νὰ παρρησιασθῆ ἕναν καιρὸ εἰς τὸ γένος διὰ ταύτην του τὴν δούλευσιν.

Ἐκ τοῦ Μόλου Παλαιοχωρίου τῆ 15 Ἀπριλίου 1822.

Ὀδυσσεὺς Ἀντρήτζου

Νικήτας Σταματελόπουλος

Καὶ τὸ στράτευμα μὲν σώθηκε ἀλλ' ὁ Ἀρειὸς Πάγος ὁ ὁποῖος θεωροῦσε τὸν Ὀδυσσεά Ἀνδρούτσο ἐμπόδιον γιὰ τὴν ἐδραΐωσι τῆς Διοικητικῆς ἐξουσίας του ἐπὶ τῶν μαχομένων ἄρῃκε εὐκαιρία νὰ ἐπιρρίψῃ τὴν εὐθύνη τῆς ἀποτυχίας στὸν Ὀδυσσεά καὶ νὰ ὑποδείξῃ στὸν πλοίαρχον Χατζῆ Βισβίτζην νὰ σκοτώσῃ τὸν ἐρχόμενον σὸ πλοῖο του Ὀδυσσεά ὡς ἐπικίνδυνον εἰς τὴν Πατρίδα.

Ἴδου πῶς περιγράφει τὸ ἐπεισόδιον ὁ Ἄντωνιος Γεωργαντᾶς, Γραμματεὺς τοῦ Ὀδυσσεά Ἀνδρούτσου στίς «Ἀγαμνήσεις του».

«Εἰς τὸ πλοῖο τοῦ Χ' Βισβίτζη τὸ ὁποῖον ἐφάνη χρησιμώτατον καὶ ὠφέλιμον εἰς ὅλας τὰς μάχας τῆς θέσεως ἐκείνης διότι ἦτο τὸ καλύτερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα καθὼς καὶ ὁ ὀπλισμὸς του ἦτο ἐπίσης καλύτερος ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ πλοίου εἶχεν ἔλθει τότε καὶ ἡ ἀνώτερη ἀρχὴ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὀνομασθεῖσα Ἄρειος Πάγος, ὁ ὁποῖος ἀντιφέρετο μὲ τὸν Ὀδυσσεά Ἀνδρουῦτσο ἀνέκαθεν... ἀλλὰ ἀφοῦ ὁ Ὀδυσσεὺς εἰδοποίησε πὺς θὰ μεταβῆ ἐκεῖ εἰς τὸ πλοῖον (κληθεῖς ἀπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον διὰ τὰ ὀμιλήσου) ἐπιφόρτησαν τὸν Γεώργιον Ζοριμπᾶν ἀρχηγὸν τῆς Φρουρᾶς τοῦ Ἀρείου Πάγου καθὼς καὶ τὸν πλοίαρχον Βισβίτζην, ἅμα ὁ Ὀδυσσεὺς ἤθελε ἀνέλθει εἰς τὴν κλίμακα τοῦ πλοίου νὰ ρίξουν νὰ τὸν φονεύσουν. Ἀλλὰ ἀκούσαντες οὗτοι ἀπὸ τὸ στόμα τοιούτων ἀνθρώπων αὐτὴν τὴν ἀποτρόπαιον ἀπόφασιν ὄχι μόνον ἀπέκρουσαν γενναίως ἀλλὰ καὶ ὅστις ἤθελε δοκιμάσει τοῦτο θὰ τὸν τιμωρήσουν σκληρῶς».

Ἀλλὰ καὶ ὁ Αἰνίτης ἀγωνιστῆς Κάρπος Παπαδόπουλος στὰ ἀπομνημονεύματά του, γράφει: «Ὁ Ἄρειος Πάγος ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν πάντοτε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς δολοφονίας τοῦ Ὀδυσσεὺς εὔρε περιστάσιν, ὡς ἀκολούθως. Ὁ Χ' Φισφίσης Αἰνίτης δι' ἰδίας του δαπάνης μὲ τὸ πλοῖο του ὑπηρετεῖ τὴν πατρίδα κατὰ τὸν Εὐβοϊκὸν καὶ Θερμαϊκὸν κόλπον. Ὅταν τὰ μέλη τοῦ Ἀρείου Πάγου ἦσαν ἐντὸς τοῦ πλοίου τούτου, ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ εἰς Ἀγίαν Μαρίνην στρατοπέδου του, λαθῶν τρεῖς ἀξιωματικούς του καὶ μικρὰν τιὰν λέμβον, ἔπλεε πρὸς τὸ πλοῖο διὰ νὰ ἐπισκευθῆ πρῶτον τὸν Ἄρειον Πάγον, καὶ ἐπομένως νὰ λάβῃ νέας διαταγὰς, φέρων πάντοτε σέβας πρὸς τοῦτον. Τότε ὁ Ἄρειος Πάγος βλέπων ἀρμοδίαν τὴν στιγμὴν καταπίθει τὸν Διοικητὴν τοῦ πλοίου μὲ ὑποχρεώσεις πολλὰς νὰ φονεύσῃ τὸν Ὀδυσσεά Ἀνδρουῦτσο ἐπιβαίνοντα εἰς τὸ πλοῖον.

Ὁ Χ' Φισφίσης ὑπεσχέθη μὲν κατ' ἀρχὰς νὰ ἐκτελέσῃ τὴν προσταγὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἐτοιμάσθη, ἀλλὰ ἅμα εἶδε τὸν Ὀδυσσεά ἐκ τοῦ πλοίου μετεμελήθη εἰπὼν εἰς τοὺς Ἀρεοπαγίτας «Κύριοι» δὲν θέλω φονεύσῃ τὸν Ὀδυσσεά ἐπειδὴ ὄχι μόνον δὲν εὐρίσκω αἰτίαν τιὰν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ τὸν θεωρῶ ἀναγκαῖον εἰς τὰς περιστάσεις τῆς πατρίδος».

Παρ' ὅλα ταῦτα ὁ Βισβίτζης ἐξακολουθεῖ νὰ περιπολῆ ἀκατάπαυστα στὴ στεγὴ θάλασσα μετὰ τὴν Εὐβοίαν καὶ Στερεᾶς Ἑλλάδος ὑποστηρίζοντας τὴν πολιορκίαν τοῦ Εὐρίπου καὶ τὴν ἀνασυγκρότησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου εἰς τὰ Βρυσάκια.

Ὁ Μακεδὼνας στρατηγὸς Καρατάσος σὲ ἐγγραφὸν του ἀπὸ 29 Ἀπριλίου 1822 βεβαιώνει. «Ὁ παρὼν καπετεῖν Χ' Ἀντωνίου Βισβίτζης εἶναι φανερὸν ὅτι τὸ καράβι του τὸ ἀφίερωσε στὸ γένος καὶ πολλοὺς χρόνους ὅπου ἐμπλοκάρισεν τὸ Γρυπονῆσι καὶ ὁ πλόκος του ἐστάθη πολλὰ ὠφέλιμος εἰς τὸ γένος καὶ εἰς ἐκεῖνο τὸ στρατόπεδον μ' ὅλον πού ἐγὼ ἐστάθηκα τόσον καιρὸν εἰς ἐκεῖνο τὸ στρατόπεδον σχεδὸν ἑπτὰ μῆνας καὶ εἶδον τὰ ὅσα καλὰ ἔκανεν αὐτὸ τὸ καράβι καὶ ποῖον ὠφελος μᾶς ἔφερεν εἰς τὰ ἐπιχειρήματά μας δίχως

νὰ ἔχη ἀπὸ κανένα μέρος καμίαν βοήθειαν, ἀλλὰ τὸ ἀφιέρωσε τὸ καρδίι του εἰς τὸ Γένος καὶ ὅταν τὸ Γένος ἀποκατασταθῆ πρέπει νὰ θεωρηθῆ καὶ αὐτὸς ὡς καλὸς φιλογενὴς καὶ φιλόπατρις καὶ ἐν ταύτῃ νὰ πληρωθῆ καὶ διὰ τοὺς κόπους του, διότι τὰ ὅσα εἶδα ὁμολογῶ καὶ μένω».

Καρατάσιος - Βρυσάκια

Καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσὸς μὲ ἐγγραφὸν του μᾶς πληροφορεῖ:

«Ἐκ τούτου φανερώνω ὅτι ὁ Καπ' Ἀντώνης Βισβίτζης εὕρισκόμενος εἰς Λιδάθα μὲ τὸ πλοῖο του, τὸ εἰς τὴν πολιορκίαν στρατόπεδόν μας ἔχων μεγαγαλωτάτην ἀνάγκην τόσο ἀπὸ τροφᾶς ὅσον καὶ ἀπὸ πολεμοφόδια μᾶς ἔδωσε ὁ ρηθεὶς 3, τρία κανόνια τοῦ κάμπου διακοσίας πενήτηκοντα ἑπτὰ ὀκ. μπαρουτι, πεντακόσια δεκάρια φυσέκια ντουφεκίων, πενήντα μπάλας τῶν κανονίων, ἑνενήντα μπάλας γρανάτες, εἰκοσιπέντε σακέτα μπάλα μινιαλῶν, ἑβδομήκοντα πέντε ὀκ. παξιμάδι καὶ πεντακόσιες ἐξήντα ὀκ. ἀλεύρι καὶ ὑπεσχέθη νὰ μᾶς οἰκονομήσῃ καὶ ἄλλα, ἂν λάθωμενε χρεῖαν. Καὶ οὕτω ἐκρατήσαμεν τὴν πολιορκίαν πάλιν καὶ ἐστάθημεν ἐπειδὴ εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ σκορπίσωμεν ὅλοι. Διὸ δίδεται τὸ παρὸν διὰ νὰ ἔχη νὰ παρρησιασθῆ ἐν καιρῷ εἰς τὸ Γένος διὰ ταύτην τὴν δούλευσιν καὶ τὸν πατριωτισμόν».

Ἐν Λιδάθῃ τῇ 13 Μαΐου 1822

Ὀδυσσεὺς Ἀντρήτζου

Ἀλλὰ τὴν 21ην Ἰουλίου τοῦ 1822 ὁ Βισβίτζης ἀπέθανε ξαφνικὰ κατὰ τρόπον ὁ ὁποῖος παρέμεινε μυστηριώδης. Τὰ ἐχθρικά βόλια κτύπησαν ἄραγε τὸν ἥρωα ἢ δολοφονήθηκε ἐξ αἰτίας τῶν ἔριδων Ἀρειοπαγιδῶν καὶ Ὀδυσσεύς, καὶ τὸν φόβον τῶν πρώτων μήπως ὁ Βισβίτζης φανερώσῃ εἰς τὸν Ὀδυσσεᾶ τὸ σχέδιόν τους γιὰ τὴν δολοφονία του, ὅπως ἀφίνει νὰ ὑπονοηθῆ ὁ Κάρπος Παπαδόπουλος στὴν συνέχεια τῶν ἀπομνημονευμάτων του; «Ὁ Χ' Φισφίσης, γράγει ὁ Κάρπος μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπέθανε μὲ αἰφνιδίον θάνατον τὸ δὲ πλοῖο του ἀφηρέθη ἀπὸ τὴν σύζυγόν του καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἀνήλικα τέκνα του καὶ ἐδόθη εἰς τὸν Στόλον διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ἠφαιστῖον χωρὶς μικρὰν ἀποζημίωσιν. Ἡ δὲ οἰκογένειά του ζῆ μὲ ἔλσος τὴν σήμερον εἰς τὴν Σύρον.

Περὶ δὲ τοῦ αἰφνιδίου θανάτου του ὅστις θέλει νὰ μάθῃ πότεν προήλθεν ἂς ἐρωτήσῃ τοὺς τότε εὕρισκόμενους εἰς τὴν Ἑλλάδα Αἰνίτας».

Χάθηκε δυστυχῶς πρόωρα, διὰ τὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα, ὁ μεγάλος καπετάνιος τῆς Αἴνου, ὁ ἀγνὸς καὶ ἐνθουσιώδης ἀγωνιστής, ὁ ὄνειροπόλος ναυμάχος ποὺ διέθετε ἀφειδώς τὰ πλούτη του «γιὰ νὰ κτισθῆ τὸ παλάτι τῆς ἐλευθερίας» ὅπως ἔλεγε.

Ἀπέθανε ὁ Βισβίτζης ἀγωνιζόμενος πάνω στὴν «Καλομοῖρα» του ἐκεῖ στὴν μάχη τοῦ Εὐρίπου, ἀλλὰ ἡ μάχη τῆς «Καλομοῖρας» δὲν σταμάτησε μὲ τὸν θάνατον τοῦ καπετάνιου.

Τὸ πλοῖο δὲν ἔμεινε ἀκυβέρνητο.

Ἡ Δόμνα ἢ τολμηρὴ γυναῖκα του πού εἶχε λάβει ἀπὸ καιρὸ στὶς ἀκτὲς τῆς πατρίδος τῆς τὸ θάπτισμα τοῦ πυρὸς δὲν ἐδειλίασε. Ἀναλαμβάνει αὐτὴ τὴν διοίκησιν τοῦ πλοίου.

Διατάζει νὰ κρύψουν τὸν νεκρὸ ἄνδρα τῆς καὶ μὲ τὴν βοήθεια τοῦ ὑπαρχηγοῦ τοῦ πλοίου, καπετὰν Σταυρῆ ἐξακολουθεῖ τὴν μάχην μέχρι τῆς ἐπομένῃς ὅτε ἀφοῦ ἔπλευσε ταχέως στὸ Λιθάδι τῆς Εὐβοίας καὶ ἔθαψε τὸν ἄνδρα τῆς στὸ Νὰδ τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων ἐπέστρεψε ἀμέσως καὶ συνέχισε ὡς καπετάνισσα τὴν πολιορκίαν μέχρι τὸ τέλος Ἰανουαρίου 1823 ὅτε ἡ Κυβέρνησις διέταξε τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας.

Ἡ φήμη τῆς Δόμνας ξεπέρασε τότε τοὺς Ἑλληνικοὺς ὀρίζοντες οἱ ἀγῶνες τῆς ἔγιναν θρύλος καὶ ὁ θρύλος ἔγινε τραγοῦδι:

«Πουλάκι πόθεν ἔρχεσαι, πουλάκι γι' ἀποκρίσου
μὴν εἶδες καὶ μὴν ἄκουσες γιὰ τὴν κυρὰ Δομνίτσα
τὴν ὄμορφη, τὴν δυνατὴ, τὴν ἀρχικαπετάνα
ποῦχει καρὰδι ἀτίμητο καὶ πρῶτο μὲς τὰ πρῶτα,
καρὰδι γοργοτάξιδο, καρὰδι τιμημένο,
καρὰδι πού πολέμησε στῆς Ἰμπρος τὸ μπουγάξι;
Καὶ τὸ πουλάκι στάθηκε καὶ τὸ πουλάκι λέει.
Τὴν εἶδα, τὴν ἀπάντησα σιμὰ στὸ Ἅγιονόρος,
τρεις μέρες ἐπολέμαγε μὲ δυὸ χιλιάδες Τούρκους,
καρὰδια ἐδῶ, καρὰδια ἐκεῖ, καρὰδια παραπέρα
καὶ τούτη σὰν τὸν ἀητὸ ὄρμαγε καὶ κτυποῦσε,
δεξὰ - ζερβά κι' ἀνάστροφα κι' ὅπου βολοῦσε ἀκόμα.
Κι' ἄκουγες βόγγους δυνατοὺς καὶ στεναγμοὺς μεγάλους
κι' ἄκουγες κλάματα πικρὰ κατάρες στὴν κατάρα
κι' οἱ θάλασσες κοκκίνιζαν ὡς φέσι τῶν ἀγάδιων».

Ὁ μεγάλος ἱστορικός μας Ἴω. Φιλίμων ἐσημείωσε γιὰ τὴν Δόμνα, τὰ ἐξῆς: «Τοιαύτη (ὡς ἡ Μπουμπουλίνα) ἀνεδείχθη ἡ Δόμνα σύζυγος Ἀντωνίου Χ' Βισβίτζη, πλοιάρχου. Θανατωθέντος αὐτοῦ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Εὐβοίας ἀνέλαβε ἡ ἴδια τὴν διοίκησιν τοῦ πλοίου, ὡς ἄλλος ἀνὴρ, ἐπὶ πολὺν χρόνον, ἵνα μὴ στερηθῇ ἡ πολιορκία τῆς ἀπὸ θαλάσσης βοήθειας».

Γιὰ τὸ νεκρὸ πλέον Βισβίτζη ὁ Ἀντώνιος Γαζής, ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐβεβαίωσε τὰ ἐξῆς σὲ ἀποδεικτικὸ τοῦ ἔγγραφου ἀπὸ 15 Αὐγούστου 1922... «Ὁ Φιλογενέστατος καπετάνιος Χατζῆ Βισβίτζης μὲ τὸ καρὰδι του ἀπὸ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου 1822 μέχρι τέλους Ἰουλίου ἐδούλευσεν εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον καὶ μετὰ πάσης προθυμίας καὶ πίστεως, ΩΣ ΟΥΔΕΙΣ ἌΛΛΟΣ περιπλέον ἀδιαλείπτως τὸ Βόρειον Στεγὸν τῆς Εὐβοίας καὶ καταπολεμῶν τὸν ἐχθρὸν εἰς τε τὴν Στυλίδα, Θερμοπύλας τε καὶ Εὐρίππον καὶ Μύλους καὶ εἰς τὰ

Βρυσάκια, ρίπτων ἀκαταπαύστως κανόνια ΜΕ ΤΑ ΙΔΙΑ ΤΟΥ ΕΦΟΔΙΑ ΠΟΛΕΜΙΚΑ καὶ φανείς εὐδόκιμος ἐν πάσι, γίνεται δῆλον πῶς παρόντος».

Ὅσο γιὰ τὴν «Καλομοίρα», γνωρίζομε ὅτι τὸ περίφημο θρῖφι ἔμεινε στὸν Εὐδοϊκὸ μέχρῃς ὅτου ἀπὸ τὴν μεγάλην χρῆσι καὶ κακῇ συντήρησι ἔπαψε νὰ εἶναι τὸ στερεὸ καὶ περήφανο καράβι.

Τὸ 1823 ἡ Δέμηνα τὸ παρεχώρησε στοὺς Ὑδραῖους πῶς τὸ μετέτρεψαν σὲ πυρπολικὸ καὶ μ' αὐτὸ ὁ Πιπίνος ἀνατίναξε τὸ 1824 ἔξω ἀπὸ τὸν Τσεσμέ τῆς Ἰωνίας τὴν Τουρκικὴν Φρεγάτα «Χαζνέ - Γκεμισί», τὸ θησαυροφυλάκιο τοῦ Σουλτανικοῦ Στόλου.

Γ Ε Ω Ρ Γ Ι Ο Σ Π Α Π Α

Ἡ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΗΣ ΑΔΡΙΑΝΟΥ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ὁ Ἄθανάσιος Καρπενησιώτης εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πῖθ ἡρωϊκοὺς ὀπλαρχηγούς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως. Ἀγωνίσθηκε στὶς ἡγεμονίες καὶ εἶναι γνωστὸς ὄχι τόσο γιὰ τοὺς ἡρωϊσμούς του ὅσο ἀπὸ τὸν πίνακα τοῦ Γερμανοῦ ζωγράφου Πέτρου Φὸν Ἔς πῶς ἀποθανάτισε τὸν ἥρωα μαχόμενον κατὰ τὴν τελευταίαν φάσι τῆς μάχης τοῦ Σκουλενίου λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἡρωϊκὴν του ἐξόρμησιν πρὸς τὸν θάνατον.

Ὁ ἱστορικὸς Ἰωάννης Φιλῆμων εἰς τὸ «Δοκίμιόν» του παρομοιάζει τὸν Ἄθανάσιον Καρπενησιώτην μὲ τὸν Ἄθανάσιον Διάκον.

«Περίεργως γράφει, δύο στερεολλαδίται ὁμώνυμοι, ὁ μὲν Δωριεύς, ὁ δὲ Εὐρυτάν, ὁ μὲν πρῶτος ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς Θερμοπύλαις κατὰ τὴν 23ην Ἀπριλίου καὶ ὁ δεῦτερος ἐν τῇ Μολδαυικῇ Σκουλενίῳ κατὰ τὴν 17ην Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, παραλληλίζονται κατὰ τε τὸ πατριωτικὸν πνεῦμα καὶ τὴν μεγάλην στρατιωτικὴν καρδίαν δι' ἧς ἡγωνίσθησαν σταθερῶς καὶ ἐθυσιάσθησαν ἐνδόξως. Ἰδίως δὲ ἰσοτίμιος καθίστησιν ἀμφοτέρους ἡ περὶ τῆς προσωπικῆς σωτηρίας ἡρωϊκὴ ἄρνησις, τοῦ μὲν Ἄθανασίου Διάκου κατὰ τὸ τέλος τῆς μάχης, τοῦ δὲ Ἄθανασίου Καρπενησιώτη πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς μάχης».

Γιὰ τὴν μάχην αὐτὴν τοῦ Σκουλενίου γράφει καὶ ὁ Διονύσιος Κόκκινος τὰ ἑξῆς: «Ἡ ἡρωϊκὴ αὐτὴ μάχην δὲν ἔχει τὰς ἀναλόγους τῆς εἰς τὰς σελίδας τοῦ ἀγῶνος ὡς πρὸς τὴν ἐκδήλωσιν ὁμαδικῆς ἀνδρείας καὶ ἡρωϊκῆς ἀντιστάσεως θεαταῖον θάνατον παρὰ μόνον τὴν μάχην τοῦ Ἄθανασίου Διάκου εἰς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας καὶ τοῦ Παπαφλέσσα εἰς τὸ Μανιάκι». Τοῦ ἥρωος αὐτοῦ Ἄθανασίου Καρπενησιώτη, δεξιὸν χεῖρ, ὅπως λέμε, ὑπαρχηγὸς ὅπως γράφει ὁ Διονύσιος Κόκκινος ἢ ὑψοπλαρχηγὸς ὅπως γράφει ὁ Ἰωάννης Φιλῆμων ἦταν ὁ ἀπὸ τὴν περιοχὴν τῆς Ἀδριανουπόλεως τῆς Θράκης καταγόμενος Γεώργιος Παπᾶ ἢ Καραγιώργης Ἀδριανουπολίτης. Ὁ Γεώργιος Παπᾶ (ἢ καὶ Κούρτο-

γλου) γεννήθηκε στὸ χωριὸ Βύσσα τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἀνατράφηκε μὲ τὴ διατηρουμένη μέχρι καὶ σήμερα στὴν προσφυγικὴ Νέα Βύσσα τοῦ Ἑβρου, ἡρωϊκὴ παράδοσι τοῦ χωριοῦ του. Ἀργότερα μετανάστευσε στὴ Μολδαβία ὅπου κατόπιν κάλεσε καὶ τοὺς ἀδελφούς του Δημήτριο, Μανουήλ, Πασχάλη καὶ Σταύρο. Τὸ 1820 μυήθηκε στὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία μαζί μὲ τοὺς ἀδελφούς του καὶ μὲ τὴν ἐναρξὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ προσήλθαν στὸ στρατὸ τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη.

Ὁ Καραγιώργης ξεχώριζε γιὰ τὴν γενναιοφυχία καὶ τὴν μεγάλῃ του ἀνδρεία καὶ κατάρτισε δικό του σῶμα. Ὁ Ἰωάννης Ρίζος στὴν διασωθεῖσα περιγραφή του τῶν μαχῶν Γαλατσίου καὶ Σκουλενίου σημειώνει καὶ τὰ ἑξῆς: «Πλὴν τοῦ Χιλιάρχου Καρπενησιώτη ἦσαν καὶ ἕτεροι ὀπλαρχηγοί, καπετάνοι λεγόμενοι οἵτινες δι' ἐξόδων των, εἴτε μὴ, ἐσύναξαν καὶ ἔφερον στρατιώτας, ποῖος 30, ποῖος 50 καὶ ποῖος ὀλιγωτέρους. Μεταξὺ τούτων διεκρίνετο ὁ καπετάν Γεώργιος Παπᾶ ὁ ἄλλως λεγόμενος Καρὰ Γεώργιος, ἀνὴρ τίμιος καὶ πολεμιστὴς δόκιμος».

Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1821 ἡ κατάστασις στὶς ἡγεμονίες ἐπρομήνυε τὰ δεινὰ ποῦ ἐπισφωρεύθηκαν σὲ λίγο. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ὕστερα ἀπὸ τὸν ἀφορισμὸ τοῦ Πατριάρχου καὶ τὴν ἀποκήρυξί του ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας εἶχε χάσει τὸ κῦρος του ὄχι μόνον στὰ ντόπια στοιχεῖα τῆς Βλαχίας ἀλλὰ καὶ πάνω στοὺς Ἕλληνας. Κινούμενος μὲ τὴν μικρὴ δύναμι τοῦ Ἱεροῦ Λόχου καὶ τῶν μικρῶν ἀτάκτων σωμάτων ἀνάμεσα σὲ ἐχθρούς, προδότες καὶ ὑπόπτους καὶ ἀμφιρέποντας ἀποφάσισε τέλος νὰ καταλάβῃ τὸ Γαλάτσι καὶ τὸ Ἰάσιον γιὰ νὰ παρεμποδίσῃ τὴν ἀπειλουμένην εἰσβολὴ τῶν Τούρκων ἀπὸ τὴν Βραίλαν.

Τὴν κατάληψι καὶ ἀμυνα τοῦ Γαλατσίου τὴν ἀνέθεσε στὸν ὀπλαρχηγὸ Ἀθανάσιο Καρπενησιώτη.

Ὁ Καρπενησιώτης ποῦ διέθετε μόνον 50 ἄνδρες ὅταν ἔλαβεν τὴν ἐντολὴ τοὺς ἀξήγησε σὲ 600 καὶ κατέλαβε τοὺς τρεῖς προμαχῶνες ποῦ ὑπῆρχαν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν.

Μεταξὺ αὐτῶν ποῦ προσήλθαν γιὰ τὴν υπεράσπισι τῆς πόλεως ἦταν καὶ ὁ Καραγιώργης.

Τὴν 30ὴν Ἀπριλίου, ὅπως ὀρθὰ προέβλεπε ὁ Ὑψηλάντης, ξεκίνησε ἀπὸ τὴν Βραίλα ὁ Φρούραχος τῆς πόλεως Γιουσούφ Περκόφτσαλη μὲ 2.000 πεζούς, 3.000 ἵππεις καὶ λίγα πεδινὰ κανόνια καὶ πλησίασε τὴν πόλιν. Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἐχθροῦ ἦταν μεγάλῃ. Ἐν τούτοις οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι Ἕλληνας ἀπεφάσισαν νὰ μείνουν ἐκεῖ καὶ νὰ πολεμήσουν μὲ ὅλη τὴν δύναμή τους ποῦ δὲν ἦταν ἄλλῃ ἢ δύναμι τῆς φυχῆς των ὅπως γράφει ὁ Διονύσιος Κόκκινος.

«...Ἦταν Σάββατο (Ἀπριλίου 30) καὶ 4 ὥρας σχεδὸν πρὶν τοῦ ἡλίου δύσεως, περιγράφεται σὲ διασωθεῖσαν ἔκθεσιν περὶ τῆς μάχης, ὅτε ὁ αὐτὸς ἐγγήγορος Ἀθανάσιος ἐπῆγε διὰ τελευταίαν, φεῦ, φορὰν εἰς τὸ ρηθὲν παλαιό-καστρον, διὰ νὰ κάμῃ τὰς παρατηρήσεις του κατὰ τὴν συνθήκαιν ἔχων μετ'

αὐτοῦ 13 μόνον ἄνδρας ἵππεις, ἐξ ὧν ὁ Κ. Γεώργιος Παπᾶ καὶ ὁ Κ. Βασίλης Μπουλουμπασῆς διεκρίνοντο διὰ τὴν γενναιότητά των...

Ὁ ἐχθρὸς ἤρξατο νὰ περνᾷ τὸν ποταμὸ (Σερέτην) οὐχὶ μακρὰν τῆς πόλεως Γαλαζίου μὲ μεγάλην ταχύτητα....

Ἐντεῦθεν ἄρχεται ὁ ἀκροβολισμὸς μάχης ἀμέσου... Ὁ ἀκροβολισμὸς διήρκει ἤδη σχεδὸν 3) 4 τῆς ὥρας καὶ κανεὶς ἐκ τῶν ἡμετέρων οὐτ' ἐπληρώθη καν. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἐπρόφθانون ὡς ἀετοὶ ὑψιπετεῖς οἱ 600 σχεδὸν Ἕλληγες εἰς βοήθειαν τοῦ Χιλιάρχου των...

Ὁ Καπετὰν Γεώργιος Παπᾶ καὶ ὁ Καπετὰν Βασίλειος Μπουλουμπασῆς, ὁ μὲν πεζὸς ὁ δὲ ἔφιππος ἐνθουμοῦνται τοὺς νεανικούς των κλεπτικούς τῆς Ρούμελης πολέμους καὶ κάμνουν σήμερον θαύματα....

Καὶ τοιαύτη ἐστάθη ἡ μάχη τὴν 30ὴν Ἀπριλίου. Ἡ ἐνδοξος αὕτη μάχη τοῦ Σερέτου, ἦτις κατὰ σειρὰν διήρκεσεν ὥρας 6, τέσσαρας πρὶν τῆς δύσεως καὶ δύο μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἄστρου τῆς ἡμέρας, καὶ καθ' ἣν οἱ Ἕλληγες ἔμειναν νικηταὶ ἀφοῦ τρεῖς ἦλθον εἰς συμπλοκὴν...

Ὁ χαμὸς τῶν Τούρκων ἐγένετο ὑπὲρ τοὺς 300... Ἐγκωμίων δὲ ἀπείρων ἄξιοι εἶναι ὁ Χιλίαρχος Ἀθανάσιος... ὁ Καπετὰν Γεώργιος Παπᾶ... οἵτινες ἰδιαιτέρως διεκρίθησαν κατὰ τὴν ρηθεῖσαν μάχην...

Ἐπανελθόντες εἰς τὸ στρατόπεδον... ὁ Χιλίαρχος ἐνέκρινε νὰ ἐμπιστευθῇ τὸ πεζικὸ εἰς τοὺς καπεταναίους Δ. Κοτήραν καὶ Γ. Παπᾶ ἦτοι Καραγεώργιον. Ἀλλὰ μόλις ἡ χρυσαυγὴ τῆς ἐπομένης (α' Μαΐου) ἐπροχώρει ὁ ἐχθρὸς ἐπλησίασε καὶ ὁ ἀριθμὸς του ἐκ συμπερασμοῦ ὑπερέβαινε τὰς 8.000 ἐξ ὧν τὰ 2) 3 ἵππεις.

Ἡ φρόνησις ἀπῆλθει μίαν ριτιράταν... οἱ στρατιῶτες κτυποῦντες καὶ κτυπούμενοι ἀναχωροῦν. Μένουν ὁ Χιλίαρχος μετὰ τοῦ Γεωργίου Παπᾶ, καπετὰν Πατρικίου καὶ 42 ἄλλων εἰς τὸ ὀχυρῶμα καὶ ὁ καπετὰν Κοτήρας μὲ 32 εἰς τὸ χαράκωμα ἀφοβίαν ἔχοντες πρὸς τὸν θάνατον... Οὗτοι οἱ ἐν τῷ ὀχυρώματι καὶ χαρακώματι μαχόμενοι ὀλιγώτατοι Ἕλληγες ἀπετέλουν θαύματα ἀλγῶς. Τὸ ἡμῖς μέρος τοῦ ὀχυρώματος τὸ πρὸς Ἀνατολάς, ἦτον εἰς τὴν διοικήσιν τοῦ Καπετὰν Γ. Παπᾶ τὸ ἕτερον τὸ πρὸς δυσμὰς εἰς ἐκείνην τοῦ Χιλιάρχου....

Ἐπῆλθεν μετ' οὗ πολὺ ἡ νύξ... Οἱ Τούρκοι τραβηχθέντες εἰς βολὴν κανονίου σχηματίζουσι κύκλον περίξ τοῦ ὀχυρώματος. Ἡ θέσις τῶν ἀποκλεισμένων ἦτο δεινὴ... Ἀπεφάσισον λοιπὸν νὰ ἐξέλθωσιν κατὰ τὴν ἰδίαν ἐκείνην νύκτα τοῦ ὀχυρώματος μὲ τὴν σπάθην εἰς τὴν χεῖρα, νὰ ἐπιπέσωσι ἔξαφνα ἐπὶ τοῦ ἐχθροῦ, νὰ κτυπήσωσι ὡς ἀηληπισμένοι, ν' ἀνοίξωσι δίοδον καὶ νὰ διασωθῶσι ἔσοι εὐτυχίσουν νὰ γλυτώσουν τὸν θάνατον.

Ὁ στοχασμὸς οὗτος ἐπῆλθεν εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν δύο διοικητῶν τοῦ ὀχυρώματος Χιλιάρχον Ἀθανάσιον καὶ καπετὰν Γ. Παπᾶ. Ἀμφότεροι οὗτοι πρὸ χρόνων ἤδη ἔμπειροι εἰς τὰς μὲ τούς βαρβάρους μάχας ἐγνώριζον κάλλιστα τὰ

ιδιώματα αὐτῶν, καὶ ὅτι ὁ Τούρκος κατὰ τὴν νύκτα οὔτε ἐπιχειρεῖ πόλεμον, οὔτε διώκει ἐχθρόν. Ἐκοίνωσαν μάλιστα τὸν στοχασμὸν των εἰς τοὺς λοιποὺς ἀδελφούς των 40 τὸν ἀριθμὸν καὶ πάραυτα ἅπαντες ἀφιερῶθησαν εἰς τὴν ὁδηγίαν των.

...δύο ὥρας πρὶν τῆς αὐγῆς, ἐκδυθέντες τῶν φορεμάτων καὶ ὑποδημάτων των διὰ τὰ εἶναι ἐλεύθεροι εἰς τὸν δρόμον μὲ μόνον τὸν χιτῶνα καὶ τὴν σπάθην γυμνῆν, ὤρμησαν ἀπὸ τὸ ὄχυρωμα, ἀφοῦ ἠσπάσθησαν ἀλλήλους τὸν τελευταῖον ἀδελφικὸν ἀσπασμὸν καὶ καταπατῶντας καὶ κτυπῶντας τοὺς ὡς ἡμιθανεῖς ἐκ τοῦ κόπου καὶ τῆς μέθης ὑπνώττοντας βαρβάρους, ἐπέρασαν τὸ ἀπέναντι μέρος τοῦ κύκλου των καὶ ἐβάλθησαν εἰς φυγὴν. Τρομάξαντες οἱ Τούρκοι ἤρχισαν νὰ φωνάζωσι καὶ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν νὰ ἀδιάζωσι τὰ τουφέκια των ὀπισθεν τῶν Ἑλλήνων τοὺς ὁποίους διέκρινον ὀλίγον μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ φέγγους τῆς σελήνης. Τρεῖς ἐκ τῶν ἡμετέρων ἔγιναν θύματα οἱ δὲ λοιποὶ 37 διεσώθησαν ἀδελφεῖς εἰς τὸν Προῦθον, ἐφ' οὗ διὰ μέσου λιμνῶν καὶ καλαμῶνων ἔκαμον γύρον κοπιαστικώτατον ὥρων 6. Τοιαύτη ἐστάθη ἡ μάχη τῆς α' Μαΐου, μάχη τοῦ Γαλαζίου λεγομένη, καθ' ἣν μία φούκα Ἑλληνας ἀντιστάθησαν καὶ ἐπολέμησαν ἀνδρείοτατα τὸν παμπληθῆ τῶν βαρβάρων στρατόν.

Οἱ ἰδιαιτέρως διαπρέψαντες κατὰ τὴν ἀνωτέρω μάχην τοῦ Γαλαζίου εἰσὶν ὁ Χιλίαρχος Ἀθανάσιος, Καρὰ Γεώργιος... Μιχαὴλ Παπα (υἱὸς τοῦ Καρὰ Γεωργίου). Οἱ μανιακοὶ Τούρκοι κατερήμωσαν ἐπομένως καὶ κατέσκαψαν τὴν πόλιν τοῦ Γαλαζίου, οὐδὲ λίθον ἐπὶ λίθου, κατὰ παροιμίαν ἀφήσαντες».

Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1821 τὸ δράμα στίς Ἡγεμονίες ἔβαινε πλέον πρὸς τὸ τέλος του.

Μετὰ τὴν συντριβὴν τοῦ Δραγατσανίου στίς ἀρχὰς τοῦ μηνὸς ὁ στρατὸς τοῦ Ὑψηλάντη ἔχει διαλυθεῖ καὶ ὁ ἴδιος ἔχει περάσει τὰ Αὐστριακὰ σύνορα.

Τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα κινοῦνται πλέον πρὸς ὅλες τίς κατευθύνσεις γιὰ νὰ ἐξαφανίσουν ἢ νὰ διαλύσουν τὰ ὑπολειφθέντα μικρὰ ἐπαναστατικὰ σώματα.

Στὸ Σκουλένι: ἓνα χωριὸ δίπλα στὸ συνοριακὸ ποταμὸ Προῦθο θὰ γραφῆ σὲ λίγο στίς 17 Ἰουνίου μία ἀφθάστου μεγαλείου Ἐποποιΐα. Ἐκεῖ ἔχουν συγκεντρωθεῖ περὶ τοὺς 500 ἄνδρες μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἀθανάσιον Καρπενησιώτην, τὸν Καραγιώργην καὶ ἄλλους ἀποφασισμένους νὰ ἀναχαιτίσουν τοὺς Τούρκους καὶ νὰ διευκολύνουν τὴν διεκπεραίωσιν ὄλων τῶν διασκορπισμένων ἀνδρῶν στὴ Βεσσαραβία.

Μόλις εἶχαν προλάβει νὰ ὀχυρωθοῦν οἱ ἄνδρες αὐτοὶ σὲ μία χερσόνησον ποῦ σχηματίζε ὁ ποταμὸς Προῦθος καὶ νὰ τοποθετήσουν τὰ λίγα κανόνια ποῦ διέθεταν ὅταν «εἰς τοιαῦτα καταγινόμενοι εἶδαν δύο ὥρας μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἑξακισχιλίους περίπου ἵππεῖς πλημμυροῦντας τὸ μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Προῦθου καὶ Ζιζίας πλατὺ πεδῖον, καὶ χιλίους πεζοὺς κατεβαίνοντας ἀπὸ τὸν λόφον τῆς Στίγκας κατὰ τῶν ὀχυρωμάτων... Οἱ Γραικοὶ μποροῦσαν νὰ σωθοῦν περνῶντας στὴν ἀπέναντι ὄχθη «ὅμως ἀφοσιώσαντες ἐξ ἀρχῆς τὸν ἑαυτῶν των

εἰς τὸν θάνατον διὰ τὴν πατρίδα καὶ διὰ τὴν τιμὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος, δὲν κατεπλήθοντο ἀπὸ κανένα κίνδυνον, ἀλλ' ὄντες ὅλοι τετρακόσιοι ὀγδοήκοντα καὶ πέντε, ὠρκίσθησαν τότε μεταξὺ των νὰ ἀποθάνωσιν ἐνδόξως. Ὁ Ἀθανάσιος μάλιστα καὶ ὁ Λευκάδιος Ἀπόστολος, ἀφ' οὗ διέταξαν εἰς τὰ ὀχυρώματα των τοὺς στρατιῶτες διαβάντες εἰς τὴν ἀντικρὺ ὄχθη διὰ νὰ ἀποχαιρέτισαι μερικοὺς φίλους των καὶ παρακινούμενοι ἀπὸ αὐτοὺς νὰ μὴ ἀποθάνωσι ματαίως. «Πῶς ἀπεκρίθησαν, θέλομεν ἰδεῖ τοὺς ὁμογενεῖς μας κάτω εἰς τὴν Γραικίαν, ἔταν μάθωσι ὅτι ἐστρέψαμε τὰ νῶτα εἰς τὸν Τούρκον;». Αὐτὰ εἰπόντες ἀποχαιρέτησαν τοὺς φίλους δακρύνοντες, διέβησαν εἰς τὸ πέραν καὶ ἐμδάντες φαιδροὶ εἰς τὰ ὀχυρώματά των ἤρχισαν τὴν μάχην. Οἱ δὲ εἰς τὴν ἀντικρὺ ὄχθη θεαταὶ ὁμογενεῖς καὶ οἱ φιλόανθρωποι Ρῶσοι, βλέποντες τὸ πλῆθος τοῦ ἱππικοῦ τῶν Τούρκων εἰς τὴν πρώτην ἔφοδον, ἐθεοκλήτουν βέβαιον νομίζοντες τὸν ὀλεθρον τῶν Γραικῶν ἐκείνων στρατιωτῶν.

Τὸ πεζικὸν σῆμα τῶν Ἑλλήλων εἰς ἄνδρας ἐκλεκτοὺς 300 ἀφιερώθη εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Καπετὰν Γ. Παπᾶ, τοῦ καὶ Καρὰ Γεωργίου, ἐξ Ἀδριανουπόλεως, ὅστις τὸ μὲν 2) 3 τούτου διέταξε εἰς τὰς πρὸς Ἀνατολὰς ὀχυρώματος εὐρισκομένης οἰκίας, τὸ δὲ 1) 3 εἰς χάνδακα τινά, κατὰ περίστασιν εὐρισκόμενον πλησίον τοῦ αὐτοῦ ὀχυρώματος. Τὸ δὲ ὀλιγάριθμον Ἴππικὸν ὑπὸ τὴν Διοίκησιν τοῦ Καπετὰν Ἡλίου Μίγκλερη Πελοποννησίου.

Πεντάκις ὠρμησε ὁ ἐχθρὸς ἀκάματος καὶ νεαρὸς διὰ τὸ πλῆθος τὸ ὅποιον περιοδικῶς ἐμάχετο, προσβάλλων κατὰ τῶν Γραικῶν, ὅκτῳ ὥρας κατὰ συνέχειαν μαχομένων, καὶ πεντάκις ἀπεκρούσθη μὲ μεγάλην φθοράν. Ἐκεῖνος ὅστις ἔτυχε νὰ θεωρήσῃ τοῦ Εὐξείνου Πόντου τὰ κύματα, τὸ καθὲν ὡσὰν Καυκάσιον ὄρος, ἔταν ὀρμῶσιν μὲ ἄγριον μηχυθμὸν καὶ κτυπῶσι τοὺς σκοπέλους καὶ συντριβόμενα ἔπειτα σύρονται ὀπίσω μὲ μυρίους ἀφροὺς εἰς τὴν ἔκτασιν τοῦ πελάγους αἱ δὲ κυματόκτυποι ραχίαι στέκονται ἀκλόνητοι καὶ ἀδιάσειστοι εἰς τὴν θυθύρριζαν αὐτῶν θέσιν, ἐκεῖνος μόνος ἤμπορεῖ νὰ φαντασθῇ ζωηρῶς τὴν σφοδρότητα τῶν ἐφόδων τῶν Τούρκων καὶ ἀντίστασιν τῶν Γραικῶν ἀμετακινήτως καὶ στιβαρῶς ἰσταμένων εἰς τὰ ὀχυρώματά των...

Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς πεισματώδους μάχης τῶν 8 ὥρῶν μόνον 16 Ἑλληνες πληγώθησαν καὶ 3 ἐφονεύθησαν, ἐν ᾧ οἱ Τούρκοι ἠρῆθιμον σχεδὸν 1.600 νεκροὺς καὶ ὑπὲρ τοῦ 200 βαρέως λαθωμένους. Κατὰ τὴν 8ην ὥραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐκτυπήθη καὶ ὁ Καραγιώργης εἰς τὸν πόδα, τὸν ὅποιον ἐπέρασαν ἀμέσως μετὰ τῶν λοιπῶν πληγωθέντων εἰς τὴν Ρωσικὴν ὄχθη καὶ διεδέχθη τὴν Διοίκησιν τοῦ Πεζικοῦ τότε ὁ Χιλίαρχος Ἀθανάσιος.

Τὸ σκότος τῆς πλησιαζούσης νυκτὸς ἤθελεν διαλύσει τὴν μάχην καὶ ἤθελεν ἐπιζῆσαι αἱ μεγάθυμοι ἐκεῖνοι ἄνδρες εἰς τὰ κατορθώματά των, ἀν ὁ ἐχθρὸς αἰφνιδίως, φέρων ἐξ μεγάλα κανόνια καὶ στήσας αὐτὰ ἐνώπιον τῆς ἀνοικτῆς πλευρᾶς τῶν ὀχυρωμάτων, δὲν ἤθελε κεραυνοβολεῖ ἐκεῖθεν τοὺς ἀριστείας. Ἐνῶ τὰ κανόνια τοὺς ἐκτυποῦσαν, ἀπὸ τὴν μία πλευρά, οἱ πεζοὶ ὠρμησαν κατὰ

τῆς ἄλλης, τὸ ἵππικὸ ὤρμησε κατὰ μέτωπον ὥστε μὴ δυνάμενοι πλέον οἱ Γραικοὶ εἰς τριπλὴν πρόσβολὴν οἱ μὲν στρατιῶται των, ἀφήνοντας τὰ ἄχρηστα ὄχυρῶματά των ἐπιβοῦσαν εἰς τὸν ποταμὸν διὰ νὰ σωθῶσι εἰς τὴν ἀντικρὺ ὄχθη, καὶ πίπτοντες οἱ μὲν ἐπνίγησαν οἱ δὲ ἐφονεύθησαν μὲ τὰ κατ' αὐτῶν ριπτόμενα μολύβια καὶ τὰς σφαῖρας τῶν κανονιῶν οἱ δὲ ἀρχηγοὶ σύραντες τὰ ξίφη καὶ ὀρμήσαντες κατὰ τῶν ἐχθρῶν κατεκόπησαν ὅλοι». Δὲν ἔμεινε ὄρθιος παρὰ μόνον ὁ ἀρχηγὸς τοῦ σώματος Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης καταπληγωμένος καὶ αὐτός. Ὅταν ὁ γενναῖος καπετάνιος ἔρριξε καὶ τίς τελευταῖες του βολὲς πέταξε τὰ δύο του πιστόλια στὸν ποταμὸ, ξιφούλκησε καὶ ὤρμησε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Κατέσφαξε δύο καὶ ἔπεσε. Σὲ λίγο ὅλοι σχεδὸν οἱ ἥρωϊκοὶ πρόμαχοι τοῦ Σκουλενίου ἦταν νεκροὶ ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς λίγους τραυματίες ποὺ σώθηκαν στὴν ἀπέναντι ὄχθη. Μεταξὺ τῶν νεκρῶν ἦταν καὶ ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Καραγιώργη. Ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς διασώθηκε μόνον ὁ Καραγιώργης καὶ αὐτὸς βαριά πληγωμένος.

«Ἀπαντες δὲ σχεδὸν οἱ μεγάλθυμοι ἀρχηγοί, ὀπλαρχηγοὶ καὶ πολεμισταὶ Ἕλληνες εἰσὶ ἐκ τῶν φονευθέντων. Μυρίων ἐπαίνων ἰδίως ἀξιοῦνται οἱ αἰμυνηστοὶ Ἀθανάσιος Τουφεξῆς (Καρπενησιώτης) καὶ Γεώργιος Δαμιονάκης, οἷχ ἦταν δὲ καὶ ὁ ἐνιαυτὸν ἤδη ὑπὲρ τῆς Πατρίδος πάσχων ἐκ τῆς πληγῆς Καραὶ Γεώργιος, ὅστις ἀληθῶς ἔδειξε ἥρωϊκὴν τὴν ψυχὴν κατ' ὅλας τὰς μάχας Γαλαζίου καὶ Σκουλενίου». Ἄλλ' ἂν καὶ πληγωμένος βαριά ὁ Καραγιώργης στὸ Κισνόβι τῆς Βεσσαραβίας δὲν ἔπαψε νὰ ἐργάζεται γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος. Συνεγνωεῖτο καὶ συνεσκέπετο μὲ ἄλλους πατριώτες καὶ τὸ 1823 συνέστησε Ἐταιρίαν ἣ ὁποία ἀποσκοποῦσε εἰς τὴν δημιουργίαν ἐκστρατευτικοῦ σώματος ποὺ θὰ ἀναλάμβανε δράσιν εἰς τὴν Βόρειον Θράκην. Προδόθηκε ὁμοίως ἀπὸ ἕνα Τουρκαρμένιον Τραπεζίτη Μανουὰ Μπέη καὶ κινδύνευσε νὰ συλληφθῆ διασωθεὶς μόνον ὕστερα ἀπὸ παρέμβασιν τοῦ Ρώσου Φιλέλληνα Ἰντζῶφ.

Παρὰ ταῦτα δὲν ἐγκατέλειψε τὸν ἀγῶνα. Συνέστησε ἐθελοντικὸ σῶμα καὶ κατόρθωσε νὰ φθάσῃ μὲ τὸ σῶμα αὐτὸ εἰς τὴν ἀγωνιζόμενη Ἑλλάδα ὅπου ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ σώματός του ἐπολέμησε ὑπὸ τὸν Μαυροκορδατο εἰς τὸ Μεσσολόγγι, ὑπὸ τὸν Χατζηχρήστο εἰς τὸ Νεόκαστρον, ὑπὸ τὸν γενναῖον Κολοκοτρώνην εἰς τὴν Δραμπάλαν καὶ ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκη εἰς τὸ Χαϊδάρι, τὴν Ἀράχωβα, τὸ Δίστομο καὶ τὸν Πειραιᾶ.

Ποιάς θαυμαστῆς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς συγκροτήσεως ἄνδρας ἦταν ὁ Καραγιώργης μᾶς τὸ μαρτυρεῖ καὶ ὁ γενναῖος Κολοκοτρώνης στὰ ἀπομνημονεύματά του κατὰ τὴν περιγραφὴν τῶν συγκρούσεων μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων εἰς τὴν Ἀττικὴν τὸ 1827 διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

Γράφει τὰ ἑξῆς ὁ Γενναῖος γιὰ τὸν Καραγιώργη.

«...ὅπου ἀνδραγάθησε εἰς αὐτὴν τὴν μάχην ὁ Καραγιώργης βούλγαρης

ἔχοντας καθάλα ἓνα ἄλογο ἀνήκον εἰς τὸν ἴδιον Καραϊσκάκη, ὅπου ἔλαβε πολλὰς πληγὰς τὸ ρηθὲν ἄλογον, σταματήσας εἰς τὸν τόπον ἐμονομάχησε μόνος αὐτὸς ἐναντίον εἴκοσι Τούρκων». Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἐλευθέρου Κράτους ὁ ἐξαιρετος αὐτὸς μαχητὴς ὕψως καὶ τόσοι ἄλλοι δὲν ἔτυχε καμίας ἡλικίης ἢ ἠθικίης ἀμοιβῆς. Ἐζῆσε φτωχὸς στὴν Ἀθήνα ἐπαγγελλόμενος τὸν ρακοπώλην καὶ πέθανε τὸ 1854 κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τῆς χολέρας τοῦ ἔτους ἐκεῖνου.

Γ Ι Α Ν Ν Η Σ Κ Α Ρ Α Β Ε Λ Α Σ

Ὁ Νικόλας Κασμοῦλης εἰς τὸ βον κεφάλαιον τοῦ πρώτου τόμου τῶν «Στρατιωτικῶν Ἐνθυμημάτων» του, γράφει ὅτι εὕρισκόμενος κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη εἰς Πελοπόννησον (Αὐγούστος 1822) καὶ ἐνῶ εἶχαν ἀρχίσει οἱ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις ἐπειδὴ αἰσθανόταν ξένος καὶ ἀδύνατος ἐν μέσῳ τῶν Πελοποννησιακῶν στρατευμάτων, ἀποφάσισε νὰ ξαναγυρίσῃ εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα.

«...Φθάσας εἰς Πόρον μὲ τοιαύτας ἰδέας, ἐπέρασα διὰ Αἴγιναν νὰ ὑπάγω διὰ Σαλαμῖναν.

Εἰς Αἴγιναν ἐξεληθόντες ἡῶρα τὸν Καπετὰν Μαργαρίτην Κούταβον Διοικητὴν τοῦ Βρικίου ὅπου εἶχα ταξιδεύσει διὰ Αἴγυπτον καλὰ ἀρματωμένον καὶ μὲ διαταγὰς, μαζί μὲ τοῦ καπ. Γιάννη... νὰ πολιορκοῦν διὰ θαλάσσης τὴν Εὐριπον».

Ὁ τὸ πρῶτον ἐκδώσας τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Μακεδόνο ἀγωνιστοῦ Ν. Κασμοῦλη ἀείμνηστος Γιάννης Βλαχογιάννης εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὑποσημειώνει ὅτι ἡ φράσις «μὲ διαταγὰς» σημαίνει μὲ διπλώματα καταδρομῆς πού τὰ παίρνανε σπάνια οἱ Ἑλληνες ναυτικοὶ ἂν δὲν ἦταν ἀπὸ τὰ τρία ναυτικὰ νησιά, ὡς πρὸς τὸ ὄνομα δὲ τοῦ Καπετάνιου τοῦ ἄλλου Βρικίου διορθώνει:

«Γράφε καπετὰν Ἀναγν. Τζώρτζη, Ψαριανοῦ, τὸ καράβι».

Κάνει λάθος ὅμως ὁ Βλαχογιάννης καὶ ὄχι ὁ συγγραφεὺς, Κασμοῦλης ὁ ὁποῖος ἀπλῶς δὲν ἐνθυμῆται τὸ ἐπώνυμον τοῦ ἄλλου Καπετάνιου ὁ ὁποῖος ἀναμφιβόλως εἶναι ὁ Αἰγίτης Καπετάνιος καὶ συναγωνιστὴς τοῦ Μ. Κούταβου Γιάννης Καραβέλας.

Σήμερα εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ δράσις τοῦ Γιάννη Καραβέλα εἰς πολλὰ εἶναι κοινὴ μὲ τὴν δράσιν τοῦ Μαργαρίτη Κούταβου, πάμπολλα δὲ ἐγγράφα τῆς διοικήσεως ἀπευθύνονται ὁμοῦ πρὸς τοὺς δύο συμπατριώτας διοικητὰς πλοίων.

Τὸ ἰδιόκτητον πλοῖον τοῦ Γιάννη Καραβέλα ὠνομαζόταν «Ἅγιος Συμεών».

Μὲ τὸ πλοῖο αὐτὸ πού τὸ μετέτρεψε σὲ πολεμικὸ ὑπῆρέτησε κατ' ἀρχὰς καὶ κατόπιν συμφωνίας μὲ τὸν Ἐπίσκοπο Καρύστου, εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Βυδοϊκοῦ αὐτοῦ Φρουρίου, ἐπὶ τρισήμισυ μῆνες διαθέσας ἕξ ἰδίων μισθοῦς τοῦ πληρώματος καὶ πολεμοφόδια.

Σῶζονται τὰ σχετικὰ ἐγγράφα, συμφωνητικὸν καὶ δεβαιώσεις.

«Εἰς δόξαν Χριστοῦ.

Ὁ πανιερώτατος καὶ φιλογενέστατος ἐπίσκοπος Καρύστου Νεόφυτος ζήλωθι κινούμενος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Χριστιανικοῦ γένους συνεφώνησε μετὰ τοῦ καπ. Γιάννη Καραβέλλα, Λίνιτη, διοικητοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ καθωπλισμένου караβίου ὀνόματι ὁ Ἅγιος Συμεών καὶ ἐναύλωσε αὐτὸ μὲ τὰς ἀκολούθους συμφωνίας:

α. Ὁ καπ. Γιάννης ὑπόσχεται τὸ караби του καλὰ ἀρματωμένον μὲ κανόνια δώδεκα καὶ λοιπὰ ψιλὰ ἄρματα καὶ μὲ ναύτας στρατιώτας τριάκοντα, μὲ συμφωνίαν καὶ ὑπόσχεσιν αὐτοῦ νὰ μισέσῃ ἐντεῦθεν κατ' εὐθείαν διὰ τὴν Κάρυστον, ἐκεῖ κάμνοντας ὅσας ἡμέρας κάμνι χρεῖα ἢ ὑπόθεσις, εἶτα νὰ πηγαίῃ εἰς τὰ μέρη τῆς Εὐρίπου.

β. Ὁ ρηθεις καπ. Γιάννης ὑπόσχεται καθὼς καὶ εἰς χρέος ἀφευκτον εἶναι νὰ ἐπαγρυπνῇ μὲ τὸ караби του νύκτα τε καὶ ἡμέραν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ὁμογενῶν μας Χριστιανῶν ἐκεῖσε πολιρκῶν τοὺς Ἄγαρηνοὺς εἰς ἄκρον στενῶτατα καὶ κατατρέχων αὐτοὺς θανάτῳ καὶ πυρί.

γ. Ὁ ρηθεις καπ. Γιάννης θέλει ὑπακούει εἰς τὰς παραγγελίας καὶ διαταγὰς τοῦ Φιλογενεστέτου ἐπισκόπου ναυλωτοῦ ὀρμῶν καὶ πολεμῶν πανταχόθεν μὲ τὸ караби του καὶ στρατιώτας ναύτας του ὅθεν παρ' αὐτοῦ διορισθῇ πρὸς σωτηρίαν τῶν ὁμογενῶν μας καὶ πρὸς βλάβην καὶ παντελεῖ ἀφανισμόν τῶν Ἄγαρηνῶν.

δ. Ἡ ζωτροφία ἀναγκαία τῶν στρατιωτῶν τοῦ караβίου θέλει προμηθευθῇ ἀπὸ τὸν φιλογενέστατον ἐπίσκοπον ἀπὸ τὰς 27 Ὀκτωβρίου μέχρι τῆς καταπαύσεως τῆς πολιρκίας καὶ ἀναχωρήσεως ἐκεῖθεν τοῦ караβίου.

ε. Συνεφωνήθη ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἢ πληρωμὴ τῶν κόπων καὶ ἀγῶνων караβίου καπετάνιου καὶ ναυτῶν στρατιωτῶν καὶ μουντζιζόνων γρόσια ἐπὶ χιλιάδες: Νο 7.000 εἰς τὸν κάθε μῆνα, ἀρχινῶντας ἀπὸ τὰς 27 Ὀκτωβρίου, νὰ δοθῇ τὸ μνημαῖον αὐτὸ ὅταν φθάσουν εἰς τὸν τόπον μετὰ δέκα ἢ καὶ δεκαπέντε ἡμέρας.

ς. Ὁ Ἅγιος Ἐπίσκοπος εἶναι ἐλεύθερος νὰ κρατήσῃ αὐτὸ τὸ караби εἰς αὐτὴν τὴν δούλευσιν ὅσον καιρὸ θελήσῃ καὶ ὁ καπ. Γιάννης νὰ μὴ ἐναντιῆται.

Τούτων οὕτως ἐχόντων ὑπόσχονται τὰ μέρη διαφυλάξαι ἐνουπογράφως ἀπαράδατον τὴν κατ' ἄρθρον ὧδε ὑπόσχεσίν του.

Ἐγιναν δύο παρόμοια διὰ μίαν καὶ μόνην ἐνέργειαν.

Ἐδρα τῇ 25 Ὀκτωβρίου 1821

(Τ. Σ.)

Ὁ Καρύστου Νεόφυτος ὑπόσχεται

Καπετάν Γιαννῆς Καραβέλλης

Ἰωάννης Χατζῆ Νικόλα

Νικ. Τζέππης

Ὁ Γραμμ.

«Μὲ τὸ παρὸν μου δηλοποιῶ ὅτι καθήμενος εἰς τὴν Ὑδραν πενήντα ἡμέρας καὶ μὴ κρητιτάροντας κανένας καπετάνιος νὰ ἔλθῃ μαζί μου χωρὶς γρόσια πεσίνη (τοῖς μετρητοῖς) ἀπελπίσθην διόλου, ἀγαθὴ τύχη ὅμως τῆς Πατρίδος ἐδῆγήκε ὁ Φιλογενέστατος Καπετὰν Γιάννης Καραβέλης Αἰνίτης μὲ τὸ καράβι του καὶ μὲ τριάντα ἀνθρώπους, καὶ μὲ ἐκρητιτάρισε χωρὶς πεσίνη καὶ ἦλθε μαζί μου, καὶ μὲ αὐτὸ τὸ καράβι ἐσύστησα ὀρδι (στρατόπεδον), λοιπὸν ἐστάθη εἰς τὴν δούλεψιν τρεῖς ἡμῶν μῆνας καὶ ἐπληρώθη μόνον τὸν ἓνα μῆνα καὶ τοὺς δύο ἡμῶν ἢ Πατρίς μου χρεώστης εἰς αὐτόν, τόσον διὰ τὰ μηχανικά του ὅσον καὶ διὰ τὴν μεγάλην του προθυμίαν ὅπου ἔδειχνε εἰς τὴν κάθε ὑπόθεσιν. Μᾶς ἐπρόφρασε καὶ εἰς ἀνάγκην μπαρούτι ὀκάδες 26 φουσέκια τεστέδες ἑκατὸν καὶ μολύβια 20 ὀκάδες.

Διὸ εἰς ἔνδειξιν τῆς καλῆς του ἐκδουλεύσεως τοῦ δίδεται τὸ παρὸν εἰς χεῖρας του.

1822: Φεβρουαρίου 12 Θερικὸ

Τ.Σ. + Ὁ Καρύστου Νεόφυτος

Τ.Σ. Κυριακούλης Μαυρομηχάλης: Βεβαίωνω τὰ ἄνωθεν».

Μετὰ τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Καρύστου ὁ καπετὰν Γιάννης Καραβέλας ἀσθενήσας ἦλθε εἰς τὴν γῆσον Κέα ἀπ' ὅπου ἐκλήθη κατεπειγόντως νὰ μεταβῇ διὰ νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὴν πρώτην πολιορκίαν τοῦ Εὐρίπου.

Μετὰ τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας αὐτῆς ἔλαβε ἀπὸ τοὺς προκρίτους τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὴν κατωτέρω βεβαίωσιν:

«Οἱ ὑπογεγραμμένοι κάτοικοι τῆς Εὐρίπου καὶ τῶν παραλίων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος πίστιν βεβαίαν καὶ ἀληθῆ ποιοῦμεν, ὅτι ὁ κύριος Καπ. Ἰωάννης Καραβέλας, ἐν ὧσφ διαστήματι ἐστάθη εἰς τὸν πλόκον τῆς Εὐρίπου, ἐπαγρύπνει εἰς τὸ ἔργον του, ὥστε μῆτε τροφὰς μετεκομισθῆσαν εἰς τοὺς ἐχθρούς, μῆτε καμίαν κατάχρησιν ἔκαμεν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐστάθη τίμιος ὡς καλὸς Ἕλλην πλήρης ζήλου πατριωτικοῦ. Ὅθεν ἐπεδόθη αὐτῷ τὸ παρὸν ἡμέτερον ἀποδεικτικὸν γράμμα.

Τῆ 6 Ἀπριλ. 1823: Ἄστρος:

Ὁδυσσεὺς Ἀντρίτζου

Οἱ Λιθαδίται

Ἀθηναῖοι Θεβαῖοι

«Ἰωάννης Λογοθέτης

«Χ' Ζαχαρίτζας

«Λάμπρος Νάκος

«Νικόλαος Βρυζάκης

Οἱ Ταλαντινοὶ

«Βασίλειος...χας

«Εὐστάθιος Σπυριδῶν

Οἱ Εὐριπαῖοι

«Γεώργιος Ἀποστολίδης

«Χ' Ἰωάννης Χ' Σωτήρης

«ὁ Παπαῖωακειμ

«Εὐστάθιος Δημητρίου

«Νικόλαος Τομαρᾶς

«Παπαγγελεῖς Κριζιώτης

«Νικόλαος Γεωργίου

Ὁ Καρύστου Νεόφυτος ὑπερβεβαίωσι

Γεώργιος Χρυσοχοῦ

Διὰ τὴν συμμετοχὴν του εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Καρύστου κατ' ἀρχὰς

καὶ τοῦ Εὐρίπου μετέπειτα ὁ Γιάννης Καραβέλας δὲν ἔλαβε καμίαν ἀμοιβὴν ἐκτὸς ἐνὸς μηνιαίου ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπο τῆς Καρύστου.

Δαπανῶντας ἐξ ἰδίων διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ πλοίου του, τὴν πληρωμὴν τῶν μισθῶν τῶν ναυτῶν του καὶ τὰ ἐφόδια τοῦ πλοίου εὐρέθη μετὰ τὴν λύσιν τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Εὐρίπου εἰς πλήρη ἀδυναμίαν καὶ ἀναγκάσθηκε νὰ ὑποβάλῃ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1823 ἀπὸ τὴν Τριπολιτσᾶν πρὸς τὴν Διοίκησιν τὴν κατωτέρω ἀναφορὰν εἰς τὴν ὁποίαν ἐξιστορεῖ καὶ τὰς μέχρι τότε ὑπηρεσίας του εἰς τὸν ἀγῶνα.

Πρὸς τὴν Σεβαστὴν Διοίκησιν

«Ἀναφέρω ἱκετευτικῶς ὅτι δοῦλος τῆς μετὰ τὸ πλοῖον μου ὀνομαζόμενον Ἅγιος Συμεὼν μετὰ Ἑλληνικὴν σημαίαν ἐφύλαττον τὸν πλόκον Καρύστου ὡς θέλετε πληροφορηθῆ ἀπὸ τὸ ἐσωκλειστον συμφωνητικὸν Γράμμα τοῦ Πανιερωτάτου Ἀγίου Καρύστου, ὅθεν μετὰ τὸ νὰ ἠκολούθησε τὸ τζάκισμα τοῦ ἐν Καρύστῃ στρατοπέδου διελύθη καὶ ἡ πολιορκία αὐτῆς. Καὶ οὕτως ἀνεχώρησα μετὰ τὸ πλοῖον μου ὑπάγων εἰς τὴν νῆσον Τζιάς μετὰ τὸ νὰ ἠσθένησα βαρῶς. Ὅθεν μετὰ ὀλίγας οἱ Ἀρειοπαγῖται ἔστειλον τὸν Καπετὰν Μαργαρίτην Χ' Κούτασον μετὰ Γράμμα των διὰ νὰ με σηκώσῃ νὰ ὑπάγω καὶ ἐγὼ μετὰ τὸ πλοῖόν μου εἰς τὴν πολιορκίαν Εὐρίπου. Λοιπὸν ἐνῶ ἐπαλάμιζα ἠναγκάσθη νὰ μισεύσω ἀμέσως διὰ Εὐρίπον φθάνοντας ἐκεῖ κατ' ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος Μαΐου μηνὸς καὶ ἐστάθην εἰς τὴν πολιορκίαν ἕως τὰ τέλη Ἰανουαρίου τοῦ 1823, ὅθεν εἰς ὅλον τὸ διάστημα τόσον εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Καρύστου, ὅσον καὶ τοῦ Εὐρίπου δὲν ἐπληρώθη οὐδ' ὀβολόν, ἀλλὰ μετὰ τὰ ἴδια ἀναγκαῖα τοῦ πλοίου Μονοτζίωνων καὶ ἄλλων ὡς τὸ μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἔσωθεν ἀποδεικτικὸν γράμμα τῶν ἐγκατοίκων τῆς Βοιωτίας καὶ Εὐρίπου. Ὅθεν προστρέχω εἰς τὴν Σεβαστὴν Διοίκησιν, εἰς τὸ νὰ με λυπηθῆ διότι ἔμεινα ἠφανισμένος ὅπου νὰ λάθω τὸ Δίκαιόν μου ἐπειδὴ ὄχι μόνον ὅπου μένω ἠφανισμένος καὶ ὑστεροῦμαι τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα ἀλλὰ σύρομαι καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς ναύτας μου ζητοῦντας τοὺς μισθοὺς των μετὰ τὰς ἰδίας μου ὑπογραφὰς καὶ μὴν ἠμπορῶντας πλέον νὰ διευθετηθῶ εἰμὴ νὰ προστρέξω εἰς τὸν οἶκτον τῆς Δικαιοσύνης καὶ θέλει εἶμαι καὶ τοῦ λοιποῦ πρόθυμος κάθε πατριωτικῆς προσταγῆς μετὰ τὸν ἔνθερμον πατριωτικὸν ζῆλον ὅθεν μετὰ τὸ προσῆκον σέβας.

Ἐν Τριπολιτζᾷ τῇ 29 Ἀπριλίου 1823

Εὐπειθῆς

Δοῦλος

Γιάννης Καραβέλης

Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1823 ὅτε ἐφθασεν ἡ εἰδησις ὅτι ὁ πασὰς τῆς Θεσσαλονίκης Ἀβδούλ - Ἀμποῦτ ἐξῆλθεν μετὰ στόλον καὶ ἀπειλεῖ ἐφοδὸν κατὰ τῶν Τρικέρων καὶ Εὐδοίας ὁ Γιάννης Καραβέλης ἀπήλυθε πρὸς τὴν Διοίκησιν τὸ κατωτέρω ἔγγραφον...

«Πρὸς τὴν Σεβαστὴν Διοίκησιν

Μὲ ἄκραν μου λύπην ἤκουσα τὴν διὰ θαλάσσης ἐπαπειλουμένην ἔφοδον τῆς Θεσσαλονίκης Πασῶ κατὰ τῶν Τρικέρων καὶ Εὐβοίας. Ὡς Ἕλληνας καὶ ὡς ἀγωνιστὴς μὲ τὸ πλοῖόν μου καὶ ἐξοδᾶ μου εἰς τὴν πολιορκίαν Εὐρίπου, κατὰ τὰ παρρησιασθέντα ἔγγραφα ἀποδεικτικά μου εἰς τὴν Ἑπερτάτην Διοίκησιν, καὶ ἀπερασθέντα εἰς τὸ Ἑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν, φλέγομαι διὰ νὰ συνδράμω μὲ τὸ πλοῖόν μου καὶ τὴν ζωὴν μου, ὅπως δύσω αὐτὴς τοῖς κατ' ἐκείνην τὰ μέρη ἀδελφοῖς μου τὴν κατὰ δύναμιν βοήθειαν. Ἄλλ' ὕστεροῦμαι τὰς ἀναγκαίας τροφὰς καὶ μισθοὺς τῶν ναυτικῶν. Τέλος πάντων, τὸ Ἑπουργεῖον ἄς μὲ ἐφοδιάσῃ μὲ τὰ ἀναγκαῖα χαρτιά, καὶ ἄς μοὶ ἐξοικονομήσῃ ὀλίγα ἐξοδα, διὰ τροφὰς καὶ παλάμισιν. Διὰ δὲ τοὺς μισθοὺς τῶν ναυτῶν μου, τὸσον τῶν πρωτευτερινῶν, ὅσον καὶ τῶν μετὰ ταῦτα, ἢ Ἑπερτάτη Διοίκησις νὰ τοὺς ἀποκριθῇ τὸ μετὰ ταῦτα, ὡς τοὺς τῶν ἄλλων πλοίων, καὶ ὡς τὸ δίκαιον ἀπαιτεῖ. Ἐγὼ διὰ τὴν Ἐλευθερίαν τῆς Πατρίδος ἐθυσίασα τὴν κατάστασίν μου, καὶ τώρα πάλιν ἔτοιμος εἰμὶ νὰ θυσιάσω καὶ τὴν ἰδίαν μου ζωὴν εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς Πατρίδος. Μένω δὲ μ' ὄλον τὸ προσῆκον σέβας».

Τῆ 5 Ἰουνίου 1823. Ἐν Τριπολιτζᾷ

Εὐπειθέστατος πατριώτης

Ἰωάννης Καραβέλης

Μετ' ὀλίγον ἡ Διοίκησις διέταξεν τὸν Μαργαρίτην Κούταδον καὶ τὸν Γιάννην Καραβέλαν ν' ἀπέλθουν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Εὐρίπου καὶ νὰ παραφυλάτουν τὰ μέρη τῆς διελεύσεως τοῦ πασᾶ τῆς Θεσσαλονίκης ὥστε ἐὰν καὶ ἔπου ἐμφανισθῇ νὰ τὸν πολεμήσουν καὶ εἰ τὸ δυνατόν νὰ τὸν ἀφανίσουν.

Μὲ ἄλλην διαταγὴν ὁ Γιάννης Καραβέλης διετάχθη νὰ παραπλεύσῃ καὶ νὰ φυλάτῃ τὰ παράλια τῆς Ἐλευσίνας, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἐτάχθη νὰ ἀκολουθῇ καὶ νὰ ὀδηγηθῆται ἀπὸ τὸν Μαργαρίτη Κούταδο εἰς τὴν θανάσιμον πολιορκίαν τοῦ Εὐρίπου μέχρι καὶ τοῦ Ἰουνίου 1824. Τὸν Αὐγούστου τοῦ 1824 τὸ πλοῖο τοῦ Γιάννη Καραβέλα κατὰ διαταγὴν τῆς Διοικήσεως παραδόθηκε στοὺς Ἑδραῖους οἱ ὁποῖοι τὸ ἐχρησιμοποίησαν ὡς πυρπολικὸν χωρὶς νὰ τὸ ἀποζημιώσουν, αὐτὸς δὲ ἔφθασε εἰς τέλειαν ἔνδειαν, γι' αὐτὸ τὸ Μάρτιο τοῦ 1825 ἀπηλύθη πρὸς τὴν Διοίκησιν τὴν κατωτέρω ἀναφορὰν.

«Σεβαστὴ Διοίκησις

Τὴν 15 τοῦ ἐνεστῶτος ἀνεφέρθη ζητῶν νὰ μοῦ δοθῇ μέρος τῶν ὅσα μοὶ χρεωστοῦνται διὰ νὰ ἀπαλλαγῶ ἀπὸ τὰς ἀκαταμαχίτους μου ἀνάγκας ὁ δυστυχὴς καὶ τὸ κυβερνητικὸν τῆς ἀπέστειλεν τὴν ἀναφορὰν μου εἰς τὸ Ἑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν, διὰ νὰ ἐξετάσῃ.

Φιλοστοργωτάτη, οἱ λογαριασμοί μου εἶναι ἐξετασμένοι καὶ ἐπικυρωμένοι καὶ προδήλως μοὶ χρεωστοῦνται γρόσια τεσσαράκοντα χιλιάδες ἑπτακόσια τεσσαράκοντα ἑπτὰ ἀριθ. 40747,23 μὲν χιλιάδες ἐκ τῶν ἐκδουλεύσεων, 17 δὲ

χιλιάδες ἐκ τοῦ πλοίου μου τοῦ μεταβληθέντος εἰς Ἡφαίστειον, τὰ ὅποια παριστῶσιν ἐναργῶς τὰ ἐγκλειόμενα ἴσα τῶν ἀνὰ χεῖρας μου ἐπισήμων ἐγγράφων. Δὲν ζητῶ ὅλον Σεβαστὴ Διοίκησις, ζητῶ μέρος, ζητῶ ἀπὸ τὴν τιμὴν τοῦ πλοίου μου τὸ ὅποιον τὸν Αὐγούστον ὑστερήθη καὶ τὸ φιλοδίκαιόν της μὲ ἐπίτηθε ἐπιταγὴν της, μ' ὑποσχέθη, ὅτι θέλει πληρωθῶ ἐντὸς ὀλίγου (τῆς ὁποίας ἐγκλείεται τὸ ἴσον). Ἀλλὰ δὲν ἐπληρώθη ἄχρι τοῦδε ὁδολόγ, ἐκτὸς τῶν πεντακοσίων, ἐνῶ ἐπληρώθησαν ὅσοι πρὸ ἐμοῦ καὶ μετ' ἐμὲ ἔδωσαν πλοῖα καὶ ἐνῶ ἔδογματίσει, νομίζω, ἡ Διοίκησις ὅτι οἱ μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ δανείου προσήνεγκαντες πλοῖα νὰ πληρωθῶσι ἄνευ ἀναβολῆς καὶ ἐνῶ αὐτὸς πάσχω ἔνδειαν δεινὴν, καὶ ἡ οἰκογένειά μου λιμώττει. Διὰ τοῦτο προσπίπτω εἰς τὸ μέγα φιλοδίκαιον καὶ τὴν ἀγαθὴν συμπάθειαν τῆς Σεβαστῆς Διοικήσεως παρακαλῶ θερμῶς καὶ οἰκτρῶς νὰ ἐπιβλέψῃ εἰς τὰ δίκαια καὶ εἰς τὴν δυστυχίαν μου, νὰ ἐπιτάξῃ τὸ Ταμεῖον νὰ μοὶ πληρῶσῃ μέρος διότι χάνομαι. Δεινὸν καὶ ἀφόρητον πρᾶγμα εἶναι, Σεβαστὴ Διοίκησις, νὰ ἔχω νὰ λάβω ὑπὲρ τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας οὐσιωδῶς καὶ δικαίως καὶ νὰ καταπιέζομαι ἀπὸ τοὺς δανειστάς, πρὸς δὲ καὶ νὰ μὴν ἔχω νὰ φάγω κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας μάλιστα, καθ' ἃς καὶ οἱ ἐσχάτου βαθμοῦ πολῖται ἔχουσι νὰ φάγωσι. Διὰ τὴν ζωὴν σας, διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ἀνάστασιν τῆς Πατρίδος, νὰ μὴν ἀπορριφθῇ ἡ δέησίς μου ἢ δικαιοσύνη, ὅστις καὶ μένω μ' ὅλον τὸ θαυμάσιον Σέβας».

Τῆ 24 Μαρτίου 1825, ἐν Ναυπλίῳ

Ὁ Πατριώτης

Ἰωάννης Καραβέλας

Περαιτέρω πληροφορίες γιὰ τὴν ζωὴ καὶ τὴν ὄρασιν τοῦ ἀγωνιστοῦ αὐτοῦ δὲν ἔχομεν, παρὰ μόνον ὅτι τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν ἐνέκρινε νὰ τοῦ καταβληθῶν ἔναντι τῆς τιμῆς τῶν 17.000 γροσίων εἰς τὴν ὁποίαν ἀποτιμήθηκε τὸ πλοῖο του 1.000 μόνον γρόσια, διὰ νὰ ἐξοικονομηθῇ.

Δὲν εἶναι γνωστὸν πῶς καὶ ποῦ ἔζησεν κατόπιν οὔτε πότε ἀπέθανεν.

ΓΙΩΡΓΟΥ Θ. ΤΣΟΜΠΑΝΑΙΩΤΗ

Διδασκάλου

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΥΑΝΗΣ - ΕΒΡΟΥ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

Α'. ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Οί πολιτιστικές συνήθειες τῶν νεώτερων χρόνων, διαδίδονται μὲ τρόπο ἐκπληκτικὰ γρήγορο, πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικράτειας· τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν πόλεων ἀντιγράφονται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ χωριοῦ.

Ὅντας ἔτσι τὰ πράγματα, εἶναι περισσότερο ἀπὸ σίγουρο, πὼς κάτω ἀπὸ τὸ βαρὺ πέλημα τοῦ πανδαμάτορα χρόνου, θὰ ἐξαλειφθοῦν τὰ γραφικὰ καὶ πικάντικα ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν παλαιότερων γενιῶν, πού παρουσίαζαν ξέχωρη αἴγλη καὶ θαυμαστὴ ποικιλία.

Ὁ καθένας, πού θὰ θελήσῃ νὰ ἀσχοληθῇ σήμερα μὲ τὴ συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου, θὰ νοιώσῃ πὼς ἤδη ἔχει χαθῆ πολὺτιμος χρόνος. Ὁ Πλούτωνας μᾶς ἔχει ἀφαιρέσει τοὺς καλύτερους πληροφοριοδότες. Οἱ σημερινοὶ πληροφοριοδότες ἔχουν μερικὰ δεχθῆ τὴν ἐπίδραση τῶν ἐκπολιτιστικῶν ρευμάτων τῆς σύγχρονης ζωῆς.

Β'. ΦΑΣΚΙΩΜΑ (ΓΕΝΝΗΣΗ)

Ἡ γυναίκα π' δὲν εἶχε τὰ συνήθεια τ'ς (περίοδο) ἀπέικαζε¹ πούνη γκαστρουμέν² (ἔγκυα). Τ'ς ἡ μῆνις βαρνοῦσι³ τοῦ πηδί (τὸ καταλάβαινε). Ἄντὰ εἶχε τρανὴ μπουζούκα (κοιλιά) περίμενσκαν γκούλιου (ἀγόρι), ἀντὰ εἶχε τρανὰ κοιλιά (περιφέρεια) περίμενσκαν τσίπα (χορίτσι).

Ἄμα τ'ν ἔπιαναν πόν⁴ ἔτρεχαν τὰ νερά, φάναζαν τ' μπάμπου⁴ (μαμμή) γιὰ τοῦ φάσκιωμα, νὰ τὴν ξιγινήσ⁵.

Ἄντάσιαρατζιμά⁶ ν' ἔβαζε σ' ἓνα σκαμνὶ νὰ κάτ'ς⁶, νι' ἄν'γι. (Τὴν ἀνοιγε) τὰ μπούτια (μηροῦς) κι' γίνονταν τοῦ πηδί. Τ'ἔβαζε σ' ἓνα μπγιάλ⁷ (μάλλινο πανὶ πού τύλιγαν τὰ πόδια τους οἱ ἄνδρες), κοντὰ σι' λεχώνια καὶ περίμενεκαν νὰ πέσ⁷ τ'κλουθο⁷. Ἄμα τ' ἄκλουθο δὲν ἔβγαίνσκει ρόκωνε⁸ τ'ς

κόσες^ο μές στο στόμα τ'ς (έβαζε τὰ μαλλιά τῆς λεχώνας στο στόμα τῆς λεχώνας) γιά ν' ἀναγλιάσ' και νά βγῆ.

Τάκλουθο τὸ τσιατσιάντζι¹⁰ και τὸ παράχουσι στη κουπριά, γιά νά μῆ τὸ πάρ'ν τὰ σκ'λιά, κι ἦταν ἀμαρτία τρανή κι θᾶβρισκε κακὸ τ' λεχώνα.

Ἡ μπάμπου ἔστρωγε χουρτάρ' κι μιὰ παλιοσακκούλα σέ μιὰ κώχ' κι ξάπλωνε ἀνάσκελα τῆ λεχώνα, τραβοῦσεσ' πάνω τὸ γιατάκ'¹² κι τ'ν ἄφνι δίπλα τὸ πηδί. Κοντὰ σ' αὐτὸ ἔβαζε ἕνα ἀσιμένιου ζνάρ' γιά νά ἀσημουθῆ κι στοὺ κεφάλ' τ'ς μάνας μιὰ μαλλιόρουκα¹³ μὲ τσιτμένου τοῦ κρουμιμίδ' κι ἕνα ζευγάρ' μ' τάρια¹⁴.

Γιά νά βγῆ ἔξω ἢ μικρομάνα θᾶπρεπε νά θάλ' γιά φυλακτὸ στο πηδί τὸ μασιά (πυράγρα) κι τ' φουκάλ' (σκούπα).

Θάν'¹⁵ καλογεννιοῦνταν τοῦ πηδί, γίνουσαν τ'ς Παναγιᾶς τοῦ φατ', ἀφοῦ ἀκαλοῦσαν τ'ς μπάμπες (ἡλικιωμένες γυναῖκες) κι ἔτρωγαν ἦπ'ναν ρακί¹⁶ κι εὔχονταν νά ζήσ' γκούλιους, νά σκουθῆ¹⁷ ἢ μάνα μὲ γεμάτο τὸν κόρφο (νά κατεβάσῃ γάλα). Τοῦ πηδί τοῦ βύζανι ἢ βζάχτρα (ξένη μάνα) 3 νύχτες συνέχεια, τ'ς σκέπαζαν τοῦ κεφάλ' μὲ μπγιάλ', ἔθανσκαν ἀψ'λά (πάνω) ἕνα σουμοῦν (ψωμί) μὲ καμπόσο ἄλας γιά νά πιᾶσ' κουλᾶς (εὐκολα) τοῦ δ'ζί.

Τὸ φατ' τ'ς μάνας ἦταν μόνο ρύζ' και θραστὸ νερὸ γιά 9 μέρες. Στις 3 μέρες ἢ μπάμπου κολουμποῦσε και τὸ πηδί και τ' μάνα τσάκζε ἕνα κρουμιμίδ' και ἔδουσε τοῦ ζμί στ' λεχώνα νά τοῦ πιῆ γιά νά κατεβάσ' γάλα.

Ὡς τις τρεῖς μέρες τοῦ πηδί ἦταν γκουλιόμπαρο (γυμνὸ) μπλαστρουσιμένο μὲ ἄλας (ἀλατισμένο), τὴν τρίτη μέρα περνοῦσε ἢ μπάμπου τοῦ μασιά μέσα στοῦ π'καμουδ'¹⁸ λέγοντας τρεῖς φορές, «σάν τοῦ σίδερου νᾶν γερὸ» και τόντυνε.

Ἐκαμναν τὰ μπουγανίκια¹⁹, ὅπου ἀκαλοῦσαν τ'ς γενιέδες (συγγενεῖς) γ'ναῖκες, τ'ς φίλευαν τ'ς κερνοῦσαν ρακί κι κρασί, πίττες κι μπουγάτσες κι εὔχονταν: «Νά ζήσ' νά γηράσ', καλὴ τύχ' νᾶχ' ἀπ' τοῦ Θεοῦ, καλὰ νᾶν τὰ γραμιμένατ'».

Ἄφοῦ μέθαγαν, ἔκαναν κούνια κι κουνιοῦνταν κι τραγουδοῦσαν τὰ κουλουκθούδια «μᾶνα νιγὶδ νιγύρευε μιὰ μέρα οὔλη μέρα, κι πάει κι τὸν ἡῦρισκε στοὺν πόταμο σ' ἀκρίτσα».

Κνιοῦνταν πρῶτα ἢ πεθερά, ποὺ κάθουνταν τ'ς νυφούδας τοῦ καλύτερου φεστᾶν (φουστᾶνι) κι τὴν κόρουσαν μὲ καιμμένου σκαμάγκ'²⁰, ποὺ κάτ' ἀπ' τὴν κατσιάρα (ἀνάμεσα στὰ σκέλη). Τοῦ ἴδιου ἔκαμναν κι τ'ς ἄλλες γυναῖκες κι τοῦ σπίτ' σκόνουνταν στοὺν ἄερα ἀπ' τ'ς φωνές κι τὰ γέλια.

Τ'ς 9 μέρες σήκωναν τὰ χουρτάρια, τᾶκαιγαν, θυμιάζαν τὸν τόπο ἔπαιρνε ἢ λεχώνα τ' λαγύνα²¹ πάαινε στοῦ πχιάδ' (πηγάδι), ἔπλυνσε τὰ πουδάργια τ'ς κι ἔφερνε νερό.

Ἄπο δῶ κι μπρὸς ἦταν ἐλεύθερη νά δ'λεύ'²² ὅπως οὔλες οἱ γυναῖκες, μόνο ποὺ φοροῦσε στ' μαντήλια τ'ς μιὰ σκέλδα σκόρδο, ἕνα γαλάξιο χάντρο

κι' ένα φλουρί για να κάμν' μπιλνί (να διακρίνεται), πουν' λεχώνα και να μη ματιάζεται. Του ίδιου φυλαχτό ήταν κι' στού πηδί. Αυτά φοριούνταν ως τ' σαράντα.

Τ' σαράντα μέρες πάαινε σ'ν' άκκλησιά, τ' διάβαζε ο παπούλ'ς κι' επισκέπτονταν τ' μάνα τ'ς ή μιὰ γενιά τ'ς, πού τ'ν' έδουνε σκαμάγκ', αυγό, δραχμή για να άσπρίσν' τά μαλλιά τ' πηδιού — ν' άναστήσ' πηδιά — κι να γίν' τσιουρμπατζής²³.

Στ' μικρουμάνα έδουσαν καμπόσο ψωμάκ' μπουρτζιαλισμένο (ψημιμένο στην άνθρακιά), πασπαλισμένου μι' άλας για να φουσκώσ' κόρφους τ'ς.

Σέ κάθε σπιτ' πούταν λεχώνα δέν έκαμινε να σεβοϋν (να μποϋν) κι' να όγοϋν οϋτε σπιτικοί οϋτε ξέν'.

Άμα ήταν τρανή άνάγκ' έδωζαν στιά (φωτιά) και θυμιάμα κι' διασκελνούσε άπό πάν' αυτός πού σέβαινε στού σπιτ', ή σάλωνε έξω στ' θύρα ένα άμανέτ²⁴ (σακκάκι — σερόβετα — ή όποιοδήποτε άλλο ρούχο) για να μη νυχτοπατ'θή ή λεχώνα.

Τ' λεχώνα κείν', πού είχε πολλά κακά (αίμορραγία), τ' θαρνούσαν χαθάν' (δοχεϊο χωμάτινο) στ' μέσ'.

Άμα άρμένιαζε (έπιλόχειο πυρετό) έστελναν τού τσιμπέρ' στοϋν οϋρμενοπαπᾶ²⁵ και τó διάβαζε.

— Η γ'ναίκα πού ήταν μπαζντιάρου (άρραθωνιασμένη έγκυα) στεφανώνονταν στού καλάθ', τού θράδ' (άναποδογύριζαν ένα καλάθι και έπάνω έθαζαν τó Ευαγγέλιο). Για τó φάσκωιμα τ'ς μπαζντιάρους άκολουθοϋνταν οί ίδιες συνήθειες.

— Η γ'ναίκα πούταν πιτσκάρου (έγκυα χωρίς άνδρα) έχανε τó έχτιμπάρ' (ύπόληψη) κι' τ'ν' έδωζαν τραγοϋδ'.

Τό πιτσκάρ' τ'ς παραπάνου φορές τού χαλνούσαν. Άμά²⁶ κι' αυτό πού ζούσε τά περνούσε οϋλα μαϋρα... Κανένας δέν έχτιμούσε και οϋτε μπορούσε να θρή ζευγάρ' μέσα στού χουριό.

Γ'. ΒΑΦΤΙΤΣΙΑ (ΒΑΦΤΙΣΗ)

Για να βαφτιστή τού πηδί, τώπηρνει ή μπάμπου (μαμή) άπ' τού σπιτ' τού πάηησκι σνι' άκκλησιά άφου τού κουλυμποϋσε.

Έπαιρνε μαζί τ'ς τά λαδοπάνια, ένα καλούπ' σαπούν, ένα π'κάμ'σου για τού νούνου ή για τ' νούνα μιὰ μαντήλα άσπρ' κι' για τούν παπᾶ ένα μαντήλ' γυφαντό.

Τού γκούλιου τούν δάφτζι νούνος²⁷, τήν τσίπα τ' δάφτζι ή νούνα. Η νούνα έφερνε μιὰ τσάλα²⁸ ζεστό νερό.

Άφου τó δάφτζι ο παπᾶς, έλεε ή νούνα τόνομα, προσκ'νούσι τρεις φορές, τού τύλιγε ή μπάμπου με τά λαδοπάνια, σ'μάζευε²⁹ και τά πιλένια³⁰ κι' τώδουσι τσ' νούν' να τού πάν' στού σπιτ'.

Τὰ λαδοπάνια αὐτὰ τᾶκαμνι μιὰ νοικοκυρὰ κι' τᾶδινσκι σ'οὔλα τὰ βαφτίτσια ὅσπου χαλνοῦσαν. Τότις τᾶκουβαν σέ κουμιατούδια κι' τὰ πιτοῦσαν στὸν Καζαντζί³¹ νὰ τὰ πάρ' σιακάτ' (πρὸς τὰ κάτω τὸ νερό).

Μέσα στὰ λαδοπάνια τοῦ πηδὶ ἔμεινσκι ντίμπιντιου (ἐντελῶς γκουλιόμπαρο γιὰ τρεῖς μέρες. Στὴν τρίτ' ἔρουγταν ἢ μπάμπου τοῦ κουλυμποῦσι, ἔπλυνσκι τὰ λαδοπάνια, κι' ἔχ'γαν τοῦ νεροῦ πάλι στὸν Καζαντζί.

Ἀντάσαρατζιμά (λοιπὸν) στοῦ σπίτ' πού τοῦ πάηησάη κερνιοῦνταν, εὔκουνταν «νὰ σᾶς ζήσ' τοῦ χαῖρ³²», «νὰ μᾶς ζήσ' τοῦ χαῖρ». Ἡ νοῦνα μοίραζε δεκάρες σ' οὔλνους ποῦταν τ'ς λεχώνας τοῦ σπίτ' γιὰ νᾶνι μαρτύρ'. Ὑστερα σκοροποσαν.

Πάαινσκι ἡ νοῦνα στοῦ σπίτ' κι' ἔφαιρνε ἕνα γκιουβέτς', μιὰ πίττα, μιὰ μπουγάτσια κι' ἕνα μπουκάλ' κρασί. Ἐρουγταν κι' ἄλλες γ'ναῖκες μὲ τὰ σνιατ'ς³³. Οὔλεις οἱ γ'ναῖκες πού ἤγλειπαν τοῦ πηδὶ τ' ἀσήμωναν μὲ σιδερένιους παράδες, γιὰ νᾶνι γερό, σᾶν τοῦ σίδερου.

Στοῦ σπίτ' τ'ς λεχώνας ἠτοίμαζαν ἕνα σ'νὶ μὶ μπουγάτσια, πίττα, γκιουβέτς', μιὰ μπουκάλια κρασί κι' ἕνα μπουκάλ' ρακί. Ἀπ' τ'ς λεχώνας τὰ φαῖᾶ δίνουγταν στ' νοῦνα κι' ἀπ' τ'ς νοῦνας στ' λεχώνα. Κι' ἀπ' τ'ς νοῦνας κι' ἀπ' τ'ς λεχώνας τὰ φαῖᾶ μοιράζουγταν κι' τ'ς ἄλλες γ'ναῖκες.

Τ'ς γ'ναῖκες, ποῦταν πρωτάρεις στὰ μπουγανίγια, τ'ς ἔδανσκαν γι' ἄλλες³⁴ κι' φ'λοῦσαν τοῦ ντρουδανᾶξ'λου (τὸ ξύλο πού κάνουν ἀργιάνι).

Ἡ γ'ναῖκα ποῦταν κόμα γερῆ καὶ γαλατερῆ ἔπαιρνε μιὰ δαγκουσιὰ μπουγάτσια, μιὰ δαγκουσιὰ πίττα κι' τοῦ πάηησκι στ' λεχώνα, ποῦμινσκι σι' ἄλλου οὔντᾶ³⁵.

Ἀπ' τοῦ σπίτ' παραμεροῦσαν οὔλνοι οἱ ἄντρες γιὰτι τ'ς ἔπιαναν οἱ γ'ναῖκες, τ'ς κνοῦσαν κι' τ'ς κόρουγαν.

Ἀντὰ χόρταιντοσκᾶν φαῖ, πιουτό, χουρὸ κι' ζουρλασιές³⁶ γιόμ'ζαν τοῦ σνὶ τ'ς μπάμπους μὲ φαῖᾶ κι' πιουτά, φάναζαν τοῦν ἄντρα τ'ς λεχώνας, τοῦν φόρτουγαν τοῦ σνὶ κι' τοῦ πάηησκι τ'ς μπάμπους τοῦ σπίτ'.

Δ'. APPABΩNAS

Ἀπ' τὰ 14 κι' πάν' τὸ κορίτσ' ἔβγαίνσκι ἀπ' τοῦ τζιάκ' (γίνουγταν γιὰ ἀραβῶνα).

Στέλνουγταν προξεντάδες ἀπ' τοῦ παλληκάρ' τ'ς κόρ'ς τὰ γονικά. Προξεντάδες ἦταν 2—3 γενιέδες τοῦ παλληκάρ', ἄντρες τοῦ παραπάν³⁷, ἀμὰ καμιὰ φ'ρά πού δὲν τ' βγάζαν πέρα οἱ ἄντρες πάαινσκαν κι' γ'ναῖκες γιὰ νὰ γέν' δ'λειά.

Πάαινσκαν λοιπὸν στοῦ σπίτ' τ'ς κόρ'ς, χοράτευαν τᾶχατις γιὰ ἄλλα πράμματα, ἤπ'γαν κι' ἔτρωγαν κι' τοῦ γύρ'ζαν στοῦ ψηγτό. Τὸ προξενειὸ μποροῦσε νὰ κρατήσ' ὀδομάδα, μῆνα, καὶ χρόνο ἀμὰ δὲν ταίριαζαν στὸ μπαμπά-

χακι³⁶ ἢ δὲν ἄρεζαν τὸ σόι. Ποῦ καὶ ποῦ ρωτοῦσαν κι' τ' νιά ἂν ἄρεζι τοῦ γαιμπρό. "Ὅμως ἂν ἤθελε ὁ κύρης³⁷ τὴν ἀρραβώνιαζε μὲ τὸ ζόρ', κι' ἄς ἔχ'νε (ἔχυνε) μαῦρα δάκρυα κείν'.

Τὸ κορίτσ' δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ διαλέξ' τὸν ἄντρα τῆς καρδιάς τ'ς.

"Ἄμα γίνονταν ἢ δ'λειὰ ἔβαινε ἢ μάνα ἕνα σὶ (σανιδένιο πολὺ χαμηλὸ ἰδιότυπο ἐπιπλο) μετροῦσαν πάνω τὸ μπαμπάχακι (φλουριά, πούλια ἢ λίρες). "Ἐβγαίνονταν ἔξω σ'ν αὐλή οἱ προξεντάδες φάναζαν 3 φορές ἔχου - ἔχου, ἐριριχαν 2—3 τουφεκιές γιὰ νὰ μαθευτῆ πιὸ κορίτσ' κι' πιὸ παλληκάρ' ἀρραβωνιάστηκε.

"Ἐμπαινοῦσαν πάλι μέσα στὸν οὐντὰ κι' ξεσινιάλλαζαν τὰ σμάδια, πούταν ἕνα κουμποδεμένου μαντήλ', πούχε μέσα μιὰ δαγκουσιά φουμί — κερθάρ' — σιαρά' — ρύζ' — βασιλκὸ — μιὰ γκρίμνα (βραχιόλι) κι' ἕνα φλουρί.

Κόβονταν πέτ'νος⁴⁰, γίνονταν οἱ μεζέδες, κερνιοῦνταν κι' εὐχόνταν «νὰ ζήσ'ν κι' νὰ γεράσ'ν».

"Ἰστερα ἀπὸ κάμποσες μέρες ἢ μῆνες ἕνας ἀπ' τοὺς προξεντάδες ἔπαιρνε τὸ γαιμπρό καὶ πάαινε νὰ τοὺν ἀνταμύσ' μὲ τ' νύφ'. "Ἐφερνε μαζί τ' μπουγάτσια, πίττα, ἀρνίθ', ρακὶ γιὰ τὰ πεθερικά καὶ ζαχαροῦδια γιὰ τ' νύφ'.

"Ἐτρῶγαν, γλεντοῦσαν κι' ἢ νύφ' ἔστρωνε τὰ στρώματα γιὰ νὰ κοιμηθῆ σάλλουν οὐντὰ, γιὰ πρῶτ' φορά μὲ τοῦ γιασουκλότ'ς (ἀρραβωνιαστικὸ τῆς).

Στὸ πρῶτο αὐτὸ βράδυ ἀντρέπονταν κι' οἱ δυὸ πολὺ, ὅμως μετὰ συνήθ'ζαν.

Γιὰ τ'ς ἀρραβῶνες λέονταν πολλὰ τραγοῦδια.

- 1) «Μαύρη μάνη μ' καλὴ μάνη μ' ἀρραβώνιασες
μῆδωσες στὰ ξένα κι' στὸ Ροδεστό.

Γὼ κανὰ δικὸ δὲν ἔχω μέσα στὸ χωριό,
τὸ κεφάλ' θὰ μὲ πονέση ποιόγαν νὰ τὸ πῶ;

Τὸν καλὸ σου θὰ τὸ εἶπης τὸν γερέντη σου (σύζυγο).

- 2) Δυὸ βασιλιάδες πολεμοῦν γιὰ νὰ συμπεθεριάσουν
πολέμησαν - πολέμησαν χρόνο καὶ πέντε μῆνες,
κι' τώρα συμπεθέριασαν κάθονται τῶν καὶ πίνουν.

Χρυσὰ ἴταν τὰ τραπέζια τους κι' ὀλάργυρα τ' ἀγγειά τους (πιάτα)
κι' τοῦ ποτήρι ποῦνιαν ἦταν μαλλαματένιο.

Βάζουν τῆ... (ἄνομα νύφης) νὰ κερνᾷ, νὰ χαίρουνται οἱ φίλοι
κι' ἢ... τ'ς πυκνοκέρασε κι' μέθυσαν οἱ φίλοι.

Κι' ἀφέντητ'ς (πεθερὸς) νι' ἀγριοκοίταξε τ' ἀγριου τοῦ μάτι

Θὰ σὲ πουλήσω Βάγια μου κι' θὰ σὲ παζαρέψω.

- Μὴ μὲ πουλᾷς ἀφέντη μου καὶ μὴ μὲ παζαρεύης.

Θὰ γίνω γῆς νὰ μὲ πατῆς, γιοφύρι νὰ διαβαίνης.

Θὰ γίνω κι' ἕνα ἀγιόκλημα, νὰ πίνης τὸ κρασί μου.

Θὲ νὰ γενῶ κι' γχιούλ (χρυσὸς κῆπος) μπαχτσιές γιὰ νὰ γυρίζης μέσα.

Ε'. ΓΑΜΟΣ (ΧΑΡΙΑ)

Ἡ χαριά κρατοῦσε περίπου δέκα μέρες στὸ χωριό μας. Καθὼς τῶχουμε ἀκουστὰ ἀπὸ πάππου πρὸς πάππου, κι' ὅπως καμπόσου θυμούμαστε κι' μεις, νὰ ἔσο' γίνονταν ἡ χαριά.

Μιὰ Κυριακὴ πάαινσκαν ὁ πεθερὸς κι' ἡ πεθερὰ στοῦ σπίτ' τ'ς νύφ'ς κι' ἔδουσαν χαμπέρ' πὼς κόμα τ'ν ἄλλ' τὴν Κυριακὴ (τὴν μεθεπομένη) θὰ γέν' χαριά.

Τὴν Πέφτ', τοῦ γαμπροῦ ἡ μάνα ἔφτιαχνε μπουγάτσια κι' φαί, τᾶδουνε σὲ τρεῖς νουμάτ', γενιέδες, ἔδουνε κι' πιοτά, τὰ πάαινσκαν στὰ συμπεθερία κι' καταπιάνονταν ἡ χαριά. Ἰκεῖ κερνιοῦνταν, ἔκουσαν στὰ τέσσερα τ' μπουγάτσια, τὲ τέσσερα τσιερέκια¹¹. Τὸ ἓνα τσιερέκ (1/4) γυρνοῦσε στοῦ γαμπρό, τὸ ἓνα ἔμεινσκε στοῦ σπίτ' τ'ς νύφ'ς γιὰ νὰ μεραστῆ στ' γειτουριά κι' τὰ δυὸ τᾶτρουγαν. Δώρ'ζαν στ' νύφ' λεφτά πού τ'ς φ'λοῦσε τὰ χέρια κι' ἔφευγαν.

Ἀπὸ δῶ κι' μπρὸς γίνονταν οἱ προετοιμασίες, τὰ καθαρίσματα, τὰ ψουνίδια, ἔτοιμάζονταν γιὰ ὅλους τοὺς γενιέδες τὰ δουρίδια.

Τ'ν ἄλλ' Πέφτ' τοῦ θράδ' μαζεύονταν στοῦ γαμπροῦ τοῦ σπίτ' στοῦ πιὸ ἀφ'λὸ μέρος καὶ φάγαζαν «νὰ βγῆτε στὰ προζύμια» γιὰ νὰ μαζευτῆ ὁ κόσμος.

Καλοῦνταν τρία κουρίτσια κι' ζύμωναν τοῦ προζύμ' τ' γαμπροῦ κι' κερνοῦνταν οὐλος ὁ κόσμος. Λέονταν δὲ τὸ παρακάτ' τραγοῦδ':

«Πρωτόψωμα ἴτὰ ζύμωναν κι' ποιός τοῦ πρωτοζύμωσε;

Μὲ μάνα ἦταν, μὲ κύρ' ἦταν, μὲ σκούφια στὸ κεφάλι

μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι».

Τὰ κορίτσια δηλαδῆς πού ζύμωναν ἔπρεπε νᾶχαν κι' μάνα κι' μπαμπά.

Τὴν Παρασκευὴ ζύμωναν κι' στοῦ γαμπροῦ κι' στ' νύφ' ἀπόνα σκαφίδ' κλοῦρες. Στ' μέσ' τοῦ σμαριοῦ γίνονταν ἓνας σταυρός. Σ' αὐτὸν ζ'πούσαν (βύθιζαν διὰ πίεσεως) τοῦ δαχλῦδ' τ'ς ἀρραβιώνας. Τρεῖς πρωτοστέφανες σήκωναν χαμούρ' (ζύμη) γιὰ νὰ θροῦν τοῦ δαχλῦδ' σταυρουτὰ κι' ὅποια τᾶδρισκε ἔπαιρνε μπαξίς' (δῶρο).

Τίς κλοῦρες ψ'μένες τ'ς μέραζαν στὰ σπίτια. Ἐφτιαναν κι' τρεῖς μπουγάτσες. Τὴ μιὰ τὴ χόρευαν τὰ κουρίτσια μὲ τὸ τραγοῦδ':

«Στὰ σίδερα πατοῦσαν σιὰ¹² ἔβγαζαν, στὰ μάρμαρα πατοῦσαν κι' νερὸ ἔβγαζαν».

«Μιὰ καλέουρη - παλέουρη πού τὴ θρῆκε Ἀλέξης τὴν ὀμορφῆ;

Πού τοῦ μαχαλαῖ ντ' ἀπέρασε, ἀπ' τὴν αὐλὴ ντ' ἀδιάδαινε».

«Ποιός εἶναι πρῶτος βασιλιάς πού ἔχει τὰ ἐννιά παιδιά;

Καὶ τὰ ἐννιά τὰ πάντρεψε.

Ἐννιά νυφάδες ἔκαμε κι' οὐλες ἀφέντ' τὸν ἔλεγαν

κι' οὐλες μαγντῆλ' τὸν δώριζαν.

Ἡ μιὰ νύφη, πιόλα μικρὴ ἀφέντη δὲν τὸν ἔλεγε

μαγντῆλι δὲν τὸν δώριζε».

Τὴν μπουγάτσια τὴν τσάκιζαν κι' τ'ν ἔτρουγαν.

Τ' δευτέρ' μπουγάτσια τὴν πάινισκαν στοῦ νούνου μὲ κεράσματα, χωρὶς τ' ὄργανα κι' λέονταν κρυφὸ κανίσι'.

Τὸ Σάββατο ἔπαιρναν τρεῖς λαμπάδες, γίγνα (κόκκινη σκόνη ἀνακατεμένη μὲ ξύδι) κι' μιὰ κ'λούρα. Ἔδανσκαν μέσα σ' ἓνα τσιανάκι⁴³ τὴν κ'λούρα, τσιτοῦσαν ψ'λά στὴν κλούρα σταυρουτὰ τ'ς λαμπάδες, τ'ς ἀνάβαν κι' χόρευαν μὲ τ' γκαϊντα⁴⁴.

Καθένας πού ἔσεργε τὸ χορὸ, ἔρριχνε λεφτὰ στοῦ τσιανάκ' κι' χόρευε τὴ γίγνα. Οὐλ' ἔπρεπε νὰ χορέψ'ν τ' γίγνα. Ὑστερα ἔβαφαν τ' νύφ' μὲ τ' γίγνα. Ἐπαιρναν γκιμπρίτια (σπίρτα), σκαμάγκ', τὰνάβαν στὴν παλάμ' τ'ς νύφ'ς, μιὰ στὴ μιὰ, μιὰ στὴν ἄλλ' κι' τ'ν ἔσβηγαν μὲ τ' γίγνα. Ἡ νύφ' ἔτριβε τὰ χέρια τ'ς, τὰδεγαν μὲ παρτάλ' (ἓνα πανί) γιὰ νὰ πιάσ' ἡ γίγνα. Ἐλεγαν τὸ τραγούδ':

«Ἀπόψε βάζουν τίς μπουγιές κι' αἴρου τοῦ κουκκ'νιάδ'
κι' ἀκόμα πόψε εἶμι' ἰδῶ κι' ἀπ' αὔριου θράδ' θὰ πάνου.
Θὰ πάνου γὼ μούρ' μάνη μου πουλὺ μακρὰ στὰ ξένα.
Θὰ σκάσ' μάνη μ' τ' ἀχείλι σου ρουτιώντας γιὰ τὴ μένα».

Τὴν Κυριακὴ στοῦ σπίτι ξοῦρίζαν τὸ γαμπρὸ λέοντας τοῦ τραγούδ':

«Νᾶμιουν πουλί, νᾶμιουν ἀηδόνη, νᾶμιουν κι' χελιδόνι.
Νὰ πέταγα πολὺ ψηλὰ ψηλὰ στὰ κορφοβούνια.
«Μπεριπέρη μ' τὰ ξουράφια σου καλὰ νὰ τ' ἀκονίσης.
Νὰ μὴ μᾶς κόψης τὸ γαμπρὸ κι' μᾶς τὸν ἀσκημίσης».
Μέσα στὴν τάφα πατοῦσε κι' ἔδανσκε τὰ γαμπριάτσια τ'
κι' τὸν σήκουναν τρεῖς φορές φουνάζοντας «ἄξιος».

Ὁ γαμπρὸς μὲ τίς γενιέδες κι' τὰ λαλήματα πάινισκαν νὰ πάρουν τὸ νοῦνο. Βγαίνσκοντας ἀπ' τὸ σπίτ' ἡ μάνα γκουντλοῦσε (κυλοῦσε) ἓνα κόσκ'νου (κόσκινο) κι' ἔρριχνε βαμβακόσ'πρου κι' ζαχάρια γιὰ νὰ τὰ περνᾷ γλυκὰ.

Μὲ τὰ λαλήματα μπροστὰ οἱ γενιέδες, ὁ νοῦνος κι' ὁ γαμπρὸς, πάινισκαν στοῦ σπίτ' τ'ς νύφ'ς τραγουδιώντας.

«Ὁ νιὸς ἀσκέρι ἔμασε τ' νύφ' νὰ πάη νὰ φέρη
μὲ δυὸ μαντήλια στοῦ λαιμοῦ μὲ τὰ ριζά'⁴⁵ στὸν ὄμο».

Ἐνας νιός, γενιὰ τοῦ νούνου, χόρευε τὸ χλάμπρο, ποῦταν ἔτσ' φτιαγιμένο: Ἐνα καλάμ' δυὸ μέτρα, στὴ κορυφῇ ἓνα μῆλο θαρακουμένο (ἐπιχρυσωμένο), ψ'λά στοῦ μῆλου ἓνας ξ'λένιους σταυρὸς τσιτιμένους, δυὸ μαντήλια, ἓνα κόκκινο ἓνα ἄσπρο μαζὶ ραμμένα, 3 σειρὲς ἀπὸ ποῦφτες⁴⁶, σταφίδες καὶ ζυμπλάκια⁴⁷.

Ἄντὰ ἔφτανε τ' ἀσκέρ' σ'ν αὐλὴ τ'ς νύφ'ς, ἡ νύφ' στοὺλ'σιμέν', μὲ δυὸ κουρίτσια φύλακες, κρατοῦσε ἓνα γυαλί κι' ἓνα ποτήρ' γισυμάτου κρασὶ κι' δικαροῦδις. Κοίταξε μὲς' στοῦ γυαλί καὶ ἄμα ξεχώρ'ζε τὸ γαμπρὸ σαβουρ-

ντούσε (πετούσε) τὸ ποτήρ' μὲ τοῦ κρασί κι' τ'ς δεκαροῦδεις. Κι' πάαινε μεῖσα.

Τὰ κουρίτσια, γενιέδες καὶ φιλενάδες τ'ς νύφ'ς, τραγουδοῦσαν:

«Νύφη μ' τ' ἀσκέρι πούρεται ἔρεται γιὰ τὴ σένα (δὶς).

Κι' ἂν ἔρουνται καλῶς ἔρουνται, κι' ἂν ἤρταν καλῶς ἤρταν (δὶς).

Ἦρταν ξένα παλληκάρια θὰ μᾶς πάρουν τὴν κουπέλλα.

Τὴν κουπέλλα τὴν τρυγώνα.

Θὰ τὴν πᾶν' σὲ ξένο κόσμο κι' σὲ ξένο κύρη».

Ἄφου γλένταγαν κι' ἔτρουγαν ἔπαιρναν τὰ προικιά κι' τὰ πάαινεσκαν συγκαθίζοντας⁴⁶ στοῦ σπὶτ' τ' γαμπροῦ, ὅπου τ' ἀπλουσκαν γιὰ νὰ τὰ διτῆ ὁ κόσμος.

Ἡ νύφ' χαιρέτ'ζε τ'ς δικούς τ'ς κι' τ'ς δώρ'ζι, ἐνῶ οἱ γ'ναῖκες ἔλεαν τοῦ τραγοῦδ':

«Κι' ἐσὺ καλὲ συντέκνε κοτσὸ καρτέρησέ με,

Νὰ χαιρετήσου τ' μάνα μ' τ' μάνα μου κι' τὸν κύρη μ'.

Τὰ δέρφια μ' τὰ ξαδέρφια μ' κι' τ'ς καλὲς συντροφ'σες».

Φεύγοντας ἀπ' τὴ θύρα ἔλεαν τοῦ τραγοῦδ':

«Ἔβγα - ἔβγα μάνα μ' νὰ δῆς τὸν ἥλιου ποῦ κρούει⁴⁷.

Σὲ γέλασαν μούρ' μάνημι' γι' ἓνα ζευγάρ' παπούτσια,

γιὰ ἓνα ζευγάρ' παπούτσια, γιὰ ἓνα δαχτυλίδι».

Στοῦ στεφάνωμα δὲν πάαινε οὔτε ὁ πεθερὸς οὔτε ἡ μάνα κι' γίνονταν τὰ παπαδίσια, ποῦ δὲν τὰ π'κάζουμι⁵⁰ μεῖς.

Ἴκει σπάζ'ν τοῦ ποτηροῦδ', ποῦ τ'ς πότ'σαν κρασοῦδ', κι' ὅσα κοιμια-τοῦδια γέν', τόσα πηδιά ἢ νυφούδα θὰ φασκίωσ'...

Στοῦ γαμπρὸ δὲν πααίν' τ'ς νύφ'ς τοῦ σόι. Ἴκει καρτεροῦσαν τοῦ ζευγάρ' τ' γαμπροῦ τὰ γονικά. Ἄμα φαίνονταν τ' ἀντράινο σαβουρντοῦσαν⁵¹ ζαχα-ροῦδια κι' ἄρχιζε τοῦ συγκάθισμα.

Χαμπ'λά⁵² στ' θύρα ἔβανσκαν ἓνα γ'νι (ὑνι) γιὰ νὰ πατήσ' τ' ἀντράινο, περνοῦσαν στὰ χέρια τ'ς νύφ'ς κλοῦρες, ἔδουν' ἢ πεθερὰ καμπόσ' λίηδα (λι-πος) κι' τ'ν ἔβανσκαν ν' ἀλείψ' σὲ τρεῖς μεριές στὰ παραστάρια τ'ς θύρας, γιὰ νὰ δῆθ' οὐ κόσμους πῶς ξέρ' ν' ἀλείφ'...

Οἱ γ'ναῖκες τραγ'δοῦν.

«Ἔβγα - ἔβγα πεθερίτσα φέρν' οὐ γυὸς σου μιὰ νυφίτσα,

φέρν' οὐ γυὸς σου μιὰ νυφίτσα, ἔμορφη περιστερίτσα.

Θὰ σὲ πάρ' ἀπ' τὴν κουχίτσα, θὰ σὲ ρίξη στὴν κουπρίτσα».

Μπαίν' μεῖσα, γλεντοῦσαν καλὰ - καλοῦτσ'κα κι' ἔβγαίνονταν ἔξω νὰ χο-ρέψ'ν. Πρῶτος ἔπαιρνε τοῦ χουρὸ ὁ νοῦνος, ὕστερα ἡ νοῦνα, ὕστερα ὁ γαμπρὸς κι' ἡ νύφ', μετὰ ὁ πεθερὸς κι' ὕστερα ἡ πεθερά.

Σ' αὐτοὺς ποῦ παίρν' τὸν χορὸ οἱ γενιέδες δουρίζ'ν παράδες κι' οἱ μὲν

νύφ' κι' γαμπρός τὰ θάζ'ν τ'ς ζέπ' τ'ς (στή τσέπη τους), οί δὲ γι' ἄλλ' (οί ἄλλοι) τὰ ρίχ'ν στὰ λαλήματα.

Ἄργα τοῦ θράδ' μαζεύονταν ἀντρώνα τοῦ χωριοῦ μὲ μπουγάτσιες κι' φαϊὰ στοῦ σπίτ' τ' γαμπροῦ.

Τὸ νιὸ ἀντρώνο γύρ'ξε σ' ὅλα τὰ σ'νιά, ἢ νύφ' φ'λοῦσε τὰ χέρια κι' δουρίζονταν. Ὑστερις σέβαινσκαν στοὺν οὐντὰ τ'ς (γύριζαν στὸ δωμάτιό τους).

Ἡ νούνα μ' ἓνα τσ'κάλ' (χωμάτινο δοχεῖο) κρασί κι' τρία ζευγάρια ἀπ' τὸ σόι τ' γαμπροῦ, σέβαινσκαν στὴν κάμαρη τ' γαμπροῦ γιὰ νὰ τ'ς ἀνταμώσ'ν (νὰ τοὺς συνδέσουν). Ἄπλωνσκει ἡ νούνα ἓνα ἄσπρο χράμ' (πανί) κι' κάθονταν ψ'λά ἢ νύφ' μὲ κατσαρουμένα τὰ πουδάρια τ'ς. Ὁ γαμπρός στέκονταν ἔρθιος στοῦ κεφάλ' τ'ς καὶ περίμενσκε ὀδηγιές πῶς νὰ χαλάσ' τοῦ κουρτσαΐσιου (παρθενιά). Ἄ! Οὐλοῦμ' τούτ' τ'ν ὥρα δὲ νι' ἀστουχοῦσαν⁵³ (δὲν τὴν ξεχνοῦσαν) οί γ'ναΐκες, ὅσο ζοῦσαν κι' ἦταν!

Οὐλες τ'ς νύφες τ'ς ἔπιανε ἀντράλα (ζάλη) κι' ἀποχάνονταν (λυποθυμοῦσαν), πὲς ἀπ' νι' ἀντροπή, πὲς ἀπ' τοὺν πόνου, πὲς ἀπ' τ' λαχτάρα.

Ἄγια ἔταν ἡ ὥρα τούτ' κι' ἱερή. Οὐλ' μὲ τ' σειρὰ ἔλεαν τὴ γνώμ' τ'ς, πῶς θὰ ξεκουρτσαιστῆ καλύτερα. Μὲ τοῦ μεσαίου δάχ'λου, τοῦ δέξου χέρ' τοῦ κουρτσαΐσιου ἔπρεπε νὰ θγῆ!!!

Κι' οὐ γαμπρός σαλντοῦσε μιὰ (δοκίμαζε), σαλντοῦσε δυό, μπουρεὶ κι' τρεῖς κι' τέσσαρι'ς, ὅσο νὰ πέσ', σὰ δικάρα κόκκιν' στοῦ χράμ' ἀψ'λά!

Κι' ἀντὰ ἔπεφτε, χαρὲς κι' παναῦρια. Τόπαιρνε ἡ νούνα κι' μαζί μὲ τοῦ χράμ' τῶθανσκει στοῦ κόσκινου μέσα, συγκαθίζοντας, τὸ πάκινσκει στὸν πεθερὸ κι' στὴ πεθερὰ κι' στοὺν κόσμιου ὅλου. Τὴ γλίπαν, ἔρριχναν παράδες στοῦ κόσ'χνου κι' φάναζαν χαρούμενα: «Νύφ' εἶνε καλή! νύφ' εἶνε καλή!» κι' ἄρχιζε γλέντ' τρικουῦερτου, πού λέν'.

Ἔσκουζι⁵⁴ πεθερὸς νὰ φέρ'ν' κρασί, νὰ φέρ'ν' ρακί, νὰ πιοῦν οὐλ', νὰ μιθῶσ'ν, οὐλους οὐ κόσμους νὰ μάθ' τί νύφ' διάλιξι αὐτός!

Κι' ἦπ'ναν οὐλνοι, τσουγκρίζαν τὰ μπουκάλια κι' τ'ς μαστραπάδες, ρίχνουνταν, χόρευαν, ἔσκουζαν, τραγ'δοῦσαν τραγοῦδια μασκαράδ'κα, κοίταζαν ποιὸς θὰ περάσ' τοὺν ἄλλου, ἀντρες κι' γ'ναΐκες, στοῦ τραγοῦδ', στοῦ χουρὸ κι' στ' ἄστεϊα τὰ μασάλια⁵⁵.

Ἄπ' οὐλνους τὸ χουρούς ξεχώρ'ζι οὐ χουρός «Πῶς στουμπίζου τοῦ πιπέρ'».

Ἄντὰ μεθοῦσαν οὐλνοι πιάνονταν στοῦ χουρὸ κι' ὁ πρῶτος ἔδγαζε τ' λουρίδα τ' (δερμάτινη ζώνη του) κι' τ'γκρατοῦσε στοῦ δέξον τοῦ χέρ' κι' ἄρχιζι: «Πῶς στουμπίζου τοῦ πιπέρ'; μὲ τοῦ γόνα τοῦ στουμπίζ'ν...» κι' στούμ'ζαν οὐλνοι μὲ τὸ γόνα. Ἔτς' τραγ'δοῦσαν κι' ἔθανσκαν οὐλα τὰ μέρια τ' ἀνθρώπινου κορμιοῦ κι' τὰ μασκαράδ'κα. Κι' οὐλνοι στούμ' ζαν, γιὰτὶ ἄλλοιῶς ὁ πρῶτος μὲ τ' λουρίδα ἔκρουε γερά. Κι' οὐλος ὁ κόσμος ἔφευγε τύφλα στοῦ

μεθύσ', φχαριστημένους μπάκ⁵⁶, κι' τοῦ ἱμουλουγοῦσαν (τὸ ἀνέφεραν) γιὰ πολὺν καιρό.

Οὕλα τοῦτο γέγονταν ἅμα ἢ νύφ' ἔβγαينه ἐν τάξ', ἀλλοιώτικα (ἀναποδογύριζαν) γτιβιρντοῦσαν οὐλνοι τὰ σνιά τ'ς κι' ἔφευγαν, σκούζοντας: «κού-τσούζα νύφ' - γρουσούζα νύφ'». Κι' ἦταν τρανῆ ἀντρουπή!

Τ' Δευτέρα ταχειά, πουλὺ σαμπάλια⁵⁷, μιὰ περιτάν'σα⁵⁸, τ' γαμπροῦ τοῦ σόι, πάκινσχε στ' μάνα τ'ς νύφ'ς «τοῦ καλὸ χαμπέρ'»⁵⁹ μι κέρασμα. Κι' οὐλνοι χαίρονταν.

Ὁ γαμπρὸς κι' ἡ νύφ' μαζί πάκινσκαν στοὺν τσισμέ (δρύσι) γιὰ νερό με μιὰ λαίγα οὐ καθένας. Πλέγονταν, ἄφ'ναν μιὰ κ'λούρα κι δικαροῦδες, ἦπ'γαν νερό κι' γύρ'ζαν σπίτ' κρυφά ἀπ' τοῦ κόσμου τὰ μάτια.

ΣΤ'. ΘΑΝΑΤΟΣ (ΠΕΘΑΜΟΣ)

Στὰ χρόνια τῶν παππούδων μας, μιὰ καὶ στὰ θ'κά μας (δικά μας), ὁ πεθαμὸς ἦταν κάτ' τοῦ συνηθισμένον. Ἡλιαμι (πρὸ παντός) στὰ κ'ζάνια (στὰ παιδιά). Οἱ τρανοὶ πέθηνσκαν παρὰ πάν' ἀπ' τὴ κ'λιά τ'ς (σικωληχοειδίτις — καρδιακὲς παθήσεις = γιὰ (ἦ) ἀπ' τὴ ποῦντα (πνευμονία), ἀπ' τ' θερμιασιὰ (ἐλονοσία), πούκαμνε τ'ς ἀθρῶπ' φυσικοὺς (φυματικοὺς) κι' ξιπατώγονταν ὀλόκληρις κληρις (ἀποδεκατίζονταν ὀλόκληρες οἰκογένειες) καὶ τὰ βγαλτὰ (καρκινώδεις καταστάσεις).

Σι' ἀκείνα τὰ χρόνια, ἦλιαμι τ'ς νύχτις σιά⁶⁰ τ'ς θρύσις (στὶς θρύσες), στὰ π'χάδια (πηγάδια), τ'ς στράτες κι' σ' ἄλλα μέρια, λουῦρνοῦσαν (γύριζαν) πολλὰ στ'χειὰ (φαντάσματα) κι' τ'ἀγλιπαν (τ'ἀδλεπαν) ἀνθρῶπ' κι' οὐράτ'ζαν (ἀρρῦσταιναν ἀπὸ ὀραματισμοῦς) κι' χάνονταν τ'ζιάμπα κι' βερεσέ (μᾶλλον πλεονασμὸς; ἐπὶ ματαίῳ). Πολλοὶ χ'ἀθ'καν ἔτσι' κι' ἄλλ' ἔμεινσκαν παράλυτ'.

Γιατρικὰ δὲν ἤρρισκαν κουλαί⁶¹. Κι' καλὰ ποῦταν κατ' πάππ' κι' κάτ' μιπάμπις (παπποῦδες καὶ γιαγιές) ποῦξεραν κάτ' βουτάνια, κάζατου (σιδηρόχορτο), πέτσα ἀπ' τοῦ σουουτ (φλούδα ιτιάς), πέτσα ντουνταλιάς (μουριας) κι' ἄλλα π' δὲν τὰ θυμᾶμαι, ὁ ἀρμενοπαπάς, οἱ γητειές καὶ τὰ ξόρκια, κι' σῶζονταν πουλνοί.

Ἄντὰ ἦγλιπαν τ'ς μέρις νὰ μπιτοῦν (νὰ τελειώγουν) φάναζαν τοὺν ἀφέντ' (παπά) νὰ τ'ς κοινουήσ'. Καμιὰ φ'ρας (καμιὰ φορὰ) σκῶνονταν οὐ ἄρρουστους. Τ'ς παραπάν' φουρές πέθηνσκι. Ἐκλῆγαν σπιτιανοί, ἐκλῆγαν κι' ξέν'. Κανένας στοῦ χουριὸ δὲν εἶνι παντάξενους. Οὐλ' εἶνι γενιέδες ὡς τὰ ἰνιά τὰ ζ'νάρια (9 γενιές). Οὐλ' τοὺν ἐκλῆγαν κι' τοὺν μοιρουλοῦσαν ἀπ' τὴ καρδιά τ'ς, με θ'κάτ'ς λόια (δικά τους λόγια). Οὐλνοι θυμοῦνταν τ'ς θ'κοί τ'ς τ'ς ἀθρῶπ' κι' ἔστελγαν τὰ δέοντα με τοὺν πιθαμένου. «Νὰ πᾶς τὰ δέοντα

κι' στους Τζιότζιουμ' (Γιώργο μου) κι' στ' Μαρία· μ' κι' νά μās περιμέν'». 'Ως κι' μπαξίσια (δῶρα) προβουδοῦσαν μ' αὐτόν.

Τ'ς γέρ' τ'ς ξεπροβοδοῦσαν «στοῦ καλὸ κι' στή γκαλή τήν ὥρα», γιατί ἔζησαν τὰ χρόνια τ'ς, ἔφααν τοῦ ψωμί τ'ς κι' μπίτσαν⁶² τ' ἀράδετ'ς (τελείωσαν τὸν προορισμὸ τους).

Μὲ τ'ς νοὶ δὲν ἦταν τοῦ ἴδιου. Ἄδικους ἦταν χαμὸς κι' τραντάζονταν τοῦ σπὶτ' ἀπ' τὰ κλάματα κι' τ'ς θρήνους.

«Μαῦρ' εἶνι οἱ κάμποι, μαῦρα τὰ βουνά
 ἔτσ' εἶνι καρδιά μου, ἔτσι τὰ σπλαχνικά.
 Γίλιε⁶³ μ' νά μὴ βγῆς αὔρου, νά μὴ βγῆς τοῦ ταχειά
 μαύρου τοῦ τζ'γέρι⁶⁴ μ' ἦγκι⁶⁵, μαύρη κι' καρδιά.
 Πουλιὰ μ' ὁπού πετᾶτε ψηλὰ στοὺν οὐρανὸ
 πικρὰ νὰ τραγουδᾶτε καθὼς ποὺ τραγουδᾷ.
 Τοῦ γυιό μου τὸν ἐπῆρε τοῦ χάρου τοῦ δρεπάν'
 ἄς ἦτανε κι' μένα στοῦ χάρου νά μὴ πᾶν'.
 Τί μ' ὠφελεῖ νά ζήσου, νά τὰ πολυμερήσου;
 Ἄφου τοῦ γυιόκα μου νεκρὸ θὰ τοὺν φιλήσου;
 Ἐσεῖς ἀστραμ' καλὰ ἀστραμ' πέστε κι' πλάκωστὲ με.
 Ψαλτάδες κι' παπάδες μου, μαζί του βάλετέ με».

Κι' ἄλλα τραγούδια λέουνταν ποὺ τᾶφτιαχναν κείνη τῆ στιγμῆ. Κι' ἦταν λυπηρετὰ π' δὲν ἄντεχε ἡ καρδιά μ' νά τὰ λέου!

Τοὺν ἀλλαζαν μὲ τὰ καλύτερα ρούχα, τοὺν ἐπληγσκαν κι' τοὺν σαβάνοναν. Τοὺν ἔκλειναν τὰ μάτια, τοὺν σταύρουναν τὰ χέρια, τοὺν ἀναθαν κηριά, τοὺν ἔθανσκαν θυμιάμα κι' ἔκρουαν τὴν καμπάνα πουγάλια - πουγάλια (ἀργά - ἀργά), λυπητερά.

Ἄπ' οὐλα τὰ σπύτια ἔφερναν λουλούδια, κηριά κι' τοὺν στόλ'ζαν.

Ὅσλ' νύχτα καένας δὲν ἔκλεινι μάτ' (δὲν κοιμόταν) μὰ κάθουνταν ἐκεῖ, στοὺν οὐντὰ τ' κι' ἔλησκαν τὰ καλάτ' τ'ς παρέες, τ' τ'ς ἐπιθυμίες τ'. Γάτα δὲν ἀφήνονταν μέρα στοὺν οὐντάν' γιατί ἄμα τοὺν περνοῦσε μπορούσε νά βρυκολακιάσ'. Κι' ἄμα γελοῦσε τοῦ στόματ' ἀγγλύουρα θᾶπαιρνε κι' ἄλλον μαζί τ', ἀπ' τ'ς ἀγαπημέν' τ'.

Ταχειὰ ἔβραζαν τοῦ σιάρ' τ'ς κλοῦρες κι' τὰ π'τάρια, (λειτουργιές).

Πάαινονκαν 4 - 5 (ἄτομα) νομμάτ' κι' ἔφτιαναν τὸ μνημόρ'.

Ἐφερναν τὴν κοίμησ' τ'ς ἐκκλησιᾶς, τοὺν παπᾶ κι' τ'ς ψαλτάδες, τοὺν ἔβγαζαν ἀπ' τοῦ σπὶτ', κι' ἦταν σὰ νὰ ξαναπέθαινοκε. Ἐκλαιαν οἱ σπιτιανοί, ἀγκάλιαζαν τοὺν πεθαμένου, δὲν ἄφ'ναν νά τοὺν βγάλ'ν ὄξω, σὲ σκίζονταν ἡ καρδιά.

Τὸν πάαινονκαν σ' νια'κλησιὰ μὲ διαβάσματα κι' κλάματα. Στ' στράτα

ὅποιον ἀντάμωναν. ἔβγαζε τ' σιρβέτα (σαρίκι: κι' ἦλεε «Θεὸς σχωρέστουν».

Ἄμα μπιτοῦσα τὰ διαβάσματα τ'ς ἀκκλήσιας, τραβοῦσαν γιὰ τὰ μνήματα μὲ διαβάσματα κι' ξεφτέρια. Τὴ γκοίμησ' τὴν κουβαλοῦσαν τέσσερεις, ἄντρες, πού τ' στράτα ἄλλαξαν μ' ἄλλους. Ἀπὸ πίσου ἔρουνταν σχεδὸν οὔλου τοῦ χουριό.

Στοῦ μνημόρ' γίνονταν οὐ τελευταίους πεθαμὸς. Κρεμνιοῦνταν οἱ θ'κοὶ ἀπ' τὴ κοίμησ', δὲν νιάφναν νὰ κατεβῆ, φάναζαν, σπάραζαν θὰ ντὰ ψάρια, λέουντας «ποῦ μὰς ἀφὴν'ς, Θεέ μ' ρίξ, ἀστροπελέκ' νὰ πάμι κι' μεις» κι' πουλλὰ τέτοια σπαραχτικά. Ἄμα κατέβαινε τοῦ λειφάνου, ἔρριχναν κάμποσου χῶμα, ἔρριχνε οὐ παπᾶς κρασί, ἕνα κεραμιῖδ' μὲ θ' κάτ' γράμματα, κάμποσου κρασί, ἕνα λαίη' νερό, ψουμί, βουτηγμένο σὲ κρασί κι' λίγες παράδες.

Ἄφου μπιτοῦσι δ'λειά, γύρ'ζαν οὔλνοι στοῦ σπίτ' γιὰ τὴ παρηγόρια.

Προτοῦ μποῦν στοῦ σπίτ' πλύσκουνταν κι' σκουπίζονταν.

Διάβαζε κάμποσου ὁ παπᾶς, παληουροῦσαν τοὺς σπιτιανούς κι' φ'λεύονταν.

Ἐλεαν τ'ς εὐχές «Θεὸς σχωρέστουν», «καλὸ παράδεισο», «καλὸ κουράγιο» κι' ἄλλες.

Τ'ς τρεῖς μέρες γίνονταν τὰ μοιράσματα, ὕστερα τ'ς ἐννιά, τ'ς εἴκοσι κι' τ'ς σαράντα στοῦ σπίτ'.

Τ'ς τρεῖς μῆνες, τ'ς ἕξι, στοὺν χρόνου, τ'ς 2 χρόν' κι' τ'ς τρεῖς χρόν' γένουνταν ονι' ἀκκλησιαὶ μνημόσυνα κι' μοιράζονταν στιὰρ' κλοῦρες σ' οὔλου τοῦν κόσμου.

Λ Ε Ξ Ι Λ Ο Γ Ι Ο

Φ Α Σ Κ Ι Ω Μ Α

1. ἀπείκαζε = καταλάβαινε.	14. μ'τάρια = ἐξαρτήματα ἀργαλειοῦ.
2. θαρνοῦσι = χτυποῦσε, κλωτοῦσε.	15. θάν' = σάν.
3. ἀντὰ = ὅταν.	16. ρακί = οὔζο, τσίπουρο.
4. μποδάμπου = γιαγιά (καὶ μαμή).	17. σκουθῆ = σηκωθῆ.
5. ἀντάσιαρατζιμά = λοιπόν, πού λές.	18. π'καμ'σούδ' = μικρὸ πουκάμισο.
6. νὰ κάτ'ς = νὰ καθήση.	19. μπουγανίγια = γενέθλια.
7. Τ' ἀκλουθο = τὸ ὕστερο.	20. σκαμάγκ' = βαμβάκι ἔτοιμο πρὸ γνέσιμο.
8. ρόκωνε = ἔθαζε μέσα.	21. λαγγίνα = λαγγίνη, στάμινα.
9. κόσες = πλεξοῦδες.	22. δ'λεύ' = δουλεύει.
10. τσιτσιάντζι = τὸ ἔλυωνε κοπανίζοντας.	23. τσιουριπατζῆς = πλούσιος.
11. κὼχ' = γωνιά.	24. ἀμανέτ' = ἐγγύηση.
12. γιατάκ' = ἡ μήτρα.	25. οὔρμενοσπαπᾶς = Ἄρμενοσπαπᾶς.
13. μαλλιόρουκα = ρόκα μαλλιοῦ σὲ σχῆμα Ψ.	26. Ἄμᾶ = ἕμως.

Β Α Φ Τ Ι Σ Ι Α

27. νοῦνος = ὁ νομός.	32. χαῖρ' = προκοπή.
28. τσ'κάλα = τσουκάλα, πήλινο δοχεῖο.	33. σ'νιά = ειδικὰ ξύλινα μεγάλα ταψιά.
29. σμάζεουε = συμμάζεουε.	34. γι' άλλες = οἱ άλλες.
30. πιλένια = τὰ μωροδικὰ πανιά.	35. οὔντας = δωμάτιο.
31. ρέμα στὰ νότια τοῦ χωριοῦ.	36. ζουρλασιές = ἀνόητες πράξεις.

Α Ρ Ρ Α Β Ω Ν Α Σ

37. παραπάν' = τὰ πλείστον.	39. κύρης = ὁ πατέρας τῆς κόρης.
38. μπαμπάχακι = ὅσα ἐπαιρνε ὁ μπαμπᾶς τῆς νύφης.	40. πέτ'νος = πετεινός.

Γ Α Μ Ο Σ

41. τσιερέκια = τέταρτα.	50. τᾶπκάζουμι = τὰ καταλαβαίνομε.
42. στιά = φωτιά.	51. σαδουρντοῦσαν = πετοῦσαν, ἔριχναν.
43. τσιανάκι = πιάτο.	52. χαμπ'λά = χαμπηλά, κάτω.
44. γκάϊντα = ὁ ἄσκαυλος.	53. νι' ἀστοχούσαν = τὴν ξεχνούσαν.
45. ριζά = εἰδικὸ πανὶ θαμμένο μὲ ριζάρι, ἐρυθρόδανο.	54. Ἔσκουζε = ἐφώναζε δυνατὰ.
46. ποῦφτες = πόπ κόρν, ἀφρώδη ἄσπρα μικρὰ καλαμπόκια.	55. μασάλια = παραμύθια, ἀνέκδοτα.
47. ζυμπλάκια = καρποί, στρόγγυλοι μὲ κόκκινο χρῶμα, πολὺ μικροί, ἐνὸς εἴδους νερόδατου.	56. μπάχ = ὄμιος.
48. συγκαθίζοντας = χορεύοντας ἕνα ἰδιαίτερο χορὸ, χωρὶς νὰ πιάνωνται ἀπὸ τὰ χέρια.	57. σαμπάλια = πολὺ πρῶι.
49. κρούει = (μ.τ.φ.) θασιλεύει.	58. περιτάν'σα = γυναίκα ποῦ ἐξυπηρετεῖ.
	59. χαμπέρ' = εἶδηση.

Π Ε Θ Α Μ Ο Σ

60. σιά = πρὸς.	64. τζ'γέρι μ' = συκῶτι μου, τὸ καλύτερο κομμάτι τοῦ ἑαυτοῦ μου.
61. κουλάι = εὐκολα.	65. ἦγκι = ἔγινε.
62. μπίτ'σαν = τελείωσαν.	
63. Γήλιε = ἦλιε.	

Σ η μ ε ί σ η :

Γιὰ τὴ σύνταξη τῆς παρούσας συλλογῆς, χρησιμοποίησα τὶς πληροφορίες καὶ τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα μιᾶς πλειάδας γερόντων, ντόπιων Κουανιωτῶν, μὰ κύρια βασίστηκα στοὺς σπιτονοικοκύρηδες μου, μπάριμπα - Γιῶργη καὶ θειά - Τριανταφυλλιά Κεκέ.

Ἡ γραφὴ τοῦ χωριάτικου θρακιώτικου ἰδιώματος παρουσιάζει τεράστιες δυσκολίες, γι' αὐτὸ καὶ δὲν μπόρεσα νὰ ἀπεικονίσω ὅλη του τὴ ζωγτάνια.

ΚΩΣΤΑ ΦΑΝΦΑΝΗ

Δημοσιογράφου

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

(Σὴν Πρόλογος)

Κοιμῶμαι μ' ἕνα ὄνειρο
ξυπνῶ μὲ μιὰ ἐλπίδα
ἴσως ἰδῶ μιὰ μέρα φῶς
κι ἐλεύθερη Πατρίδα.

Ξύπνα καύμενε μου ραγιᾶ
ξύπνα νὰ ἰδῆς ἐλευθεριά.

Ἦταν ἕνα ἀπογευματινὸ, καλοκαιριάτικο, παντοῦ ἀπλωνόταν ἡ ἡσυχία καὶ ἡ γαλήνη, καίτοι ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἀδριανουπόλεως «τῆς Ἀδριανοῦς» ἀνεμεινέ τὸ ξέσπασμα τῆς θυέλλης. Ἐξαφνα, ἀκούσθηκ' ἕνας κανονισβολισμὸς ἀπὸ μακριά, γιὰ νὰ ἀκολουθήσουν κι' ἄλλοι, κι' ἄλλοι. Τὸ Ἑλληνικὸ πυροβολικόν, ἐτέθη ἐν δράσει, ἄρχισε νὰ σφυροκοπᾶ, τίς Τουρκικὰς τάμπιες τοῦ Μπουτσαίουκ Τεπέ. Σὲ λίγο καὶ τὸ ἐχθρικὸ πυροβολικὸ ἀπήντησε. Ἔτσι διήρκεσε μέχρι τὸ βράδυ, ὅποτε τώρα, ἀκουγόταν καὶ δράσις τῶν ὀλμων καὶ τυφεκίων. Σημείωσε. Εἶχαν κοπᾶσῃ ὅλα καὶ σὰν νὰ μὴ συνέβη τίποτα ὁ καθένας βρέθηκε στὴν καθημερινὴ δουλειά του. Μόνο, ἐκεῖ στὸ Ἀμπατζηλὰρ Μπασῆ στὴν ἀγορά, ἕνα μικρὸ πλῆθος συγκεντρωμένον, ἔβλεπε τὰ ἐπάνω σὲ ἕνα τουρκικὸ δίτροχο ἐκτεθειμένα 2 ἢ 3 ματωμένα κράνη ἀπὸ τὴν μάχη τῆ βραδυῆς. Τὰ εἶχαν μεταφέρει οἱ Τούρκοι πρὸς ἐπίδειξιν. Ἀργότερα, ἐμάθαμε, ὅτι ἦταν λάφυρα ἀπὸ τὴν μάχη τῆς γεφύρας τοῦ Σαρατσχανέ Κιοπρουσοῦ (μέτωνομασθείσης μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ὡς Γέφυρα Λοχαγοῦ Διαμάντη) ὅπου ἔπεσαν ἡρωϊκῶς μαχόμενος τὴν βραδυὰ ἐκείνη, μὲ μερικὸς τσολιάδες. Τὸ ἠθικὸν τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς «Ἀδριανοῦς» ἀκμαιότατον. Ὁ Τουρκικὸς πληθυσμὸς εἶχε πανικοδληθῆ ἀπὸ τὰ γεγονότα, διότι ἔβλεπεν ἐξ ἄλλου, ὅτι τόσοσιν οἱ Ἀρχοντές του πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ νὰ τὸν ἐγκαταλείπουν καὶ νὰ τρέπονται εἰς φυγὴν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν προϋχόντων τσορμπατζήδων τὸν εἶχον πλέον ἐγκαταλείψῃ καὶ αὐτὸς ἀκόμα ὁ Φρούραρχος τῆς πόλεως Ταγιάρ Πασιάς μὲ τὸ ἐπιτελεῖον του ἐδραπέτευσε, διὰ νὰ συλληφθῆ

αἰχμάλωτος ὀλίγας ἡμέρας ἀργότερον ἐξῶθει τῆς Κωμοπόλεως τῶν 40 Ἑκκλησιῶν.

Ἡ Ἀδριανούπολις σχεδὸν εἶχε πέσει καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς ἐτοίμαζε τὰς κυανολεύκους τῆς μεγάλης ἐκείνης ἱστορικῆς ὑποδοχῆς τοῦ νικηφόρου ἀπελευθερωτοῦ, Ἐνδόξου Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ.

Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Ἀδριανουῶς μόλις εἶδε τὴν Ἑλληνικὴ Σημαία νὰ κυματίζῃ εἰς τὸ Πασιᾶ Καπουσοῦ (τὸ Διοικητήριον) ἐξέσπασε σὲ δάκρυα χαρᾶς ἐνθουμηθεὶς τὸ «Πάλι μὲ χρόνια μὲ καιρούς, πάλι δικὰ μας θάνατι». Παντοῦ Ἑλληνισμὸς, γλῶσσα ἐλεύθερη Ἑλληνικὴ, τραγούδια ἑλληνικά. Εἶχεν ἀλλάξῃ κι' ὅλα χαρακτῆρα μέχρι χθὲς EDIRNE.

«Ὁ κόσμος ὅλος χαίρεται τῇ σημερινῇ ἡμέρᾳ
μὲ δόξα π' ἀγκαλιάζεται Μάννα καὶ θυγατέρα.
Φίλησε Μάννα φίλησε, κόρης εὐόρκου στόμα,
καὶ τιμημένο μέτωπο καὶ ὑπερήφαν' ὄμμα.
Σκλαβιά σὰν σὰς ἐχώριζε, σ' αἰώνια σιγῇ
μία καρδιά σὰς ἤμωνε, ἡ Δόξα καὶ ἡ Τιμὴ.

Στὸν ἐναγκαλισμὸ αὐτὸν καὶ στὸ φιλὶ τῆς κόρης πρὸς τὴν Μάννα, δὲν ἄργησε σὲ λίγες μέρες νὰ ἀπαντήσῃ καὶ ἡ Μάννα μὲ τὴν φωνὴ τοῦ στρατοῦ τῆς περήφανα.

«Φερετζὲ κι' ἂν σοῦ βάλανε,
ν' ἀλλάξουν τὴν μορφὴ σου
μὰ δὲν τὸ κατορθώσανε
ν' ἀλλάξουν τὴν ψυχὴ σου
Θράκη, εὐμορφὴ θὰ ζοῦμε τώρα πιά μαζύ,
ὁ ντουγγιάς ὅσο ὑπάρχει κι' ὅσο ζῆ
κι' ἂν κανένας σὲ πειράξῃ μὲ κακὸ σκοπὸ
σοῦ τ' ὀρκίζομαι θὰ κάμω φονικό.

Καὶ τὸν ἱερὸ αὐτὸν ὄρκο τὸν ὁποῖο πρῶτ' εἶδεν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ στρατιωτικοῦ θεάτρου τῆς Στρατιᾶς Θράκης εἰς τὴν Στρατιωτικὴν Λέσχην Ἀδριανουπόλεως, τὸν ἐτήρησε πιστῶς ὀλίγον ἀργότερον εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ξεκινῶντας γιὰ τὸ Μεγάλον ὄνειρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τῆς ἀπελευθέρωσης τοῦ σκλάβου ἀδελφοῦ. Ἀλλά... ἀλλά...

Σκοπὸς μας ἄλλως τε τῆς περιγραφῆς τῆς συντομωτάτης αὐτῆς ἑκθέσεως εἶναι ἄλλος. Εἶναι, ἡ ἀναβίωσις τῆς ἱστορικῆς δράσεως διὰ τῶν προσφερθεισῶν τοῦ Ἑθνικῶν Ὑπηρεσιῶν τὸ τότε καταληφθὲν Τουρκικὸν Τυπογραφεῖον (Μουατιμπάι Βιλιαγέτ), τὸ μετονομασθὲν ἀργότερα ὡς (Παράρτημα τοῦ Ἑθνικοῦ Τυπογραφείου Θράκης) καὶ τὸ ὁποῖον ἦτο ἐντελῶς ἀνεξάρτητον ἀπὸ

τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον, τεθὲν ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως τῆς Ὑπάτης Ἀρμοστείας Θράκης ἐν Ἀδριανουπόλει. Δὲν ἐνθυμοῦμαι καλῶς, ἀλλὰ νομίζω ὅτι ὁ τεχνικός ἐξοπλισμός του ἦτο ἀρκετὰ ἰσχυρὸς ἔχων δύο ἐπίπεδα πιεστήρια, τρεῖς Βικτώριες (δρθια πιεστήρια), δύο κοπτικές μηχανές, δύο ραπτικές, καὶ ἄφθονο ὕλικὸ τυπογραφικό. Τὸ προσωπικὸν του τὸ Τουρκικὸν εἶχε διαφύγη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, παραμεινάντων μόνον τοῦ Μεμέτ Ἐφέντη καὶ δύο ἄλλων ὑπαλλήλων ἐκ τοῦ κατωτέρω προσωπικοῦ, (πιθανῶς διὰ τὴν διαφύλαξιν αὐτοῦ) καὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων ὑπαλλήλων μὲν ὁ ἀειμνήστος Δημήτριος Νικολαΐδης, καὶ ἐκ τῶν Ἀρμενίων ὁ ἀειμνήστος Βαρσιὰκ Σισασιάν, ὁ μηχανικός τῶν πιεστηρίων, θεῖος τοῦ νῦν ἐν Ἀλεξανδρουπόλει ἐμπόρου εἰδῶν κυνηγίου Ἐδουάρδου Σισασιάν. Τὸ Τεχνικὸν αὐτὸ συγκρότημα, ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς προσῆλθον καὶ ἐπάνδρωσαν οἱ ἐξ Ἀθηνῶν κληθέντες τυπογράφοι Κυριάκος Γκούμας καὶ Εὐάγγελος Μαντάδης, οἵτινες μαζὺ μετὰ τοῦ ἐξ Ἀδριανουπόλεως προσληφθέντος προσωπικοῦ Σταύρου Φανφάνη τοῦ Ἀλεξάνδρου (πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ τοῦ συντάσσοντος τὴν παρούσαν ἔκθεσιν) καὶ πατρὸς τοῦ ἐν Κομοτηνῇ νῦν ἐκδότου τῆς ἡμερησίας ἐφημερίδος «Ο ΧΡΟΝΟΣ», καὶ ἐν συνεχείᾳ προσληφθέντος τοῦ Δημητρίου Ἀθανασιάδη (τροφίμου τότε τοῦ ἐν Ἀδριανουπόλει Ἑλληνικοῦ Ὀρφανοτροφείου) καὶ τινῶν ἄλλων, ὡς τοῦ Ἰωάννου Ἰωαννίδη (ἐκ Μυτιλήνης) κλπ., τὸ ἔθεσαν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς εἰς κίνησιν. Τὸ εἶχον δὲ οἱ Τούρκοι ἐγκατεστημένον ἐντὸς τῆς αὐτῆς τῶν Τεχνικῶν τῶν Σχολῶν (ΣΕΝΑΪ ΜΕΚΤΕΜΠΙ) εἰς εἰδικὸν κτίριον. Ἐνθυμοῦμαι, ὅτι, ὅλα τὰ Τουρκικὰ (Ἀραβικὰ Στοιχεῖα του) μετεφέρθησαν εἰς τὰ στοιχειοχητήρια Ἀθηνῶν, πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν δι' Ἑλληνικῶν στοιχείων, πλὴν ὀλίγων τὰ ὅποια ἐκρατήθησαν διὰ τὴν ἀργότερον ἐκτύπωσιν τῆς ἐφημερίδος «ΑΝΑΤΟΛΗ», τοῦ Εὐρυσθέως Μαγιακού δικηγόρου Πολιτευτοῦ, τῆς ὁποίας ἐφημερίδος τὸ μὲν ἐξῶθεν τῶν σελίδων ἐτυπώνετο σὲ Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ μὲ Ἑλληνικὰ στοιχεῖα, τὸ δὲ ἔσωθεν σὲ γλῶσσαν Τουρκικὴν καὶ μὲ παλαιὰ Τουρκικὰ στοιχεῖα (Ἀραβικὰ). Τόσον ἢ «Ἀνατολή» ὅσον καὶ ἢ προσηγηθεῖσα εἰς ἔκδοσιν ἐφημερίς «Ταχυδρόμος» τῆς Θράκης, τοῦ ἀειμνήστου Ἀνδρέα Κονιτοπούλου (Γενικοῦ Διευθυντοῦ Ἐσωτερικοῦ Τύπου παρὰ τῇ Προεδρείᾳ τῆς Κυβερνήσεως) ἐτυπώνοντο εἰς τὰ πιεστήρια τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου, μεταφερομένων τῶν σελίδων δι' εἰδικῶς κατασκευασθείσης χειραμάξης, διότι ὁ μὲν «Ταχυδρόμος» ἐστοιχειοθετεῖτο εἰς κτίριον εὐρισκόμενον ἀπέναντι τοῦ Κινηματογράφου «Μουαρίφ», ἢ δὲ «Ἀνατολή» εἰς κτίριον παρὰ τὸ «ΙΑΙ ΜΠΟΥΓΚΟΥ ΤΖΙΑΜΙΣΙ».

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ, νομίζομεν, ὅτι πρέπει νὰ ἀναφερθοῦμε ἐν ὀλίγοις καὶ μὲ τὸ τί εὐρήκεν ἡ Ἑλληνικὴ Διοίκησις ἀπὸ ἀπόψεως ἄλλων Τυπογραφείων, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Βιλιαγέτ Ματμπουασί δηλαδὴ τὸ Νομαρχιακὸν Τυπογραφεῖον. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐλειτούργουν ἀκόμη ἄλλα δύο τυπογραφεῖα

εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Τὸ ἕνα ἦτο Ἑλληνικὸν (ιδιωτικὸν βέβαια) τοῦ Βαφειάδη, ποῦ ἐξυπηρετοῦσε τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον τῆς Ἀδριανουπόλεως, καὶ τοῦ ὁποίου οἱ ἀπόγονοι διατηροῦν καὶ σήμερον ἀκόμη Τυπογραφεῖον ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ τὸ ἄλλο Ἑβραϊκόν, τοῦ Ραζών, τὸ ὁποῖον ἐξυπηρετοῦσε τὰς ἀνάγκας τοῦ Ἑβραϊκοῦ καὶ τοῦ ξένου Εὐρωπαϊκοῦ στοιχείου τῆς πόλεως. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον, ἦτο ἐγκατεστημένον εἰς τὸ Ὀρτᾶ Καποῦ τῆς κλειστῆς ἀγορᾶς τοῦ Ἀλῆ Πασαῖ, τὸ δὲ δευτέρον ὀλίγον πάρα πέρα πρὸς τὰ Κάστρο.

Ἀπὸ ἀπόψεως Ἐφημερίδων Ἑλληνικῶν δὲν ὑπῆρχε τίποτε. Ὁ Ἑλληνομισὸς τῆς Ἀδριανουπόλεως χρόνια πολλὰ ἐξυπηρετεῖτο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινουπόλιν μὲ τὸν κάθε βράδου ἐρχόμενον μὲ τὸ τραῖνο «Νεολόγον» τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μαζὺ μὲ τὶς Τουρκικὰς ἐφημερίδας, τὴ «Ἰντάμι», «Σαμπάχ», «Τανίν», «Τασφίρ», «Κιάρ», «Καραγκιόζ», αἱ ὁποῖες πωλοῦνταν τὴν ἑπαύριον πρωτῆ. Ἀλλὰ, ἄς ποῦμε καὶ δυὸ λόγια, γιὰ τοὺς τότε ἐφημεριδοπώλας, τὸ πανέξυπνο Ἑβραϊοπαιδο, τὸν Σάντο, τὸ ὁποῖο μὲ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἀφίξεως τῶν ἐξ Ἀθηνῶν Ἑλληνικῶν ἐφημερίδων, ἔστρωσε κι' ὅλα μὲ τὴν πιάτσα, εἰς τὴν διαλάλησιν τοῦ νέου... ἐμπορεύματος, καὶ τὸν δυστυχῆ Ἀρμένιο γέρο Καραμπέτ, ὁ ὁποῖος γιὰ πολὺ καιρὸ δυσκολευόταν νὰ διαλαλήσῃ τοὺς τίτλους τῶν Ἑλληνικῶν ἐφημερίδων, περιοριζόμενος μονάχα νὰ προσφέρῃ μὲ τὴν βραχνιὰ φωνήν του τὴν λέξιν «Ἐ φ η μ ε ρ ί ν τ ε...» ποῦ ἦταν τότε, μεταξύ ἄλλων «Ἔθνος», «Βῆμα», «Πατρίς», «Πρωτὰ», «Ἔστια», «Σκρίπ» κλπ. καὶ παρελαμβάνοντο ἀπὸ τὸν πρῶτον ἀφιχθέντα εἰς Ἀδριανούπολιν Πράκτορα ἀείμνηστον Βασίλειον Σαλαπάταν, τοῦ ὁποίου οἱ ἀπόγονοι καὶ σήμερον ἀκόμη διατηροῦν ἐν Κομοτηνῇ Πρακτορεῖον ἐφημερίδων.

Καὶ ὁ ἀγὼν τοῦ Ἔθνους ἐσυνεχίζετο εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι νίκαι τοῦ προελαύνοντος στρατοῦ μας ἔστεφανώνοντο μὲ δόξαν καὶ Ἐθνικὸν μεγαλεῖον μέχρις ὅτου ἐπῆλθε τό... μοιραῖον.

«Μὴν ἦταν τάχα, ὄνειρο,
μὴ πλάνη, μὴ δὲν ἦταν νίκη,
νὰ στήσουμι' Σημαῖα Ἑλληνικῆ,
στῆς «Ἀδριανουῶς» τὸ Πασαλίκι...»

Καὶ δίδεται προθεσμία σαράντα ἡμερῶν, ὅπως οἱ κάτοικοι τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐγκαταλείψωμεν τὰ πάτρια ἐδάφη, τὰ ὁποῖα ἐπὶ αἰῶνες παρέμεινον Ἑλληνικά, καὶ ἀποσυρθῶμεν ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου.

Τὸ τί ἐπηκολούθησε τὴν τρομερὰν αὐτὴν εἶδησιν, εἶναι ἀδύνατον κανεῖς νὰ περιγράψῃ μέσα σὲ ὀλίγες κόλλες χαρτιοῦ. Τοῦτο, ἄλλωστε, τὸ ἔπραξε εἰς εἰδικὴν του περιγραφὴν, καὶ εἰδικὸν βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐξέδωσεν ὁ τότε Διευθυντὴς Ἐσωτερικῶν τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Θράκης (ἐν Κομοτηνῇ) Κώστας Γεραγᾶς ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ἐκκένωσις τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης» τὸ 1922.

...Καὶ ἀπὸ τότε, ἀρχίζει διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην τὸ δράμα τῆς προσφυγιάς. Τί νὰ περισώσῃ ὅμως κανεῖς μέσα σὲ σαράντα ἡμέρας; Τὴν ζωὴν

του, τὴν οἰκογένειά του, ἢ τίς ἀποσκευές καὶ τὰ ὑπάρχοντά του, ἢ τὸ Τυπογραφεῖον τὸ Ἐθνικὸν εἰς τὸ ὁποῖον εἵμασταν ὑπάλληλοι; Οὐμιῶμαι, τότε, τὰ λόγια τοῦ τότε Διευθυντοῦ τοῦ Τυπογραφείου ἀειμνήστου Ἰωάννου Λιάπη ὁ ὁποῖος μᾶς εἶπε: «Παιδιά, βαγόνια δὲν ὑπάρχουν. Μετὰ δίας κατόρθωσα γὰρ μοῦ παραχωρηθῶν δύο. Θὰ φορτώσητε σ' αὐτὰ τίς οἰκογένειές σας, καὶ ἐλάχιστες ἀποσκευές, διὰ νὰ φορτώσουμε τὸ τυπογραφεῖο». Ἔτσι καὶ ἔγινε. Μέσα σὲ δυὸ βαγόνια ἀνοικτὰ μεταφορᾶς ἐμπορευμάτων, ἐφορτώσαμε ὅ,τι ἤμπορέσαμε νὰ πάρουμε, καὶ ἐσυνοδεύσαμε ὑπὸ βροχὴν καὶ φθινοπωρινὴν κακοκαιρίαν τὸ Παράρτημα αὐτὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου εἰς τὴν νέαν ἔδραν τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Θράκης τὴν Κομοτηνὴν. Θέσαντες αὐτὸ ἀμέσως εἰς κίνησιν εἰς τὴν Διάθεσιν τῆς Διοικήσεως, μὲ μειωμένην δύναμιν προσωπικῶν, μὲ διευθυντὴν τὸν ἴδιον Ἰωάν. Λιάπη, τὸν ἀείμνηστον Δημήτριον Νικολαΐδην, τοὺς Ἄφους Σταῦρον καὶ Κώσταν Φανφάνη, τὸν Δημήτριον Ἀθανασιάδην καὶ τοὺς τότε διορισθέντας Παντελὴν Ἀραμπατζίδην, καὶ τὸν Βαρούμαν ὡς κλητῆρα τῆς Ὑπηρεσίας, μέχρι τοῦ 1924, ὁπότε, ἐπὶ Ὑπουργοῦ Ἐσωτερικῶν Κονδύλη, καταργηθὲν τὸ ὑπέροχον αὐτὸ Ἐθνικὸν Λειτουργεῖμα, πὺ ἐπαίξε τόσον σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ μετέπειτα εἰς Κομοτηνὴν, συνεχωνεύθη μετὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου Ἀθηνῶν, μεταφερθέντων τῶν μηχανημάτων εἰς Ἀθήνας.

Τὴν κατάργησιν αὐτὴν ἐθρήνησε τότε ἡ Θράκη, ἀλλὰ πλειότερον οἱ ἐν αὐτῇ ὑπηρετοῦντες τότε ὑπάλληλοι, εἰς τοὺς ὁποίους ὡς ἀποζημίωσις ἐχορηγήθησαν τρεῖς μισθοὶ εἰς ἓνα ἕκαστον. Ἀλλὰ, τὰ ἐθνικὰ σφάλματα, τὰ ὁποῖα πολλὰς φορές γίνονται ἀπὸ ἀπερίσκεπτες ἐνέργειες μερικῶν, ὅσον δῆποτε καὶ ἂν συγχωρηθῶν, παραμένει ὅμως γιὰ πάντα ἀνεξίτηλο στὴν ψυχὴ μας τὴν πάντα ἐθνικὴν, τὸ πικρὸ παράπονον τοῦ γιατί...

Αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ ἱστορία τοῦ ἐν Ἀδριανουπόλει Παραρτήματος τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου διὰ τὴν διαφύλαξιν τοῦ ὁποῖου ἀφιερώνεται ἐκ μέρους μου ἡ παροῦσα ἔκθεσις εἰς τὴν

Ἀξιότιμον Προεδρείαν τῆς Κυβερνήσεως

Ἐθνικὸν ἐν Ἀθήναις Τυπογραφεῖον

Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην

Εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις «Ἐταιρείαν Θρακικῶν Μελετῶν».

ΦΩΤΗ ΤΡΙΑΡΧΗ

Η ΞΑΝΘΗ ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΕΩΣ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἱστορίας τῆς Ξάνθης χάνεται μέσα στους ὀμιχλώδεις αἰῶνες τῆς ἀρχαιότητος. Ἄκόμα ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη δὲν ἔχει ἐρευνήσῃ ἱκανοποιητικὰ τὴν περιοχὴ καὶ τὸ πέρασμα τῶσων βαρβάρων ἐπιδρομῶν ἐξαφάνισε πολλὰς φορές μαζί με τὴν ζωὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ ἐλάχιστα ἴχνη διαβιώσεώς των.

Ὁ ἱστορικὸς ἐρευνητὴς σήμερα δυσκολεύεται νὰ ἔρῃ τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ποὺ θὰ τὸν βοηθήσουν νὰ προβάλῃ στὴν ὀθόνη τοῦ παρόντος τὴν πλήρη εἰκόνα τοῦ παρελθόντος.

Η ΦΥΛΗ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ

Γνωρίζουμε ὅτι ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια, ἔλη τὴν περιοχὴ, ἀνατολικὰ τοῦ ποταμοῦ Νέστου, ὅπου βρίσκεται σήμερα ὁ Νομὸς Ξάνθης, κατοικοῦσεν ἓνας μεγάλος Λαός. Οἱ Θ ρ ᾶ κ ε ς.

Ὁ Ἡρόδοτος μᾶς δίνει πολλὰς πληροφορίας γι' αὐτὸς καὶ τοὺς χαρακτηριστίζει «Θρητῶν δε ἔθνος μέγιστον ἐστὶ μετὰ γε Ἰνδοῦς πάντων ἀνθρώπων». Δηλαδὴ τοὺς θεωρεῖ σὰν τὸ μεγαλύτερο ἔθνος μετὰ τοὺς Ἰνδοῦς.

Πραγματικὰ τὸ ἔθνος τῶν Θρακῶν ἀπλωνόταν ἀπὸ τὰ παράλια τοῦ Βορείου Αἰγαίου καὶ τῆς Προποντίδος ὡς πέρα στὸν Δούναδη ποταμὸ καὶ πιθανὸν ἕως τὴν Ἀδριατικὴ θάλασσα.

Κι ὅμως τὸ τεράστιο γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη πλῆθος κατατιμημένο σὲ φυλὰς ἀλληλομισούμενες καὶ ἀλληλοσυγκρουόμενες, δὲν μπόρεσε ποτὲ ν' ἀποκτήσῃ πολιτικὴν ἐνότητα καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἱστορία ἀνάλογη πρὸς τὸν ὄγκο του.

Εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι οἱ Θρακὲς ἦσαν Ἰνδοευρωπαϊκῆς καταγωγῆς ἀλλὰ πάντως δὲν φαίνεται νὰ εἶχαν φυλετικὴ συγγένεια με τοὺς Ἕλληνας.

Μιλοῦσαν μιὰ γλῶσσα ποὺ ἀνήκε στὴν Θρακοφρυγικὴ ὁμοφυλία, (συγ-

γενήςπρὸς τὴν Φρυγικὴ καὶ ἀρμενικὴ) ἀλλὰ δὲν γνωρίζουμε ἂν εἶχαν δική των γραφή.

Γιὰ τοὺς Θρᾶκες ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς καὶ ἡ ἐργασία ἦταν ντροπή. Ἄντίθετα θεωροῦσαν καμάρι των τὴν ληστεία ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ ἀποζοῦσαν.

Κατοικοῦσαν σὲ μικρὲς κῶμες καὶ συνοικισμοὺς μὲ χαμηλὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο. Εἶχαν δάρβαρα ἔθιμα καὶ ἐπιδίδονταν σὲ ὀργιαστικὲς λατρεῖες μὲ ἀκατάσχετην οἰνοποσία.

Παρ' ὅλα αὐτὰ μᾶς ἔδωσαν κατὰ τὴν Μυθολογία, δυὸ μεγάλους μουσικούς - ὕμνωδούς. Τὸν Ὀρφέα καὶ τὸν Θάμυρι.

Στὰ ἱστορικὰ ὅμως χρόνια ἡ δυνατὴ φυλὴ τῶν Ἑλλήνων, μὲ σκληροὺς καὶ πολύχρονους ἀγῶνες, ἀρχίζει νὰ τοὺς ἀπωθεῖ ἀπὸ τὰ παράλια πρὸς τὰ ἐνδότερα.

Στοὺς μετέπειτα αἰῶνες οἱ Θρακιῶτες ὑποτάσσονται στοὺς Μακεδόνες, κατόπιν στοὺς Ρωμαίους καὶ τελικὰ στὰ χρόνια τῶν Βυζαντινῶν ἐξαφανίζονται.

ΞΑΝΘΟΙ ΚΑΙ ΞΑΝΘΕΙΑ

Ὁ Ἑκαταῖος μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς Θρακικοῦ λαοῦ μὲ τὸ ὄνομα Ξάνθοι. Ἐνα ὄνομα πρὸ ἀπαντᾶ ἐπίσης στὴν Λυκία καὶ τὴν Λέσβο.

Σ' ἐπιτομὴ τοῦ ἔργου τοῦ ἀρχαίου γεωγράφου Στράβωνος ἀναφέρεται Ἰ «Μετὰ δὲ τὴν ἀνά μέσον λίμνην, Ξάνθεια, Μαρώνεια καὶ Ἰσμαρος».

Εἶναι ἡ πληροφορία αὐτὴ τοῦ Στράβωνος γνήσια ἢ ἔχει προστεθεῖ μεταγενέστερα ἀπὸ τὸν συντάξαντα τὴν ἐπιτομὴ; Πολλὲς ἀμφιβολίες ὑπάρχουν.

Πάντως μὲ βάση τὰ δυὸ αὐτὰ στοιχεῖα ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Στίλπων Κυριακίδης, ὑποθέτει ὅτι πιθανὸν νὰ ὑπῆρχε τὰ χρόνια ἐκεῖνα κάποιο πόλισμα μὲ τὸ ὄνομα Ξάνθεια τόπος ὅπου θὰ κατοικοῦσαν οἱ Ξάνθαιοι αὐτοὶ Θρᾶκες.

Μακριὰ ἀπὸ τὸ ρεῦμα διελεύσεως τῶν ταξιδιωτῶν καὶ τῶν στρατῶν, ἡ Ξάνθεια εἶναι πολὺ φυσικὸ ὅτι δὲν παρουσίασε συμμετοχὴ σὲ γνωστὰ ἱστορικὰ γεγονότα. Ἔτσι παρέμεινε ἀγνωστὴ στοὺς συγγραφεῖς τῆς ἀρχαιότητος.

ΑΒΔΗΡΑ

Ἀπὸ τὸν Η' π.Χ. αἰῶνα οἱ Ἑλληνικὲς πόλεις Κράτη ἀρχίζουν ν' ἀποστέλουν ἀποίκους σὲ διάφορες περιοχές. Τὰ παράλια τῆς σημερινῆς Δυτ. Θράκης γίνονται χῶρος ἀποικισμοῦ τῶν Ἑλλήνων.

Τὰ Ἀβδῆρα εἶναι ἀκριβῶς μιὰ Ἑλληνικὴ ἀποικία στὰ παράλια τῆς περιοχῆς τοῦ σημερινοῦ νομοῦ Ξάνθης.

Ἡ μυθολογία ἀναγάγει τὴν ἰδρυσὶν των στὸν μυθικὸν Ἡρακλέα.

Τιμῶντας ὁ Ἡρακλῆς τὴν μνήμη τοῦ φίλου του Ἀβδήρου ποὺ τὸν εἶχαν κατασπαράξει τὰ σαρκοφάγα ἄλογα τοῦ Θράκου Βασιλέως Διομήδους ἔδωσε στὴν πόλιν τὸ ὄνομά του.

Ἀλλὰ μιὰ ἄλλη παράδοση θεωρεῖ τὸν Τιμήσιο ἀπὸ τὴς Κλαζομενῆς τῆς Μικρασίας ἰδρυτὴ τῆς πόλεως (556 π.Χ.).

Οἱ Ἀβδηρίτες τὸν λάτρευαν ὡς ἡμίθεο καὶ γιὰ τὰ ἔργα του καὶ τὸν χαρακτήρα του, μιλοῦν τιμητικὰ ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ ἐλληνίζων Αἰλιανός.

Οἱ πρῶτοι ἄποικοι ἀπὸ τὴς Κλαζομενῆς ἀντιμετώπισαν σκληρῆς ἐπιδρομῆς τῶν Θρακῶν ποὺ τελικὰ πέτυχαν νὰ καταστρέψουν τὴν μικρὴν των πόλιν.

Τὸ 543 π.Χ. οἱ Ἴωνες τῆς πόλεως Τέω, γιὰ νὰ μὴν ὑποδουλωθοῦν στὸν βασιλεῖα τῶν Περσῶν, ἐγκαταλείπουν πατρίδα γῆ καὶ φθάνουν στὰ Ἀβδηρα.

Ἡ πόλιν ἀνοικοδομεῖται. Ἡ οἰκονομία τῆς ἀναπτύσσεται σὲ τόσο ἰκανοποιητικὰ ἐπίπεδα ὥστε τὰ Ἀβδηρα κόβουν δικὰ των νομίσματα. Ἀπεικονίζεται σ' αὐτὰ ὁ Ἀπόλλωνας ἀπὸ τὴν μιὰ μεριὰ καὶ τὸ μυθικὸ πουλι ὁ Γρύψ ἀπὸ τὴν ἄλλη. Αὐτὴ ἡ ἀνάπτυξη εἶναι φυσικὸ ν' ἀποτελεῖ δελεαστικὴ πρόκληση γιὰ τοὺς Θρακικοὺς τῆς ἐνδοχώρας. Ποτὲ δὲν σταματοῦν τὴς ἐπιδρομῆς καὶ τὴς λεηλασιῆς των κατὰ τῶν Ἀβδηρίων. Σὺμμαχοι τῶν Ἀβδηρίτων στοὺς σκληροὺς ἀγῶνες των κατὰ τῶν Θρακικῶν φυλῶν εἶναι οἱ Θάσιοι.

Στὴν διάρκεια τῶν Περσικῶν Πολέμων τὰ Ἀβδηρα ὑποτάσσονται στοὺς Πέρσες. Μετὰ τὴν μάχη τῶν Πλαταιῶν (479 π.Χ.) ἐλευθερώνονται.

Προσχωροῦν στὴν Ἀθηναϊκὴ Σμμαχία καὶ προσφέρουν ἐτήσια συνδρομὴ σ' αὐτὴ 10 χρυσῶν ταλάντων (600.000 προπολεμικῆς μεταλλικῆς Δραχμῆς).

Τὸ 376 π.Χ. ἡ θρακικὴ φυλλὴ τῶν Τριβαλλῶν προξενεῖ σοβαρῆς καταστροφῆς στὴν πόλιν. Τὴν διασώζουν τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ Χαβρίου.

Τὸ 343 π.Χ. τὰ Ἀβδηρα περιέρχονται στὸ Βασίλειο τῆς Μακεδονίας καὶ τὸ 170 π.Χ. στοὺς Ρωμαίους.

ΑΒΔΗΡΙΤΙΚΑ

Γιὰ τοὺς Ἀβδηρίτες οἱ Ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι ἐδημιούργησαν διάφορα εἰρωνικὰ ἀνέκδοτα, ἔπως τὸ ὅτι κατασκεύαζαν πολυτελεῖς μαρμάρινες βρῦσες χωρὶς νὰ ἔχουν νερὸ κλπ. Τὰ ἀνέκδοτα αὐτὰ ἐσχισμάτισαν τὴν περίφημη συλλογὴ ἀστεϊσμῶν «Φιλόγεως». Σ' αὐτὰ ὁ Ἀβδηρίτης παρουσιάζεται λίγο ἀνόητος, ἀφελῆς καὶ ματαιόδοξος. Τὸ κωμικὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἀνοήτων πράξεων τῶν ἀβδηρίτων μᾶς ἔδωσε τὴν ἔννοια τοῦ ὄρου «Ἀβδηριτισμὸς» ποὺ χρησιμοποιοῦμε ἀκόμη καὶ σήμερα.

Ἦταν ἔτσι ἄραγε οἱ ἀρχαῖοι Ἀβδηρίτες ἢ τοὺς παρουσίασαν ἔτσι οἱ Ἀθηναῖοι ποὺ εἶχαν τὴν συνήθεια νὰ εἰρωνεύωνται καὶ νὰ δυσφημοῦν κάθε

οικονομικόν ανταγωνιστή των; Και ή οικονομική ανάπτυξη τών Ἀβδήρων ήταν κάτι πού οί Ἀθηναῖοι δέν μπορούσαν ν' ἀνεχθοῦν εὐκόλα.

Γιατί πώς εἶναι δυνατόν νά εἶναι ἀφελεῖς οί κάτοικοι μιᾶς πόλεως πού ἀνέδειξε δύο ἐξέχουσες φυσιογνωμίες τῆς ἀρχαιότητος, τόν Δημόκριτο, τόν γεννήτορα τῆς σημερινῆς ἀτομικῆς ἐπιστήμης καί τόν περίφημό σοφιστή Πρωταγόρα;

ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ

Γεννήθηκε στή Ἀβδήρα τὸ 460 π.Χ. Ἀνῆκε σέ πλοῦσια οἰκογένεια. Μετά τὸν θάνατο τοῦ πατέρα του τὸ κληρονομικὸ του μερίδιο ήταν 100 τάλαντα. Ποιὸ ἀκριβῶς ήταν τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του δέν γνωρίζουμε. Ἄλλοι συγγραφεῖς θεωροῦν πατέρα του τὸν Ἡγησίερατο, ἄλλος τὸν Ἀθηνόκριτο καί ἄλλοι τὸν Δαμιάσιππο.

Στὰ Ἀβδήρα ὑπῆρξε ἀκροατῆς τοῦ φιλοσόφου Λευκίππου ἀπὸ τοῦ ὁποῖου τίς θεωρίες, σημαντικὰ ἐπηρεάσθηκε.

Μέ τὴν πατρικὴ κληρονομία τῶν 100 τάλάντων ξεκίνησε νά γνωρίσῃ τὸν κόσμο. Ταξίδεψε στὴν Αἴγυπτο, στὴν Βαβυλωνία, στὴν Μικρὰ Ἀσία, στὴν Περσία καί πιθανὸν νά ἔφτασε μέχρι τίς Ἰνδίες. Ὁ ἴδιος λέγει μὲ ἔπαρση: «Ἐγὼ δὲ τῶν κατ' ἐμαυτὸν ἀνθρώπων γῆν πλείστην ἐπεπλανησάμην...». Ἐκεῖ σπούδασε κοντὰ στοὺς διαφόρους μεγάλους διδασκάλους.

Ἦστερα ἀπὸ πέντε ἢ καί περισσότερα χρόνια γύρισε στὴν πατρίδα του σοφὸς ἀλλὰ χωρὶς περιουσία. Τὴν εἶχε κατασπαταλήσει στὰ μακρινὰ αὐτὰ ταξείδια του. Βρῆκε καταφυγὴ καί σκέπη κοντὰ στὸν ἀδελφὸ τοῦ τὸν Δάμασο. Σύμφωνα μὲ τὸν ἀβδηρίτικο νόμο ὅποιος ἔχασε τὴν πατρικὴ περιουσία δέν εἶχε πιά δικαίωμα νά ταφῆ στὴν πόλη τῶν Ἀβδήρων. Αὐτὸ ήταν προσβολὴ γιὰ τὸν Δημόκριτο. Γιὰ νά τὴν ἀποφύγῃ διάβασε στοὺς συμπολίτες του τὸ ἄριστο ἀπὸ τὰ συγγράμματά του τὸν «Μέγα Διάκοσμον». Τὸ ἔργο του αὐτὸ κρίθηκε ἄξιο 100 τάλάντων καί ὁ Δημόκριτος τιμῆθηκε μὲ χάλκινες εἰκόνες, ἀποκατασταθείσης τῆς τιμῆς του.

Ὅταν ἐπλησίασε ἡ ὥρα τοῦ θανάτου λέγεται ὅτι γιὰ τὸ χατήρι τῆς ἀδελφῆς του, πού ἤθελε νά παρακολουθήσῃ τίς ἐορτὲς τῶν Θεομοφορίων, κατὰφερε, εἰσπνέωντας τὸν ἀχνὸ ἀπὸ ζεστὰ ψωμιά, νά παρατείνῃ τὴν ζωὴ του τρεῖς ἡμέρες.

Πέθανε τὸ 370 π.Χ. Μᾶς ἀφησε μιὰ πλεθώρα συγγραμμάτων πού ἀπλώνονται σὲ διάφορα πεδία γνώσεων μὲ θαυμάσιο λευτικὸ ὕφος.

Ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν Λεύκιππο διατυπώνει μέσα στὰ συγγράμματά του γιὰ πρώτη φορά τὴν ἀτομικὴ θεωρία. Ὡς ἄτομα θεωροῦσε τὰ ἐλάχιστα τμήματα τῆς ὕλης στὰ ὅποια σταματᾷ ἡ διάσπασί της. Ἐνας καινούργιος κόσμος γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα εἶχε γεννηθεῖ μέσα ἀπὸ τὸ Δημοκρίτειο πνεῦμα.

ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ

Γεννήθηκε πιθανόν τὸ 485 π.Χ. στὰ Ἄβδηρα. Κατὰ τὸν Διογένη τὸν Λαέρτιο καὶ τὸν Ἡσύχιο ὁ Πρωταγόρας ἀσκοῦσε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀχθοφόρου. Εἶχε μάλιστα ἐφεύρει καὶ τὴν «τύλην» μὲ τὴν ὁποῖαν ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ βαστάζῃ ἀνετώτερα τὰ μεγάλα βάρη.

Λέγεται ὅτι ὁ συμπατριώτης του φιλόσοφος Δημόκριτος ἐξετίμησε τὴν εὐφυΐα του καὶ τὸν ἔκανε μαθητὴ του. Ἡ διαφορὰ ὅμως τῆς ἡλικίας των (ὁ Δημόκριτος γεννήθηκε τὸ 460 π.Χ.) δημιουργεῖ ἀμφιβολίες γιὰ τὴν γνησιότητα τῆς πληροφορίας.

Ὁ Πρωταγόρας σὲ νεαρὴ ἡλικία ἐγκατέλειψε τὰ Ἄβδηρα καὶ περιερχόμενος διάφορες Ἑλληνικὲς πόλεις ἀσκοῦσε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ σοφιστοῦ.

Ὁ Πλάτων στὸν «Μένωνα» μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Πρωταγόρας εἶχε μὲ τὸ ἐπάγγελμά του ἀποκτήσει πλοῦτο δεκαπλάσιο ἀπὸ τὸν γλύπτη Φειδία.

Στὴν Ἀθήνα παρέμεινε πολλὰ χρόνια καὶ συνδέθηκε φιλικὰ μὲ τὸν Εὐριπίδη καὶ ἄλλα μεγάλα πνεύματα τῶν Ἀθηνῶν. Διετέλεσε μάλιστα καὶ διδάσκαλος τῶν παιδιῶν τοῦ Περικλέους.

Σ' αὐτὸν ὁ Περικλῆς ἀνέθεσε τὴν σύνταξη τῆς νομοθεσίας γιὰ τὴν νεο-ἀποικισομένη πόλη τῶν Θουρίων στὴν Κάτω Ἰταλία τὸ 444 π.Χ.

Στὸ σύγγραμμά του «Περὶ Θεῶν» διετύπωσε ἀπόψεις πού προεκάλεσαν τὴν καταμύνησή του ἀπὸ τὸν Ἀθηναῖο Πυθόδωρο γιὰ ἄθεϊα.

Γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν σύλληψη καὶ καταδίκη του ὁ Πρωταγόρας μὲ μικρὸ ἀκάτιο προσπάθησε νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν Σικελία. Δυστυχῶς τὸ ἀκάτιο ναυάγησε καὶ ὁ μεγάλος σοφιστὴς πνίγηκε τὸ 415 π.Χ.

Ἀπὸ τὰ συγγράμματά του ἀποσπάσματα μόνον διεσώθησαν. «Ἀλήθεια ἢ Καταβαλλόντες», «Ἀντιλογιῶν Α.Β.», «Περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ καταστάσεως» κλπ.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΠΟΧΗ

Ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Ρωμαϊκοκρατίας ἡ διείσδυση τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Θράκης ἔχει γίνει πιά ἐμφανής. Οἱ Θράκες ἀπωθοῦνται πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς τὴν ὑπαιθρο. Οἱ συνεχεῖς ἐπιδρομὲς βαρβάρων τῶν μετέπειτα χρόνων τοὺς ἐξοντώνουν. Ἐπειτα ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ παύουν πλέον νὰ παρουσιάζωνται στὴν ἱστορία. Στὰ χρόνια τῶν Βυζαντινῶν, τὸ Ἑλληνικὸ στοιχεῖο κυριαρχεῖ παντοῦ στὴν Νότιο Θράκη καὶ μεταβάλλεται σὲ γηγενῆ πληθυσμό.

Ἡ περιοχὴ Ἐνάθης ἀκολουθεῖ πιά τὴν μοῖρα τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας πού ἀνατέλλει στὴν Κωνσταντινούπολη.

Γιὰ πρώτη φορὰ ἀναφέρεται ἡ πόλη τῆς Ἐνάθης μὲ τὸ ὄνομα Ἐνάθεια στὴν Βυζαντινῇ ἐποχῇ τὸ 867 μ.Χ. Σὲ πρακτικὸ μεγάλῃς συνόδου ἐπισκόπων

στήν Κωνσταντινούπολη, ἐπὶ Πατριάρχου Φωτίου, υπογράφει καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἐανθείας Γεώργιος. Εἶναι ἡ πρώτη ἐπίσημη ἱστορικὴ ἐμφάνισί της.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἡ παρουσία τοῦ ὀνόματος τῆς Ἐανθείας σὲ διάφορα ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα εἶναι συνεχής. Ἀποδεικνύει τοῦτο ὅτι ἡ κωμόπολη αὐτὴ ἐξακολουθεῖ τὴν ζωὴ της, μέσα στὶς θύελλες τῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῶν καταστροφῶν, τῶν μετέπειτα αἰώνων. Καὶ μάλιστα ἀναπτύσσεται.

Ἐπὶ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ γέροντος (1282—1328) ἡ Ἐπισκοπὴ Ἐανθείας προάγεται σὲ Ἀρχιεπισκοπὴ καὶ ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Νεωτέρου σὲ Μητρόπολη. Ὅπωςδὴποτε εἶναι στὰ χρόνια ἐκεῖνα πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν Κομοτηνὴ πού δὲν ἦταν τότε οὔτε ἔδρα ἐπισκόπου.

Πολλὲς οἱ περιπέτειες τῆς Ἐανθείας στήν ταραχώδη Βυζαντινὴ Ἐποχὴ. Ὡς σημαντικώτερες ἱστορικὰ ἐξακριβωμένες, ἀναφέρονται οἱ ἀκόλουθες.

Περὶ τὸ 1195—1200, ἡ περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ νομοῦ Ἐάνθης, δέχεται τὴν σκληρὴ ἐπιδρομὴ τοῦ Βουλγάρου Ἰβαγκοῦ. Ἡ μικρὴ πόλη Ἐάνθεια δὲν φαίνεται ὅμως νὰ περιήλθε στήν κυριαρχία του. Ὁ Ἰβαγκὸς τελικὰ ἐξοντώνεται ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξιο Β' τὸν Ἄγγελο.

Μὲ τὴν κατάληψή της Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Φράγκους τὸ 1204, ὁ Βιλαρδουίνος ὁ Α' καταλαμβάνει καὶ τὴν Θράκη. Στὴν μικρὴ Ἐάνθεια κάποιος Σεναχερίμ ἀποπειράται νὰ ὀργανώσῃ ἄμυνα κατὰ τῶν Φράγκων ἀλλὰ ἀποτυγχάνει.

Τὸ 1224 ὁ Ἕλληνας Δεσπότης τῆς Ἠπείρου Θεόδωρος Κομνηνός, ἀπελευθερώνει τὴν Ἐάνθεια καὶ τὴν περιοχὴ της, ὡς τὸ Διδυμότειχο ὅπου αὐτοανακηρύσσεται βασιλεὺς.

Ἀλλὰ τὸ 1230 μετὰ τὴν ἤττα του στήν Κλοκοτινίτσα ἀπὸ τὸν Ἀσάν, ἡ Ἐάνθεια καταλαμβάνεται ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους.

Τὸ 1242 ἀπελευθερώνεται ἡ Ἐάνθη μαζὺ μὲ τὴν ὑπόλοιπη νότιο Θράκη ἀπὸ τὸν Ἕλληνα αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας Ἰωάννη Βατάτζη.

Τὸ 1264 παραχειμάζει στήν Ἐάνθεια, μὲ τὸν στρατὸ του, ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μιχαὴλ Παλαιολόγος. Ἄν λάβουμε ὑπ' ὄψιν μας ὅτι ἄλλοτε οἱ αὐτοκράτορες παραχειμάζαν στήν Μοσυνοῦπολη, ἡ ὁποία ἔχει πιά καταστραφεῖ, πρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ Ἐάνθεια ἔχει καταστει μιά πόλη ἀρκετὰ μεγάλη καὶ ὀχυρά, ὥστε νὰ παρέχει ἀσφάλεια σ' ἓναν αὐτοκράτορα.

Τὸ 1308 κατὰ τὴν διέλευση τῆς Καταλανικῆς Ἑταιρείας (συμμορίας Ἰσπανῶν μισθοφόρων τοῦ Ἀνδρονίκου Β') ἡ περιοχὴ ὑφίσταται λεηλασίες καὶ καταστροφές. Σὲ μιὰ σύγκρουση μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ἑταιρείας αὐτῆς, ἓνας ἀπὸ τοὺς Καταλανοὺς ἀρχηγοὺς τῆς συμμορίας αὐτῆς, ὁ Χιμενές, γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν δολοφονία του ἀπὸ τοὺς συμπατριῶτες του, καταφεύγει μὲ 70 ἄλλους, στὸ φρούριο τῆς Ἐανθείας ὅπου ζῆτ' ἄσυλο.

Κατὰ τὴν διαμάχη μεταξὺ Ἄγγας Παλαιολογίνας καὶ Ἰωάννου ΣΤ'

Καντακουζηνού, γιὰ τὸν θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Εὐάνθεια περιέρχεται, ἔπειτα ἀπὸ μάχη, στὸν τελευταῖο καὶ στὸ σύμμαχό του Οὐμούρ, Τούρκο πασᾶ τοῦ Ἀϊδινίου. Σύμφωνα μὲ τὸ σχετικὸ τουρκικὸ χρονικὸ, ἡ Εὐάνθεια εἶναι μεγάλη πόλη, μὲ πολὺ στρατὸ καλὰ ἐξοπλισμένο.

Μετὰ τὴν Εὐάνθεια ὁ Καντακουζηνὸς καταλαμβάνει τὸ Περιθεώριον καὶ φθάνει ὡς τὸ Διδυμότειχο. Δυστυχῶς γι' αὐτὸν ἡ ἀποστασία τοῦ Βουλγάρου ληστοῦ Μομτσιλου, ποῦ ἦταν... σύμμαχός του, μεταβάλλει τὴν κατάσταση.

Ὁ Μομτσιλος ὀργανώνει 4.000 ἵππεις, λεηλατεῖ ἀπτόητος τὴν Θράκη καὶ καταλαμβάνει τὴν Εὐάνθεια ποῦ τὴν καθιστᾶ πρωτεύουσα τοῦ ληστρικοῦ του κράτους. Ἀπίστευτα σὲ σαδισμό τὰ κακουργήματα ποῦ διαπράττει.

Ἀλλὰ ὁ Καντακουζηνὸς μὲ τοὺς συμμάχους του Τούρκους, σὲ σκληρὴ μάχη ἔξω ἀπὸ τὸ Περιθεώριο, σκοτώνει τὸν Μομτσιλο καὶ διαλύει τὴν ληστρική αὐτὴ συμμορία. Ἡ Εὐάνθεια ἀπελευθερώνεται καὶ πάλι. Γενναϊόφρων ὁ Καντακουζηνὸς ἀφήνει τὴν οἰκογένεια τοῦ Μομτσιλου ποῦ τὴν συνέλαβε μέσα στὴν πόλη αὐτή, νὰ φύγει ἐλεύθερη στὴν Βουλγαρία.

Τὸ 1361 μαζὺ μὲ τὴν Κομοτηνὴ καὶ ἡ Εὐάνθη λυγᾶει μπροστὰ στὴν καινούργια θύελλα ποῦ σαρῶνει τὸν κουρασμένο πιά Ἑλληνισμό. Τοὺς Τούρκους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ ΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΣΚΛΑΒΙΑ

Ὅπως σὲ ὅλο τὸν χῶρο τῆς ἄλλοτε Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἔτσι καὶ στὴν περιοχὴ τῆς Εὐάνθης, ἀνελέγητη καὶ ἀνυπόφορη εἶναι γιὰ τοὺς ἐναπομείναντες Ἑλληγες ἡ Τουρκικὴ σκλαβιά.

Τὰ πάντα εἰσκονται στὰ χέρια τῶν κατακτητῶν. Στὰ πλούσια ἐδάφη οἱ Σουλτάνοι ἐγκαθιστοῦν Τούρκους ποῦ ἀρπάζουν τίς περιουσίες τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἑλληγες ζοῦν μόνο γιὰ νὰ δουλεύουν νὰ καλοπερνᾶ ὁ ἀφέντης των. Ἀπωθοῦνται ἔτσι οἱ ζωηροὶ Ἑλληγες καὶ καταφεύγουν σὲ ἄλλες περιοχὲς μὲ τὴν ἐλπίδα μιᾶς καλύτερης ζωῆς. Ἄλλοι στὰ θουνὰ κι ἄλλοι σὲ πόλεις. Ἀλλὰ κι ἐκεῖ ἡ ἴδια κακὴ μοῖρα τοὺς περιμένει.

Ἀπόφαση τοῦ τουρκικοῦ ἱεροδικείου Θεσσαλονίκης τὴν 11.6.1726 μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὴν καταδίκη σὲ θάνατο δύο Ἑλλήνων καταγομένων ἀπὸ τὸν Καζᾶ Γενιτζέ - Νέστου (Πενισαίας) ποῦ κατηγοροῦνται γιὰ ληστεία.

Ἄραγε ἐπρόκειτο πραγματικὰ γιὰ ληστεία ἢ γιὰ μιὰ πράξη βιαίας ἀντιστάσεως κατὰ τῆς ἀπανθρωπίας κάποιου Τούρκου; Ποιὸς ξέρει;

Μαρτυρικὴ ἡ ζωὴ τῶν Ραγιᾶδων Ἑλλήνων στὴν περιοχὴ Εὐάνθης. Μαζὺ

μέ τις τόσες άλλες ταλαιπωρίες της σκλαβιάς είναι και η ληστεία.

Οί Μουσουλμάνοι λησται ληλατοῦν κυριολεκτικά τὰ χριστιανικά χωριά.

Στὰ 1794 κάποιος Ἀλῆ Κρεμᾶν καταδυναστεύει τὴν περιοχή. Σ' ἓνα ἐκκλησιαστικὸ διδλίο, στὸ περιθώριο τοῦ κειμένου, ὁ ἱερέας τῶν Ἀβδῆρων Παπαδημήτρης Ἰωαννίτσης γράφει μὲ τρεμάμενα χέρια! «Ἔτους 1794 Αὐγούστου 22... τοῦτον τὸν κερὸν ἤρθαν κλέπτες καὶ κάψαν τὸ χοριῶ καὶ ἐχάλασαν τόσα ἄλλα χοριά... καὶ ἐσκοθῆκαν πολὺς κόσμος...».

Ὅπως αὐτῶν τῶν καταστροφῶν ἐπακόλουθο εἶναι ἡ δυστυχία τῶν Ἑλλήνων.

«... ἀκρίβια πολὶ ἡ ἠκὰ τὸ ἀλεύρι π. 15» σημειώνει στενοχωρημένος ὁ ἴδιος ἱερέας.

Ὁ Σουλτᾶνος, σὲ μιὰ ἀπρόσιμη ἐκδήλωση εὐλικριεῖας, παραδέχεται στὸ φερμάνι του τῆς 17.12.1781 ὅτι οἱ ραγιαῖδες ὑφίστανται κάθε εἶδους τυραννίες καὶ ἀδικίες σὲ ἀπελπιστικὸ βαθμὸ.

Ἀντίθετα ἡ ζωὴ γιὰ τοὺς Τούρκους εἶναι τόσο ἀνετη, ὡραία καὶ τρυφή, πὺ τοὺς ἀποχαυνώνει.

Ἔτσι τὸ ἐλληνικὸ πνεῦμα βρίσκει τρόπο ν' ἀντιμετωπίσῃ σιγὰ - σιγὰ τὴν σκλαβιά.

ΓΕΝΙΤΖΕ — ΚΑΡΑΣΟΥ

Στοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς Τουρκοκρατίας ἡ Ἐάνθη δὲν ἀπαντᾶται στοὺς ἀποδέκτας τῶν Τουρκικῶν Φερμανίων.

Πρωτεύουσα τοῦ Καζᾶ εἶναι ἡ Γενιτζέ - Καρασοῦ (Γενισαία).

Στὰ τέλη τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ Γενισαία ἦταν σύμφωνα μὲ περιγραφή τοῦ Τούρκου περιηγητοῦ Ἐβλιᾶ Τσελεμπή πὺ τὴν ἐπισκέφθηκε τότε, «... πόλις ἀκμαία ἐκτισμένη ἐπὶ ὀμαλῆς καὶ ἐκτεταμένης πεδιάδος παρὰ τὸν ποταμὸ Καρασοῦ».

Εἶναι χωρισμένη σὲ 4 συνοικίες. Ἔχει 400 κεραμοσκέπαστα σπίτια μονώροφα ἢ διώροφα, κομφά, εὐρύχωρα περιβαλλόμενα ἀπὸ κήπους ἢ ἀμπελώνες.

Ἐπάρχουν ἑξαμιὰ γιὰ τοὺς πιστοὺς Μουσουλμάνους καὶ δύο μοναστήρια δερβίσηδων.

Γιὰ τὴν μόρφωση τῶν Τουρκοπαίδων ἔχουν ἰδρυθεῖ Μεντρεσές (Ἄνω-τέρα Θεολογικὴ Σχολή) καὶ τρία κοινὰ σχολεῖα.

Μὲ δωρεὰ τοῦ Μουσταφᾶ Πασσᾶ ἔχουν ἀνεγερθεῖ ἓνα δημόσιο λουτρό καὶ ἓνα πτωχοκομεῖο.

Οἱ διερχόμενοι ταξιδιωτὲς καταλήγουν σὲ 11 χάνια καὶ ἓνα Καραβάν - σεράϊ.

Πενήντα καταστήματα ἐξυπηρετοῦν τίς ἀνάγκες τῶν κατοίκων. Ἐξήκοσι

Βυρσοδεφεία στίς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Ἐσκιτζέ ἐπεξεργάζονται τὰ δέρματα τῆς περιοχῆς.

Ἡ πόλη διοικεῖται ἀπὸ μιὰ σειρά, ἀναλόγου πρὸς τὸν Καζά, Τούρκων Ἀξιωματοῦχων «... διὰ στρατιωτικοῦ νόμου».

Δὲν ἀναφέρεται στὸ κείμενο ἐὰν ὑπῆρχαν στὴν Γενισαῖα τότε Χριστιανοὶ κάτοικοι.

Τέλος κατὰ τὴν ὁμολογία τοῦ Ἑθλια Τσελεμπή «... λόγω τοῦ ἐξαιρετικῶς ὠραίου κλίματος ἔχει ἀξιεράστους ἄνδρας καὶ γυναῖκας».

Τὴν Ἐάνθη, πού τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὀνομαζόταν Ἐσκιτζέ, ὑποθέτουμε ὅτι ἀφορᾷ ἢ περιγραφῆ τοῦ Τσελεμπή γιὰ κάποια ἀνώνυμη κωμὸπολη «... κειμένην παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν ὄρεων Ἐσκιτζέ».

Οἱ μισοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς εἶναι Χριστιανοί. Πενταχόσια ὠραῖα σπιτία τὴν στολίζουν μὲ ὅλα τὰ παράθυρά των στραμμένα στὸ νοτιά. Ἐνα τζαμί, ἕνας μεντρεσσές, δυὸ μονές δερβίσηδων, ἕνα λουτρὸ καὶ ἀρκετὰ καταστήματα εἶναι τὰ ἄλλα οἰκήματα.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἀναγέννησις

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία παραμένει τὸ μεγάλο προπύργιο τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἰδέας. Γύρω ἀπὸ τὸν ἐκάστοτε Μητροπολίτη συγκεντρώνεται τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων κάθε περιοχῆς. Ἔτσι διατηρήθηκεν ἄσβυστη ἡ φλόγα τῆς ἐλευθερίας στὰ στήθη των.

Στὰ 1821 πολλοὶ Ἑλληνες τῆς Θράκης καταφεύγουν στὴν Νότιο Ἑλλάδα. Ἐκεῖ συμμετέχουν στὸν ἔνοπλον ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀπελευθέρωση. Ἀνάμεσά τους κι ὁ καπετὰν Γεώργιος Δημητρίου ἀπὸ τὴν Ἐάνθη.

Στὰ μετapaναστατικὰ χρόνια ἡ ζωὴ ἀρχίζει νὰ γίνεται καλύτερη. Ἐνα μικρὸ ἀεράκι φιλελευθερισμοῦ φυσᾷ στὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία. Εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ ἀναζωπυρώσῃ τὴν δύναμη τοῦ ὑποδοῦλου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἐάνθης. Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ μικροῦ ἀλλὰ ἐλευθέρου πιά Ἑλληνικοῦ Κράτους δημιουργοῦσε τὴν ἐλπίδα μιᾶς σύντομης ἀπελευθερώσεως.

Κατὰ τὴν δευτέρη πεντηκονταετία τοῦ 19ου αἰῶνος ἡ Γενιτζέ παραδίδει τὰ σκήπτρα στὴν Ἐάνθη. Αἰτία μιὰ μεγάλη πυρκαϊὰ πού προκαλεῖ σοβαρὰς καταστροφὰς στὴν Γενιτζέ καὶ τὴν οἰκονομικὴ τῆς πτώση (1870).

Τὸν τελευταῖο αἰῶνα τῆς Τουρκοκρατίας τὸ ἐμπόριο, ἡ οἰκονομικὴ καὶ πολιτιστικὴ ζωὴ τοῦ Καζά Ἐάνθης ἔχει περιέλθει στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ πρόοδος τῆς Παιδείας. Ἀποδεικνύει ἀναμφισβήτητα ὄχι μόνον τὸ ὑψηλὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο τῶν Ἑλλήνων ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκονομικὴ των εὐχέρεια. Γιατὶ μὲ χρήματα τῶν Ἑλληνικῶν ὀρθοδόξων κοινοτήτων συντηροῦνται ὅλα τὰ σχολεῖα.

Παραθέτουμε ἕνα πίνακα τοῦ 1885 μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν Ἑλλήνων κατοί-

κων τοῦ τμήματος Ἐάνθης τῆς ὁμωνύμου Μητροπόλεως, τῶν σχολείων ποῦ διατηροῦσαν καὶ τῶν δαπανῶν γι'αὐτά.

Μέσα ἀπὸ τοὺς ψυχροὺς ἀριθμοὺς προβάλλει ἀδιάφυστο τὸ μεγάλο ἔργο ποῦ πραγματοποιοῦνταν ἀθόρυβα στὴν ἑόρεια αὐτὴν ἑπαλξὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐάνθη	4.000	Ἡμιγ.	1	40	4	330
		Ἄστ.	1	200	4	183
		Παρθ.	1	132	3	170
		Νηπ.	1	267	4	226
Γιαννίκιοι	350	Δημ.	1	50	1	36
Γάμβροδο	350	Δημ.	1	20	1	60
Γιαννιτζέ	150	Δημ.	1	30	1	60
Βουλούστρα	910	Δημ.	1	60	1	36
		Νηπ.	1	60	1	40
Κουγιούγκιοι	300	Δημ.	1	80	1	36
Γιασήκιοι	1.064	Δημ.	1	60	1	45
Σαλῆ	300	Δημ.	1	25	1	36
Σύνολον	7.424		12	1.024	23	1.258

Γιὰ τὴν συντήρηση αὐτοῦ τοῦ ἔργου μ' ἐνθουσιασμὸ προσφέρουν ὅλοι οἱ Ἐανθιώτες τὴν οικονομικὴ καὶ ἠθικὴ τῶν ἐνίσχυση.

Ἀπὸ τοὺς ἐράνοους ποῦ διενεργήσαν μεταξύ των διασώζεται Ἀρχεῖο «Ἵ-πὲρ τῶν Ἑλληνικῶν Ἐκπαιδευτηρίων Ἐάνθης» ποῦ κυκλοφόρησε τὸ 1892.

Ὁ Θεόδωρος Ζαλάχας, Δ/ντὴς τοῦ Μονοπωλείου Καπνοῦ συντηρεῖ μὲ δικῆς του δαπάνης ἓνα ὁλόκληρο Νηπιαγωγεῖο. (Αὐτὸ ὅπου μεταπολεμικὰ στεγαζόταν τὸ Ζ' Δημοτικὸ Σχολεῖο Ἐάνθης).

Τόση εἶναι ἡ ἀγάπη του γι'αὐτό, ὥστε στὴν διαθήκη του, ποῦ ἀνοίχθηκε στὸ Προξενικὸ Δικαστήριον Κων/πόλεως στίς 24.9.1884, κληροδοτεῖ στὸ σχολεῖο αὐτό, δύο ἀποθήκες. Μὲ τὸ εἰσόδημά των συνεχιζόταν καὶ μετὰ τὸν θάνατό του τὸ ἔργο του.

Στὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο καὶ Παρθεναγωγεῖο Ἐάνθης προσφέρει 2.000 δρχ.

Ἀκόμη καὶ στὸν «Ἐν Ἀθήναις Σύλλογον πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων» κληροδοτεῖ 100.000 δραχ. μὲ τὴν ὑποχρέωση ἀπὸ τὸν τόκο αὐτῶν, τῶν χρημάτων, νὰ σπουδάζουν παιδιὰ τῆς Ἐάνθης στὰ Πανεπιστήμια Ἀθηνῶν καὶ τῆς Εὐρώπης.

Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἐάνθης παρουσιάζουν εὐραία κοινωνικὴ δραστηριότητα, στὴν περίοδον αὐτὴ μὲ τὸν Φιλεκπαιδευτικὸ Σύλλογον καὶ τὴν Ἀδελφότητα τῶν Ἐένων.

Μετὰ τὸ 1903 ἀναφαίνεται καὶ παίζει σοβαρὸ ρόλο στὴν πνευματικὴ καὶ

καλλιτεχνική ζωὴ τῆς Ἐάνθης ὁ Μουσικογυμναστικός Σύλλογος «Ὀρφεύς» μὲ πρόεδρο τὸν Κωνσταντῖνο Καλευρά.

Μία σειρά ἀπὸ Μητροπολίτες Ἑλλήνες ἀγωνίζονται αὐτὴν τὴν ἐποχὴ γιὰ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Παιδείας στὴν Ἐάνθη.

Καλλίνικος (1875—1877).

Φιλόθεος (1877—1885).

Διονύσιος (1885—1891).

Ἰωακείμ Σγουρός (1891—1910) ὁ ἐπιφανέστερος ὄλων. Μὲ τὸ ἐθνικὸ καὶ δημιουργικὸ του ἔργο ἔδωσε πνοὴ καὶ δύναμιν σὲ ὅλους. Τὸ ὄνομά του ἀκόμα εἶναι ἀγαπητὸ στὴν Ἐάνθη.

Ἡ Ἐκκλησία πάντα σὲ ὅλες τὶς ἐποχὰς στέκεται στὴν Ἐάνθη πάνω σὲ ψηλότερες ἐπάλλξεις τοῦ ἀγῶνος.

Ἡ ΣΛΑΥΙΚΗ ΕΠΙΒΟΥΛΗ

Στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος ἀναφαίνεται καὶ πάλιν ἡ Σλαυικὴ ἐπιβουλὴ. Ἡ Θράκη καὶ ἡ Μακεδονία ἀποτελοῦν γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ τὸν δελεαστικὸ στόχον τῶν Σλαύων.

Τὸ 1870 ἡ ἴδρυσις τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας, ἡ ἀπόσχισίς της ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ ἴδρυσις τὸ 1878 τοῦ νέου Βουλγαρικοῦ Κράτους εἶναι γεγονότα ποὺ ἀποτελοῦν τὴν ἀφετηρίαν πολλῶν δεινῶν γιὰ τὸν Ἑλληνισμό.

Τὰ Βουλγαρικὰ Κομιτάτα προσπαθοῦν ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος νὰ ἐπιτύχουν μιὰ σταθερὴ διείσδυσις στὴν ὑπαιθρο χώρα τῆς Θράκης. Ἀποστέλλουν συστηματικὰ Βουλγάρους σὰν ἐργάτες τῶν τουρκικῶν κτημάτων ὥστε νὰ δημιουργήσουν μὲ μιὰ μόνιμη ἐγκατάστασίν των παροικίαις Βουλγαρικὰς. Ἀλλὰ ἡ διείσδυσίς των ἀποτυγχάνει. Ὁ πληθυσμὸς τῆς περιοχῆς Ἐάνθης εἶναι συμπαγῆς Τουρκικὸς καὶ Ἑλληνικὸς. Ὁ ἐπίσημος πίνακας πληθυσμοῦ τοῦ 1918, ἔπειτα ἀπὸ ἄχρονη φρικτὴ ἀνθελληνικὴ Βουλγαρικὴ Κατοχή, παρουσιάζει στὸν Καζὰ Ἐάνθης τὴν ἀκόλουθον σύνθεσιν πληθυσμοῦ.

Τούρκοι 22.000, Ἑλλήνες 10.275, Βουλγαρόφωνοι 1.695, Ἀρμένιοι 100, Ἰσραηλιτῆς 80, Σύνολον πληθυσμοῦ 34.550.

Καταλαβαίνει κανεὶς πόσο περισσότεροι θὰ ἦσαν οἱ Ἑλλήνες πρὶν ἀπὸ τὴν ἐξοντωτικὴν γι' αὐτοὺς Βουλγαρικὴν Κατοχήν, δηλαδὴ στὸν τελευταῖον αἰῶνα τῆς Τουρκοκρατίας.

Τὸ Βουλγαρικὸ Κομιτάτο δὲν βρίσκει ἄλλη λύσιν καὶ καταφεύγει στὴν βία γιὰ νὰ ἐξοντώσῃ τὸν Ἑλληνικὸν πληθυσμό.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΜΥΝΑ

Οι Έλληνες τῆς Ξάνθης ἀντιδρῶν. Στὴν ἀρχὴ μόνον, ἄοπλοι καὶ ἀδογῆ-
θητοι. Μὲ ἀρχηγούς τὸν ἱερό κληρὸ, τοὺς πρεσβυτοὺς καὶ τοὺς δασκάλους.

Ἄλλὰ τὸ 1904 ὁ θάνατος τοῦ Παύλου Μελά στὴν Μακεδονία ξεσηκώνει
τὸν Ἑλληνισμό. «Ἄν τρέξουμε στὴν Μακεδονία, ἡ Μακεδονία θὰ μᾶς σώ-
σει...», φωνάζει ὁ Ἴων Δραγούμης.

Ἑλληνες ἀξιωματικοὶ πλαισιώνουν μυστικά τὰ Ἑλληνικά προξενεῖα Μα-
κεδονίας — Θράκης, τοποθετοῦνται στὰ χωριά σὰν δάσκαλοι, ἠγγύονται ὀμά-
δων Μακεδονομάχων καὶ ὀργανώνουν τὴν Ἑλληνικὴν Ἄμυνα.

Πολλὰ τὰ θύματα τοῦ ἀγῶνος. Μπροστὰ ἕμως στὴν Ἑλληνικὴ ἀντεπί-
θεση οἱ Βούλγαροι ὑποχωροῦν. Ἡ Ξάνθη ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ ἐπίκεντρα
διαμάχης Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων. Ὁ ἀγῶνας αὐτὸς θὰ ἀναφερθεῖ σὲ ἄλλο
βιβλίό μου πὺ ἐτοιμάζεται.

Μετὰ τὸ κίνημα τῶν Νεοτούρκων τὴν 9/10 Ἰουλίου 1908 καὶ τὴν χο-
ρήγηση Γενικῆς Ἀμνηστίας ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ Κυβέρνηση, λήγει οὐσια-
στικά ὁ ἐνοπλος Μακεδονικὸς Ἀγῶνας μὲ τὴν νίκη τῶν Ἑλλήνων, καὶ στὴν
περιοχὴ Ξάνθης.

Η Α΄ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ

Ὀκτώβριος 1912. Ἀρχίζουν οἱ Βαλκανικοὶ Πόλεμοι. Νικηφόροι οἱ Βαλ-
κανικοὶ Σύμμαχοι προελάνουν σ' ὅλα τὰ μέτωπα. Οἱ πόλεις τῆς Κεντρικῆς
καὶ Δυτικῆς Μακεδονίας ἀπελευθερώνονται ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ Στρατό.

Ἀντίθετα ἡ Θράκη καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδο-
νίας ὑποτάσσονται σ' ἓνα καινούργιο χειρότερο κατακτητὴ τὸν Βούλγαρο.

Ἡ Ξάνθη καταλαμβάνεται στίς 8 Νοεμβρίου 1912 ἀπὸ τὴν 2α Βουλ-
γαρικὴ Μεραρχία.

Μαρτυρικὴ ἡ ζωὴ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων κάτω ἀπὸ τὸν νέο δυνάστη.

Τὶς πρῶτες ἡμέρες ἡ Βουλγαρικὴ βία στρέφεται κατὰ τῶν Τούρκων.
Πρὶν ὅμως περάση μῆνας οἱ Ἑλληνες νοιώθουν τὴν Βουλγαρικὴν ἀρπάγη
νὰ κατασπαράσῃ τὴν σάρκα τους.

Μεγάλος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκτελεσθέντων Ἑλλήνων καὶ ἀκόμη μεγαλύτερος
τῶν ἀπαχθέντων. Οἱ Ἑλληνικὲς περιουσίαι ληστεύονται ἀσύστολα.

Ὁ Μητροπολίτης Ξάνθης Ἄνθιμος ἀγανακτισμένος ἀναφέρει: στίς 10
Μαρτίου 1913 πρὸς τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως:

«Οἱ Βούλγαροι φέρονται πρὸς ἡμᾶς ὄχι ὡς πρὸς συμμάχους ἀλλὰ ὡς
πρὸς ἐχθρούς... ὁ σκοπὸς αὐτῶν εἶναι ὁ ἐκβουλγαρισμὸς τῶν καταληφθέντων
ἔδαφῶν...».

Μὲ τὴν νίκη τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν Β΄ Βαλκανικὸ Πόλεμο, ἡ Ξάνθη

ἀπελευθερώνεται ἀπὸ τμήματα τῆς 8ης Ἑλληνικῆς Μεραρχίας τὴν 12.7.1923. Μὰ δυστυχῶς εἶναι μόνο γιὰ λίγο.

Μὲ τὴν ὑπογραφεῖσα συνθήκη εἰρήνης στὸ Βουκουρέστι ἡ Ἑάνθη περιέρχεται στὴν Βουλγαρία.

Η Β΄ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ

Οἱ Βούλγαροι ξανάρχονται. Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἑάντης καὶ ὀλόκληρης τῆς Θράκης, τρομαγμένοι, προσπαθοῦν νὰ σωθοῦν, πρόσφυγες στὰ μέρη τῆς Μακεδονίας, πού ἔχουν περιέλθει στὴν Ἑλληνικὴ κυριαρχία.

Ἐνα κίνημα τοῦ Ἐμιέρ Πασᾶ γιὰ ν' ἀποτρέψει τὴν νέα Βουλγαρικὴ Κατοχὴ ἀποτυγχάνει.

Τὴν 10.8.1913 ὁ Ἑλληνας διοικητὴς τοῦ 7ου Τάγματος Εὐζώνων παρέδωσε μὲ πολὺ θλίψη τὴν Ἑάνθη στοὺς Βουλγάρους καὶ τὸ θράδυ ἀνεχώρησε μὲ τὸ τάγμα του γιὰ τοὺς Τοξότες σιδηροδρομικῶς.

Ἡ νέα κατοχὴ εἶναι χειρότερη ἀπὸ τὴν προηγουμένη. Μὲ κάθε μέσο θίαις ἐξοντώνεται ὁ Ἑλληνισμὸς. Ἀλύγιστη ὅμως ἡ δύναμις τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἑάντης. Ὁ ἐκβουλγαρισμὸς καὶ πάλι δὲν πραγματοποιεῖται.

Μὲ τὴν ἤττα τῶν Βουλγάρων στὸ Μακεδονικὸ μέτωπο κατὰ τὸν Α' Παγκόσμιον Πόλεμον, ὑπογράφεται στὴν Θεσσαλονίκη, ἡ ἀνακωχὴ μὲ τὴν Βουλγαρία (16/29 Σεπτεμβρίου 1918).

Τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα προσελύοντα, καταλαμβάνουν σύμφωνα μὲ τοὺς ἔρους τῆς ἀνακωχῆς τὴν Ἑάνθη. Φρίττουν μπροστὰ στὸ θέαμα πού ἀντικρύζουν.

Ἡ πόλη καὶ ἡ περιοχὴ τῆς ἔχουν ἐρημωθεῖ ἀπὸ τὴν ἐξάχρονη Βουλγαρικὴ Κατοχὴ.

Οἱ Βουλγαρικὲς ἀρχὲς ὅμως ἐξακολουθοῦν νὰ παραμένουν καὶ νὰ ἀσκοῦν ἀστυνομικὰ καθήκοντα. Παράλληλα κινοῦνται οἱ Βούλγαροι γιὰ νὰ μεταβληθῇ ἡ Θράκη σὲ Γαλλικὸ Προτεκτοράτο καὶ νὰ μὴν ἐπιστραφῇ στὴν Ἑλλάδα.

Εὐτυχῶς ἐν ὄψει τῆς Συνθήκης τοῦ Νεϊγὺ πού ὑπογράφηκε στίς 27.11.1919 ἐπιτρέπεται στὰ Ἑλληνικὰ Στρατεύματα νὰ προωθηθοῦν στὴν Δυτικὴ Θράκη.

Ἡ IX Μεραρχία τοῦ ὑποστρατήγου Γ. Λεοναρδοπούλου εἰσέρχεται στὴν Ἑάνθη ὡρα 11 τὸ πρωῒ τῆς 4.10.1919. Ὁ πληθυσμὸς πανηγυρίζει.

Ἐπειτα ἀπὸ 558 χρόνια δουλείας ἡ Ἑάνθη εἶναι ἐπὶ τέλους ἐλεύθερη πραγματικῶς.

Πρῶτος φρούραρχος Ἑάντης διορίζεται ὁ Συνταγματάρχης Καϊμπάλης, πρῶτος Διοικητὴς Χωροφυλακῆς ὁ μοίραρχος Στραπατσάκης Γεώργιος καὶ πρῶτος Δήμαρχος ὁ Μπρωκούμης Χριστόδουλος μὲ συνδήμαρχο τὸν μουσουλμᾶνο Ταχίρ Ἐφένδη.

Δὲν ὑπάρχει ποτέ μισαλοδοξία στοὺς Ἕλληνας.

Μὲ τὴν συνθήκη τῶν Σεβρῶν (10.8.1920) καὶ τῆς Λωζάννης (24.7.1923) παράμεινε ὀριστικὰ στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μητέρας Ἑλλάδος ἢ Δυτικῆς Θράκης.

Πρῶτος πολιτικὸς διοικητὴς Ἐάνθης διωρίζεται τὸ 1920 ὁ Γεώργιος Μουτεβελῆς ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη.

ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ φέρνει κύματα Ἑλλήνων προσφύγων ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Θράκη καὶ Μικρὰ Ἀσία. Πολλοὶ θρῖσκουν καταφύγιο στὴν περιοχὴ Ἐάνθης. Οἱ Ἐανθιώτες περιθάλλουν στοργικὰ τοὺς γυμνοὺς καὶ κατατρεγμένους ἀπὸ τοὺς Τούρκους Ἕλληνας πού φθάνουν μὲ τὴν φρίκη τοῦ μαρτυρίου τῶν σφραγισμένη ἀνεξίτηλα στὰ πρόσωπα καὶ στὶς καρδιές τῶν. Καὶ ὅμως στὴν καινούργια πατρίδα ριζώνουν καὶ προοδεύουν. Δύσκολος λιγάνι ὁ συγχρωτισμὸς τῶν γηγενῶν καὶ προσφύγων τὰ πρῶτα χρόνια. Στὰ σχολεῖα ἕμως τὰ παιδιὰ τῶν σμίγουν καὶ γίνονται μιὰ καρδιὰ καὶ μιὰ ψυχὴ. Ἡ νέα γενιὰ ἀνήκει στὴν Ἐάνθη καὶ εἶναι ἀτόφια Ἑλληνικὴ.

Ὁ Μουσουλμανικὸς πληθυσμὸς τοῦ νομοῦ Ἐάνθης, σύμφωνα μὲ τὶς ὑπογραφείσες συνθήκες, δὲν θεωρεῖται ἀνταλλάξιμος καὶ παραμένει ἀμετακίνητος στὶς ἐστίες του. Ἐχει ἔλα τὰ προνόμια μιᾶς μειονότητας καὶ μιὰ ἰδιαίτερα εὐνοϊκὴ μεταχείρισή ἀπὸ τὰ Κρατικὰ ὄργανα. Ἐπιδιώκεται: σὲ ἀντιστάθμισμα νὰ τύχουν τῆς ἰδίας μεταχειρίσεως ἀπὸ τὶς Τουρκικὲς ἀρχές οἱ Ἕλληνας τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Οἱ Μουσουλμᾶνοι ζοῦν δυστυχῶς τὸν πρῶτο καιρὸ μὲ τὸ ὄνειρο τῶν κατακτητῶν προγόνων τῶν. Δὲν ἔχουν ἀντιληφθῆ τὴν κοσμογονικὴ μεταβολὴ πού ἔχει γίνει γύρω τῶν.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ ἑλληνικὴ διοίκηση καὶ ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς μὲ κατανόηση καὶ καλωσύνη, χωρὶς πνεῦμα ἀντεκδικήσεως τοὺς ὀδηγοῦν, σιγὰ σιγὰ, στὸν τρόπο τῆς εἰρηνικῆς καὶ ἰσοτίμου συμβιώσεως. Τώρα δὲν ὑπάρχουν Μουσουλμᾶνοι Κατακτητὰ καὶ Χριστιανοὶ ραγιαῶδες. Ἀλλὰ ἰσότιμοι πολῖτες τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, ἄσχετα ἀπὸ ἐθνικότητα καὶ θρήσκευμα.

Μετὰ τὴν λαίλαπα τῆς Βουλγαρικῆς Κατοχῆς καὶ τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, ὁ πληθυσμὸς ἀρχίζει μιὰ νέα ζωὴ.

Τὰ περίφημα καπνὰ Ἐάνθης εἶναι καὶ πάλι περιζήτητα στὸ διεθνὲς καπνεμπόριο.

Στὴν περίοδο τῆς 4ης Αὐγούστου (1936—1940) ἡ Ἐάνθη φθάνει στὸ ἀποκορύφωμα τῆς οικονομικῆς καὶ πολιτιστικῆς τῆς ἀκμῆς.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ 1940—1941

Ὁ πόλεμος τοῦ 1940—1941 ἐπιφέρει τὸ τέλος τῆς ὀραίας αὐτῆς περιόδου.

Μὲ τὴν κήρυξιν τοῦ Ἑλληνογερμανικοῦ Πολέμου (6.4.1941) τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα ἐπιτίθενται στὴν γραμμὴ Μεταξᾶ πρὸς προστατεύει τὴν Ἑλλάδα, μὲ τὰ ὄχυρά της, στὰ Ἑλληνοβουλγαρικὰ σύνορα.

Τὸ ὄχυρὸ Ἐχίνος, στὴν περιφέρεια Ξάνθης, φρουρεῖ τὴν δίοδο ἀπὸ τὸ Βουλγαρικὸ χωριὸ Πασμακλή πρὸς τὴν Ξάνθη. Στὸ ὄχυρὸ αὐτὸ ὁ Ταγματάρχης Χ. Δραγκούσης μὲ τὰ γενναῖα του παλληκάρια ἀμύνεται ἡρωϊκᾶ. Μόλις τὴν 8.4.41, ἔπειτα ἀπὸ σκληρὰς καὶ φονικὰς μάχης, κατορθώνουν οἱ Γερμανοὶ μὲ πολλὰς θυσίας νὰ κυριεύσουν τὸ ὄχυρὸ.

Τὴν ἴδιαν μέραν τὸ I Τάγμα τοῦ 122 Γερμανικοῦ Συντάγματος Πεζικοῦ καταλαμβάνει τὴν Ξάνθη.

Η Γ' ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ

Καὶ τότε συμβαίνει ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ παράδοξα γεγονότα τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου ἀπὸ ἀπόψεως Διεθνoῦς Δικαίου.

Ὁ νικητὴς παραδίδει τὰ ἐδάφη τῆς ἠττηθείσης χώρας σὲ ἓνα ἄλλο κράτος, πρὸς τὸ ὁποῖο ὁ ἠττημένος δὲν εἶχεν ἔλθει, οὔτε τυπικά, οὔτε οὐσιαστικά, σὲ ἐμπόλεμη κατάστασιν.

Μὲ βάση τὴν μυστικὴν συμφωνίαν τῆς 1.3.41 ἡ Γερμανία παραδίδει στὴν Βουλγαρικὴν Κυβέρνησιν τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν διοίκησιν τῶν ἑλληνικῶν ἐδαφῶν, ἀπὸ τὸν ποταμὸ Στρυμῶνα ἕως τὸν Ἔβρο.

Γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ἡ Ξάνθη περιέρχεται στὴν Βουλγαρικὴν ἀρπάγην (15.5.1941).

Ἡ Ξάνθη γίνεται τώρα ἔδρα τῆς Βουλγαρικῆς Γενικῆς Διοικήσεως Αἰγαίου.

Οἱ Ἑλληνικὰς παντὸς εἴδους Ἀρχὲς ἐκδιώκονται ἀμέσως καὶ οἱ ὑπάλληλοι ἀπελαύνονται.

Ὁ Ἑλληνας Μητροπολίτης καὶ ὁ ἱερός κληρὸς ἀντικαθίστανται μὲ Βουλγάρους ἐξαρχικοὺς ἱερωμένους.

Τὰ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα καταργοῦνται καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπαγορεύεται νὰ ὀμιλῆται καὶ νὰ γράφεται. Οἱ ποινὲς εἶναι βάρβαρες καὶ συντριπτικῆς.

Ἄλλὰ αὐτὰ δὲν εἶναι τίποτε μπροστὰ σ' αὐτὸ πρὸς ἐπακολουθεῖ, μετὰ τὴν πρῶτην ἡμέραν τῆς Κατοχῆς.

Ένα πρόγραμμα διαίου έκβουλγαρισμού των Ἑλλήνων καί ἐξοντώσεως ὁμαδικῆς τοῦ, ἀρνούμενου νά ὑποταχθῆ, πληθυσμοῦ ἐφαρμόζεται μέ ἐπιστημονική μέθοδο καί ἀφάνταστη ἀγριότητα.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Ἄλλά καί πάλιν οἱ Ἕλληνες ἀρνοῦνται νά ὑποκύβουν. Γράφουν στήν πόλη καί τὰ χωριά μέ τὸ αἷμα των, ἓνα τεράστιο ΟΧΙ. Καί πάνω στὰ βουνά τῆς Χαϊντοῦς ὑψώνεται τὸ λάβαρο τῆς Ἐλευθερίας. Ὅμαδες Ἑλλήνων Ἀνταρτῶν μέ γενικό ἀρχηγό τὸν Ἀντώνιο Φωστηρίδη, τὸν ἥρωικό «Τσαοῦς Ἀντών» ἀγωνίζονται κατὰ τῶν Βουλγάρων.

Μέ τὴν ἤττα τῶν ἀξονικῶν δυνάμεων καί τὴν εἴσοδο τῶν Ρωσικῶν Στρατευμάτων στὸ Βουλγαρικό ἔδαφος (6.9.1944) ἡ Βουλγαρία μετατρέπεται, παραδόξως, ἀπὸ σύμμαχος τῆς Γερμανίας σὲ σύμμαχο τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως.

Μιά φιλοκομμουνιστική Κυβέρνησις ἐγκαθίσταται στήν Σόφια. Ἔτσι, ἀπὸ μιὰ ἀκατανόητη ἰδεολογική ἀλληλεγγύη, οἱ Ἑλληνικές Κομμουνιστικές Ὄργανώσεις βοηθοῦν τὴν ἀνενόχλητη ἀποχώρηση ἀπὸ τὸν νομὸ Ἐάνθης τῶν Βουλγαρικῶν Στρατευμάτων καί τῶν Βουλγάρων Ἐποίκων μέσα ἀπ' τὴν δίοδο τοῦ Ἐχίνου (18.9.1944).

Γιὰ ἄλλη μιὰ φορά οἱ Βούλγαροι βασανισταὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ξεφεύγουν ἀτιμώρητοι. Κουβαλοῦν μαζύ των ὅλα τὰ λάφυρα τῆς λεηλασίας τῶν ἑλληνικῶν περιουσιῶν. Μεταφέρουν ἀκόμη καί... παράθυρα τῶν ἑλληνικῶν σπιτιῶν, πού κατέστρεψαν.

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ

Καί πάλιν ὁμως δὲν ἦλθεν ἡ Ἐλευθερία. Καθηγιασμένη ἡ περιοχή τοῦ Νομοῦ Ἐάνθης, ἀπὸ τὴν Βουλγαρική Κατοχή, δέχεται τώρα ἓνα καινούργιο κτύπημα. Τὴν Κομμουνιστική Κατοχή καί τίς βαρβαρότητες τῶν Δεκεμβριανῶν τοῦ 1944.

Τὸν Μάρτιο τοῦ 1945 φθάνει ἐπὶ τέλους ἡ Ἑλληνική Ἐθνοφυλακὴ καί ἀπελευθερώνει τὸν τόπο.

Ἡ Ἐάνθη, εἶναι ἐλεύθερη. Κι ἐνῶ ἀρχίζει ἐλπιδοφόρα μιὰ καινούργια ζωὴ, ἡ πρόοδος ἀνακόπτεται ἀπὸ τὸν αἱματηρὸ ἀδελφοκτόνο συμμοριτοπόλεμο (1946—1949).

Ὁ πληθυσμὸς ξαναγυρίζει στήν εἰρηνική διαδίωξη τὸ 1950 καί ξεκινᾷ γιὰ τὴν ἀναδημιουργία καί τὴν ἀνοικοδόμησι τῶν καταστροφῶν πού ἄφησεν ἡ Κατοχή καί ὁ συμμοριτοπόλεμος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

Η ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΞΑΝΘΗΣ

ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ

Ἡ Ἐπισκοπὴ Ξανθείας ἀναφαίνεται στὴν ἱστορία, γιὰ πρώτη φορά, τὸν 9ον αἰῶνα.

Ἡ πρώτη αὐτῆ παρουσία της εἶναι καὶ ἡ πρώτη ἐπίσημη καὶ αὐθεντικὴ διαπίστωση τῆς ὑπάρξεως τῆς Ξανθείας. Δηλαδή τοῦ ἀρχικοῦ πολιτισματοῦ ἀπ' ὅπου ἐξεκίνησεν ἡ σημερινὴ Ξάνθη.

Σ' ὅλους τοὺς μετέπειτα αἰῶνες, ἡ Ἐπισκοπὴ αὐτὴ συμπορεύεται, ἱστορικά, μετὰ τὴν ὁμώνυμὴ πόλιν καὶ ἐπιβεβαιώνει τὴν συνέχισιν τῆς ὑπάρξεώς της στὰ ταραχώδη καὶ δύσκολα αὐτὰ χρόνια.

Πρῶτος γνωστὸς ἐπίσκοπος Ξανθείας εἶναι ὁ Γεώργιος. Αὐτὸς μαζὺ μετὰ τὸν ὁμορὸ ἐπίσκοπο Περιθεωρίου Ἰάκωβον, ἀναφέρονται ὅτι παρέστησαν στὴν μεγάλη σύνοδο, ποὺ συνεκάλεσεν ὁ Πατριάρχης Φώτιος στὴν Κων) πόλιν τὸ 867 καὶ ὑπέγραψαν μάλιστα σχετικὰ ἔγγραφα.

Ἡ Ἐπισκοπὴ Ξανθείας ἀρχικὰ ὑπάγεται στὴν Μητρόπολιν Τραιανουπόλεως. Ἀλλὰ ἐπὶ Ἀνδρονίκου Α' τοῦ γέροντος (1282—1328) προάγεται σὲ Ἀρχιεπισκοπή.

Στὴν περίοδον τῆς Πατριαρχείας τοῦ Ἡσαΐου ἡ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ «ρίπτει ἐπὶ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ξανθείας 16 ὑπέρπυρα».

«... Μετὰ δὲ τὴν τελευταίαν τοῦ αὐτοῦ βασιλείου κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, ἐν τῷ καιρῷ τῆς συγχίσεως, προειβιάσθησαν εἰς μητροπολιτῶν (τάξιν) ἀπὸ Ἀρχιεπισκόπων... ὁ Ξανθείας».

Ἡ νέα Μητρόπολις ἀποτελεῖ τὸν 14' αἰῶνα τὸν 99ον θρόνον στὸ «Συναγμάτιον».

ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Τὸ 1361 ἡ περιοχή τῆς Ξάνθης περιέρχεται στὴν Τουρκικὴ κυριαρχία. Τὰ τρομερὰ γεγονότα τῆς Τουρκικῆς προελάσεως δημιουργοῦν μὲ γενικὴ ἀναστάτωση.

Μετὰ τὸν 14' αἰῶνα ἡ Μητρόπολις Ξανθείας παύει πιά νὰ παρουσιάζεται στὸ προσκήνιον τῆς ἱστορίας. Σύμφωνα μετὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς διαφόρων συγγραφέων, θὰ πρέπει νὰ μεταβλήθηκε σὲ Πατριαρχικὴ Ἐξοχία.

Τὸν 15ον αἰῶνα ἐπανεμφανίζεται ἡ Μητρόπολις Ξανθείας ἐνωμένη μετὰ τὸ Περιθεώριον.

Ἡ φτώχεια καὶ ἡ σημαντικὴ μείωσις τοῦ Χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τὴν

αποδυναμώνει. Τὴν καθιστᾶ ἀδύναμη γιὰ τὴν συντήρηση ἐνὸς Ἀρχιερέως.

Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάσαφ (1555—1565) ἀναγκάζεται νὰ δώσῃ «ἐξαρχικῶς» τὴν Ἐάνθη καὶ τὸ Περιθεώριον στὸν Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ Ἀργυρόπουλο.

Στὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἐπανεμφανίζονται ἐνωμένες καὶ πάλιν οἱ Μητροπόλεις Ἐανθείας καὶ Περιθεωρίου.

Ἡ πενία ὅμως τῆς περιοχῆς ἐξακολουθεῖ καὶ στοὺς κατοπινούς αἰῶνες.

Τὸν ΙΗ' αἰῶνα οἱ οἰκονομικὲς δυσχέρειες τῆς Μητροπόλεως εἶναι τόσο μεγάλες ὥστε ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίας ὁ Γ' μὲ «γράμμα» τοῦ δίνει στὴν δικαιοδοσίαν τῆς καὶ τὴν Ἐξαρχία Καβάλας. «... πρὸς χορηγίαν βραχὺ καὶ ἐπιδεῆς αὐτῆς ὑπὸ τῆς ὀλιγανθρωπίας χαλεπῶς καὶ ἀδυνατῶς ἐχούσης ἀπολογεῖσθαι τὰ ἐπιτεθέντα καὶ ἐπιφορτισθέντα αὐτῇ χρέη...».

Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἡ φλόγα τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἡ ὀργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας ἦσαν οἱ δυὸ τεράστιες δυνάμεις ποὺ διέσωσαν τὸν Ἑλληνισμό στὴν ἀκραία αὐτὴν ἐπαλξή, τῆς Θράκης.

Ὁ ἀπλὸς Ἕλληνας τῆς Ἐάνθης, ποὺ ἔσκυβε ταπεινὰ τὸ κεφάλι τὴν ὄρα ποὺ περνοῦσαν ἀπὸ μπροστά του οἱ Τούρκοι δυνάσται, ἤξερεν ὅτι αὐτὸ ἦταν κατὰ τὸ προσωρινόν. Μέσα του φώλιαζεν ἡ πίστις στὸν Θεὸ ἀκλόνητη καὶ γνώριζεν ὅτι «πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλι δικὰ μας θάβαι». Αὐτὴν τὴν φλογίτσα τοῦ καντηλιοῦ, αὐτὴν τὴν σπῖθα τὴν κρυμμένη στὴν στάχτη, διετήρησεν ἄσθυστη στὶς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ γενητὰ σὲ γενητὰ, ὁ ἀπλοῦς, ἀλλὰ γιομάτος ἐνθεῆ πίστις, Ἕλληνας ἱερέας.

Ἄν εἴμαστε σήμερα Ἕλληνες καὶ Χριστιανοὶ στὸν ἱερό κληρο τῆς Ἐκκλησίας τὸ ὀφείλομε. Εὐγνώμονα στρέφουμε τὴν σκέψη μας στὸ πλῆθος τὸ ἀνώνυμο τῶν ἱερέων αὐτῶν. Ἐφυγαν ἀφανεῖς καὶ ἀνώνυμοι. Ἄφησαν ὅμως πίσω των ἕνα τεράστιο ἔθνικὸ καὶ χριστιανικὸ ἔργον, ποὺ ἀπολαμβάνουμε ἡμεῖς οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες.

Ὁ κάθε Ἕλληνας Μητροπολίτης στὰ ὑπόδουλα μέρη δὲν ἀποτελοῦσε τότε, ἀπλῶς τὸν θρησκευτικὸ ἡγέτη τῆς περιοχῆς. Μὲ τὴν πτώση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ὁ κατακτητὴς παρεχώρησε σ' αὐτοὺς ὀρισμένα πρόνομα, ποὺ τοὺς καθιστοῦσαν Ἐθνικοὺς ἡγέτες καὶ Δικαστάς. Σ' αὐτοὺς καταφεύγουν οἱ Ἕλληνες ραχιᾶδες γιὰ νὰ προστατευθοῦν ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ καταπίεση, σ' αὐτοὺς γιὰ νὰ ἐπιλύσουν τίς διαφορὰς των.

Ἡ Μητρόπολις Ἐάνθης κατορθώνει σιγὰ - σιγὰ νὰ ὀργανώσῃ, κάτω ἀπὸ τὸν φιλόπομπο κατακτητὴ, τὴν ἑλληνικὴ αὐτοδιοίκηση.

Ἔτσι κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα ἡ Ἐάνθη, μὲ τὴν σκέπη τῆς Μητροπόλεως

ἔχει μίαν ὀρθόδοξη Ἑλληνική Κοινότητα με ἀξιόλογη πολιτιστική καὶ ἐθνική δραστηριότητα ποὺ ἀντιμετωπίζει κάθε ξένη ἐπιβουλή.

Κι' ὅταν ἔρχονται τὰ χρόνια τῆς Βουλγαρικῆς Κατοχῆς, πάλιν οἱ Ἑλληγες Μητροπολίτες Ἐάνθης καὶ ὁ ἱερός κλήρος ὑψώνουν τὸ ἀνάστημά των καὶ τὴν φωνή των ἀπέναντι τοὺς Βουλγάρους ἐπιδρομείς, γιὰ νὰ προστατεύσουν τὸ ποίμνιό των.

Ὁ λιγοστός χῶρος δὲν μᾶς ἐπιτρέπει τὴν λεπτομερῆ ἐξιστόρηση τῆς ἐποποιίας, ποὺ ἐδημιούργησαν με τὴν προσωπική των δράση, οἱ Μητροπολίτες καὶ οἱ ἱερεῖς, σ' ἐκείνη τὴν φρικτὴ γιὰ τοὺς Ἑλληγες ἐποχῇ.

Εἶναι ὅλοι των ἄξιοι τῆς τιμῆς καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ Ἑθνους.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΑΡΧΙΕΡΕΩΝ

Δυστυχῶς τὰ ὑπάρχοντα ἱστορικὰ ντοκουμέντα δὲν μᾶς ἔχουν διασώσει ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν Ἐπισκόπων, Ἀρχιεπισκόπων καὶ Μητροπολιτῶν τῆς Ἐάνθης στὴν μακραίωνα ἱστορικὴ πορεία τῆς. Παραθέτουμε μόνο μιὰ σειρά διαπιστωθέντων ὀνομάτων.

- 1.— Γεώργιος (867).
- 2.— Γεράσιμος (1329).
- 3.— Παῦλος (1344—1347).
- 4.— Ἰωσήφ (1475—1477).
- 5.— Ματθαῖος (1484—1488).
- 6.— Γρηγόριος (1575—1580).
- 7.— Φώτιος, Φιλίμων (;), Φιλόθεος (;) (1580—1593).
- 8.— Γαβριήλ (1611—1623).
- 9.— Δωρόθεος, προηγούμενος τῆς μονῆς Κοσινίτζης (1623).
- 10.— Σαμουήλ, ἀπὸ τὴν ἴδια μονῆ (1623—1648).
- 11.— Σιλβέστρος (1648).
- 12.— Ἰωσήφ (1670).
- 13.— Δαμασκηνός (1671).
- 14.— Δανιήλ (;) (1697).
- 15.— Συμεών (1702—1707).
- 16.— Μακάριος (1708—1714).
- 17.— Κύριλλος (1721).
- 18.— Παρθένιος (1737—1739).
- 19.— Μητροφάνης (μέχρι 1756).
- 20.— Κύριλλος Ἀνδρονικόπουλος (Ὀκτ. 1756—1764).
- 21.— Φιλάρετος (1764—1781).
- 22.— Ναθαναήλ (1781—1806).
- 23.— Σεραφεῖμ (1806—1831).

- 24.— Εὐγένιος (1831—1848).
 25.— Μελέτιος (1848—1858).
 26.— Πανάρετος (1858—1861).
 27.— Διονύσιος (1861—1867).
 28.— Ἰλαρίων (1867—1872).
 29.— Καλλίνικος (Μητρ. Νύσσης) (1872—1875).
 30.— Καλλίνικος (Μητρ. Βάρνης) (1875—1877).
 31.— Φιλόθεος (1877—1885).
 32.— Διονύσιος (1885—1891).
 33.— Ἰωακείμ (1891—1910).
 34.— Ἀνθιμος (1910—1922). Ἀντιμετώπισε με θάρρος τις Βουλγαρικές Ἀρχές Κατοχῆς.
 35.— Πολύκαρπος (1922—1935).
 36.— Ἰωακείμ (1935—1941).

Κατὰ τὴν περίοδο τῆς Βουλγαρικῆς Κατοχῆς, οἱ Βούλγαροι ἀπηγόρευσαν τὴν παραμονή του στὴν Ἐάνθη. Ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία τοποθετήθηκε προσωρινὰ Μητροπολίτης Πολυανῆς καὶ Κιλκισίου (1942—1945). Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση (1945) ἐπανῆλθε στὴν Μητρόπολη Ἐάνθης ἔπου καὶ πέθανε τὴν 11.12.1953.

- 37.— Ἀντώνιος. (Κατὰ κόσμον Ἀνάργυρος Κλαουδάτος). Γεννήθηκε στὴν Κεφαλληνία τὸ 1912. Ἀπεφοίτησεν ἀπὸ τὴν Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Διετέλεσε καθηγητῆς Θεολογίας, ἱεροκήρυκας τῆς Μητροπόλεως Φλωρίνης, πρωτοσύγκελλος τῆς Μητροπόλεως Ναυπακτίας, Β' Γραμματέας τῆς Ἐπιτροπῆς Σχέσεων μετὰ τῶν Ἐένων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

Τὴν 28.3.1954 χειροτονήθηκε Μητροπολίτης Ἐάνθης στὸν Ναὸ τῆς Εὐαγγελιστρίας τοῦ Πειραιῶς.

Στὴν Μητρόπολη Ἐάνθης ἀνέπτυξε μιὰ πλούσια ἐθνικοχριστιανικὴ δραστηριότητα ποὺ τὸν κατατάσσει ἀνάμεσα στοὺς καλύτερους συγχρόνους ἱεράρχες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Σήμερα ἔδρα τοῦ Μητροπολίτου ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ ἡ Ἐάνθη.

Στὴν Σταυρούπολη ἐδρεύει ὁ Ἀρχιερατικὸς του Ἐπίτροπος.

Ἡ Μητρόπολη Ἐάνθης ὑψώνεται στὶς ἐπάλξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Βορᾶ, φάρος ἑλληνοχριστιανικῆς πίστεως ποὺ καταυγάζει ὄχι μόνον τὸ χριστεπώνυμο πλήρωμά της ἀλλὰ καὶ τίς ψυχές τῶν ἄλλοθρήσκων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Ο ΝΟΜΟΣ ΕΑΝΘΗΣ ΣΗΜΕΡΑ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ἐκταση: 1.751 τετραγωνικά χιλιόμετρα.

Πληθυσμός: 82.917 κατ.

Ἐπαρχίες: Μόνον μία, ἡ Ἐπαρχία Εὐάνθης, με δύο δήμους Εὐάνθης (κατ. 27.040) καὶ Σταυρουπόλεως (κατ. 1.602) καὶ 35 Κοινότητες.

Πρωτεύουσα: Εὐάνθη (κατ. 24.867).

Ἀπέχει: Ἀπὸ Ἀθήνα με σιδηρόδρομο 837 χλμ., με αὐτοκίνητο 729 χλμ. Ἀπὸ Καβάλα: 55 χλμ. Ἀπὸ Κομοτηνὴ μέσω Ἰάσιμου 48 χλμ., μέσω Πόρτο Λάγο 56 χλμ. Ἀπὸ Θεσσαλονίκη με σιδηρόδρομο 327 χλμ., με λεωφορεῖο 218 χλμ. Ἀπὸ Ἀρχαία Ἀβδηρα (πλάζ) 29 χλμ. Ἀπὸ Πόρτο Λάγο 26 χλμ.

Παραμένει ἐπίκεντρο τῆς ἐμπορικῆς κινήσεως τῆς περιοχῆς καὶ τῆς ἐπεξεργασίας καπνοῦ.

Παρουσιάζε ἰδιόρυθμη πολεοδομικὴ μορφή με τὴν συνύπαρξιν Τουρκικοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, παλαιοῦ καὶ συγχρόνου ρυθμοῦ.

Πλούσια ἡ πολιτιστικὴ τῆς κίνηση με κινήτρια δύναμις τὴν Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη, τὴν Φιλοπρόδο Ἐνωσιν Εὐάνθης (ΦΕΕ) καὶ τὸν Ροταριανὸ Ὀμιλο.

Στὴν Εὐάνθη ἐκδίδονται τοπικὲς Ἑλληνικὲς καὶ Τουρκικὲς ἐφημερίδες με ἐνδιαφέρουσα ὄλη.

Στὴν περίοδο τῶν Ἀπόκρεω, οἱ Λαογραφικὲς ἑορτὲς Εὐάνθης, με τὴν ἀναδίωξιν παλαιῶν θρακικῶν ἐθίμων, δημιουργοῦν κάθε χρόνο ἓνα πανηγύρι χαρᾶς με βαθύτερο περιεχόμενο καὶ πανελλήνια ἀπήχησιν.

ΑΛΛΕΣ ΚΩΜΟΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΧΩΡΙΑ

Στὸν δῆμο Εὐάνθης ὑπάγονται καὶ οἱ οἰκισμοὶ Δροσεροῦ καὶ Χρύσας (Σύνολον πληθυσμοῦ Εὐάνθης καὶ οἰκισμῶν 27.040).

Σταυρούπολις (κατ. 1.282. Με τοὺς οἰκισμοὺς Καλλιθέας - Λυκοδρόμου καὶ Μαργαριτίου ὁ πληθυσμὸς ἀνέρχεται σὲ 1.602 κατ.). Ἄδατον (κ. 1.057), Ἀβδηρα (κ. 991), Γενισέα (κ. 1.669), Νέον Ἐράσιμον (κ. 1.164), Ἐχίνος (κ. 2.395), Κιμμέρια (κ. 1.398), Κένταυρος (κ. 711), Σέλερον (κ. 1.107), Ὠραῖον (κ. 1.124) κλπ.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ

Ο Ένας από τους τρεις νομούς της Δυτικής Θράκης είναι ο Νομός Ξάνθης.

Απλώνεται ανάμεσα στο Θρακικό Πέλαγος (Νότος) και τα έλληνοβουλγαρικά σύνορα (Βορράς).

Ανατολικά γειτονεύει με τον νομό Ροδόπης και την λίμνη Βιστωνίδα.

Δυτικά εφάπτεται του νομού Δράμας και τον διαχωρίζει από τον νομό Καβάλας ο ποταμός Νέστος.

Το μέσον μήκος του νομού από Β. και Ν. ανέρχεται σε 50 χλμ. ενώ το πλάτος του φθάνει τα 35 χλμ.

Τα έλληνοβουλγαρικά σύνορα στην περιοχή του Νομού Ξάνθης εκτείνονται σε μήκος 50 περίπου χιλιομέτρων.

Όλος ο νομός διαχωρίζεται εδαφολογικά σε δύο τμήματα.

Πάνω από την σιδηροδρομική γραμμή Νεοχωρίου - Σταυρουπόλεως - Ξάνθης - Πολυφύτου απλώνεται η όρεινή έκταση.

Η όρεινή αυτή έκταση δρίσκεται στην όρσοειρά της Ροδόπης και φθάνει έως τα έλληνοβουλγαρικά σύνορα.

Αυτήν την όρεινή έκταση μπορούμε να την υποδιαιρέσουμε στο Β ο ρ ε ι ο α ν α τ ο λ ι κ ό και Β ο ρ ε ι ο δ υ τ ι κ ό τ μ ή μ α.

Το Βορειοανατολικό τμήμα αποκαλείται και «Τζεμπέλια» από τα δμώνα καπνά που καλλιεργούνται εκεί. Κατοικείται από Μουσουλμάνους Πομάκους που διαβιούν σε 6 Κοινότητες.

Το Βορειοδυτικό τμήμα, αποτελείται από τον δήμο Σταυρουπόλεως και 5 Κοινότητες. Κατοικείται από Έλληνικό Χριστιανικό πληθυσμό.

Η πεδινή περιοχή δρίσκεται στο νότιο μέρος της σιδηροδρομικής γραμμής που προαναφέραμε, είναι εύφορωτάτη και κατοικείται από μουσουλμανικό και έλληνικό πληθυσμό.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Αγροτικός κατά 70ο) ο ο πληθυσμός του Νομού Ξάνθης, επιδίδεται ίκανοποιητικά στην καλλιέργεια της γής.

Η καλλιεργουμένη έκταση ανέρχεται σε 381.000 στρέμματα.

Κύριο προϊόν ο καπνός του οποίου ή παραγωγή ανέρχεται κατά μέσον όρο σε 3.200.000 κιλά.

Παράγονται επίσης δημητριακά, όσπρια, λαχανικά, μηδική, φρούτα, ιδίως καρπούζια και πεπόνια.

Στὴν Βιστωνίδα λίμνη, στὸ Πόρτο Λάγος, τὰ ὀργανωμένα ἰχθυοτροφεία ἀποδίδουν 350.000 κιλά περίπου φάρια ἐνῶ ἡ ἀλιεία τῆς ἐλευθέρου θαλάσσης προσφέρει στὴν κατανάλωσιν 220.000 κιλά.

Τὸ ὑπέδαφος ἀποκρύπτει πιθανῶς κοιτάσματα ἀμιάντου, χαλκοῦ, Μίκας, οὐρανίου καὶ κασσιτέρου (περιοχὴ Σταρῶν).

Πισσάνθραξ ἐξορύσσεται ἀπὸ τὸ ἀνθρακωρυχεῖο Αἰμονίου.

Παρ' ἕλες τίς καταστροφές πού υπέστησαν τὰ δάση ἀπὸ τίς πολεμικὰς περιπέτειες, ἡ δασικὴ ἔκτασι φθάνει τὰ 957.595 στρέμματα.

Γίνεται μεθοδικὴ ἐκμετάλλευσι τοῦ δασικοῦ πλοῦτου μὲ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἀρμοδίου Δασαρχείου, ἀπὸ τοὺς δασικοὺς συνεταιρισμοὺς, τοὺς μικροεκμεταλλευτὰς καὶ μικροῦλοτόμους.

Ἡ Κτηνοτροφία εἶναι ἀξιόλογη καὶ ἀναπτύσσεται σύμφωνα μὲ τὰ προγράμματα τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας.

Ἡ βιομηχανία, ἡ βιοτεχνία καὶ τὸ ἐμπόριον ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἐκμετάλλευσιν, μεταποίησιν καὶ διακίνησιν τῶν παραγομένων ἀγροτικῶν προϊόντων.

Οἱ βιομηχανίες Σακχάρου καὶ Γάλακτος ὑποβοηθοῦν τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον τοῦ Νομοῦ. Ἐνα πυκνὸν καὶ καλὸ ὁδικὸ δίκτυον ἐξυπηρετεῖ τὴν διακίνησιν ἀτόμων καὶ ἐμπορευμάτων.

Ὁ Νομὸς Εὐάνθης διασχίζεται ἀπὸ 3 Ἐθνικὰς ὁδοὺς.

1. Τὴν ὁδὸ Θεσσαλονίκης — Καβάλας — Εὐάνθης — Πόρτο Λάγος.

2. Τὴν ὁδὸν Εὐάνθης — Ἐχίου — Συνόρων.

Γ. Τὴν ὁδὸν Εὐάνθης — Σταυροπόλεως — Δαφνῶνος — Νεοχωρίου — Παρανεστίου.

Ὑπάρχουν ἀκόμη πολλὰς ἐπαρχιακὰς ὁδοὶ ἀπὸ τίς ὁποῖες 11 εἶναι οἱ σπουδαιότερες.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Μοναστήρι Παναγίας Ἀρχαγγελιωτίσσης
ἢ Σαμακοβιανῆς.

Βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὴν Εὐάνθη σὲ ὑψόμεν. 160 μ. μὲ πανοραμικὴ θέαν πρὸς τὸν κάμπο. Ἐσφράζεται στίς 15 Αὐγούστου.

Ἰδρύθηκε μᾶλλον τὸν 10ον αἰῶνα. Ἡ παλαιὰ κρύπτη τῆς Μονῆς χρονολογεῖται ἀπὸ τὸν 9ον αἰῶνα. Διασώζονται στὸ τέμπλον τῆς ἐκκλησίας μία εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ μία τῆς Παναγίας ἐξαιρετικῆς βυζαντινῆς τέχνης.

Στὴν λειψανοθήκη ὑπάρχει τεμάχιον ἀπὸ τὰ λείψανα τοῦ Ἁγίου Νεοκταρίου.

Μοναστήρι τῆς Καλαμιώτισσας
ἢ Καλαμοῦς

Πάνω ἀπὸ τὴν Ξάνθη (ὕψ. 170 μ.). Ἔχει θέα πρὸς τὴν πόλιν, τὴν θάλασσα πέρα ὡς τὴν Θάσο. Ἐορτάζει στὶς 23 Αὐγούστου.

Ἰδρύθηκε ἀπὸ Κωνσταντινουπολίτες Καλογήρους στὰ βυζαντινὰ χρόνια στὴν περίοδο τῆς Εἰκονομαχίας.

Ἡ θαυματουργὴ εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Καλαμοῦς ἀνάγεται στὸν 9ο αἰῶνα.

Προσέφερε πολλὰ στὸν Ἑλληνισμό κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας.

Καταστράφηκε ἀπὸ σεισμό τὸ 1829 καὶ ξανακτίσθηκε στὰ μετέπειτα χρόνια.

Μοναστήρι Ταξιάρχων

Πάνω ἀπὸ τὴν Ξάνθη σὲ 150 μ. ὕψ. μὲ θέα πρὸς τὴν πόλιν καὶ τὸν κάμφο.

Στεγάζει τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή. Ἐορτάζει στὶς 20 Ἰουλίου καὶ 8 Νοεμβρίου.

Κτίσθηκε τὸν 15ον αἰῶνα. Ἡ ἐκκλησία οἰκοδομήθηκε ἕναν αἰῶνα ἀργότερα.

Ἔχουν διασωθῆ ἁγιογραφίες ἀγιορίτικης τεχνοτροπίας σὲ καλὴ κατάστασι. Λειτουργεῖ Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή.

Ἄδδηρα

Ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως τῶν Ἀδδῆρων σώζονται κοντὰ στὸ ὁμώνυμο σημερινὸ χωριὸ (ἡ τοποθεσία ὀνομάζεται Καλὲ Μπουροῦ).

Παράλληλα πρὸς τὰ δείγματα τῆς ἀρχαιότητος θαυμάζει κανεὶς τὴν σύγχρονη ὀμορφιὰ μιᾶς ἀπὸ τὶς ὠραιότερες πλάξ τῆς Ἑλλάδος.

Εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν τῶν Ἀδδῆρων φυλάσσονται στὸ μουσεῖο τοῦ Πόρτο Λάγο. Τὰ περισσότερα τῶν εὐρημάτων ἔχουν κλαπεῖ ἀπὸ τὸν Βούλγαρο ἀρχαιολόγο Καζάρωφ κατὰ τὴν Β' Βουλγαρικὴ Κατοχὴ (1916 - 1918) καὶ μεταφέρθηκαν στὸ μουσεῖο τῆς Σόφιας.

Ἐχίνος

Πάνω ἀπὸ τὸ χωριὸ μέσα στὸ δάσος θρίσκειται τὸ ἱστορικὸ ὁμώνυμο ὄχυρό ποῦ ἡ φρουρά του ἀμύνθηκε γενναῖα κατὰ τῶν Γερμανῶν ἀπὸ 6 - 8 Ἀπριλίου

1941. Ἐνα μαρμάρينو ἥρωο ἀπαθανατίζει τὸ γεγονός. Στὴν κρύπτη του ἔχουν τοποθετηθεῖ τὰ ὄστα τῶν ἡρωϊκῶν νεκρῶν.

Σ τ ε ν ἄ Ν έ σ τ ο υ

Τὰ «Τέμπη τοῦ Βορρά». Ἐνα θαῦμα φυσικῆς ὀμορφιάς στὸ μήκος τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Τοξοτῶν — Σταυρουπόλεως.

Δ ἄ σ ο ς Εὐ μ ο ί ρ ο υ

Βρίσκεται στὸ 5ον χιλμ. τῆς ὁδοῦ Εὐάθης — Τοξοτῶν. Ἐνα μοντέρνο τουριστικὸ περίπτερο φιλοξενεῖ τοὺς ἐπισκέπτες.

Μ ο ν ῆ Ἁ γ ί ο υ Ν ι κ ο λ ἄ ο υ

Στὸ Πόρτο - Λάγος, μέσα στὴν Βιστωνίδα Λίμνη, ὑψώνεται τὸ γραφικώτατο αὐτὸ μοναστήρι. Ἀνήκει στὴν Μονὴ Βατοπεδίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Μία γέφυρα μήκους 50 μ. τὸ συνδέει μὲ τὴν στερεά. Ἐορτάζει στὶς 6 Δεκεμβρίου.

Ἰ α μ α τ ι κ ῆ ς π η γ ῆ ς

Μεταξὺ τῶν χωριῶν Π ο τ α μ ι ἄ ς καὶ Ν. Κ ε σ ἄ ν η ς ὑπάρχουν θειοῦχες καὶ σιδηροῦχες ἱαματικὲς πηγές, καθὼς καὶ πόσιμο ἱαματικὸ νερό, ἀλκαλικῶς χλωρονατριούχο.

Παρόμοιες πηγές ἱαματικὲς ὑπάρχουν καὶ κοντὰ στὸ χωριὸ Θ έ ρ μ α ι.

ΑΚΡΟΤΕΛΕΥΤΕΙΑ

Ὅπως καὶ στὰ παλαιὰ χρόνια ἔτσι καὶ σήμερα ἡ Εὐάθη μὲ τὴν περιοχὴ τῆς παραμένει ὀμορφη κι ἐλκυστικὴ γιὰ κάθε ταξιδιώτη.

Ἀθέλητα ἀναδύονται στὴν μνήμη οἱ νοσταλγικοὶ στίχοι τῆς λυρικῆς ποιήτριας μας Χρυσάνθης Ζιτσαίας.

..... Στὴν Εὐάθη

πάνω γὰ λουστῶ στ' ἀκριτικὸ τραγοῦδι τῆς
καὶ στὸν ἀγέρωχο σκοπὸ του τὸν ἀκράτο,
γὰ θαφτιστῶ στ' ἀγέρι τὸ θρακιώτικο
κι ἀπ' τὸν καπνὸ γὰ πῶ τὸν μυρωδάτο.

ΚΑΤΙΝΑΣ ΒΕ-Ι-ΚΟΥ - ΣΕΡΑΜΕΤΗ

ΠΙΚΡΟΛΟΥΛΟΥΔΑ

(ΔΙΣΤΙΧΑ)

1

Πήρα πάλι τὰ σύνεργα, γὰ βγῶ, γὰ ζωγραφίσω.
Μὰ τόση μπόρα καταχνιά τὸ στέκι ποῦ γὰ στήσω!

2

Λένε, ὁ θρεμένος τῆ βροχῆ, πῶς δὲν τῆνε φοβάται·
μ' ἂν εἶναι δίχως τελειωμό, πολὺ τὸ συλλογᾶται.

3

"Ὅπου κι ἂν πᾶς, ὅπου διαβείς, ὅπου κι ἂν ταξιδέψεις,
ξέρεις, ὅτι δὲ δίνεσαι, τὸν πόνο γ' ἀλαργέψεις.

4

Καλὸ πουλί μου, πρόθυμο, μὴν ἀλλαξογνωμίσεις!
Μὲ τῆ γραφῆ μου — φ υ λ α χ τ ὶ — παντοῦ γὰ τριγυρίσεις!

5

Βρύση μου, ἐδῶ, κρυθρύση, ποῦ μοῦλαχες στὸ δρόμο,
σχύθῳ γὰ πιῶ, γὰ δροσιστῶ· τί ἔχω φορτίο στὸν ὄμο.

6

Μαῦρο πουλί τοῦ μισεμοῦ κι ὅμοιο ἔνα τοῦ καημοῦ μου·
μπερδεύω σας, γὰ σᾶς θωρῶ. Μή, εἶν' πλάγεμα τοῦ νοῦ μου!...

7

Τὸν πόνο μου τὸν ἀγαπῶ· σκληρὰ κι ἄς μὲ παιδεύει·
πιστὸς μου εἶναι ἀδερφοποιτὸς· μὴ τ' ἄπιαστα γυρεύει!;...

8

Τόν πόνο μου τόν πεθυμῶ κι ὅμως μέ τυραγνίζει·
 πυρὰ ἔχει ἀνάψει, κι ἀσῶστη π' ὄλο τή σudaυλίζει.

9

Πάντα, φωνή μου, θλιθερή — σ' ἔμαθε τὸ κοντύλι!
 Δέ ματκλλάζουν οἱ σκοποί, στὰ πικραμένα χεῖλη!

10

Κηπάρ: πού ὀροσολογῶ, σκαλίζω, ὄστανίζω,
 στεγνό, σκληρὸ κι ἀγκυθερό· ματώνω, σάν τ' ἀγγίζω.

11

Μοῦ ἤρθεν ὁ πόνος δουλευτής· εἰς σέ γιορτὴ καὶ σκόλη·
 κοντολογίς θαμιάζω τον· βαστᾶ τὴν ἔγνοια μου ὄλη.

12

Πῆρα τοῦ πόνου τὴν κραυγή, τὸ στεναγμὸ του πῆρα,
 γὰ συνταιριάζω μουσική· γραφτὸ μου εἶναι· καὶ μοῖρα.

13

Λουλούδι, πού ὄλο ἀνθοβολᾶ, μὰ πάλε θαλαντώνει,
 μ' ἔκεινγ τὴ μουντὴ θωριά, πολὺ θαθειὰ ριζώνει!

14

Ἐωθιά, πού τὴν ἀκολουθῶ, σὰ λάμια παιχιδίξει·
 μέ ξεγελᾶ· πικρογελῶ τὸ παραμῦθι ὀρίζει.

15

Πολλοὶ τονίσανε σκοπούς, καθὼς κι ἐγώ, θλιμένους·
 πολὺ τοῦ πόνου τὸ πιστό, γιὰ τοὺς ξεριζωμένους.

16

Στὴ γλάστρα μου, πολύχρονο, εἶναι τὸ πολυτρίχι·
 διψαίει νερό· ζητάει νερό· τί φούντωμα ἔχει τύχει!

17

Δεντρὶ λέγω τὴ σκέψη μου· π' ἀνθεῖ, δέναι, καρπίζει·
 χρόνο τὸ χρόνο ἀμπόδιστα, ρουμάνι μου ἀγατίζει!

18

Ὡς πορπατάς στά τρίστρατα, λόγε μου, στοχασμέ μου,
 ἂν βρεῖς παρηγοριάς ἀνθή, ποῦ νὰ τὸν εἶδες, πέ μου!

19

Θρύλου δὲν εἶν' πορπατησιά, ποῦ ὡς τοῦ βολεῖ, κονεύει·
 ποῦ τὰ καλὰ καὶ τ' ἄσκημα, ὅλα τὰ διαφεντεύει.

20

Θέλω, ὅποιος μου ἔνα δίστιχο, μὲ τὸ ὄαρύ του ντύμα,
 νὰ πάει στὸν ξεριζώθηκε, μὰ, ἦθερε... στερνὰ τὸ μνημα!

21

Θρόσιμα φτεροῦ· κι ἀλάφιασμα, τὸ κάθε καυτὸ δάκρυ·
 γι' ἀκοίμητη μιὰ θύμηση. Ποῦ νάχει ὁ πόνος ἀκρη!...

22

Αούλουδα, πικρολούλουδα, νωπά, νά..., ὡς τ' ἀπιθώνει,
 κερμη καρδιά καὶ μαίρεται, θουβά, δὲν εἶναι μόνη!

23

Δεντρί, ποῦ μὲ συντρόφεψες κι ἤσκιον εἶχες, γιὰ μένα,
 κράτα καλὰ τὰ μυστικά, ποῦ σ' ἔχω μπιστευμένα.

24

Τὰ μυστικά, τὰ δούλεψα, μὲ τέχνη ὅσην μποροῦσα·
 καὶ τάειπα πικρολ ο ὕ λ ο υ ὀ α· κι ὀλοένα τὰ μιλοῦσα.

25

Βλασταίνουσι ἀνερότητα, κάθε πουρνὸ καὶ γιόμα,
 πλῆθος, τὰ πικρομυστικά, στὸ νοτισμένο χῶμα.

Ἐάνθη, 1.5.74.

Ἀπὸ τὴ συλλογή: «Ψ Η Φ Ι Δ Ε Σ».

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ

Α΄.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ι. ΜΑΓΚΡΙΩΤΗΣ

Ἀπεβίωσε τὴν 29ην Ἀυγούστου 1976 καὶ ἐκηδεύθη σεμινοπραπῶς εἰς τὸ Νεκροταφεῖον Νέας Σμύρνης ὁ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ι. ΜΑΓΚΡΙΩΤΗΣ, ἐπίτιμος Σύμβουλος Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου καὶ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρίας Θρακικῶν Μελετῶν.

Ὁ ἀδόκητος θάνατός του ἐβύθισε εἰς θαθεῖαν ὀδύνην, ὄχι μόνον τοὺς οἰκείους του, ἀλλὰ ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἑταιρίας μας, καθὼς καὶ ὅσοι τὸν εἶχαν γνωρίσει εἰς ὅλους τοὺς τομείς τῆς δημιουργικῆς του δράσεως, ὡς συγγραφέα, καὶ ὡς ἀνώτατον κρατικὸν λειτουργόν.

Ὁ Δημήτριος Μαγκριώτης, ἐγεννήθη τὸ 1897 εἰς 40 Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Ἦτο υἱὸς τοῦ ἀειμνήστου παιδαγωγοῦ καὶ διδασκάλου Ἰωάννου Μαγκριώτου, πρώτου Δημάρχου τῆς Νέας Σμύρνης καὶ τῆς Ἑλένης ἐπίσης παιδαγωγοῦ καὶ διδασκαλίσης. Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐγκυκλίων καὶ γυμνασιακῶν του σπουδῶν ἐνεγράφη εἰς τὴν Νομικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Λαβὼν δὲ τὸ πτυχίον τῆς Νομικῆς ὡς καὶ ἄδειαν τοῦ δικηγορεῖν, ἀνεκνήρυχθη διδάκτωρ τοῦ Δικαίου ὑπὸ τῆς Πανεπιστημιακῆς Συγκλήτου, κατόπιν ὑποβολῆς καὶ ἐγκρίσεως ὑπὸ ταύτης διατριβῆς του ἐπὶ φορολογικοῦ καὶ νομικοῦ θέματος.

Ἐν τῇ μεταξὺ εἶχεν διορισθεῖ, κατόπιν ἐπιτυχίας του εἰς διαγωνισμόν τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν, εἰς τὴν Κεντρικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑπουργείου τούτου.

Διανύσας δὲ εὐδοκίμως ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς ἱεραρχίας, προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Ὑπουργικοῦ Διευθυντοῦ, διοικήσας διαφόρους μεγάλους κλάδους τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν. Τελικῶς δὲ διωρίσθη μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ Συμβούλου εἰς τὸ Ἐλεγκτικὸν Συνέδριον, ἐξ οὗ καὶ ἀπεχώρησεν.

Ὁ Δημήτριος Μαγκριώτης, ἦτο φιλογερός πατριώτης, ἔτρεφεν δὲ ἀληθινὸν πάθος πρὸς τὴν ἀλύτρωτον πατρίδα του, πρὸς πᾶν ὄ,τι θρακικόν.

Ἡ Θράκη ἦτο δι' αὐτὸν τὸ ἰνδαλμα τῆς ψυχῆς του. Ὡς πρόεδρος τῆς Ἐταιρίας Θρακικῶν Μελετῶν, ἀπὸ τὸ 1969 προσέφερεν τὰς πολυτίμους ὑπηρεσίας του, ἐργαζόμενος ἀκούραστα διὰ τὴν εὐδωσιν τῶν ἔθνωφελῶν καὶ κοι-

νωφελῶν σκοπῶν τῆς καὶ ἰδίως διὰ τὴν σύστασιν τοῦ Διεθνοῦς Δημοκρατείου Ἰδρύματος καὶ τὴν ἐκδόσιν τοῦ Περιοδικοῦ τῆς «ΑΡΧΕΙΟΝ — ΘΡΑΚΗΣ».

Ἡ Ἐταιρία Θρακικῶν Μελετῶν συμμετέχουσα εἰς τὸ βαρῦτατον πένθος

τῆς οἰκογενείας του, ἐξέδωκε συλλυπητήριον ψήφισμα ἐπὶ τῇ θανάτῳ του, δημοσιευθὲν εἰς τὸν Τύπον καὶ ἀποσταλὲν εἰς τὴν οἰκογένειάν του, κατέθεσεν στέφανον ἐπὶ τῆς σοροῦ του, ἀπεχαιρέτησαν δὲ αὐτὸν διὰ συγκινητικῶν ἐπικηδείων ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς Ἑταιρίας κ. Βασίλειος Φωτιάδης, ὁ Γραμματεὺς αὐτῆς κ. Σταμάτιος Παναγιώτου, ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑστίας Νέας Σμύρνης κ. Πᾶνος Χαλδᾶξος καὶ ὁ μεγαλύτερος τῶν υἱῶν του Ἰωάννης Μαγκριώτης πολιτικὸς μηχανικός. Ἀπεφάσισε ἐπίσης τὴν ἀνάρτησιν τῆς φωτογραφίας του εἰς τὸ ἐν τῇ Στέγῃ Καλῶν Τεχνῶν καὶ Γραμμάτων Γραφεῖον τῆς εἰς αἰῶνον μνημόσυνον αὐτοῦ.

Ἡ Ἑταιρία Θρακικῶν Μελετῶν, αἰσθάνεται βαθυτάτην ὀδύνην διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἐκλεκτοῦ τῆς Προέδρου, καὶ διὰ τὸ δυσαναπλήρωτον κενὸν τὸ ὅποιον ἀφήκεν.

Ἐύχεται δ' ὅπως ὁ Πανάγαθος Θεὸς χαρίζει ὅλην τὴν παρηγορίαν του εἰς τὴν προσφιλῆ του σύζυγον, τοὺς ἀγαπητοὺς υἱοὺς, διακεκριμένους ἐπιστήμονας, τοὺς ἀδελφούς του καὶ ὅλους τοὺς συγγενεῖς του.

Ἐχει τιμηθεῖ διὰ πολλῶν παρασῆμων, ὡς καὶ διὰ τοῦ Ἀνωτέρου Ταξιάρχου τοῦ Φοίνικος. Διετέλεσεν Ἀντιπρόεδρος τῆς Ἑστίας Νέας Σμύρνης, τοῦ Ὄργανισμοῦ Ὄρκωτῶν Λογιστῶν καὶ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρίας Θρακικῶν Μελετῶν, μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου του.

Ἡ εὐγενής καὶ ἀλτρουϊστικὴ του ψυχὴ ἐπέταξεν ἐκεῖ ὅπου βασιλεύει ἡ αἰωνία εἰρήνη, ἡ αἰωνία ἀγάπη, ἡ αἰωνία χαρά.

Ἄς εἶναι αἰωνία ἡ μνήμη του.

ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

Βιβλία τὰ ὁποῖα ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ι. ΜΑΓΚΡΙΩΤΗ

Ὁ Δημήτριος Μαγκριώτης ἐκτὸς τῶν φορολογικῶν καὶ οἰκονομικῶν μελετῶν, τὰς ὁποίας ἐδημοσίευσεν, ἠσχολήθη καὶ μὲ τὴν συγγραφὴν ἔργων φιλοσοφικῶν, κοινωνικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ περιεχομένου, ὡς καὶ τοιούτων εἰδικῶς διὰ τοὺς νέους.

Μερικὰ ἐκ τῶν ἔργων του, φιλοσοφικοῦ περιεχομένου, εἶναι αἱ ἐκλαϊκευτικαὶ ἐκδόσεις του περὶ καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου, περὶ πνευματισμοῦ, περὶ ὕλισμου, περὶ ὑπαρξισμοῦ, περὶ θεοσοφίας, περὶ φροῦδισμοῦ, εἰς τὰς ὁποίας καταπολεμεῖ τὰς διδασκομένας διὰ τούτων πλάνας.

Θρησκευτικοῦ δὲ περιεχομένου εἶναι τὰ ἀπολογιτικοῦ χαρακτῆρος βιβλία του:

- 1) Πίστις καὶ Ἐπιστήμη.
- 2) Βίβλος καὶ Ἐπιστήμη.

- 3) Ὁ Χριστός καί ἡ Σύγχρονος Σκέψις.
 4) Ποῖος ὁ ἀληθινός Ἰησοῦς.
 Διὰ τοὺς νέους προορίζονται τὰ βιβλία του:
- 1) Οἱ Νικηταὶ τῆς Ζωῆς.
  - 2) Τὰ προβλήματα τῆς Ζωῆς καὶ οἱ Νέοι.
  - 3) Ἕνα ζωτικὸ πρόβλημα τὸ Σεξουαλικό.
  - 4) Πῶς νὰ ἐργαζόμεθα διανοητικῶς.
  - 5) Αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο φύλων. Ἄπαντα γραμμένα μὲ χριστιανικὴν πνοήν.

Διοικητικῆς δὲ φύσεως εἶναι τὸ τελευταῖον τοῦ βιβλίου καρπὸς μακρᾶς πείρας: Ἡ Τέχνη τοῦ Διοικεῖν.

Ἄλλα βιβλία του εἶναι:

- 1) Πνευματισμὸς καὶ Ἀστρολογία.
- 2) Γιατί δὲν πιστεύω α) ὅτι κατάγομαι ἀπὸ τὸν πίθηκον, β) στὸν φροῦδισμόν, γ) στὸν Ὑλισμόν, δ) στὴν Χριστιανικὴν Ἐπιστήμην — Θεοσοφία: αἱ πλάναι τῆς — Κριτικὴ τῆς θεωρίας τῆς ἐξελίξεως.

Ἕνα δὲ βιβλίον του, ἰστορικῆς σημασίας, «ΘΥΣΙΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΟΧΗΣ» ἔχει δραβευθεῖ ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν, διὰ τὴν πληρότητα καὶ τὴν ἐγκυρότητα τῶν στοιχείων του, κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν αὐτῆς τὴν παραμονὴν τῆς ἐθνικῆς ἑορτῆς τῆς 25ης Μαρτίου 1951.

ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

Ο ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΑΓΚΡΙΩΤΗΣ

Ἐπεσε εἰς τὰς ἐπάλλξεις τοῦ ἀγῶνος τῆς πίστεως
 Ὁ χριστιανὸς συγγραφεύς, ἐπιστήμων καὶ μαχητῆς

Βαθυτάτην συγκίνησιν προεκάλεσε εἰς τὸν πνευματικὸν καὶ τὸν θρησκευόμενον κόσμον τῆς χώρας ὁ ἀπροσδόκητος θάνατος τοῦ Δημητρίου Μαγκριώτου, συγγραφέως καὶ τακτικοῦ συνεργάτου πολλῶν Χριστιανικῶν περιοδικῶν καὶ προσφυγικῶν ἐφημερίδων, καθόσον προήρχετο ἀπὸ τὴν Θράκην, μέχρις ἐσχάτων δὲ ἦτο πρόεδρος τῆς Ἐταιρίας Θρακικῶν Μελετῶν. Ἐστάθη ἀμετακίνητος εἰς τὰς ἐπάλλξεις ὡς πρόμαχος τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἀνεδείχθη ἀκάματος καὶ μαχητικὸς ὀρθοτόμος τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας. Ἐτίμησε τὴν ιδιότητά του ὡς ἀνωτέρου ὑπαλλήλου τοῦ ὑπουργείου Οἰκονομικῶν καὶ ἔφθασε εἰς τὴν ὑψηλὴν ὅσον καὶ τιμητικὴν θέσιν τοῦ παρέδρου τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, διὰ νὰ ἀφήσῃ παντοῦ ἀδρᾶ δείγματα ἡθους, ἀνωτερότητος καὶ εὐσυνειδησίας.

Ἐχὼν εὐρυτάτην καὶ πολὺπλευρον μόρφωσιν, παραλλήλως πρὸς τὰ ὑπη-

ρειακά του καθήκοντα ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησίν του λόγῳ ἡλικίας ἐκ τῆς ὑπηρεσίας, ἀφωσιώθη εἰς τὴν συγγραφὴν σπουδαίων ἔργων ἐπὶ θεμάτων καὶ προβλημάτων φλεγούσης ἐπικαιρότητος, τὴν σοβαρότητα τῶν ὁποίων φανερώνουν οἱ τίτλοι τῶν συγγραμμάτων του.

Φυσιογνωμῖα πνευματικῆ καὶ πνευματώδης, εὐρίσκατο εἰς συνεχῆ ἀνησυχίαν δι' ὅσα συμβαίνουν εἰς τὴν ἐποχὴν μας καὶ δι' ὅσους κινδύνους διατρέχει τὸ ἔθνος καὶ ἡ κοινωνία, ἰδιαιτέρως ἡ νεολαία, ἀπὸ τὰ ρεύματα τοῦ ὀλισμοῦ, τὰς διαστροφὰς τοῦ πνεύματος καὶ τῆς σαρκός, τὴν ἠθικὴν κατάρρευσιν καὶ τὴν ἰδεολογικὴν ἀναρχίαν. Δι' αὐτὸ καὶ τὸ θεώρει καθήκον νὰ λάβῃ θέσιν καὶ νὰ δώσῃ τὸ «παρὸν» εἰς τὴν κρισιμωτάτην μάχην, ποῦ θὰ κρίνῃ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους καὶ τῆς κοινωνίας. Ἔτσι, κάθε τόσο μᾶς αἰφνιδίαζε μὲ νέα διδλία, διαφωτιστικά, καὶ ἐποικοδομητικά τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἐνῶ περίπου κάθε ἐβδομάδα ἐδημοσίευε εἰς περιοδικὰ καὶ ἡμεριδὰς ἀναλόγου περιεχομένου ἄρθρα καὶ μελέτας. Τὸ τελευταῖον βιβλίον του «Ποῖος ὁ ἀληθινὸς Ἰησοῦς» ἀποτελεῖ ἀπάντησιν εἰς τὸ μέγα σύγχρονον πρόβλημα, καθὼς ὁ κόσμος ἔφθασεν εἰς ἀδιέξοδον καὶ κατέστη ἐπείγουσα ἡ ἀνάγκη τοῦ Σωτῆρος, τοῦ ἀληθινοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τοῦ βιβλίου τούτου αἱ στήλαι μας ἐπεσήμεναν τὰς κυρίας θέσεις καὶ ἐξήρουν τὴν μεγάλην σπουδαιότητα καὶ ἐπικαιρότητα.

Ἀπέθανε, ὁ σεμνὸς ἄνθρωπος καὶ ὁ μαχητικὸς χριστιανὸς εἰς ἡλικίαν 79 ἐτῶν ἀναλώσας τὴν ζωὴν του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς κοινωνίας, καὶ πλουτίσας τὰς διδλιοθήκας μας μὲ ἀξιόλογα ἔργα, τὰ ὅποια θὰ τρέφουν τὰς ἐπερχομένας γενεὰς μὲ γνησίαν πνευματικὴν τροφήν. Βεβαίως ὁ θάνατός του δι' ἡμᾶς εἶναι ζημία, δι' αὐτὸν ὅμως εἶναι κέρδος διότι ἦδη εὐρίσκαται μετὰ τοῦ Κυρίου τὸν ὁποῖον ἠγάπησε περιπαθῶς καὶ πιστῶς ὑπηρέτησε.

Σ. Ι. ΚΑΝΤΑΡΤΖΗΣ

Β'.

Τ Ρ Ι Σ Α Γ Ι Ο Ν

ΣΤΟΝ ΤΑΦΟ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

Ἡ Ἑταιρία Θρακικῶν Μελετῶν, ἐτέλεσε κ' ἐφέτος τὸ καθιερωμένο Τρισάγιο στὸ τάφο τοῦ Γεωργίου Βιζυηνοῦ, γιατί ὅπως εἶναι γνωστὸ, κατέλαβε ἐξέχουσα θέσι ἀνάμεσα στοὺς κορυφαίους Ἑλληνας ποιητὰς καὶ πεζογράφους μὲ τὸ πλούσιο σὲ πνευματικὴ ἀκτινοβολία ἔργο του. Στὴ σεμνὴ αὐτὴ τελετῇ ἐκλήθησαν καὶ παρέστησαν λογοτέχναι, ποιηταὶ καὶ τὰ μέλη τῆς Ἑταιρίας Θρακικῶν Μελετῶν.

Τὸν ἐπιμνημόσυνο λόγο πού ἐξεφώνησε ὁ συνταξιούχος δάσκαλος καὶ Γραμματεὺς τῆς Ἑταιρίας κ. Σταμάτιος Παναγιώτου καταχωροῦμε ὡς ἔχει:

ΕΠΙΜΝΗΜΟΣΥΝΟΣ ΣΤΟ ΤΑΦΟ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

Ἡ Ἑταιρία Θερακικῶν Μελετῶν, τιμῶσα τὴν μνήμη τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ, τελεῖ τὸ ἀπὸ ἐτῶν καθιερωμένο τρισάγιο καὶ μᾶς ἐκάλεσε ναρθοῦμε σήμερα ἐδῶ γύρω στὸ τάφο του πού τὸν σκεπάζει ἡ ἐπιτύμβια πλάκα, τὸν ἡσκιώνουν τὰ θαλλερὰ καὶ φουντωτὰ δένδρα καὶ τὸν συντροφιάζουν ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος καὶ ὁ στρατηγὸς Μακρυγιάννης, νὰ δεηθοῦμε ὑπερήφανοι, γιὰ τὸν ποιητὴ, διηγηματογράφου καὶ λογοτέχνη τῆς μακρινῆς μας πατρίδας Θεράκης.

Ἡ περίφημη Βυζαντινὴ Βιζύη, ἡ σημερινὴ Βιζῶ τῆς Ἀνατ. Θεράκης, δὲν ὑπάρχει γιὰ μᾶς, ἀλλ' ὑπάρχει τὸ ὄνομά της θαυμαστό, γιὰτὶ γέννησε πρὶν ἀπὸ 127 χρόνια ἀκριβῶς τὸν ἄμοιρο ποιητὴ, Γ. Βιζυηνό. Δὲν ὑπάρχει κι' ὁ ποιητὴς, ἀλλ' ὑπάρχει τὸ λαμπρὸ σὰν καλλιμάρμαρος ναὸς τὸ τρισένδοξο ἔργο του.

Ὁ Γ. Βιζυηνὸς πού γεννήθηκε στίς 8 Μαρτίου τοῦ 1849 καὶ πέθανε στίς 16 Ἀπριλίου 1896, σήμερα ὄχι μόνο ἐξακολουθεῖ ν' ἀποτελεῖ μορφὴ ἐπιβάλλουσα, ἀλλὰ διαρκῶς αὐξάνοντας στὴ συνείδησή μας, στὴ συνείδηση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐπισκιάζει ὅλες τὶς σύγχρονές του μορφές, πού ξεχώριζαν στὰ γράμματα, στὴ Λογοτεχνία καὶ στὴν ποίηση.

Ἡ σημερινὴ μας παρουσία ἐδῶ στὸν τάφο του ἀποτελεῖ ἱερὸ καθήκον, μᾶς ἔφερε εὐλαβεῖς προσκυνητὰς στὸ τελούμενο τρισάγιό του, νὰ τιμήσωμε καὶ νὰ θυμηθοῦμε τὴν γλυκειὰ ποιητικὴ του μορφὴ πού κατὰ κάποιον τρόπο εἶναι ἡγετικὴ μορφὴ, ἐφ' ὅσον μὲ τὸ ἔργο του ἔχει προσφέρει στὴ Θεράκη καὶ σ' ὅλο τὸν Ἑλληνισμό, πολλὰ καὶ σπουδαῖα ποιήματα γιὰτὶ ὁ Γ. Βιζυηνὸς ἦτανε μορφὴ ποιητικὴ μὲ πολλὰ μηνύματα.

Ὁ Βιζυηνὸς μὲ τὰ τόσα ποιήματά του καὶ τὸν τραγικὸ του θάνατο στὸ φρενοκομεῖο, ἐδῶ στὸν τάφο του γίνεται σύμβολο καὶ συνεκτικὸς δεσμὸς τῶν Θερακῶν, πού ξενητεμένοι στὴ φιλόξενη Ἀθήνα, ὅπου ὁ Βιζυηνὸς ἔδωκε τὴ μάχη τῆς ἐπικρατήσεως καὶ τοῦ θριάμβου του, δίδουμε σήμερα κι' ἐμεῖς τὴ μάχη τῆς ἐπιβιώσεως.

Ὁ Βιζυηνὸς ἦτανε ἄνθρωπος μὲ ἀνώτερη ἐπιστημονικὴ μόρφωση, μὲ δυνατὸ συγγραφικὸ καὶ ποιητικὸ ταλέντο καὶ μὲ παιδαγωγικὴ ἐκπαίδευση ἐξαιρετικῆς ἀνωτερότητος καὶ ζηλευτῆς ἰδιοφυίας. Τὰ προσόντα του αὐτὰ τὰ χρησιμοποίησε ὄχι μονάχα διδάσκοντας ἐδῶ στὴν Ἀθήνα σ' ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια, ἀλλὰ καὶ συγγράφοντας ἐπιστημονικά, λογοτεχνικά, καὶ ποιητικὰ ἔργα μὲ τὰ ὁποῖα κατέλαβε μιὰ ἐξαιρετικὴ θέση στὴν πνευματικὴ καὶ λογοτεχνικὴ κίνηση τοῦ ἐλεύθερου καὶ ὑπόδουλου ἑλληνισμοῦ.

Ἐγραψε γιὰ ὅλους, μεγάλους καὶ μικροὺς ἀξιόλογα ἔργα καὶ τίμησε τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του τὴ Θεράκη σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

Τὰ παιδικὰ του τραγούδια διακρίνονται γιὰ τὸ περιεχόμενο, τὴν σύλληψή τους τὴν ὀμαλὴ ἀφελὴ καὶ ἀπροσποίητη λαϊκὴ γλῶσσα τους καὶ γιὰ τὸ

μέτρο τοὺς ρυθμούς, πού τὰ καθιστοῦν προσιτὰ εὐκολονόητα καὶ εὐκολομητιόμενα στὰ παιδιὰ καὶ γι'αὐτὸ τᾶχαμε.

Ὁ Γ. Βιζυηνὸς τὰ παιδικὰ του τραγούδια, πού εἶναι πραγματικὰ φυσικὰ προϊόντα σὰν νᾶναι λουλούδια τοῦ βουνοῦ, πού βγαίνουν ἔταν ἔρθη ὁ καιρὸς των, μόνα των, ἔγινε κι ἀναδείχτηκε ὁ κατ' ἐξοχίην ποιητὴς τῶν παιδιῶν πού ἀξίζει νὰ τὸν διαβάζουμε καὶ νὰ τὸν μελετᾶμε μικροὶ καὶ μεγάλοι, θεωρῶντας τον μιὰ μεγάλη πνευματικὴ δόξα τῆς Θράκης, δόξα Πανελλήνια.

Ὁ Γ. Βιζυηνὸς ἂν κι ἔσβυσε τόσο ἔγκαιρα σὰν ὕλη, σὰν πνεῦμα παραμένει καὶ μεγαλύνεται καὶ ἐρευνᾶται καὶ φωτίζει. Ὑπῆρξε πνευματικὴ κορυφή. Ἐπεβλήθη καὶ σὰν ποιητὴς, καὶ σὰν πανελλήνιος διηγηματογράφος, ἀλλὰ καὶ ὑπέροχος λαογράφος μὲ τοὺς «Καλογύρους» του.

Ὁ Βιζυηνὸς κατ' εὐθείαν κληρονόμος τῆς λύρας τοῦ Ὁρφέως ἐπέρασε σὰν μετέωρο φωτεινὸ, τοῦ ὁποίου τὸ φῶς, θαμπώνει τὴ σκέψη μας. Τὸ πέρασμά του γίνεται αἰώνιο.

Ὁ Παπαδιαμάντης κι ὁ Καρκαβίτσας ἀνυπόκριτα θὰ τοῦ ἔσφιγγαν τὸ χέρι καὶ θὰ καταδεχόνταν νὰ παρακαθίσουν δίπλα του, ἂν ἦταν σύγχρονός τους.

Ἡ Θράκη εἶναι περίφημη γιὰ τὸν ποιητὴ τῆς γιὰτὶ αὐτὸς στὴν ἐποχὴ του, τὴν ἔκαγε συμπαθῆ καὶ γνωστὴ στὸν πολὺ κόσμο. Τ' ὄνομά του πάντα θὰ μνημονεύεται, γιὰτὶ καὶ τὸ ποιητικὸ καὶ δημιουργικὸ του ἔργο θ' ἀποτελεῖ παντοτεινὸ κι αἰώνιο ἀνάγνωσμα κι ἐντρυφήμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, μέσα στὰ βιβλία τὰ σχολικὰ, μέσα στὰ περιοδικὰ, καὶ μέσα στὰ βιβλία του.

Ὁ Βιζυηνὸς εἶναι μιὰ δυνατὴ φυσιογνωμία τῆς Ἑλλάδας, πνευματικὴ στὴν ποίηση καὶ τὴν πεζογραφία.

Τίμησε τὴν Θράκη καὶ τὴν ἀνέδειξε.

Ἡ Θράκη ἀνέδειξε τελευταία κι ἄλλους μεγάλους διαλεχτοὺς ἐργάτες τοῦ πνεύματος.

1) Τὸν Χρῆστο Τσουντα, μεγάλο ἀρχαιολόγο καὶ συγγραφέα τῆς Ἱστορίας τῆς Τέχνης.

2) Τὸν ἱστορικὸ Μυρτίλο Ἀποστολίδη.

3) Τὸν γλύπτη Κώστα Δημητριάδη.

4) Τὸν φιλόλογο καὶ γλωσσολόγο Σταμάτη Ψάλτη.

5) Τὸν παιδαγωγὸ καὶ λογοτέχνη Ἀριστ. Κουρτίδη.

6) Τοὺς δύο τελευταίους Ἀρχιεπισκόπους Ἀθηνῶν ΣΤΕΦΑΝΟ καὶ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟ.

Ὁ Βιζυηνὸς εἶναι ὁ συμπαθέστερος γι' αὐτὸ συγκινεῖ τὸ Πανελλήνιο πού ξέρει νὰ τιμᾷ καὶ νὰ γεραίρῃ τὴν πνευματικὴ του ἐπικράτηση.

Τὴν στιγμὴ αὐτὴ ἢ πολὺπαθὴ ψυχὴ τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ ἀγάλλεται καὶ χαίρει πού μᾶς βλέπει γύρω στὸν τάφο του, νὰ τιμοῦμε τὴ μνήμη του, καὶ τὸ ἔργο του γιὰτὶ καὶ οἱ δικές μας καρδιές καὶ οἱ ψυχές εἶναι σφιχτὰ δεμένες

μαζί του καὶ δέονται στὸ Πανάγαθο Θεὸ γιὰ τὴν ἀνάπαυσή του ἐκεῖ στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Θεοῦ.

Αἰωνία σου ἡ μνήμη Γ. Βιζυηνὲ μεγάλη παιητὴ τῶν ἀξέχαστων χαμένων Πατρίδων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς ἡρωϊκῆς καὶ μαρτυρικῆς μας ΘΡΑΚΗΣ.

ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

Γ.

ΕΚΘΕΣΙΣ

Δραστηριότητος τῆς Ἑταιρίας Θρακικῶν Μελετῶν κατὰ τὸ ἔτος 1976

Ἡ δραστηριότης τῆς Ἑταιρίας Θρακικῶν Μελετῶν κατὰ τὸ ἔτος 1976 συνοψίζεται ὡς κάτωθι:

1.— Σ υ ν ε χ ί ζ ο υ σ α τὴν πνευματικὴν τῆς δραστηριότητος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1934 ἐπεράτωσε κατὰ τὸ τρέχον ἔτος τὴν ἔκδοσιν τοῦ 38ου Τόμου τοῦ Περιοδικοῦ τῆς «ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΗΣ» ἐκ 18 τυπογραφικῶν, εἰς ἃ ἐδημοσιεύθησαν αὐτοτελεῖς μελέται, λαογραφικαί, ἱστορικαί, ἐθνολογικαί, γλωσσικαὶ καὶ ποιητικαὶ ἀφορῶσαι τὴν ΘΡΑΚΗΝ.

Τὰς σπουδαιότερας ἐκ τῶν μελετῶν τούτων ἐξέδωσε εἰς ἀνάτυπα τὰ ὁποῖα ἀπέστειλε ὁ ω ρ ε ἄ ν, εἰς ὅλας τὰς βιβλιοθήκας τῶν Γυμνασίων, Δημοτικῶν Σχολείων, Δήμων καὶ Κοινοτήτων τῆς ΘΡΑΚΗΣ καὶ Ἀνατολικῆς Μακεδονίας.

Ἦδη ἐκτυπῶνται ὁ 39ος Τόμος ὑπολογιζόμενος εἰς εἴκοσι τυπογραφικὰ μὲ αὐτοτελεῖς μελέτας τοῦ αὐτοῦ περιεχομένου.

2.— Σ υ μ μ ε τ ἔ σ χ ε ἔ ν ε ρ γ ῶ ς εἰς τὴν ἔκθεσιν Θρακικῆς χειροτεχνίας τῆς 13ης Φεβρουαρίου 1976 τὴν ὁποίαν ὀργάνωσε ὁ Ἐθνικὸς Ὀργανισμὸς Ἑλληνικῆς Λειροτεχνίας, μετὰ τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου, διὰ τῆς διαθέσεως θρακικῶν στολῶν καὶ βιβλίων τῶν ἐκδόσεών της.

3.— Τ ἡ ν 21ην Μ α ῖ ο υ 1976 ἐτέλεσε τὸ καθιερωμένον ἐτήσιον τρισάκιον ἐπὶ τοῦ Τάφου τοῦ Θρακῶς παιητοῦ καὶ λογοτέχνου, Γεωργίου Βιζυηνοῦ, εἰς τὸ Α΄ Νεκροταφεῖον Ἀθηνῶν, εἰς ἃ παρέστησαν πολλοὶ ἐκ τῶν προσκληθέντων. Ὁμίλησε δὲ ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἑταιρίας κ. Σταμάτιος Παναγιώτου, συνταξιούχος ἐκπαιδευτικὸς.

4.— Ὡ ρ γ ά ν ω σ ε ἰς διάλεξιν τὴν 9ην Ἰουνίου 1976 εἰς τὴν αἴθουσαν τελετῶν τῶν ἐξ Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας Ἑλλήνων, εἰς τὴν ὁποίαν ὠμίλησε ὁ κ. Ἀλέξανδρος Λουῆζος ἀρχιτέκτων Δρ Μηχανικός, ἐνώπιον πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου μὲ θέμα: ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ καὶ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ στὴ ΒΟΥΓΓΑΡΙΑ μὲ προβολὴ εἰκόνων. Ἡ διάλεξις αὐτὴ ἐσημείωσε ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν.

5.— Ἐ λ α θ ε μ έ ρ ο ς εἰς τὴν ἐκθεσιν Βιβλίου τῆς Νομαρχίας Ἐάνθης ἀπὸ 1 - 15 Αὐγούστου, ἀποστείλασα τὸ Ἱστορικὸν καὶ Γεωγραφικὸν Λεξικὸν Θράκης τοῦ Ἀχιλ. Σαμοθράκη, δέκα τόμους τοῦ περιοδικοῦ τῆς «ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΗΣ» καὶ 60 ἀνάτυπα αὐτοτελῶν Μελετῶν τῶν ἐκδόσεών της. Ὅλα τ' ἀποσταλέντα βιβλία μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἐκθέσεως κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου διετέθησαν ὑπὸ τῆς Νομαρχίας Ἐάνθης εἰς ἓνα Μορφωτικὸν Σύλλογον Ἀγροτικῆς Νεολαίας τοῦ Νομοῦ, τῇ ὑποδείξει τῆς Νομαρχίας.

6.— Ἐ λ α θ ε μ έ ρ ο ς εἰς τὴν Διεθνή ἐκθεσιν Βιβλίων καὶ Περιοδικῶν τοῦ ἸΕ' Διεθνοῦς Συνεδρίου Βυζαντινῶν Σπουδῶν, ἧτις ἔγινε εἰς τὸ Πνευματικὸν Κέντρον Ἀθηνῶν, ἀπὸ 5 - 11 Σεπτεμβρίου 1976, διὰ τῆς ἐκθέσεως βιβλίων τῶν ἐκδόσεών της.

7.— Σ υ μ μ ε τ έ σ χ ε εἰς τὸ Γ' Συμπόσιον Λαογραφίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ χώρου «Η ΠΕΙΡΟΣ - ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ - ΘΡΑΚΗ» τὸ ὁποῖον ὀργάνωσε τὸ Ἴδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, εἰς Ἀλεξανδρούπολιν, ἀπὸ 14 - 16 Ὀκτωβρίου, διὰ τῶν μελῶν της, κ.κ. 1) Γεωργίου Τολίδου, ἐπιτίμου ἐπιθεωρητοῦ Δημοτικῶν Σχολείων καὶ εἰδικοῦ Γραμματέως τῆς Ἑταιρίας μας, ὅστις ἀνέπτυξε τὸ θέμα: «Ὁ Τρύγος εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην» καὶ 2) Μαρίας Μ. Δέδε, κοινωνιολόγου συγγραφέως, ἧτις ὠμίλησε μὲ θέμα: «Ἡμέρα τῆς Μπάμπως Μαιῆς εἰς Κίτρος Κατερίνης ἀπὸ Μπανιώτες Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας».

8.— Δ ι έ θ ε σ ε ὄ ω ρ ε ά ν τοὺς ὑπ' ἀριθ. 32, 33, 34, 35, 36, 37 καὶ 38 τόμους τοῦ περιοδικοῦ τῆς «ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΗΣ» τὸ Ἱστορικὸν καὶ Γεωγραφικὸν Λεξικὸν Θράκης τοῦ Ἀχιλ. Σαμοθράκη καὶ ἀγὰ 60 ἀνάτυπα διαφόρων αὐτοτελῶν μελετῶν, εἰς τὰ κάτωθι Ἴδρύματα Ὀργανισμούς, Συλλόγους καὶ Σωματεῖα Βορείου Ἑλλάδος.

1) Εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Ὀρθοδόξου Κέντρον Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Γενεύης.

2) Εἰς τὸ PONTIFICIO ISTITUTO ORIENTALE ROMA (Ρώμης).

3) Εἰς τὸ Δημοκρίτειον Πανεπιστήμιον Θράκης (Κομοτηνῆν).

- 4) Εἰς τὸ Πνευματικὸν Κέντρον Νεότητος Μητροπόλεως Μαριωνείας (Κομοτηνῆν) :
- 6) Εἰς τὸ Πνευματικὸν Κέντρον Νεότητος Μητροπόλεως Ν. Ἰωνίας καὶ Ν. Φιλαδέλφειας.
- 6) Εἰς τὴν Ἑταιρίαν Μακεδονικῶν Σπουδῶν.
- 7) Εἰς τὸ Ἴδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου.
- 8) Εἰς τὴν Ἐπιθεώρησιν Ἐκπαιδεύσεως Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης (Καβάλαν).
- 9) Εἰς τὴν Πολιτιστικὴν Ἑστίαν Νευροκοπίου Δράμας.
- 10) Εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Μουσείου Κομοτηνῆς.
- 11) Εἰς τὸν Ἐκπολιτιστικὸν Ὀμιλον ΓΙΑΝΝΙΤΣΩΝ «Ἡ Πέλα».
- 12) Εἰς τὴν Ἑστίαν Ἐδέσεως καὶ Περιχώρων «Ὁ Θεόδωρος Γαδρᾶς».
- 13) Εἰς τὸ Παράρτημα Θρακικοῦ Κέντρον Ἀλεξανδρουπόλεως.
- 14) Εἰς τὸν Μουσικοφιλολογικὸν Σύλλογον Καστοριάς «Ἡ ΑΡΜΟΝΙΑ».
- 15) Εἰς Δέκα Σχολεῖα τῆς παραμεθορίου Περιοχῆς Νευροκοπίου Δράμας.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20ῃ Δεκεμβρίου 1976

Ὁ Πρόεδρος

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΕΣΦΑΛΜΕΝΩΝ

	ΕΣΦΑΛΜΕΝΟΝ	ΟΡΘΟΝ
Σελίς 7	ὑποστρατήγου Ε.Ν.	ὑποστρατήγου ἑ.ἁ.
» 9	εἶναι	εἶναι
» 79	1973	1873
» 92	10	19
» 104	1803	1083
» 162	τοῦ πρώτου	τοῦ πρώτου
» 176	σενέρρεον	συνέρρεον

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 39ου ΤΟΜΟΥ

Σελίς

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΔΗΜ. ΔΙΟΝ. ΖΑΓΚΛΗ 'Υποστρατήγου' έ.ά.

'Αρχαία 'Ιστορία τής Θράκης . . . . . 7 - 54
(Συνέχεια έκ τοῦ 38ου Τόμου)

ΑΛΕΞ. ΛΟΥΙΖΟΥ 'Αρχιτέκτονος ΔΡ. Μηχανικοῦ

Παραδοσιακοὶ Οἰκιστοὶ καὶ Βυζαντινὰ Μοναστήρια
εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν . . . . . 55 - 76

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΛΕΜΟΝΙΔΟΥ 'Γατροῦ

'Η Στενήμαχος μέσα σὸν 'Ελληνισμό τής
'Ανατολικῆς Ρωμυλίας . . . . . 77 - 118

ΒΑΛΑΣΙΑΣ ΒΑΦΕΙΑΔΟΥ

Γλωσσάριον τοῦ Γλωσσικοῦ 'Ιδιώματος Σωζοπόλεως
Βορειανατολικῆς Θράκης . . . . . 119 - 148
(Συνέχεια έκ τοῦ 38ου Τόμου)

ΦΩΤΗ ΤΡΙΑΡΧΗ

'Ο Νομὸς Ροδόπης χθὲς καὶ σήμερα . . . . . 149 - 172

ΤΡΙΑΝΤΑΦ. ΤΖΟΥΝΗ

'Η Πέτρα καὶ ἡ Σκόπελος τής 'Ανατολ. Θράκης . . . 173 - 189

ΜΑΡΙΑΣ ΔΕΔΕ Κοινωνιολόγου

'Η μέρα τής Μαρτῆς ἢ Μπάμπος . . . . . 195 - 208

ΑΝΤΩΝ. ΡΩΣΣΙΔΟΥ 'Υποθηκοφύλακος Κομοτηνῆς

'Ο Θρακικὸς 'Ελληνισμὸς σὸν 'Απελευθερωτικὸ
'Αγῶνα τοῦ 1821 . . . . . 209 - 240

ΓΙΩΡ. ΤΣΟΜΠΙΑΝΔΙΩΤΗ Διδασκάλου

Λαογραφικά Κυανής Ἐβρου . . . . . 241 - 253

ΚΩΣΤΑ ΦΑΝΦΑΝΗ Δημοσιογράφου

Ἡ ἱστορία τοῦ Παραρτήματος τοῦ Ἐθνικοῦ
Τυπογραφείου Ἀνδριανουπόλεως . . . . . 254 - 258

ΦΩΤΗ ΤΡΙΑΡΧΗ

Ἡ Ἐάνθη διὰ μέσου τῶν αἰῶνων . . . . . 259 - 283

ΚΑΤΙΝΑΣ ΒΕ-Ι-ΚΟΥ ΣΕΡΑΜΕΤΗ Λογοτέχνης

Πικρολούλουδα . . . . . 284 - 286

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΘΡΑΚΩΝ

Α. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ι. ΜΑΓΚΡΙΩΤΗΣ . . . . . 287 - 291

Β. ΤΡΙΣΑΓΙΟΝ ΣΤΟ ΤΑΦΟ Γ. ΒΙΖΥΗΝΟΥ . . . . . 291 - 293

Γ. ΕΚΘΕΣΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΟΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ . . . . . 294 - 296